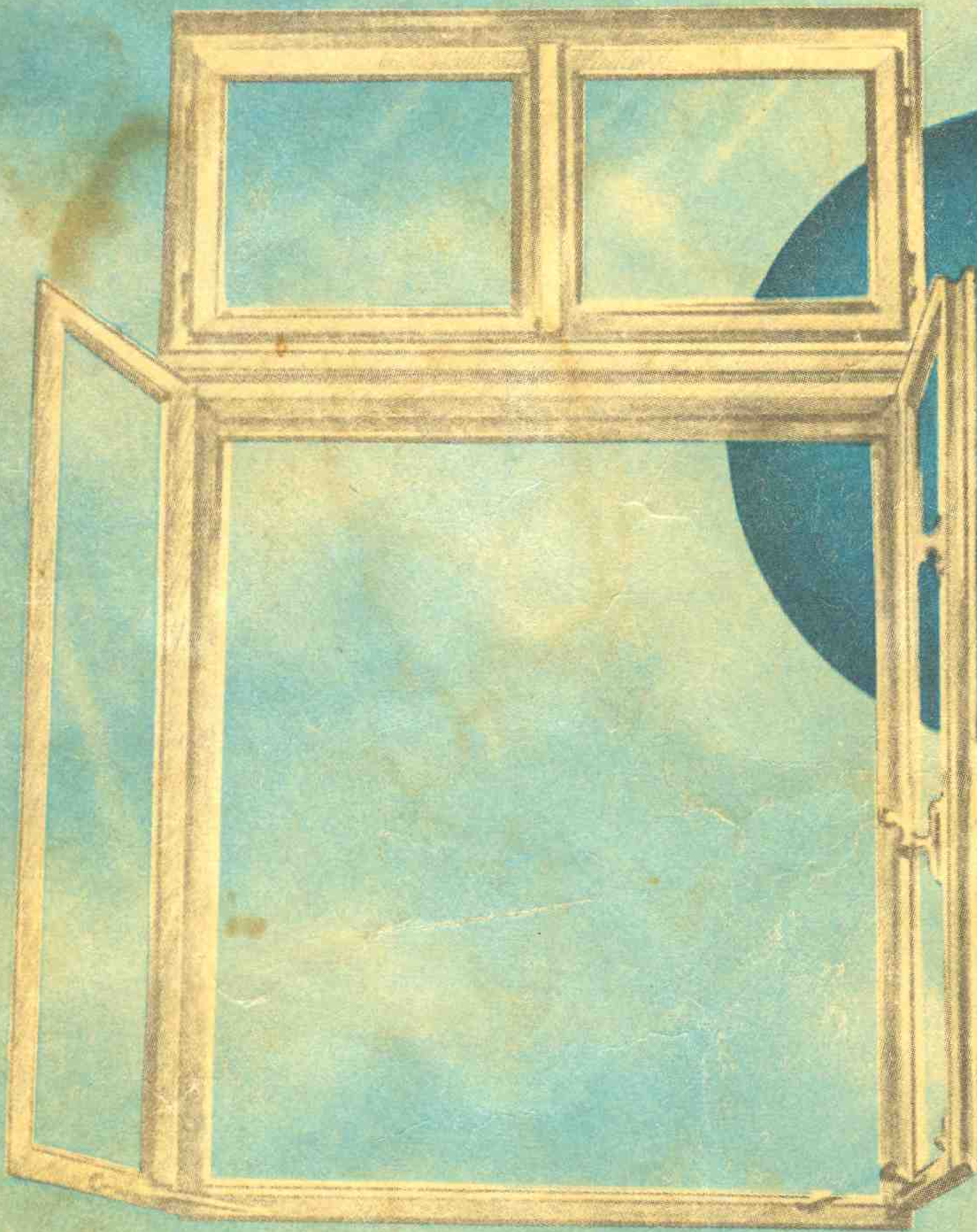
caiet de vacanță

LUMEA

'85

CEAUȘESCU –ROMÂNIA

1965 — 1985

Măreţia şi orizonturile unei epoci definitiv intrate în conştiinţa naţiunii, o epocă de strălucită afirmare a patriei în constelaţia naţiunilor libere şi independente ale lumii

– sub semnul unităţii de gînd, de voinţă şi acţiune a întregului popor, în jurul partidului, al secretarului său general –

Semnificaţia istorică de excepţie a marilor evenimente care au marcat devenirea naţiunii se degajă, firesc, din raportarea la ce a fost înainte, dar, mai cu seamă, la ceea ce ele înseamnă şi vor însemna în timp. Cinstim, deci, asemenea momente prin mereu reînnoita vigoare a trăirii lor prezente. Rememorarea drumului inaugurat prin curajul şi înţelepciunea opţiunii istorice profund transformatoare îşi are, dintr-o atare perspectivă, motivaţie de conştiinţă în certitudinile durate de-a lungul vremii, certitudini creatoare şi stimulatoare de noi şi noi deschideri, printr-o dinamică mobilizatoare a energiilor naţionale, în care continuitatea de acţiune novatoare s-a verificat — şi se verifică — în confruntare cu viaţa, cu împrejurările dintre cele mai diverse. Prag definitoriu în era socialistă a ţării — şi, deopotrivă, în istoria milenară a patriei —, Congresul al IX-lea al partidului un astfel de moment a fost, este şi va fi.

Cele două decenii care au trecut de la memorabila vară a anului 1965 au intrat definitiv în conştiinţa naţională prin vitalitatea noii dinamici istorice trăite de un popor care, nicicînd, n-a avut mai limpede conştiinţa unităţii de gînd, de acţiune şi de voinţă, în jurul partidului comunist, al secretarului său general. Şi e un fapt că, în nici o epocă, ţara nu şi-a asociat, cu atita temeinicie, numele ei de glorie cu numele

CEAUŞESCU—ROMÂNIA. Două decenii de mar

celui care-i conduce destinele. **CEAUŞESCU — ROMÂNIA,** această identitate de esenţă, născută şi fundamentată pe cele mai trainice simţiri ale neamului, înseamnă legitima satisfacţie a drumului de victorii înfăptuite şi, deopotrivă, simbolul celei mai sigure garanţii de viitor. Printr-un unic efort de măreţe şi profunde prefaceri revoluţionare spre ţelul suprem — omul, fericirea, bunăstarea şi împlinirea sa —, partidul şi ţara, sub conducerea tovarăşului Nicolae Ceauşescu, şi-au redobîndit certitudini, şi-au clădit noi certitudini făcînd astfel încît, prin vasta operă de creaţie naţională şi permanentă înnoire revoluţionară, socialismul în România să fie sinonim cu independenţa, libertatea şi progresul social.

În acest scurt, la scara istoriei, dar tulburător şi patetic arc de timp al devenirii noi a patriei, avînd ferm punct de sprijin în marele act politic al anului 1965 — cînd forumul suprem al comuniştilor, în consens cu voinţa naţiunii, l-a ales pe tovarăşul Nicolae Ceauşescu în funcţia supremă de secretar general al partidului —, în această epocă de renaştere naţională s-a durat matca celor mai fertile afirmări ale valorilor româneşti în toate sferele de activitate. Normă de existenţă şi gîndire revoluţionară, spiritul novator — devenit, de-a lungul acestor ani, o expresie comună a limbajului nostru — acoperă, astăzi, o realitate complexă, în continuă prefacere şi ale cărei izvoare regeneratoare emană din acte de excepţie, dintr-o gîndire şi acţiune de excepţie, din consensuri naţionale de excepţie. Dînd expresie specifică înnoirii şi transformării continue, ca legi ale condiţiei umane socialiste, revoluţionare, poporul român se află angajat într-o vastă şi neobosită luptă cu timpul, cu probleme dintre cele mai noi şi complicate, uneori cu inerţii, într-o confruntare gigantică pentru identificarea şi promovarea cu curaj a noului, pentru făurirea viitorului, devenit creaţie conştientă — sub impulsul hotărîtor şi însufleţitor al gîndirii şi acţiunii unui om de excepţie, ctitorul României socialiste moderne: tovarăşul Nicolae Ceauşescu, secretarul general al Partidului Comunist Român, preşedintele Republicii, a cărui operă înseamnă chezăşia libertăţii naţiunii şi înaintării ei spre culmile civilizaţiei socialiste şi comuniste. Din fapta şi gîndul celui mai iubit fiu şi erou al naţiunii s-a născut certitudinea izbînzii în cea mai înălţătoare lucrare prin care ţara se recunoaşte pe sine în resorturile cele mai autentice şi durabile ale geniului ei —, lucrare prin care România a cîştigat definitiv stima şi respectul unei lumi pînă nu demult destul de străină sau indiferentă, dar care, astăzi, ne recunoaşte în chiar esenţa dinamicii noastre specifice, originale.

O politică deplin validată de viață

În retrospectiva acestor ani și în perspectiva celor ce vor veni, putem fi siguri că analele istoriei vor dezvălui tot mai pregnant semnificațiile opțiunii din anul 1965 — mărturie elocventă a voinței de nezdruncinat a clasei muncitoare, a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, de a urma neabătut calea înfăptuirii societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării spre comunism, sub conducerea partidului nostru, în frunte cu tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Sînt impresionante progresele economico-sociale realizate în aceste două decenii — evidente pentru oricine și recunoscute de organismele competente internaționale, de toți cei care iubesc adevărul. Cifrele sînt grăitoare pentru tot ceea ce se relevă ca progres cantitativ, dar nu mai puțin impresionante sînt mutațiile de ordin calitativ, care și-au pus o amprentă distinctă pe chipul României de azi. Prin ritmuri susținute de creștere, țara a reușit să depășească stadiul de înapoiere economico-socială moștenit de la regimul burghezo-moșieresc și să dezvolte, la parametri superiori — corectînd, acolo unde a fost cazul, unele direcții de acțiune — procesele complexe în opera de edificare a noii orînduiri. Au fost, astfel, parcurse treptele stadiului de țară în curs de dezvoltare, România aflîndu-se, acum, în faza tranzitorie spre atingerea unui nivel mediu de dezvoltare. Industria a devenit preponderentă, lichidîndu-se, cu curaj și înțelepciune, mitul nociv al unei „țări eminamente agrare". Aceasta — în timp ce agricultura, organizată pe principii socialiste și primind un impuls hotărîtor prin noua revoluție agrară, s-a angajat ferm pe drumul dezvoltării intensive. S-a creat, pornindu-se aproape de la zero, un puternic sector de cercetare științifică și dezvoltare tehnologică. S-a asigurat, astfel, o bază tehnico-materială modernă pentru toate ramurile economiei naționale, știința românească aducîndu-și o contribuție din ce în ce mai substanțială. Sub conducerea nemijlocită a tovarășei academician doctor inginer **ELENA CEAUȘESCU** — a cărei activitate politică și prodigioasă operă științifică, de înalt prestigiu internațional, întrunește stima și admirația întregului popor, creația tehnico-științifică națională a cunoscut o înflorire fără precedent, urmînd ca, în viitor, să contribuie mai amplu și decisiv la dezvoltarea bazei energetice și de materii prime a țării, să asigure creșterea substanțială a nivelului tehnic și calitativ al produselor, la îmbunătățirea structurii producției, la sporirea gradului de complexitate a produselor românești. Sub impactul acestei dinamici

CEAUȘESCU—ROMÂNIA. Două decenii de mari

economice, tehnico-ştiinţifice şi culturale fără precedent, s-au realizat adînci şi spectaculoase mutaţii de ordin social. Creşterea potenţialului demografic — factor de vitală însemnătate — a fost însoţită de radicale schimbări în structura societăţii. Sporirea ponderii industriei şi a celorlalte ramuri neagricole a fost susţinută de fenomenul social prin care muncitorimea a devenit, şi din punct de vedere numeric, principala clasă socială. Notăm, totodată, că, anul acesta, se va atinge punctul prin care gradul de urbanizare a ţării va fi de circa 50 la sută. A apărut o nouă ţărănime, puternic angajată în transformarea agriculturii pe baze revoluţionare şi ştiinţifice moderne. A fost, de asemenea, creată o intelectualitate de masă. Toţi aceşti factori la un loc au dus la creşterea gradului de omogenizare a societăţii, în consens cu exigenţele afirmării plenare a personalităţii umane. S-a continuat, cu vigoare, instaurarea şi consolidarea unor noi raporturi sociale, întemeiate pe principiile eticii şi echităţii socialiste. S-a creat un sistem larg, cuprinzător, unic în felul său, de organisme democratice la nivel naţional, astfel încît să se asigure o participare cît mai activă a maselor la soluţionarea problemelor dezvoltării economico-sociale. **CU OAMENII PENTRU OAMENI, CU POPORUL PENTRU POPOR** — această deviză de frontispiciu a democraţiei noastre muncitoreşti-revoluţionare stă la fundamentul întregii organizări sociale, mobilizînd toate energiile creatoare ale naţiunii, dînd expresie concretă profundului umanism al politicii partidului.

În tot acest vast proces de transformări s-a verificat în practică justeţea politicii promovate, capacitatea partidului nostru de a prevedea evoluţiile, de a găsi, la timp, cele mai eficiente soluţii problemelor apărute şi de a le aplica în viaţă cu vigoare, promptitudine şi elan revoluţionar. S-a afirmat şi se afirmă, prin aceasta, **creşterea continuă a rolului partidului, ca forţă conducătoare a întregii societăţi,** centrul ei vital în jurul căruia se consolidează neîncetat unitatea întregului popor.

Şi este meritul istoric al partidului, al secretarului său general de a fi găsit căile şi metodele cele mai eficiente de a învinge nu numai dificultăţile inerente operei de edificare a noii orînduiri, ci de a menţine dinamica dezvoltării şi în condiţiile crizei structurale a economiei mondiale, care s-a repercutat practic asupra tuturor statelor, îndeosebi asupra celor în curs de dezvoltare, inclusiv România. Marile opţiuni naţionale n-au fost nicicînd şi nu sînt luate „in vitro"; ele îşi au resorturile realizării în condiţii internaţionale concrete. În confruntare cu un context internaţional profund nefavorabil s-a verificat viabilitatea modelului românesc de dezvoltare. Este deosebit de semnificativ că, în asemenea împrejurări, s-au înregistrat ritmuri pozitive ale produsului naţional, s-au elaborat soluţii realiste diverselor probleme nou apărute — iar aceasta **nu prin limitarea, ci prin continuarea dezvoltării economiei româneşti, nu prin restrîngerea, ci prin participarea activă la diviziunea internaţională a muncii.** Este un exemplu de valorificare a superiorităţii orînduirii socialiste, de mobilizare a eforturilor întregului popor în vederea împlinirii obiectivelor stabilite. Şi, chiar dacă drumul

nu a fost uşor — şi nici nu putea să fie —, chiar dacă el nu va fi, nici de acum înainte, exceptat de dificultăţi, de contradicţii, bilanţul realizărilor româneşti şi orizonturile noi deschise de ele mărturisesc forţa şi capacitatea inepuizabile de care dispune un popor deplin stăpîn pe destinele sale, hotărît să făurească o operă de restructurare revoluţionară a societăţii, de propăşire continuă în demnitate şi libertate.

Noile dimensiuni ale independenţei naţionale

Progresul multilateral al patriei, afirmarea pe mai departe, la cote calitativ superioare, a potenţialului creator al poporului, strîns unit în jurul partidului, al secretarului său general, sînt indisolubil legate de existenţa unor condiţii de pace şi securitate pe plan internaţional, de statornicirea fermă a unui climat care să favorizeze dezvoltarea liberă şi independentă a tuturor naţiunilor, conform propriilor lor aspiraţii şi interese. Marile calităţi de analiză şi previziune ştiinţifică, de gîndire şi acţiune revoluţionară ale partidului nostru, ale tovarăşului Nicolae Ceauşescu — calităţi care au imprimat poporului român conştiinţa clară a justeţei drumului ales în construcţia internă a ţării — se regăsesc strălucit şi în activitatea internaţională a României socialiste, activitate consecventă, principială şi originală, dedicată plenar propăşirii independente a naţiunii române, colaborării internaţionale şi păcii în lume.

Ceea ce anii au consacrat ca dialectică a unităţii de esenţă între politica internă şi externă a României reprezintă, în fapt, cea mai cuprinzătoare expresie a substanţei constructive a conceptului de progres revoluţionar naţional şi, deopotrivă, de participare nestingherită la viaţa internaţională, concept elaborat şi tradus în viaţă neabătut de tovarăşul Nicolae Ceauşescu.

Prin aceasta s-a afirmat superioritatea viziunii româneşti asupra ideii de independenţă înţeleasă sub toate aspectele ei, în care racordul la un trecut de luptă şi jertfă se realizează printr-o adîncă şi ireversibilă condiţie a acţiunii revoluţionare. Prin dimensiunile noi ale politicii sale interne şi externe, un popor, prea mult şi prea demult obişnuit să lupte cu vicisitudinile istoriei, a învăţat să le domine şi, astfel, să-şi consacre ascensiunea originală în conştiinţa lumii. Independenţa este, astăzi, nu numai apărată, ci construită şi afirmată atît prin opera internă, cît şi prin cea internaţională. Spaţiul de exercitare a acestui principiu cardinal nu se limitează, deci, între fruntariile ţării. Căci România şi-a cîştigat, astăzi, dreptul nu numai la propria istorie, ci şi la istoria lumii. Depăşind condiţia existenţială tradiţională de apărare — impusă de împrejurări nefavorabile — a valorilor naţionale, independenţa s-a afirmat, astăzi, ca un principiu activ, revoluţionar, de cuprindere globală. România socialistă există nu numai pentru ea însăşi, ci pentru lume. Pentru o lume dorită şi voită pe măsura idealurilor ei de pace şi prosperitate. O lume pentru a că-

rei transformare face totul. Puternica afirmare a politicii externe a României a consfinţit noi dimensiuni independenţei naţionale, concepută ca drept al participării libere la viaţa internaţională. Un drept universal, distinctiv, deci, nu pentru o ţară sau alta, ci pentru toate naţiunile şi, deci, pentru o epocă.

Luptînd pentru consacrarea — obiectiv necesar — a principiului independenţei şi suveranităţii naţionale, ca drept al fiecăruia şi condiţie a păcii, România, sub conducerea preşedintelui Nicolae Ceauşescu, a făcut demonstraţia virtuţilor perene şi benefice ale spiritului dechis conlucrării.

În urmă cu aproape două decenii, un gazetar scria — cuvintele le-am receptat, atunci, ca şi acum, cu legitimă mîndrie — că „personalitatea preşedintelui României, Nicolae Ceauşescu, este o forţă care va intra în istorie ca omul de stat care a dat noi dimensiuni independenţei României cu o îndrăzneală ce a uimit întreaga omenire". Reţinem, fireşte, un sentiment pe care, în urmă cu ani, îl încercau mulţi în străinătate, cînd comentau „politica de independenţă a preşedintelui Ceauşescu": uimirea, mirarea în faţa fenomenului, pe atunci inedit, de afirmare, prin faptă, a unei gîndiri care dădea conceptului de independenţă strălucire nouă. Timpul a demonstrat, însă, şi mai mult: calitatea unui prestigiu dobîndit nu prin temeritatea unei acţiuni izolate — care poate trezi, fireşte, uimire sau mirare, dar nu-i sortită duratei —, ci prin recunoaşterea şi promovarea unei legităţi istorice. O recunoaştere care n-a exclus curajul acţiunii de pionierat, dar a presupus, înainte de toate, înţelepciunea şi rigoarea examenului profund ştiinţific în direcţia mersului firesc al istoriei: a României şi a lumii.

Exprimînd exigenţele timpului şi, de atîtea ori, devansînd prin iniţiativă ceea ce s-a dovedit, ulterior, nu numai necesar, dar şi posibil, România acestor două decenii a dezvoltat, în plan internaţional, o activitate de cuprindere planetară, în care independenţa opţiunilor s-a conjugat cu conştiinţa interdependenţelor de esenţă care leagă destinul naţional al României de evoluţiile şi mutaţiile politice şi sociale cu care este confruntată omenirea în ansamblu. O dovedeşte amploarea relaţiilor internaţionale ale României şi, mai presus de orice, calitatea lor. O dovedeşte intensa participare a ţării la soluţionarea, practic, a tuturor problemelor majore ale umanităţii şi, mai presus de orice, calitatea acestei angajări.

În virtutea dreptului de participare originală, proprie, independentă la treburile lumii, România a făcut dovada marilor capacităţi de acţiune de care pot dispune statele mici şi mijlocii — majoritare în lumea de azi şi fără al căror aport nimic din ce înseamnă pace şi securitate nu poate fi realizat. Recunoscînd ponderea şi responsabilitatea deosebită a marilor puteri în edificarea unei politici de destindere şi pace, România a atras, în acelaşi timp, atenţia asupra imposibilităţii unei exclusiviste şi coercitive rezolvări a problemelor majore ale lumii şi a făcut tot ce îi stă în putinţă pentru instaurarea unei democraţii întemeiate pe echitate şi drept, care să statueze participarea liberă şi egală a tuturor statelor la viaţa internaţională. S-a născut, astfel, noul statut al unei Românii care se învecinează nu numai cu vecinii, ci şi cu lumea, şi, deopotrivă, realitatea unei ţări pentru care nimic din ce este al lumii nu-i este şi nu-i poate fi străin.

Pentru o nouă calitate a relaţiilor internaţionale

Cu înalta reponsabilitate a apărării şi promovării intereselor naţionale şi, în acelaşi timp, în respectul intereselor legitime ale tuturor statelor, cu conştiinţa priorităţii absolute a problemei păcii în lumea contemporană, preşedintele Nicolae Ceauşescu a făcut — prin marile deschideri ale Congresului al IX-lea şi, de atunci, de-a lungul anilor — demonstraţia unei strălucite gîndiri în acţiune, o gîndire care nu admite stagnarea şi anchiloza, care concepe lumea în dialectica mişcării conştiente spre forme superioare de existenţă şi noi relaţii internaţionale. Ca şi în întreaga operă de propăşire internă, noul este — am putea spune — criteriul de valoare al tuturor laturilor componente ale politicii externe româneşti. O **politică nouă**, întemeiată pe **principii şi norme noi**, ca bază a unor **relaţii de tip nou**. În aceasta constă calitatea raporturilor multilaterale, dezvoltate progresiv de partidul şi statul nostru, atingînd amplitudini de factură globală, dincolo de deosebirile de orînduire socială, de diversitatea de regimuri politice şi ideologii, de apartenenţa la grupări politico-militare opuse, depăşind interese de ordin strategic sau de obîrşie geopolitică.

Înţelese ca un tot unitar, lezarea unuia afectînd întregul, principiile egalităţii în drepturi, respectării independenţei şi suveranităţii naţionale, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc, renunţării la forţă şi la ameninţarea cu forţa îşi au — dacă ne întoarcem în timp, printr-o recitire, în contextul epocii, a Raportului la Congresul al IX-lea al partidului — origine şi interpretare modernă în gîndirea politică românească. Universală, recunoaşterea lor de astăzi se datoreşte, în bună măsură, practicii politico-diplomatice a României, iar opera de consacrare a lor prin faptă — şi nu prin simple declaraţii de intenţii — va înscrie, pentru totdeauna, efortul tenace, înţelept şi curajos al preşedintelui Nicolae Ceauşescu. Aşezarea pe noi baze a relaţiilor României cu statele lumii — într-un proces incluzînd acte inedite de stabilire a lor, normalizare şi continuă investiţie pentru îmbunătăţirea lor — depăşeşte cu mult beneficiul strict bilateral şi reciproc, constituind o întreprindere în care, dacă, la început, calitatea pionieratului era cea mai perceptibilă, astăzi, după două decenii, predominantă în conştiinţa lumii este valoarea unui fenomen creator de istorie nouă.

Prin extinderea puternică a raporturilor de prietenie şi solidaritate cu ţările socialiste, o atenţie deosebită fiind acordată ţărilor vecine, prin dezvoltarea relaţiilor de conlucrare cu ţările în curs de dezvoltare, cu ţările nealiniate, precum şi cu ţările capitaliste dezvoltate, în baza principiilor coexistenţei paşnice,

Activitate externă profund principială, de largă deschidere

Promovînd constant noile principii de relaţii între state, România, tovarăşul NICOLAE CEAUŞESCU şi-au atras stima şi respectul opiniei publice internaţionale: niciodată ţara noastră nu a avut atîţia prieteni pe toate meridianele lumii.

În acest spirit, în numeroasele documente bilaterale încheiate de România, în ultimii ani, noile principii au fost consacrate ca norme fundamentale ale relaţiilor externe ale ţării noastre.

● la **Reuniunea general-europeană de la Madrid**, România a acţionat stăruitor pentru reafirmarea, în documentul final, a **„decalogului de principii"** conţinut în Actul final de la Helsinki şi, în special, a obligaţiilor statelor participante de a respecta cu stricteţe aceste principii.

● din iniţiativa ţării noastre, a fost înscris pe ordinea de zi a Adunării Generale a O.N.U. (în 1981), punctul referitor la **„Dezvoltarea bunei vecinătăţi dintre state"**.

● România a militat şi militează în cadrul O.N.U. şi al altor foruri internaţionale pentru dezvoltarea conţinutului noilor principii şi codificarea lor, propunînd — în acest scop — adoptarea la Naţiunile Unite a unui **cod de conduită cu caracter universal**, în care să fie consfinţit dreptul statelor la existenţă liberă, la pace şi securitate.

Ilustrativă pentru anvergura din ultimele două decenii a activităţii internaţionale a partidului şi statului nostru este şi dinamica raporturilor diplomatice şi economice ale României:

● în prezent, ţara noastră întreţine relaţii diplomatice şi consulare cu **140** de state, faţă de **67** de state, în 1965.

● participarea României la schimbul mondial de valori a cunoscut o susţinută dinamică: astăzi, ţara noastră întreţine legături economice cu **155** de state, numărul total al acordurilor şi convenţiilor la nivel de stat şi guvernamental încheiate cu alte ţări ridicîndu-se la **755**.

CEAUŞESCU—ROMÂNIA. Două decenii de mari

România dă expresie concretă convingerii sale că actuala etapă istorică impune, ca o condiţie a propriei dezvoltări naţionale şi, deopotrivă, a păcii, dezvoltarea raporturilor interstatale, indiferent de orînduire socială, de mărime sau potenţial.

În această vastă operă de relaţii, secretarul general al partidului, **preşedintele României, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, a ridicat dialogul la nivel înalt la rangul de practică de lucru curentă,** de mare eficienţă şi reponsabilitate, în care decizia politică acoperă sfera conlucrării bilaterale, dar, totodată, angajînd factorii de maximă responsabilitate în stat, facilitează schimbul de idei, stabilind platforme necesare de contact şi convergentă pentru acţiuni de anvergura internaţională. În optica României şi a preşedintelui Nicolae Ceauşescu, dialogul la nivel înalt este înţeles ca instrument al unei diplomaţii deschise a păcii; el se opune tradiţiei nefaste a secretului decizional — rupt de popor şi împotriva popoarelor —, nu se consumă în interiorul „cabinetelor capitonate", ci în faţa lumii, a propriului popor şi a tuturor celorlalte popoare, dînd expresie specifică democraţiei internaţionale şi propulsînd-o. Promovînd un asemenea nou dialog la nivel înalt, preşedintele Nicolae Ceauşescu îl concepe ca modalitate permanentă de consultare firească, creatoare de încredere, de prevenire a situaţiilor potenţial conflictuale şi, atunci, cînd e cazul, de soluţionare a lor — iar aceasta, nu sub presiunea timpului, la extrema lor limită. Conlucrarea constantă, perseverentă pentru reglementarea problemelor majore ale vieţii internaţionale reprezintă fundamentul acţiunii diplomatice româneşti, direcţionată spre acorduri angajante, concrete, în consens cu voinţa părţilor şi interesele de pace ale lumii. Şi este de notoritate internaţională numărul impresionant de documente încheiate în urma întrevederilor şefului statului român — **tratate de prietenie şi cooperare, declaraţii solemne comune, acorduri generale de cooperare.** Totul — pentru propăşirea României şi a statelor cu care ea are relaţii, pentru cauza destinderii şi înţelegerii internaţionale, pentru triumful politicii de pace, independenţă şi colaborare.

Dezarmarea — prioritatea priorităţilor

Izvorîtă dintr-o concepţie ştiinţifică novatoare asupra stării şi devenirii lumii, România a desfăşurat şi desfăşoară o acţiune dinamică de traducere în viaţă a unei strategii a păcii — de cuprindere globală, planetară — atît prin sfera cît şi prin problematica ei — şi avînd, ca ţel fundamental şi temeinic punct de referinţă, viaţa, existenţa liberă şi demnă a naţiunilor. De aici — **esenţa umanistă a demersului românesc de pace;** de aici — **marea sa forţă mobilizatoare.**

Prin însăşi primordialitatea problemei, dezarmarea ocupă locul central în ansamblul participării României la viaţa internaţională. Douăzeci de ani de politică externă românească sînt ilustrativi pentru continuitatea de iniţiativă şi acţiune, pentru investiţia de efort original şi de înaltă răspundere politică, pentru modul consecvent de abordare a acestei probleme de a cărei rezolvare depinde nemijlocit pacea lumii. Larg cunoscut — şi recunoscut — **programul românesc de dezarmare** da cea mai limpede expresie a acestei sensibilităţi a României la exigenţele urgente şi de perspectivă ale vieţii internaţionale, a modului mereu activ, militant prin care preşedintele Nicolae Ceauşescu ia poziţie faţă de fenomenele lumii, identificînd exigenţele prioritare ale epocii, posibilităţile şi căile de soluţionare şi — ceea ce este extrem de important — forţele ce pot şi trebuie să fie antrenate în atingerea acestei acţiuni cu unică şi adîncă finalitate umană, existenţială.

Gravitatea situaţiei impune o abordare pe măsură. Logica argumentelor româneşti invita, ea însăşi, la acţiune. Într-un viitor război — care va fi, inevitabil, nuclear şi, în nici un caz, limitat — nu vor exista nici învinşi şi nici învingători, iar armele nu vor face nici un fel de deosebire de orînduire socială sau de alt fel. Ţelul impune, deci, depăşirea oricăror rigori artificiale, opoziţii ideologice sau de altă natură, pentru a fi mobilizate toate forţele, toate popoarele pe o **necesară platformă de solidaritate planetară.** Acţiunea pentru dezarmare dezvăluie, ea însăşi, bazele sociale ale păcii. Acţiune aflată sub imperiul urgenţei istorice — **acum, pînă nu este prea tîrziu.** Vibrantele chemări ale preşedintelui Nicolae Ceauşescu, ale României la dezarmare, la pace, la acţiune responsabilă pentru **valorificarea tuturor resurselor de dialog, de tratative, la lupta unită a popoarelor pentru oprirea politicii spre catastrofa nucleară,** sînt exemplare pentru fundamentul politic şi, deopotrivă, moral al acţiunii de politică externă românească.

Înscris într-o suită de vibrante documente ale luptei pentru apărarea dreptului la viaţă, la existenţă al oamenilor, al popoarelor, recentul **APEL PENTRU DEZARMARE ŞI PACE AL FRONTULUI DEMOCRAŢIEI ŞI UNITĂŢII SOCIALISTE** — pornit din înflăcăratul îndemn al preşedintelui Nicolae Ceauşescu — conferă o nouă expresie angajării solidare a poporului român în marea operă de soluţionare a problemei fundamentale a zilelor noastre — **oprirea cursei înarmărilor şi, îndeosebi, a înarmărilor nucleare, trecerea la dezarmare, şi în primul rînd la dezarmare nucleară, eliminarea rachetelor cu rază medie de acţiune în Europa şi a tuturor armelor nucleare, asigurarea unei păci trainice în lume.**

Negocierea reprezintă, desigur, unica bază şi, deopotrivă, garanţie a demarării unui real proces de dezarmare. Dar negocieri sub controlul, sub presiunea opiniei publice, în consens cu voinţa de pace a popoarelor. Salutate de România, de celelalte state, actualele negocieri sovieto-americane de la Geneva nu au dus, însă, pînă acum, la nici un rezultat, ci, dimpotrivă, pe chiar parcursul lor, s-au amplasat noi arme nucleare în Europa, s-au efectuat noi experienţe nucleare. De aici — profunda motivaţie politică a avertismentului preşedintelui Nicolae Ceauşescu, în sensul ca **negocierile să nu se transforme într-un paravan, într-un mijloc de linişire a opiniei publice, la adăpostul cărora să continue cursa înarmărilor**

victorii, de prestigioasă afirmare în lume

Să facem totul pentru a fi participanţi activi la uriaşa luptă a popoarelor, care au astăzi rolul hotărîtor în a impune dezarmarea, a determina trecerea la înlăturarea armelor nucleare şi oprirea militarizării Cosmosului, în a impune pacea în întreaga lume!
Avem ferma convingere că popoarele, acţionînd într-o deplină unitate, pot să asigure pacea, pot să-şi asigure dezvoltarea liberă, independentă, pot să-şi asigure un viitor luminos!

NICOLAE CEAUŞESCU
(Din cuvîntarea rostită la Plenara Consiliului Naţional al Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste)

nucleare. De aici — apelul reînnoit al României, al preşedintelui ei la o **acţiune mai energică, mai unită a popoarelor pentru dezarmare, pentru pace.** De aici — apelul adresat conducătorilor Uniunii Sovietice şi Statelor Unite de a acţiona, cu toată hotărîrea, pentru a ajunge la **acorduri corespunzătoare şi pentru încetarea imediată a amplasării rachetelor şi a oricăror acţiuni de dezvoltare a armelor nucleare, de militarizare a Cosmosului.**

În acelaşi timp, ţările pe teritoriul cărora se instalează rachetele, alte arme nucleare au o mare răspundere şi pot — în opinia României — să acţioneze împotriva aplicării acestor decizii. De asemenea, celelalte state europene, toate statele lumii au, în virtutea imperativelor vitale de pace, datoria să lupte mai activ pentru dezarmare — atît în Europa, cît şi în lume, atît pe Pămînt, cît şi în Cosmos.

Repetatele apeluri, propuneri şi sugestii adresate, în acest sens, de preşedintele României pun, astfel, în valoare problema capitală a reponsabilităţilor. Răspunderea nu este numai strict naţională, nu numai europeană, ci mondială. A celor care acceptă instalarea armelor nucleare, a celor care le instalează, dar şi a celor pe care acest act îi afectează direct sau indirect, iar aceştia sînt, în primul rînd europenii — cu sau fără rachete —, precum şi restul popoarelor lumii. „Eurorachetele", „războiul stelelor", cursa înarmărilor — în mod prioritar, cea nucleară, dar şi în celelalte domenii — nu trebuie şi un pot constitui o problemă strict bilaterală. Cele două mari puteri nucleare — S.U.A. şi Uniunea Sovietică — au, desigur, un rol decisiv şi responsabilităţi speciale în acest domeniu. Prin implicaţiile ei globale, problema nu este şi nu poate fi, însă, de interes exclusivist. Toate statele au obligaţia — şi trebuie să-şi exercite, în acest sens, dreptul — de a participa la realizarea unor acorduri de dezarmare care să corespundă aşteptări-

Pentru o lume a păcii

Cuvîntul preşedintelui NICOLAE CEAUŞESCU, glasul României socialiste, al poporului român s-au făcut puternic auzite în lume, şi-au găsit **concretizare în multiple iniţiative şi propuneri vizînd promovarea idealurilor de pace, încetarea cursei înarmărilor, trecerea la dezarmare, în primul rînd nucleară.**

● **1965:** la propunerea României, Adunarea Generală a O.N.U. a adoptat **Declaraţia privind promovarea în rîndurile tineretului a idealurilor de pace, respect reciproc şi înţelegere între popoare.**

● **1970:** la iniţiativa României, Adunarea Generală a O.N.U. a proclamat **Deceniul dezarmării 1970—1980.**

● **1972:** ca urmare a iniţiativei româneşti privind **„Consecinţele economice şi sociale ale cursei înarmărilor"**, sub auspiciile O.N.U. au fost elaborate în 1972, 1977 şi 1982 studii asupra acestui domeniu.

● **1975:** la Naţiunile Unite a fost prezentat documentul: **„Poziţia României în problemele dezarmării, în primul rînd ale dezarmării nucleare, şi instaurarea unei păci trainice în lume".**

● **1980:** la propunerea României, pe ordinea de zi a Adunării Generale a O.N.U. a fost înscrisă **problema îngheţării şi reducerii bugetelor militare.**

● **1981: istoricele iniţiative de pace şi dezarmare ale preşedintelui NICOLAE CEAUŞESCU au determinat mari adunări populare în întreaga ţară şi semnarea, de către peste 18 milioane de cetăţeni, a Apelului poporului român adresat sesiunii speciale, din 1982, a Adunării Generale a O.N.U. consacrată dezarmării**

În acelaşi timp, diferite foruri din ţara noastră au adresat, în ultimii ani, chemări la acţiunea unitară a forţelor celor mai largi pentru înlăturarea primejdiei nucleare:

— Apelul pentru dezarmare şi pace al Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste.

— Apelul adresat de tineretul României tuturor organizaţiilor de copii, tineret şi studenţi, tinerei generaţii a lumii.

— Apelul adresat de Consiliul Naţional al Oamenilor Muncii clasei muncitoare, tuturor oamenilor muncii din ţara noastră, forţelor iubitoare de pace, popoarelor din întreaga lume.

— Apelul Marii Adunări Naţionale către parlamentele, guvernele şi popoarele ţărilor europene, ale Statelor Unite ale Americii şi Canada.

— Apelul Marii Adunări Naţionale adresat Sovietului Suprem al U.R.S.S., Congresului S.U.A., parlamentelor din celelalte ţări europene şi din Canada.

● **1983:** la iniţiativa României, Adunarea Generală a O.N.U. a adoptat o **rezoluţie vizînd oprirea amplasării noilor rachete americane în Europa occidentală şi a realizării contramăsurilor anunţate de U.R.S.S.**

● **1985: Anul Internaţional al Tineretului**, ce se desfăşoară sub deviza **„Participare, Dezvoltare, Pace"**, a fost proclamat de Naţiunile Unite ca urmare a iniţiativei României.

— Apelul pentru dezarmare şi pace al Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste din Republica Socialistă România, adresat partidelor şi organizaţiilor democratice, guvernelor, tuturor popoarelor din ţările europene, din Statele Unite ale Americii şi Canada.

lor popoarelor. Este rațiunea pentru care România se pronunță pentru un mod nou, democratic, de abordare a problemei dezarmării, pentru revitalizarea tuturor forurilor de negociere multilaterală existente — la O.N.U., în cadrul Conferinței pentru dezarmare de la Geneva, la Stockholm, la Viena —, pentru crearea, dacă e necesar, a altora noi, pentru stimularea tuturor punților de contact și înțelegere.

În optica României, caracterului multidimensional al cursei înarmărilor trebuie să-i corespundă o strategie multidimensională a dezarmării — aplicată nu numai în sfera militară, dar și în plan politic, juridic, economic, inclusiv cultural și umanitar, acordîndu-se atenție deosebită măsurilor concrete, a căror aplicare ar da impulsuri reale întregului proces. Din acest unghi de vedere, unul din punctele de pornire îl constituie acționarea nemijlocită asupra **bazei economico-financiare a cursei înarmărilor** — cu alte cuvinte, asupra resortului care-i asigură continua escaladare. Sînt cunoscute repetatele propuneri — judicios argumentate — pe care, de-a lungul anilor, le-a lansat România în direcția **înghețării cheltuielilor militare și trecerii la reducerea lor.** De altfel, țara noastră — după cum se știe — a luat o asemenea măsură cu trei ani în urmă. Recentele propuneri românești — de a se trece la înghețarea cheltuielilor militare la nivelul anului 1985 și, ulterior, la o reducere cu un anumit procent, de 5—10 la sută — unei asemenea constante preocupări i se înscriu.

În lumina realității că nivelurile de înarmare la care s-a ajuns nu mai pun, în mod practic, problema unui echilibru între cele două părți, un anumit procent în minus neafectînd acest echilibru, România consideră că o inițiativă unilaterală a țărilor socialiste — în direcția unei diminuări a cheltuielilor militare și a unei reduceri cu 10 la sută a efectivelor militare — ar întări prestigiul socialismului, ar determina intensificarea luptei pentru dezarmare și pace în Europa și în întreaga lume. **O nouă dinamică a „echilibrului de forțe" nu în sus, ci în jos, prin reducerea la un nivel cît mai scăzut a înarmărilor și a cheltuielilor militare** — acesta trebuie să fie sensul unui complex de măsuri concrete și efective de dezarmare și, în primul rînd, de dezarmare nucleară, care să izbăvească popoarele de spectrul războiului.

În aceste vremuri de răscruce pentru destinele Europei și ale lumii, cuvîntul și fapta președintelui Nicolae Ceaușescu, fierbintele apel lansat de poporul român popoarelor europene, S.U.A. și Canadei au forța marilor acte născute din adînca înțelegere a mersului istoriei contemporane, din profundul respect pentru voința popoarelor și din deplina încredere că, prin lupta unită, politica de pace, independență și colaborare poate, definitiv, triumfa.

Pentru o Europă unită, fără arme și războaie

Global, procesul de pace și destindere trebuie să-și găsească punct vital de pornire și de sprijin în evoluțiile europene. E de ajuns să insistăm asupra evidenței că însăși **prioritatea nucleară** — în contextul celorlalți factori generatori de tensiune — este cea care reclamă Europa ca teren central de acțiune pentru dezarmare. Firească, preocuparea de prim ordin a politicii externe românești pentru edificarea securității europene își are rațiunea nu numai în realitatea — de factură geografică, istorică și spirituală — a apartenenței la acest continent, ci și din conștiința — potențată de experiența dramatică a două războaie mondiale — că, aici, în Europa, se află cea mai mare concentrare de armament nuclear și convențional, că, aici, în Europa, s-au născut cele două blocuri militare opuse, că multe din cele mai grave tensiuni postbelice, aici, în Europa, și-au avut originea, că orice moment de încordare europeană a avut și are consecințe mondiale, în fine, că un conflict în această parte a lumii ar duce, în mod inevitabil, la o nouă conflagrație mondială, atotnimicitoare.

Înțelese în ponderea și implicațiile lor, relațiile între statele continentului nostru constituie un capitol distinct al acțiunii internaționale românești, iar cei douăzeci de ani care au trecut de la Congresul al IX-lea al partidului sînt edificatori pentru aportul original — deseori de pionierat — al președintelui Nicolae Ceaușescu la **fundamentarea conceptului de securitate europeană, a căilor și mijloacelor de realizare a lui.** Țelul istoric: refacerea — pe baze superioare — a **unității Europei în respectul independenței fiecărui stat, al diversității de orînduiri sociale și al specificului și tradițiilor fiecărei națiuni.**

Să evocăm, fie și succint, cîteva din direcțiile de renume ale inițiativei românești în Europa: mai întîi, acțiunea viguroasă de normalizare a raporturilor diplomatice, cu efecte salutare, de amplitudine continentală (amintim, în context, semnificația politică a stabilirii de relații diplomatice cu R.F.G. — inițiativă neînțeleasă, la vremea aceea, de toată lumea, dar urmată, curînd, de o mișcare similară, confirmînd validitatea unei opțiuni în premieră europeană). Practica întreținerii și dezvoltării de relații de conlucrare cu toate statele continentului s-a afirmat pe parcursul anilor, consolidînd noi sfere ale înțelegerii europene. Concomitent, România a inițiat și promovat — împotriva unui scepticism sau chiar a unor opoziții fățișe — obiectivul unei Conferințe general-europene (idee care își găsea, la București, expresia programatică în „Declarația statelor participante la Tratatul de la Varșovia"). Considerînd Conferința și sistemul ei de reuniuni ca modalitatea cea mai adecvată a negocierilor multilaterale continentale, România și președintele Nicolae Ceaușescu și-au cîștigat o audiență incontestabilă prin consacrarea, în același timp, a conceptului de securitate europeană, ca un **sistem de angajamente ferme și măsuri concrete, de natură să garanteze independența și suveranitatea fiecărei națiuni, dezvoltarea ei liberă, la adăpost de orice act de forță sau amenințare cu forța** — bază a unei fructuoase conlucrări în cele mai variate domenii între statele europene, fără deosebire de orînduire socială și independent de apartenența sau nu la alianțe politico-militare. Vom nota, fie și în treacăt, contribuția tenace — și, astăzi, de neînlocuit — a României la stabilirea **regulilor democratice de**

Inițiative în favoarea edificării securității europene

1965: adoptarea, la Organizația Națiunilor Unite, din inițiativa României, a rezoluției: **„Măsuri pe plan regional în vederea îmbunătățirii relațiilor de bună vecinătate între statele europene aparținînd unor sisteme economice și sociale diferite".**

1972—1975: România a avut o contribuție deosebită la pregătirea, desfășurarea și încheierea cu succes a primei **Conferințe pentru securitate și cooperare în Europa.** Actul final de la Helsinki, semnat la nivel înalt acum zece ani, înglobează numeroase idei preconizate de țara noastră.

1980—1983: România a depus eforturi susținute la Reuniunea de la Madrid pentru convocarea Conferinței pentru măsuri de încredere și securitate și pentru dezarmare în Europa, de la Stockholm.

1984: în cadrul Conferinței de la Stockholm, a fost prezentat documentul de lucru **„Concepția și considerentele președintelui Nicolae Ceaușescu privind măsuri de încredere și securitate și pentru dezarmare în Europa".**

În ansamblul activității externe a României socialiste, la loc de frunte se situează inițiativele și demersurile consecvente ale tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU pentru transformarea Balcanilor într-o zonă a bunei vecinătăți, a păcii și cooperării, fără arme nucleare și fără baze militare străine, ca parte componentă a eforturilor pentru realizarea securității europene.

- ca rezultat al eforturilor neobosite ale partidului și statului nostru, al vastei activități desfășurate de tovarășul Nicolae Ceaușescu, România are în prezent relații deosebit de bune, de prietenie și colaborare, practic, cu toate țările balcanice.
- evaluînd cu luciditate și profund realism evoluțiile de pînă acum și experiența dobîndită, tovarășul Nicolae Ceaușescu a prezentat **propunerea privind organizarea unei întîlniri la nivel înalt a statelor balcanice,** avînd ca obiectiv amplificarea colaborării multilaterale, dezvoltarea înțelegerii și destinderii în regiune, transformarea Balcanilor într-o zonă a păcii, fără arme nucleare și fără baze militare străine.

participare la negocierile general-europene, efortul, încununat de succes, în ce privește statuarea **continuității organizate a procesului de edificare a securității europene.** În mod deosebit, este, însă, necesar să subliniem insistența cu care România a atras atenția asupra **priorității dimensiunii militare a construcției unei Europe noi, unite.** Va rămîne ca un exemplu de clarviziune, născută din conștiința responsabilității pentru pace, avertismentul președintelui Nicolae Ceaușescu asupra fragilității destinderii, în lipsa unor măsuri reale de dezarmare, avertisment care și-a găsit confirmarea în evoluțiile ulterioare momentului Helsinki al Conferinței general-europene.

Înscrise în suita unor acțiuni consecvente de deblocare a procesului de dezarmare și securitate europeană în chiar sfera decisivă a confruntării militare, recentele propuneri ale României privind desființarea concomitentă a celor două blocuri — NATO și Tratatul de la Varșovia — corespund necesității de a se da o **nouă perspectivă luptei popoarelor europene pentru depășirea divizării artificiale a Europei, pentru crearea unui continent al păcii și conlucrării.**

Concept global asupra dezvoltării

Punînd cu putere în valoare imperativul istoric al creării unui nou sistem de relații internaționale, autentic democratic în toate sferele — politică, economică, socială —, concepția președintelui Nicolae Ceaușescu asupra lumii a afirmat ideea de dreptate, ca factor profund revoluționar, extinsă de la perimetrul național la sfera largă a confruntărilor cu implicații mondiale. În virtutea gîndirii dialectice a partidului și statului nostru, așa cum, pe plan național, relațiile de inegalitate și exploatare, generate de societatea împărțită în clase antagoniste, trebuie să fie lichidate, tot astfel și în viața internațională este necesară înlăturarea vechilor raporturi de dominație și de dictat, de presiune și asuprire, și înlocuirea lor cu un sistem nou de relații, cu adevărat echitabile, între toate statele, indiferent de orînduirea lor, de mărimea și ponderea lor economică și militară. Subsumată obiectivului generos și mobilizator al creării unei **lumi mai drepte și mai bune,** ideea instaurării unei **noi ordini politice și economice internaționale** își are, printre autorii de prestigiu, România, care a dat conceptului relief și substanță nouă, a identificat și promovat căi și mijloace concrete de aplicare a lui.

Pornind de la aceste imperative, președintele Nicolae Ceaușescu a desfășurat, în sfera economicului, o viziune novatoare asupra dezvoltării globale, atrăgînd atenția asupra **priorității lichidării subdezvoltării, a decalajelor dintre țările bogate și cele sărace,** adică tocmai a acelor fenomene profund destabilizatoare, cu efecte inclusiv de ordin politic. Promovînd **soluții îndrăznețe** — „neconvenționale" sau „netradiționale" —, în ideea unei abordări frontale, într-un spirit nou, a problemelor economiei mondiale, președintele Nicolae Ceaușescu a demonstrat caracterul obiectiv necesar al unor restructurări de

CEAUȘESCU—ROMÂNIA. Două decenii de mari

Pentru înfăptuirea unei noi ordini economice internaționale

România socialistă, președintele NICOLAE CEAUȘESCU s-au impus în conștiința umanității prin bogata activitate internațională consacrată lichidării subdezvoltării și edificării unei noi ordini economice internaționale, probleme de a căror soluționare depind nemijlocit progresul general al popoarelor, pacea și stabilitatea mondială.

● **1965—1967:** la inițiativa țării noastre, în cadrul O.N.U., au fost adoptate mai multe rezoluții vizînd promovarea cooperării internaționale în domeniul pregătirii de cadre, în special în țările în curs de dezvoltare.

● **1970:** la propunerea României, Adunarea Generală a O.N.U. a adoptat rezoluția privind **„Rolul științei și tehnologiei moderne în dezvoltarea națiunilor și necesitatea întăririi cooperării economice și tehnico-științifice între state".**

● **1975:** la sesiunea specială a Adunării Generale a O.N.U., a fost prezentat documentul: **„Poziția României cu privire la instaurarea unei noi ordini economice internaționale".**

● **1984:** în cadrul O.N.U. și în alte organisme internaționale, România a făcut o serie de propuneri în scopul depășirii actualei crize economice mondiale, al lichidării subdezvoltării și instaurării unei noi ordini economice internaționale.

Avansînd numeroase inițiative și propuneri constructive, de un larg răsunet, menite să ducă la stabilirea unor relații noi, de colaborare, între țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare, România are în vedere:

● eliminarea tendințelor protecționiste, desfășurarea unor schimburi economice libere de orice îngrădiri și discriminări.

● statornicirea unor raporturi echilibrate între prețurile materiilor prime și cele ale produselor industrializate.

● elaborarea unor programe speciale de ajutorare a țărilor în curs de dezvoltare în domeniul agriculturii, industriei, transporturilor și în alte sectoare de activitate.

● găsirea unei soluții radicale, globale problemei datoriilor externe ale țărilor în curs de dezvoltare.

● începerea, cît mai grabnică, în cadrul O.N.U., a negocierilor globale în problemele cooperării și dezvoltării.

● convocarea unei conferințe la nivel înalt a țărilor în curs de dezvoltare.

fond. Asemenea cerințe derivă din însăși gravitatea situației, a crizei economice mondiale, care a proiectat **contradicția țări bogate — țări sărace ca o contradicție principală a lumii contemporane,** care reclamă soluții globale, în interesul comun, al progresului și păcii.

Primatul absolut al soluției politice

Evitarea și preîntîmpinarea agravării situațiilor, concentrarea eforturilor, pentru ca evoluțiile periculoase — din sfera politică, militară sau economică — să nu degenereze pînă la acel punct de neîntoarcere, au condus România ca, în indiferent ce problemă — de natură bilaterală, multilaterală, regională sau globală —, să fie abolite soluțiile **manu militari,** să se recurgă exclusiv la metodele pașnice, politice ale dialogului și negocierilor, în respectul tuturor părților și al intereselor de pace, în general. Sînt, în acest sens, de notorietate internațională demersurile președintelui Nicolae Ceaușescu în direcția soluționării

Pentru rezolvarea negociată a litigiilor și conflictelor

Concepția președintelui NICOLAE CEAUȘESCU **privind necesitatea reglementării diferendelor dintre state exclusiv pe cale pașnică se reliefează în trăsăturile caracteristice ale politicii externe, în inițiativele și demersurile întreprinse în acest sens.**

● prin apeluri și propuneri concrete adresate părților angajate în conflictele ce au loc în diverse părți ale lumii, președintele României a promovat soluții principiale pentru stingerea focarelor de război și pentru inițierea de negocieri în vederea soluționării politice, în interesul tuturor părților aflate în conflict, a problemelor litigioase.

● înscrierea, pentru prima dată pe ordinea de zi a Adunării Generale a O.N.U., a punctelor referitoare la **„Reglementarea pe cale pașnică a diferendelor dintre state"** (1979) și la **„Dezvoltarea și întărirea bunei vecinătăți dintre state"** (1981).

● adoptarea, de către Adunarea Generală a O.N.U., în 1982, la propunerea României, a **„Declarației privind reglementarea pașnică a diferendelor internaționale".**

● în scopul creșterii rolului O.N.U. în promovarea păcii și înțelegerii internaționale, țara noastră a propus crearea unei **comisii permanente a Națiunilor Unite pentru bune oficii, mediere și conciliere.**

● în cadrul Conferinței de la Stockholm, România a avansat propunerea de încheiere a unui **Tratat general-european de nerecurgere la forță și la amenințarea cu forța.**

politice a stărilor conflictuale — ale celor devenite „clasice", ca şi ale celor care ar putea să apară —, precum şi-au găsit un larg sprijin iniţiativele româneşti, cu deosebire la O.N.U. dar şi în alte organisme, pentru statuarea unui **sistem eficace de prevenire şi reglementare paşnică a diferendelor şi conflictelor internaţionale.**

În această vastă operă de pace, filozofia politică a preşedintelui Nicolae Ceauşescu se întemeiază pe conştiinţa — verificată de experienţă, de viaţă — că **masele, popoarele sînt factorul decisiv al istoriei,** că, prin acţiune unită, ele pot impune un curs nou evenimentelor, pot asigura o structură superioară şi durabilă a păcii.

Forţa luptei unite a popoarelor

Mobilizarea tuturor forţelor social-politice purtătoare ale noului, unirea lor pe baze democratice — atît în plan naţional, cît şi internaţional — reprezintă garanţia de succes a transformărilor revoluţionare, a apărării păcii şi independenţei popoarelor. Şi, în retrospectiva anilor care au trecut de la Congresul al IX-lea, este elocvent, în acest sens, modul în care partidul nostru, secretarul său general au înlăturat, cu curaj, teze depăşite, abordări înguste şi sectare, îmbogăţind **conceptul de solidaritate,** redîndu-i necesara forţă de mobilizare, reclamată de dinamica mutaţiilor revoluţionare contemporane. Întemeiată pe principii noi, colaborarea şi solidaritatea Partidului Comunist Român cu toate partidele comuniste şi muncitoreşti, cu partidele socialiste şi social-democrate, cu mişcările de eliberare naţională, cu toate forţele antiimperialiste, democratice şi progresiste reprezintă o contribuţie de primă însemnătate în lupta comună pentru o lume mai dreaptă şi mai bună, fără arme şi războaie, o lume a păcii şi progresului.

Din toate marile acte de politică externă ale României, ale preşedintelui Nicolae Ceauşescu, din întreaga politică externă a partidului şi statului — de largă conlucrare şi solidaritate, de participare activă la soluţionarea tuturor problemelor de care depinde pacea omenirii — se degajă puternic **încrederea că stă în puterea popoarelor să impună o politică nouă, de egalitate, de autentică democraţie, de pace şi independenţă — în numele dreptului sacru la existenţă liberă şi demnă, la progres şi civilizaţie.**

Cele două decenii de activitate internaţională ale partidului şi statului nostru şi-au cîştigat — prin extraordinara forţă de afirmare a noului, prin substanţa profund umanistă şi constructivă a demersului românesc — stima şi aprecierea lumii, un prestigiu pe care niciodată ţara nu l-a avut în bimilenara sa istorie. Este, acesta, un adînc motiv de satisfacţie, de mîndrie patriotică pentru întreaga noastră naţiune socialistă, care vede, în politica de pace şi independenţă elaborată şi înfăptuită de partid, de secretarul său general, preşedintele Republicii, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, garanţia sigură a apărării şi afirmării intereselor sale de prosperitate, pe drumul edificării societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi al înaintării ei spre comunism.

Radu Pascal

Preocupări şi priorităţi în marcarea

Repere şi perspective

Dan Mihai Bârliba

Cum era şi firesc, marcarea Anului Internaţional al Tineretului (AIT), sub deviza ce poartă clar pecetea actualităţii — **Participare, Dezvoltare, Pace** — avea să genereze, pe cele mai diferite meridiane ale planetei, un larg proces de emulaţie politică. Se poate afirma, cu deplin temei, că pregătirea şi celebrarea AIT s-au constituit într-un inedit şi substanţial **fond de experienţă,** atît în termenii reflecţiei teoretice, ai evaluării şi interpretării, cît şi în termenii deciziei practice nemijlocite.

Să ne oprim, într-un asemenea context deosebit de generos de preocupări, asupra cîtorva ţări din multimilenara şi miraculoasa Asie, în care autorul acestor rînduri a avut prilejul să poposească în plin climat de pregătire şi marcare a celei mai ample acţiuni consacrate problematicii generaţiei tinere, din cîte a cunoscut vreodată comunitatea internaţională.

...„Iubiţi verdele!" — o lozincă pe cît de lapidară, pe atît de mobilizatoare, care desemnează ampla campanie mondială privind plantarea de arbori — acţiune lansată în urmă cu cîţiva ani drept una dintre cele mai largi iniţiative din cadrul Anului Internaţional al Tineretului; se preconizează ca, pînă la încheierea Anului, Terra să primească o „zestre verde" de aproximativ un miliard de arbori, în baza ecuaţiei aproximative „fiecare tînăr — un nou arbore pentru planetă, pentru viitorul său". Acesta este contextul în care o masivă activitate de plantare de arbori a fost iniţiată în Filipine. Cea care a lansat acţiunea a fost Organizaţia pentru progres industrial, spiritual şi cultural (OISCA), nume de multă vreme consacrat în agenda factorilor internaţionali care abordează, cu spirit de răspundere, problemele tineretului şi, în particular, cele ale pregătirii şi marcării AIT.

Tineri voluntari provenind din Filipine şi Japonia s-au reunit la Mindanao, în sudul Filipinelor, în perioada 29 iulie — 2 august 1984. Timp de cinci zile de activitate, voluntarii au plantat arbori în localitatea Dipolog, în primul an al unui deceniu organizat de OISCA, în cooperare cu administraţia locală şi secţiunea organizaţiei naţionale de tineret „Kabataang Barangay". Peste un an, în 1985, 200 de tineri japonezi participă la campania de plantare de arbori în localitatea filipineză Dipolog, în conformitate cu programul de acţiuni privind marcarea AIT.

...Cel de-al X-lea Forum al Tineretului din Asia şi Pacific pentru dezvoltarea Comunităţii are loc, în perioada 11—14 februarie 1985, la complexul pentru tineret „Kem Kijang", în vecinătatea localităţii Kota Bharu, capitala statului Kelantan, în zona nord-estică a Malaysiei. Desfăşurat pe baza cooperării dintre Secretariatul Executiv al ONU pentru AIT, Comisia Economică şi Socială a ONU pentru Asia şi Pacific (ESCAP), OISCA — Internaţional, ministerele agriculturii şi, respectiv, al culturii, tineretului şi sporturilor din Malaysia şi Consiliul Tineretului Malaysian, forumul regional a avut, drept temă centrală, **„Tineretul şi Dezvoltarea — Perspective către anul 2001".** La reuniune, au participat aproape 250 reprezentanţi din 15 ţări ale regiunii; Bangladesh, ţara gazdă a forumului precedent, India, Japonia şi Thailanda — gazdă a primului forum, în 1976, au inclus, în delegaţiile naţionale, o serie de consilieri, nemijlocit implicaţi în abordarea problematicii tineretului. Documentul adoptat, prin consens, cu prilejul Forumului din 1985 — sugestiv intitulat **„Declaraţia de la Kelantan"** — consacră următoarele cinci priorităţi de acţiune: promovarea **„spiritului Kampong"**, drept fundament principal în întărirea păcii şi promovarea dezvoltării (să notăm aici că, în limba malaysiană, „Kampong" desemnează comunitatea, implicit valorile tradiţionale şi spirituale presupuse de comunitate); încurajarea **„cooperării trilaterale"** în cadrul dezvoltării — între agenţii internaţionale, guverne şi organizaţii negu-

Anului Internațional al Tineretului

vernamentale (cîtă vreme majoritatea tinerilor aparțin organizațiilor neguvernamentale, prezența acestor structuri, ca partener al cooperării, este esențială, în litera și spiritul declarației menționate); stimularea **pregătirii cadrelor de conducere;** promovarea participării depline a **tinerelor fete și femei** în procesul dezvoltării; intensificarea eforturilor în domeniul **campaniei plantării de arbori.**

...Republica Populară Chineză — țară a Asiei, în care populația tînără reprezintă 290 de milioane — se remarcă în mod deosebit în seria țărilor care au văzut în AIT un moment — și un prilej fundamental — pentru abordarea, din multiple perspective, a problemelor care preocupă tînăra generație a lumii. Comitetul chinez de organizare pentru AIT a realizat, pînă în prezent, o multitudine de acțiuni, între care merită a fi menționate: dezvoltarea, în zonele rurale, a unor ferme de tineret, a unor asociații economice ale tineretului; extinderea înființării de centre de orientare, consultative și școli fără frecvență în diferite domenii, care întrunesc interesul tinerilor. Într-o convorbire recentă cu privire la activitățile de marcare a AIT în China, Lin Yandong, vicepreședintă și secretar general în funcțiune al Comitetului chinez de organizare pentru AIT, spunea: „Partidul și guvernul, care au acordat, în mod constant, importanță deosebită activității privind tineretul, nutresc convingerea că tinerii vor juca un rol tot mai mare în restructurarea economiei actuale. Tineretul chinez și-a îndeplinit cu mîndrie rolul său în menținerea păcii mondiale, față de care nu a precupețit nici un efort. Iată de ce noi acordăm o atenție deosebită activităților consacrate AIT".

Capitala R.P. Chineze găzduiește, în mai 1985, „Întîlnirea prietenească a tineretului din zona Asiei și Pacificului"; pe lîngă numeroși reprezentanți ai organizațiilor naționale de tineret din regiune, au fost invitați oaspeți din partea unor organizații naționale și internaționale de tineret. Să consemnăm, de asemenea, că, la finele anului 1984, a avut loc, la Shanghai, ceremonia de acordare a premiilor pentru concurenții din numeroase țări ale lumii care au participat la concursul de cîntece consacrat AIT; competiția, organizată de Comitetul municipal Shanghai al Ligii Tineretului Comunist și federația municipală a studenților, a consacrat patru premii I, șapte premii II, șase premii III și 36 premii de consolare. Concursul la care ne-am referit a avut drept scop întărirea legăturilor culturale ale Chinei cu alte țări, precum și stimularea gustului tinerei generații pentru creația muzicală a altor popoare.

...12 ianuarie 1985 — ziua de naștere a marelui gînditor Swamy Vivekananda; momentul coincide, fericit, cu ziua națională a Tineretului, poate și pentru faptul că **tineretul gîndește,** iar **gîndirea** — în dimensiunile sale națională și internațională — presupune vigoare, curaj și lipsă de conveniențe, toate specifice generației tinere. Să consemnăm, în continuare, cîteva acțiuni din agenda grupului de lucru pentru AIT, organizat în India: Săptămîna națională a tineretului (12—19 ianuarie); seminar național privind tineretul, seminar internațional consacrat tineretului și idealului unității umane (Auroville, februarie 1985); expozițiile Pragati Maidan și New Delhi, în timpul Tîrgului anual, festival național al sporturilor; publicarea unui compendiu privind activitățile de tineret, inițiate de diferite ministere și departamente; lansarea de emisiuni speciale de timbre și monede și multe altele.

...20 ianuarie 1985 — o zi care, potrivit evaluărilor meteorologice nipone, a fost cea mai rece a anului în Japonia. Cu toate acestea, răceala atmosferică a fost suplinită de căldura dăruirii celor 57 de participanți sosiți în Japonia din 11 țări: Bangladesh, Indonezia, Kenya, Malaysia, Nepal, Palau, Papua — Noua Guinee, Filipine, Thailanda, Tonga și Sri Lanka. Scopul acțiunii — pregătirea în domeniul agriculturii, domeniu de referință vitală pentru economia fiecărei țări.

...Ne aflăm la Kuala Lumpur, capitala Malaysiei. Fie în mod distinct, fie în cadrul ASEAN, această țară s-a implicat activ în lansarea unor programe naționale destinate tinerei generații. Să menționăm, în acest context, concursul de creații literare cu tema: „Participare, Dezvoltare, Pace", inițiat de Ministerul Educației și UNESCO; desemnarea zilei de 15 mai ca „Zi a Tineretului"; construirea unui „Centru Internațional al Tineretului" ca bază complexă, cuprinzînd structuri pentru desfășurarea unor seminarii internaționale, cursuri, simpozioane etc.

...ASEAN și-a asociat, de mai multă vreme, preocupările sale prioritare de problematica tineretului. Agenda acțiunilor consacrate AIT cuprinde între al-

(Continuare în pag. 18)

40 de ani de la marea victorie asupra fascismului

Lecțiile mereu actuale ale unei istorii de luptă și jertfă eroică

Anul acesta, la 9 mai, popoarele întregii lumi au sărbătorit jubileul a 40 de ani de la victoria istorică asupra fascismului, cel mai mare dușman al aspirațiilor lor de libertate, independență, democrație și pace, de progres social și național. Peste mormintele zecilor de milioane de combatanți care și-au dat viața în înfruntarea cu forțele întunericului și ale războiului a căzut lacrima pioasă a aducerii aminte, au fost presărate, încă o dată, florile omagiului și ale recunoștinței. Clipe solemne au însoțit evocarea marilor jertfe ale popoarelor aliate, aniversarea momentului înălțător al renașterii speranțelor Europei, ale întregii lumi, pe ruinele cumplitului măcel planetar.

Poporul român — asemenea întregii omeniri — a participat cu sentimente de adîncă emoție, specifice momentului, la această aniversare, și, totodată, cu sentimentul unei profunde mîndrii patriotice, cu conștiința datoriei împlinite față de marile obiective care, în urmă cu peste patru decenii, în toată perioada cumplitei încleștări planetare, s-au aflat în fața întregii lumi. Într-adevăr, prin actul istoric de la 23 August 1944, care a deschis o pagină nouă în istoria patriei, în milenara ei devenire, poporul român s-a alăturat cu întregul său potențial material și uman țărilor coaliției antihitleriste, aducînd o contribuție tot mai mult recunoscută la scurtarea războiului, la apărarea propriilor idealuri de libertate și independență, ca și ale altor popoare. Prin eforturile sale deosebite — alături de glorioasa armată sovietică, care a purtat pe umerii ei greul confruntării cu dușmanul, de celelalte forțe ale Națiunilor Unite — poporul român a înscris o pagină glorioasă de jertfă, abnegație și devotament față de marea cauză a libertății și progresului, a dezvoltării libere a tuturor națiunilor lumii.

Aniversarea celor 40 de ani de la istorica Zi a Victoriei a constituit, firesc, un nou prilej de scrutare atentă a trecutului, de rememorare a unor fapte înscrise pentru totdeauna în cronica umanității. Al doilea război mondial — în care au fost angajate, cu forțe militare gigantice, peste 70 de țări, de pe toate continentele, și în care și-au pierdut viața peste 50 de milioane de combatanți — a constituit, fără îndoială, un moment de grea cumpănă în viața popoarelor, un moment pe care conștiința morală a umanității îl respinge cu desăvîrșire. Tocmai de aceea, evocarea măreței Zile a Victoriei nu a putut și nu putea să ocolească întrebările dramatice, responsabile, despre cauzele și împrejurările care au favorizat izbucnirea războiului, despre unitatea care a permis popoarelor să-și apere idealurile cele mai scumpe, despre ceea ce trebuie făcut pentru ca o asemenea conflagrație să nu se mai repete niciodată. Întrebări firești, pe de o parte, cu atît mai mult cu cît se raportează la o încercare de asemenea proporții; firești, necesare și legitime, încă o dată, cu atît mai mult cu cît lumea visată de generațiile luptei împotriva războiului, a fascismului și a oprimării social-naționale este departe de a arăta, în prezent, așa cum au dorit-o ele. Și cum o doresc, desigur, generațiile de azi și de mîine, forțele progresiste și democratice, toate popoarele.

Analiza lucidă și responsabilă a ultimului război a stabilit de mult cauza lui primă, fundamentală, în declanșarea luptei pentru zone și sfere de influență, cu centrul în Europa, în promovarea unei politici imperialiste pe plan internațional, de dictat și opresiune, de nesocotire a intereselor fundamentale, de libertate, independență, suveranitate și integritate teritorială, ale tuturor statelor. În atare condiții, istoria și-a deschis larg porțile atentatului continuu la drepturile sacre ale unor țări, la încălcarea brutală a ordinii stabilite prin tratate, acorduri și norme de drept internațional. Iată de ce, apare limpede că evocarea cauzelor și împrejurărilor celui de-al doilea război mondial nu poate omite marea lecție pe care această conflagrație o oferă conștiinței permanente a istoriei, care sînt și trebuie să fie popoarele. Politica de forță și dictat, de dominație și asuprire a altor popoare, competiția pentru zone și sfere de dominație și-au dovedit, cu prisosință, caracterul nociv și retrograd, implicațiile profund dăunătoare asupra vieții libere, pașnice și democratice a popoarelor. Iată de ce, afirmarea unei noi politici pe planul relațiilor internațio-

nale — a unei politici clădite ferm pe principii de pace și independență, de conlucrare activă și echitabilă între state — se impune ca lecția cea mai importantă a ultimului război, ca o cerință logică și firească a progresului liber al umanității.

Este cu atît mai importantă și mai actuală o asemenea lecție, cu cît, printr-un curios fenomen de perspectivă, istoria are uneori tendințe, asemenea opticii, de a apropia obiecte destul de îndepărtate între ele. „Istoria nu se repetă, dar se aseamănă", spunea, încă în secolul al XVIII-lea, un scriitor francez, Charles Pinot Duclos, astăzi uitat, fost, totuși, istoriograf al Franței sub Ludovic al XV-lea. Pornind de la acest adevăr de bun simț, de la conștiința multiplelor interferențe trecut-prezent, apare clar că epoca actuală — epoca unei distanțe de 40 de ani față de ultimul război — se caracterizează prin profunde mutații sociale, politice și naționale, prin afirmarea fără precedent a voinței popoarelor de a trăi libere, independente, de a pune capăt politicii militariste, de pregătire a unui nou război. Totodată, însă, este evident că aceeași epocă cunoaște, din nou, o reluare a vechii politici imperialiste, de forță și dictat, de împărțire sau chiar reîmpărțire a zonelor și sferelor de influență. Lupta dintre aceste două tendințe, diametral opuse, constituie — cum se subliniază în documentele partidului și statului nostru, în cuvîntările președintelui Nicolae Ceaușescu — principala trăsătură a vieții internaționale actuale, și ea relevă, stăruitor, cît de complexă, de contradictorie și plină de pericole continuă să fie starea lumii la patru decenii de la marea victorie împotriva fascismului.

Timp de 40 de ani, ca urmare a unor eforturi susținute, a luptei fără preget a popoarelor, în lumea postbelică au fost învinse multe dificultăți, a fost apărată și menținută pacea. Dar aceasta nu poate estompa marile riscuri acumulate între timp, sporirea continuă și vertiginoasă a cheltuielilor militare, promovarea unei frenetice și absurde curse a înarmărilor, în primul rînd nucleare, amenințarea permanentă a liniștii și securității popoarelor. Mai mult, dimensiunea atomică a actualelor evoluții (de fapt, a unor fenomene inaugurate odată cu explozia primelor bombe nucleare de la Hiroshima și Nagasaki, la încheierea celui de-al doilea război mondial) impune omenirii sarcini, preocupări și alternative deosebite, legate de însăși supraviețuirea civilizației clădite timp de milenii, de apărarea dreptului ei la existență, la o viață liberă și demnă. La 40 de ani de la ultima conflagrație, ecuația pace-război se pune în termenii unei alternative dramatice, existențiale, iar soluționarea ei corespunzătoare a devenit, fără dubii, principala problemă a epocii, cea mai importantă și mai angajantă preocupare a tuturor popoarelor. Instructivă pentru caracterul profund nociv și retrograd al politicii imperialiste, de forță și dictat, de amestec în treburile interne ale altor popoare, de război, cucerire și anexiuni teritoriale, lecția ultimei conflagrații mondiale este elocventă, totodată, pentru marea forță a unității popoarelor, pentru solidaritatea care a permis, în cele din urmă, înfrîngerea dușmanului lor comun, a fascismului, cea mai neagră expresie a militarismului ridicat la rang de politică mondială. Astăzi, în condițiile marilor riscuri ale unei catastrofe nucleare, ale amenințării continue a păcii și securității, imperativul acțiunii unite, conjugate, al solidarității și conlucrării pașnice, își menține și își sporește considerabil semnificația. O mare și necesară „coaliție a rațiunii", am putea spune, a tuturor forțelor democratice, progresiste, realiste și antiimperialiste ale contemporaneității constituie garanția cea mai sigură a inversării cursului periculos al evenimentelor, a promovării unei politici noi — de pace și destindere, de respect al independenței și suveranității naționale — pe plan internațional. Întrebării dramatice despre existența unor forțe capabile să se opună riscurilor antrenate de iraționala cursă actuală a înarmărilor, în primul rînd nucleare, de reluarea tendințelor spre împărțirea zonelor și sferelor de influență, partidul și statul nostru i-au răspuns de mult, în mod favorabil, pe baza unei analize atente, realiste, a situației politice mondiale. Există, în mod evident, în lumea de astăzi, elemente capabile să se opună războiului, să pună capăt gravei amenințări a unui holocaust nuclear. Dar, pentru ca acțiunea lor să fie eficientă, să ducă la rezultatele scontate, sînt necesare — acum, ca și în trecut — unitatea, conlucrarea și solidaritatea. **„Pînă nu este prea tîrziu** — sublinia președintele **Nicolae Ceaușescu,** în Raportul prezentat la Congresul al XIII-lea al P.C.R. — **să acționăm pentru salvarea omenirii de la catastrofa nucleară, de la distrugere! Să apărăm dreptul suprem al națiunilor, al oamenilor la existență, la libertate și independență, la viață și pace!".**

Concluzii și învățăminte deosebite evidențiază rememorarea evenimentelor de acum 40 de ani pentru Europa — continent cu o contribuție unanim recunoscută la civilizația umană, de pe care au pornit, însă, cele două conflagrații de dimensiuni mondiale și care, astăzi, se află din nou sub incidența unor evoluții îngrijorătoare. Existența celor două blocuri militare opuse pe teritoriul său, totalul masiv al cheltuielilor militare, inclusiv nucleare, ce revin statelor membre și, în acest context, sporirea vertiginoasă a potențialului distructiv acumulat aici creează — e lesne de înțeles — o preocupare deosebită în rîndul națiunilor europene, continuă să confere continentului nostru atributul de principal „punct nevralgic" al situației internaționale actuale, de zonă în care se impun noi și stăruitoare eforturi pentru dezarmare, pentru pace și securitate. Pornind tocmai de la o atare situație, de la realitatea îngrijorătoare a întețirii cursei înarmărilor, în primul rînd în Europa, țara noastră a salutat deschiderea noilor convorbiri sovieto-americane de la Geneva asupra armamentelor nucleare și cosmice, așteptînd ca acestea să acorde atenția necesară opririi amplasării rachetelor americane cu rază medie de acțiune pe continentul nostru, ca și a contramăsurilor adoptate de Uniunea Sovietică, să ducă la măsuri ferme și eficiente de dezarmare, în primul rînd nucleară, la eliminarea oricăror arme nucleare din Europa și din lume. Securitatea mondială, și a popoarelor europene în special, nu poate fi asigurată în condițiile ritmului vertiginos al competiției militare actuale, ale sporirii continue, cantitative și calitative, a înarmărilor, ale extinderii ariei lor de cuprindere; de aceea, țara noastră consideră că se impun de îndată — tocmai ca expresie a dorinței părților de a se ajunge la acorduri corespunzătoare în cadrul actualelor negocieri — încetarea amplasării de noi arme nucleare și a oricăror măsuri de militarizare a spațiului cosmic, trecerea la reducerea armelor nucleare și a celorlalte armamente, realizarea unui echilibru al forțelor la un nivel cît mai scăzut al înarmărilor. În acest spirit, ea a salutat propunerea secretarului general al C.C. al P.C.U.S., Mihail Gorbaciov, privind instituirea, pe întreaga durată a tratativelor, a unui moratoriu asupra producerii, testării și amplasării de arme nucleare și cosmice, ca și hotărîrea Uniunii Sovietice de a trece, unilateral, la încetarea, pînă în noiembrie 1985, a amplasării rachetelor sale cu rază medie de acțiune, la suspendarea înfăptuirii altor contramăsuri în Europa, exprimîndu-și speranța că aceste inițiative și măsuri vor găsi ecoul cuvenit și din partea SUA.

Situația existentă în Europa, la 40 de ani de la încheierea celui de-al doilea război mondial, implică preocupări și răspunderi deosebite din partea tuturor statelor europene, a guvernelor, a popoarelor continentului. E necesar, de aceea, ca toate statele euro-

pene, şi în primul rînd ţările membre ale NATO şi ale Tratatului de la Varşovia, să-şi aducă o contribuţie sporită la succesul actualelor negocieri, să se întîlnească, să discute şi să participe, într-o formă sau alta, la realizarea de acorduri corespunzătoare. Ar fi aceasta o dovadă de răspundere faţă de soarta păcii pe continentul nostru şi în lume, o expresie a voinţei de dialog şi de conlucrare democratică în soluţionarea unor probleme extrem de grave ale actualităţii.

Un rol deosebit în rezolvarea aceloraşi probleme — de evidente dimensiuni globale — revine, desigur, forurilor şi reuniunilor multilaterale de negocieri asupra dezarmării, Conferinţei de la Geneva, tratativelor de la Viena privind reducerea forţelor armate şi armamentelor în Europa centrală (MBFR), Conferinţei de la Stockholm pentru măsuri de încredere şi securitate şi pentru dezarmare în Europa. Intensificarea lucrărilor acestor reuniuni şi conferinţe, concomitent cu negocierile sovieto-americane de la Geneva, trecerea la adoptarea de măsuri concrete, eficiente, în acord cu voinţa popoarelor, ar corespunde, în mod real, urgenţei însănătoşirii întregului climat politic mondial, ar contribui la reluarea şi la accentuarea unei politici de dialog, de destindere şi colaborare, imperios necesară, pe plan mondial.

În mod deosebit, acum, la 40 de ani de la încheierea ostilităţilor celui de-al doilea război mondial şi la cea de-a zecea aniversare a semnării Actului final de la Helsinki, se cuvin subliniate semnificaţia cu adevărat istorică a acestui important document al epocii postbelice, ca şi necesitatea unor demersuri constante, neabătute, pentru transpunerea în viaţă, ca un tot unitar, a prevederilor sale, a hotărîrilor adoptate la reuniunea ulterioară de la Madrid. Prin această prismă, este evident că realizarea unui acord corespunzător la Conferinţa de la Stockholm, convocată pe baza documentului final al reuniunii din capitala Spaniei, ar da un nou impuls procesului istoric de făurire a unui sistem trainic de securitate şi cooperare în Europa, ar permite trecerea, în bune condiţii, la abordarea problemelor propriu-zise ale dezarmării pe continent, cu participarea egală, democratică, a statelor semnatare ale Actului final.

Aceluiaşi scop major i-ar corespunde, fireşte, crearea de zone denuclearizate în diferite regiuni ale Europei, transformarea Balcanilor — cum a propus România, încă din anii '60 — într-o zonă de pace şi bună vecinătate, de prietenie şi colaborare, liberă de arma nucleară, de baze militare şi de trupe străine.

Complexitatea situaţiei existente în Europa, multitudinea de probleme care se impun a fi rezolvate într-un mod nou, democratic, cu participarea tuturor statelor continentului, sînt deosebit de elocvente pentru starea mai generală a lumii, pentru actualitatea indiscutabilă a unor concluzii de ordin istoric şi pentru caracterul lor profund angajant. La 40 de ani de la încheierea ultimului război, pe diferite meridiane ale globului continuă să ardă flăcările războiului, să fie distruse vieţi şi imense bunuri materiale. Aceste conflicte — denumite, uneori, şi „locale" — antrenează, în fapt, riscuri permanente pentru popoarele implicate, creează ameninţări pentru pacea şi securitatea mondială. Iată de ce, renunţarea la forţă şi la ameninţarea cu forţa, la soluţiile **manu militari,** constituie — astăzi, ca şi în momentul victoriei de acum patru decenii — un deziderat de prim ordin al epocii postbelice, o cerinţă de bază a unei structuri viabile şi durabile de pace internaţională. Promovarea negocierilor, a soluţiilor politice, paşnice, în acord cu interesele legitime ale părţilor, ale securităţii şi stabilităţii mondiale, se impune tot mai mult ca singura cale raţională, ca singura metodă viabilă pentru soluţionarea problemelor existente, indiferent de natura lor, pentru garantarea liniştii şi securităţii tuturor statelor.

În sfîrşit, dar nu în ultimul rînd, este evident că învăţămintele atît de complexe ale ultimului război reclamă o atitudine fermă, permanentă, faţă de reactivarea unor practici şi teze neofasciste pe plan mondial, faţă de orice fel de propagandă ostilă valorilor păcii şi înţelegerii între popoare, ale libertăţii, democraţiei şi progresului. Conştiinţa popoarelor s-a convins, o dată pentru totdeauna, că somnul raţiunii naşte monştri, că încercările de reactualizare a unei ideologii funeste trebuie să-şi primească riposta hotărîtă, neîntîrziată, datorită marilor pericole pe care le-ar putea crea.

La 40 de ani de la încheierea ultimului război mondial, de la măreaţa Zi a Victoriei, învăţămintele pentru prezent ale acestui eveniment, ca şi ale înfruntării care l-a precedat, sînt deosebit de actuale, de profunde. Din ele, însă, se desprinde, cu o forţă indiscutabilă, încrederea în puterea acţiunii unite a popoarelor, în capacitatea lor de a determina rezolvarea democratică a marilor probleme actuale, de a asigura, menţine şi consolida pacea — bunul cel mai de preţ al omenirii.

Ovidiu Adam

Preocupări şi priorităţi...

(Urmare din pag. 15)

tele: un Forum al tineretului, organizat în august a.c., în Brunei Darussalam; o expoziţie fotografică privind tineretul, în Singapore; un Festival al producţiilor artistice de tineret, în Thailanda; o Tabără a tineretului în Indonezia; un Festival de artă şi muzică, în Filipine etc.

Agenda asiatică a preocupărilor privind marcarea AIT este prodigioasă, indicînd, cu claritate, largi disponibilităţi şi interesante iniţiative pe care acest continent, asemenea altor zone geografice ale lumii, le conţine. Receptivitatea faţă de strălucita iniţiativă românească privind proclamarea AIT îşi are, fără îndoială, izvorul în responsabilitatea şi realismul cu care ţările din această zonă — majoritatea aflîndu-se într-un proces complex de eradicare a efectelor grave ale subdezvoltării — abordează problemele vizînd tînăra generaţie, deci **viitorul propriilor naţiuni.**

În dialogul cu lideri politici, cu reprezentanţi ai structurilor de tineret, cu tinerii înşişi, am avut prilejul să iau cunoştinţă de **înaltul prestigiu de care se bucură România socialistă, preşedintele Nicolae Ceauşescu. S-a evocat, astfel, cu accentuată frecvenţă, concepţia profund mobilizatoare a ţării noastre cu privire la locul şi rolul tinerei generaţii în lumea contemporană, ale cărei direcţii de acţiune animă în mod firesc tinerii de pe diferite meridiane ale lumii.**

În acelaşi timp, s-a constatat că problematica tineretului constituie **o punte a cooperării între naţiuni,** un factor stimulator în lansarea unor acţiuni comune, cu largă perspectivă, consacrate generaţiei tinere.

Anul Internaţional al Tineretului a inaugurat, şi în spaţiul asiatic, rodnice preocupări subordonate devizei „Participare, Dezvoltare, Pace" — preocupări care se întemeiază pe imensul potenţial demografic, de acţiune înnoitoare, pe care îl reprezintă tineretul Asiei.

HELSINKI

Sala Finlandia, unde cei 35 de șefi de stat și de guvern și-au pus semnătura pe Actul final al CSCE

– după zece ani

Helsinki, 1 august 1975. În sala de marmură a palatului „Finlandia", învăluită încă de acordurile simfoniei lui Sibelius, ce au marcat momentul inaugural al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa, are loc un eveniment de semnificație istorică: semnarea actului final de la Helsinki.

Pe podiumul frontal fusese așezată o masă imensă, în forma unui arc de cerc, pe care se aflau tăblițe indicînd numele, în ordine alfabetică, ale celor 35 de state participante — statele europene, S.U.A și Canada. Sala este arhiplină: membrii delegațiilor, reprezentanți ai Organizației Națiunilor Unite, ai altor foruri internaționale, diplomați își ocupaseră de mult locurile, așteptînd momentul solemn. Mă aflam printre cei peste 1 500 de corespondenți de presă veniți să consemneze evenimentul. În loja devenită neîncăpătoare, stăteam cu toții în picioare; fotoreporterii, operatorii de televiziune se instalaseră pe poziții în sală, la numai cîțiva metri de masa Conferinței.

Prin intermediul zecilor de posturi de televiziune care transmit în direct din sala „Finlandia", popoarele sînt martore la acest eveniment unic în istoria Europei: pentru prima dată, iau loc la aceeași masă, cu depline împuterniciri, șefii de stat și de guvern ai celor 35 de state. State independente și suverane. State cu orînduiri sociale diferite, care se conduc după ideologii diferite. State mari, mijlocii și mici. State aparținînd unor alianțe militare opuse și state neutre sau nealiniate. Toate la un loc, însă, animate de aceeași generoasă aspirație: de a trăi în mai mare securitate, de a conlucra în bună înțelegere, în folosul progresului fiecăruia și al tuturor.

...Rînd pe rînd, înalții reprezentanți ai statelor participante își pun semnătura pe „Actul final" al Conferinței. Apoi, laolaltă, șefi de stat și de guvern, diplomați, ziariști aplaudă îndelung, minute în șir. Există un simțămînt comun împărtășit în asemenea clipe de cei prezenți. Simțămîntul de a trăi un eveniment, fără îndoială, istoric. Un eveniment ce va marca o epocă distinctă în destinele continentului.

Tovarăşul Nicolae Ceauşescu rostind cuvîntarea la tribuna istoricei reuniuni europene. **„Istoria — *sublinia şeful statului român* — va judeca nu numai documentele ce le vom semna şi declaraţiile făcute, ci şi felul în care fiecare stat, fiecare guvern şi conducător de stat sau guvern va acţiona pentru realizarea acestor documente, pentru ca speranţele contemporanilor noştri să fie împlinite, pentru ca acţiunile guvernelor noastre să răspundă năzuinţelor de bunăstare, libertate şi pace ale tuturor popoarelor".**

România — rol proeminent în definirea conceptului unei Europe unite

Evocarea acestui mare moment, la împlinirea unui deceniu de la desfăşurarea sa, prilejuieşte reliefarea rolului proeminent pe care România, preşedintele Nicolae Ceauşescu l-au avut în afirmarea ideii de securitate europeană, în definirea a însuşi conceptului unei Europe unite, pe deasupra deosebirilor sau divizărilor artificiale ce i-au fost impuse, a unei Europe a păcii şi colaborării. Un rol de primă mărime în crearea climatului favorabil materializării acestei idei, în pregătirea şi desfăşurarea cu succes a istoricei conferinţe de la Helsinki.

S-a vorbit, adesea, în perioada ultimilor 20 de ani — perioadă inaugurată la noi de Congresul al IX-lea al partidului, de cînd la cîrma destinelor partidului şi ale ţării se află tovarăşul Nicolae Ceauşescu — despre vocaţia constructivă a României, despre privilegiul ei de a avea bune relaţii cu state din cele mai diferite. Această „performanţă" îşi are o explicaţie simplă — pentru că simple sînt toate marile adevăruri. Într-o perioadă în care, aproape pretutindeni, fuseseră aruncate în aer punţile de legătură dintre state, cînd ruperea relaţiilor diplomatice se instaurase ca o practică politică, nu o dată folosită drept armă de presiune, România a construit şi consolidat relaţii. Această vocaţie a construcţiei, specifică românilor, dublată de o politică clarvăzătoare, explică „miracolul" edificiului de relaţii internaţionale ale ţării noastre.

Are, astfel, o profundă semnificaţie faptul că, chiar în toamna anului 1965, îşi găsea materializarea la O.N.U. o iniţiativă a României, ce a exercitat o incontestabilă influenţă în procesul de normalizare intervenit ulterior în Europa. Este vorba de rezoluţia **„Acţiuni pe plan regional în vederea îmbunătăţirii relaţiilor de bună vecinătate între statele europene aparţinînd unor sisteme economice şi sociale diferite"**.

În această direcţie, ţara noastră şi-a asumat un rol de pionierat, defrişînd teren în spaţii considerate tabù. Numele României avea să figureze, peste puţin timp, pe prima pagină a marilor ziare şi reviste internaţionale, în titlurile ce anunţau stabilirea de relaţii diplomatice cu Republica Federală Germania. Ştirea a provocat un adevărat şoc. Erau în vigoare doctrine şi legi — unele scrise, precum „doctrina Hallstein",

după numele şefului din acea vreme al diplomaţiei vest-germane, altele nescrise, dar la fel de categorice — care sancţionau orice acţiune spre recunoaşterea diplomatică a unuia sau altuia din cele două state germane. Într-o manieră mai mult sau mai puţin voalată, hotărîrea a fost dezavuată, s-au exprimat rezerve şi chiar critici. Actul politic prin care România şi R.F.G. îşi normalizau relaţiile avea să contribuie, însă, într-o mare măsură, la topirea gheţurilor reticenţei şi neîncrederii, la normalizarea relaţiilor pe ansamblul continentului. Dovada cea mai concludentă o constituie tratatele semnate ulterior între R.F.G. şi alte ţări socialiste, stabilirea de relaţii normale între cele două state germane. Sînt cunoscute, apoi, marile acţiuni diplomatice ale ţării noastre pentru întărirea legăturilor de colaborare cu celelalte state europene. Preşedintele României a fost promotorul unor intense contacte politice, întîlniri la nivel înalt de-a lungul şi de-a latul continentului, prilej de încheiere a zeci de acorduri economice, tehnico-ştiinţifice şi culturale, a numeroase Declaraţii solemne comune, în care sînt consemnate principiile noi de relaţii între state, principii înţelese de noi ca temelia durabilă a unui climat de securitate şi colaborare în Europa.

Nu este deloc întîmplător că însăşi ideea organizării unei Conferinţe general-europene a fost lansată la Bucureşti, în iulie 1966, într-o declaraţie a Consiliului Politic Consultativ al statelor participante la Tratatul de la Varşovia, ţara noastră numărîndu-se printre promotorii acestei iniţiative. Ideea şi-a croit teren încet, dar sigur. Procesul de normalizare a relaţiilor intereuropene i-a facilitat înaintarea. Contactele diplomatice multiple, cu participarea inclusiv a reprezentanţilor S.U.A. şi Canadei (ca ţări prezente în Europa, fiind membre ale NATO), conturează propunerea organizării, în toamna anului 1972, a unei întîlniri multilaterale pentru pregătirea conferinţei. Finlanda s-a oferit să găzduiască această întîlnire. Data reuniunii: 22 noiembrie.

Lovitură de teatru?

Deschiderea reuniunii de la Helsinki era privită cu interes şi curiozitate. Toate marile ziare, posturi de radio şi televiziune din Europa şi de peste ocean şi-au trimis reprezentanţi în capitala finlandeză. Ne-am întîlnit, într-una din zilele premergătoare deschiderii reuniunii, la Hotel „Manski", situat în zona centrală a oraşului, unde se afla comandamentul general al presei, cîteva sute de corespondenţi speciali, împreună cu reprezentanţii presei finlandeze, la un coktail organizat la Ministerul de externe al Finlandei. Nimeni nu ştia mare lucru despre ceea ce va fi această întîlnire multilaterală. Cei cu mai mare experienţă, care văzuseră multe la viaţa lor, nu-şi ascundeau scepticismul: o reuniune ca atîtea altele, care va pune la punct detaliile unei reuniuni mai mari, la un nivel superior, unde se vor ţine discursuri oficiale despre necesitatea păcii şi a unei mai mari securităţi în Europa.

Intîlnirea urma să se desfăşoare într-un „oraşel-satelit", situat la circa 20 de kilometri de Helsinki, la Dipoli. O construcţie ciudată, de o formă greu de definit, pentru că, de fapt, zidurile sînt imense blocuri de granit,integrate ingenios într-un ansamblu arhitectural tipic finlandez. „Grota de la Dipoli" — i-am zis noi la prima vizită de recunoaştere. (In incinta clădirii, aparţinînd, de fapt, unui institut politehnic, se afla şi un restaurant studenţesc „Luolamies", ceea ce, în finlandeză, însemna „Omul cavernelor"). Stînci colţuroase de granit demarcau şi sălile, încăperile cu diferite destinaţii, culoarele labirintice. Ne-au fost prezentate Centrul de presă, sala de telexuri şi telefoane. Şi mai aveam să aflăm că drumurile noastre, aici, la Dipoli, nu se vor intersecta niciodată cu cele ale diplomaţilor. Lucrările reuniunii se vor desfăşura cu uşile închise. La deschidere vor fi admişi doar reporterii televiziunii finlandeze; noi vom putea urmări evenimentul inaugural, în transmisie televizată, pe monitorul de la Centrul de presă.

Iată de ce însemnările ce urmează vor fi, îndeosebi, însemnări din culisele acestor negocieri unice în analele europene.

Şedinţa de deschidere nu stîrnise prea mare atracţie. Majoritatea corespondenţilor de presă îşi redactaseră relatările, avînd deja în mînă textul cuvîntului de salut al ministrului de externe al ţării gazdă, Ahti Karjalainen. Iar, în rest, lucrurile cunoscute. Pentru o bună parte a gazetarilor occidentali, conferinţa plănuită avea ca scop să consacre un anumit statu quo frontierelor în Europa, precum şi acordurilor abia încheiate între diverse state. Deci, cu comentariile de rigoare, corespondenţele se aflau în telex pentru a fi transmise. Şi, într-adevăr, după cuvîntul de deschidere, după anunţurile cu caracter „tehnic" pentru perioada următoare, pe masa prezidiului a căzut, implacabil, ciocănelul care marca punctul final al şedinţei. Ne-am ridicat din faţa micului ecran şi ne-am îndreptat, în grabă, spre cabinele telefonice şi spre sala de telex. Dar, stupoare! Şedinţa nu se încheiase. Operatorul de televiziune sesizase că unul din participanţi îşi anunţă dorinţa de a lua cuvîntul. Ziariştii rămîn în picioare, îşi atrag atenţia unul celuilalt. Pe diagonala ecranului apare o tăbliţă cu inscripţia „ROMÂNIA". „Ce se întîmplă acolo?" „Ce-i cu România?" Era, însă, limpede: reprezentantul României doreşte să facă o precizare. Organizatorii, vizibil încurcaţi, s-au făcut că nu observă. Şi astfel, României nu i s-a mai dat cuvîntul.

Corespondenţii de presă au trebuit să-şi retragă ştirile de la telex şi să relateze despre „Lovitura de teatru de la Dipoli" — cum îşi intitulase ştirea trimisul agenţiei „France Presse". Se întîmplase ceva neobişnuit în practica reuniunilor internaţionale. Ceva ce venea să pună sub semnul întrebării valabilitatea scenariilor de pînă atunci ale negocierilor.

Pentru reprezentanţii oficiali ai statelor, gestul României nu era, totuşi, neprevăzut, nu avusese efectul unei lovituri de teatru. Cu 48 de ore mai înainte, ţara noastră prezentase Secretariatului finlandez un proiect de document care stabilea reguli noi, în esenţă democratice, de desfăşurare a lucrărilor reuniunii. Documentul prevedea: participarea statelor la negocieri ca state egale, suverane şi independente, în afara alianţelor militare, adoptarea hotărîrilor prin consens, deci cu acordul tuturor, pentru a nu se impune nimănui hotărîri care ar leza interesele sale naţionale, rotaţia în conducerea lucrărilor, ca o expresie a deplinei egalităţi, dreptul fiecărui stat de a participa la toate negocierile, în toate fazele şi la toate nivelurile.

Examenul timpului

Acum, după 13 ani, aceste idei apar pe deplin fireşti, ele sînt norme ferme de lucru la numeroase reuniuni multilaterale; în cadrul unor conferinţe,

aproape nici nu se mai concepe o altfel de desfăşurare a dezbaterilor. Pe atunci, însă, asemenea idei au avut cu adevărat efect de bombă. Cum? Cum va fi posibil ca, la o reuniune cu o componenţă atît de eterogenă, cu interese atît de divergente, să se adopte hotărîrile prin consens? Cum să se negocieze făcîndu-se abstracţie de apartenenţa la o alianţă politico-militară sau alta? Şi cum să se accepte această „democraţie a alfabetului", în baza căreia, într-un moment sau altul, lucrările să fie prezidate de o ţară ce încape într-un singur cartier dintr-o mare metropolă europeană? Ce rost au toate acestea?

Rostul unor asemenea norme — aşa cum îl vedea România — era acela de a asigura cadrul realmente democratic de participare activă a tuturor statelor reprezentate, pentru realizarea unei Europe unite, a păcii, securităţii şi colaborării. În locul „directoratului prin veto", practicat în Consiliul de Securitate al O.N.U., în locul majorităţilor simple sau majorităţilor de două treimi, susţinute de diverse „maşini de vot" alimentate de cei interesaţi —, consensul, participarea egală, indiferent de mărime sau forţă economico-militară, opinia independentă şi suverană, liberă de orice constrîngere de grup. În concepţia României, numai în cadrul unor negocieri desfăşurate într-un asemenea cadru democratic se poate ajunge la elaborarea unor măsuri viabile, care să corespundă pe deplin intereselor tuturor popoarelor europene. Într-o astfel de viziune nouă, consultările multilaterale de la Helsinki trebuiau să se constituie, ele însele, într-un exerciţiu democratic, prefigurînd modul de desfăşurare al înseşi Conferinţei pentru Securitate şi Cooperare în Europa. „Bătălia procedurală" deschisă de delegaţia română — în baza mandatului încredinţat de la Bucureşti — avea să se prelungească circa o săptămînă, ideea generoasă, lansată încă în prima zi, prin documentul de lucru difuzat, raliind mai multe ţări participante. Regulile noi, democratice, au fost apoi adoptate. Prin consens.

Astfel, reuniunea pregătitoare programată ca o întîlnire formală, la care să se pună de acord o serie de detalii organizatorice privind data, locul şi ordinea de zi a viitoarei Conferinţe general-europene la nivel guvernamental, se angaja pe un drum lung şi anevoios.

Da, venisem cu toţii, diplomaţi şi ziarişti, pentru 7—8 zile la Helsinki. Şi se întîmpla ceva extraordinar. Atunci, sub ochii noştri, se scria un capitol nou în istoria negocierilor diplomatice. Ne-am anulat biletele de avion, ne-am prelungit şederea la hotel. Sărbătorile de iarnă au adus şi o pauză binevenită pentru delegaţii. Regulile noi de procedură deschideau cîmp de iniţiativă pentru toate cele 35 de state. Fiecare din ele trebuia să gîndească, acum, ce va trebui să însemne viitoarea Conferinţă general-europeană, care va fi conţinutul ei, îşi va putea exprima mai bine propriile interese în documentele ce vor fi adoptate.

La reluarea lucrărilor, după sărbători, marea surpriză au constituit-o „roadele" cadrului democratic nou creat. Documentului de poziţie prezentat încă de la început de delegaţia română — şi cuprinzînd propuneri concrete privind principiile noi de relaţii, conţinutul lor şi măsurile menite să garanteze aplicarea lor în viaţă, propuneri de ordin militar, pentru dezvoltarea cooperării economice, tehnico-ştiinţifice şi culturale, propuneri care să asigure continuitatea procesului de edificare a securităţii europene — i s-au adăugat, după această pauză, numeroase alte documente oglindind concepţia statelor respective asupra conţinutului Conferinţei.

„Coşurile" reuniunii

Nimeni nu se mai putea gîndi că întîlnirea pregătitoare se va mai putea încheia curînd. Angrenajul pus în mişcare nu fusese conceput să se deplaseze cu o mare viteză, eventual pe o pernă de aer, spre ţinta finală: Conferinţa general-europeană. Era un angrenaj multinaţional, care trebuia să-şi croiască drum printre numeroase obstacole, peste cîmpuri minate în cursul îndelungatei perioade de „război rece" ce a urmat marelui şi teribilului măcel cald mondial. Iar, pentru a străbate acest drum, trebuiau armonizate interesele tuturor celor 35 de state participante.

Relativ uşor s-a conturat un acord asupra celor patru mari capitole ale ordinii de zi a viitoarei conferinţe. Rămînea acum, după ce, la Secretariatul Conferinţei, se adunaseră atîtea propuneri, sarcina deloc uşoară a inventarierii punctelor de convergenţă. O asemenea misiune şi-a asumat-o şeful delegaţiei elveţiene, care a anunţat, într-una din şedinţe, că are în vedere, mai întîi, să sorteze toate propunerile existente în patru coşuri distincte (corespunzător celor patru mari capitole de probleme). În timpul şedinţei, unul din diplomaţii elveţieni, prieten apropiat al ziariştilor, cu care aveam să stabilim de atunci o strînsă colaborare, a venit la Centrul de presă şi ne-a informat despre această idee. Ne-am amuzat — şi din amuzament s-a născut o glumă: cineva a propus să le ducem noi patru coşuri (erau destule în sala de telex, unde se aruncau benzile perforate) pentru a facilita misiunea ambasadorului elveţian. Şi, într-adevăr, la ieşirea din sală, diplomaţii au găsit în hol patru coşuri. Aşa s-a încetăţenit termenul de „coş", ca şi numeroşi alţi termeni, inconfundabili, acolo, în marele laborator diplomatic din grota de la Dipoli.

Decizia luată încă de la început, pentru ca lucrările reuniunii să se desfăşoare cu uşile închise, deci fără ca presa să aibă acces în sala de negocieri, nici chiar în holul diplomaţilor, unde, în pauze, ziariştii ar fi putut avea contacte cu aceştia, a fost motivată prin aceea că, în cadru confidenţial, s-ar putea progresa mai uşor; diplomaţii ar vorbi mai deschis, fără teama că, a doua zi, cuvintele lor să fie comentate, prezentate judecăţii opiniei publice. În realitate, o asemenea decizie ţinea de o anumită mentalitate: aceea că politica se face în cabinete, iar opiniei publice i se comunică doar concluziile generale, ce se ascunde sub învelişul cuvintelor încifrate rămînînd apanajul unor iniţiaţi. Secretele din sala de negocieri de la Dipoli rămîneau secrete pînă la pauză, sau pînă la încheierea şedinţelor. Iar uneori nici atît. Mulţi dintre noi, ziariştii, aveam prieteni printre diplomaţi. Aceştia ieşeau frecvent din sala de şedinţe pentru a-şi bea cafeaua la centrul de presă. Se improvizau adesea „briefing"-uri neoficiale în care reprezentanţii diverselor state expuneau punctele lor de vedere prezentate în sală. Şi de cele mai multe ori cu explicaţii suplimentare, cu argumente. Era interesul lor ca, prin intermediul presei, opinia publică se le cunoască poziţiile. Cel mai adesea aflau detaliile din cadrul dezbaterilor seara, la barul „Hesperia", unde o serie de prieteni diplomaţi erau nelipsiţi. Nu cred că rămînea necunoscut nici un amănunt după „discuţia" ce se făcea în asemenea întîlniri. Toată lumea ştia că nimic nu rămînea în sala de şedinţe. Şi totuşi, şedinţele au continuat cu uşile în-

Vedere generală asupra capitalei finlandeze

chise. Pentru ziarişti, uşile, ca şi pereţii, erau însă din sticlă.

Procesul de negociere a ordinii de zi a Conferinţei general-europene a fost un proces îndelungat (în loc de cîteva zile, a durat aproape şapte luni), cu multe momente de suspense.

Unul dintre cele mai controversate capitole ale documentului ce se pregătea pentru Conferinţă a fost cel privind aspectele politice şi militare ale securităţii europene. Recitind acum, după mai bine de un deceniu, lista celor 10 principii incluse în Actul final de la Helsinki, pare straniu că, pentru definirea lor, au fost duse crîncene bătălii diplomatice. În fond, toate cele zece principii figurează şi în Carta ONU. Or, toate statele participante la negocieri (cu excepţia Elveţiei) erau membre ale Organizaţiei mondiale şi, deci, au subscris la ele. Şi, totuşi, au fost necesare zeci, sute de ore de discuţii, adesea în şedinţe prelungite pînă la miezul nopţii.

S-au confruntat, mai întîi, două concepţii diferite privind locul principiilor în documentul reuniunii pregătitoare. A existat opinia ca, în document, să se menţioneze doar angajamentul statelor participante de a respecta normele de relaţii ale Cartei ONU. O serie de ţări, între care şi România, au susţinut însă — şi au avut cîştig de cauză — să definească cu claritate principiile de relaţii între state în Europa, conţinutul lor, sub forma unei „Declaraţii", ca parte esenţială a documentului final.

Puternice înfruntări de poziţii au avut loc cînd s-a pus problema definirii principiilor. Aparent, era vorba de semantică; în realitate — de poziţii politice în probleme esenţiale ale raporturilor dintre state. Nu este vorba, de pildă, de semantică, de lingvistică, dacă problema frontierelor şi cea a nerecurgerii la forţă îşi vor găsi reflectare într-un asemenea principiu, propus la un moment dat: „inviolabilitatea prin forţă a frontierelor". Adepţii comasării celor două principii de drept internaţional — respectarea frontierelor, inviolabilitatea lor şi nefolosirea forţei — au adus ca argument necesitatea de a se lăsa deschisă posibilitatea unor rectificări de frontiere, în baza unor înţelegeri între statele interesate. Aşa cum s-a întîmplat, chiar şi în acea perioadă, între Italia şi Iugoslavia, care, pe baza acordului de la Osimo, au procedat la mici modificări în zona de frontieră în Triest. Fără a contesta o asemenea posibilitate, mai multe ţări au insistat ca cele două principii să fie înscrise în mod distinct. Pentru că, spre exemplu, nefolosirea forţei nu se referă doar la frontiere, ci are o arie mult mai largă. Este vorba atît de folosirea forţei în mod direct, frontal, cît şi indirect, prin ameninţări şi presiuni de tot felul. În plus, în situaţia cînd pe teritoriul a 18 state europene se află peste 700 de baze şi instalaţii militare străine, este limpede că trupele respective pot fi folosite ca factor de amestec în treburile interne, de forţă şi ameninţare cu forţa, fără să mai violeze frontierele naţionale — ele se află deja în interiorul frontierelor statelor respective. Din acest motiv, ţara noastră, alte state participante au insistat pentru înscrierea distinctă a celor două principii, ca şi pentru explicitarea detaliată a conţinutului lor. Din iniţiativa României şi a Elveţiei, în Actul final pe care îl cunoaştem figurează, de altfel, un subcapitol special ce defineşte măsuri de ordin politic, economic, juridic menite să facă efectivă nerecurgerea la forţă.

La Centrul de presă eram la curent cu mersul disputei în problema principiilor. Ştiam că cele două principii se află „între paranteze", respectiv asupra lor nu s-a ajuns la consens. Şi mai ştiam că unele state angajate în dispută blocau deliberat mersul negocierilor la acest capitol, pentru a putea, la un moment dat, să cedeze, pentru a obţine — în schimb — concesii din partea adversă la alt capitol. Asemenea tactici s-au folosit, nu o dată, pe parcursul negocierilor, buna credinţă a multor delegaţii fiind pusă la grele încercări. Unul din capitolele blocate (în strînsă dependenţă de cel privind aspectele politice ale securităţii) era şi cel referitor la problemele umanitare. Nu a fost şi nu este un secret pentru nimeni că există o deosebire principială, de concepţie, între felul cum sînt abordate drepturile omului în diferite ţări, cum sînt înţelese problemele umanitare reale existente în Europa. Se impune relevat că România a adus în atenţia reuniunii asemenea probleme umanitare care afectează mase largi de oameni ai muncii. De la tribuna Conferinţei general-europene, preşedintele Nicolae Ceauşescu a fost printre puţinii, dacă nu singurul şef de stat, care a abordat direct aceste probleme, făcînd apel la conlucrarea statelor pentru soluţionarea lor. Este vorba, în primul rînd, de condiţiile de viaţă şi de muncă ale maselor muncitoare, de soarta a milioane de oameni victime ale şomajului, de sutele de mii de emigranţi peregrini pe drumurile Europei în căutarea unui loc de muncă. Iată probleme umanitare reale, care privesc toate statele continentului. În respectul adevărului, trebuie spus că, la Helsinki, în acea perioadă, controversa privea, mai ales, accentul pus de un grup de ţări sau de altul pe asemenea probleme. Cum arătam mai înainte, disputa, blocajul erau de or-

din mai mult tactic, pentru a se putea obţine cîştig de cauză în alte zone ale documentului. Zarva propagandistică în problema drepturilor omului a intervenit după semnarea Actului final de la Helsinki, şi ea nu are nimic comun cu prevederile acestui document. Conţinutul prevederilor înscrise atunci în document, referitoare la probleme umanitare, nu a făcut niciodată obiectul vreunei dispute. Singurul „incident" pe această temă se referea la faptul că unele ţări occidentale s-au opus, la un moment dat, ca, la acest capitol, să se facă o referire expresă la necesitatea soluţionării unor asemenea probleme în conformitate cu principiile înscrise în Actul final. Obiecţia a fost însă retrasă. Să amintim, astfel, că, la principiul respectării drepturilor inerente suveranităţii naţionale, se precizează că aceasta înseamnă, între altele: „respectarea dreptului fiecărui stat de a-şi stabili legile şi reglementările". Deci este clar! Orice încercări ulterioare de a se face trimiteri la Actul final de la Helsinki pentru a se justifica „interesul", mai precis încercările de amestec în treburile interne ale altor state, erau în vădită contradicţie cu angajamentul înscris de a se respecta legile şi reglementările fiecărui stat.

Greu, foarte greu s-a ajuns la acceptarea punctului de vedere promovat de România şi de alte cîteva ţări mai mici privind necesitatea includerii în document a unui subcapitol special consacrat aspectelor militare ale securităţii europene. De fiecare dată cînd era întrebat vreunul dintre diplomaţii participanţi la grupul de lucru destinat acestei probleme, răspunsul era aproape invariabil: nimic. Opoziţia era aproape generală, sub pretextul că asemenea chestiuni nu sînt de resortul unor decizii politice; ele se dezbat în alte foruri. Pînă la urmă, a fost acceptată ideea includerii unor măsuri militare de creştere a încrederii între state, cum sînt notificarea marilor manevre militare şi invitarea de observatori la asemenea acţiuni, şi, în plus, cîteva aprecieri generale despre importanţa dezarmării. La vremea respectivă, chiar şi includerea unor atare măsuri a fost considerată un succes. Cît de întemeiată era, însă, insistenţa României de a se acorda atenţia cuvenită acestor problemele s-a dovedit din plin ulterior. În absenţa unor angajamente ferme pe plan militar, cursa înarmărilor a escaladat noi praguri — ultimul dintre ele fiind trecerea la instalarea în Europa a noilor rachete nucleare cu rază medie de acţiune —, ceea ce a făcut să sporească şi mai mult ameninţarea la adresa securităţii statelor europene. Mai tîrziu, la reuniunea de la Madrid, s-a înţeles că, fără adoptarea unor măsuri clare, eficiente de creştere a încrederii, care să faciliteze apoi trecerea la dezarmare, nu se va putea înainta pe calea trasată prin Actul final de la Helsinki, de edificare a unei reale securităţi pe continentul european. Aşa s-a ajuns la hotărîrea de a se organiza Conferinţa de la Stockholm pentru măsuri de încredere şi dezarmare în Europa.

Grupurile de lucru de la Dipoli cele mai eficiente au fost cele însărcinate cu examinarea problemelor colaborării economice, tehnico-ştiinţifice şi în domeniul mediului înconjurător. Practic, în aceste sectoare nu au existat aspecte controversate. Din cînd în cînd, dincolo de sala de şedinţe se află că „delegatul X a apărut iar la şedinţă cu ecusonul de reprezentant al Pieţei comune" şi, din nou, reprezentantul României a atras atenţia că, potrivit normelor de procedură acceptate, statele participă la negocieri în mod individual, „ca state suverane şi independente, în afara alianţelor". (Insistenţa de a vorbi în numele unei alianţe s-a reflectat, mai tîrziu, şi în faptul că primul ministru al Italiei, semnînd Actul final de la Helsinki, a adăugat la calităţile sale şi aceea de preşedinte în exerciţiu al Comunităţii Economice Europene).

În etapa genevezǎ a Conferinţei general-europene (cea de-a doua, după Conferinţa de la Helsinki din 1973, la nivelul miniştrilor de externe), activitatea s-a desfăşurat relativ lin, întrucît „Cartea albastră" cuprinzînd Recomandările reuniunii pregătitoare de la Helsinki îngloba, practic, întreaga substanţă a Actului final de la Helsinki, semnat doi ani mai tîrziu de către şefii de stat şi de guvern. I-am întîlnit, la Geneva, pe mulţi dintre corespondenţii ce „acoperiseră" lucrările reuniunii pregătitoare de la Helsinki, dar numai la deschiderea acestei a doua etape. Peste cîteva săptămîni, interesul presei pentru Conferinţă a scăzut, pentru a atinge cota maximă în acea vară de neuitat a anului 1975, la Helsinki.

Confirmări în ambele sensuri

Drumul spre Conferinţa de la Helsinki n-a fost, cum se vede, un drum uşor. De fapt, nimeni nici nu şi-a imaginat că ar fi vorba de o promenadă pe un bulevard liniştit, cu undă verde continuă. Dimpotrivă, nu o dată, „vehiculul" multinaţional pus în mişcare atunci, în acea zi de toamnă înceţoşată de la Helsinki, în noiembrie 1972, a urmat căi sinuoase, pline de neprevăzut. S-au înregistrat şi staţionări prelungite, dar şi întoarceri din drum. Dar „vehiculul european" a înaintat, totuşi, spre destinaţia stabilită.

... Helsinki, 1 august 1975. Semnarea Actului final al Conferinţei pentru securitate şi cooperare în Europa a fost privită ca un moment de vîrf în afirmarea procesului de destindere pe continent. Retrospectiva deceniului care a trecut de atunci vine să confirme această apreciere. Din păcate, evoluţiile intervenite pe continent confirmă şi un alt adevăr: şi anume, că semnarea Actului final de la Helsinki nu a însemnat automat — şi nu putea însemna — soluţionarea tuturor problemelor, nu a însemnat un punct terminal pe drumul înfăptuirii securităţii europene. Cursul spre destindere — aşa cum România avertizase în repetate rînduri — s-a dovedit fragil, nu a rezistat vicisitudinilor politice ce au urmat. Cît adevăr conţin şi cît de actuale sînt, în acest sens, cuvintele rostite de tovarăşul Nicolae Ceauşescu, de la tribuna Conferinţei de la Helsinki! **„Istoria va judeca nu numai documentele ce le vom semna şi declaraţiile făcute, ci şi felul în care fiecare stat, fiecare guvern şi conducător de stat sau guvern va acţiona pentru realizarea acestor documente, pentru ca speranţele contemporanilor noştri să fie împlinite, pentru ca acţiunile guvernelor noastre să răspundă năzuinţelor de bunăstare, libertate şi pace ale tuturor popoarelor".**

Dumitru Tinu

Din cronica glorioasă a luptei împotriva fascismului

Românii pe „lungul drum bătut de gloanțe“

S-au împlinit, în acest an, patru decenii de la victoria împotriva Germaniei hitleriste. În răstimp, s-au succedat în Europa şi în lume atîtea şi atîtea mutaţii, prefaceri, convulsii, confruntări şi acte de primă importanţă, încît perioada nu-şi are egal, ca ritm şi densitate, în nici una din epocile precedente.

Totuşi, evenimentul epocal consemnat la 9 mai 1945 — unul din acelea care jalonează decisiv existenţa umanităţii — îşi păstrează întreaga forţă de înrîurire a conştiinţei generaţiilor — cele care l-au trăit şi l-au înfăptuit şi cele de după ele —, întreaga sa dimensiune şi semnificaţie.

De aceea, momentul aniversar, celebrat prin ample manifestări naţionale şi internaţionale, îndeamnă la o gravă reflecţie şi la răscolitoare aduceri-aminte.

Aplecîndu-ne asupra învăţămintelor istoriei, avem conştiinţa dătătoare de încredere că acţionăm neabătut în sensul lor, că — prin politica al cărei arhitect şi promotor este preşedintele României, tovarăşul Nicolae Ceauşescu — ne situăm în linia întîi a luptei pentru pace, pentru salvgardarea omenirii, pentru o nouă ordine internaţională, în care forţa dreptului să prevaleze în faţa dreptului forţei, iar naţiunile să-şi asigure împlinirea nestînjenită a idealurilor şi năzuinţelor, bucurîndu-se de respect şi acordînd respect, fără deosebire de întinderea geografică a graniţelor lor, de puterea economică şi militară, de orînduirea socială şi de stat, fără de nici o ingerinţă străină.

Avem totodată conştiinţa — care este intimă conştiinţei a ceea ce sîntem ca popor — a imensei noastre investiţii în monumentalitatea Victoriei. Investiţie care a însemnat şi adînci dureri, de necuprins în cuvinte, şi mişcare de rezistenţă, care a înscris, în cartea neuitării, atîtea fapte de dîrzenie bărbătească, atîţia combatanţi comunişti, utecişti, patrioţi ce au înfruntat neplecaţi represiunile, curţile marţiale, închisorile, lagărele şi plutoanele de execuţie. Investiţie care a însemnat, cu deosebire, revoluţia de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă, organizată şi condusă de partidul comunist, faptă de glorie cu hotărîtoare urmări pentru întreg cursul războiului, şi angajarea totală a armatei române în acest război, începînd chiar de la 23 August 1944, cu o vitejie, o dăruire şi un spirit de sacrificiu uimitoare.

În ordinea efortului uman şi material, contribuţia României la înfrîngerea fascismului, alături de U.R.S.S., care a dus greul războiului, de celelalte state principale ale coaliţiei naţiunilor unite, este impresionantă şi se bucură de recunoaştere internaţională. În operaţii şi bătălii de referinţă în analele conflagraţiei mondiale, trupele noastre au atestat virtuţile strămoşeşti, în toată strălucirea lor nepieritoare, au pus în cumpăna încleştării ardoarea nemărginitei iubiri de ţară, vitejia, elanul, spiritul datoriei, omenia, solidaritatea internaţională. Cu ele au străbătut cîmpii şi masive muntoase, şi-au purtat drapelele tricolore eliberatoare prin Transilvania, revenită — prin braţul lor — în trupul firesc al ţării, prin Ungaria, Cehoslovacia şi Austria.

Şi este un act de dreptate, de recunoştinţă şi învăţătură ca ele să stăruie mereu în lumina caldă a amintirii. Căci sînt o moştenire emoţionantă, ce trebuie trecută din generaţie în generaţie, să se însoţească de ea, precum de tot ce ne-au lăsat înaintaşii, eforturile de azi şi de mîine spre binele şi fericirea patriei.

Începuturi de apariție la Editura Militară, volumul de față — din care, în cele ce urmează, publicăm cîteva fragmente —, făcînd parte dintr-o serie de-acum tradițională, constituie una din aparițiile sub semnul aniversării. Sînt reunite între coperțile sale episoade din „lungul drum bătut de gloanțe", ca să apelăm la titlul uneia din cărțile publicate cîndva, drum pe care unitățile și marile unități române l-au durat cu tăria cutezanței, cu sîngele și viața a nenumărați combatanți. Autorii sînt, ei înșiși, veterani trecuți prin încrîncenările luptelor. Împovărați de ani, păstrează vii chipurile și faptele tovarășilor de arme, de crezuri, de strădanii, așa cum li s-au învîrstat în suflete în clocotul izbirilor fără de crușare.

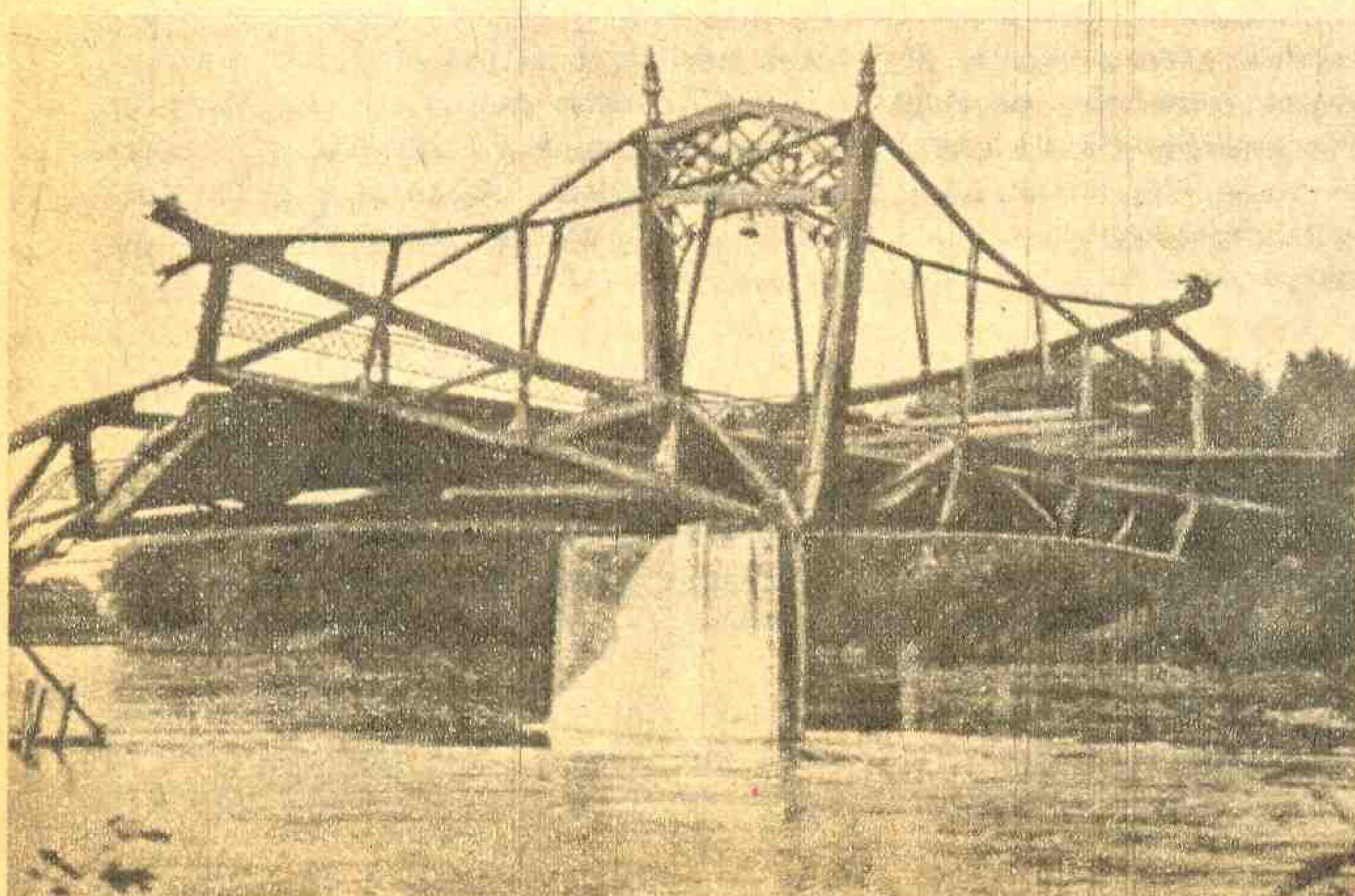
TISA

General-maior (r) Emil Ionescu

24 octombrie, Carei. Atacul a continuat pe întreg frontul Diviziei 18 infanterie pentru ca unitățile să se poată infiltra prin grădinile orașului și prin micile gospodării răzlețe din regiune. Regimentul 92 infanterie a atacat, sprijinit puternic de artilerie, ferma Clara și, numai după trei ore de rezistență, inamicul a fost lichidat. Regimentul 18 infanterie, pe care îl comandam (aveam atunci gradul de colonel), a reușit, în timpul zilei, să se infiltreze pînă la colțul de sud-est al viilor Carei și prin grădinile răzlețe de la marginea orașului, distrugînd multe cuiburi de rezistență inamice.

Sub presiunea trupelor noastre, în noaptea de 24/25 octombrie comandamentul hitlerist a început să-și retragă o parte din forțe, lăsînd pe poziție unități dotate cu mijloace de transport auto. Corpul 6

Beneficiind de cel mai larg sprijin național, armata română a aruncat în luptă, între 1 septembrie – 25 octombrie 1944, în epopeea pentru eliberarea nord-vestului României – teritoriu acaparat de Ungaria hortystă prin Dictatul de la Viena – 28 de divizii, un corp de aviație și două brigăzi de artilerie antiaeriană, respectiv 265735 de militari, depășind cu mult prevederile Acordului de armistițiu.

Punînd eliberarea pămîntului patriei mai presus de orice, soldații români au alungat dușmanul din Transilvania, înscriind pagini de eroism în cartea de aur a istoriei poporului român. În toate bătăliile desfășurate, solidaritatea umană a caracterizat constant cooperarea militară frățească româno-sovietică.

Soldații români, care au primit pretutindeni sprijinul populației locale, au fost întîmpinați cu entuziasm în satele și orașele din Transilvania.

armată român a reluat ofensiva, atacînd în forţă rezistenţele inamice din zona Carei.

În cursul zilei de 25 octombrie, ostaşii regimentului 18 infanterie au pătruns în spaţiul dintre marginea oraşului Carei şi pădurea comunală, încercuind rezistenţele oraşului pe la vest. Regimentele 90 şi 92, învăluind pădurea comunală pe la vest, au urmărit inamicul în retragere pe direcţia Ciumeşti-Poeni-Urziceni şi au trecut peste frontiera româno-maghiară.

Odată cu trecerea frontierei spre Ungaria, se încheia victorios un capitol din lupta armatei române în cadrul coaliţiei antihitleriste. Prin lupte de zi şi noapte, în terenuri greu de străbătut şi pe o vreme nu arareori potrivnică, ostaşii români, de la soldat la general, au dat dovadă de înaltă ţinută ostăşească, de vitejie fără seamăn, eliberînd în două luni pămîntul scump al patriei şi zvîrlind peste graniţă inamicul cotropitor.

După trecerea frontierei, Divizia 18 infanterie a continuat înaintarea pe două coloane. Coloana de est, constituită din regimentul 18 infanterie, a înaintat pe direcţia pădurii Pusztaterem şi a satului Mereck. Ajunsă la marginea de est a satului Mereck, coloana a fost oprită cu focuri puternice de arme automate. Văzînd lupta grea în care se angajase regimentul, corpul 6 armată a pus la dispoziţia acestuia un batalion blindat. Cu acest batalion s-a atacat în flancul şi spatele apărării inamice, înconjurîndu-se satul pe la est şi nord. Pînă către seară, rezistenţele inamice au fost lichidate, acestea retrăgîndu-se spre Nyrbator.

*
* *

În jurul datei de 1 noiembrie, după o urmărire de şase zile, diviziile Corpului 6 armată au ajuns aproape de Tisa. Înainte de a fi fost atins cursul de apă, comandamentul român nutrea speranţa că, judecînd după felul în care fusese urmărit inamicul prin pustă, rîul va putea fi forţat din mers, creîndu-se capete de pod pe malul opus. Dar toate încercările de a trece din mişcare dincolo de Tisa nu au reuşit şi s-au soldat cu pierdere de timp, de oameni şi de materiale.

Din zona Ramochaza-Szekely, unde ajunsese la 31 octombrie, Divizia 18 infanterie a fost dirijată spre nord-vest pentru a fi introdusă în primul eşalon, la flancul stîng al Corpului 6 armată.

La 1 noiembrie, unităţile diviziei trebuiau să înlocuiască trupele Diviziei 333 sovietice, aflate pe aliniamentul Kamecse-Kotaj, şi să pătrundă repede pe direcţia Ibrany-Paszab. Ele urmau, apoi, să surprindă trecerea de la Tiszabercel şi să realizeze un cap de pod dincolo de rîu.

Grupul 18 cercetare şi regimentul 18 infanterie, care acţionau în primul eşalon pe direcţia de ofensivă a diviziei, au respins slabele rezistenţe inamice întîlnite la Ibrany şi Paszab, dar au întîmpinat greutăţi mari la trecerea peste două canale aflate la sud de aceste două localităţi. Punţile peste canale fuseseră distruse de inamic în retragere.

Regimentele 90 şi 92 au urmat, în general, itinerarul Regimentului 18 infanterie, ajungînd în dimineaţa zilei de 2 noiembrie pe Tisa, în zona Paszab-Tiszabercel. Ele au început imediat recunoaşterile în vederea trecerii cursului de apă, prin surprindere. Către ora 9, ordinul a fost anulat, primindu-se ordin de la corpul de armată ca trupele să se dispună în apărare către Timar şi Paszab.

Instalarea în noul sector s-a executat în cursul zilei de 2 noiembrie pe Tisa, în zona Paszab-Tiszabercel. Unităţile au început imediat recunoaşterile, în vederea trecerii cursului de apă prin surprindere, dînd naştere la scurte ciocniri cu elementele inamice rămase pe malul stîng, în special în jurul localităţilor Gaba-Balsa şi Szabolcs. Toate aceste rezistenţe au fost lichidate în ziua următoare, cu excepţia unui cap de pod mai puternic, păstrat de inamic la est de Tokaj, în zona Rakamaz-Timar-Balsa-Szabolcs.

În cursul zilei de 3 noiembrie, Regimentul 92 infanterie şi grupul 18 cercetare, sprijinite de o baterie de artilerie din Regimentul 35 artilerie, au atacat şi au respins şi aceste rezistenţe, curăţind definitiv tot malul estic al Tisei.

În acest timp, Divizia 18 infanterie a primit ordinul de a se instala definitiv pe Tisa şi de a organiza o apărare activă în cooperare, la dreapta, cu Divizia 3 infanterie, iar, la stînga, cu Divizia 6 infanterie.

Concomitent cu realizarea dispozitivului de apărare, diviziile din primul eşalon trebuiau să realizeze mici capete de pod peste Tisa, în fîşiile lor de acţiune. Operaţia urma să aibe un caracter local şi să fie realizată, aşa cum s-a arătat, prin surprindere.

La 4 noiembrie, Divizia 18 infanterie a primit ordin ca, în noaptea de 4 spre 5 noiembrie, să treacă două batalioane dincolo de Tisa, pentru a forma un cap de pod la nord de Balsa, cu o dezvoltare frontală de 2—3 km. Trecerea trebuia să se facă prin surprindere, sub protecţia întunericului. La dreapta Diviziei 18 infanterie, Divizia 3 infanterie avea o misiune similară.

Ziua de 4 noiembrie a fost destinată numeroaselor pregătiri impuse de o asemenea operaţie. În urma recunoaşterilor executate s-a stabilit că cel mai bun şi potrivit punct de trecere era situat lîngă bucla Tisei de la nord de Vencsello, între şoseaua Vencsello-Kecskes şi canalul ce începea din colţul de sud-vest al pădurii Tot.

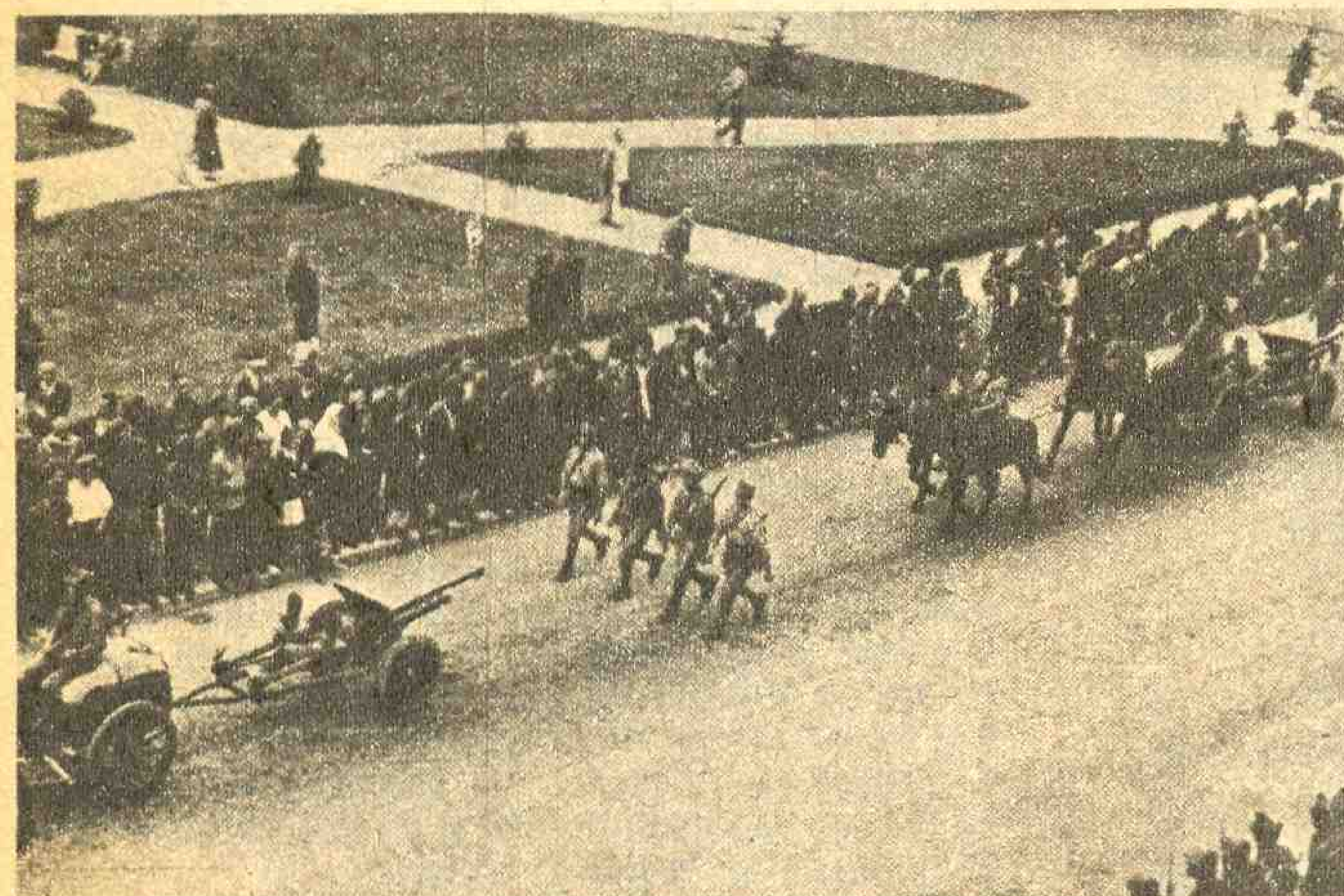
În cadrul misiunii de forţare, regimentul 18 infanterie din rezerva diviziei a primit ordin să execute trecerea şi să creeze un puternic cap de pod, dîndu-i-se ca mijloace de întărire toată artileria diviziilor 9 şi 18 infanterie, Regimentul 3 artilerie grea, bateria 3 antiaeriană „Vickers", un pluton anticarhip, bazele de foc ale regimentelor 90 şi 92 infanterie, batalionul 27 pionieri şi secţia 7 treceri.

Din cauza distrugerilor provocate de inamic în reţeaua de comunicaţii, în special a podeţelor de pe şosele şi de peste canale, vasele secţiei 7 treceri, care se aflau la Nyireghaza, precum şi bărcile pneumatice (sedinurile), nu au putut sosi la timp în zona de forţare, astfel că operaţia nu s-a mai putut executa prin surprindere, pe întuneric, la ora 5, cum se fixase, ci a început la ora 7, după o puternică pregătire de artilerie de 20 de minute.

Inamicul nu a fost surprins. Tot timpul nopţii, el a bombardat, cu artileria şi cu aruncătoarele, malul stîng al Tisei între Balsa şi Gava, iar, în momentul lansării bărcilor la apă, reacţia a fost extrem de violentă. Prinse în barajele de artilerie şi mitraliere, ambarcaţiunile noastre nu au putut ajunge nici pînă la firul apei şi au trebuit să se întoarcă. La orele 8 şi apoi 9, cu sprijinul masiv al artileriei şi al bazelor de foc de infanterie, au fost făcute noi încercări de trecere, rezultatele fiind aceleaşi. După a treia tentativă s-a ordonat oprirea acţiunii.

În zorii zilei de 6 noiembrie, Divizia 18 infanterie a primit misiunea să execute prin surprindere două treceri peste Tisa de valoarea unei companii, fiecare din ele avînd, în primul eşalon, plutoane din ostaşi care s-ar oferi să execute astfel de misiuni. Pe baza recunoaşterilor făcute cu ocazia primei încercări şi completate cu noi informaţii, s-a hotărît ca Regimentul 18 infanterie să execute o trecere la nord de Gava, iar Regimentul 92 infanterie o trecere la nord de Vencsello. La ora 4 dimineaţa, cînd toate pregătirile fuseseră terminate, în zăvoiul de pe marginea digului de la vest de Gava, am dat, împreună cu maiorul Liţă Constantin, comandantul batalionului 1, ultimele îndrumări ostaşilor infanterişti şi pionieri. Operaţiunea de trecere urma să înceapă la ora 05,30 cu ostaşii regimentului 18 infanterie şi, la ora 6, cu ostaşii regimentului 92 infanterie.

Timp de aproape patru luni, cît a luptat pentru eliberarea Ungariei (6 octombrie 1944 – 15 ianuarie 1945), armata română a desfășurat 17 divizii de infanterie, vînători de munte și cavalerie, un corp de aviație, două brigăzi de artilerie antiaeriană, o brigadă de căi ferate și alte numeroase unități și formațiuni militare, cu un total de peste 210 000 de militari.
Trupele române, în cooperare cu trupele sovietice, au pătruns în teritoriul Ungariei pe o adîncime de 250-300 km, au traversat, prin luptă, 3 masive muntoase (Hegyalja, Bükk și Matra), au forțat 4 mari cursuri de apă (Tisa, Bodrog, Hernad și Ipoly), au eliberat 1237 localități, dintre care 14 orașe, inclusiv Debrețin, Budapesta, Miskolc.
Pe teritoriul Ungariei, soldații români au ajutat în mod sustanțial populația civilă, atitudinea lor fiind apreciată de cetățenii țării vecine.

În a doua parte a nopții, inamicul a bătut cu artileria grea satele Sabolcs, Balsa, Vencsello și Gava.
S-a constatat că dușmanul trăgea din amplasamente amenajate chiar la luciul apei, astfel ca să plaseze focul mitralierelor chiar pe firul apei. Aceste amplasamente, bine camuflate, nu au putut fi neutralizate de bazele de foc de infanterie ale regimentelor 18 și 90 infanterie, fiind întuneric. Rămînînd numai două vase bune, nu s-a mai stăruit pentru executarea trecerii în acel punct.
Pentru forțarea de la Vencsello, Regimentul 92 infanterie avea la dispoziție trei sedinuri mari pentru un prim eșalon de trecere, patru sedinuri mari pentru eșalonul al doilea și alte trei pentru eșalonul al treilea urmărind ca, mai întîi, să treacă o companie formată din voluntari. Această companie, alcătuită din trei plutoane, era comandată de locotenentul Iancu Florea, iar plutoanele erau comandate de sublocotenenții Ion Gemescu, Virgil Crăciunescu și plutonierul Nicolae Crăciun. Pe malul stîng, regimentul a fost susținut de o puternică bază de foc constituită din toate mitralierele și brandurile ce le avea la dispoziție. Către ora 6, cînd era întuneric, sedinurile au fost trase la apă și, într-o liniște desăvîrșită, s-au suit în ele cele trei eșaloane. Apoi, unul după altul au început trecerea la intervale de cîteva minute. De data aceasta, inamicul, antrenat în lupta pe care o ducea Regimentul 18 infanterie în zona satului Gava, n-a simțit nici o mișcare.

Primul eșalon, îmbarcat pe trei vase, a reușit să ajungă cu bine pe malul opus, a surprins apărarea inamică de pe dig și a ocupat digul. Eșaloanele al doilea și al treilea au fost primite cu foc puternic de arme automate, executate aproape razant pe luciul apei, dar gloanțele inamice nu au ajuns în zona în care navigau sedinurile. Drept urmare, cele două eșaloane au ajuns pe mal și au început, și ele, lupta pentru cucerirea digului de la vest de Tisa. În noapte, s-au auzit de pe malul opus focuri de arme și explozii de grenade, care lăsau să se înțeleagă că acolo se desfășura o luptă violentă. Între timp, o barcă, mai mult împinsă de valuri, s-a întors la locul de unde plecase. În sedin se aflau un sergent grav rănit și un soldat fără suflare.

Către ora 8, regimentul a mai trimis dincolo de Tisa o barcă cu opt ostaşi sub comanda unui subofiţer, dar nici aceştia nu s-au mai întors, cu tot sprijinul bazelor de foc de mitraliere şi branduri.

În pofida bravurii şi spiritului de sacrificiu al militarilor care s-au oferit să execute şi a doua încercare de trecere a Tisei, operaţia nu a reuşit.

La 9 noiembrie trupele sovietice (corpul 5 armată) au reuşit să forţeze trecerea peste Tisa la vest de Tiszalok şi să deschidă un cap de pod larg de 4 km şi adînc de 2 km. Succesul trebuia dezvoltat. În acest scop, comandamentul superior a dispus ca Armata 4 română să-şi extindă fîşia de acţiune şi mai spre vest, pentru a include şi zona capului de pod de la Tiszalok. Odată cu aceasta, Armata 4 a primit misiunea să-şi grupeze forţele principale la flancul stîng, să intre imediat în capul de pod de la Tiszalok şi, printr-o ofensivă spre nord-est, să întoarcă rezistenţele inamice dinspre Tisa şi Bodrog.

La începutul lunii noiembrie 1944, situaţia trupelor din Corpul 6 armată, care începuseră să treacă Tisa în capul de pod de la Tiszalok, nu era dintre cele mai uşoare. Inamicul era bine organizat la teren, iar capul de pod continua să aibă o dezvoltare redusă. Înălţimea Tokaj cu Cota 515, din imediata apropiere a capului de pod, era puternic organizată de inamic pentru apărare.

Pentru a uşura atacul Corpului 6 armată în capul de pod de la vest de Tisa, în zona Tiszalok, comandamentul superior a hotărît să creeze de urgenţă un cap de pod ceva mai la deal, la nord, în sectorul Corpului 2 armată.

Această misiune a fost încredinţată tot Diviziei 18 infanterie. Divizia noastră cîştigase deja o oarecare experienţă în forţările executate anterior în Transilvania, în zonele Luna-Viişoara, pe Arieş, apoi la est de Cluj, pe Someşul Mic.

De cîteva zile ploua încontinuu, ploaie deasă şi măruntă de toamnă, cu ceaţă şi vînt rece de la nord. Tisa se umflase mult, ajungînd în zona dintre Tisaberoel şi Balsa la o lăţime de circa 18 m. Curentul apei avea, şi el, o viteză mereu sporită.

Conform ultimului ordin, acţiunea urma să înceapă la ora 4 dimineaţa în ziua de 19 noiembrie.

Faţă de mersul luptelor în zona Tokaj, Armata 4 a apreciat că nu mai era cazul să se realizeze un cap de pod în sectorul Vencsello; operaţia pregătită de Divizia 18 infanterie trebuia să se reducă la o simplă incursiune, de forţa unei companii, executată în scopul de a captura prizonieri şi de a constata forţa inamicului.

Acţiunea a început după ora 6, în dimineaţa de 19 noiembrie.

Cum ordinul de modificare a orei de trecere şi de reducere a efectivelor de trecere a sosit tîrziu la comanda regimentului 18 infanterie, grupa de voluntari a început trecerea Tisei fără zgomot. Barca a ajuns la mal, iar ostaşii au ocupat digul de pe malul de vest. Observînd că, în jur, nu se aude nici un zgomot, sergentul Zelea l-a lăsat pe caporalul Epure şi pe ceilalţi ostaşi în apărare pe dig, iar el cu soldaţii Trăistaru şi Nistor s-au furişat pe lîngă dig, spre cazemata ce o ştia la vreo 50 de metri de pod. Cazemata avea crenurile spre firul apei, iar intrarea se făcea prin cealaltă parte a digului. În cazemată dormeau cinci hitlerişti. Aveau la dispoziţie două mitraliere. Luaţi prin surprindere şi buimăciţi de somn, aceştia s-au predat fără să opună rezistenţă. În acest timp, un ofiţer horthyst, însoţit de un soldat, venea pe dig în control. Somaţi să se predea de caporalul Epure, aceştia n-au opus rezistenţă. Soldatul ce îl însoţea pe ofiţer a profitat de întuneric şi s-a făcut nevăzut. Sergentul Zelea i-a predat pe cei cinci hitlerişti şi pe ofiţerul horthyst, dezarmaţi, celor trei genişti, care, deşi aveau barca găurită de gloanţe, au reuşit să treacă rîul tocmai cînd ostaşii companiei I din batalionul 1, din Regimentul 18 infanterie, dăduseră bărcile la apă şi se pregătiseră să treacă rîul.

...În luptele grele purtate de unităţile Diviziei 18 infanterie în zilele de 19, 20 şi 21 noiembrie în capul de pod de la Vencsello fiecare soldat, subofiţer sau ofiţer a luptat cu toată dăruirea. Avalanşa de forţe şi de mijloace tehnice de luptă aruncate în contraatacuri succesive a fost oprită pas cu pas de subunităţile române prin atacuri repetate, care au produs inamicului mari pierderi în morţi, răniţi şi prizonieri.

În cele trei zile de luptă din capul de pod de la Vencsello Divizia 18 infanterie a pierdut 650 de grade inferioare şi 20 de ofiţeri. Prin aceste jertfe şi prin încleştările dîrze la care au participat, ostaşii Diviziei 18 au rămas cu conştiinţa că au înscris, pe drapelul acestei mari unităţi, un episod glorios cu care se vor mîndri totdeauna.

În dimineaţa de 22 noiembrie trupele Corpului 6 armată au reuşit să cucerească înălţimea Tokaj, care deschidea calea de pătrundere spre văile Bodrogului şi Tisei superioare. Ameninţat cu învăluirea, inamicul a început să se retragă spre nord şi spre vest.

Am fost pilot de bombardament

**Locotenent-colonel aviator (r)
Ion Ionescu**

În apus trupele anglo-americane ajunseseră la Elba şi se pregăteau să dea ultimul asalt asupra Berlinului. Forţele sovietice depăşiseră Oderul, înconjuraseră pe la nord rezistenţele capitalei naziste aproape complet încercuită. În bunkerul blindat Führerul, înnebunit de neputinţă, nu concepea să oprească masacrul trupelor sale, care, terorizate de „SS"-işti şi avînd în sînge oarba disciplină prusacă, încercau să întîrzie dezastrul, distrugerea totală şi definitivă.

Şi în Cehoslovacia, trupele hitleriste se împotriveau cu disperare forţelor noastre, aflate în plină ofensivă. Pentru a le slăbi capacitatea de rezistenţă şi a le zdruncina moralul, a fost nevoie ca aviaţia română, cu toate mijloacele disponibile, să acţioneze neîntrerupt. Astfel că, în ultima decadă a lunii aprilie, bombardierele, atît „Ju"-urile cît şi Savoiele, au executat zilnic una sau chiar două misiuni atacînd diverse gări, aglomerări de motomecanizate, rezistenţe poziţionale fortificate, aerodromuri etc. în zonele localităţilor Olomoutz, Brumov şi Usti.

*

Şedeam cu mai mulţi camarazi la umbră, sub planurile unui avion, şi discutam „de toate pentru toţi". Eram obosiţi, căci abia ne întorsesem dintr-o misiune în care bombardasem aerodromul Olomoutz. Ieşiserăm din alarmă pentru moment, dar ştiam că, în curînd, aveam să intrăm din nou în pregătire. Ziua era frumoasă, senină, aşa că razele calde ale soarelui ne

determinaseră să rămînem pe iarbă, în ținută comodă, bucuroși de vreme și de știrile bune de pe front.

— Fac pariu cu voi pe rația mea de țigări și de ciocolată că ciracii lui Hitler nu mai rezistă mai mult de o săptămînă!, ne incită la vorbă Sbilț, care nu era fumător și cu dulciurile nu se omora.

— Ba s-avem iertare! Eu cred că abia în iunie o să sărbătorim plecarea noastră de aici, din Miskolc, se vîrî în vorbă și Dorin Alexandru, omul cu mustață, singura mustață vizibilă din întreaga escadrilă.

— Tu mai bine ai face să dispară pata aia de sub nas și apoi să faci pronosticuri pesimiste!, îl lua la zor Gioni.

— Fasciștii au încă o mulțime de armament, dar nu mai au oameni și benzină. Așa că s-ar putea ca, peste 2—3 săptămîni, să ne plimbăm fiecare cu iubita pe sub Tîmpa!, își dădu cu părerea și Nicodim, care era logodit cam de multișor cu o fată din Brașov.

— Să te audă cei de sus! zise mucalit Gîgă, arătînd cu degetul spre cer.

Fără să vrem, ne-am aruncat și noi privirea spre înaltul cerului, de unde se auzea zgomot de motoare. Se întorceau Savoiele din misiune și intervenția lui Gîgă a picat exact la timp.

Am observat că, din formația de 5 avioane plecate să bombardeze gara Bilnitz, lipsește unul. Nu ne-am făcut prea mari probleme, totuși parcă ne-a trecut un fior rece. Am așteptat pînă ce s-a terminat aterizarea, și m-am dus și eu la grup, unde se prezentaseră să raporteze savoiștii.

— Ce s-a întîmplat Viorele, unde e un avion? l-am întrebat pe sublocotenentul Popescu Viorel, „Moșu".

— Nea Lucică a fost doborît de antiaeriană. Îți povestesc după raport.

Căpitanul Gheorghiu Lucian, comandantul escadrilei 82 Savoi, era un bun comandant și camarad. Foarte iubit de subalterni, pentru bunătatea, blîndețea și înțelegerea manifestate în relațiile de serviciu și chiar în cele particulare, izbutise să facă din subunitatea sa un colectiv unit și disciplinat.

— Eram în dreapta lui în formație, mi-a povestit „Moșu", după ce a terminat raportul. Trebuia să ne întîlnim cu vînătoarea noastră la nord de Zvolen și să mergem să bombardăm gara Bilnitz, obiectiv pe care l-am mai bombardat și acum cîteva zile, fără probleme. Trebuia să bombardăm la înălțimea de 4500. La trecerea liniei frontului am dat peste un puternic baraj de artilerie antiaeriană, care ne-a dispersat formația. La un moment dat, am observat că avionul comandantului lăsa din motorul drept o dîră de fum care se îngroșa mereu. Aproape imediat am auzit în cască vocea lui nea Lucică:

— Viorele, preiei comanda formației și te duci să execuți misiunea! Eu sînt lovit în motorul drept, care a luat foc. Am să încerc să zbor cu un motor pînă în liniile noastre și să las bombele inerte.

Apoi, l-am văzut virînd 180 de grade, după care l-am pierdut din vedere, a continuat Viorel. Am auzit, mai tîrziu, în cască: „Săriți!", după care n-am mai auzit nimic. Sîntem toți foarte îngrijorați.

Urmarea am aflat-o seara de la Corpul Aerian, așa cum a fost relatată de vînătorii de însoțire. Avionul, încărcat complet, nu a mai putut zbura cu un motor. A izbutit să revină în liniile noastre, dar nu a lansat bombele inerte, chiar inerte, de teamă să nu cadă pe trupele noastre. Pilotul a încercat să aterizeze „pe burtă", dar n-a găsit în apropiere vreun teren propice, căci era o regiune păduroasă. Focul s-a întins de la motor și spre restul avionului. Pierzînd continuu înălțime, pilotul a făcut o ultimă tentativă de salvare, încercînd să aterizeze cu orice preț. Dar avionul s-a angajat în vrie și s-a prăbușit în pădure.

Ulterior, am aflat că un singur membru al echipajului, maistrul Udatu, și-a pierdut viața în accident.

Trupele române, cu un efectiv de 248 430 militari, au luptat pentru eliberarea Cehoslovaciei între 18 decembrie 1944 - 12 mai 1945.
În condițiile grele ale iernii, au pătruns în dispozitivul dușman pe o adîncime de 400 km, au forțat patru mari cursuri de apă (Hron, Nitra, Vah și Morava), au traversat în luptă 10 din cele mai importante masive muntoase, au eliberat 1722 localități, între care 31 de orașe.
Exprimîndu-și recunoștința față de contribuția militarilor români la eliberarea țării sale, Jan Masaryk, ministrul afacerilor externe al Cehoslovaciei, declara în 1946: „România a acordat ajutor poporului cehoslovac în momentele cele mai grele ale luptei sale împotriva invadatorilor fasciști. Poporul cehoslovac nu va uita că trupele române au luptat, voluntar, contra nemților pe teritoriul Cehoslovaciei, ajutînd la eliberarea ei".

Restul au fost salvați de ostași sovietici și de localnici din apropiere, care i-au transportat imediat la un spital de campanie sovietic.

Vestea ne-a întristat pe toți cei de pe aerodrom; deși noi, aviatorii, eram obișnuiți cu asemenea evenimente dureroase. A fost o vreme, în cursul războiului, cînd, istoviți după misiunile zilei, venind la popotă pentru masa de seară, găseam multe locuri goale, iar, în farfuriile din dreptul lor, mîini pioase făcuseră cruciulițe de verdeață, semn că cei ce mîncau acolo căzuseră în timpul zilei.

•

Bravul meu mitralior Grigore Ion! Îmi era drag pentru sufletul lui curat, pentru atașamentul lui față de mine și față de ceilalți membri ai echipajului nostru, pentru dragostea lui de zbor, pentru bunătatea, conștiinciozitatea și curajul lui tineresc. Era al 8-lea copil al unei familii de țărani vîlceni. Parcă îl văd și acum: micuț, cu o față rotundă, cu ochi vioi și sprințari, mereu vesel și pus pe șotii.

... Era o dimineață de toamnă tîrzie. Urmam la zbor, după graficul afișat la comanda escadrilei, strict respectat de toate echipajele. Pe atunci, făceam echipaj cu Marinescu Eugen, zis „Matra", observator, Ștefănescu Bebe, telegrafist, și Grigore Ion, mitralior.

Provenit din infanterie, „Matra", un tînăr calculat, dar cu o mare doză de romantism, s-a încadrat foarte repede în atmosfera vieții de aviator. Îi plăcea să zboare. De altfel, pînă la sfîrșitul războiului, a totalizat cel mai mare număr de misiuni de bombardament ca observator și visa numai acte de eroism în slujba patriei. Nu pregeta să plece în misiune, oricît de grea și periculoasă ar fi fost. În afara aerodromului,

era un om de viaţă, mereu vesel şi plin de voie bună. Ordinul de misiune se dăduse de dimineaţă, dar decolarea se tergiversa din cauza unei ceţe dese care persista. Grupul nostru de Ju-uri trebuia să atace o pădurice, unde fuseseră identificate multe mijloace motomecanizate şi unde se bănuia că se află şi comanda unei mari unităţi de tancuri care pregătea o iminentă contraofensivă.

Către ora 9,30 ceaţa s-a ridicat şi, după ce ni s-a adus la cunoştinţă ultimul buletin meteo din zonă şi s-a luat legătura directă cu vînătoarea de protecţie, am primit permisiunea de decolare.

Eram în fruntea formaţiei secunde, flancat la dreapta de „Sopi" (locotenentul Paraschivescu Mircea) şi adjutantul-major Marinescu Gheorghe („Goangă"), iar la stînga, de Gioni (locotenentul Vasiliu Traian) şi adjutantul-major Angelescu Eupsihie.

Am decolat într-o ordine perfectă, la semnalul dat de la punctul de comandă — o rachetă verde cu 5 stele —, convorbirile radio fiind interzise pînă la obiectiv. După un viraj larg în jurul aerodromului, ne-am îndreptat, în urcare cu 2—3 m/sec., spre locul întîlnirii cu vînătoarea de însoţire.

La ora şi locul stabilit, ne-am întîlnit cu cele două patrule de avioane Messerschmidt 109 „C" şi, împreună, am luat direcţia obiectivului. Am trecut linia frontului la 5 500 m înălţime, protejaţi de cele patru avioane de vînătoare care se zbenguiau în jurul nostru, făcîndu-ne semne prieteneşti din mînă.

Cît cuprindeai cu ochii nu se zărea nici un nor, nici chiar „de sămînţă". Seninul nemărginit al cerului ne învăluia de peste tot, dîndu-ne senzaţia de linişte, de pace. Sub noi totul părea imobil, într-o nemişcare de fotografie slab colorată. Se zăreau dungile negre ale căilor ferate, liniile continue şi mai deschise ca nuanţă ale şoselelor principale, petele mai închise ale pădurilor, spaţii mari maronii, care marcau arăturile de toamnă, şi panglicile şerpuitoare ale cursurilor de ape, care, din loc în loc, sclipeau reflectînd, o clipă, razele vesele şi călduţe ale soarelui.

Ici, colo, la intervale neregulate, se vedeau aglomerări de case, în care, sigur, oamenii trăiau şi munceau blestemînd războiul şi mizeriile lui.

La bord totul era normal. Aparatele tabloului de bord îmi indicau funcţionarea perfectă a motoarelor şi a tuturor agregatelor, iar noi ne vedeam fiecare de meseria noastră. „Matra", cu masca de oxigen pe figură, urmărea itinerarul şi stabilea poziţia; Bebe scruta cerul pînă în înalturi, cu aparatul de radio deschis şi cu urechea pe recepţie, iar mitraliorul, culcat pe burtă în turela lui de sub avion, observa tot ceea ce îi cădea sub priviri spre în jos şi lateral.

— Mai avem mult, „Matra"?

— Încă vreo 10 minute şi o să zărim obiectivul.

În apropierea obiectivului, pe care observatorul l-a identificat cu uşurinţă, indicîndu-mi-l pe hartă, toate formaţiile am virat la dreapta circa 30 de grade pentru derutare. După 2 minute, am virat brusc la stînga, pentru a intra pe obiectiv cu soarele în spate.

— „Matra", vezi că cei din faţă au deschis trapele lansatoarelor, semn că s-au pregătit de lansare!

— Văzut, băiatule! Ai grijă de formaţie, că eu sînt pregătit şi cu ochii la pădurice.

M-am plasat pe direcţia indicată de observator, străduindu-mă să menţin constante atît viteza, cît şi înălţimea de 5400 de metri, pe care o fixasem pentru bombardament.

Prima formație a ajuns la obiectiv și, în timp ce priveam căderea bombelor, am văzut-o intrînd într-un nor de „ciuperci" negre. Eram obișnuit cu astfel de primiri și nu mi-am făcut prea multe probleme.

Inamicul își reglase probabil bine tirul pe prima formație, căci nici n-am apucat bine să lansăm și noi bombele, că m-am trezit în mijlocul unei sfere de foc în care exploziile mă înconjurau din toate părțile. Sus, jos, în față, lateral, în spate, peste tot unde mă uitam erau numai explozii, care mai de care mai amenințătoare!

— Gata! Virează la stînga și hai să ieșim repede din infernul ăsta!, mă îndeamnă nervos observatorul.

Abia a terminat „Matra" vorba, că am simțit o izbitură puternică în partea dreaptă. Mă uit spre dreapta și văd motorul drept în flăcări și fără elice. Am tăiat imediat contactul și am închis benzina.

— „Sopi", preia comanda și duceți-vă acasă cu ceilalți! Eu sînt lovit și nu pot să mă țin de voi! Am început un viraj ușor spre stînga, picînd lent pentru a-mi menține viteza și a putea ajunge în liniile noastre.

Bumm! O altă lovitură, ca de ciocan, în planul drept, m-a smucit în sus cu avion cu tot. N-am apucat să mă dezmeticesc bine, că o nouă explozie la mică distanță mi-a spart geamurile de plexiglas din față, împroșcîndu-mă pe partea dreaptă a feței și a corpului cu schije și cioburi. Nu mai vedeam nimic cu ochiul drept. Am pus mîna pe față și am retras-o îngrozit. Era plină de sînge.

M-am încăpățînat să zbor mai departe spre liniile noastre, mai ales că aveam o înălțime de peste 5000 m, deși motorul meu drept ardea în continuare. „Matra" și el plin de sînge pe față și pe mîna stîngă, își scosese calm o batistă și se ștergea, în timp ce ceilalți doi tăceau mîlc.

Deodată, am simțit în cabină miros de fum și de benzină. Știam că era sfîrșitul, căci, în curînd, focul avea să se extindă spre celelalte rezervoare și avionul să explodeze în aer. Simțind pericolul iminent, n-am avut de ales, și am țipat cît am putut de tare în laringofon:

— Săriți cu parașutele imediat!

Ca împins de un resort, „Matra" a sărit din scaunul lui, a apucat mînerul de salvare al capotei superioare, de care a tras disperat pînă ce s-a deblocat și a dispărut spre spatele avionului, smulsă de curent. Prin deschizătura creată, am apucat să-i văd pe observator și pe telegrafist dispărînd în hăuri.

Aproape imediat după ce au sărit cei doi, am auzit un zgomot puternic, ca de creangă groasă ruptă brutal. Uitîndu-mă cu frică spre motorul care ardea, am văzut cum aripa dreaptă s-a îndoit spre înapoi, pentru ca, puțin după aceea, să se rupă și să dispară cu motor cu tot.

Instantaneu, m-am simțit antrenat în niște rostogoliri ca la „zidul morții" și, conștient că intrasem în vrie, am încercat să ies din scaunul meu și să sar, și eu, cu parașuta. Dar n-am putut să mă mișc din cauza forței centrifuge care mă țintuia de scaun.

Cu mîna dreaptă am apucat bine mînerul de deschidere a parașutei, am proptit picioarele în tabloul de bord și am început să împing în el cu toată forța pentru a mă mișca. Ajutat și de mîna stîngă și împingînd cu deznădejde în tabloul de bord, am încercat să-mi rotesc corpul, pentru a părăsi scaunul și am izbutit cu mare greutate să mă deplasez către exteriorul acestuia.

Istovit și resemnat, abia trăgîndu-mi răsuflarea, am privit imaginile care mi se înfățișau într-un carusel diavolesc: pămînt, cer, soare, iar pămînt, cer, soare și iar, și iar, în timp ce epava ciuntită a avionului meu mă purta într-o cădere haotică spre sfîrșitul suferințelor mele!

Nu este adevărat că, în momentele de mare pericol, îți trece fulgerător prin minte imaginea întregii tale vieți. Dimpotrivă, cu o luciditate extraordinară, îmi dădeam perfect de bine seama de situația disperată în care mă aflam și, în timp ce toată ființa mea se zbătea să se salveze, nu mă gîndeam decît că trebuia să reușesc să mă salvez cu parașuta! De ce să fi avut numai eu ghinionul acesta, cînd ceilalți reușiră să sară?

În avion, fumul se întețise. Mirosul de ars era din ce în ce mai pătrunzător. Începuseră să se audă și trosnituri slabe, ca de vreascuri uscate puse pe foc. Reușisem să depășesc lateral spătarul scaunului cu jumătate din corp, în timp ce avionul, ca un imens rug aerian, lăsînd o dîră gigantică de flăcări și fum în coadă, continua să se prăbușească pe o curbă fără ecuație, aproape ireală.

Pămîntul se apropia vertiginos, îl vedeam cum creștea, creștea mereu și, în disperarea mea, am început să țip, să urlu de neputință.

O trosnitură violentă mă readuce la realitate. Concomitent, curent de aer puternic mă izbește pe mînerul de deschidere a parașutei. Curentul de aer, care venea dinspre botul avionului (rupt cînd am auzit trosnitura) și ieșea năvalnic prin trapa superioară de salvare, mi-a înlesnit și mie desprinderea din scaun. Instinctiv, și împins și de curent, am tras mînerul de deschidere a parașutei, care a permis parașutei de antrenare (parașuta pilot) să se deschidă în avion. Antrenată de circuitul de aer format prin ruperea botului avionului, parașuta pilot, deschisă în avion, a tras din sacul ei parașuta propriu-zisă și ambele, purtate de curent, au părăsit avionul prin trapa superioară de salvare prin care săriseră și ceilalți doi.

Iar de parașută eram legat eu!

După fumul, trosniturile, șuierăturile, flăcările și celelalte zgomote din avion, m-am trezit într-o liniște mormîntală, nefirească. Au trecut cîteva secunde pînă să deschid ochii și să revin la viață. Cu ochiul stîng vedeam bine, cu dreptul, însă, nu. Mi-am șters cu dosul mîinii sîngele închegat și... minune, văd bine și cu el. Cînd mi-am dat seama că pluteam agățat de suspantele parașutei, a cărei cupolă — e drept cam găurită — se clătina deasupra capului meu, m-a cuprins un val de căldură liniștitoare.

Nu mai aveam decît 800—900 de metri pînă la pămînt. Cînd am realizat că de la 5 000 m pînă la această înălțime, am fost prizonierul epavei fostului meu avion, un fior de gheață m-a făcut să mă cutremur. Sub mine am văzut cupola deschisă a unei parașute de care era agățată o mogîldeață, în vreme ce, pe pămînt, o pălărie de flăcări și fum marca locul unde se prăbușise fostul meu avion, în care puteam să fiu și eu, dacă nu ar fi intervenit secunda salvatoare a ruperii botului de avion!

O torță arzîndă, care pica într-o spirală largă spre pămînt, a trecut la o distanță de 50—60 m de parașuta mea. Era aripa ruptă a avionului meu, care de la înălțimea de 5000 de metri, devenise independentă și, acum, se ducea să se termine și să întregească epava!

M-am apropiat de sol cu o viteză cam mare și, în scurt timp, am fost izbit cu putere de pămînt, în mijlocul unei porumbiști. Am deschis lacătul parașutei, de care m-am liberat rapid. Apoi, încă amețit de căzătură, m-am ridicat în picioare.

Un glas cunoscut m-a făcut să-mi tresalte inima de bucurie.

— Dom' locotenent, dom' locotenent, sînteți sănătos?

Era mitraliorul meu, sergentul Grigore Ion, care a alergat spre mine și m-a îmbrățișat plîngînd.

— Mi-ați salvat viața, dom' locotenent! Dacă nu săreați dumneavoastă, cădeam și eu cu avionul care arde acum acolo!

— Cum, măi Grigore? Doar ai sărit odată cu ceilalți, înainte de a se rupe aripa!

— Nu, dom' locotenent! Eu n-am putut sări prin trapa de jos, fiindcă închietoarea se blocase, datorită unei schije care a lovit turela. Oricît m-am chinuit, n-am putut s-o deschid, iar pe sus, pe unde a sărit Bebe, am încercat, dar n-am putut să mă mişc de la locul meu. Cînd am văzut că vă trage paraşuta afară, am întins mîna şi v-am apucat de picior! Aşa că, atunci cînd aţi sărit, m-aţi tras şi pe mine din avion. În aer mi-am deschis paraşuta mea, cu care am venit lin pe pămînt.

De necrezut!

Discuţia noastră era punctată de nişte şuierături şi explozii, cînd mai apropiate, cînd mai îndepărtate. Deasupra noastră se dădea o crîncenă luptă aeriană între „C"-urile noastre de protecţie şi vînătoarea inamică, dar asta nu ne mai interesa acum!

Prima zi de pace, ultimele misiuni de luptă

9 mai 1945. În dimineaţa aceea venisem dintr-o nouă misiune şi eram obosit peste măsură. Ieşisem, împreună cu Victor (locotenentul Toma Victor), cu care fusesem în misiune, din cortul escadrilei, după ce dădusem raportul asupra zborului şi rezultatelor sale probabile. Amîndoi ne-am făcut rost de cîte un şezlong, pe care ne-am întins cu faţa la soarele călduţ al primăverii, intrată deplin în drepturile ei.

Epuizat şi golit de gînduri, nu doream decît să mă relaxez un pic, să uit că e război şi să visez, dar numai în roz! Prea mare era tensiunea nervoasă în care trăiam de atîta vreme, prea multe erau solicitările care ne istoveau moral şi fizic. Cu toată tinereţea noastră, simţeam în spate plumbul unei vieţi dure, chinuite şi plină de renunţări.

— Ce zici, Victore, o mai fi mult pînă să se termine războiul ăsta? Parcă se simte ceva în aer, ceva care aduce a odihnă, a linişte, a concediu la munte, cu concert de păsărele şi miros de romaniţe!

— Nu te ştiam aşa romantic, „Ţigane"! Eu ştiu una şi bună! Luna asta voi fi împreună cu Michi, iar luna viitoare ne-am înţeles să ne căsătorim. Nici nu mă gîndesc să nu fie aşa!

I-am zîmbit neîncrezător prietenului meu, veşnicului meu rival în ale zborului, căci fiecare vream să facem cît mai multe misiuni de luptă şi, deşi era mult zgomot pe aerodrom,... am aţipit! Am început să visez explozii de proiectile antiaeriene, trageri de mitraliere, urlete de fiară rănită, zbierete, strigăte de ajutor, care m-au aruncat din somn drept în picioare, cu inima bătînd să-mi spargă pieptul. Dar nu era vis!

Întreg aerodromul parcă era atacat prin surprindere de inamic: pocnete, urlete, sirene de alarmă, trageri de mitraliere, rachete de toate culorile care se încrucişau în aer, sunet de trompete. Pînă să-mi vin în fire şi să mă dezmeticesc, l-am văzut alergînd spre mine, agitînd mîinile, ţipînd şi rîzînd cu gura pînă la urechi, pe Bebe şi pe „Gîgă"!

— PACE! PACE! S-a încheiat pacea! Fasciştii au capitulat! S-a terminat războiul! Uraa!

La început, nu înţelegeam ce vor să-mi spună. Nu pricepeam sensul cuvintelor. Dar cînd am înţeles ce însemnau aceste cuvinte, m-a cuprins un tremur nervos. Ne-am îmbrăţişat şi, de bucurie, fără să ne ruşinăm, am tras un bocet în toată regulă. Gîndul ni s-a îndreptat apoi către cel de al patrulea membru al echipajului nostru, sergentul Grigore Ion, care n-a mai apucat această clipă de supremă bucurie.

Grupuri, grupuri ne-am strîns la comanda aerodromului, unde ni s-a confirmat şi s-a citit telegrama Corpului Aerian.

Clipa atît de mult aşteptată sosise!

Seara, populaţia din Miskolc a organizat o mare retragere cu torţe. Focuri de artificii au colorat cu mii de stele, care mai de care mai strălucitoare, seninul liniştit al cerului.

A doua zi m-am prezentat la aerodrom cu capul greu şi mai tîrziu ca de obicei. Eram doar în prima zi de pace, ziua de 10 mai 1945. Venise vremea să ne facem în linişte planuri de viitor.

Curioşi să aflăm amănunte în legătură cu marele eveniment, ne-am strîns spontan la comanda grupului, unde speram că s-au primit noi veşti. Dar n-am găsit nici un fel de noutate. În schimb, circulau din plin glumele în cadrul unei bune dispoziţii generale.

Tocmai cînd ne era lumea mai dragă... ţrrrrrr, telefonul.

Comandantul era chemat de Corpul Aerian:

— Da!... Eu sînt!... Aa!... Cuuuuuuuuuum?... Cînd? Păi... Da, am înţeles!

Şi, deodată, cu vocea schimbată şi parcă vinovată, ne-a spus.

— Din acest moment intrăm în alarmă! Peste o oră va veni un avion cu un curier de la statul major care ne va aduce un ordin de luptă!

Am încremenit. Cum, războiul nu se terminase? Ce-am sărbătorit noi ieri nu era PACEA? La început, am crezut că este o simplă glumă, dar, în curînd, pe aerodrom a început forfota obişnuită a unei zile de război. Mecanicii au pregătit avioanele, le-au controlat, le-au alimentat, au încălzit motoarele etc., în vreme ce noi, naviganţii, ne-am luat costumele de zbor şi ne-am pregătit hărţile.

La ora stabilită, avionul de legătură a sosit cu ordinul de luptă. Trebuia să bombardăm gara Prostejov, unde trupele hitleriste, printre ele şi o unitate „SS", refuzau să execute ordinul de capitulare, rezistînd fanatic şi lansînd chiar contraatacuri ce produceau pierderi în rîndurile noastre.

Am decolat către prînz, trei avioane Ju-88, pentru a ne face datoria şi a îndeplini şi această ultimă misiune de luptă. Bombardamentul l-am executat nestingheriţi, căci n-a fost nici un fel de reacţie. Din precauţie, însă, şi din obişnuinţă luaserăm o înălţime de siguranţă şi aveam peste 4500 de metri în dreptul obiectivului.

Întorcîndu-mă spre aerodrom, mă gîndeam că era o fericire să te întorci sănătos şi întreg din ultima misiune de război. Am aterizat şi am răsuflat uşurat, ştiindu-mă scăpat pentru totdeauna de tragerile antiaeriene şi de vînătoarea inamică.

Dar, ne-a fost, însă, de scurtă durată. Din nou alarmă!

Acelaşi obiectiv, ai cărui ocupanţi, înnebuniţi de teama consecinţelor viitoare, încă mai sperau într-o minune care să-i salveze de pedeapsa binemeritată care-i aştepta.

Dacă-i bal, bal să fie! Am plecat voluntar şi în această misiune, în care nu mi-ar fi venit rîndul să zbor. De data aceasta, am executat bombardamentul de la mică înălţime — sub 2500 m — pentru a obţine precizia maximă. Ştiam că, dacă dimineaţa nu fusese reacţie antiaeriană, cu atît mai puţin avea să fie acum.

Seara am aflat că, în urma ultimului bombardament, toată zona Prostejov a fost cucerită de vitejii noştri ostaşi.

Două misiuni de război în prima zi de pace au încununat activitatea mea de pilot de recunoaştere şi bombardament în războiul care, teoretic, se sfîrşise.

*

Războiul s-a terminat de mult, dar îmi vin deseori în minte chipurile camarazilor mei de zbor care şi-au dăruit viaţa pe altarul patriei!

Şi nu au fost puţini!

Şi nu au fost uitaţi!

În statul major al diviziei 2 munte

— un emoţionant episod al luptelor din Cehoslovacia

colonel (r) Ion Gheorghe

La cartierul diviziei, printre ostaşii care deserveau comandamentul se afla un ostaş care se deosebea de ceilalţi. Era un copil de 14 ani, copil de trupă în batalionul 10 vînători de munte, care nu acceptase să rămînă la partea sedentară în oraşul său de baştină, Haţeg, ci a însoţit batalionul în toate luptele duse pentru eliberarea teritoriului naţional.

Pe la observatoare, comandanţii de unităţi vorbeau adesea despre prezenţa lui pe cîmpul de luptă. Deşi i se interzisese să mai ia parte la lupte în linia întîi, nu de puţine ori putea fi văzut în rîndul unităţilor. Curiozitatea şi dorinţa de a participa la lupta cu arma în mînă îl aducea pînă acolo, dacă nu altfel, măcar însoţind caii cu samare care aduceau pe front hrană şi muniţii.

Intr-o bună zi, comandantul diviziei a aflat de prezenţa, în rîndul unităţilor, a acestui voluntar, şi a ordonat să-i fie prezentat la raport. Era hotărît să dea ordin şefului biroului să-l trimită la partea sedentară cu prima ocazie. I-a fost prezentat la raport chiar pe front, la punctul de comandă înaintat al diviziei. Copilul, care nu împlinise încă 14 ani, era un ţinc pipernicit, slab şi pistruiat, cu hăinuţe ostăşeşti bine ajustate, dar cu o manta care atingea pămîntul.

După ce l-a întrebat cum ajunsese pe front la unităţi, comandantul diviziei i-a pus în vedere că va fi mutat imediat la cartierul diviziei şi trimis la partea sedentară cu prima maşină care va pleca în ţară.

Acesta, însă, în loc să se supună ordinului pe care-l dădea generalul comandant, a început să plîngă şi să se roage de general să nu-l trimită în ţară, căci voia neapărat să lupte împotriva nemţilor. Atunci comandantul diviziei i-a spus:

— Bine, vei rămîne pe front, dar vei fi repartizat la cartierul diviziei. Nu vei mai rămîne la batalioane, ci vei trece în funcţia de ajutor de şofer! Îţi atrag atenţia că, dacă te mai văd vreodată pe la unităţile din linia întîi, te expediez imediat acasă. S-a înţeles?

— Da, domnule general!

■

Iarna a trecut. Venise acum primăvara şi pe valea Moraviei începuse să iasă colţul ierbii. Cartierul diviziei se găsea în satul Liderovice, iar unităţile duceau de trei zile lupte grele pentru cucerirea gării şi satului Veseli, aflat pe comunicaţia principală de pe valea Moravei.

Pentru ziua de 23 aprilie se hotărîse reluarea atacului pentru cucerirea acestei localităţi, după o scurtă pregătire de artilerie la care urma să ia parte şi gruparea de artilerie a Corpului 4 armată. Comandantul diviziei hotărîse să atace de front localitatea cu batalioanele 10 şi 8 vînători de munte, iar majoritatea forţelor să manevreze pe la est pentru a ajunge în spatele forţelor inamice de la nord de Veseli. Dar, de la cartierul diviziei şi pînă la linia frontului, unde se găsea Batalionul 10 vînători de munte, erau numai vreo 2 km. Prin relaţiile sale, copilul de trupă Stîrcu Nicolae a aflat unde era batalionul cu care plecase din ţară şi că, a doua zi, trebuia să atace în lungul şoselei pentru a cuceri localitatea Veseli. În capul său a încolţit un gînd: dacă comandanţii nu-i aprobau să lupte cu arma în mînă împotriva nemţilor, în noaptea aceea el se va înarma şi va pleca de la cartierul diviziei la batalionul său, cu care va lupta împotriva inamicului.

Zis şi făcut! A luat arma şi cartuşele şoferului din cabina maşinii, s-a mai aprovizionat şi cu trei grenade, pe care şi le-a agăţat de centură, şi, în plină noapte, a plecat în lungul şoselei spre batalion. Drumul nu era lung, şi după o jumătate de oră a găsit nu numai batalionul, dar şi pe sergentul cu care-i plăcea să stea mai mult de vorbă şi alături de care i-ar fi plăcut să lupte.

Le-a spus că cei de la divizie îi aprobaseră să vină să lupte cu batalionul şi că dorea să lupte alături de ei.

Între baza de plecare la atac şi satul Veseli erau aproape 300 de metri. Dar, între sat şi baza de plecare la atac se interpunea gara cu un şir de vagoane şi un gard de ciment lung de vreo 200 de metri, înapoia căruia se găseau cîteva cuiburi de mitraliere care interziceau orice înaintare în lungul şoselei sau a căii ferate.

Plecarea la atac era hotărîtă pentru ora 11,00. Pînă atunci, au avut loc numai schimburi de focuri, obişnuite în momentele de acalmie, dar care urmăreau identificarea cît mai precisă îndeosebi a cuiburilor de arme automate.

Soldaţii erau numai ochi şi urechi, iar sergentul comandant de grupă, stînd alături de copilul de trupă Stîrcu Nicolae, urmărea cu atenţie fiecare mişcare şi foc de armă de la inamic. Între baza de plecare şi poziţia inamică era un cîmp deschis pe care, în vara dinainte, fusese semănat porumb. Muşuroaiele din jurul cocenilor de porumb tăiaţi puteau oferi o brumă de adăpost împotriva gloanţelor inamicului. Copilul stătea lîngă sergent ca lîngă un frate mai mare şi, din cînd în cînd, îi punea întrebări:

— Şi de unde trag, don'sergent?

— Şi cum mergem pînă acolo?

— Dar dacă nu vom merge tîrîş printre muşuroaie pînă la gardul de zid, ne vor vedea? Vor trage în noi?

— Păi, măi Nicule, tu cît eşti cît o gînganie, te-ai putea strecura printre muşuroaie, că şi tu eşti cît un muşuroi, dar soldaţii care sînt oameni mari şi mai au şi puşca mitralieră, ei se văd. Trebuie să distrugem întîi mitralierele din dosul gardului de beton şi, apoi, să înaintăm cu toţii să cucerim gara şi satul.

— Ihî!

În mintea copilului încolţise un gînd. Înţelesese că, dintre toţi luptătorii, el era singurul care ar fi putut să se apropie de gardul de beton, fără să fie văzut de inamic, iar grenadele sale să nimicească mitralierele inamice. Se şi vedea deschizător de drum al întregului batalion. Luase o hotărîre pe care nu voia să o spună nimănui: el va fi cel care-i va nimici pe nemţii din dosul gardului de beton.

La ora 10,55, artileria a deschis focul asupra rezistenţelor inamice identificate pe marginea de sud a satului Veseli şi asupra gării Veseli, iar, la ora 11,00, s-au tras rachetele de plecare la atac. Imediat ce vînătorii de munte au plecat la atac, mitralierele nemţeşti de pe marginea satului, din dosul gardului de beton şi din gară, au dezlănţuit un foc ucigător, care au silit primele rînduri de trăgători să se adăpostească. Tîrîş, soldaţii au reuşit să înainteze numai între 50 şi 100 de metri. Mai departe nu se mai putea din cauza tirului de mitraliere, care mătura cu focuri încrucişate terenul din faţa gării şi a satului.

În jurul orei 18,00 am văzut lîngă gardul de beton de la sud de calea ferată cîteva explozii de grenade, după care vreo 20 de soldaţi, trăgînd din mers, alergau spre gară. Întrezărind un succes, atît comandantul grupului, cît şi ceilalţi ofiţeri au început să impulsioneze unităţile pentru a relua înaintarea.

M-am deplasat prin şanţul şoselei pînă la primele case cucerite din satul Veseli. Aici, pe marginea satului, am găsit pe bunul meu prieten căpitanul Petruţă Anastasiu rănit la braţ, împreună cu alţi vreo zece soldaţi, toţi grav răniţi în atacul asupra satului.

Spre surprinderea mea, în şanţ, grav rănit, l-am văzut şi pe copilul de trupă Stîrcu Nicolae de la cartierul diviziei.

Am întrebat:

— Dar copilul ăsta cum a ajuns aici?

Atunci, căpitanul Anastasiu mi-a spus:

— Domnule căpitan, copilul ăsta a făcut minuni. Toată înaintarea realizată astăzi de batalion i se datoreşte numai lui. A atacat împreună cu compania mea, dar cel mai bine poate să vă raporteze sergentul care a comandat grupa în care a luptat acest copil şi care se găseşte şi el aici rănit. Povesteşte, sergent, domnului căpitan cum s-a întîmplat şi cum aţi fost răniţi!

Alături de copil, în şanţ, se găsea sergentul comandant de grupă. Răniţi amîndoi, cu hainele pline de sînge, parcă erau doi fraţi. Şi fratele mai mare a început să raporteze:

— Domnule căpitan, în timpul pregătirii de artilerie am ordonat grupei să înainteze de-a buşilea spre gardul de beton, dar după cîţiva metri am fost opriţi de focuri de arme automate. Copilul de trupă Stîrcu, nu s-a oprit, însă, şi a continuat să înainteze. Mic cum este, de-abia dacă-l observam noi printre muşuroaiele de porumb. Deodată, l-am văzut ridicîndu-se lîngă gard, a aruncat peste gard una după alta trei grenade, după care a căzut jos lîngă gard. Atunci eu cu toată grupa şi, după noi, şi celelalte grupe din jur ne-am ridicat şi, profitînd de exploziile grenadelor lui, am înaintat pînă la gard. Nemţii începuseră să tragă din nou cu mitralierele; au căzut cîţiva dintre ai noştri pe drum, dar am ajuns cu puşca mitralieră la gardul de beton, l-am escaladat şi, atunci, am fost rănit. Dincolo de gard, unde aruncase copilul cele trei grenade, lîngă mitralieră, erau cinci nemţi morţi şi unul rănit. Focurile inamice de la gară şi de pe marginea satului nu le permiteau alor noştri să continue înaintarea. Am dat ordin puştii mitraliere să deschidă focul spre gară, după care cei care eram răniţi ne-am strecurat pe lîngă zid pînă aici. Eu şi cu încă un soldat, deşi răniţi, l-am ajutat pe copil să vină pînă aici.

Micul soldăţel icnea din cînd în cînd. Îl dureau rănile. L-am întrebat:

— Unde eşti rănit? Te doare tare?

— În mai multe locuri, domnule căpitan. Dar mă fac eu bine şi le arăt eu lor. Acum am învăţat cum să-i bat.

Am dat ordin să fie evacuat imediat la ambulanţă.

Seara, am raportat comandantului diviziei cum au decurs acţiunile de luptă duse de Grupul 5 vînători de munte şi în timpul raportului am relatat şi fapta de arme a copilului de trupă Stîrcu Nicolae.

Generalul a exclamat:

— Dar locotenentul Mărgărit ce a păzit? De cîte ori l-am dat ordin să aibă grijă de el şi să nu-l lase să scape în linia întîi?

Uitîndu-se la şeful de stat major, care lăcrima, căci lăsase acasă doi copii, a adăugat:

— Căpitan Gheorghe, să întocmeşti un raport către corpul de armată în care să arăţi fapta de arme a acestui copil şi să ceri să fie citat prin ordin de zi pe armată. De asemenea, locotenentul Mărgărit să-mi prezinte documentele necesare pentru avansarea la gradul de caporal şi decorarea cu medalia „Virtutea militară", clasa a II-a.

Septembrie 1945. Divizia făcuse marşul de înapoiere în ţară şi-şi stabilise comandamentul în oraşul Dej. Eu lăsasem problemele operaţiilor şi îndeplineam funcţia de şef al biroului adjutantură al diviziei.

Într-o bună zi, s-a prezentat în biroul meu un soldăţel care şchiopăta şi se sprijinea într-un baston. S-a prezentat scurt, milităreşte:

— Să trăiţi, domnule căpitan, sînt caporalul Stîrcu Nicolae. Am ieşit din spital şi m-am prezentat la divizie ca să-mi daţi decoraţia şi brevetul.

L-am recunoscut imediat. Deşi era incomplet vindecat şi încă mai şchiopăta, mai crescuse şi începuse să-i dea mustaţa. I-am oferit un scaun, pe care s-a aşezat cu toată demnitatea unui om mare. Mă uitam la el şi constatam, în sinea mea, cît de repede îl maturizase suferinţa!

Am căutat prin dosare şi am găsit raportul înaintat Corpului 4 armată şi brevetul provizoriu semnat de comandantul diviziei, prin care era decorat cu medalia „Virtutea militară", clasa a II-a. I-am înmînat brevetul şi i-am pus pe piept decoraţia. Cu galoanele noi de caporal şi cu decoraţia pe piept, era cum nu se poate mai mîndru.

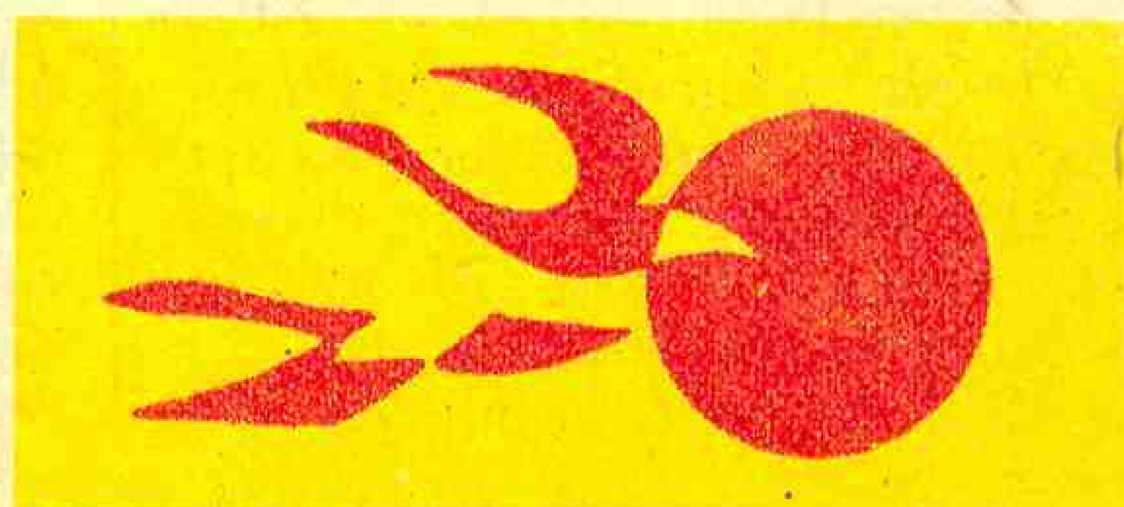
Am chemat pe locotenentul Mărgărit Gheorghe, comandantul cartierului diviziei, şi i-am ordonat să-i întocmească formele de lăsare la vatră.

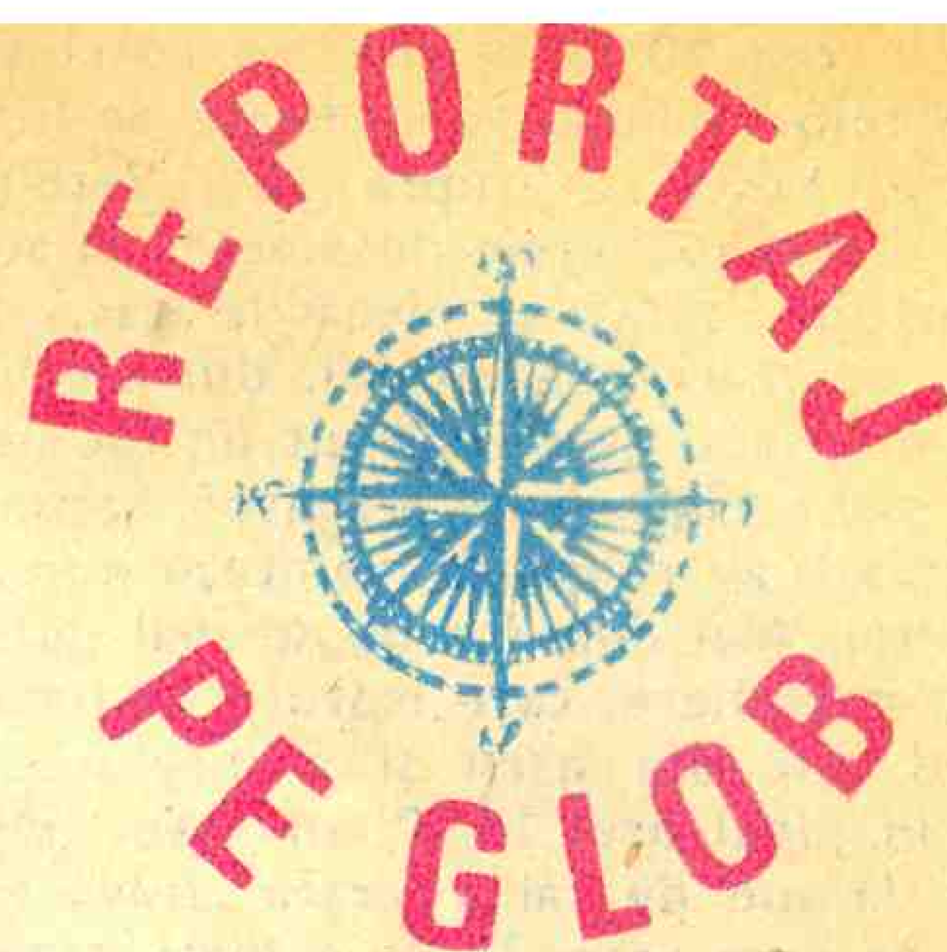
Cîteva zile l-am mai văzut prin curtea comandamentului. Deşi se sprijinea în baston, mergea mîndru cu decoraţia pe piept şi încerca o plăcere deosebită cînd soldaţii mai în vîrstă îl salutau, spunîndu-i:

— Să trăiţi, domnule caporal!

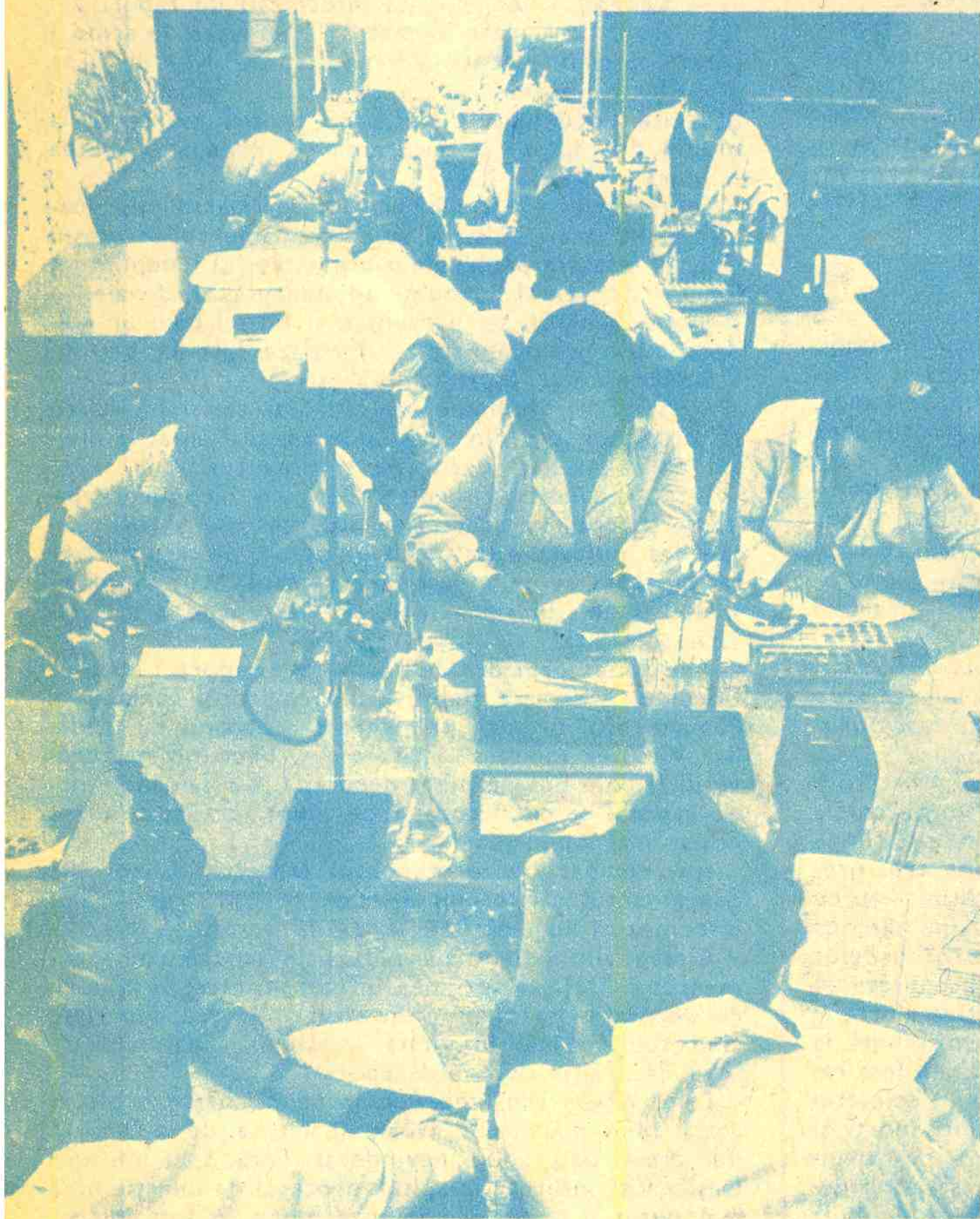
După cîteva zile, îmbrăcat în haine curate, a plecat acasă. Mult mai tîrziu, aveam să aflu că, de la Dej, s-a dus acasă, dar rănile, nevindecate încă, s-au infectat. Deşi a fost internat în spital, procesul de infecţie nu a mai putut fi oprit, şi copilul a murit. A fost înmormîntat în cimitirul din Timişoara.

O viaţă tînără şi curată, asemenea multor altora, curmată brutal la vîrsta visurilor neîmplinite!

Siberia, Siberia...

Viitorii biologi ai Siberiei sînt pregătiţi, astăzi, la faţa locului. În fotografie, studenţi într-un laborator de biologie al Universităţii de stat din Iakutsk

Aflînd că urma să vizităm, după ce am fost oaspeţii unor întreprinderi industriale, şi o crescătorie de vulpi polare şi argintii, imaginaţia mi s-a aprins din nou. Avea nevoie, mărturisesc, de un asemenea impuls, cu atît mai mult cu cît reprezentările mele despre Siberia au suferit la faţa locului serioase ajustări. Unde au fost ele, oare, — mă întreb acum — zdruncinate cel mai grav? Cînd am păşit, în mijlocul taigalei, pe o şosea asfaltată? Ori cînd am urmărit montarea, cu ajutorul elicopterului, a noului turn de televiziune din Iakutsk? Sau cînd la Neriungri, la peste 8000 de kilometri de Moscova şi la distanţe apreciabile de alte localităţi (legătura se face, deocamdată, doar pe calea aerului), am întîlnit, pe o cărare mărginită de mlaştini, ce venea din inima pădurii, un reporter de la „Literaturnaia gazeta" într-un impecabil costum şi cu... papillon?

Siberia, Siberia...

Reporterul moscovit era, fireşte, mai la curent cu transformările din acest capăt de lume, şi ţinuta lui vestimentară parcă mai în consonanţă cu, spre exemplu, edificiile din beton şi sticlă ce flanchează, la Neriungri, taigaua, decît eram eu cu hanoracul şi greoii bocanci de munte, care, evident, contrastau cu îmbrăcămintea orăşenească normală a localnicilor.

De fapt, Siberia mai este şi nu mai este cum o ştim din cărţile despre îndrăzneţii vînători ai taigalei şi cred că tocmai această nouă stare a ei frapează astăzi cel mai mult.

Să revin, însă, la ferma de vulpi. Se află în satul Iengra, populat de evenci, şi a căror ocupaţie de bază este creşterea renilor (colhozul lor — „Zolotinka" — are peste 10 000 de reni, aici organizîndu-se, anual, întreceri de mare reputaţie siberiană între sănii trase de aceste atît de blînde şi frumoase animale). După ce bătrînul evenc (64 de ani) Semion Mihailovici Lehanov ne povesteşte despre viaţa şi munca colhozurilor taigalei, şi ne mai învaţă şi cîteva cuvinte din dialectul local (am fi învăţat, probabil, mai multe dacă nu ne-ar fi întrerupt, destul de des, telefonul — aici, în taiga, vă închipuiţi cît poate fi de supărător un telefon), iakutul Litchin Trofin Mihailovici ne-a condus la ferma de vulpi. N-am să vă vorbesc despre splendoarea celor 1 500 de exemplare adăpostite aici, nici despre veniturile obţinute de colhoz din vînzarea blănurilor, fiind lucruri subînţelese. Poate, detalii, într-un reportaj dedicat acestei unice, pen-

tru mine, întîlniri. Vreau doar să menţionez că multe din cele spuse atunci de zootehnician — îmbrăţişînd, fireşte, un plan mai larg decît creşterea vulpilor — au avut darul să-mi trezească curiozitatea vis-à-vis de cercetările biologice şi în genetica şi selecţia plantelor şi animalelor ce se fac în Siberia.

La Iakutsk, am solicitat o convorbire, în acest sens. Şi iată-mă, la sediul Filialei iakute a Secţiunii siberiene a Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., faţă în faţă cu prof. Nikita Gavrilovici Solomonov, doctor în ştiinţe biologice.

— M-am născut în anul 1929. Am învăţat aici, am absolvit Institutul pedagogic din Iakuţk, am lucrat la Universitatea de stat din Iakutsk şi la Institutul de biologie al Filialei din Iakutsk a Academiei. Sînt iakut. Sînt specialist în ecologia faunei. Mă ocup de studierea căilor de adaptare a animalelor faţă de condiţiile extreme ale mediului nostru. Cam asta ar fi totul, ne schiţează, de la început, o fişă autobiografică, interlocutorul.

— Acum, în ceea ce priveşte Institutul de biologie în care lucrez. Însăşi denumirea arată că el se ocupă de studierea resurselor faunei şi florei republicii noastre. Şi, dacă ţinem seama de faptul că Iakuţia este mare — 3 100 000 kilometri pătraţi de pămînt siberian — şi extrem de diversă ca înfăţişare — deşerturi, porţiuni mari de tundră, taigaua fără margini, care nu poate fi decît survolată cu avionul pentru a se vedea cît este de imensă, fluvii mari, numeroase rîuri, munţi înalţi, ne imaginăm cît de numeroase şi felurite sînt formele de viaţă vegetală şi animală de pe cuprinsul ei. Biologii se ocupă, în primul rînd, de inventarierea şi studierea speciilor de plante şi animale care trăiesc pe pămînturile noastre.

— Mi s-a spus că, aici, fauna se află la limita vieţii posibile...

— Da, nu este cu nimic exagerată această afirmaţie. După cum ştiţi, la noi se află Polul frigului din emisfera nordică, sau, poate mai exact exprimat, polul frigului din partea locuită a planetei noastre. Antarctica nu poate fi luată în consideraţie, întrucît acolo vin doar expediţii, în timp ce, la noi, oamenii trăiesc şi lucrează.

Aici, în Iakuţia, foarte importante sînt contrastele. Iată, iarna, în Iakuţia centrală, mercurul termometrelor coboară la minus 60 de grade şi chiar minus 65 de grade, în timp ce vara, el ajunge pînă aproape la plus 40 de grade. Aceste condiţii au făcut ca animalele să aibă particularităţi de adaptare atît fiziologico-chimice, cît şi citologice.

— Nici oamenii, bănuiesc, nu sînt străini de atare particularităţi.

Un valoros exemplar al crescatoriei de vulpi argintii „Zolotinka", răsfăţat de zootehniciana Zinaida Petraceva

— Putem să presupunem că o anumită adaptare există şi la oameni. Problemele acestea constituie subiecte de studii nu numai pentru noi. Se ştie, de pildă, că o condiţie premergătoare bolilor vasculare şi, în speţă, hipertensiunii arteriale, este cantitatea mare de colesterol din organismul uman, ea însemnînd o dereglare a metabolismului grăsimilor. Dacă ar fi să vorbim despre localnici, mai ales de cei ce trăiesc în regiunile nordice, la ei metabolismul este extrem de specific, încît aparent este anormal. Dacă, de pildă, comparăm un moscovit cu un iakut din Verhoiansk, vom vedea că, la iakut, cantitatea aceluiaşi colesterol este atît de mare, încît am

Blănurile siberiene se bucură de faimă în întreaga lume

putea ajunge la concluzia că el este grav bolnav şi se află în pragul morţii. În realitate, însă, lucrurile nu stau aşa, şi metabolismul lui este normal. Adică este vorba, de fapt, de o deplasare a unor indici privind metabolismul şi a unor indici privind sîngele, de mutaţii privind unele proprietăţi imunologice şi altele.

— Să revenim, însă, la particularităţile faunei iakute. Mi s-a vorbit mult, la o crescătorie de vulpi dintr-un sat de evenci, despre blănurile preţioase obţinute aici...

— Într-adevăr, avem multe animale cu blană valoroasă — samurul, hermina, ondatra, veveriţa siberiană, vulpile argintii, ca să enumăr cîteva. Ştiţi, desigur, că specificul climei nordice este determinant pentru apariţia unor blănuri dese, cu fibre lungi. Să luăm de pildă, ondatra (o specie de castor — n.n.), care a fost adusă aici din Canada şi Finlanda. La noi, blana ei s-a îmbunătăţit, şi aceasta pentru simplul motiv că, pentru a supravieţui, organismul ei produce tot ce poate. De aceea, ondatra de Iakuţk se vinde la preţuri foarte ridicate la licitaţiile din Leningrad, adică, de fapt, se vinde la preţuri maxime pentru specia respectivă.

O specie foarte interesantă şi care a trăit şi în zona europeană — dar în memoria oamenilor nu mai trăieşte de mult acolo — este samurul siberian. Au fost timpuri cînd în Iakuţia erau foarte mulţi samuri. Apoi, spre sfîrşitul secolului XIX, au devenit atît de rari, încît a fost introdusă interdicţia de vînare a lor. Aceasta a durat aproximativ pînă în 1930. Apoi, s-a permis vînarea unui număr foarte limitat de animale. Cu toate acestea, numărul samurilor se refăcea foarte încet şi, de aceea, cercetătorii de la Institutul de biologie, împreună cu organele economice locale şi, în speţă, cu organele cooperaţiei de consum, au adus aici, în anul 1948, un număr de samuri. Asemenea operaţiuni s-au făcut de mai multe ori şi, în total, s-au adus aproximativ 5000 de animale. În prezent se poate spune că, în graniţele sale naturale, cunoscute de la venirea primilor ruşi aici, în anii '30-'40 ai secolului al XVII-lea, samurul s-a refăcut integral. Poate că, numeric, încă nu s-a ajuns la situaţia din timpurile menţionate, dar, în prezent, în unii ani, se vînează 33-34 de mii de samuri — şi aceasta, în condiţiile unei vînători restrictive. Statisticile secolului al XVII-lea referitoare la achiziţiile de blănuri de samur din zonă vorbesc despre un număr de 40 000 de animale sau puţin mai mult. Astfel încît, chiar şi din punctul de vedere al achiziţiilor, problema evoluează, practic, spre rezolvare.

— Care sînt, însă, caracteristicile

de adaptare la animalele domestice?

— Deosebit de interesante se văd în ceea ce priveşte rasele locale de animale. Să luăm, de pildă, rasa iakută de vaci. Această rasă s-a păstrat în regiunile nordice extreme şi se deosebeşte prin aceea că are o mare cantitate de grăsime în lapte, ajungînd la 6-7 la sută. Este un record mondial. Este drept, cantitatea de lapte pe care o dă o asemenea vacă este mică, dar, în acelaşi timp, rasa respectivă se poate limita la o cantitate infimă de nutreţuri.

Este foarte interesant şi calul iakut, care, de departe, seamănă cu un leu. În primul rînd, este interesant prin faptul că poate, în crîncenele noastre ierni iakute, nu numai să reziste, dar să şi pască. Despre el se poate spune, de fapt, că se hrăneşte singur. La noi grosimea stratului de zăpadă nu este mare (20-30 cm) şi calul iakut are capacitatea, în ciuda gerurilor năprasnice, să găsească, sub zăpadă, resturile de iarbă şi să le mănînce. S-ar putea spune despre caii noştri că sînt cai sălbatici. O sălbăticie ce trebuie interpretată în sensul că, în contactul cu civilizaţia noastră, ei nu au devenit — cum să vă spun?... mai sensibili. Caii noştri, care se mai numesc şi mustangi iakuţi, se disting prin lungimea foarte mare a părului. Acest lucru este firesc, întrucît, cu cît este mai dens şi mai lung părul, cu atît mai bine îşi păstrează ei, iarna, temperatura corpului. Femeile elegante din Moscova se dau în vînt după o căciulă din piele de cal iakut. Mustangii noştri pasc tot timpul anului. Cînd termină hrana într-un loc, se mută în altul, şi aceasta pînă la tăiere.

— Vorbiţi despre tăierea cailor cum se vorbeşte, prin alte zone, de tăierea porcilor...

— Sensul este acelaşi. Mai trebuie doar să adaug că, întrucît modul de viaţă al acestui animal este sălbatic, carnea sa este foarte gustoasă, de categorie superioară, şi poate fi considerată chiar o specialitate. De la noi asemenea carne cumpără Franţa şi Japonia.

Unele probleme deosebit de interesante legate de problemele biologice derivă din faptul că,la noi, vara ţine două luni, doar în unele locuri trei luni, restul fiind iarnă. Animalele sînt nevoite să se reproducă în asemenea condiţii. Multe specii de animale, şi mai ales de animale mici, reuşesc, în zonele centrale ale Uniunii Sovietice, să se reproducă de patru sau chiar de cinci ori. Dacă luăm, de pildă, rozătoarele, ele fac de 5 ori cîte 8 pui, ceea ce înseamnă 40 de urmaşi. Descendenţii lor au, şi ei, timp să se înmulţească. În acest fel se poate vorbi despre un adevărat conveier viu. La noi, în Iakuţia, o asemenea posibilitate nu există. Aici, în numai două luni şi jumătate, în loc de şase luni cîte este cald în regiunile centrale ale U.R.S.S., animalele trebuie să dea numărul respectiv de urmaşi, care, dacă nu este egal cu cel indicat de mine mai sus, trebuie cel puţin să-l compenseze. Această compensaţie se produce pe baza unor mecanisme diferite. În primul rînd, prin producerea unui număr mai mare de urmaşi. S-ar putea pune întrebarea: ce înseamnă, în condiţiile noastre, un număr mai mare de urmaşi? Aceasta nu este periculos pentru femelă? Selecţia naturală a făcut, însă, ca fătarea să nu se producă prea devreme, ci tocmai în momentul cînd la noi apare iarba cea mai bună. Din acest motiv, femela este capabilă să hrănească un număr mai mare de pui. În acelaşi timp, puii sînt mai viabili decît în alte regiuni, tocmai din cauză că venirea lor pe lume se produce într-un moment aproape ideal. În schimb, are loc o întrerupere a ciclului de reproducere. Pe la sfîrşitul lui iulie, încetează înmulţirea la o serie de specii de animale, şi aceasta pentru că cine se va naşte după acest termen este sortit pieirii. În concluzie, deci, de născut se nasc mai puţine exemplare, dar ele sînt mai sănătoase.

— V-aş ruga să vă referiţi, tovarăşe profesor, şi la flora de pe aceste pămînturi veşnic îngheţate.

— În ce priveşte flora, la noi problema principală este cea a păşunilor pentru reni, şi aceasta întrucît rezolvarea problemelor alimentare este legată, în primul rînd, de rezolvarea problemei nutreţurilor. Păşunile noastre sînt întinse şi, pînă la un anumit punct, ele satisfăceau nevoile, contribuiau la rezolvarea problemei alimentare, dar, în prezent, cînd pămîntul siberian cunoaşte transformări spectaculoase, inclusiv de ordin demografic, ele devin insuficiente. A apărut necesitatea creării de păşuni artificiale. Cercetătorii de la Institutul de biologie au organizat o experienţă interesantă, în sensul realizării de păşuni însămînţate într-unul din raioanele Iakuţiei. Recoltele de ierburi însămînţate ajung la 100 de chintale la hectar, cantitate foarte mare pentru condiţiile noastre; de 10-15 ori mai mari decît recoltele care se obţin de pe fîneţurile naturale. Fîneţurile naturale au rezolvat, însă, o problemă foarte importantă, cea a obţinerii de material semincer. De vreme ce am rezolvat problema autoaprovizionării cu seminţe, putem spera ca, în viitorul apropiat, republica noastră să aibă păşuni însămînţate şi, implicit, posibilitatea de a rezolva cu mai mult succes problemele sale legate de aprovizionarea cu nutreţuri. De fapt, trebuie să vă spun că Iakuţia se poate aproviziona de pe acum şi cu unele legume, cum ar fi de pildă cartofii şi varza. Desigur că tomatele la noi nu cresc nicăieri sub cerul liber, dar culturile menţionate se comportă bine, iar în raioanele sudice a început să crească şi grîul...

Aşadar, în Siberia a început să crească şi grîul. Desigur, în raioanele sudice. Totuşi, începe şi aici să se vorbească de grîu. Care vor fi, oare, pentru oamenii secolului ce vine, reprezentările despre Siberia? Şi cum o vor găsi, cînd se vor duce acolo?

Vasile Crişu

Siberia mai este şi nu mai este cum o ştim din cărţi..

A. M. Vasilevski

O viață dedicată apărării patriei*

Aleksandr Mihailovici Vasilevski (1895-1977), mareșal al Uniunii Sovietice

Aleksandr Mihailovici Vasilevski s-a născut în septembrie 1895. În adolescență, viitorul mareşal al Uniunii Sovietice, reprezentant de seamă al artei militare sovietice, visa să devină agronom sau inginer hotarnic. A izbucnit, însă, primul război mondial şi tînărul absolvent de seminar s-a decis să se înscrie la şcoala militară, fără intenţia de a îmbrăţişa definitiv cariera de ofiţer. După absolvirea şcolii militare, a plecat pe front şi a participat, între altele, la ofensiva generalului rus Brusilov, din 1916, apoi a ajuns pe liniile de luptă ale frontului din România. După revoluţia din octombrie, Vasilevski s-a alăturat cu trup şi suflet puterii sovietice. În mai 1919, a fost încadrat comandant în armata roşie, ajungînd apoi comandant de regiment, funcţie pe care a deţinut-o, cu unele întreruperi, timp de aproape zece ani. Remarcat pentru calităţile sale, a fost promovat în funcţii tot mai importante. Din 1931, a lucrat la Direcţia pregătirii de luptă din Comisariatul Poporului pentru Apărare, apoi a urmat cursurile Academiei Marelui Stat Major. În 1937, a fost numit şef al Secţiei pregătirii operative din Marele Stat Major. Din acest moment, a avut o ascensiune rapidă pînă pe cele mai înalte trepte ale ierarhiei militare. În mai puţin de patru ani, a devenit locţiitor, iar apoi şef al Marelui Stat Major (din iunie 1942) şi adjunct al comisarului poporului pentru apărare, calitate în care a participat direct la elaborarea planurilor pentru cele mai importante operaţii din Marele război pentru apărarea patriei. În acelaşi timp, ca reprezentant al Marelui Cartier General, mareşalul Vasilevski a coordonat acţiunile diverselor fronturi într-un şir de mari bătălii (Stalingrad, Kursk, Crimeea etc.), aducînd o preţioasă contribuţie la înfrîngerea armatelor hitleriste. Spre sfîrşitul războiului în Europa, a comandat Frontul 3 bielorus în operaţiunile din Prusia Orientală, iar, în iunie 1945, a fost numit comandant şef al trupelor sovietice din Extremul Orient, unde a condus acţiunile pentru zdrobirea armatei japoneze.

Mareşalul Vasilevski s-a bucurat de o înaltă apreciere din partea lui I.V. Stalin, care obişnuia să se consulte frecvent cu el cînd trebuiau adoptate hotărîri de mare importanţă; dacă Vasilevski nu era la Moscova, îl căuta la telefon pe front. Şi trebuie spus că şeful Marelui Stat Major îşi susţinea cu fermitate punctul de vedere, chiar atunci cînd Stalin nu înclina deloc să-i accepte propunerile. Aprecierea meritelor mareşalului Vasilevski şi-a găsit expresie, între altele, în decorarea lui, în 1944, cu ordinul „Victoria" (seria 2; seria 1 figura pe ordinul conferit mareşalului G.K. Jukov). Ulterior, i-a mai fost conferit încă un ordin „Victoria" şi, în două rînduri, înaltul titlu de Erou al Uniunii Sovietice, ca şi numeroase alte ordine militare sovietice şi străine (şapte ordine Lenin, Ordinul Revoluţiei din Octombrie, două ordine „Steagul Roşu", ordinele „Suvorov" clasa I, „Steaua Roşie", alte 14 ordine şi medalii străine).

A încetat din viaţă la 5 decembrie 1977.

---

* Carte în pregătire la Editura Militară, după volumul de memorii apărut la Moscova, în 1973, în Editura Politizdat.

Firesc, prezentarea Marelui război de apărare a patriei este realizată potrivit viziunii pe care şi-a format-o autorul în calitatea sa de comandant şi de stat-majorist. Memoriile acestea se sprijină, în egală măsură, pe documente de arhivă. O spune însuşi mareşalul Vasilevski, în prefaţă: „Cartea se bazează pe un material faptic, binecunoscut autorului şi atestat prin documente de arhivă", principalul scop fiind „de a arăta cum a fost făurită — sub conducerea înţeleaptă a P.C.U.S. — cea mai grandioasă dintre victorii", cum „a crescut zi de zi puterea militară a statului sovietic", cum s-au forjat „calităţile morale şi de luptă ale ostaşilor", cum „s-au perfecţionat cadrele" şi cum „s-a dezvoltat ştiinţa militară".

Publicăm, în continuare, extrase din capitolul intitulat „Primăvara anului 1945 în Prusia Orientală".

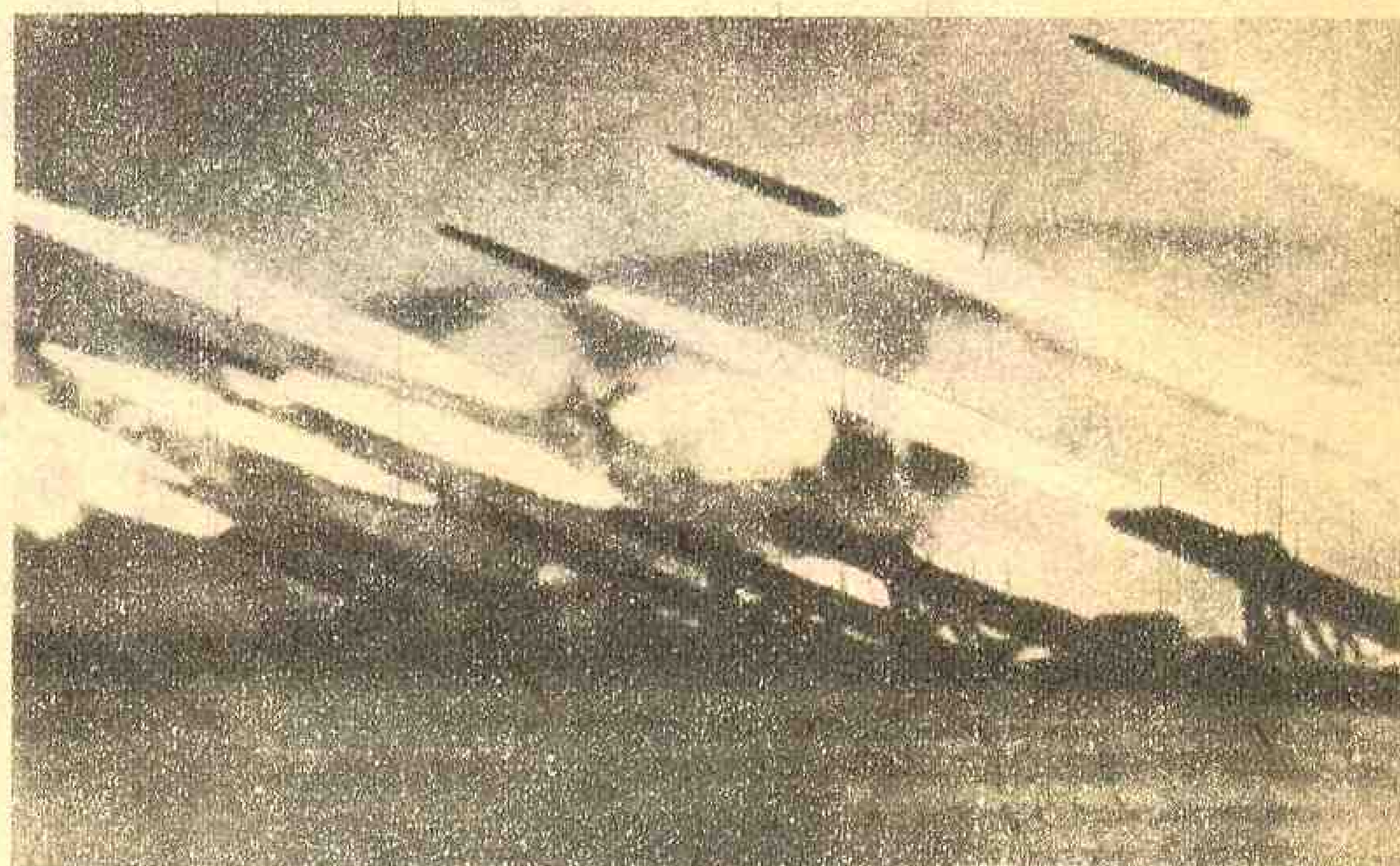
Primăvara anului '45 în Prusia Orientală

Prusia Orientală fusese de mult timp transformată de Germania în principalul ei cap de pod strategic pentru atacuri împotriva Rusiei şi Poloniei. De aici a fost declanşată agresiunea împotriva Rusiei în 1914. Tot de aici au pornit trupele Kaiserului cînd au încercat să dea o lovitură împotriva Petrogradului în 1918. Şi tot acest cap de pod le-a servit hoardelor fasciste ca bază de plecare în 1941.

În tot cursul perioadei 1941—1945, Prusia Orientală a avut, pentru Înaltul comandament german, o mare însemnătate economică, politică şi strategică. Aici, în adăposturile subterane construite la mare adîncime în Rastenburg, şi-a avut sediul pînă în 1944 Cartierul general al lui Hitler, denumit chiar de fascişti „bîrlogul lupului" (Wolfsschanze). Cucerirea Prusiei Orientale — această citadelă a militarismului german — s-a înscris ca o pagină importantă în istoria etapei finale a războiului din Europa. Comandamentul fascist punea mare preţ pe menţinerea Prusiei, ea fiind menită să acopere ferm căile de acces spre zonele centrale ale Germaniei. Pe teritoriul Prusiei Orientale şi al regiunilor învecinate din partea nordică a Poloniei fuseseră construite numeroase fortificaţii, poziţii frontale, bine amenajate din punct de vedere genistic, precum şi mari noduri de apărare, înţesate cu cazemate. Vechile fortăreţe fuseseră, în bună parte, modernizate; toate lucrările de apărare erau bine legate între ele printr-un sistem dezvoltat de tranşee şi şanţuri de comunicaţie şi se flancau reciproc cu foc. Adîncimea totală a fîşiei amenajate din punct de vedere genistic atingea, aici, 150—200 km. Particularităţile reliefului Prusiei Orientale — lacuri, cursuri de apă, mlaştini şi canaluri —, reţeaua ramificată de căi ferate şi şosele, edificiile solide de piatră favorizau în mare măsură apărarea. În 1945 raioanele fortificate şi fîşiile de apărare din Prusia Orientală, împreună cu fortăreţele şi obstacolele naturale înglobate în ele, alcătuiau un sistem de fortificaţii care, ca tărie, nu era cu nimic mai prejos de „linia Siegfried" din vestul Germaniei, iar, în unele sectoare, chiar o depăşea. Deosebit de puternică, din punct de vedere genistic, era apărarea din zona Gumbinnen, Insterburg, Königsberg, respectiv pe direcţia principală pentru noi.

Dispunînd de fortificaţii atît de puternice, comandamentul fascist era hotărît să oprească cu orice preţ înaintarea trupelor sovietice. În acest scop, a concentrat aici marea grupare de trupe a Grupului de armate „Centru", reconstituit după ce fusese zdrobit în Bielorusia şi denumit, de la 26 ianuarie 1945, Grupul de armate „Nord".

Operaţia din Prusia Orientală a început la 13 ianuarie 1945 prin ofensiva declanşată de trupele Frontului 3 bielorus (comandant — generalul de armată Cerneahovski) şi de cele ale Frontului 2 bielorus (comandant — mareşalul Rokossovski).

O secvenţă de luptă în marea încleştare cu trupele hitleriste

Efectivul total al trupelor participante la operaţie se ridica la 1 600 000 de oameni, care dispuneau de 21 500 de piese de artilerie şi aruncătoare, circa 3 800 de tancuri şi autotunuri şi peste 3 000 de avioane, ceea ce înseamnă că, la graniţa Prusiei Orientale şi în partea de nord a Poloniei, trupele noastre aveau asigurată faţă de inamic o superioritate de 2,7 în personal, 2,6 în artilerie, 4,7 în tancuri şi 2,9 în avioane.

Cum a fost planificată această operaţie?

În primele zile ale lunii noiembrie 1944, Jukov şi cu mine am fost chemaţi la Moscova. La 5 noiembrie, trupele Frontului 3 bielorus, date fiind încercările lor nereuşite de a pătrunde pe teritoriul Prusiei Orientale, au primit ordinul să treacă la o apărare rigidă în sudul Lituaniei. Mie, Cartierul general mi-a cerut, printr-o directivă din 8 noiembrie, să conduc, în continuare, operaţiile fronturilor 1 şi 2 baltice, care acţionau în nordul Lituaniei şi în Letonia. În noiembrie 1944, la Marele stat major şi la Cartierul general s-a lucrat intens la elaborarea planului campaniei din iarna şi primăvara anului 1945.

Gruparea hitleristă din Prusia Orientală trebuia zdrobită cu orice preţ, întrucît numai astfel armatele Frontului 2 bielorus puteau să devină disponibile pentru acţiuni pe direcţia principală, şi se înlătura, totodată, pericolul unei lovituri de flanc, din Prusia Orientală, împotriva trupelor sovietice pătrunse pe această direcţie.

Potrivit planului, obiectivul general al operaţiei era acela de a izola de restul trupelor fasciste armatele grupului „Centru" instalate în apărare în Prusia Orientală, de a le înghesui spre mare şi de a le fracţiona şi nimici apoi pe părţi, pentru a curăţi complet de inamic teritoriul Prusiei Orientale. Sub raport

strategic, succesul acestei operaţii prezenta o importanţă excepţională nu numai pentru ofensiva generală a trupelor sovietice din iarna lui 1945, ci şi pentru deznodămîntul Marelui război pentru apărarea patriei în ansamblul lui.

Iniţial, executînd lovituri concentrice coordonate, trupele fronturilor 3 şi 2 bieloruse trebuiau să izoleze, de forţele principale ale inamicului, gruparea lui din Prusia Orientală şi s-o înghesuie spre mare. Ulterior, trupele frontului 3 bielorus şi 1 baltic urmau să încercuiască trupele germane şi să le nimicească pe părţi. În acest scop, o parte din trupele Frontului 3 bielorus aveau să treacă sub ordinele Frontului 1 baltic, iar o parte din cele ale Frontului 2 bielorus — sub ordinele Frontului 3 bielorus. Cartierul general urma să trimită acestor fronturi întăriri suplimentare din rezerva sa. Se preconiza ca, în cursul operaţiei, Frontul 2 bielorus, în strînsă cooperare cu Frontul 1 bielorus, să fie dirijat pentru a acţiona pe direcţia principală prin Pomerania de est, spre Stettin. Potrivit calculelor efectuate de Marele stat major, operaţia urma să înceapă pe la mijlocul lunii ianuarie 1945.

Prima etapă

Fronturile au început cu succes ofensiva (Frontul 3 bielorus la 13 ianuarie, Frontul 2 bielorus la 14 ianuarie), şi asta datorită, în mare parte, pregătirii de artilerie extrem de puternice. Ţin să remarc în treacăt că, în ce priveşte consumul de muniţie, operaţia din Prusia Orientală depăşeşte orice altă operaţie din întreaga istorie a războaielor.

Pînă la sfîrşitul lunii ianuarie, deşi au dus lupte extrem de înverşunate, fronturile 2 şi 3 bieloruse nu au reuşit, totuşi, să îndeplinească toate misiunile fixate de Comandamentul suprem. Dar ele au provocat pierderi serioase inamicului, obligîndu-l totodată să se retragă şi să cedeze o mare parte din teritoriul Prusiei Orientale. Trupele Frontului 2 bielorus, ieşind la golful Frisches Haff, despărţit printr-un cordon litoral de golful Danzig, şi trupele Frontului 3 bielorus, ieşind la mare la nord şi la sud de Königsberg, au izolat de restul forţelor hitleriste gruparea din Prusia Orientală şi au fracţionat în trei părţi resturile trupelor Grupului de armate „Nord“ scăpate de la dezastru. Patru divizii inamice au fost înghesuite spre mare în peninsula Semland; cinci divizii, împreună cu garnizoana fortăreţei, au fost blocate în Königsberg; circa 20 de divizii au fost încercuite la sud-vest de Königsberg. În acelaşi timp, Frontul 1 baltic, care asigura dinspre nord acţiunile Frontului 3 bielorus, a cucerit, la 28 ianuarie, importantul port maritim Memel (Klaipeda). În consecinţă, comandamentul fascist german a pierdut aproape orice posibilitate de a mai executa lovituri din Prusia Orientală împotriva trupelor sovietice care înaintau pe direcţia Berlin.

Deoarece la începutul lunii februarie Cartierul general adoptase hotărîrea ca fronturile baltice să treacă temporar la apărare, iar Stalin şi Antonov plecaseră la Conferinţa de la Ialta a conducătorilor celor trei mari puteri, mi s-a ordonat să trec din nou la exercitarea atribuţiilor de şef al Marelui stat major şi adjunct al comisarului poporului pentru apărare. Conducerea operaţiilor Fronturilor baltice a fost încredinţată lui Govorov, comandantul Frontului Leningrad.

Cu asentimentul lui Stalin (obţinut telefonic de la Ialta), la 8 februarie i-am dat lui Rokossovski următoarea directivă: „1. La 10 februarie Frontul trece la ofensivă cu centrul şi cu aripa stîngă la vest de Vistula şi cel mai tîrziu la 20 februarie pune stăpînire pe aliniamentul gurile Vistulei, Dirschau, Berent, Rummelsburg, Neustettin. 2. În continuare, după sosirea Armatei 19, dezvoltă ofensiva pe direcţia generală Stettin, pune stăpînire pe raionul Danzig, Gdynia, şi curăţă de inamic litoralul pînă la golful Pomeraniei“.

A.M. Vasilevski împreună cu S.M. Budionîi în Donbass (1943)

Etapa a II-a

La 10 februarie, a început etapa a doua a acţiunilor de luptă desfăşurate de trupele sovietice în Prusia Orientală: lichidarea grupărilor de trupe fasciste germane izolate. Îndeplinirea acestor misiuni a fost încredinţată de Comandamentul suprem fronturilor 3 bielorus şi 1 baltic. Potrivit unei directive, din 9 februarie, a Cartierului general, trupele Frontului 3 bielorus trebuiau să încheie pînă la 20—25 februarie acţiunile pentru lichidarea grupării inamice de la Heilsberg, care se apăra la sud de Königsberg. Flotei din Marea Baltică i se ordona ca, prin acţiuni active, să împiedice aprovizionarea trupelor inamice din Kurlanda şi din Prusia Orientală, care se cramponau de fiecare metru de pămînt. Noi aflaserăm că trupele germane din Prusia Orientală primiseră ordin să apere cu îndîrjire raioanele pe care le ocupau, pentru a imobiliza aici cît mai mult timp trupele sovietice şi a împiedica, astfel, transferarea lor pe direcţia strategică Berlin. În legătură cu aceasta, comandamentul fascist acorda o atenţie deosebită apărării raionului fortificat Heilsberg, a fortăreţei Königsberg şi a bazei maritime militare Pillau.

La cea de-a 50-a aniversare a armatei sovietice: în prim plan: A.M. Vasilevski, A. Greciko, S.M. Budionîi

Acţiunile pentru lichidarea grupării de la Heilsberg au început la 10 februarie şi s-au desfăşurat în condiţii extrem de grele. Raionul fortificat Heilsberg avea peste 900 de cazemate din beton şi o mulţime de cazemate din lemn şi pămînt, precum şi baraje antitanc şi antiinfanterie. Cramponîndu-se de fiecare aliniament, de fiecare fortificaţie, cu disperarea unor oameni care ştiu că soarta le este pecetluită, hitleriştii căutau să întîrzie înaintarea noastră. Trupele Frontului 3 bielorus erau istovite de luptele înverşunate date anterior şi sufereau pierderi mari, ceea ce — aşa cum mi-a adus la cunoştinţă Rokossovski într-un raport înaintat la 15 februarie — reducea forţa lor de izbire. Pierderile nu fuseseră înlocuite înainte de începerea etapei a doua a operaţiei, deoarece atenţia principală a comandamentului sovietic era concentrată, fireşte, asupra direcţiei strategice Berlin. Brusca înrăutăţire a stării timpului a complicat şi mai mult situaţia. Acţiunile trupelor noastre erau sensibil marcate de o anumită încordare a eforturilor şi căpătaseră, în mare măsură, un caracter de durată. Fiind nevoite să rupă una după alta poziţiile de apărare succesive ale inamicului, ele înaintau lent, străduindu-se să fracţioneze gruparea de la Heilsberg, dar fără a obţine succesul scontat.

La comanda Frontului 3 bielorus

Cînd am primit recomandarea de a pleca să coordonez acţiunile de luptă ale trupelor din Prusia Orientală, am rugat să fiu eliberat din funcţia de şef al Marelui stat major pentru motivul că, din 1943, în cea mai mare parte a timpului, mi-am desfăşurat activitatea nemijlocit pe front, în calitate de reprezentant al Cartierului general, şi să vin la Moscova numai cînd sînt anume chemat. Totodată, am sugerat ca, în această funcţie, să fie numit primul meu locţiitor, Antonov, care îndeplinea efectiv această muncă, urmînd ca eu să păstrez numai funcţia de adjunct al comisarului poporului pentru apărare. Îmi aduc aminte că Stalin m-a întrebat, mirat:

— Şi nu te vei simţi jignit dacă adoptăm o asemenea hotărîre?

După ce i-am răspuns, s-a întors către Antonov, care era şi el de faţă, şi l-a întrebat ce părere are despre propunerea mea. Văzînd că Aleksei Innokentievici nu o susţine, Stalin a promis să mai reflecteze, iar pentru moment a semnat o directivă a Cartierului general, prin care se dispunea ca eu, în calitate de reprezentant al acestuia, să-mi asum cu începere de la 22 februarie conducerea acţiunilor de luptă ale fronturilor 3 bielorus şi 1 baltic. La sfîrşit, Stalin m-a întrebat cînd voi putea pleca pe front. Am răspuns că o pot face chiar a doua zi. Comandantul suprem mi-a permis să stau două zile cu familia, recomandîndu-mi totodată să mă duc şi la teatru şi rugîndu-mă ca în seara de 19 februarie, în preziua plecării, să trec din nou pe la el.

Această convorbire a avut loc în timpul nopţii, iar a doua zi, la 18 februarie, s-a primit ştirea că, în apropierea oraşului Mehlsack, a fost rănit mortal generalul de armată Cerneahovski. Ştirea morţii lui Ivan Danilovici mi-a fost comunicată pe cînd mă aflam la Teatrul Mare. În timpul spectacolului, adjutantul meu, Kopîlov, s-a apropiat discret de mine, anunţîndu-mă că mă cheamă la telefon comandantul suprem. Stalin mi-a împărtăşit trista veste, adăugînd, totodată, că la Cartierul general se intenţionează să fiu numit la comanda Frontului 3 bielorus.

Pierderea lui Ivan Danilovici m-a afectat profund. Îl cunoscusem îndeaproape şi-l apreciam ca excelent şef militar, comunist de o cinste exemplară şi om de un caracter excepţional.

În seara de 19 februarie, înainte de a pleca pe front, am trecut pe la comandantul suprem, care mi-a dat o serie de recomandări şi indicaţii cu privire la munca ce mă aştepta. La despărţire, mi-a urat mie şi trupelor mult succes şi victorie. În anticameră, Poskrebîşev mi-a înmînat două plicuri. Unul dintre ele conţinea un ordin al Cartierului general, purtînd data de 18 februarie, în care se spunea: „1. În urma morţii generalului de armată Cerneahovski I.D., comandantul Frontului 3 bielorus, survenită ca efect al unei răniri grave, mareşalul Uniunii Sovietice Vasilevski A.M. este numit comandant al Frontului 3 bielorus. Mareşalul Vasilevski va prelua comanda frontului cel mai tîrziu la data de 21 februarie. 2. Pînă la sosirea pe front a mareşalului Vasilevski, îndatoririle de comandant al frontului vor fi îndeplinite de generalul-colonel Pokrovski, şeful statului major al frontului. 3. Se contramandează ordinul Cartierului general din 17 februarie prin care mareşalul Uniunii Sovietice Vasilevski a fost însărcinat cu conducerea acţiunilor frontului 1 baltic şi 3 bielorus"[1].

În celălalt plic am găsit un document care constituia o surpriză pentru mine: o hotărîre a Comitetului de stat al apărării în care se spunea că hotărîrea C.S.A. din 10 iulie 1941 se modifică în ce priveşte componenţa Cartierului general al Comandamentului suprem al Forţelor Armate, care avea să fie următoarea: mareşalul Uniunii Sovietice Stalin I.V., comandant suprem şi comisar al poporului pentru apărare, mareşalul Uniunii Sovietice Jukov G.K., adjunct al comisarului poporului pentru apărare, mareşalul Uniunii Sovietice Vasilevski A.M., adjunct al comisarului poporului pentru apărare, generalul de armată Bulganin N.A., adjunct al comisarului poporului pentru apărare, generalul de armată Antonov A.I., şef al Marelui stat major, amiralul de flotă Kuzneţov N.G., comandant-şef al Flotei maritime militare.

[1] În unele lucrări apare afirmaţia inexactă că aş fi fost numit comandant al Frontului 3 bielorus în primele zile ale operaţiei din Prusia Orientală (n.a.).

În luptele de la Polotk

Nedumerit, l-am întrebat pe Poskrebîşev ce anume a determinat adoptarea acestei hotărîri. Se ştie că, aproape în tot cursul războiului, deşi deţinusem funcţia de şef al Marelui stat major şi adjunct al comisarului poporului pentru apărare, totuşi, oficial, nu fusesem membru al Cartierului general, după cum nu erau membri nici unul dintre comandanţii de fronturi, cu excepţia lui Jukov. Poskrebîşev mi-a răspuns zîmbind că, în privinţa asta, ştie exact atîta cît ştiu şi eu.

La 20 februarie, am sosit în Prusia Orientală, la statul major al Frontului 3 bielorus, iar la 21 februarie am preluat comanda frontului.

În zona Königsberg se crease, atunci, o situaţie destul de complicată. În timp ce Frontul 3 bielorus se angajase în lupte de durată pentru nimicirea grupării inamice de la Heilsberg, Frontul 1 baltic acţiona în peninsula Semland şi lîngă Königsberg. În dorinţa de a evita dispersarea forţelor noastre, la 17 februarie Comandamentul suprem l-a ordonat generalului de armată Bagramean, comandantul Frontului 1 baltic, să organizeze o apărare trainică în jurul Königsbergului şi să-şi concentreze eforturile principale pentru lichidarea grupării inamice din peninsula Semland în perioada 20—27 februarie. Dar fasciştii au devansat ofensiva trupelor noastre. Completînd gruparea operativă „Semland" cu trupe aduse pe mare din Kurlanda, la 19 februarie hitleriştii au declanşat prin surprindere două lovituri de întîlnire — una din Königsberg şi cealaltă de pe teritoriul peninsulei Semland — cu scopul de a despresura gruparea de la Königsberg. După trei zile de lupte înverşunate, ei au reuşit să oblige trupele noastre să bată în retragere şi şi-au creat, astfel, un coridor între gruparea de la Königsberg şi cea din Semland.

Ţinînd seama de această situaţie, precum şi de faptul că operaţiile de lichidare a grupărilor inamice reclamau o conducere unică, la Cartierul general s-a adoptat, la 21 februarie, o hotărîre prin care se stabilea că trupele angajate în acţiunile din Prusia Orientală trec în subordinea Frontului 3 bielorus, căruia îi va reveni pe viitor răspunderea lichidării tuturor marilor unităţi inamice aflate acolo.

Trupele sovietice sufereau pierderi serioase. Efectivul combatant al unităţilor se redusese simţitor, forţa de izbire a frontului scăzuse. Completări nu se primeau aproape deloc, deoarece Comandamentul suprem sovietic continua să dirijeze toate eforturile pe direcţia strategică Berlin. Mari dificultăţi aveam şi cu asigurarea materială a trupelor, îndeosebi în ce priveşte aprovizionarea cu carburanţi. Formaţiunile de spate rămăseseră mult în urmă şi nu erau în stare să aprovizioneze la timp trupele. Or, Grupul german de armate „Nord", care apăra Prusia Orientală, mai avea încă circa 30 de divizii, din care 11 în peninsula Semland şi în Königsberg, iar 19 — la sud şi la nord de acest oraş.

În această situaţie am fost nevoiţi să sistăm temporar luptele active în peninsula Semland, pentru a trece la lichidarea succesivă a celorlalte grupări inamice. În acest scop, am hotărît să zdrobim, mai întîi, gruparea cea mai mare, de la Heilsberg; apoi, regrupînd trupele, să dăm lovituri succesive, bine pregătite, grupării de la Königsberg şi, în cele din urmă, grupării din peninsula Semland.

În a doua jumătate a lunii martie, acţionînd într-un teren cu drumuri desfundate de ploile de primăvară şi în condiţii de vizibilitate aproape nulă din cauza ceţii de nepătruns, trupele noastre au reuşit să-şi îndeplinească misiunea, fracţionînd şi zdrobind gruparea hitleristă instalată în raionul fortificat Heilsberg. În cursul luptelor înverşunate, care au durat două săptămîni, au fost nimiciţi peste 93 000 şi luaţi prizonieri 46 000 de soldaţi şi ofiţeri germani, au fost capturate 600 de tancuri şi tunuri de asalt, 3 560 de tunuri de cîmp, 1 440 de aruncătoare şi 128 de avioane.

În faţa Königsbergului

Acum a venit şi rîndul grupării inamice de la Königsberg.

Nu voi uita niciodată bătălia de pe malul de sud al golfului Frisches Haff. Umflate de puhoaiele apelor de primăvară, rîurile se revărsaseră şi transformaseră în mlaştină întregul ţinut. Înotînd în noroaie pînă la genunchi şi înfruntînd focul şi fumul, ostaşii sovietici îşi croiau drum spre mijlocul grupării fasciste. Încercînd să se desprindă de trupele noastre, hitleriştii cuprinşi de panică au dat buzna în şlepuri, bărci şi vapoare, iar în cele din urmă au aruncat digul în aer. În valurile care au inundat cîmpia şi-au găsit moartea mii de soldaţi ai Reichului, iar cei care au reuşit să scape de năvala apelor au nimerit sub focul trupelor sovietice.

Mareşalul A.M. Vasilevski la cea de-a 75-a aniversare a zilei sale de naştere

Între timp, aviatorii noştri mitraliau din aer navele şi şlepurile ticsite de fascişti care încercau să iasă în larg...

Garnizoana Königsbergului cuprindea, pe atunci, patru divizii de infanterie, mai multe regimente independente, unităţi de cetate, subunităţi de pază, detaşamente de volkssturmişti, în total circa 130 000 de soldaţi, aproape 4 000 de tunuri şi aruncătoare, peste 100 de tancuri şi tunuri de asalt. Pe aerodromurile din peninsula Semland se aflau 170 de avioane. Din ordinul comandantului fortăreţei a fost construit un aerodrom chiar în perimetrul oraşului.

În afară de centura exterioară de apărare, cucerită de trupele noastre încă în timpul luptelor din ianuarie, hitleriştii amenajaseră încă trei poziţii, cu numeroase cazemate şi obstacole antitanc.

Planul pentru zdrobirea grupării de la Königsberg prevedea executarea a două lovituri puternice, dinspre nord şi dinspre sud, pe direcţii convergente, pentru a fracţiona forţele garnizoanei şi a lua cu asalt oraşul.

Pregătirile pentru asaltul Königsbergului s-au desfăşurat paralel cu lichidarea grupării inamice de la Heilsberg, sub conducerea comandamentului şi a statului major al grupului de trupe Semland, în frunte cu generalul de armată Bagramean, comandantul grupului.

La 25 martie trupele Frontului 3 bielorus au cucerit oraşul Heiligenbeil — ultimul punct de sprijin al fasciştilor pe ţărmul golfului Frisches Haff, iar în ziua de 29 martie au încheiat lichidarea grupării de la Heilsberg, ceea ce ne-a permis să ne concentrăm toată atenţia asupra grupării de la Königsberg.

Asaltul

La 6 aprilie s-a făcut timp frumos. După o puternică pregătire de artilerie, a început asaltul. Sub protecţia unui nimicitor val de foc, infanteria şi tancurile au trecut la atac. În a doua jumătate a zilei a început să acţioneze din plin şi aviaţia noastră.

Inamicul opunea o rezistenţă înverşunată, aducînd spre Königsberg, din peninsula Semland, unităţi de infanterie şi artilerie antitanc din rezervă. Însă chiar în prima zi de lupte, trupele noastre, pătrunzînd pe o adîncime de trei-patru kilometri, au ocupat sau blocat cîteva forturi, au curăţat de inamic vreo 15 localităţi din vecinătatea oraşului şi au interceptat calea ferată Königsberg, Pillau. Pînă seara, sistemul unitar de apărare a Königsbergului a fost, de fapt, sfărîmat.

Ştiind că soarta sa este pecetluită, inamicul opunea o rezistenţă disperată, trecea la contraatac. Dar în această mare de flăcări, învăluiţi în nori de fum şi de praf, soldaţii sovietici înaintau nestăvilit. Şi iată că, în cele din urmă, cercul s-a închis în partea de vest a oraşului. Rămăşiţele garnizoanei au fost izolate de gruparea operativă „Semland". Pînă în seara celei de-a treia zile de asalt trupele noastre au ocupat în vechea fortăreaţă 300 de cvartale.

În ziua de 8 aprilie, în dorinţa de a evita o vărsare de sînge inutilă, în calitatea mea de comandant al frontului, m-am adresat generalilor, ofiţerilor şi soldaţilor grupului de trupe din Königsberg, cerîndu-le să depună armele. Dar fasciştii au hotărît să continue rezistenţa. În dimineaţa zilei de 9 aprilie, luptele au fost reluate cu şi mai mare intensitate. După patru zile de lupte neîntrerupte, Königsbergul a căzut.

Cînd a fost interogat la statul major al frontului, generalul Lasch, comandantul garnizoanei Königsbergului, a declarat: „Cine şi-ar fi putut închipui că o fortăreaţă precum Königsbergul va cădea atît de repede. Comandamentul rus a elaborat bine această operaţie şi a realizat-o magistral. La Königsberg am pierdut o armată întreagă cu un efectiv de 100 000 de oameni. Căderea Königsbergului înseamnă pentru noi pierderea celei mai puternice fortăreţe şi a bastionului german din răsărit".

Hitler nu s-a putut împăca cu pierderea acestui oraş, pe care îl declarase cea mai bună fortăreaţă germană din întreaga istorie a Germaniei şi „un bastion absolut inexpugnabil al spiritului german"; în furia sa neputincioasă, l-a tradus pe Lasch în faţa unei curţi marţiale, care l-a judecat în contumacie şi l-a condamnat la moarte.

În oraş şi în suburbii trupele sovietice au capturat circa 92 000 de prizonieri (din care 1 800 de ofiţeri şi generali), peste 3 500 de piese de artilerie şi aruncătoare, circa 130 de avioane şi 90 de tancuri, o mulţime de autovehicule şi tractoare, precum şi un mare număr de depozite militare. În timp ce se făcea numărătoarea capturilor, la Moscova a fost expediat fulger un raport cu vestea îmbucurătoare. Şi chiar în noaptea de 9 spre 10 aprilie 1945, capitala a salutat cu 24 de salve de artilerie din 324 de tunuri vitejia, bărbăţia şi măiestria eroilor asaltului Königsbergului.

În luptele pentru cucerirea Königsbergului ostaşii sovietici au dat din nou dovadă de fermitate uimitoare, neînfricare şi eroism de masă. Pentru fapte de arme excepţionale circa 200 dintre ei au fost distinşi cu titlul de Erou al Uniunii Sovietice.

A. M. Vasilevski — O viață dedicată apărării patriei

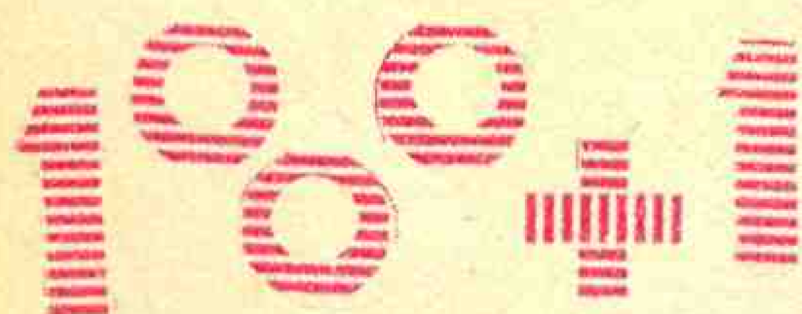
Drapele hitleriste - pe caldarîm, în fața Mausoleului lui Lenin

După cucerirea Königsbergului, în Prusia Orientală nu mai rămăsese decît gruparea inamică din Semland, compusă din opt divizii, dintre care una de tancuri. La 11 aprilie, am adresat din nou trupelor inamice propunerea de a înceta rezistența, evident lipsită de orice șansă.

Întrucît nu s-a primit nici un răspuns din partea comandamentului german, în dimineața zilei de 13 aprilie trupele noastre au reluat ofensiva. Cedînd în fața loviturii nimicitoare, la 14 aprilie hitleriștii au început să se retragă. În ziua de 17 aprilie, după o nouă luptă înverșunată, trupele Frontului 3 bielorus au pus stăpînire pe Fischhausen. Misiunea de a curăți de inamic peninsula Semland era în linii mari îndeplinită. Îmbarcîndu-se pe un spărgător de gheață care stătuse toată iarna gata de plecare, reprezentantul personal al lui Hitler, gauleiterul Koch, a șters-o din Semland în Danemarca, nu însă înainte de a da ordin soldaților să se bată pînă la ultima picătură de sînge. La 25 aprilie trupele Frontului 3 bielorus, cu participarea activă a Flotei din Marea Baltică, au cucerit fortăreața și portul Pillau (Baltiisk) — ultimul punct de sprijin al inamicului în peninsula Semland.

■

Așadar Prusia Orientală, această citadelă a imperialismului german, a căzut! Prin hotărîrea Conferinței de la Potsdam a conducătorilor guvernelor U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii, Königsbergul și regiunea înconjurătoare au fost atribuite Uniunii Sovietice. La 25 februarie 1947, Consiliul de control din Germania, înființat de puterile învingătoare ca organ al puterii supreme în această țară, a adoptat în unanimitate, în numele S.U.A., Angliei, Franței și U.R.S.S., legea cu privire la lichidarea statului prusian. În felul acesta a fost definitiv desființat avanpostul agresiunii germane. Orașul Königsberg, fosta capitală a regilor Prusiei, poartă azi numele lui Mihail Ivanovici Kalinin, veteran glorios al gărzii leniniste.

„Creațiile vegetale ale anului 2000"

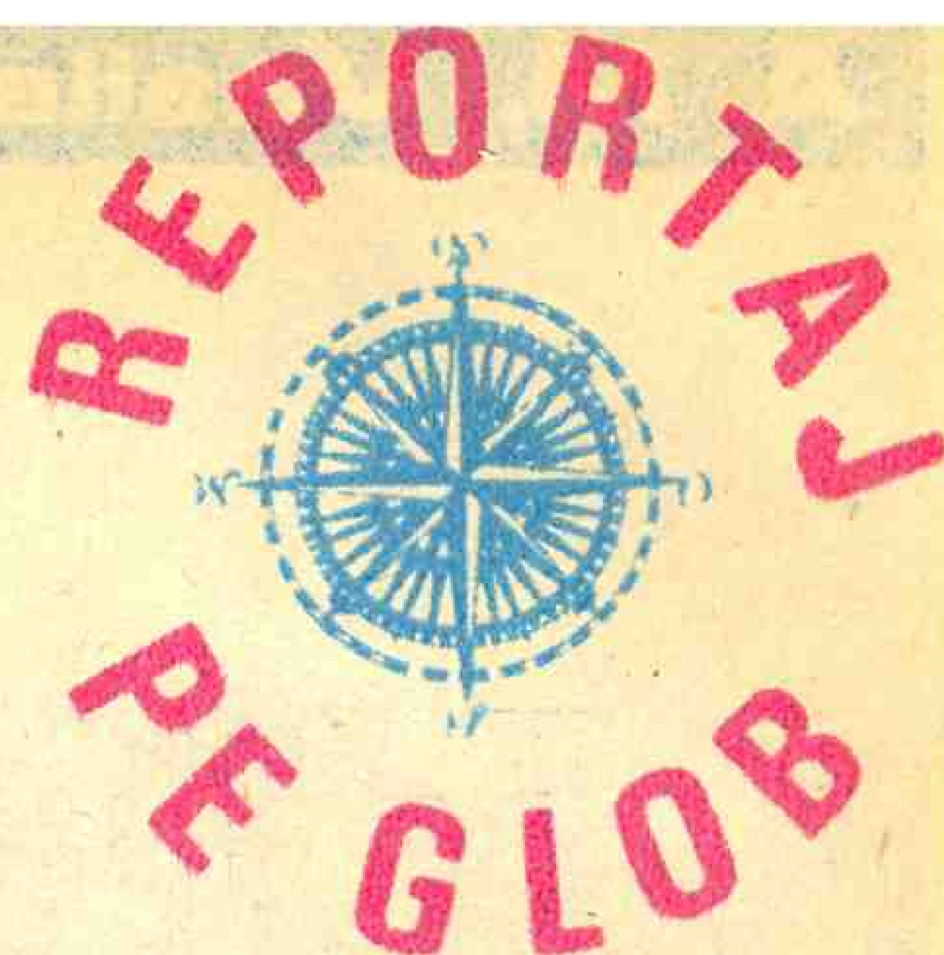
Pînă în anul 2000, ingineria genetică va produce serioase și, e de dorit, plăcute surprize agricultorilor. Printre realizările posibile, înainte de această dată, se numără schimbarea compoziției frunzelor de copac pentru eliminarea toxinelor și, deci, folosirea lor ca nutreț pentru animale, toamna cînd cad; protecția plantelor sensibile (de pildă, bumbacul) împotriva dăunătorilor specifici; crearea de specii de plante rezistente la secetă; crearea de plante ornamentale invulnerabile la dăunători, sau de plante care dau rod într-un timp considerabil mai scurt decît în prezent.

Este perfect posibil ca secolul XXI să fie salutat de geneticieni prin crearea de plante cu calități complet noi, cum ar fi roșiile pătrate (care se pot ambala mai ușor) și grîul cu tulpina scurtă și spice multiple.

Toate acestea se vor realiza pe baza transferului de caractere pozitive de la un tip de plantă la o alta cu totul diferită, în virtutea adaptabilității sistemelor genetice.

Consecințele „creațiilor vegetale" vor fi foarte importante: speciile vor avea productivitate crescută, rezistență mare la dăunători, capacitatea de a se dezvolta rapid chiar în condiții climatice nefavorabile, vor implica un consum mai redus de îngrășăminte și vor avea calități nutritive sporite. Apariția lor va produce schimbări și în modul de a practica agricultura; spre exemplu, diminuarea cantității de îngrășăminte folosite va face disponibile fonduri pentru extinderea suprafețelor cultivabile; maturarea rapidă va modifica ciclul tradițional însămînțare-recoltă și, odată cu crearea unui surplus de hrană, va crea venituri suplimentare agricultorilor.

Hangzhou

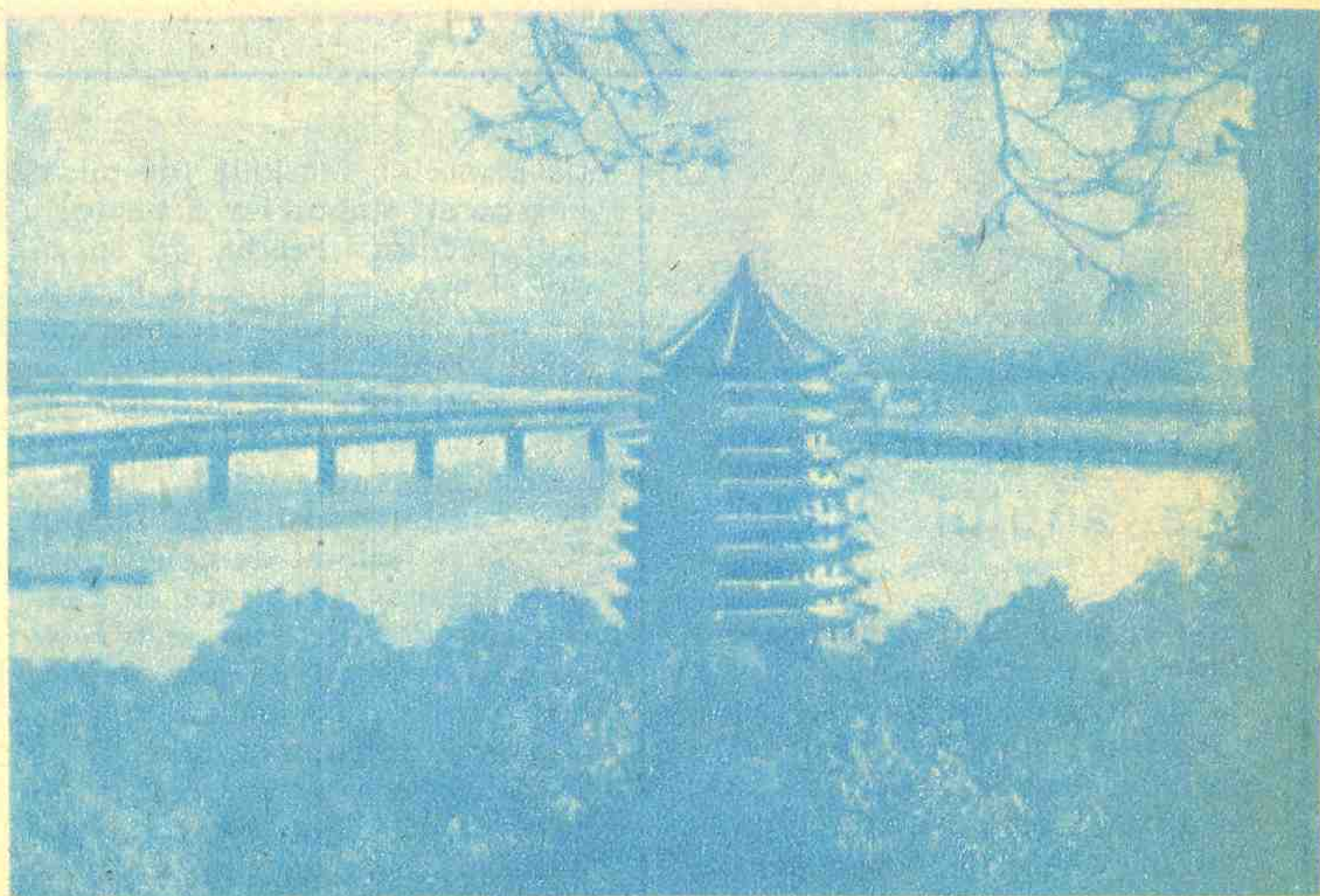

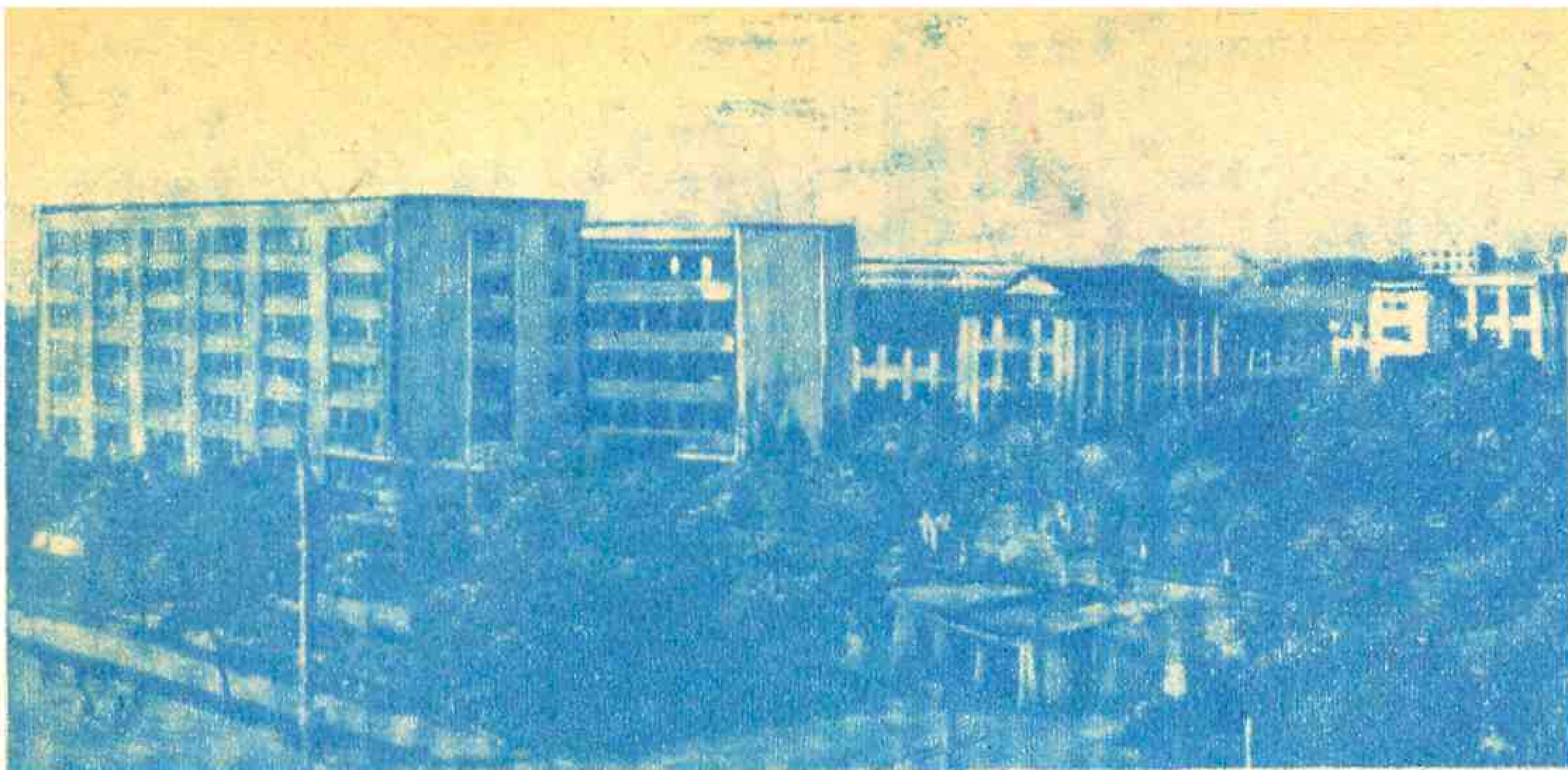
Lacul de Vest - perla pitorescului oraş Hangzhou

Ruta aeriană Beijing—Hangzhou (1150 km) este, evident, cu mult mai scurtă decît artera de apă — Marele Canal —, ce leagă, de patrusprezece veacuri, vastul oraş din nord de fosta capitală a Chinei. De aceea, poate, şi şocul întîlnirii (după două ore de zbor) cu Hangzhou este mai puternic decît cel aşteptat în urma descrierilor atît de atentelor gazde chineze. Făcute cu neascunsă mîndrie, dar şi cu o discreţie anume, dozată, pentru a-i lăsa călătorului străin impresia că descoperă singur o copleşitoare realitate. Pentru că Hangzhou-ul a fost făcut să fie pe linia de întîlnire dintre adevăr şi legendă: el poate fi văzut, după cum poate fi la fel de bine şi închipuit. „În timp ce, în cer, există paradisul, noi avem Suzhou şi Hangzhou pe pămînt", spune o străveche zicală populară despre aceste două localităţi, amîndouă în vecinătatea deltei miraculosului Yangtze. Oraşe tinere, după etaloanele chineze: grădinile (ce-i dau faima) oraşului Suzhou — sînt „numai" 170 — au, majoritatea, peste patru secole, cea mai veche împlinind mia de ani. Hangzhou este, el însuşi, o grădină. Lacul de Vest (Xi Hu), care îi şi poartă renumele în timp, fiind diamantul strălucitor al unei bijuterii scăldată în lumină. Oraşul a fost construit în secolul VII, pe estuarul rîului Qiantang, la capătul sudic al Marelui Canal, proiect gigantic de irigaţii al Chinei antice, săpat — cale de 1794 km — din ordinul împăratului Yang din dinastia Sui (581—618); traversînd şase provincii şi unind cinci rîuri mari, Marele Canal a fost şi o importantă arteră de navigaţie între nordul şi sudul Chinei în timpul dinastiilor Yuan, Ming şi Qing, contribuind la schimburile economice şi culturale din răsăritul ţării. Dezvoltarea transporturilor maritime, ca şi drumul de fier Beijing—Hangzhou (a doua jumătate a secolului trecut) i-au scăzut, în vreme, importanţa, largi porţiuni devenind improprii navigaţiei, dar astăzi a fost repus, în mare parte, în drepturi.

Natura a fost generoasă cu locurile pe care s-a întemeiat Hangzhou-ul — lacul înconjurat din trei părţi de dealuri înverzite —, dar a fost nevoie şi de mîna îndemînatică a chinezului, de aptitudinea sa spre frumos şi meditaţie pentru a putea înălţa oraşul la zona superlativului: Temple (Lingyin, unul din cele mai vechi lăcaşuri budiste din China, construit în anul 326, cu o imensă statuie a lui Sakyamuni, înaltă de 20 m şi cioplită din 24 bucăţi de lemn de camfor), pagode (Liuheta, a „celor şase armonii", cu 13 etaje numărate în exterior, dar numai şapte înăuntru, ridicată timp de 11 ani, începînd cu 970, construcţie preţioasă în patrimoniul arhitecturii chineze), cele două poteci care traversează lacul, operă „prozaică" a doi poeţi-guvernatori: Bai Juyi, în timpul dinastiei Tang (618—907), şi Su Dongpo (după 1080), Dealul Singuratic, cea mai mare insulă a Lacului de Vest, care, de un mileniu, adună vizitatori primăvara pentru a se îmbăta de priveliştea prunilor înfloriţi etc., etc. Toate acestea şi cîte altele, frumoase şi vechi, frumoase şi noi, l-au fermecat într-atît pe nu mai puţin celebrul veneţian Marco Polo, încît să ne spună, în 1296, că a văzut „cel mai frumos şi mai prosper oraş al lumii", sau pe preşedintele Pompi-

Pagoda Liuheta - a celor şase armonii - este situată pe ţărmul rîului Qiantang

Campusul Universității Hangzhou

dou, care afirma, în 1973, că a fost oaspetele unuia dintre „cele mai încîntătoare orașe ale lumii".

Hangzhou înseamnă, desigur, mai mult decît desfătarea estetică cu care te inundă priveliștea Lacului de Vest, monumentele și grădinile sale, frumusețile naturale, clima. Reputația sa nu este doar turistică. Întreaga Chină — și cîte alte țări — admiră mătasea, brocartul și atlazul țesute aici ca nicăieri în altă parte, dantelele, evantaiele, umbrelele de mătase (denumite, mai încape vorbă, „Lacul de Vest") sau inegalabilul ceai verde Longjing — „Fîntîna Dragonului", cultivat aici pe numai cîteva zeci de hectare. Hangzhou — capitala provinciei Zhejiang (100 000 kmp, 40 milioane de locuitori, „pămîntul orezului și peștelui") are toate datele acestui statut, ține pasul cu timpul, împletește lin tradiția și modernul, fabrică mătase (o cincime din exporturile chineze), dar dezvoltă și electronica, farmaceutica, construcțiile de mașini, aparatură electrică, metalurgia, industria alimentară. Este un recunoscut centru de învățămînt superior — Universitatea Hangzhou, cea agricolă, Colegiul medical. Universitatea Zhejiang, aceasta din urmă între cele șase instituții-cheie din China.

Am văzut ferma agricolă Huan San (Muntele Roșu), zonă intens cultivată, unde oamenii s-au profilat repede pe agricultură, după ce multă vreme extrăseseră sare. Desecări, diguri, fertilizare, muncă asiduă, dăruită — toate conducînd la 13 000 kg cereale pe hectar (2 recolte anuale de orez și una de grîu) și 1370 kg bumbac (o recoltă pe an), la transformarea fizionomiei satului și a mentalității oamenilor, la prosperitate. Am fost la fabrica de medicamente tradiționale (90 de sortimente), produse după rețete descoperite în vechi scrieri, în morminte împărătești sau create, acum, de institutul propriu de cercetări. Materia primă? Plante, animale, substanțe minerale. Avantajul? Nu au contraindicații. Eficacitatea? Este măsurată de marea cerere de pe piața internă și pînă la farmaciile din îndepărtata Americă. Nu puteam, desigur, să nu văd și un impozant Combinat de mătase și imprimerie (cel mai mare din China), care exportă în peste 50 de țări, înălțat după ce, în 1956, Zhou Enlai observase nevoia unei astfel de întreprinderi în locul micilor ateliere de pînă atunci; sau fabrica de broderie (adevărată pictură pe mătase), veche de numai 30 de ani, dar legată comercial, astăzi, de Kuweit, Japonia, Anglia, S.U.A.; sau brigada San Fon, din comuna populară Xi Hu (Lacul de Vest), brigadă formată de 236 de familii (866 oameni), cu o „avere" modestă (300 ha, din care 8 pentru orez, 30 pentru ceai și restul pădure).

Faima acestor locuri în China și pretutindeni este dată de amintitul ceai verde, „Fîntîna Dragonului", și acesta cu o tradiție de 1000 de ani. A-l produce seamănă cu o ceremonie. Frunzulițele arbuștilor de ceai trebuie recoltate în aprilie (80 000 de frunze pentru 1 kg de produs finit) și, apoi, trecute printr-un lanț de prelucrare nu atît complicat, cît migălos, fiindcă ceaiul cel mai prețios este cel făcut de mîna omului (o jumătate de kilogram în opt ore de muncă). Este singurul loc din lume care produce acest atît de căutat sort.

Plantații de ceai

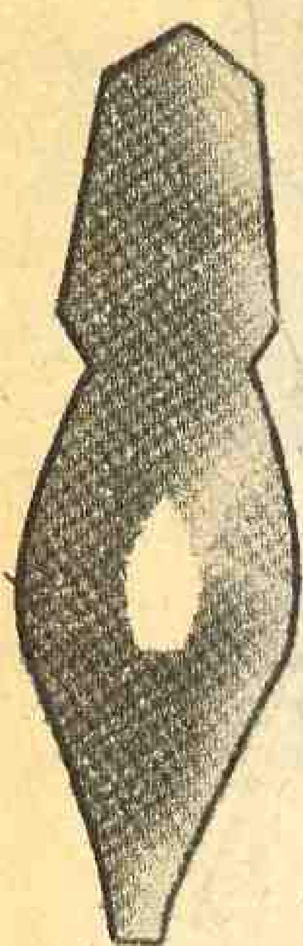

Mătasea – un produs tradițional și de o recunoscută calitate

■

Imaginea Hangzhou-ului acestor rînduri este mult prea sumară, impresia de grandoare și pace eternă, de curgere altfel a timpului, de „antichitate continuă" — mai exact de perpetuă contemporaneitate — rămîne în imperiul inefabilului. De aceea, am fost de acord cu gazdele mele din Hangzhou în a sublinia înțelepciunea zicalelor populare (fie românești sau chineze), aceea din perimetrul Lacului de Vest avertizînd: „mai bine să vezi o dată, decît să auzi de o sută de ori".

Ilie Olteanu

Din cartea recordurilor

Frontiere

Cea mai lungă frontieră continuă din lume este cea dintre Canada și Statele Unite, totalizînd 6 416 km (excluzînd cei 2 547 km cu Alaska). Frontiera trecută cel mai frecvent este cea dintre Statele Unite și Mexic. Ea are 3 110 km și este trecută de mai mult de 120.000.000 ori pe an.

Frontiera chino-sovietică, întreruptă de frontiera chino-mongolă, se întinde pe o lungime de 7 240 km.

Frontiera Vaticanului din Roma măsoară 4,07 km.

Frontiera pe uscat dintre Gibraltar și Spania, la Las Linea, măsoară 1,56 km.

Frontierele Zambiei cu Zimbabwe, Botswana și Namibia aproape că se contopesc.

Țara cu cele mai multe frontiere este China, care se învecinează cu Mongolia, U.R.S.S., R.P.D. Coreeană, Hong Kong, Macao, Vietnam, Laos, Birmania, India, Bhutan, Nepal, Pakistan și Afganistan. Aceste frontiere se întind pe o lungime de 24.000 km.

Franța ar avea, dacă s-ar include toate departamentele sale de peste mări, 20 de frontiere.

Demografie

Cea mai mare populație o are China. Recensămîntul din iulie 1982 consemna o populație de 1.008.175.288 locuitori. Rata nașterii în China este estimată la 38.700 nou-născuți pe zi sau 14.100.000 pe an. Recensămîntul a fost efectuat de 5.100.000 persoane și a necesitat 10 zile de lucru.

Statul independent cu cea mai mică populație este Vaticanul: 728 locuitori (la mijlocul lui 1978) și o rată a natalității zero.

Who's who

Cea mai frecventă prezentare în „Who's Who" (un repertoar al tuturor marilor personalități ale lumii, fondat în 1848) a fost cea a lui Sir Winston Leonard Spencer Churchill, care a apărut în 67 de ediții, începînd cu anul 1899 (18 rînduri). În mod curent, cea mai lungă prezentare este cea a Barbarei Cartland, o scriitoare romantică, cu 127 rînduri. În afara celor care se bucură de onoarea de a fi prezentați în Who's Who datorită titlurilor ereditare, cel mai tînăr prezentat a fost violonistul Yehudi Menuhin (născut în 1916), care a apărut, prima dată, în ediția din 1932, la vîrsta de 15 ani.

Cea mai lungă prezentare, din cele 66.000, din „Who's Who", în America, aparține doctorului Glenn T. Seaborg (100 rînduri).

Cel mai precis

Cel mai precis și cu cel mai complicat mecanism mecanic din lume este ceasul „Olsen", instalat în primăria din Copenhaga: are mai mult de 14.000 componente și construcția lui a necesitat 10 ani de muncă. Mecanismul ceasului funcționează în 570 000 moduri diferite. Ceasul cuprinde și un sistem ceresc, care are nevoie de 25.753 de ani ca să efectueze o mișcare de rotație completă, fiind cel mai lent sistem mecanic proiectat din lume. Ceasul funcționează cu o precizie de 0,5 secunde la 300 de ani, fiind de 50 de ori mai precis decît oricare ceas cu sistem mecanic din lume.

Cele mai precise sisteme de măsurare a timpului sînt cei doi laseri cu hidrogen, instalați de laboratorul Departamentului de cercetări navale al SUA, din Washington. Ei sînt bazați pe frecvența perioadei de tranziție a atomului de hidrogen de 1.420.450.751.751.694 cicli pe secundă. Aceasta înlesnește o precizie de 1 secundă la 1.700.000 de ani.

Presă

Cel mai masiv număr al unui ziar a fost ediția de duminică, 17 octombrie 1965, a ziarului „New York Times". Un exemplar cîntărea 3,40 kg, avea 15 secțiuni cu un număr total de 946 pagini, incluzînd aproximativ 1.200.000 rînduri pentru publicitate. Dimensiunile cele mai mari folosite vreodată pentru o pagină de ziar au fost de 130 x 89 cm ale ziarului „The Constellation", tipărit în 1859 de George Roberts, cu prilejul sărbătoririi zilei de 4 iulie (ziua națională a SUA).

Cel mai mic format de pagină a fost folosit de ziarul „Daily Banner": 7,6 x 9,5 cm.

Din lumea celor care nu cuvîntă

Cele mai scumpe animale sînt caii de curse pur-sînge. În octombrie 1980 s-a anunțat că „Easy Jet" a fost vîndut la licitație contra sumei de 30 milioane dolari.

Cel mai valoros exponat al vreunei grădini zoologice este ursul gigant panda „Chu-lin", născut în septembrie 1982, aparținînd grădinii zoologice din Madrid. El este singurul gigant panda din Europa și a fost evaluat la mai mult de 1 milion lire sterline.

Cel mai valoros exponat marin este balena ucigașă „Orky" din Marineland, Los Angeles. Ea a crescut în greutate cu 6 530 kg din anul 1964 și este evaluată la nu mai puțin de 250.000 dolari.

Churchill și Eden în anii războiului

27 iulie 1945. La amiază, Churchill a convocat ședința de adio a Cabinetului. A fost o treabă destul de tristă. După ce s-a terminat, tocmai mă îndreptam spre ușă, cînd Winston m-a chemat înapoi și am petrecut o jumătate de oră singuri. Era destul de amărît, sărmanul. În vreme ce lui Winston – conducător al războiului – oamenii îi purtau o mare recunoștință, față de el, ca prim ministru pe timp de pace, nu manifestau același entuziasm. A spus că nu se resemnase ci, dimpotrivă, durerea lui crescuse ca aceea a unei răni care, după primul șoc, doare mai tare. Avea sentimentul că fusese tratat așa cum nu meritase. Mi-a spus, printre multe altele: „Treizeci de ani din viață mi i-am petrecut în această cameră[1]*. N-am să mai șed niciodată aici. Dumneata da, eu însă nu".*

Încercînd să-l consolez, i-am răspuns că locul în istorie îi era asigurat. M-a aprobat și în cele din urmă ne-am despărțit. Îndreptîndu-mă spre ieșire, n-am putut să nu reflectez la ce a însemnat pentru mine munca în această sală a Cabinetului în timpul anilor de război. În felul acesta s-au încheiat cei aproape șase ani în care am fost, fără întrerupere, ministru în guvern și, aproape tot timpul, membru al Cabinetului de război. Privind înapoi, trăsătura dominantă a acestei perioade mi se pare că a fost munca – mereu mai multă muncă, adeseori într-o cursă contra cronometru –, dar o muncă suportabilă, ba chiar plăcută, din pricina sentimentului înălțător pe care ni-l dădea. Au existat certuri și chiar dezbateri aprinse, ieșiri de furie și de indignare, inevitabile între oameni cu caracter și opinii ferme, care lucrează laolaltă, dar nu au existat supărări de durată, nici intrigi. Dimpotrivă, cei care au dus greul au avut, unii față de alții, respect, prietenie și chiar afecțiune. Mă îndoiesc că altfel am fi rezistat.

Aparatul de conducere militară și politică a războiului a fost alcătuit cu chibzuință și a dat randament, rezistînd la tensiune și la istovitorul program de noapte, îndrăgit de primul ministru. Churchill a știut să-l folosească cu maximă eficiență, fără să se menajeze niciodată el însuși, dar fără să se cheltuiască inutil. „Nu te lăsa dus de curent", mi-a spus el odată; cît despre el, s-a conformat întocmai acestei devize. Șefii de stat-major, în calitatea lor de profesioniști calificați și încercați, trebuiau să înghită toate teoriile și sugestiile care li se ofereau întruna și să știe cînd și pe care dintre ele să le accepte. Aveau, însă, libertatea să propună propriile lor idei, ceea ce și făceau, chiar dacă momentul nu era întotdeauna potrivit.

În concluzie – mergînd de-a lungul atît de familiarei Downing Street –, în acea după masă de vară, nimic nu mă îndreptățea să sper că voi mai face vreodată parte dintr-un asemenea colectiv...

La 14 august 1945, Japonia a capitulat. S-au încheiat cei șase ani de încercări, prin care trecusem de la iminența înfrîngerii, pînă la echilibrul de forțe și, în cele din urmă, la victorie. Pretutindeni, în țară, oamenii se bucurau. În seara aceea, Churchill a invitat un număr de colegi din Partidul Conservator să ia masa cu el, la Hotelul Claridge. Dineul acesta a fost pentru mine ceva ireal, părîndu-mi-se de neconceput ca Churchill să ia masa într-un hotel, în loc să se afle în centrul festivităților populare.

După cină, am trecut într-o altă încăpere și ne-am așezat în cerc în jurul unui aparat de radio deschis. L-am auzit pe Attlee strigînd cîteva fraze scurte și anunțînd apoi că japonezii capitulaseră. Războiul se terminase.

S-a făcut tăcere. Churchill nu fusese solicitat să se adreseze poporului britanic. Ne-am dus spre casele noastre. Era sfîrșitul călătoriei.

Omul care scria aceste aprecieri în Jurnalul său era Anthony Eden. Contrar așteptărilor, peste șase ani, în octombrie 1951, Churchill avea să se întoarcă în fruntea guvernului britanic și, odată cu el, și Eden. În 1952, Eden avea să se căsătorească cu nepoata primului ministru, iar, în primăvara anului 1955, să-i succeadă în funcția de șef al guvernului. Cum menționează, însă, **Enciclopedia Britanică** (ediția 1977), „guvernarea sa a fost de scurtă durată, bolile și controversa provocată de politica în problema Suezului silindu-l să demisioneze".

Dar toate acestea aveau să fie nu apogeul, ci epilogul carierei lui Eden, așa după cum revenirea lui Churchill, între 1951—1955, nu a fost decît asfințitul unei cariere politice de primă mărime în analele Partidului Conservator și ale Engliterei.

Cei doi oameni politici conservatori și-au avut „ora lor de glorie" — pentru a folosi o expresie churchilliană — în anii celui de-al doilea război mondial.

1. Aluzie la faptul că Churchill făcuse parte din Cabinetul britanic încă din 1908, iar în timpul primului război mondial fusese prim lord al Amiralității.

Churchill și Eden în anii războiului

Acum, cînd multe din documentele marii conflagrații devin accesibile, în anul în care se aniversează patru decenii de la măreața victorie a popoarelor coaliției antihitleriste, protagoniștii acelor ani de crîncenă încleștare vin din nou în lumina reflectoarelor. Marele număr de lucrări, care apar în întreaga lume despre cel de-al doilea război mondial, vin să lumineze nu numai scena pe care s-a jucat cea mai mare tragedie a istoriei, care a costat viața a peste 50 000 000 de oameni, ci, din ce în ce mai mult, și culisele ei, relevînd aspecte esențiale ale vieții oamenilor simpli, făuritorii victoriei, și amănunte semnificative din activitatea marilor personaje ale acelor ani. Tocmai în această privință, bibliografia istorică înregistrează, în ultimul timp, un nou gen istoriografic, lucrările consacrate activității unor lideri care au colaborat strîns în perioada războiului.

Este, de fapt, o literatură istorică cu un ascuțiș critic, care analizează evenimentele prin prisma contribuției relațiilor dintre liderii respectivi. Supunînd analizei nu numai memoriile și biografiile celor în cauză, ci și totalitatea documentelor de arhivă și a mărturiilor care-i privesc, aceste biografii de eveniment reconstituie, mai ales, modul cum se luau deciziile și cum se pregăteau acțiunile, decît mersul operațiunilor militare și politice. Apelul la totalitatea surselor disponibile dezvăluie nu numai anatomia evenimentelor, ci și psihologia lor. Asemenea radiografii ale structurilor nervoase și stărilor conflictuale, ale asemănărilor temperamentale și ale dezacordurilor caracterologice, ale momentelor de prietenie și ale animozității dintre oamenii aflați la posturile de comandă, toți determinați să acționeze în funcție de realitatea inexorabilă a războiului, le găsim în lucrările **Stalin—Churchill—Roosevelt; The brutal friendship** (Brutala prietenie Hitler—Mussolini); **Churchill et de Gaulle; L'Entourage de de Gaulle** (Anturajul lui de Gaulle) etc., etc. Între acestea, cartea Elisabethei Barker, **Churchill and Eden at War** (Churchill și Eden în anii războiului), ocupă un loc important. Ea retrasează rolul relațiilor personale dintre premierul britanic și ministrul său de externe în procesul decizional al Marii Britanii între anii 1939—1945. Autoarea a fost primul istoric britanic care a folosit pe deplin documentele guvernamentale conservate la Public Record Office din Londra, precum și arhiva personală a lordului Avon (Anthony Eden a fost înnobilat în 1961), încă înainte ca ea să fie deschisă cercetătorilor în urmă cu șase ani. Elisabeth Barker a fost corespondentă a agenției „Reuter“ și a condus o secție importantă a serviciului european al BBC-ului. De asemenea, a ocupat o funcție de conducere în cadrul organismului Political Executive Warfare. Este autoarea multor lucrări de istorie între care **Truce in the Balkans; Austria 1918—1978** și **British Policy in South East Europe in the Second World War.** Elisabeth Barker a vizitat, de mai multe ori, România, ca participantă la colocviile de istorie româno-britanice, și, în ultimii ani, la cel de al XV-lea Congres internațional de științe istorice de la București. Într-un interviu ce mi l-a acordat, E. Barker spunea: „Pot spune că eu știu România de mult. Am fost prima oară în România acum aproape 50 ani, iar deosebirea între atunci și acum este extrem de mare. Desigur, atunci am cunoscut un mic număr de oameni din cercurile diplomaților, intelectualilor, financiarilor, din lumea sofisticată a înaltei societăți. Acum trebuie să mărturisesc marele meu respect pentru energia și hotărîrea cu care, în perioada postbelică, România a avansat cu repeziciune pe calea industrializării, devenind o țară europeană modernă.

Sper foarte mult ca istoria să contribuie la cauza păcii. Dar cred că, pe acest drum, pot apărea mari primejdii. Eu cred că studierea istoriei este de o mare importanță pentru viața națiunilor. Cunoașterea faptelor și evenimentelor istorice ale propriei țări semnifică continuitatea cu trecutul, întărește respectul și încrederea în sine a popoarelor. Socot acest aspect deosebit de important pentru rolul istoriei. Dar trebuie să fim deosebit de atenți, deoarece istoria unei singure națiuni este cîteodată foarte diferită de cea văzută de istoricii altor națiuni. Cred că o versiune a istoriei Franței este foarte diferită de una a aceleiași istorii dată în Marea Britanie sau, și mai acut, a Marii Britanii și a Irlandei. De pildă, cît de diferit privesc, și astăzi, istoricii din Anglia și Franța bătălia de la Waterloo. Tocmai de aceea, eu cred că o imensă muncă stă în fața istoricilor pentru a examina diferitele versiuni ale istoriei, în vederea stabilirii unei baze obiective a adevărului istoric.“.

Introducîndu-ne în intimitatea relațiilor Churchill—Eden, reputata cercetătoare britanică se arată călăuzită de aceeași căutare a adevărului istoric.

Iată, mai întîi, cum își motivează ea alegerea acestui subiect, *„Churchill și Eden în anii războiului"*.

Un pripit, un realist și viceversa

Pînă de curînd, obișnuiam să atribui, în mod cu totul eronat, toate acțiunile întreprinse de Anglia, în timpul celui de-al doilea război mondial, lui Churchill, fără să mă preocupe prea mult felul în care se ajungea la anumite decizii.

Apoi, cînd am început să cercetez în amănunțime o serie de documente oficiale britanice legate de Austria și Europa de sud-est, mi-am dat seama că, în domeniul politicii externe, Eden avea un cuvînt greu de spus în luarea deciziilor, fiind adesea în dezacord cu Churchill, care nu întotdeauna avea cîștig de cauză.

În introducerea la cunoscuta sa lucrare **„British Foreign Policy in the Second World War"** (Politica externă britanică în timpul celui de-al doilea război mondial), Sir Llewellyn Woodward susținea că „Dl. Eden... era capabil să echilibreze și, adesea, să corecteze abordările și concluziile pripite ale d-lui Churchill". El afirma, de asemenea, că Eden era „un realist...,

Anthony Eden asistînd la antrenamentul recruţilor britanici

înclinat prin temperament să gîndească în funcţie de consecinţele pe termen lung, de perspectivă". Cu tot respectul pe care îl port istoricului britanic, mi se pare că ar mai fi ceva de adăugat. Dacă ar fi să analizăm numeroasele aspecte ale politicii externe din timpul războiului, din punctul de vedere al relaţiei dintre aceşti doi oameni, s-ar naşte o imagine mult mai complexă; am observa că, nu de puţine ori, Eden era cel care ajungea la concluzii pripite, iar Churchill era realistul — că exista un permanent dialog sau controverse între ei, în care adesea rolurile erau schimbate.

Mi s-a părut o şansă extraordinară să încerc să reconstitui relaţiile lor, aşa cum au evoluat ele, cîteodată chiar oră de oră. Aceasta, datorită, în special, irezistibilei nevoi a lui Churchill de a-şi transmite fiecare idee, nelinişte sau speranţă, despovărîndu-se astfel de frustrări şi frămîntări, prin dictarea unei note; el aştepta, într-un astfel de caz, răspuns scris. Notele lui Churchill — de cele mai multe ori foarte scurte — sînt fascinante, concise, dar pline de conţinut, dramatice, aspre, patetice şi amuzante, deopotrivă; Eden avea răspunsuri pe măsură, astfel încît aceste note pot constitui dovezi elocvente ale relaţiilor atît de speciale dintre ei.

Ele nu reprezintă, desigur, decît o parte a acestei legături; se adăugau discuţiile din Cabinetul de război sau din Comitetul apărării, conversaţiile particulare, adesea din timpul unui dineu liniştit, sfîrşituri de săptămînă la Chequers[2], conversaţii telefonice, cîteodată transatlantice. Frînturi ale acestora pot fi descoperite în Memoriile de război ale lui Eden, „The Reckoning", în special în pasajele în care citează din jurnalul său. Sînt elemente importante care demonstrează că izbucnirile de furie ale lui Churchill puteau fi imediat urmate de o reconciliere, nefiind luate întotdeauna în serios de către Eden. Ar fi pasionant să aflăm ce alte amănunte sînt revelate de jurnalul lui Eden, care e de presupus că va sta cîndva la dispoziţia biografului său oficial.

Dacă apuc să trăiesc, voi fi unul dintre istoricii războiului...

Churchill era un om care punea mare preţ pe relaţiile personale, în mod cu totul deosebit în timpul celui de-al doilea război mondial, perioada celor mai intense încordări, a celor mai negre îngrijorări, a celor mai luminoase speranţe, a celor mai mari împliniri, dar şi a celor mai chinuitoare privaţiuni şi umilinţe. Mulţi au tratat relaţiile sale din timpul războiului cu cei mai apropiaţi colaboratori drept relaţii dintre stăpîn şi servitorii săi loiali. O anumită parte a activităţii sale, stabilirea strategiei militare, demonstra că această abordare nu era justă; şefii de Stat Major erau, din cînd în cînd, destul de încăpăţînaţi, şi Churchill nu trecea peste hotărîrile lor. Pe de altă parte, în ceea ce priveşte elaborarea şi traducerea în viaţă a politicii externe, ne obişnuisem să-l vedem pe Churchill, conducător atotputernic, iar pe Anthony Eden — mîna sa dreaptă devotată. Un fin observator considera această relaţie ca pe una dintre un bărbat şi o femeie, în sensul unei asocieri între o personalitate „masculină" dominantă, agresivă, şi una „feminină", supusă, cele două completîndu-se una cu alta, în sensul idealului victorian de căsătorie. (Scrisoarea corespondentului diplomatic al BBC-ului către Elisabeth Barker, în 1974).

Poate că, în anumite momente, chiar şi Churchill o trata astfel. În altele, cu siguranţă că nu; Eden, însă, nu o considera niciodată din acest unghi. Relaţia lor din timpul războiului este deosebit de bine cunoscută, datorită, în special, numeroaselor şi foarte revelatoarelor note pe care le-au schimbat, dar şi altor contacte care au rămas consemnate. Se observă, în mod clar, că, dacă relaţiile primului ministru cu colegii săi erau, într-o anumită măsură, inegale, acelea cu ministrul său de externe erau mult mai apropiate.

Citind aceste note astăzi, sîntem tentaţi să credem că, scriindu-le, Churchill considera că săvîrşea, în acelaşi timp, două acte de creaţie: stabilirea cursului evenimentelor istorice viitoare prin determinarea producerii lor şi, totodată, prefigurarea istoriei celui de-al II-lea război mondial, aşa cum ar fi urmat să fie ea scrisă. El i-a scris chiar odată lui Stalin că, într-o problemă controversată, ar trebui să se aştepte verdictul istoriei; şi a continuat: „Dar ţine minte, dacă apuc să trăiesc îndeajuns, s-ar putea să fiu chiar eu unul dintre istorici"[3].

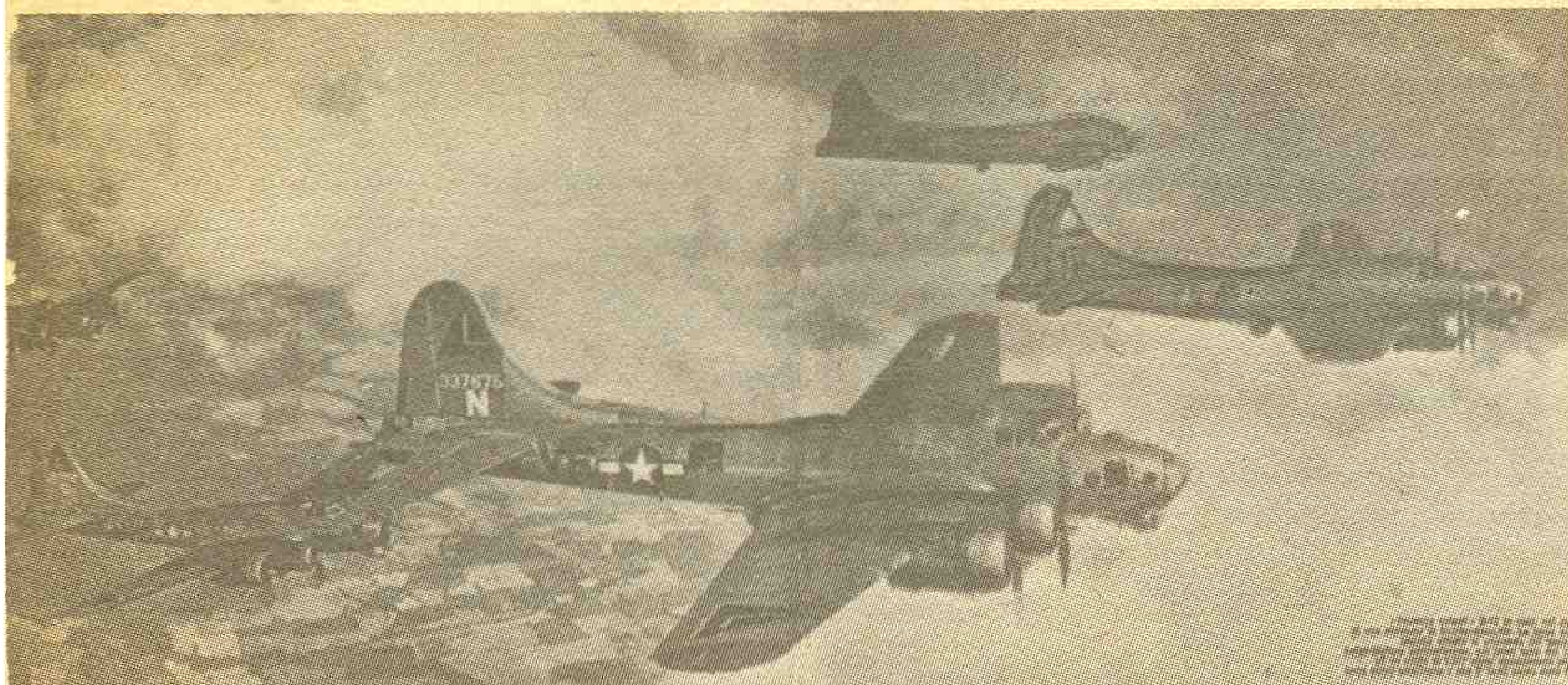
O privire atentă asupra notelor lui Churchill arată că acestea erau arareori simple înşiruiri de evenimente. Cel mai adesea, erau solicitări de informaţii, critici ascuţite sau blînde pentru anumite acţiuni sau, dimpotrivă, pentru lipsă de eficienţă, diverse propuneri, iar, cîteodată, izbucniri ale temperamentului său dificil sau, pur şi simplu, expresii ale propriilor sale suferinţe ori simţăminte rănite. Toate acestea aşteptau un răspuns, de cele mai multe ori unul foarte rapid şi cîteodată chiar unul negativ.

Din partea lui Eden, Churchill primea destul de des acest „Nu", exprimat în diferite forme, în funcţie de starea de spirit a momentului. Eden era îndeajuns de „feminin" să trateze cu atenţia cuvenită diferitele toane sau sensibilităţi ale lui Churchill, să încerce să evite confruntarea directă, dacă nu cumva Churchill se afla într-o ţară depărtată sau la celălalt capăt al firului unei convorbiri internaţionale sau să caute să-i salveze prestigiul prin răspunsuri de genul: „Da, dar nu în acest mod", sau „Nu încă", ori „Nu în condiţiile actuale, dar lucrurile se

2. Conacul unei moşii (districtul Buckinghamshire), care a devenit, din 1921, reşedinţa secundară a primului ministru britanic, care-şi petrece aici deseori sfîrşitul de săptămînă.

3. Churchill s-a ţinut de cuvînt, scriindu-şi memoriile ca pe o adevărată istorie a celui de-al doilea război mondial, în 12 volume, lucrare pentru care, în 1953, a primit Premiul Nobel pentru literatură.

Churchill și Eden în anii războiului

1944: „Fortăreața zburătoare" B-17 în cursul unei misiuni de bombardare

pot schimba", în locul unui neîndulcit şi sec „Nu". Un lucru era cert, şi anume că Eden demonstra o tenacitate deosebită, chiar încăpăţînare, atunci cînd trebuia să-şi apere instituţia — de la sfîrşitul anului 1940, Ministerul de Externe —, ori politica propusă de el, împotriva atacurilor sau impulsurilor agresive ale lui Churchill. Dacă politica propusă de Eden era întotdeauna înţeleaptă sau nu, aceasta este o altă problemă.

În ultimii ani de pace, Eden era destul de apropiat de Churchill în ceea ce privea opţiunile şi orientările sale asupra politicii britanice. Churchill fusese în afara guvernului timp de zece ani, pînă în 1939, şi s-a aflat în dispută cu Establishmentul (cercurile conducătoare ale Partidului Conservator), care îl considerau un om sălbatic şi periculos. Cei care îl urmau şi îl sprijineau în Camera Comunelor erau puţini şi uşor de influenţat; cel mai energic era Brendan Bracken[4].

Cînd a început războiul, Churchill avea 64 de ani — Eden era cu 22 de ani mai tînăr. Dar, pe de altă parte, îi lipsea acea extraordinară energie fizică şi psihică, puterea de a se redresa şi rezistenţa lui Churchill. După un zbor deosebit de anevoios de la Moscova, în 1935, el s-a îmbolnăvit şi a stat deoparte de treburile oficiale cîteva luni. În timpul războiului, suferea de ulcer gastric. La începutul războiului, străbătuse deja o carieră politică strălucitoare, de la subsecretar de stat parlamentar, în 1931, la Lord al Sigiliului privat însărcinat cu problemele Ligii Naţiunilor, iar apoi, în 1935, ministru de externe. Demisia sa din februarie 1938 — în ajunul anexării forţate a Austriei de către Hitler — a fost cauzată, în principal, de hotărîrea lui Neville Chamberlain[5] — de a urma propria sa linie de politică externă, ignorîndu-l pe Eden şi oscilînd între Mussolini, Hitler şi Roosevelt. Pînă la urmă, Eden a considerat această situaţie ca umilitoare şi de nesuportat.

Demisia liderului „băieţilor fermecători"

Totuşi, maniera în care şi-a dat demisia a fost atît de reţinută şi politicoasă, încît a rămas popular în rîndul membrilor Partidului Conservator, fiind sprijinit în continuare de liberali şi laburişti, iar ruptura cu conducerea partidului nu părea ireparabilă. Un membru pro-Chamberlain al Partidului Conservator, Henry (Chips) Channon, care nu era un admirator al lui Eden, menţiona în jurnalul său că Eden nu fusese mai aspru, pentru că, „în primul rînd, era un gentleman, iar, în al doilea rînd, era un politician mult prea abil să-şi taie, în mod iremediabil, craca de sub picioare. Se vorbeşte, deja, despre reîntoarcerea sa... în toamnă". Eden însuşi spera să-şi recapete postul curînd şi, după cum susţine Oliver Harvey, fostul său secretar particular, trebuia chiar să fie împiedicat uneori de prietenii săi să se umilească pentru a-şi face posibilă întoarcerea.

Susţinătorii săi în Camera Comunelor — porecliţi de adversari „băieţii fermecători" — erau în număr de 20—30, printre ei numărîndu-se persoane influente, cum ar fi Leo Amery[6] şi oratori cunoscuţi, precum Duff Cooper[7].

În anii premergători războiului, Eden era apreciat de cei mai mulţi oameni ca avînd şanse mult mai mari decît Churchill de a face o carieră politică de anvergură. Unul dintre fruntaşii **Establishmentului Conservator**, Lordul Halifax[8], nu a exclus posibilitatea ca Eden să devină prim-ministru, cu toate că îl considera „prea sensibil, nu îndeajuns de forte pentru această funcţie".

Cu toate că se afla în afara guvernului, în ajunul războiului, Eden şi-a oferit serviciile pentru cîteva misiuni diplomatice importante — în primăvara lui 1939 în Uniunea Sovietică, în august următor în Turcia. Ambele propuneri au fost respinse de Chamberlain, deoarece nu îl dorea pe Eden din nou în guvern.

„Provocările" lui Eden au ieşit şi mai mult în evidenţă în anul 1939 prin întărirea prieteniei cu Churchill şi opoziţia la politica de conciliatorism faţă de dictatori. Churchill urmărise îndeaproape şi cu simpatie cariera lui Eden la Ministerul de externe şi afirma, mai tîrziu, că, prin funcţia sa de Lord al Sigiliului privat, acesta şi-a dobîndit reputaţia la Geneva prin unirea naţiunilor Europei împotriva unui dictator (Mussolini). „Era un susţinător devotat al înţelegerii cu Franţa... Era nerăbdător să stabilească relaţii mai apropiate cu Rusia sovietică. A simţit şi a fost conştient de pericolul numit Hitler. Se poate spune, fără a greşi, că nu exista o mare diferenţă între punctele noastre de vedere, desigur în afara faptului că el era în

---

4. Om politic conservator, ziarist și editor (1902—1958). Secretar particular parlamentar al lui Winston Churchill în 1940—1941, ministrul Informațiilor (1941—1945), prim lord al Amiralității în 1945.

5. Arthur Neville Chamberlain (1869—1940), lider al partidului conservator, prim-ministru englez (1937—1940), conciliator fervent al nazismului german și fascismului italian.

6. Leopold Charles Maurice Stennett Amery (1873—1955), om de stat și publicist englez, prim lord al Amiralității (1922—1924), secretar de stat pentru colonii (1924—1929), pentru problemele dominioanelor (1925—1929), pentru India (1941—1945).

7. Duff Cooper (1890—1954). Om politic și scriitor, ministru în mai multe rînduri, ministru al Informațiilor (1940—1941), ambasador în Franța (1944—1947).

8. Edward Frederick Lindley Wood Halifax (1881—1959), om politic conservator englez, care l-a înlocuit, în februarie 1938, pe A. Eden, ca ministru al Afacerilor Externe, secondîndu-l pe Chamberlain în conciliatorismul spre o înțelegere cu dictatorii fasciști. A jucat un rol important în negocierile care au dus la Acordul de la München dintre Germania, Franța, Anglia, Italia în octombrie 1938, care a sacrificat independența Cehoslovaciei.

exercițiul funcțiunii". Cînd Eden a devenit ministru de externe i-a scris, totuși, soției sale: „Vei putea constata acum cît de ușuratic este Eden". Dar, în Istoria celui de-al doilea război mondial, el menționează că se afla în relații „de deosebită simpatie" cu Eden din vremea în care acesta era ministru de externe: „Mi se părea cea mai hotărîtă și curajoasă personalitate a Administrației". Churchill mai adăuga că el și Eden au „corespondat adesea" și că întotdeauna l-a sprijinit în Camera Comunelor, atunci cînd „adopta o poziție hotărîtă, chiar dacă nu se referea la o acțiune de anvergură", știind că Eden „acționa cu mai mult curaj atunci cînd nu se simțea îngrădit".

În august 1937, cei doi s-au cunoscut mai bine la Cannes; acolo Churchill i s-a alăturat lui Eden într-o seară, la Cazinou, la ruletă, mizînd ambii, cu un deosebit succes, pe numărul 17 — situație pe care Churchill și-a reamintit-o în Cabinetul de război în zilele întunecate ale anului 1940.

Pe de altă parte, Eden era deosebit de atent la răspunsurile ce trebuia să le dea ideilor, cîteodată năstrușnice, ale lui Churchill. În septembrie 1937, Eden încerca să găsească soluții problemelor ridicate de războiul civil din Spania, în special împotriva acțiunilor submarinelor italiene care atacau nave comerciale ce efectuau diferite transporturi către republicanii spanioli. Churchill i-a scris lui Eden, propunîndu-i un aranjament secret cu liderul turc Kemal Atatürk[9], și anume să introducă personal din Royal Navy[10], dotat cu tunuri de 4 inci, pe navele petroliere și comerciale ce părăseau Marea Neagră; aceștia urmau „să se ofere" submarinelor pirat, iar apoi „să ardă cîteva. Acesta — susținea Churchill — este un truc ingenios care, pentru a-și arăta roadele, trebuie folosit". La scurt timp, el îi invită la un dineu pe Eden și Lloyd George[11]. Eden încercă să-i explice propunerea lui Duff Cooper (apoi, Amiralității), care a replicat sarcastic că propunerea ar fi admirabilă „dacă politica noastră ar urmări să grăbim izbucnirea războiului". A adăugat că nu îl invidiază pe Eden pentru propunerea primită de a lua parte la acel dineu, sugerînd că Churchill trăiește încă sub influența primului război mondial.

Eden i-a răspuns într-o manieră politicoasă lui Churchill că tocmai urma să ia parte la negocieri între puterile mediteraneene (la Nyon)[12], unde să discute problema submarinelor, ceea ce făcea imposibilă acceptarea dineului. Ulterior, Churchill i-a scris lui Eden, felicitîndu-l pentru succesul (aparent) de la Nyon: „A fost foarte generos din partea dumneavoastră să-mi scrieți într-o perioadă în care ați fost atît de ocupat".

„Dacă nu va fi atent, Churchill va ajunge în mormînt sau la ospiciu"

Churchill a fost cel solicitat de Chamberlain, la 1 septembrie [1939], după atacul lui Hitler împotriva Poloniei să intre în guvern. A acceptat fără nici o discuție, dar după puțin timp i-a scris lui Chamberlain, sugerîndu-i să-i includă în guvern pe leaderul liberal Archibald Sinclair și pe Eden pentru ca, argumenta el, media de vîrstă a Cabinetului să coboare la 57 ani și jumătate.

Cel puțin așa prezintă situația Churchill; relatarea lui Eden este puțin diferită. Churchill fusese nevoit, la început, să întrebe dacă Eden va fi sau nu chemat să se alăture Cabinetului. De fapt, propunerea lui Chamberlain i-a fost comunicată lui Eden abia în ziua de 3 septembrie — cînd i-a oferit postul de ministru al dominioanelor, ceea ce nu-i conferea dreptul la un loc în Cabinetul de război, însă îi oferea posibilitatea să participe la întrunirile acestuia. Oferta nu a fost primită cu entuziasm de Eden, care considera ca o anomalie poziția sa de conservator, fără posibilitatea de a juca un rol activ în lucrările Cabinetului. Dar el s-a achitat de misiunea încredințată, a păstrat legătura cu Churchill și a așteptat.

Izbucnirea războiului a înclinat puternic balanța dintre cei doi oameni politici în favoarea lui Churchill. Ar fi destul de greu să o explicăm pe baze pur raționale. Privind în urmă, apare de-a dreptul surprinzătoare intrarea, în cele din urmă, în război a Angliei în septembrie 1939, atunci cînd nici un teritoriu englez sau de importanță strategică pentru această țară nu erau amenințate, cu atît mai mult cu cît această angajare survenea după lunga perioadă a politicii conciliatoriste; de asemenea surprinzător era faptul că, în iunie 1940, nu apărea nici un fel de intenție britanică de a negocia cu dușmanul. Aceste situații se pot explica numai prin extraordinara personalitate a lui Churchill din acea vreme, prin mitul ce se crease în jurul său în perioada dintre cele două războaie. În timpul primului război mondial, soția lui îi scrisese lui Asquith[13], că, oricare ar fi greșelile pentru care a putut fi criticat de colegii săi, „era înzestrat cu o calitate supremă cu care, în-

9. Mustafa Kemal Atatürk (1881—1938), general și om politic turc. Primul președinte al Republicii Turcia (1923—1938) și fondatorul statului modern turc. A participat la revoluția „junilor turci" (1908), apoi a condus războiul de eliberare națională („revoluția kemalistă", 1919—1922).

10. Royal Navy, marina de război britanică, ale cărei începuturi datează din sec. XVI. În perioada premergătoare primului război mondial, W. Churchill, în calitate de prim lord al Amiralității, a reorganizat Royal Navy, începînd cu statul său major, pentru a face față puterii navale, în continuă creștere, a Germaniei imperiale. Pregătirea de luptă a marinei de război britanice a fost dovedită de el prin decretarea mobilizării navale, la 2 august 1914, pe propria sa răspundere.

11. David Lloyd-George, conte de Dwyfor (1863—1945), lider al Partidului Liberal, prim-ministru (1916—1922), perioadă în care a avut un rol important la Conferința de pace de la Paris (1919) și la crearea sistemului tratatelor de la Versailles (1919—1920).

12. Conferința internațională de la Nyon din septembrie 1937, cu participarea majorității statelor europene, a condamnat atacurile piraterești submarine din Marea Mediterană.

13. Herbert Henry Asquith (1852—1928), prim-ministru (1908—decembrie 1916).

Soldați britanici în ajunul debarcării în Normandia (1944)

Mai 1943. Întrunirea de la Alger. De la stînga la dreapta: A. Eden, generalul Alenbrocke, mareșalul Tedder, Churchill, amiralul Cunningham, generalii Marshall, Eisenhower și Montgomery

drăznesc să spun, puţini dintre actualii sau viitorii membri ai Cabinetului o au, şi anume: puterea, imaginaţia, hotărîrea de a lupta împotriva Germaniei".

În anii '30, el ajunsese să întruchipeze combativitatea, îndrăzneala, capacitatea de a răspunde sfidării, care au fost întotdeauna calităţi înnăscute ale englezului obişnuit. Ca un rezultat al ascensiunii lui Hitler, „puterea, imaginaţia şi hotărîrea" sa deveniseră, astfel, nu numai o legendă, ci o forţă vie. Atunci cînd atît de iubitorul de pace Chamberlain a ajuns la extrem de dureroasa hotărîre de a declara război, iar apoi să cedeze puterea lui Churchill şi să-l sprijine în hotărîrea sa de a-i ţine piept lui Hitler în vara anului 1940, această forţă vie s-a manifestat din plin. Ar fi poate exagerat să afirmăm că, dacă nu ar fi existat Churchill, Anglia nu ar fi intrat în război în 1939. Cînd de Gaulle i-a spus odată: „Dintr-un anumit punct de vedere, dumneavoastră înşivă personificaţi lupta", cuvintele lui aveau probabil o semnificaţie mult mai profundă.

Cu toate că era destul de tînăr, Eden devenise şi el un personaj de legendă. Luptase de la o vîrstă fragedă în primul război mondial, iar apoi, cînd nici nu împlinise 40 de ani, îşi cucerise celebritatea pe plan internaţional. Era deosebit de prezentabil, înzestrat cu un farmec deosebit şi cu un mod cît se poate de plăcut de a se purta. Dar legenda sa, cu toate că era încîntătoare, era mai mult convenţională, fiind în fond estompată de cea a lui Churchill. Dacă, în ianuarie 1939, Halifax întrevedea în discuţii particulare posibilitatea ca Eden să devină prim-ministru, în mai 1940, cînd Chamberlain a fost nevoit să se retragă, această perspectivă nu mai era de actualitate. Alegerea se făcea acum între Halifax şi Churchill. Acesta din urmă şi-ar fi dorit să colaboreze cu Halifax, dar Eden (potrivit propriilor afirmaţii) s-a alăturat lui Sir Kingsley Wood[14], pentru a-l sfătui să se abţină în cazul unei asemenea propuneri. Acest sfat se pare că i-a fost dat şi lui Brendan Bracken de către Beaverbrook[15]. Aceste două supoziţii par a fi adevărate. Odată ajuns prim-ministru, Churchill i-a oferit lui Eden postul de Secretar de Stat la Ministerul de război, pe care acesta l-a acceptat, cu toate că, după cum afirma ulterior, era conştient de faptul că noua sa poziţie era dificilă într-un moment în care situaţia armatei nu era deloc strălucită, iar relaţiile cu Churchill puteau deveni oricînd „schimbătoare".

Deşi Eden adăuga că, faţă de el Churchill avea o atitudine deosebit de „blîndă" şi că nu puteau exista doi oameni care să se fi înţeles şi să fi colaborat mai bine, situaţia avea să devină, într-adevăr, cît se poate de „schimbătoare" în lunile următoare. Alegerea sa ca membru în Comitetul apărării, prezidat de Churchill şi care funcţiona de fapt ca un Cabinet de război redus, îi conferea lui Eden mai multă putere ca pînă atunci. Curînd, însă, au apărut divergenţe cu Churchill datorită unui conflict privind priorităţile dintre nevoile armatei pe teritoriul Angliei şi în Orientul Mijlociu. Churchill pleda pentru acordarea unei atenţii sporite armatei din ţară, pe cînd Eden susţinea importanţa sprijinirii armatei din Orientul Mijlociu. Existau, de asemenea, divergenţe între Churchill şi şeful Statului Major imperial, Sir John Dill[16], şi comandantul şef al armatei din Orientul Mijlociu, generalul Wavell[17]. Descrierea de către Eden a dificultăţilor cu care se confrunta Dill dă la iveală propriile sale metode de a-l aborda pe Churchill: „Avea întotdeauna o atitudine corectă în relaţiile sale cu primul ministru, dar nu era gata să-şi adapteze starea de spirit după cea a superiorului său. Lui Dill nu i-a lipsit niciodată farmecul personal, dar caracterul lui nu-l ajuta să arate că este conştient de aceasta şi nici nu putea să şi-l folosească într-o dis-

14. Sir Kingsley Wood (1881—1943), secretar parlamentar la Ministerul sănătăţii (1924—1929), ministru al poştelor (1931—1935); ministru al sănătăţii (1935—1938); secretar de stat al Aerului (1938—1940); lord al sigiliului privat (1940); ministru de finanţe (1940).

15. Baron William Maxwell Actken Beaverbrook (1879—1964), magnat al presei şi om politic britanic, membru al cabinetului de război (1940—1942), ministru al producţiei aeronautice (1940—1941), ministru al aprovizionarii (1941).

16. Sir John Greer Dill (1881—1944), comandant al Corpului 1 armată din Franţa (1939—1940), şef al Statului major general imperial (1940—1941).

17. Generalul Archibald Percival Wavell (1883—1950), comandant-şef al forţelor britanice din Orientul Mijlociu (1939—1941), comandant-şef în India (1941), comandant suprem al forţelor aliate din sud-vestul Pacificului (1942), vicerege al Indiei (1943—1947).

Paris, 26 august 1944. Churchill împreună cu generalul de Gaulle, după eliberarea capitalei franceze

cuţie mai importantă". Cînd Wavell a făcut cunoştinţă cu Churchill, Eden şi-a dat seama că Comandantul şef nu era un om pe care puteai să-l ignori sau să-i cîştigi bunăvoinţa prin eforturi deosebite. Eden, în schimb, cunoscîndu-şi bine farmecul personal, încerca să se facă plăcut, studiind cu atenţie stările de spirit ale lui Churchill şi reacţionînd în funcţie de fiecare moment cu o deosebită înţelepciune, pînă la atingerea ţelului propus. A făcut tot ce-a putut să-şi apere generalii de furia lui Churchill, pe care îl considera nedrept — într-o asemenea măsură încît Chamberlain îi spuse odată cu falsă simpatie: „Îmi pare rău, Anthony, că toţi generalii tăi par a fi atît de slabi".

Relaţia Churchill—Eden a supravieţuit acestor încleştări de început datorate unor probleme politice sau de persoane, tocmai datorită apropierii dintre ei. În august 1940, Churchill vehicula deja ideea mutării lui Eden la Ministerul de externe în locul lui Halifax, cu care nu s-a înţeles de fapt niciodată, şi care nu era simpatizat de conducătorii laburişti datorită relaţiei sale strînse cu Chamberlain. După alte cîteva neînţelegeri între Churchill şi Eden asupra stabilirii strategiei în Orientul Mijlociu şi în Grecia, schimbarea surveni în decembrie. Eden a întîmpinat-o cu bucurie în suflet, conştient fiind de faptul că „responsabilitatea mea este mai mare în calitatea de coleg a lui Churchill la Ministerul de externe, decît de subaltern în problemele armatei".

Eden simţea că, revenind la Ministerul de externe, recăpăta într-un fel vechea egalitate în relaţiile cu Churchill. Premierul, la rîndul lui, era convins că schimbarea îl va bucura pe Eden care, avea să scrie el mai tîrziu, „şi-o dorea foarte mult". Churchill avea, în acelaşi timp, idei categorice asupra egalităţii. Criticînd activitatea lui Chamberlain ca prim-ministru, el afirma ulterior: „Ministrul de externe trebuie să aibă o poziţie distinctă în Cabinetul britanic. Trebuie tratat cu respectul cuvenit înaltei responsabilităţi pe care o are, dar, în acelaşi timp, îşi desfăşoară activitatea sub privirile neiertătoare, dacă nu ale întregului Cabinet, în mod sigur ale principalilor săi membri. ...Controlul este desigur determinat de primul ministru care deţine puterea de a urmări principalul curs al politicii externe". Churchill adăuga că este absolut necesar să existe o armonie de concepţii şi chiar de temperament între primul ministru şi ministrul de externe. Pe parcursul relaţiei cu Eden, Churchill se considera drept un supervizor al politicii externe, adesea nu doar în liniile sale generale, ci chiar în detalii, situaţie ce îl agasa adesea pe Eden. Pentru un om care se considera — şi nu fără motiv — ca fiind deosebit de experimentat şi capabil în problemele internaţionale, considerat, totodată, de contemporanii săi ca extrem de susceptibil la eventualele critici, cîştigîndu-şi rapid reputaţie de primadonă, cum scrie Lord Blake în **Sunday Times** (din 16 ianuarie 1977), prea desele incursiuni ale lui Churchill în domeniul său de activitate, ca şi spiritul negativist al premierului, îl făceau pe Eden să suporte cu greu situaţia. Şi totuşi o suporta, de cele mai multe ori chiar cu eleganţă. Din două motive. Exista, fără nici o îndoială, un sentiment de prietenie adevărat şi profund între cei doi oameni. Eden l-a citat chiar pe Herbert Morrison[18], care definea relaţia sa cu Churchill ca pe una dintre tată şi fiu. Desigur, nu toţi copiii îşi iubesc tatăl, dar Eden recunoştea că a ajuns să-l îndrăgească pe Churchill datorită înţelegerii aproape perfecte la care ajunseseră, cît şi micilor deosebiri care existau între ei. Cu toate că Beaverbrook îi era cel mai vechi şi apropiat prieten, Eden a reprezentat o companie mult mai constantă pe timpul războiului.

În rîndul conducerii Partidului Conservator, existau din cînd în cînd momente de mare nemulţumire, chiar de revoltă împotriva modului deosebit de personal în care Churchill adopta deciziile în problemele războiului. Deşi Eden nu a arătat niciodată vreun semn că s-ar clinti în loialitatea sa politică, adesea el permitea să se vadă indiciile de frustrare şi chiar de iritare ale Foreign Office-ului în faţa capriciilor lui Churchill. Într-o perioadă destul de critică a războiului, lordul Salisbury, un politician respectat, s-a pronunţat în favoarea unei reorganizări radicale a sistemului de apărare — ceea ce ar fi însemnat, de fapt, o serioasă slăbire a poziţiei lui Churchill. Într-o scrisoare către Eden, lordul Salisbury spunea: „Dacă nu va fi atent, Winston va ajunge în mormînt ori la ospiciu". Eden nu a fost, însă, tentat nici o clipă să-l abandoneze pe Churchill. A dat instrucţiuni subalternilor săi să trimită lui Salisbury o scrisoare formală de mulţumire.

Dacă adevărata prietenie era unul din motivele principale ale menţinerii relaţiei Churchill-Eden în vremurile grele ale războiului, un altul a fost desemnarea lui Eden de către Churchill ca succesor în cazul morţii sale — ca răspuns în anul 1942 la o solicitare a regelui George VI. În ochii oricărui alt

18. Baron Herbert Stanley Morrison (1888—1965), preşedinte al partidului laburist (1928—1929), ministru al transporturilor (1929—1931), ministru al aprovizionării (1940), membru al Cabinetului de război (1942—1945), lord preşedinte al Consiliului şi lider al Camerei Comunelor (1945—1951).

Churchill și Eden în anii războiului

La bordul navei „Augusta", în golful Placentia, Newfoundland – Churchill îi înmînează lui Roosevelt un mesaj din partea suveranului britanic. Ținîndu-l de braț – fiul președintelui S.U.A., Elliott

politician aceasta ar fi fost considerată o mişcare abilă a primului ministru prin care urmărea atît asigurarea loialităţii lui Eden, cît şi eliminarea posibilităţii existenţei unui alt rival politic — în aceste condiţii nici o altă ameninţare serioasă nu ar fi putut apărea.

Popularitatea politică a lui Eden a scăzut considerabil în vara anului 1941, datorită faptului că a susţinut personal campania din Grecia. Chiar şi în aceste condiţii, primul ministru l-a „acoperit" pe Eden în Camera Comunelor. Dar, curînd, reputaţia lui Eden a fost restabilită, astfel încît numirea sa, în noiembrie 1942, ca lider al Camerei Comunelor a fost acceptată în unanimitate. Nici chiar în aceste condiţii, Eden nu a reprezentat o ameninţare pentru Churchill. Beaverbrook îl numea pe Eden în 1942: „urmaş la tronul lui Churchill" şi adăuga că el „este cel mai popular ministru, după Churchill. Dar trebuie spus că vine totuşi la o mare distanţă de Churchill".

Dacă Churchill a dorit să fie machiavelic numindu-l pe Eden succesor, el era incapabil, datorită temperamentului său, să ţină acest lucru secret. Motivaţia deciziei sale era foarte clară, şi anume că nici un alt leader conservator nu ar fi fost acceptat de Partidul laburist şi nici un ministru laburist nu ar fi fost tolerat de conservatori. Eden era, după cum îi scrisese Churchill regelui, cel mai reprezentativ ministru al celui mai mare partid din Camera Comunelor.

Desemnîndu-l cîteva luni mai tîrziu pe Eden ca lider al Camerei Comunelor, primul ministru a pus pe umerii acestui om, al cărui program de lucru era, şi aşa, peste măsură de încărcat în acel moment, o sarcină deosebit de dificilă. În plus, ea îi consuma o mare cantitate de timp, fapt ce l-a determinat pe Sir Alexander Cadogan, subsecretar de stat permanent la Ministerul de externe, să noteze în jurnalul său că devenise aproape imposibil să discute anumite probleme cu ministrul de externe. În acelaşi timp, Churchill nu putea înţelege cum unui om cu atîţia ani mai tînăr decît el îi lipseau forţa şi capacitatea sa fizică de rezistenţă. El nu-şi dădea seama, de asemenea, că, prin suprasolicitarea fizică la care îl supunea pe Eden, obţinea un avantaj, dobîndit prin mijloace nu tocmai corecte, în îndelungata lor competiţie în problemele de politică externă.

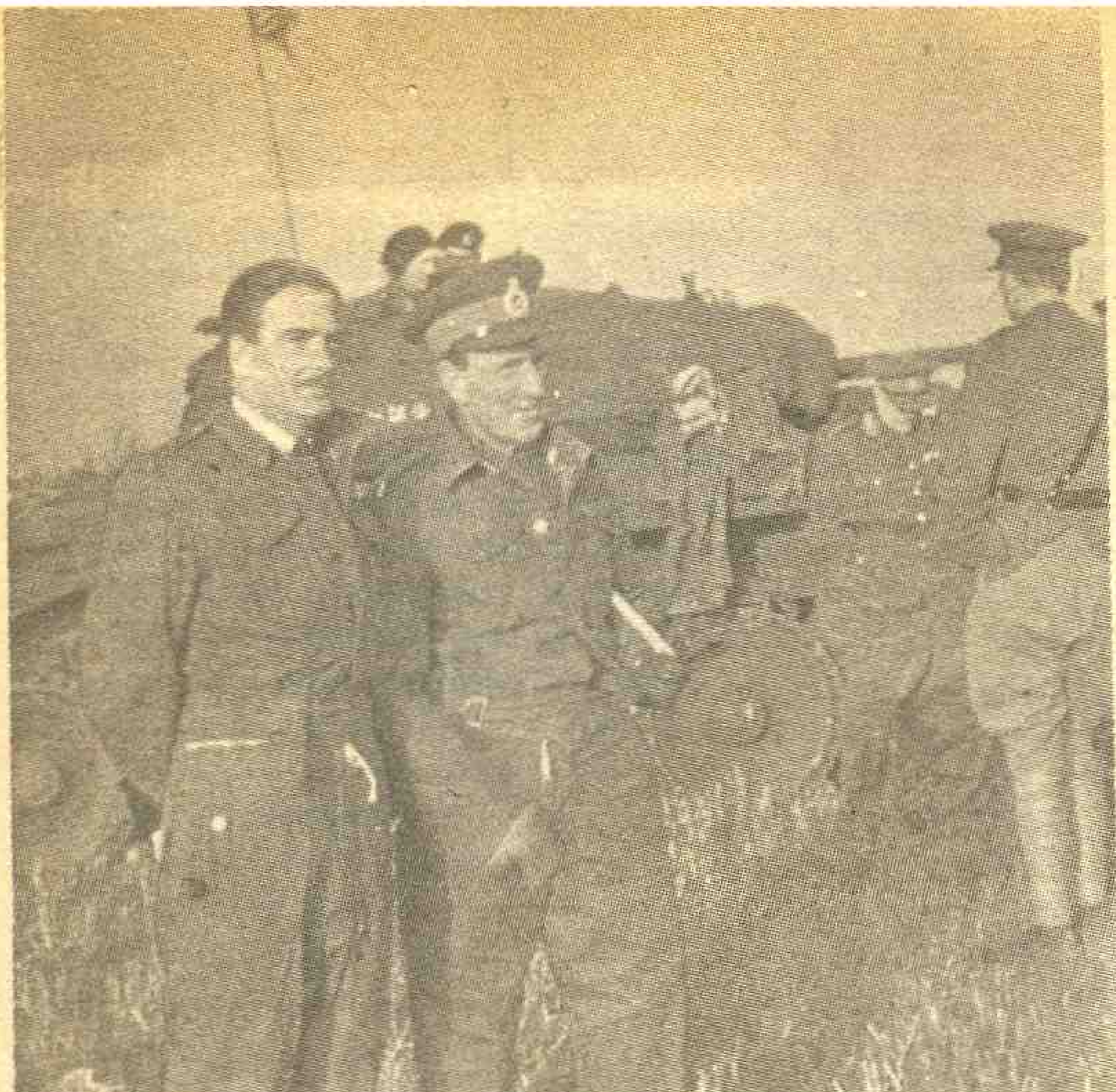
[Potrivit sistemului parlamentar britanic, problemele activităţii guvernamentale în cadrul Camerei Comunelor sînt luate în considerare sub conducerea şefului guvernului şi a liderului Camerei Comunelor (care nu este obligator să fie una şi aceeaşi persoană cu primul ministru) de către şefii fracţiunilor parlamentare ale guvernului şi a opoziţiei Maiestăţii Sale. Ei reprezintă canalele de legătură dintre guvern şi parlament şi adesea sugerează momentul cel mai potrivit pentru dezbaterea diferitelor probleme de pe ordinea de zi a Camerei Comunelor. În atribuţiile liderului Camerei Comunelor intră în primul rînd responsabilitatea pentru asigurarea celor mai bune condiţii pentru dezbaterea problemelor care sînt de competenţa parlamentului — n.n.].

Totuşi, în calitatea sa de lider al Camerei Comunelor, Eden a avut numai de cîştigat, cu toate că această funcţie l-a costat un extraordinar consum de energie. Contactul direct cu opiniile parlamentarilor îi oferea ocazia să folosească ameninţările unor posibile nemulţumiri sau chiar revolte în Camera Comunelor, în scopul de a frîna şi opri anumite acţiuni ale lui Churchill, cu care nu era de acord. Relaţiile bune pe care Eden le avea cu liderii laburişti Attlee şi Bevin i-au permis să-i folosească drept aliaţi în Cabinetul de război împotriva unor proiecte periculoase sau nerealiste ale lui Churchill, în special atunci cînd primul ministru era plecat din ţară iar conducerea şedinţelor Cabinetului era preluată de Attlee. Eden ştia, de asemenea, cînd putea să se bizuie pe simpatiile laburiste în Camera Comunelor.

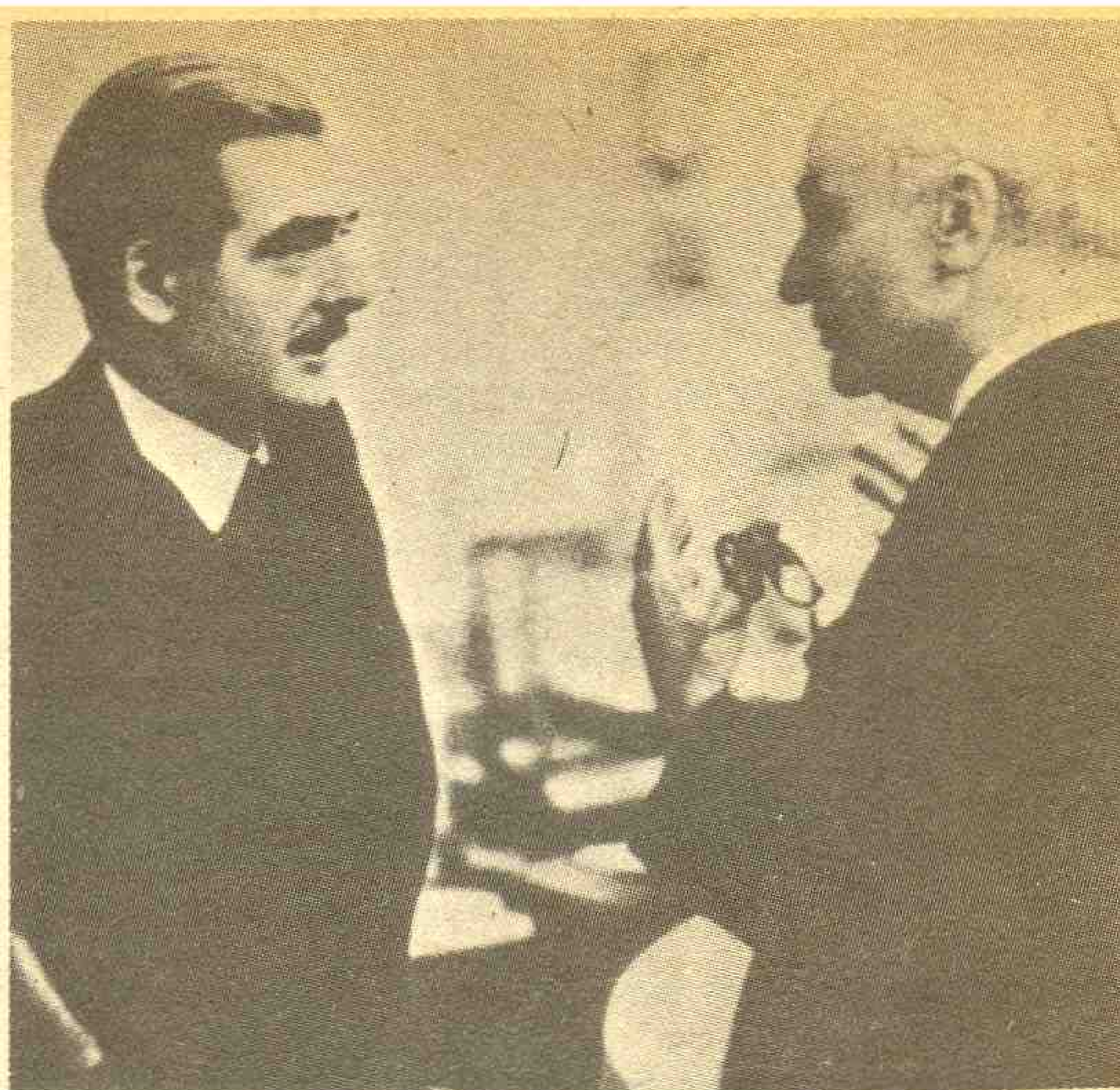
Un alt atù al lui Eden era prietenia cu cei mai importanţi ziarişti ai acelei perioade. Ea se baza pe farmecul său personal, pe aparenta sa dorinţă de a le cunoaşte punctele de vedere, pe imensul său prestigiu de campion al luptei împotriva conciliatorismului, acumulat în anii premergători războiului. Mulţi ani mai tîrziu, un mare ziarist afirma, mai mult în glumă, că fusese pe punctul de a face o pasiune pentru Eden; iar un altul, în acea vreme cu vederi de stînga, susţinea că Eden reprezenta idealul său şi al prietenilor săi (Vernon Battlett şi William Forest într-o discuţie cu autoarea în 1976). La rîndul său, Churchill, cu toate că fusese ziarist, nu a convocat nici o întîlnire cu ziariştii şi se pare că nu a ţinut la Londra, în timpul războiului, decît o singură conferinţă de presă, care a fost o nereuşită totală (afirmaţia lui Jamés Margoeli în **Sunday Times** din 9.VII.1976). El se afla însă în termeni foarte buni cu magnaţii presei engleze, după cum susţine Harold MacMillan[19], datorită „atît influenţei deosebite pe care o

---

19 Harold MacMillan (n. 1894), lider al Partidului Conservator, secretar parlamentar la Ministerul aprovizionării (1940), ministru ataşat pe lîngă marele cartier aliat din Africa de Nord, cu misiunea de a-l reconcilia pe de Gaulle cu Giraud, ministru al apărării (1954—1955), ministru al afacerilor externe (mai-dec. 1955), ministru de finanţe (1955—1957), prim-ministru (1957—1963)

1942. Eden asistînd la manevrele Diviziei 42 britanice

Eden într-o pauză a Conferinței de la Moscova, octombrie 1943

avea asupra lor cît și faptului că le datora o mare parte a veniturilor dintr-o anumită perioadă a vieții sale". Churchill era înzestrat cu o extraordinară putere de a-și folosi cuvintele pentru a convinge Parlamentul și poporul, el era un orator desăvîrșit. Această calitate îi lipsea lui Eden. Discursurile lui erau plicticoase, neconvingătoare, fiind descrise de către un istoric drept „clișee repetate"; un funcționar superior al Ministerului de externe observa că Eden înlocuia orice frază mai șocantă din discursurile care i se pregăteau. Spre deosebire de acestea, notele pe care le trimitea lui Churchill erau scrise clar, direct — poate și pentru a răspunde propriului stil al primului ministru.

„Un aspect important al diplomației este expectativa"

În spatele lui Eden, asigurîndu-l și acoperindu-l în toate împrejurările, se afla Ministerul de externe, instituție recunoscută tradițional pentru încrederea excesivă în înțelepciunea și experiența sa în domeniul relațiilor internaționale. Aceste trăsături îi ofereau lui Eden acea stabilitate și încredere, absolut necesare. După ce a devenit lider al Camerei Comunelor, loc unde își petrecea cel puțin trei zile pe săptămînă, tot mai mult din munca Ministerului de externe revenea funcționarilor săi superiori, în special în sarcina lui Cadogan, care în absența lui Eden reprezenta Foreign Office-ul în relațiile cu Churchill și care era încîntat să poată juca efectiv rolul de ministru de externe. Cadogan nu ezita niciodată să ia poziție în fața lui Churchill, iar de multe ori îl sfătuia pe Eden să facă la fel. Eden știa prea bine că, cedînd cu ușurință în fața lui Churchill, își putea pierde respectul subalternilor din ministerul pe care îl conducea, respect la care ținea în mod deosebit. Mult timp, dar în special după ce a devenit lider al Camerei Comunelor, Eden a continuat să fie promotorul ideilor și orientărilor ministerului său, cu excepția acelora care contraveneau propriilor sale principii și vederi, în mai mare măsură decît creatorul lor. Propriii săi funcționari îl priveau mai degrabă ca pe un abil negociator și un fin observator. Lui Churchill îi făcea o deosebită plăcere să cicălească funcționarii Ministerului de externe, să-i șicaneze chiar, cu tot felul de solicitări care nu serveau, de fapt, la nimic; ținea foarte mult să facă demonstrații de artă a diplomației, așa cum o concepea el, accentuînd în special asupra necesității ca, din cînd în cînd, să te retragi și să nu întreprinzi nimic: „Părerea mea este că un aspect important al diplomației este expectativa..." — îi scrisese odată unui diplomat nenorocos din Foreign Office.

Dar prestigiul Ministerului de externe, cît și aprecierea de care se bucura în fața primului ministru îl determinau să nu facă din consilierii personali rivali ai diplomaților în exercitarea politicii externe britanice. Obișnuia să discute probleme de politică externă generală — de multe ori în timpul mesei — cu profesorul Lindemann (Lord Cherwell), dar niciodată nu l-a folosit ca pe un sfetnic. Singura excepție a fost atunci cînd — în absența lui Eden — Lindemann l-a convins pe Churchill să sprijine planul Morgenthau de „pastoralizare" a Germaniei, cînd acesta a fost propus, pe neașteptate, de către americani la conferința de la Quebec din 1944.

O altă excepție a fost după căderea Franței, cînd Churchill a trasat prietenului său de la Secret Intelligence Service, maiorul Desmond Morton, sarcini speciale în ceea ce privea Franța și l-a folosit ca om de legătură în relațiile sale cu generalul de Gaulle. Dar, cînd Eden a obiectat, acest aranjament a încetat, fapt ce l-a amărît în mod deosebit pe Morton.

În ceea ce-l privea, Eden făcea totul să înlăture orice imixtiune în problemele sale de politică externă; evident, cu o singură excepție, care se numea Churchill. Cînd Eden a fost numit ministru de externe, Churchill a aranjat în așa fel încît Halifax, devenit ambasador la Washington, să-și mențină locul în Cabinetul de război, atunci cînd se afla la Londra; aceasta făcea de fapt ca îndepărtarea sa să decurgă mai liniștit. La puțin timp după preluarea funcției, Eden i-a cerut, însă, lui Churchill „să facă cunoscut în mod clar faptul că responsabilitatea de consilier al primului ministru și al Cabinetului de război în probleme de politică externă revine exclusiv ministrului de externe. Această responsabilitate se extinde, evident, asupra întregii sfere a politicii externe... Nu ne putem permite nici unul dintre noi o revenire la perioada în care responsabilitatea în materie de politică externă era divizată"... Eden nu putea să-i ierte lordului Cherwell intervenția sa în legătură cu planul Morgenthau. Cînd, la cîteva luni după conferința de la Quebec din 1944, Morgenthau insista din nou asupra necesității aplicării unui tratament dur Germaniei, iar Cherwell l-a susținut într-o notă către Churchill, Eden i-a scris lui Cadogan: „Mă indignează poate cam prea ușor amestecul lordului Cherwell în treburile noastre"; și aprecia că acesta „demonstrează că înțelege într-o prea mică măsură problemele noastre, că este încăpățînat și chiar obtuz".

Cel care avea cele mai mari șanse de a interveni din afară în politica externă era vechiul prieten a lui Churchill, Beaver-

brook. Totuşi, în 1942, Eden şi l-a făcut, cu multă înţelepciune, aliat, în eforturile de a depăşi opoziţia unor figuri proeminente ale Partidului Conservator şi, la început, chiar şi a lui Churchill — pentru semnarea unui tratat anglo-sovietic. Ulterior, în timpul războiului, sentimentele puternic prosovietice ale lui Beaverbrook i-au produs neplăceri lui Eden, fără să constituie, însă, o ameninţare reală pentru el.

Churchill aprecia mult discuţiile cu Beaverbrook, însă făcea în aşa fel încît acesta să nu influenţeze deciziile ce ieşeau din atribuţiile sale. În aprilie 1945, Churchill îi scria lui Eden: „Am avut o lungă discuţie noaptea trecută cu Max, pentru că doresc să cunosc problema rusă în toată complexitatea ei. M-am gîndit că te-ar putea interesa notele lui". În a doua parte a războiului, poziţia neîncrezătoare a lui Beaverbrook, faţă de încercările reale sau imaginare ale americanilor de a supune Anglia şi de a-i distruge imperiul, a determinat, în mod folositor pînă la un punct, o îndîrjire a poziţiei lui Churchill în apărarea intereselor ţării sale în relaţiile sale cu Roosevelt. Eden considera că Beaverbrook făcea, adesea, greşeli tactice sau mergea prea departe, dar, în general, considera că avea o influenţă sănătoasă.

În orice caz, se poate spune că Eden se afla într-o poziţie mult mai favorabilă faţă de primul ministru decît Secretarul de Stat american, sărmanul Cordell Hull[20], faţă de preşedintele S.U.A. Arareori, Churchill trecea peste Eden sau acţiona împotriva voinţei lui; îl informa şi de cele mai multe ori îi cerea sfatul înainte de a începe o acţiune. (Îi plăcea să aibă propriile surse de informaţii politice, independente de Ministerul de externe, dar asta era cu totul altceva). În ceea ce-l priveşte pe Roosevelt, el nu-l informa şi nici nu-l consulta pe mai vîrstnicul şi capriciosul său Secretar de Stat, decît atunci cînd voia să-l şicaneze pe Churchill sau să îmbuneze Congresul. Evitîndu-l pe Hull, Roosevelt folosea drept consilier pentru probleme de politică externă pe prietenul său Harry Hopkins[21] şi pe vechiul său camarad din marină, amiralul William Leahy,[22], care îl şi însoţeau în vizitele oficiale peste hotare. El era absolut hotărît ca, ori de cîte ori era posibil, să nu-l folosească pe Hull la astfel de întîlniri; Churchill îl lua pe Eden întotdeauna cînd se iveau probleme politice deosebite, cu excepţia ocaziilor în care, nedorindu-l pe Hull alături, Roosevelt refuza prezenţa ministrului englez de externe.

Dacă, din acest punct de vedere, Eden putea fi mulţumit, din cînd în cînd suferea datorită dorinţei prea puternice a lui Churchill de a fi prezent personal în mijlocul evenimentelor, în special dacă exista un risc deosebit, cum s-a întîmplat în Egipt, după căderea Tobruk-ului, ori la Atena, în timpul războiului civil din decembrie 1944. Churchill îi permitea lui Eden să facă mult mai puţine vizite în străinătate decît şi-ar fi dorit ministrul de externe. După conferinţa de la Yalta, din februarie 1945, de exemplu, se stabilise ca Eden să facă singur o vizită la Atena, dar a fost din nou oprit de către Churchill. Cadogan nota în jurnalul său: „Anthony era încîntat de ideea de a face o vizită de unul singur şi nu ca membru în suita primului ministru. Dar primul ministru, temîndu-se ca nu cumva Anthony să culeagă singur laurii succesului, ne-a anunţat că va veni cu noi mîine — spre disperarea şi furia lui Anthony. Era ca şi cînd ai fi călătorit cu Melba[23] şi Tetrazzini[24], împreună".

Dar alteori, cînd Eden se lovea de opoziţia unei alte persoane, şi nu de a sa, Churchill putea deveni deosebit de afectuos. După lansarea operaţiei **Overlord**, Churchill s-a grăbit să viziteze trupele din Franţa, fapt ce i-a creat o bună dispoziţie. Eden a încercat să-l urmeze îndeaproape, dacă s-ar fi putut chiar în suita regelui George VI. Nu avea, însă, loc în acea echipă. Îi trimise lui Churchill o foaie de hîrtie pe care scria: „Călătoria mea de agrement s-a încheiat... Dar voi înota pînă la Cherbourg". Churchill îi replică: „Mă voi ocupa eu de asta cît de curînd... îmi pare atît de rău."

Eden era un ambiţios, poate chiar un vanitos, dornic întotdeauna să „facă ceva", şi — după cum observa Cadogan — încerca un sentiment de frustrare, ori de cîte ori Churchill întreprindea vizite peste hotare, culegînd aplauzele la rampă. Eden şi-a arătat chiar nemulţumirea faţă de Cadogan pentru „amestecul în toate al primului ministru".

Dar Eden trecea peste orice datorită, în special, afecţiunii reale pe care i-o purta premierului, cît şi extraordinarului simţ de autoironie cu care era dotat Churchill. „Bătrînul Anthony — scria, de exemplu, premierul — îşi închipuie că tot ce vreau eu este un galop de sănătate. Se înşeală însă..., dar eu nu sînt ranchiunos".

Deoarece Eden era desemnat ca succesor, Churchill se amuza spunîndu-i acestuia că ar trebui lăsat să meargă unde doreşte pentru că, în orice caz, în situaţia în care ar fi fost ucis, „ar fi o moarte frumoasă şi, în plus — scrie Eden — mi-aş primi dreptul la moştenire mai devreme".

În această atmosferă, de afecţiune mutuală, iritare, furie şi toleranţă, dialogul dintre Churchill şi Eden asupra problemelor de politică externă, ilustrat cu pregnanţă prin notele schimbate între ei în timpul războiului, mai degrabă decît în memoriile lor, a însemnat desigur o serie întreagă de dispute, deseori ascuţite, asupra opţiunilor politice ale Angliei în anii de război. Abordarea de către Churchill a fiecărei probleme de politică internă era limitată cu stricteţe de presiunile exercitate de şefii de Stat major, de Eden şi de Ministerul de externe, de liderii laburişti şi de ceilalţi membri ai Cabinetului de război, de către conducerea Partidului Conservator, de Parlament şi de presă. În domeniul relaţiilor externe, el era îngrădit de regresul continuu al puterii militare şi economice a Angliei, faţă de dezvoltarea rapidă a celor doi mari aliaţi, Statele Unite şi Uniunea Sovietică.

Posibilităţile de opţiune ale Angliei se restrîngeau pe măsură ce războiul continua. Dar modul în care trebuia să se acţioneze în viitor, nu numai în timpul războiului cît şi în perioada imediat următoare, continua să fie o preocupare importantă a conducerii engleze.

Eden foloseşte „firul direct" Churchill–Roosevelt

În timp ce de Gaulle îl considera pe Churchill slab şi chiar umil în dorinţa sa de a-i fi pe plac lui Roosevelt, numeroşi americani, în special cei din înaltele cercuri militare şi ale Partidului republican, erau de părere că acesta avea o influ-

20 Cordell Hull (1871—1951), secretar de Stat al Afacerilor Externe al S.U.A. (1933—1944). Premiul Nobel pentru Pace (1945)

21 Harry Lloyd Hopkins (1890—1946), conducător al programului de urgență al redresării, elaborat de Administrația Roosevelt în 1933, ministru al Comerțului (1938—1940), administrator al programului de aplicare a Legii de împrumut și închiriere, votată de Congresul american pentru ajutorarea Aliaților. Prieten al președintelui Roosevelt, trimis personal în U.R.S.S. și Marea Britanie (1941), consilier special al președintelui (1941—1945)

22 William Daniel Leahy (1875—1959), guvernator al Porto Rico-ului (1939—1940), ambasador al S.U.A. în Franța (1941), șef de stat major al președintelui Roosevelt (iulie 1942)

23 Helen Porter Mitchell Melba (Nellie) — 1861—1931, soprană australiană, care a cucerit gloria la Covent Garden (din 1888) și la Metropolitan Opera din New York (din 1893)

24 Luisa Tetrazzini (1874—1940), soprană italiană la Covent Garden (1907) și Metropolitan (1908)

Kremlin, octombrie 1944. În primul rînd (de la stînga la dreapta): Churchill, Stalin şi Eden

enţă periculos de puternică asupra preşedintelui american, împotriva căreia fiecare lupta cum putea şi pe care toţi o atacau public. Nici unul din aceste puncte de vedere asupra relaţiilor dintre Churchill şi Roosevelt nu erau adevărate, dar, în acelaşi timp, ele nu erau nici complet eronate. Amîndoi oamenii de stat reprezentau personalităţi multilaterale şi complexe, astfel încît relaţiile dintre ei nu puteau fi, la rîndul lor, decît multilaterale şi complexe.

Fiecare încerca să-l folosească pe celălalt pentru a-şi atinge propriile scopuri sau interesele ţării sale. Totuşi, Churchill dădea dovada unui ataşament real şi puternic faţă de Roosevelt, care, în ultima parte a războiului, se transformase chiar într-o dependenţă psihică faţă de preşedintele american.

Era mult mai greu de bănuit ceea ce simţea Roosevelt faţă de Churchill. Cu siguranţă, însă, că, în primii ani ai „prieteniei" lor, îl considera atrăgător, amuzant, energic, dar în acelaşi timp obositor şi cîteodată chiar plicticos.

Realitatea fundamentală era că relaţia lor era inegală, datorită profundei şi mereu crescîndei diferenţe de putere dintre Anglia şi Statele Unite în ceea ce priveşte resursele financiare, capacităţile de producţie şi umane. Într-un fel, britanicii ajunseseră mercenarii americanilor, chiar înainte ca aceştia să se fi trezit aruncaţi în război. Un aspect important al acestor relaţii rămîne studierea problemei în ce măsură Churchill a reuşit sau nu să echilibreze balanţa faţă de America prin forţa propriei sale personalităţi şi prin prestigiul internaţional de care se bucura, prin folosirea acelor mijloace de care Anglia mai dispunea pentru obţinerea celui mai mare avantaj posibil care să-i confere un anumit grad de independenţă, atît pe timpul războiului, cît şi în prefigurarea lumii postbelice.

Atitudinea lui Eden faţă de relaţia Churchill-Roosevelt era diferenţiată. El era mult mai distant şi critic decît Churchill faţă de Roosevelt. Dar, atît în calitatea sa de ministru de externe, cît şi datorită rolului pe care îl juca în stabilirea strategiei de război, el privea relaţia de prietenie dintre Churchill şi Roosevelt şi, în special, frecventele lor schimburi de mesaje personale ca pe un foarte folositor mijloc prin care Anglia îşi putea exercita influenţa la cel mai înalt nivel, croindu-şi drum prin complicata, haotica şi potrivnica birocraţie a Washingtonului, sau contracarînd mişcări arbitrare şi neaşteptate ale unuia sau altuia dintre ministerele şi grupurile de presiune.

Întrucît Departamentul de Stat şi secretarul de stat Cordell Hull erau atît de des ţinuţi în umbră şi neglijaţi de către Roosevelt, Eden considera că aceştia nu puteau fi parteneri pe măsură în relaţia cu Foreign Office-ul; în această situaţie, o comunicare directă cu Roosevelt prin intermediul lui Churchill devenise deosebit de valoroasă pentru ministrul de externe englez.

Pe de altă parte, existenţa acestui „fir direct" reprezenta o ispită pentru Churchill în implicarea sa în probleme minore de politică externă, de care Eden ar fi preferat să se ocupe singur. În această situaţie, poziţia şi autoritatea sa erau afectate. Şi mai important era sentimentul lui Eden că, datorită afecţiunii personale ce i-o purta lui Roosevelt, Churchill ar fi putut să-şi modereze deciziile, ar fi putut deveni mai indulgent faţă de pretenţiile exagerate ale americanilor şi mai slab în apărarea intereselor Angliei.

Din cînd în cînd, Eden îi solicita lui Churchill să folosească „firul direct" pentru a obţine de la americani ceea ce doreau britanicii ori pentru a preîntîmpina acţiuni nedorite de aceştia; alteori, încerca să-l determine pe Churchill să nu trimită anumite mesaje, permiţîndu-i, în acest fel, Ministerului său de externe să se ocupe de anumite probleme; cîteodată, chiar îi cerea lui Churchill să-şi domolească izbucnirile pasionate sau să-şi întărească protestul împotriva acţiunilor arogante, dureroase şi chiar jignitoare ale americanilor.

Atunci cînd Eden sau Ministerul de externe concepeau mesaje pe care Churchill urma să le trimită lui Roosevelt — aşa cum procedau adesea la iniţiativa lor sau la cererea primului ministru — se întîmpla foarte rar ca acestea să fie acceptate fără vreo modificare, măcar de ordin stilistic. Adesea, Churchill rescria totul în propria sa viziune, schimbînd nu numai stilul, ci şi accentele şi propunerile din mesaj, aşa încît să se apropie cît mai mult de optica sa asupra psihologiei lui Roosevelt şi a scenei americane. Dar, în probleme de politică externă, de cele mai multe ori, el dorea ca Eden să binecuvînteze forma finală a textului, înainte de a fi expediat.

Întregul schimb de mesaje, de la 11 septembrie 1939 pînă la 12 aprilie 1945, este deosebit de revelator; cei doi şefi de guvern aveau, de asemenea, în acest interval şi multe convorbiri telefonice; Churchill avea amenajat un cabinet special în acest scop la subsolul destinat perioadei de război. Cu cîteva luni înainte de întîlnirea lor oficială, Churchill i-a telegrafiat lui Roosevelt: „Mi-a făcut o mare plăcere să-ţi aud vocea şi să-ţi ascult încurajările noaptea trecută". Au urmat, apoi, numeroasele lor întîlniri, din august 1941 pînă în februarie 1945; aveau loc, de asemenea, numeroase contacte între familiile lor.

Cînd Churchill l-a întîlnit, pentru prima oară, pe Roosevelt la Argentia, doi dintre fiii preşedintelui american erau prezenţi, ambii îmbrăcaţi în uniforme militare, mîndri că tatăl lor va acorda Angliei un sprijin mai activ. În 1942, Eleanor Roosevelt a vizitat Anglia; Clementine Churchill, împreună cu una sau alta din fiicele sale, a vizitat Statele Unite. Înainte de conferinţa de la Ialta, Roosevelt i-a telegrafiat lui Churchill anunţîndu-l că o va aduce cu el şi pe fiica lui Anna. Churchill i-a răspuns: „Splendid! Sarah va veni cu mine".

Churchill și Eden în anii războiului

Cei doi îşi permiteau şi micile lor glume, pentru a se mai înveseli. După primele schimburi de mesaje, Churchill deveni „Persoana navală". Cel dintîi mesaj din partea lui Roosevelt, din septembrie 1939, începea astfel: „Dragul meu Churchill, datorită faptului că am ocupat poziţii similare în primul război mondial, aş dori să ştii cît de fericit sînt că te-ai întors la Amiralitate". A continuat, spunînd cît de mult a apreciat cartea lui Churchill despre viaţa marelui său strămoş Marlborough.

Dar ceea ce urmărea el, de fapt, era să evite amestecul flotei engleze în transporturile navale americane din Atlantic, lucru sesizat imediat de Churchill, care i-a răspuns: „Înţelegem dorinţa întemeiată a Statelor Unite de a păstra în afara apelor sale teritoriale acţiunile militare".

Atunci cînd Churchill a fost numit prim ministru, „Persoana Navală" deveni „fostă Persoană Navală". Dar chiar şi în această situaţie, atunci cînd scria de pe o navă de război, devenea din nou „Persoană navală", iar, odată, în timpul unui zbor, chiar „în prezent Persoana aeriană".

Aceste mici glume îi creau lui Churchill o plăcere copilărească, la fel cum i-o produceau şi numele conspirative sub care pleca în străinătate — colonelul Warden, colonelul Kent şi multe altele.

Atunci cînd se afla în dispoziţie bună, pe Roosevelt îl amuza jocul, sugerînd chiar înainte de conferinţa de la Casablanca ca „numele conspirative să fie, de această dată, a) Don Quijote şi b) Sancho Panza". Churchill replică: „Cum de v-aţi gîndit la o atît de perfectă deghizare? Pentru a o face şi mai dificilă pentru inamic şi a descuraja eventuale bănuieli ireverenţioase, propun Amiralul Q şi DI P.N.B.".

Ei au făcut, de asemenea, în timpul lunii de miere, glume mai puţin plăcute despre de Gaulle şi Giraud pe care îi asemuiau unei mirese şi unui mire, Churchill făcînd afirmaţia că mireasa şi mirele „s-au îmbrăţişat" în sfîrşit.

De la sfîrşitul anului 1941, ei făceau cu regularitate schimburi de felicitări şi cadouri cu ocazia zilelor de naştere. În 1942, Churchill i-a trimis lui Roosevelt o colecţie legată special a operei sale; Roosevelt i-a scris că a fost emoţionat de gestul său şi că le va îndrăgi pentru totdeauna. În 1943, Churchill şi-a sărbătorit ziua de naştere în timpul Conferinţei de la Teheran, deşi nu a fost probabil cea mai fericită ocazie, cu toate toasturile şi amiciţia arătate. Cu ocazia următoarei sale zile de naştere, Roosevelt, urîndu-i „La mulţi ani", îşi reamintea „petrecerea cu tine şi U.J. /Stalin/, cu un an în urmă, şi va trebui să avem şi altele, chiar mai «reuşite»". Cu acest prilej, el i-a trimis lui Churchill un citat din Abraham Lincoln ce conţinea o inscripţie scrisă chiar de acesta şi care i-a fost remisă primului ministru dimineaţa, cînd s-a trezit. Churchill i-a mulţumit lui Roosevelt cu efuziune: „Nu am cuvinte să vă spun cît de mult preţuiesc prietenia dumneavoastră şi cît de mult mă bizui pe ea pentru viitorul lumii, în cazul în care amîndoi vom fi cruţaţi de soartă". Roosevelt nu a fost cruţat. Nu poate fi pus la îndoială faptul că durerea încercată de Churchill la moartea lui Roosevelt, în aprilie 1945, a fost reală şi puternică.

Pe Roosevelt îl amuza să-i ştie pe alţii în situaţii neplăcute

Nu se putea vorbi despre aceeaşi încărcătură emoţională în relaţia lui Eden cu Roosevelt. Roosevelt îl putea considera pe Churchill partener egal sau cel puţin aproape egal; Eden, ca ministru de externe, era plasat la un nivel inferior. Roosevelt îl putea trata cu prietenie; îi putea elogia succesele sau critica cu răceală nereuşitele, dar nu îl putea niciodată accepta ca egal.

Întîlnirea Churchill-Roosevelt de la Cairo.

Înainte de război, atît Churchill cît şi Eden considerau că era important pentru Anglia să-i cîştige prietenia şi sprijinul lui Roosevelt. Unul dintre motivele ce l-au determinat pe Eden să demisioneze din funcţia de ministru de externe în februarie 1938 a fost răspunsul destul de tăios şi rece a lui Chamberlain, la iniţiativa lui Roosevelt, de a organiza o conferinţă la Washington care ar fi adus laolaltă puterile Axei şi democraţiile din Occident. Eden nu a menţionat acest lucru în discursul său de demisie în Parlament; nici Churchill nu l-a făcut în cuvîntul său prin care regreta plecarea lui Eden. Dar şi el era convins că Chamberlain greşise, nesprijinindu-l pe Roosevelt.

După demisia sa, Eden a vizitat Statele Unite şi s-a întîlnit cu Roosevelt. Întîlnirea a fost agreabilă; trei ani mai tîrziu, la intrarea Statelor Unite în război, Roosevelt i-a trimis un mesaj lui Eden, în care îi spunea că aşteaptă să-l întîlnească din nou, în curînd. Cînd, în sfîrşit, Eden a plecat la Washington în martie 1943, vizita a însemnat un succes public. Dar, după lungi discuţii cu Roosevelt asupra Europei şi a viitorului puterilor coloniale, Eden şi-a format o părere nefavorabilă despre concepţiile şi modul de a judeca al preşedintelui. Din acel moment, Eden a fost convins că Anglia trebuie să urmeze o politică europeană proprie, să ajungă, dacă va fi posibil, la o înţelegere cu Uniunea Sovietică, astfel încît să fie capabilă să acţioneze, în cazul în care va fi necesar, independent de Statele Unite. Şi Foreign Office-ul tindea să adopte o atitudine critică şi chiar de superioritate faţă de americani, pe care îi suspecta de ignoranţă, falsă generozitate şi o prea agresivă apărare a propriilor interese. În toată această atitudine exista un sîmbure de invidie, de frustrare în faţa capacităţii din ce în ce mai reduse a Angliei de a controla evenimentele. Acest sentiment ce se manifesta în cadrul Ministerului de externe era împărtăşit şi de Eden.

Relaţia dintre Churchill şi Roosevelt nu era o relaţie constantă, avînd suişuri şi coborîşuri. În prima fază Roosevelt îl cultivase pe Churchill în dorinţa de a determina Anglia să continue lupta de una singură; Churchill îl curta pe Roosevelt

Captain Edwards, R.N. (Royal Navy), captain of H.M.S. Sirius, secretarul de stat Stettinius, Anthony Eden şi Harry Hopkins, aşteptînd sosirea preşedintelui Roosevelt în portul Malta

cu scopul de a obţine de la el credite şi armament, dar mai ales pentru a-i determina pe americani să intre în luptă. După atragerea Statelor Unite în război, relaţiile dintre Churchill şi Roosevelt au devenit calde şi apropiate, situaţie ce a durat pînă în anul 1943. Totuşi, încă în anul 1943, în timpul conferinţei de la Teheran, Averell Harriman nota că Roosevelt evita cu precauţie dorinţa lui Churchill de a avea o ultimă întrevedere în tête-à-tête cu el, în cea din urmă seară pe care o petreceau împreună. Pe Roosevelt „îl amuza întotdeauna să ştie pe cineva în situaţie neplăcută". Harriman adăuga că niciodată nu-l deranja „să-i ştie pe ceilalţi nefericiţi".

■

Unul din motivele serioase ce au dus la o scădere a interesului lui Roosevelt faţă de Churchill a fost evaluarea practică a realităţilor viitorului. La sfîrşitul războiului, Anglia se va afla în pragul falimentului şi va pierde probabil imperiul — în orice caz, Roosevelt era convins de acest lucru —, iar, mai ales din punct de vedere moral, imperiul ei trebuia să se destrame. Pe de altă parte, Uniunea Sovietică avea să fie cea mai mare putere după Statele Unite. Această concluzie era afirmată, cu o claritate brutală, într-un studiu cu titlul „Poziţia Rusiei", elaborat pe baza unei „estimări strategice militare de înalt nivel a Statelor Unite", pe care americanii o aveau cu ei la prima Conferinţă de la Quebec din august 1943: „poziţia Rusiei în Europa de după război va fi dominantă. Cu o Germanie distrusă, nici o altă putere din Europa nu va fi capabilă să se opună extraordinarei sale forţe militare... Este... esenţial să dezvoltăm şi să menţinem cele mai apropiate relaţii cu Rusia". Mai mult chiar, în războiul contra Japoniei, alianţa cu Rusia ar putea fi de o mare valoare.

Această apreciere — ori calculele ce au stat la baza ei — a generat turnura relaţiei Churchill—Roosevelt, care a fost, din acel moment, trecută pe plan secundar de către preşedintele american, în cadrul proiectelor sale. Un alt semn al declinului britanic a fost transferarea lui Averell Harriman din foarte importantul (pentru englezi) — post de la Londra, în acela de ambasador la Moscova, ca trimis special al lui Roosevelt. Aceasta a dus la o modificare a ierarhiei priorităţilor atît pentru Roosevelt, cît şi pentru Harriman.

În toamna lui 1943, Churchill a resimţit cu durere tentativa sa inoportună de a avea o întrevedere cu Roosevelt înaintea conferinţei cu Stalin a celor trei puteri — propunere refuzată de Roosevelt prin manifestări de răceală şi iritare. La sfîrşitul lui octombrie, Churchill i-a trimis un mesaj: „Doresc foarte tare şi am mare nevoie să vă întîlnesc. Toate problemele şi greutăţile noastre le putem confrunta mult mai uşor atunci cînd sîntem alături unul de altul". Dar în ziua următoare a fost nevoit să-i trimită un mesaj de scuze: Nu mi-am dat seama că Dvs. aţi fost împins de fiecare dată în ultima clipă şi îmi pare rău... dacă eu sînt cel vinovat. Roosevelt n-a putut fi îmblînzit.

Eden era de-a dreptul uluit de răbdarea lui Churchill, notînd în jurnalul său că, atunci cînd el a afirmat că nu vor ajunge la nici un rezultat cu tentativele lor, Churchill a fost de acord: „F.D.R. era «un fermecător gentleman de la ţară» pentru care metodele de a trata afacerile erau aproape inexistente, astfel încît W. trebuia să joace rolul unui curtezan şi să folosească posibilităţile ce i se iveau şi cînd i se iveau". În orice caz, Churchill regreta cu siguranţă discuţiile amicale lungi şi apropiate din trecut cu Roosevelt.

Energia lui Churchill devine obositoare

La scurt timp după Conferinţa de la Teheran, un membru proeminent al Partidului republican, a cărui antipatie faţă de Anglia (şi de Roosevelt) era cunoscută, a declarat că Roosevelt „îl trage pe sfoară pe Churchill". Foreign Office-ul a refuzat să considere această afirmaţie ca întemeiată, dar a admis, în acelaşi timp, că existau „zvonuri peste hotare după care Roosevelt n-ar fi fost tocmai corect cu Churchill la Teheran". Unul din comentariile făcute cu subînţeles atunci a fost: „Preşedintele şi-a păstrat o parte din prietenii devotaţi, dar cu siguranţă a şi pierdut destui".

Churchill era, oricum, înzestrat cu o energie deosebită şi era obişnuit cu suişurile şi coborîşurile dure ale vieţii politice. În 1944, în special în lunile premergătoare operaţiunii **Overlord** — debarcarea din Normandia —, mesajele trimise lui Roosevelt demonstrau că relaţia lor era deosebit de strînsă. Cu două zile înaintea zilei Z, Churchill nota: „Prietenia noastră îmi este cel mai mare sprijin în complicaţiile mereu crescînde ale acestui istovitor război". În iunie, — în finalul unui mesaj destinat lui Roosevelt —, Churchill scria: „Nu-mi amintesc un alt moment în care povara războiului să fi apăsat atît de greu pe umerii mei sau în care să mă fi simţit atît de neputincios în faţa mereu mai complicatelor probleme ce se ivesc. Admir în mod deosebit puterea şi curajul cu care înfrunţi dificultăţile". În noiembrie 1944, după ce Roosevelt a cîştigat din nou, pentru a patra oară, alegerile prezidenţiale, Churchill i-a scris: „Este pentru mine o nespusă fericire că prietenia noastră va continua şi va ajuta la salvarea omenirii de suferinţă". Cu cîteva săptămîni înainte de moartea lui Roosevelt, Churchill îi transmitea: „Sper ca numeroasele telegrame pe care sînt nevoit să ţi le trimit, datorită problemelor dificile cu care ne confruntăm, nu au ajuns să te plictisească. Prietenia noastră este o stîncă pe care construiesc pentru viitorul omenirii, atîta timp cît mă număr printre constructori. Mă gîndesc mereu la acele zile îngrozitoare în care aţi elaborat legea de împrumut şi închiriere cînd ne-am întîlnit la Argentia, cînd aţi hotărît, cu întreaga mea încuviinţare, să lansaţi invazia din Africa, cînd m-aţi consolat pentru pierderea Tobrukului, oferindu-mi 300 de tancuri Sherman".

Una din cele mai mari dezamăgiri ale lui Churchill a fost faptul că Roosevelt nu a reuşit nici măcar o dată să-şi res-

pecte promisiunea de a vizita Anglia. Se pare că sfătuitorii săi considerau că o astfel de vizită nu ar fi fost privită cu ochi buni în America. Într-un mesaj trimis de Churchill cu puțin timp înainte de moartea lui Roosevelt, îi spunea: „Voi aștepta întotdeauna cu nerăbdare vizita promisă de tine, de atîta timp. Clemmie va pleca în Rusia săptămîna viitoare... dar va reveni curînd pentru a te putea întîlni pe tine și pe Eleanor... Pacea... nu ne va aduce liniștea nici unuia dintre noi (din cîte îmi dau seama). Vom avea de pus pe picioare o lume distrusă, dezorganizată și înfometată; și cum va privi, oare, U.J. (Stalin) sau urmașii săi modul în care noi amîndoi am fi dorit să acționăm?"

Douăsprezece zile mai tîrziu, l-a întrebat pe Roosevelt dacă i-a primit mesajul: „Nu cer nici un răspuns, dar aș dori să știu că l-ai primit". Roosevelt a confirmat primirea, dar nu a făcut nici un comentariu în legătură cu o eventuală vizită în Anglia.

Începînd din 1943, Churchill era acela care îl curta pe Roosevelt, iertîndu-i și suportîndu-i oscilațiile. În schimb, în același timp, Churchill îl bombarda cu telegrame, adesea chiar mai multe într-o singură zi, referitoare la politica engleză din timpul războiului, la interesele britanice de după război, alături de critici tăioase, dar politicoase, la adresa unor acțiuni sau intenții americane sau ale lui Roosevelt însuși. În aceste cazuri, Churchill era stimulat de Eden, Beaverbrook sau de alți miniștri ai Cabinetului. O făcea, însă, cu o anumită plăcere.

Se poate afirma că l-a sacrificat pe de Gaulle pentru Roosevelt. Dar chiar și în această situație nu a sacrificat niciodată ceea ce el considera ca reprezentînd interesele vitale ale Angliei.

Poziția lui Roosevelt față de relațiile sale cu Churchill ar putea fi stabilită numai prin deducții. Existau destule motive pentru care Roosevelt s-ar fi putut sătura de el. Mai întîi, datorită acelei extraordinare energii fizice și intelectuale a lui Churchill, ce contrasta în mod evident cu handicapul omului mai în vîrstă și invalid care era Roosevelt, handicap pe care, însă, el îl depășea desigur cu multă bravură. Churchill era, oricînd, dispus să plece într-un voiaj, fără pregătiri prealabile. Îi scria lui Roosevelt la 1 aprilie 1942: „Mă simt foarte bine... poate că, atunci cînd vremea se va îndrepta, voi da o fugă pînă la tine, să petrecem împreună un week-end".

În octombrie 1944, îi scria din nou lui Roosevelt: „Am ajuns de la Londra la Moscova în 36 de ore, din care 23 de ore de zbor și, în general, m-am simțit mai bine în timpul voiajului". Stalin îl calificase odată pe Churchill drept un campion disperat care zboară tot timpul în jurul lumii și l-a comparat cu duhul sfînt. Roosevelt nu se putea deplasa cu asemenea ușurință. Rezistența fizică a lui Roosevelt avea anumite limite: se îmbolnăvea de gripă, ceea ce-l silea să stea retras pentru a se reface.

Dacă energia lui Churchill putea deveni obositoare, la fel era și pasiunea sa pentru război și pentru problemele ridicate de acesta; era în stare să discute pe această temă la infinit. De multe ori, Roosevelt ar fi dorit să schimbe subiectul, fiind mult mai interesat de problemele politicii americane, ori de viitoarea ordine internațională. După cum afirma Beaverbrook, erau clipe în care Roosevelt voia să scape de Churchill și să se întoarcă la plăcerea oferită de mult iubita sa colecție de timbre.

Diferența de vitalitate și de temperament dintre ei era demonstrată și de atitudinea față de problemele politice cu care se confruntau. Lui Churchill, luptător înnăscut, îi plăcea să intre în cușca leului, să înfrunte o Cameră a Comunelor critică și chiar ostilă pe care reușea să o cîștige de partea sa, sau măcar să obțină o majoritate confortabilă. Îi plăcea să determine și să modeleze opinia politică, nu să o urmeze. Aceasta nu însemna că nu purta un deosebit respect Parlamentului — în special cînd se putea bucura de sprijinul acestuia. Îi scria lui Roosevelt în aprilie 1944: „Camera Comunelor... s-a dove-

Anthony Eden și Oliver Harvey sosind la Downing Street 10, ianuarie 1938

Winston Churchill și Anthony Eden inspectînd trupele britanice din Tunis, iunie 1943

1943. *Trupele sovietice trec la contraofensivă*

dit a fi fermă în susţinerea cauzei, reuşind să domolească pe toţi ce se arătau ostili. Îmi dă o linişte imensă să ştiu că acest mare organism mă urmează şi mă sprijină".

Roosevelt avea o altă poziţie. El trebuia — cel puţin în faţa opiniei publice — să urmeze opinia americanilor, să-i dea socoteală şi nu să o determine în funcţie de poziţia sa. Acest punct de vedere i-a fost explicat cu claritate lui Churchill de către Roosevelt atunci cînd s-a pus problema intrării în război a Americii sau cu ocazia diferenţelor de opinie dintre ei în privinţa Italiei, Greciei şi Spaniei. Una din consecinţele acestei situaţii era că Churchill avea posibilitatea să-l apere pe Roosevelt în faţa atacurilor britanice cu mult mai multă uşurinţă decît o putea face Roosevelt, în faţa atacurilor americane îndreptate împotriva primului ministru britanic.

Operaţiile „exotice" sînt blocate de comandanţii militari

Una din consecinţele sistemului politic american era aceea că Roosevelt se bizuia în mod deosebit pe cei mai apropiaţi prieteni sau consilieri, care, în majoritate, nu erau prea apropiaţi de Churchill. Hopkins era, poate, o excepţie: a arătat o prietenie deosebită Angliei în cele mai grele momente prin care a trecut şi i-a ajutat adesea atît pe Churchill cît şi pe Eden într-un mod deosebit de eficace. Dar idealismul său simplu a fost şocat de imperialismul reacţionar demonstrat de Churchill şi Eden; şi, cînd în 1943 se devotă ideii de a cultiva prietenia cu Uniunea Sovietică, sentimentele sale faţă de Anglia deveniră incerte.

În momentul în care şi-a părăsit postul de la Vichy, amiralul Leahy, şeful de Stat major al lui Roosevelt, ştia foarte puţine lucruri despre englezi, pe care îi şi suspecta într-o manieră destul de naivă.

Cordell Hull, cu toate că, aparent, îl admira şi-l respecta pe Eden, era deosebit de sensibil la pornirile antibritanice ale opiniei publice americane. Generalul George Marshall şi şefii de stat major erau foarte suspicioşi în faţa aparentelor zig-zaguri din gîndirea strategică a lui Churchill şi a influenţei sale asupra lui Roosevelt în probleme de strategie. Deci, Roosevelt trăia şi acţiona într-o atmosferă nu tocmai favorabilă lui Churchill.

Cel mai mare folos pentru Churchill de pe urma prieteniei cu Roosevelt (gîndind în termeni pragmatici) a fost puterea dobîndită — cel puţin pînă în iulie 1943 — de a-şi impune propriile idei strategice (ale sale sau ale Angliei) în faţa şefilor de Stat major ai Statelor Unite. Aceştia nu aveau încredere în el, pentru că îl considerau un om căruia îi plac operaţiunile „exotice" şi care obişnuia să revină asupra unor înţelegeri deja convenite. La baza acestor suspiciuni stătea primirea foarte entuziastă făcută de englezi — şi de Churchill în special — lui George Marshall[25] cînd a vizitat Londra în aprilie 1942 şi a propus o invazie masivă anglo-americană în Europa — respectiv în Franţa — la o dată cît mai apropiată. Churchill se temea că, după dezastrul de la Pearl Harbor, conducătorii militari americani îşi vor modifica intenţia de a da prioritate războiului din Europa, folosindu-şi forţele în Pacific. Faptul că situaţia nu se prezenta tocmai aşa îl linişti în mod deosebit pe Churchill. Generalul Hastings Ismay[26], prezent şi el, nota mai tîrziu: „Toată lumea era entuziastă... toţi păreau a fi de acord în întregime cu propunerile americane. Nu s-a exprimat nici o îndoială... Poate că, dacă englezii şi-ar fi exprimat punctele de vedere mai deschis, s-ar fi putut evita viitoare neînţelegeri... Prietenii noştri americani s-au întors fericiţi acasă, cu impresia greşită că noi ne asumasem acest angajament".

Cînd americanii şi-au dat seama că englezii aveau destule îndoieli în privinţa operaţiunilor din Franţa din 1942, s-au considerat înşelaţi; şi din acel moment l-au tratat pe Churchill ca pe un om în care nu se putea avea încredere.

Churchill reuşi, totuşi, să-l determine pe Roosevelt să-şi convingă şefii de stat major de necesitatea unor apropiate debarcări în Franţa şi să accepte ideea unor debarcări în Africa de nord franceză (cu toate că ei nu agreau o astfel de acţiune, în pofida dorinţei preşedintelui). Ulterior, prin metode similare, Churchill a obţinut acordul (nedorit de americani) de a invada Sicilia, iar apoi partea continentală a Italiei.

„Strategia mediteraneană" a lui Churchill nu a fost niciodată pe placul conducătorilor militari americani. Nici strategia sa în Orientul Mijlociu nu era agreată. În mai 1941, Roosevelt i-a trimis lui Churchill un mesaj în care trecea cu uşurinţă peste perspectiva unei retrageri britanice din Orientul Mijlociu, cu toate că sursele irakiene de petrol urmau să fie, în primul rînd, distruse. Churchill s-a consultat cu Eden înainte de a replica, iar răspunsul a fost urmarea unui efort comun: situaţia ar fi fost complet deosebită în Orientul Mijlociu dacă Statele Unite „ni s-ar fi alăturat imediat ca beligerant", iar Roosevelt „n-ar fi subapreciat gravitatea consecinţelor ce puteau să decurgă dintr-o prăbuşire în Orientul Mijlociu: în acest război, fiecare loc este un loc cîştigat şi cît de multe ne mai putem permite să pierdem?". Cinci luni mai tîrziu — Statele Unite erau încă neutre — Churchill îi scria lui Roosevelt că el

25. George Marshall (1880—1959), şeful statului major al armatei americane (1939—1945), ambasadorul S.U.A. în China (1945—1947), secretar de stat (1947—1949), ministru al apărării (1950—1951).

26. Hastings Ismay (1887—1965), general britanic, secretar-adjunct al Cabinetului de război (1941—1945), secretar-general al N.A.T.O. (1952—1957).

speră „să potolească îndoielile şi neliniştile unora dintre generalii noştri în privinţa înţelepciunii efortului nostru de a păstra Orientul Apropiat şi... «Valea Nilului".

În funcţia de secretar de stat la Ministerul de război, cît şi ca ministru de externe, Eden susţinea cu putere atît hotărîrea lui Churchill de a-şi păstra poziţiile din Orientul Mijlociu, cît şi strategia sa din Mediterană.

Atitudinea lui Roosevelt nu era foarte clară. Datorită poziţiei şefilor săi de Stat major, cît şi din considerente de politică internă, el dorea să-i fie bine şi clar definită poziţia, pentru opinia publică, în legătură cu situaţia complicată din Mediterana de est şi din zona Balcanilor; acestea trebuiau lăsate în grija imperialiştilor britanici.

Churchill, conştient de sensibilitatea americanilor asupra acestei chestiuni, l-a întrerupt pe Eden care, în timpul discuţiilor anglo-americane de la Alger din mai 1943, a folosit o frază, în mod exagerat, prin care sugera că ar putea fi folosite trupe anglo-americane în Balcani. „Eden şi cu mine eram perfect de acord asupra politicii militare", şi adăugă el mai tîrziu: „dar îmi era teamă ca nu cumva turnura frazei sale să nu-i fi derutat pe prietenii noştri americani".

Pe de altă parte, se părea că Roosevelt spera să rezolve problema din ambele puncte de vedere: să nu recurgă la o intervenţie militară în zona delicată, dar să exercite în acelaşi timp puterea prin mijloace clandestine, cum ar fi, de exemplu, cu ajutorul O.S.S.[27] al generalului William Donovan. La începutul anului 1941, Donovan efectuase o vizită de recunoaştere în zona Balcanilor, ca reprezentant special al preşedintelui Roosevelt, mai mult pentru satisfacţia personală a lui Churchill. În 1942, Donovan avea un reprezentant la Cairo. În octombrie 1943, Roosevelt i-a trimis lui Churchill un mesaj prin care propunea ca Donovan să preia conducerea tuturor agenţiilor de informaţii engleze sau americane din Balcani. Churchill a respins cu fermitate şi chiar brutalitate ideea; O.S.S. a continuat, totuşi, operaţiunile în zonă, cîteodată în cooperare cu britanicii, alteori împotriva lor. Balcanii şi Mediterana de est au rămas zone inaccesibile americanilor, iar Roosevelt se simţea liber să-şi decline orice responsabilitate în zonă sau să-i critice pe britanici.

Reculul strategiei lui Churchill în Mediterană, care l-a afectat în mod deosebit, a fost eşuarea planurilor sale de a cuceri insule importante din Marea Egee, din lipsa vaselor de debarcare. După pierderea insulei Cos şi decizia de a evacua Lerosul, îi scrise lui Roosevelt: „Nu găsesc cuvinte pentru a-ţi explica cît de dureroasă este această decizie pentru mine". Roosevelt nu-şi pierdu, totuşi, simpatia pentru el. Din acel moment, puterea lui Churchill de a influenţa deciziile Comitetului mixt al şefilor de Stat major anglo-american a diminuat considerabil.

S-a zbătut în continuare — cu un oarecare succes — pentru menţinerea vaselor de debarcare în Mediterană pentru campania italiană şi pentru o amînare a operaţiunii **Overlord.** (Continua să fie sceptic în ceea ce privea strategia pentru **Overlord,** şi îi scrise lui Cadogan, la jumătatea lunii aprilie 1944, că „această bătălie ne-a fost impusă de ruşi şi de autorităţile militare americane", dar nu avea de gînd să scoată „un strigăt" de groază pentru asta.)

La Teheran şi din nou în vara anului 1944, Churchill nu a reuşit să-şi impună planul său pentru o operaţiune prin Istria şi defileul Liubliana spre Viena; Roosevelt fusese, mai întîi, de acord la Teheran cu această idee, spre alarma consilierilor săi militari, dar, ulterior, a abandonat-o.

În iunie 1944, în timp ce generalul Harold Alexander[28], Harold MacMillan şi feldmareşalul Smuts[29] făceau puternice presiuni în favoarea acestui plan, sprijinit mult de Eden, din raţiuni politice, Churchill a pledat în faţa americanilor, ca fiind mai important decît debarcarea din sudul Franţei. A primit un foarte categoric „NU" din partea conducătorilor militari americani, ceea ce l-a determinat să trimită lui Roosevelt un mesaj vehement în care arăta că exista profunde nemulţumiri asupra preluării unilaterale a controlului evenimentelor de către şefii de Stat major americani, în timp ce opiniile Comandantului suprem englez din Mediterană erau total neglijate: „Această situaţie nu mai poate continua şi solicit respectuos o nouă discuţie oficială asupra acestui subiect... Sîntem îndreptăţiţi să solicităm un tratament egal. Avem acelaşi număr de trupe şi aceleaşi forţe angajate în Europa, inclusiv pe cele două teatre de operaţiuni, ca şi voi... Sînt convins că este datoria celor ce poartă răspunderea şi exercită comanda să se plaseze pe poziţii egale şi rezonabile. Altfel, va fi necesar să inventăm un alt mecanism pentru a duce războiul".

Această ameninţare era deosebit de gravă; probabil că Churchill nu s-a gîndit niciodată în mod serios la această posibilitate, dar dorea să facă fum în jurul acestei chestiuni.

În orice caz, i-a trimis lui Eden textul mesajului, pe care ministrul de externe l-a mai îndulcit întrucîtva. După două săptămîni, Churchill îl informă pe Eden că s-a hotărît să nu-l mai trimită preşedintelui american. Nu accepta, în orice caz, înfrîngerea, păstra proiectul pe hîrtie — cu toate că nu-l putea pune în aplicare, atîta timp cît propriii săi şefi de Stat major aveau serioase îndoieli asupra lui —, şi aceasta pînă într-un stadiu mai avansat al războiului.

Eden, care participase la numeroase discuţii asupra strategiei de război, era conştient de importanţa relaţiei Churchill—Roosevelt în influenţarea deciziilor Comitetului mixt al şefilor de stat major anglo-american din Washington, cel puţin pînă în ultima etapă a războiului. Ar fi dezaprobat cu hotărîre o situaţie similară în domeniul politicii externe. Vizita sa la Washington, din martie 1943, a reprezentat un succes aparent. Halifax îi raporta lui Churchill: „De la bun început, Eden s-a înţeles cu toţi de la preşedinte în jos, atît în discuţiile particulare, cît şi în public. Nu a făcut nici un pas greşit". (Eden avea un strămoş american, cu toate că acesta era mult mai îndepărtat decît cel al lui Churchill). Niciodată nu fusese în termeni atît de apropiaţi şi deschişi în relaţia sa cu Departamentul de Stat, ca atunci. În ianuarie 1942, scria: „Politica Statelor Unite este excesiv de morală, mai cu seamă atunci cînd nu sînt în joc interesele Americii".

Se pare că el continua să aibă această convingere.

Dorea, mai presus de orice, să fie în măsură să ducă o politică independentă, proprie. În domeniul politicii externe, urmărea să folosească relaţia directă Churchill—Roosevelt în acest scop. Şi a făcut-o cu oarecare succes pentru scopurile din timpul războiului. Dar nu pe termen lung...

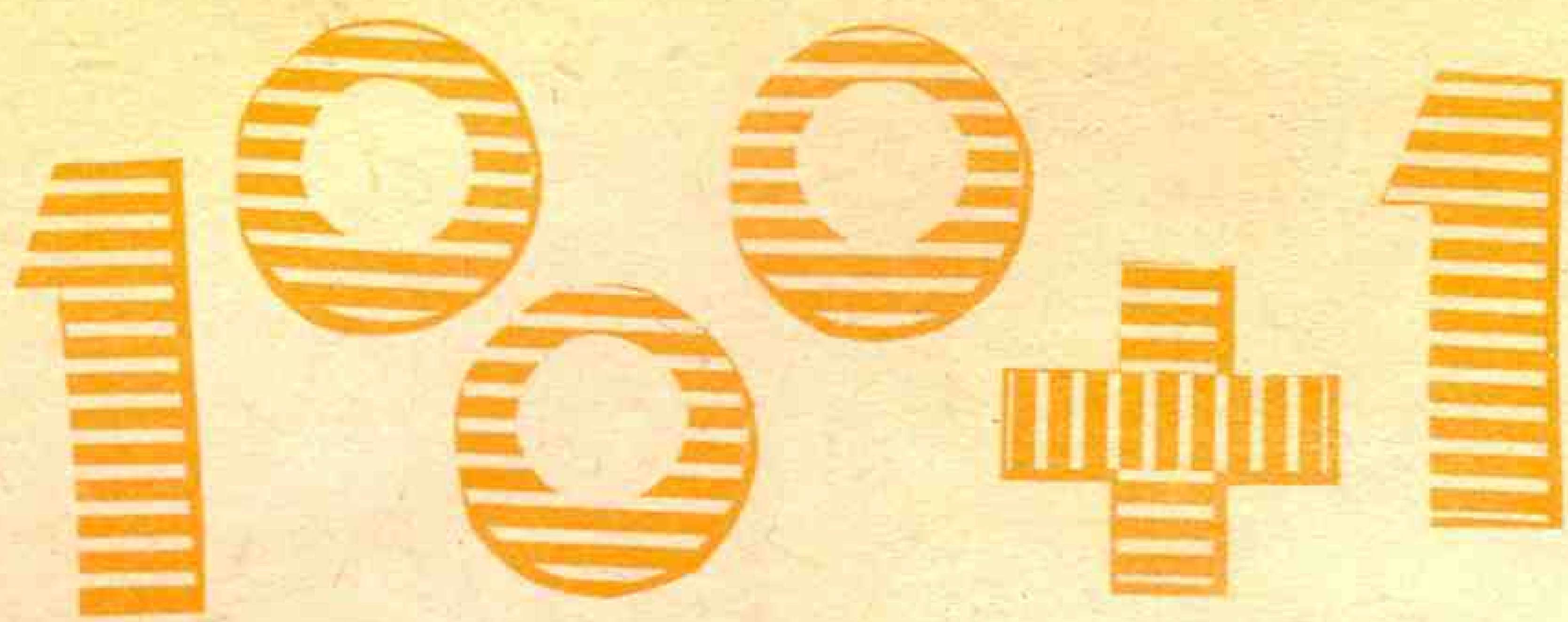
Introducere, selecţie, traducere, note Cristian Popişteanu, Dan Ghibernea

27. Office of Strategic Services (Departamentul serviciilor strategice).

28) Sir Harold Alexander (n. 1891), comandant-şef al trupelor britanice din Orientul Mijlociu (aug. 1942), a comandat operaţiile de debarcare din Sicilia (iulie 1943) şi Italia (sept. 1943), comandantul-şef aliat al trupelor din Italia (1944—1945), guvernator general al Canadei (1946—1952)

29) Jan Christiaan Smuts (1870—1950), ofiţer şi om politic sud-african, prim-ministru al Uniunii Sud-Africane (1919—1924; 1939); ministru de justiţie (1933—1939)

Congelarea — scurtă istorie

Dat fiind faptul că alimentele sînt, în marea lor majoritate, de producţie sezonieră şi neregulată, omul a căutat de timpuriu să le conserve, pe de o parte pentru a se apăra împotriva foametei, pe de alta, pentru a avea o variaţie alimentară în toate anotimpurile.

Pentru a păstra timp îndelungat un aliment, trebuie eliminate anumite procese bacteriologice, absolut normale, dar supărătoare, şi oprită contaminarea ulterioară a alimentului. Procedeele termice, „la cald" şi „la frig", se numără printre mijloacele de conservare cele mai eficiente.

Încă din antichitate, s-a ştiut cum să se întrebuinţeze frigul pentru a conserva alimentele. Popoarele nordice îngropau, în prima zăpadă, ceea ce voiau să păstreze pentru sfîrşitul iernii. Romanii acopereau cu zăpadă şi bucăţi de gheaţă peştele pescuit în Rin, langustele de Sardinia, stridiile armoricane pentru a le transporta la Roma în condiţii bune.

Pînă la sfîrşitul secolului al XIX-lea, gheaţa strînsă în timpul iernii era păstrată într-un soi de silozuri săpate în pămînt, numite gheţării.

Prima realizare practică în acest domeniu datează din anul 1857: francezul Ferdinand Carré inventează o maşină care fabrică cuburi de gheaţă. El face demonstraţia aparatului la Expoziţia Universală de la Londra.

A doua realizare este tot opera unui francez, Charles Tellier, care, în 1876, echipează o navă de 650 tone, „Frigorificul", şi transportă, în timp de trei luni, la Buenos Aires, o încărcătură de carne franţuzească excelent congelată.

Congelarea, aşa cum o cunoaştem noi astăzi, s-a născut în 1929, odată cu obţinerea, de către americanul Clarence Berdseye, a unui brevet pentru congelarea rapidă (quick—freezing) a alimentelor perisabile.

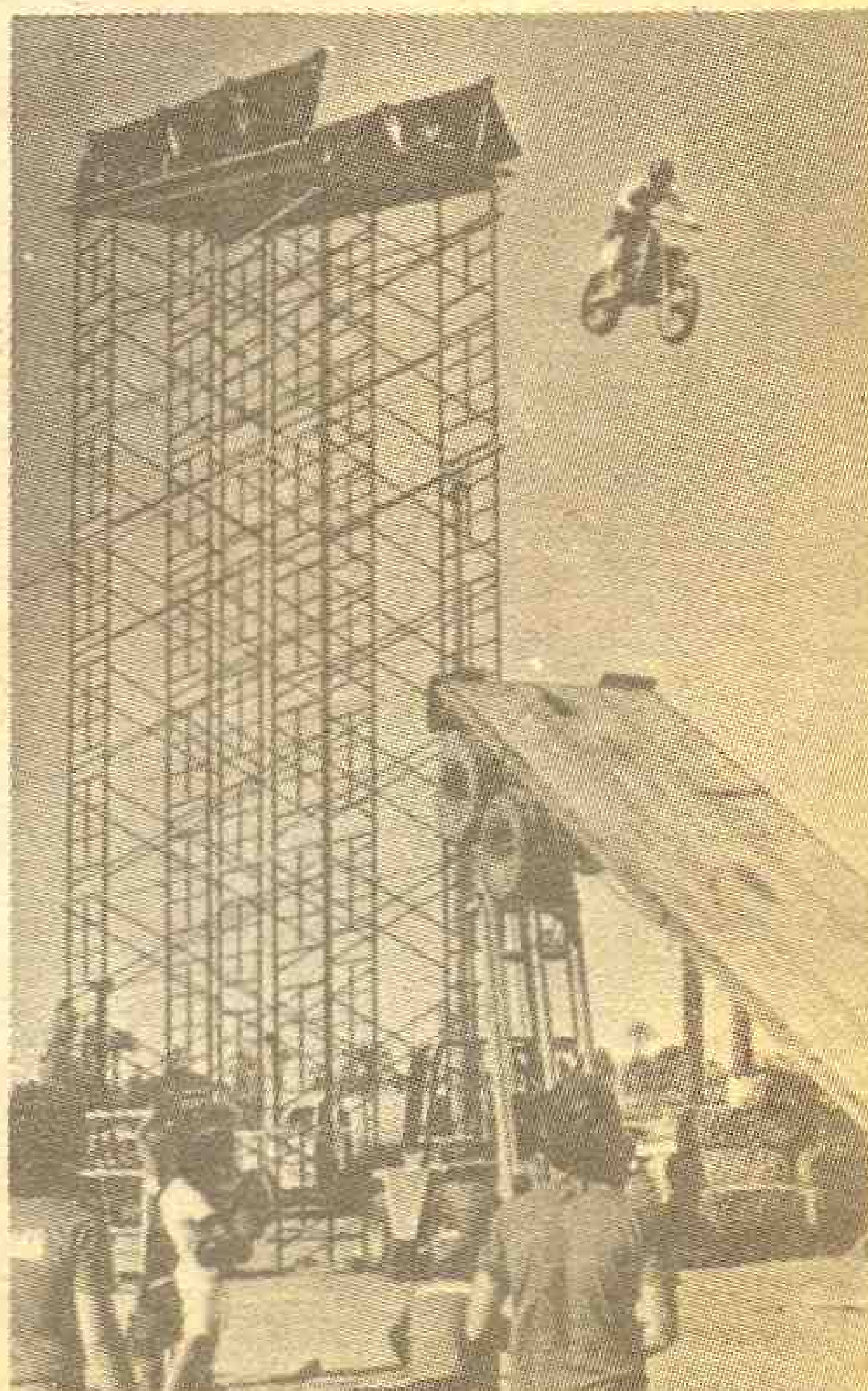

„Copilul-lup" Ramu, găsit în jungla indiană în 1976, adoptat de o familie de lupi, a încetat din viaţă, la 25 februarie acest an, la New Delhi, în vîrstă de 10 ani. În 1976, ziarele din întreaga lume anunţau găsirea, într-o regiune păduroasă din districtul Sultanpur, statul Uttar Pradesh, a unui copil-lup, care supravieţuise mai bine de un an datorită simţului matern al unei lupoaice care l-a hrănit împreună cu puiul său. El adoptase mersul patruped, unghiile de la mîini şi picioare luaseră forma ghearelor, palmele mîinilor şi genunchii căpătaseră aspectul perniţelor labelor de lup. „Băiatul-lup" a fost preluat de o misiune de caritate, unde a deprins să se spele şi să se îmbrace, dar n-a fost în stare să înveţe să vorbească, după cum i-a fost imposibil să devină sociabil. Fotografia aceasta a fost făcută cu puţin timp înainte ca Ramu să moară

Dinozaurii şi stupefiantele

Dinozaurii se drogau! Şi au plătit acest viciu cu viaţa. Iată, exprimată pe scurt, ipoteza lansată de reputatul psihiatru Ronald K. Siegel de la Universitatea din California. Este ultima dintr-o bogată serie de supoziţii cu privire la motivele dispariţiei uriaşelor reptile. Desigur că este şi una dintre cele mai extravagante. R.K. Siegel susţine că aceste animale ierbivore se hrăneau cu mari cantităţi de plante, dintre care probabil că unele au fost psihoactive. La cele aproximativ o mie de kilograme ingurgitate zilnic, doza acestor plante psihoactive putea să atingă un volum mare. Intoxicat cu alcaloizi, ficatul reptilelor nu a putut rezista prea multă vreme. Şi rezultatul, după opinia lui R. Siegel, a fost o moarte prin ceea ce se numeşte în prezent „overdose" (supradoză), fapt demonstrat, după părerea sa, de poziţia foarte contorsionată a anumitor fosile asemănătoare cu cea a drogaţilor decedaţi. Dar ipoteza originalului psihiatru are şi un cusur – nu se poate aplica în cazul marilor reptile carnivore. De unde se vede că nu întotdeauna maladiile contemporane îşi găsesc originea în preistorie.

Un salt mai puţin obişnuit. Protagonist – motociclistul Gary Wells, din Phoenix (Arizona), care, de data aceasta (aprilie, 1985), a reuşit

Bumerangul... cuvintelor

Primăvara 1943... Un înverzit loc de popas în peisajul arid din vecinătatea Ierusalimului — orașul de reședință al autorităților Palestinei sub mandat britanic. Pretutindeni forfotesc oameni în uniformă. Harriet, înfățișare de „stea de cinema", aflată la primul contact cu aceste locuri, se amuză de povestirea unui maior englez, cunoștință întîlnită întîmplător și pe care îl suspectează că aparține serviciilor speciale: „Zilele trecute, m-am urcat într-un taxi și i-am spus șoferului: «La postul de radio». «La care dintre ele? La PBS[1] sau la Postul Secret de Radio?,» m-a întrebat. I-am replicat: «De unde știi că există un post secret de radio?» Tipul a izbucnit în rîs: «O, domnule, toți știu postul secret de radio.»"

Harriet este un personaj de roman, eroina principală a dublei trilogii, a Balcanilor și a Levantului, reunite sub titlul „Avatarurile războiului", a scriitoarei britanice Olivia Manning. Dar această anecdotă se aseamănă cu un episod din memoriile unui agent secret britanic real, care, trimis la Cairo, unde se afla Cartierul general al Orientului Mijlociu, pentru a se pune la dispoziția serviciilor speciale, ale căror antene se prelungeau în Europa de sud-est, i se indică de către un șofer de taxi o mare clădire mohorîtă (Rustom Building), ca fiind „casa secretă". Într-adevăr, la Rustom Building era și destinația agentului a cărui uniformă nu se deosebea de cea a miilor de ofițeri ce împînzeau Cairo. Dar mica întîmplare a Harrietei poate fi mai bine înțeleasă, știind că, într-un fel, este alter-ego-ul Oliviei Manning, care și-a purtat eroina pe un itinerar parcurs de însăși autoarea, începînd din septembrie 1939 — București, Atena, Cairo, Damasc, Baalbek, Galileea, Ierusalim. Iar soțul scriitoarei, R.D. Smith, fost lector de limbă engleză la Universitatea din București, în momentul în care se desfășura relatarea glumeață a maiorului, avea răspunderea PBS.

A existat însă, nu ca ficțiune, Postul Secret de Radio? Răspunsul este, categoric, da. Și nu era singurul. În cursul celui de al doilea război mondial, au existat zeci de astfel de posturi, în diferite țări angajate în marea conflagrație a secolului XX. Ele se ocupau cu „propaganda neagră", fiind, după expresia unei persoane implicate în manipularea lor, „bumerangul negru". „Neagră" sau „negru" într-un sens pe care nu îl vom găsi în nici un dicționar sau enciclopedie. Un termen însă familiar celor implicați în operațiunile serviciilor de spionaj și contraspionaj, în al căror argou negru este egal secret. În cazul propagandei negre, așa cum îl definea istoricul britanic Elisabeth Barker la Congresul Mondial de Istorie, din august 1980 de la București, scopul ei era subversiunea „prin metode care foloseau nu numai informații adevărate, dar și informații neverificabile, inventate ori «greșite»".[2].

1. Palestine Broadcasting Station (Postul de radio Palestina), care transmitea în limbile din zonă și în direcția Balcanilor.

2. Unii autori americani atrag atenția că, deși în perioada postbelică, noțiunea de „propagandă neagră" sau „posturi de radio negre" a căpătat o relativ largă circulație publică indicînd același scop de subversiune neidentificabil precis cu sursa care îl manipulează, în limbajul serviciilor speciale mai exista un sens pentru „emițător radio negru". Acesta se referea, însă, la folosirea operatorului radio capturat al unei rețele de informații inamice pentru a-și „intoxica" șefii din centrală.

RĂZBOIUL CUVINTELOR

Între 1939—1945 s-a desfășurat și primul și cel mai prelungit război al cuvintelor. Rampele sale de lansare erau posturile de radio, deși nu s-au neglijat nici alte mijloace, de la împrăștierea de manifeste și chiar ziare de către avioane speciale[3] și pînă la răspîndirea de zvonuri născocite de agenții aparținînd ramificațiilor serviciilor secrete. Posibilitățile politice ale emisiunilor de radio destinate străinătății fuseseră evaluate încă în perioada interbelică. În deceniul al patrulea, instituirea de servicii de emisiuni pentru ascultătorii de peste hotare se răspîndise pe toate continentele, inclusiv pentru coloniile și protectoratele marilor metropole,

3. În afară de ziare sau manifeste în limbile naționale din teritoriile asupra cărora erau lansate, un caz celebru al războiului psihologic s-a produs în legătură cu o declarație din

iar, în ajunul izbucnirii războiului, astfel de programe își aveau originea în 26 de locuri.[4] Cînd armele au tăcut, acest cerc cuprindea 55 de țări, iar numărul săptămînal de ore-emisie se ridicase la 4 275[5]. Este de subliniat că aceste programe se identificau clar cu statele de pe al căror teritoriu se transmiteau și cu obiectivele oficiale pe care țările respective le urmăreau.[6] Desfășurarea războiului a dus și la apariția unei noi categorii de emisiuni radio. „În anii războiului mondial, cu consimțămîntul și sprijinul guvernelor sovietic și britanic, au existat la Moscova și Londra posturi emițătoare de radio ale grupurilor de rezistență ale popoarelor europene aflate în străinătate, care au furnizat o contribuție notabilă la propaganda aliată împotriva naziștilor și adepților lor din țările și regiunile ocupate. Astfel, au funcționat la Moscova posturile de radio ale rezistenței germane (postul de radio «Germania liberă»), române («România Liberă»), bulgare («Hristo Botev»), poloneze («Tadeusz Koszciuszko»), ungare («Lajos Kossuth»), iugoslave («Slobodna Iugoslavia») etc. La Londra, postul de radio al «Franței Libere» s-a distins în mod deosebit prin activitatea sa, emisiunile începînd a fi transmise din iunie 1940 și continuînd fără întrerupere pînă în octombrie 1944".[7]

Germania nazistă a fost prima care a introdus dimensiunea subversiunii și subminării moralului în țările a căror dominație o viza, încă înainte de a se lansa în agresiunea militară. Dar, numai la o săptămînă după ce tancurile și avioanele cu zvastica se năpustiseră asupra Poloniei, într-o directivă secretă din 8 septembrie 1939, Hitler, trasînd o serie de obiective în desfășurarea războiului, atribuia propagandei „rolul de a distruge moralul și voința de a învinge la adversari". De altfel, Hitler obișnuia să-l desemneze pe conducătorul vastului aparat nazist din acest domeniu, ca și al difuzării ideilor fasciste, J. Goebbels, drept „mareșalul propagandei".

Deși rădăcina îndepărtată a termenului de propagandă este atribuită preocupării Vaticanului de răspîndire a credinței catolice prin instituirea, în secolul al XVI-lea, a unei comisii de cardinali *de propaganda fide* și a unui *colegium de propaganda* în 1627, abia în perioada interbelică în Germania a fost forjată noțiunea de «război psihologic». Pe de o parte ea căuta să proiecteze convingerea că înfrîngerea în primul război mondial nu s-a datorat factorilor militari, ci „loviturii de cuțit pe la spate", în care propaganda adversarilor ar fi jucat rolul esențial în prăbușirea moralului populației. Pe de altă parte, acest concept atribuia războiului psihologic un rol esențial în realizarea planurilor naziste de dominație mondială. O componentă majoră a «războiului psihologic» avea să devină folosirea de mijloace care să semene confuzie prin recrutarea de transfugi și, ulterior, prin crearea de posturi de radio «negre». Chiar din primele zile ale toamnei 1939, de la Hamburg a început să transmită propagandă nazistă defetistă un transfug fascist din Marea Britanie, William Joyce. Emisiunile sale, care, timp de cîteva luni, au avut un mare ecou, i-au atras, prin intermediul presei engleze, denumirea de lordul Haw-Haw (Hau-Hau)[8]. În scurt timp, însă, naziștii i-au găsit lui Haw-Haw o nouă întrebuințare, paralel cu continuarea emisiunilor în limba engleză de la postul de radio oficial — Hamburg. Joyce a primit din februarie 1940 răspunderea secției britanice a «Rețelei Concordia».

Organizarea acestei rețele de posturi de radio pe unde scurte a început conform directivelor lui Goebbels la sfîrșitul toamnei 1939. Scopul era să dea impresia că posturile de radio respective funcționează clandestin în chiar țările cărora li se adresau și erau animate de forțe de opoziție, antiguvernamentale și în favoarea unei înțelegeri cu Germania. De asemenea, în faza inițială, propagarea ideologiei fasciste a îmbrăcat și coloratura extremei drepte din țările de destinație ale emisiunilor. Primul post de radio «negru» german a început să funcționeze în decembrie 1939 și emitea, alternativ, sub două denumiri — *Réveil de la France* (Deșteptarea Franței) și *La voix de la paix* (Vocea păcii), lăsînd impresia că era animat de grupuri pacifiste de extremă dreapta. În ianuarie 1940 i-a urmat *Radio-Humanité*, folosind, de astă-dată, un limbaj pseudo-comunist. Tot de la stații de emisie pe unde scurte din Prusia Orientală au început să transmită, o lună mai tîrziu, și radiourile «negre» destinate ascultătorilor britanici. Mai întîi și-a făcut apariția în eter *New British Broadcasting Station* (Noua stație de radio britanică), urmată de *Worker's Challenge* (Contestarea muncitorească), *Christian Peace Movement* (Mișcarea pentru pace creștină) și *Radio Caledonia*. În cursul războiului, «Rețeaua Concordia» a ajuns să folosească 16 stații secrete de radio, care emiteau spre 13 țări ale Europei, cele adresate U.R.S.S., după începerea agresiunii naziste avînd denumiri de la *„Pentru Rusia"* și pînă la *„Veteranii gărzii lui Lenin"*. Astfel, de la bun început, „războiul total" a încorporat, într-o enormă varietate de forme, componenta psihologică.[9]

---

octombrie 1941 a șefului Serviciului de presă al Reichului, Otto Dietrich, prin care acesta, în cursul ofensivei germane spre Moscova, anunța „înfrîngerea definitivă a Rusiei". „Războinicii psihologici" de la Londra n-au întîrziat să exploateze imprudenta și megalomana afirmație a lui Dietrich. Ei și-au procurat un exemplar din principalul ziar nazist, *Völkischer Beobachter*, care o reprodusese cu titlu mare, și facsimile ale declarației erau împrăștiate periodic din avion, în cursul anilor de război. În general, ridiculizarea adversarului și subminarea credibilității afirmațiilor sale s-au înscris printre mijloacele larg folosite ale „războiului nervilor".

4. Albania, Australia, Belgia, Bulgaria, China, Danemarca, Elveția, Finlanda, Franța, Germania, Italia, Iugoslavia, Japonia, Marea Britanie, Norvegia, Olanda, Polonia, Portugalia, România, Spania, Statele Unite, Suedia, Turcia, Ungaria, U.R.S.S., Vatican.

5. În 1943, Germania transmitea emisiuni spre 60 de țări, totalizînd 430 ore pe zi, în 23 limbi.

6. Din acest motiv, ele au fost incluse, de unii istorici, în categoria propagandei „albe".

7. Ion Popescu-Puțuri, *La propagande pendant la sèconde guerre mondiale. Methodes, objectifs, resultats*, în volumul *La propagande pendant la deuxième guerre mondiale*, Bucarest 11—12 Aôut 1980, pp.37—38.

8. Emisiunile au stîrnit o asemenea preocupare la nivelul oficialităților britanice, încît a fost organizat un sondaj în rîndul ascultătorilor — sondaj a cărui amploare o ilustrează culegerea de informații prin 34 000 interviuri și 750 chestionare. Raportul a fost încheiat la 8 martie 1940 și se intitula: „Propaganda prin radio de la Hamburg: Extindere și efect, impactul asupra publicului britanic în timpul iernii 1939—1940". Datele și concluziile raportului, care au fost folosite în strategia propagandei britanice, au purtat sigiliul „strict confidențial" și despre ele s-a aflat după două decenii de la evenimente.

9. Specialiștii în materie sînt de acord că războiul psihologic, ca tip de propagandă auxiliar operațiunilor militare, a apărut în timpul celui de al doilea război mondial. Actuala răspîndire a noțiunii se datorește largii ei folosiri în Statele Unite, unde, încă în 1942, ea a căpătat circulație în urma publicării cărții lui L. Farago, *German Psychological Warfare* (Războiul psihologic german). În Marea Britanie, unde se manifesta grijă pentru a nu se încorpora o terminologie întrebuințată de inamic, s-a încetățenit de la început expresia *Political Warfare* (războiul politic). Adeseori, „războiul psihologic" a mai fost identificat cu „războiul nervilor". În prezent, acestei ultime noțiuni i se atribuie combinarea de presiuni „psihologice" cu amenințări politico-diplomatice și simularea de acțiuni militare (organizarea de mari manevre sau deplasarea de forțe armate spre puncte focale de criză, aducerea în stare de alarmă a forțelor nucleare strategice etc.).

Bumerangul... cuvintelor

A DOUA DIMENSIUNE

Cu mai puţin de o lună înaintea capitulării Franţei, şefii de state majore ale Marii Britanii, într-un memorandum datat 27 mai 1940, examinînd perspectivele ca ţara lor să rămînă singură în războiul cu puterile europene ale Axei, considerau că înfrîngerea Germaniei „s-ar putea realiza printr-o îmbinare a presiunilor economice, atacurilor aeriene asupra obiectivelor economice germane şi asupra moralului populaţiei şi prin stimularea unei largi revolte în teritoriile cucerite". Cum se poate lesne constata, dintre factorii, care puteau contribui la acest ţel, lipseau orice referiri la operaţiuni ofensive ale forţelor terestre britanice. În aceeaşi lună, R. Leeper, şeful departamentului din Foreign Office pentru propaganda împotriva inamicului şi în ţările ocupate scria titularului ministerului de externe: „Războiul total este o combinaţie a forţelor armate şi moralului civil. Ambele sînt strîns dependente, încît numai forţele armate nu pot cîştiga războiul pentru noi. Noi trebuie să influenţăm moralul civil în Europa într-un asemenea mod, încît să obţinem ca populaţia să facă ceea ce dorim de la ea să facă. Acesta este războiul politic, o parte integrantă a războiului total." Opinia că „războiul politic" reprezenta a doua dimensiune a războiului total era conformă convingerii care prevala în momentul respectiv că propaganda constituie *a Patra Armă* a Marii Britanii, celelalte fiind flota, forţele terestre şi aeriene. „În sensul ei cel mai larg — spunea E. Barker în comunicarea la Congresul Mondial de Istorie — întreaga propagandă britanică îndreptată spre inamic, sateliţi şi ţări ocupate de inamic era propagandă de subversiune. Scopul ei era subminarea loialităţii germanilor faţă de guvernul existent — guvernul naţional-socialist; să întoarcă pe aliaţii Germaniei şi pe sateliţi împotriva Germaniei şi, în ţările ocupate, să stimuleze rezistenţa faţă de puterea ocupată. Pe scurt, ţelul ei era să submineze şi să destrame sistemul politic al lui Hitler în Europa. (...) Propaganda britanică de subversiune, cel puţin în faza iniţială a războiului, avea ambiţia de a urmări obiective politice şi să folosească arme politice şi era privită ca o extensiune de război a diplomaţiei. Acesta a fost motivul pentru care în 1941 numele de *Direcţia războiului politic* a fost dat organizaţiei pentru conducerea propagandei în direcţia inamicului şi a ţărilor ocupate de inamic." În această perioadă a fost stabilită şi distincţia britanică între propaganda «albă» şi «neagră» şi acceptate oficial definiţiile respective. „Propaganda neagră — consemna un memorandum întocmit de R. Leeper, datat 18 iulie 1942 — acoperă toate acele forme de propagandă, care să nu fie identificate cu guvernul Majestăţii Sale şi care apare ca răspîndindu-se spontan din populaţia locală fără inspiraţie sau

---

10. Principalul instrument al propagandei «albe» britanice erau emisiunile postului BBC (Londra), care, în faza finală a războiului, transmiteau zilnic 160 000 cuvinte în 23 de limbi. În aceste emisiuni se emiteau şi scurte mesaje codificate către agenţii secreţi din reţelele britanice sau participanţii la miş-

Directivele P.W.E.

Premierul W. Churchill a aprobat în august 1941, imediat după ce revenise de la întîlnirea din Newfoundland cu preşedintele F.D.Roosevelt, proiectul mecanismului de propagandă prin care se instituia Direcţia Războiului Politic (P.W.E.),denumire indicînd, iniţial, şi Comitetul ministerial sub al cărui control se afla (titularii departamentelor de externe, informaţiilor şi războiului economic). Concomitent a fost stabilită şi conducerea operaţională, în frunte cu Bruce Lockhart, un diplomat cu vechi state de serviciu şi implicat în acţiuni secrete încă din 1917, care a fost desemnat de Foreign Office. Principalii săi colaboratori aveau să devină R. Leeper, şeful P.I.D. pînă la numirea, în 1943, ca ambasador pe lîngă guvernul grec în exil la Cairo, brigadierul (generalul) D. Brooks, aflat în strîns contact cu şefii de state majore, şi J. Kirkpatrik, un diplomat funcţionînd în calitate de consilier pentru probleme externe la B.B.C. Cînd conducerea P.W.E. s-a mutat la Bush House — clădirea care găzduia Serviciul B.B.C. pentru Europa — s-au reunit sub acelaşi „acoperiş" cea mai mare parte a personalului P.I.D., exceptînd pe cei direct angajaţi în problemele de informaţii secrete şi propagandă neagră, rămaşi la Woburn, diferitele compartimente de cercetări şi analize, inclusiv de interpretare şi folosire a propagandei inamice, precum şi secţiile regionale ale P.W.E. Încă din toamna 1941, P.W.E. a devenit răspunzător de emiterea de directive regionale săptămînale în vederea orientării atît a propagandei «albe» cît şi «negre».

O parte din materialele P.W.E. din 1944 privind România (directive săptămînale, sumare de informaţii secrete cu caracter politic etc) au putut fi consultate la Arhivele Statului Bucureşti, unde au fost aduse din Marea Britanie, după deschiderea accesului public la o serie de fonduri de arhivă. Calitatea acestor materiale este indicată nu numai de faptul că directivau activitatea organismelor în subordine, dar erau transmise şi ministrului rezident pentru Orientul Mijlociu de la Cairo, unde se afla şi Comandamentul militar respectiv în a cărui rază intra şi Europa de sud-est, fiind şi membru al guvernului de la Londra, ambasadorilor britanici de la Moscova şi Washington, dar şi altor factori de înaltă răspundere din sfera politico-diplomatică, militară şi de spionaj. În bună măsură, aceste materiale dau indicii nu numai asupra strategiei politice, ci şi pulsului cu care era receptată dinamica evenimentelor şi zigzagurile decurgînd din această dinamică. Astfel, o directivă, datată 6 ianuarie 1944, indica „să se sublinieze înaintarea rusă, notîndu-se frecvent distanţa de Nistru". Directiva pentru săptămîna 7—14 ianuarie, adresată Serviciului emisiunilor în limba română al B.B.C., marchează intensificarea îndemnurilor de a se abandona războiul înainte ca „armatele ruseşti să sosească la frontierele României". Aceste îndemnuri corespundeau unei linii, cristalizate încă în 1942 în activitatea serviciilor secrete britanice, de a favoriza o răsturnare a situaţiei din România, care să înlesnească planurile existente la Londra privind ansamblul peninsulei Balcanice, inclusiv realizarea în

legături britanice (...)[10] Există o linie clară de demarcaţie între metodele propagandei Albe şi Negre. Prima este britanică şi vorbeşte cu autoritate oficială (...) Pe de altă parte, propaganda neagră (trebuie să pară că) nu vorbeşte dinafară, ci se adăposteşte în ţară de care se preocupă. Ea priveşte, la fiecare problemă, din punctul de vedere al oamenilor care trăiesc în ţara (respectivă) (...) Ea trebuie să acţioneze ca şi cînd ar fi o parte a unei organizaţii secrete, care operează din interior. Această definiţie a fost aprobată de ministrul de externe Anthony Eden".

Organizarea propagandei către inamic a început în Marea Britanie încă în ajunul războiului, fiind influenţată atît de experienţa din timpul primei conflagraţii mondiale, dar, mai ales, de tehnicile naziste şi de amploarea lor, iar, după declanşarea ostilităţilor, de impulsul dat în Germania posturilor de radio «negre». În 1938, exista un organism secret pentru controlul şi îndrumarea propagandei către Germania, identificat ca Electra House, de la numele clădirii care îl găzduia. Cuvîntul decisiv în operaţiunile acestui prim organism îl avea Departamentul pentru informaţii (secrete) politice (P.I.D.) din subordinea ministerului de externe, departament condus de R. Leeper. La izbucnirea războiului, în structura complexă a Serviciului Secret de Informaţii (Secret Intelligence Service sau M.I.6), exista şi Secţia D, cu două componente — S.O.1 (propaganda subversivă) şi S.O.2 (acţiuni de sabotaj şi diversiune). Cînd guvernul Churchill a decis, la 22 iulie 1940, crearea Direcţiei Operaţiunilor Speciale (S.O.E.), a cărei misiune premierul a formulat-o în cuvintele „incendiaţi Europa", ambele au fost integrate în noul organism. După un an, S.O.1., precum şi celelalte canale de război politic au fost reunite într-un departament separat[11] sub controlul unui Comitet ministerial (titularii ministerelor de externe, informaţiilor şi războiului economic), denumit *Political Warfare Executive* (P.W.E.) Avînd un caracter secret, P.W.E. (Direcţia războiului politic) purta titulatura de camuflaj Departamentul de Informaţii Politice (PID), ceea ce acoperea şi existenţa realului PID din Foreign Office. PWE a concentrat răspunderea pentru întreaga activitate de propagandă «albă» şi «neagră». Cînd planurile PWE aveau un aspect militar, acestea trebuiau să capete aprobarea şefilor de stat major britanic.

Intrarea Statelor Unite în război (decembrie 1941) a adus, însă, şi chestiunea colaborării anglo-americane pe tărîmul propagandei «negre». În perioada respectivă, Statele Unite erau încă în faza de organizare a activităţii serviciilor lor speciale de spionaj şi diversiune în afara emisferei occidentale şi, în bună măsură, influenţate, în această fază, de experienţa britanică. Abia în 11 iulie 1941, printr-un ordin preziden-

cările de rezistenţă cu care se întreţineau legături. Pe această cale, în noaptea de 5 spre 6 iunie 1944, în momentul începerii operaţiunilor de debarcare anglo-americane în Normandia, a fost transmis un mesaj codificat care a declanşat din partea Rezistenţei franceze atacarea cu succes a 950 obiective feroviare, ceea ce a paralizat sau încetinit considerabil transferul trupelor germane, mai ales al blindatelor spre zona în care aveau loc luptele. Se cunoaşte, în prezent, într-o măsură, şi faptul că, prin emisiunile BBC, erau difuzate mesaje codificate unor oameni politici cu care se întreţineau relaţii de către organismele speciale britanice şi prin alte mijloace. (Astfel, de două ori pe săptămînă, în emisiuni în limba germană, era stabilită ziua şi ora pentru eventuale comunicări destinate liderului Partidului Naţional Ţărănesc, I. Maniu)

11. Pînă în toamna 1942, propaganda «neagră» difuzată din Orientul Mijlociu a fost sub răspunderea exclusivă a SOE, care, organizatoric, depindea de titularul Ministerului Economiei de Război. Dar, în perioada ulterioară a războiului, cu tot patronajul general al PWE, în care cuvîntul decisiv îl avea ministerul de externe, SOE a continuat să exercite o influenţă semnificativă.

această zonă a „alternativei balcanice" la o debarcare anglo-americană în nord-vestul continentului.

Un document P.W.E., aprobat la 27 ianuarie, privind evaluarea situaţiei interne din România, atrăgea atenţia: „Rapoarte sigure sugerează că are loc o categorică sporire a activităţii comuniste în România şi că ideile comuniste se răspîndesc chiar în anumite sectoare ale Armatei. Există unele dovezi că grupuri comuniste sau de stînga conduc energic o competentă propagandă clandestină proaliată". De altfel, tot un document P.W.E. (23 martie), referindu-se la conţinutul şi răspîndirea ziarului „România Liberă", considerat în rapoartele agenţilor secreţi britanici că este editat de comunişti, preciza: „este ştiut că acesta este un ziar bine scris şi viguros".

Dacă, în cursul lunii februarie, se mai insistă că singura cale o constituie „capitularea necondiţionată" pentru o ruptură imediată de Germania (Directivele din 3, 10, 17 februarie), dar fără ca ascultătorii „să poată interpreta (aceasta) ca o declaraţie oficială sau semioficială ori o evoluţie a politicii britanice faţă de România", în luna următoare survine o semnificativă modificare. La 2 martie, se stabileşte să nu se mai folosească cererea „capitulării necondiţionate", intrată în circulaţie din ianuarie 1943 prin declaraţia publică a preşedintelui Statelor Unite la Casablanca. Momentul a coincis cu „tatonările de pace" ale Finlandei cu U.R.S.S. şi în cursul cărora sovieticii n-au pus problema „capitulării necondiţionate". Documentul din 2 martie cere să se sublinieze „că Marea Britanie a fost consultată în privinţa condiţiilor sovietice pentru Finlanda" şi „să se sugereze că dorinţa unei anumite clici în România de a amîna propria prăbuşire ar putea să se dovedească dezastruoasă pentru întreaga ţară, România avînd nevoie de adevăraţi conducători patrioţi, care să înţeleagă necesitatea imediată a păcii cu orice preţ".

Odată cu începerea „tatonărilor de pace" ale prinţului B. Stirbey la Cairo cu reprezentanţii Marii Britanii, U.R.S.S. şi Statelor Unite, la 17 martie, P.W.E. consideră să nu se facă referiri la ele, „exceptînd declaraţii oficiale aliate" (23 martie, 30 martie) şi „nici la persoana lui Maniu sau a regelui" (6 aprilie).

La 29 martie, pe baza unui „raport foarte secret (parvenit) din Bucureşti", se constată că „ostilitate deschisă este arătată germanilor". La 3 aprilie, în ajunul începerii marilor bombardamente anglo-americane în România, o altă directivă P.W.E. consemna: „Pentru a micşora distrugerile materiale şi risipirea de vieţi, România trebuie să ajute armatele ruseşti să izgonească pe germani de pe pămîntul românesc, cît mai rapid posibil". La 20 aprilie, se preconiza să se „ceară românilor şi armatei lor să-i dea afară pe germani", dar „să nu se pledeze pentru o colaborare a românilor şi ungurilor împotriva Germaniei". Din luna mai, tema dominantă devine ruperea de Germania şi „rezistenţa prin orice mijloc posibil la forţele nazismului". Pînă la asaltul anglo-american în Normandia, început la 6 iunie 1944, în conformitate cu planul de înşelare strategică a Germaniei asupra locului şi momentului invaziei (Bodyguard), mijloacele P.W.E. („albe", „negre", „cenuşii") au participat, şi ele, la acreditarea iminenţei unei debarcări în Balcani. Aceasta a avut ca efect,

Bumerangul... cuvintelor

țial, a fost instituit Oficiul Coordonatorului Informațiilor (secrete) — O.C.I., subordonat ministerului de război. În fruntea noului organism a fost numit William J. Donovan, avocat din New York, legat de centrul de putere financiară din Wall Street și prieten cu F.D. Roosevelt, folosit de președinte în misiuni delicate și confidențiale în străinătate, îndeosebi după izbucnirea războiului în Europa. În structura OCI a fost creată și o Secție pentru operații (informații) externe, a cărei conducere avea să o preia scenaristul R. Sherwood, din anturajul Casei Albe și unul dintre cei mai talentați autori ai discursurilor prezidențiale. În iunie 1942, un nou ordin prezidențial a transformat OCI în Oficiul Serviciilor Strategice (OSS), tot sub conducerea lui Donovan, dar în subordinea Comitetului Mixt al Șefilor de Stat Major și a transferat Secția de informații externe la un organism nou creat Oficiul Informațiilor de Război (OWI). Scopul OWI era folosirea de „cartușe de hîrtie" atît în propaganda internă, cît și pentru străinătate, și în componența lui au mai fost integrate *Biroul relatărilor guvernamentale* (creat în 1939), *Biroul de fapte și date*, condus de poetul Archibald MacLeish, și *Divizia de informații a Oficiului de mobilizare*, care se ocupa de administrarea știrilor parvenind de la organele militare. Secția pentru operații externe avea alocate, în 1943, trei sferturi din bugetul OWI și răspundea atît de propaganda «albă», cît și de cea «neagră». La sfîrșitul anului 1942 existau 21 de stații de emisie americane pe unde scurte, care transmiteau săptămînal 2700 de programe spre Europa și Africa în 24 de limbi. Numărul stațiilor de emisie a ajuns la 39 înainte de sfîrșitul războiului, cînd „Vocea Americii" trecuse la sporirea volumului de emisiuni către Asia. „Războinicii psihologici" americani, în acreditarea misiunii lor, au recurs din belșug la metaforele cîmpului de luptă: manifestele împrăștiate din avion erau „artileria războiului psihologic"; publicațiile OWI — „un arsenal de informații"; foarfecele cenzorilor erau „baionete". Archibald MacLeish afirma că bătălia pentru opinia publică reprezenta „principalul teren de luptă al războiului", iar generalul D.D. Eisenhower aprecia că războiul psihologic merită „un loc de cinste în arsenalul militar". Propaganda «neagră» își găsea deplina justificare, deoarece în timp de război, cum explica J. Warburg din Secția de operațiuni externe OWI, „între adevăr și fals nu există diferență prin sine însăși". Dar de propaganda «neagră» nu se ocupa numai acest serviciu, ci și *Ramura Operațiunilor* (privind) *Moralul* (MO) a Oficiului Serviciilor Strategice.

Odată cu începerea acțiunilor comune anglo-americane, mai întîi în Africa de nord (noiembrie 1942), apoi împotriva Italiei (din iulie 1943) și, în cele din urmă, în Franța (iunie 1944), propaganda «neagră» a devenit tot mai mult integrată planificării militare a aliaților occidentali. În acest sens, pentru respectivele teatre de operațiuni, au fost instituite organe speciale de supraveghere și directivă: Secția Războiului Psihologic a Cartierului general aliat din Alger și Departamentul Războiului Psihologic al Cartierului general suprem pentru Europa (de la Londra), ambele avîndu-l, succesiv, în frunte pe generalul D. Eisenhower. La un nivel mai înalt, în acțiunile de acest gen erau

→

în cercurile opoziției burgheze din România și chiar ale unor vîrfuri ale guvernului, să-și întărească opinia că o acțiune de desprindere de Germania este condiționată de o asemenea debarcare. Cert este că, la 8 iunie, o directivă secretă P.W.E. fixa organelor sale „să nu se facă speculații de nici un fel privind o debarcare aliată în Balcani". Desigur, la Londra, astfel de intenții persistau, dar ele nu trebuiau să fie dezbătute, fiind condiționate de posibilitățile reale și aranjamente pentru anumite zone ale peninsulei cu ceilalți doi mari aliați.

Documentele P.W.E. integrau numeroase surse, inclusiv din statele neutre, acordau, în mod firesc, o deosebită atenție frămîntărilor politice și oricărui indiciu asupra stării de spirit a populației, existînd, de obicei, un capitol intitulat „moralul intern". La 15 iunie se semnala ministrului rezident la Cairo: „o competentă sursă secretă dezvăluie că români, aflați în vizită într-o țară neutră, relatează o tendință în creștere de a se ajunge la o înțelegere cu Rusia".

Cu toate canalele de informații de care dispunea, chiar și la 10 august 1944, P.W.E. evalua că, „deși mică, există încă o posibilitate, fie ca Antonescu, fie ca Maniu să încerce o acțiune în favoarea Aliaților". Ca și alte foruri diplomatice, militare sau ale serviciilor secrete, P.W.E. a fost luat prin surprindere de evenimentele de la 23 August 1944, încununare a luptei mișcării de rezistență populară, națională, prin care a fost răsturnată dictatura antonesciană, iar poporul român, scuturînd prin propriile forțe dominația fascistă, s-a alăturat cu întregul său potențial militar și economic coaliției antihitleriste.

Schimbarea statutului României, ca urmare a istoricului Act de la 23 August, participarea țării noastre la război, împreună cu coaliția forțelor antifasciste, au dus la sistarea emiterii directivelor conducerii Direcției Războiului Politic în privința României. În ultimul document cunoscut, de această natură, emis la 31 august 1944, se afirma: „România a surprins întreaga lume la 23 august". După ce se aprecia, în legătură cu evenimentele ulterioare de pe frontul de răsărit, că „nu este deloc o exagerare să spunem că României îi revine, în mare măsură, meritul de a fi asigurat repeziciunea înaintării rusești", documentul P.W.E. enumera următoarele consecințe:

(I) Prăbușirea completă a sectorului sudic al frontului răsăritean german și pierderea a peste 300 000 soldați germani, care fie că au fost anihilați fie încercuiți.

(II) Pierderea aproape sigură a Carpaților ca puternică linie defensivă.

(III) Subminarea inevitabilă a moralului soldaților germani în alte sectoare ale frontului rus.

(IV) Necesitatea unei complete schimbări de strategie germană și a unor retrageri ulterioare în alte sectoare pentru a preveni pericolul încercuirii atît în Iugoslavia, cît și în Grecia, în nordul Ungariei și în Cehoslovacia.

(V) Pierderea actualei și potențialei aprovizionări cu combustibil românesc pentru Wehrmacht și Luftwaffe pe toate fronturile".

implicaţi Statul Major Combinat (anglo-american), cu sediul la Washington, şi, uneori, premierul W. Churchill şi preşedintele F.D. Roosevelt.

JUDO PSIHOLOGIC

Cu o întîrziere de cîteva luni faţă de al III-lea Reich, în 1940 şi-au făcut apariţia în eter şi posturile de radio „negre" ale Marii Britanii, pînă la sfîrşitul anului existînd emisiuni în limbile germană, italiană, franceză şi română. După cum arăta E. Barker, într-o comunicare făcută la un colocviu internaţional desfăşurat în noiembrie 1978, „prima staţie clandestină de radio pentru Europa de sud-est — sau unitate de cercetare (RU de la Research Unit), pentru a folosi numele codificat dat de PWE — a fost îndreptată spre România, urmînd intrării personalului (militar) german în ţară şi venirii la putere a lui Ion Antonescu. Prima ei emisiune a fost pe 12 octombrie 1940. Programe de cincisprezece minute erau transmise de trei ori pe zi. Cuvintele de identificare ale postului erau «Sus inimile fraţi români»". Conţinutul emisiunilor avea un puternic caracter antigerman şi împotriva lui Antonescu şi simpatiza cu partidul naţional ţărănesc. Profesorul R.W. Seton Watson, unul dintre marii specialişti britanici în problemele Europei centrale şi de sud-est, care lucra pe linia propagandei către ţările inamice, a participat la lansarea acestor emisiuni, care foloseau şi foşti diplomaţi români de la Legaţia din Londra. În iunie 1942, o directivă PWE definea, ca obiectiv al postului, de a determina „ruptura alianţei lui Ion Antonescu cu Axa şi, astfel, să se restabilească relaţiile de prietenie cu Marea Britanie, U.R.S.S. şi S.U.A. şi aliaţii lor" şi „să determine poporul român să continue, şi mai viguros, revendicările sale de repudiere a arbitrarului dictat de la Viena". În iulie 1943, autorităţile britanice de resort au decis să suspende activitatea acestor emisiuni şi au înlocuit-o cu o staţie de subversiune pretins pro-Antonescu şi pro-germană, dar care, ca şi alte emisiuni de acelaşi tip în diferite limbi, prin exagerările deliberate, urmărea să discrediteze atît Germania, cît şi pe sprijinitorii ei locali. Aproape concomitent, a fost lansată şi o altă staţie, ale cărei programe îndemnau la acte de sabotaj în zonele petrolifere româneşti. Activitatea celor două staţii a fost oprită în primăvara 1944, cînd Armata Sovietică ajunsese la graniţa României. Dar, tot E. Barker mai arăta, în 1978, că a existat „o staţie adresată României din Orientul Mijlociu cu numele de Vlaicu", care a emis pînă în august 1943. Această emisiune de la postul secret de radio din Orientul Mijlociu încerca să acrediteze ideea că vorbeşte în numele unui conducător al rezistenţei cu pseudonimul Vlaicu. Reţeaua de emisiuni negre din Orientul Mijlociu în direcţia Europei de sud-est, de sub patronajul Direcţiei Operaţiunilor Speciale, urmărea „să impulsioneze acele grupuri dinăuntrul zonei cu care SOE era în contact prin aparate de telegrafie fără fir sau prin curieri".

Extinderea dată radiodifuziunii «negre» poate fi sugerată de faptul că, numai de pe teritoriul propriu-zis al Marii Britanii, au funcţionat, între 1940 şi 1945, nu mai puţin de 48 de posturi, unele cu existenţă mai lungă, altele foarte scurtă.[12] Echipele readacţionale grupate sub autoritatea unui „stăpîn al casei" englez erau complet separate şi îşi desfăşurau activitatea în diferite conace şi clădiri din vecinătatea Mînăstirii Woburn, în peisajul de ţară din apropierea Londrei. Unele dintre aceste posturi, deşi s-a tins să nu le fie dezvăluită originea britanică, au fost menţinute în activitate chiar şi după ce identificarea lor, nu numai de către autorităţile din ţările respective, dar şi de către ascultători, a devenit clară. În argoul „războinicilor psihologici", astfel de staţii de emisie subordonate propagandei «negre» au devenit posturi de radio «cenuşii».[13]

Amploarea cea mai mare a propagandei negre britanice au căpătat-o emisiunile destinate Germaniei, în special forţelor ei armate. Cel mai cunoscut animator a fost un sclipitor ziarist, vreme îndelungată fost corespondent la Berlin, Sefton Delmer, care a şi descris tehnica operaţiunii pe care a condus-o drept un „judo psihologic". Profesorul Asa Briggs, autorul istoriei oficiale a radiodifuziunii britanice, arată că motto-ul promotorilor emisiunilor negre era: „Nu minţi niciodată din întîmplare, numai deliberat". În mai 1941, Delmer şi echipa lui, care includea şi prizonieri de război germani, a lansat staţia *Gustav Siegfried Eins*, care a funcţionat doi ani şi jumătate, în ultima emisiune programul fiind întrerupt de o rafală de pistol-mitralieră. Tema de bază a postului era denunţarea corupţiei într-un limbaj pseudo-patriotic, indignarea faţă de nerespectarea reglementărilor naziste în vigoare (pentru a sugera cît de lesne şi profitabil este să nu se aplice), răspîndirea de zvonuri subversive. În mai 1942, Delmer a făcut să intre în funcţiune *Wehrmachtsender Nord* (Postul de radio nord al Wehrmachtului), care, prin stilul de prezentare, muzică şi o bună parte a informaţiilor, preluate de altfel după agenţia germană DNB, imita şi făcea concurenţă postului oficial de radio al forţelor armate (Wehrmachtsender). Ştirile inventate erau astfel concepute, încît ascultătorul să nu aibă posibilitatea de a le verifica. La 5 februarie 1943, după îndelungi repetiţii, Delmer[14] a pus în mişcare, la cererea autorităţilor navale britanice, *Deutscher Kurzwellensender Atlantik* (Postul de radio german pe unde scurte Atlantic). Idiomul politic al noii staţii nu putea fi distins de cel al lui Goebbels. În noiembrie 1943, a intrat în eter pe unde medii, deci cu audiţie mai bună, mai uşoară şi cu o rază pînă la frontul răsăritean, *Soldatensender Calais* (Postul ostăşesc Calais), anunţat ca fiind în legătură cu postul Atlantik. Ca şi alte posturi «albe», «negre» şi «cenuşii» de sub autoritatea PWE, *Soldatensender Calais*[15] a jucat un rol proeminent în operaţiunea de înşelare strategică a conducătorilor nazişti în legătură cu locul

---

12. Limbile în care s-au efectuat aceste emisiuni: germană, franceză, italiană, română, norvegiană, daneză, cehă, slovacă, sîrbo-croată, slovenă, flamandă, olandeză, bulgară, ungară, poloneză.

13. În literatura de specialitate, mai ales anglo-saxonă, se menţine şi pentru situaţia din prezent clasificarea propagandei, în special în legătură cu posturile de radio în: *albă, neagră, cenuşie*, ceea ce corespunde existenţei reale a celor trei tipuri de activităţi.

14. Din memoriile lui S. Delmer (Black Boomerang, Londra, 1962), dar şi din mărturii de arhivă sau ale altor specialişti, rezultă că imaginaţia şi energia lui în „războiul politic" împotriva naziştilor, pe care îi cunoştea prea bine din experienţa lui de corespondent, nu aveau margini. Una dintre propunerile lui a fost interferarea pe lungimile de undă ale staţiilor inamice cu emiţătoare de puteri asemănătoare pentru a fi difuzate informaţii false sau alte materiale de subversiune. La începutul anului 1945, de pildă, în timp ce staţiile germane pe unde medii nu funcţionau pe durata bombardamentelor, au fost emise pe lungimile lor de undă instrucţiuni oficiale false ale autorităţilor naziste privind evacuarea populaţiei civile, dat fiind iminenta înaintare spre anumite oraşe a armatelor terestre aliate. Scopul era de a semăna confuzie şi haos.

15. Cînd a devenit iminentă eliberarea oraşului Calais (nord-vestul Franţei) de sub ocupaţia germană, numele postului de radio a fost schimbat în *Soldatensender West* (Postul de radio ostăşesc apusean) şi emisiile au continuat pînă în luna mai 1945.

Bumerangul.... cuvintelor

şi momentul debarcării anglo-americane pe continent în primăvara 1944.

Legătura dintre propaganda neagră şi mistificarea strategică sau planurile de a-l înşela pe inamic în legătură cu intenţiile militare aliate — arăta E. Barker[16] la Congresul Mondial de Istorie — a fost stabilită încă în noiembrie 1941. De la sfîrşitul anului 1942, între PWE şi colonelul John Bevan, şeful organismului secret de înşelare strategică, au existat consultări regulate şi strînse, inclusiv în privinţa coordonării operaţiunii de mistificare asupra locului debarcării.[17]

16. Prolificul istoric britanic a ocupat, în timpul războiului, o funcţie de răspundere în PWE, fiind şeful secţiei Balcani. Înainte de izbucnirea conflagraţiei, a cunoscut direct această zonă, inclusiv România, călătorind în calitate de corespondent de presă. În aceeaşi calitate, a revenit în toamna anului 1944 în România şi alte ţări din Balcani. Dezvăluirile lui au fost întotdeauna sincronizate cu momentele în care s-a permis accesul public la documentele de arhivă din diferite fonduri cu aprobările de rigoare, conforme legislaţiei britanice asupra legii secretului de stat.

17. Naziştii au folosit, şi ei, „staţii de radio de înşelare". Una dintre ele, utilizînd postul de radio Arnhem (Olanda), retransmitea, din toamna 1944, emisiunile interne ale BBC şi ale postului de radio al corpului expediţionar anglo-american în Europa, din zori şi pînă la miezul nopţii, intercalînd materiale proprii de diversiune, inclusiv mesaje de la prizonierii de război. O mare iritare a produs în relaţiile anglo-americane o declaraţie difuzată la 8 ianuarie 1945 şi părînd că emană de la BBC, prin care era elogiat mareşalul Montgomery şi se făceau aprecieri dispreţuitoare la adresa trupelor americane. Fiind cunoscute asperităţile din relaţiile mareşalului englez cu şeful său, Ministrul Informaţiilor britanice, B. Bracken, i-a trimis un mesaj explicativ generalului D. Eisenhower.

Această operaţiune, la care, în bazinul Mediteranei, au fost antrenate canalele SOE din zonă, a fost sub controlul direct al Cartierului general al lui D. Eisenhower. Pentru posturile de radio „albe", „negre" şi „cenuşii", ea s-a tradus într-o acţiune de adormire a vigilenţei în sectorul direct vizat de debarcare şi de intensificare a preocupărilor faţă de puncte situate la sute şi chiar mii de kilometri.

●

Marea conflagraţie a secolului XX n-a fost, bineînţeles, cîştigată de „războiul cuvintelor". În ce priveşte efectele posturilor de radio «negre», concluzia desprinsă chiar în Marea Britanie, care avea atunci cea mai mare reţea mondială de emisiuni de toate culorile, contribuţia a fost apreciată ca nefiind cuantificabilă, dar, probabil, foarte mică la scurtarea războiului. Profesorul american Gordon Wright, într-o profundă şi subtilă analiză a Europei anilor 1939—1945, observa că „Goebbels n-a putut scăpa durei legi care vrea ca propagandiştii să nu poată cîştiga bătăliile cînd soldaţii sînt pe cale să piardă războiul". „Experienţa celui de al doilea război mondial — consideră acest istoric — a arătat, încă o dată, că, dacă propaganda nu poate cîştiga războaiele, ea poate seconda acţiunea militară şi orienta deznodămîntul. Poate această experienţă sugerează, de asemenea, că, la fel ca şi radioactivitatea, războiul psihologic îşi poate avea contra-loviturile lui, consecinţele sale oculte care apar la lumina zilei, fără a fi recunoscute, în anii viitori". Oricum am privi o astfel de concluzie, cert rămîne că războaiele nu se cîştigă prin cuvinte, dar că ele, cuvintele, sînt esenţiale în bătălia pentru minţile oamenilor. Tot aşa cum nu se poate omite că nici „războiul psihologic", nici „culorile" sale n-au fost lăsate la vatră în urmă cu patru decenii, căpătînd, dimpotrivă, o extindere tot mai mare, stimulată de revoluţia în domeniul comunicaţiilor şi integrîndu-se, cu mari efecte poluante, în atmosfera politică internaţională a actualităţii.

dr. E.P.

*Cînd ecourile celui de al doilea război mondial s-au stins, activitatea staţiilor de radio pe unde scurte s-a contractat. Dar, în 1950, după cum observa profesorul G.A. Codding jr. într-un studiu apărut sub auspiciile UNESCO (*La radiodifusion dans le monde, *Haga, 1959), ea depăşise cu mult punctul culminant din perioada marii conflagraţii în ce priveşte numărul de ore emisie (6 500 ore emisie săptămînal). Aceasta a fost urmarea directă a ceea ce, încă din 1947, s-a denumit public în Statele Unite „războiul rece", în contrast cu, pe atunci, recentul război „cald".*

„Războiul rece" a readus şi posturile de radio «negre» şi «cenuşii». Într-o lucrare apărută în 1964, autorii americani D. Wise şi T. Ross (The Invisible Government, *Random House, New York), ocupîndu-se de activitatea CIA (Central Intelligence Agency), consacrau un întreg capitol* radio-ului negru, *cum, de altfel, se şi intitula secţiunea respectivă a volumului. Rezultă că, în aceea perioadă, existau date privind activitatea unor posturi negre ale CIA, trasmiţînd în direcţia Cubei (Radio Swan, WRUL — care a fost folosit şi în legătură cu lovitura de stat din Guatemala, în 1954, împotriva guvernului Arbenz) şi a Orientului Mijlociu, unde îşi desfăşurau acţiunea şi staţii „negre", coordonate de serviciile speciale britanice şi franceze. În aceeaşi perioadă, se întreprindeau, însă, pe o scară mult mai mare, operaţiuni de radio, camuflate ca emanînd de la organizaţii „particulare" americane, „dar care primeau, de asemenea, fonduri de la CIA. Deşi pretins «particulare», aceste organizaţii erau instruite politic, cotidian, de Departamentul de Stat, şi ordinele le parveneau de la CIA". Wise şi Ross situau în fruntea acestei categorii posturile „Europa Liberă" şi „Libertatea", create în 1949 şi, respectiv, 1953, al doilea funcţionînd în direcţia URSS. Înaintea creării postului „Europa Liberă", generalul D.D.Eisenhower, care în acel moment nu deţinea nici o funcţie oficială, a participat la campania publicitară de lansare a acestei operaţiuni, declarînd: „Avem nevoie de staţii puternice de radio în străinătate, care să fie libere de toate restricţiile la care sînt supuse organizaţiile guvernamentale". Era o evidentă recunoaştere a caracterului ilegal al acestor posturi, precum şi a obiectivelor lor de propagandă ostilă.*

„Paradoxurile" agriculturii mondiale

Dezvoltările din biologie şi inginerie genetică anunţă ipoteze bulversante: noi plante prin recombinarea ADN-ului (acidul dezoxiribonucleic, purtătorul mesajului genetic); noi metode de cultură în afara solului. Deocamdată şi pentru încă o perioadă îndelungată, solul rămîne, însă, principalul mijloc de producţie în agricultură, de a cărui exploatare depinde hrănirea celor aproape 4,7 miliarde locuitori din prezent ai globului. Restricţii legate de climă, sol şi apă limitează suprafeţele potenţial cultivabile, care sînt estimate la circa 1/5 din cele 147 miliarde ha ale uscatului. Terenurile cultivate în prezent constituie doar 1/10.

De pe 45 la sută din acestea, ţările dezvoltate obţin peste 1/2 din producţia mondială, folosind sub 1/10 din forţa de muncă agricolă pe ansamblu. Ţările slab dezvoltate — cotate drept „agricole" pentru că, în proporţie de peste 60 la sută, populaţia lor depinde de agricultură — realizează mai puţin de 1/2 din producţie, deşi utilizează 55 la sută din terenurile cultivate şi peste 9/10 din forţa de muncă agricolă pe plan mondial. Şi sînt importatoare nete de cereale! Decalajele de productivitate din agricultură sînt cele mai dramatice în lumea contemporană.

În beneficiul unei alimentaţii cu aport ridicat de produse animaliere pentru doar ceva mai mult de 1 miliard oameni, animalele din ţările dezvoltate consumă cam tot atîtea cereale cît 3 miliarde locuitori din ţările în curs de dezvoltare. Şi cîteva sute de milioane oameni din aceste ultime ţări înfruntă consecinţele subnutriţiei şi malnutriţiei — clişeu ruşinos pentru o lume care şi-a putut privi, pe ecranele TV, emisarii păşind pe Lună.

Pe acest fundal, agricultura mondială şi comerţul internaţional cu produse agroalimentare constituie terenul de manifestare a unor şocante „paradoxuri".

Ţările „agricole" — unde o mare parte sau chiar covîrşitoarea majoritate din populaţie (35—85 la sută) depinde de agricultură, unde sectorul agricol participă într-o proporţie considerabilă sau chiar preponderentă (20—50 la sută) la formarea produsului brut şi unde produsele agricole reprezintă cea mai importantă, dacă nu chiar unica, sursă de mijloace financiare externe (între 20 la sută şi 99 la sută) — deţin o poziţie izbitor minoritară (doar 28 la sută) în exporturile mondiale agricole, respectiv o pondere de aproape 2,6 ori mai mică decît ţările „industriale", unde, dimpotrivă, în medie, puţin peste 10 la sută din populaţie depinde de agricultură, unde sectorul agricol participă doar în proporţie de 6 la sută la formarea produsului brut şi cu numai 1/7 la încasările din exporturi. De fapt, nimic paradoxal! — în contextul în care în ţările „agricole" (impropriu cotate astfel) procesul modernizării sectorului agricol, ca o consecinţă a subdezvoltării economice generale, este întîr-

AGRICULTURA MONDIALĂ ÎN CIFRE
(pe baza datelor medii pe perioada 1980—1982)

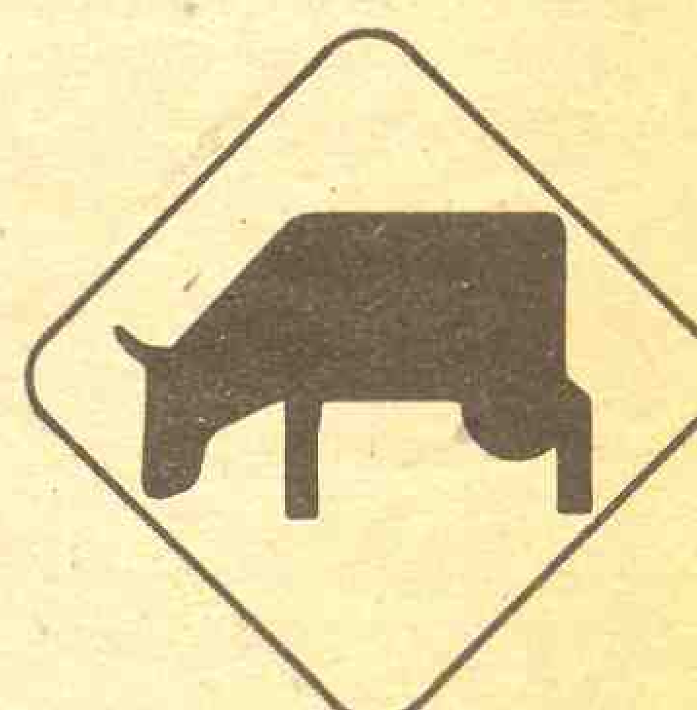
	Ţări dezvoltate	Ţări în curs de dezvoltare
RESURSE		
— terenuri (arabile şi culturi permanente) %	45	55
(din care irigate) %	(25)	(75)
— forţă de muncă agricolă %	7	93
— îngrăşăminte %	67	33
— tractoare %	85	15
PRODUCŢIE		
— producţie agricolă (total valoric) %	52	48
din care:		
— producţie alimentară (valoric) %	54	46
cereale %	51	49
cartofi %	80	20
zahăr %	44	56
fructe %	45	55
carne %	63	37
lapte %	77	23
ouă %	62	38
— producţie materii prime agricole %	20	80
fibre vegetale %	32	68
lînă %	69	31
cauciuc natural %	—	100
EFICIENŢĂ		
— randament la ha cereale (ca raport al decalajului)	1,4	1
— producţie pe lucrător (ca raport al decalajului	15	1
— suprafeţe pe lucrător agricol (ca raport al decalajului)	11	1
CONSUM		
— alimentar (de resurse vegetale) %	46	54
din care:		
vegetal direct %	27	73
vegetal indirect (animalier) %	59	41
COMERŢ		
— exporturi alimentare %	72	28
cereale %	88	12
— importuri alimentare %	73	27
cereale %	56	44
— exporturi materii prime agricole %	37	63
— importuri materii prime agricole %	78	22

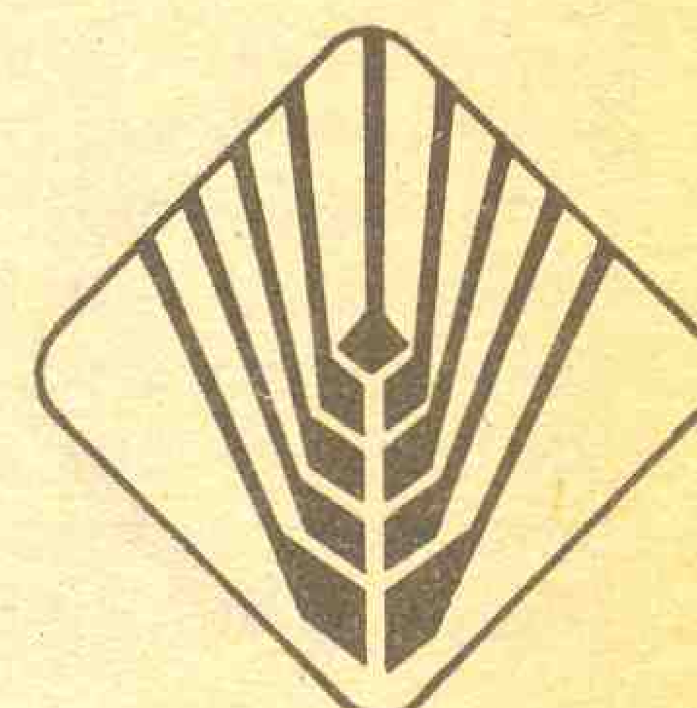
Sursa: Calculat pe baza datelor din FAO, Production Yearbook 1981 World Bank, World Development Report 1982, GATT, International Trade 1982/1983

ziat, iar, în multe din ele, se practică o agricultură înapoiată, cu randamente scăzute la hectar şi, mai ales, cu o productivitate a muncii foarte redusă şi, ca o expresie nemijlocită a moştenirii coloniale, există încă o disproporţie între dezvoltarea culturilor alimentare de bază şi cea a culturilor aşa-zis „tropicale". Pe plan de ansamblu, ţările respective nu-şi satisfac din producţie proprie necesarul alimentar şi sînt sensibil dependente de importurile de produse alimentare de bază (pentru ansamblul acestor aspecte, vezi tabelul 1).

„Ţările agricole": importatoare nete de cereale!

Nu poate exista o concluzie mai deformată decît aceea pe care, eventual, o sugerează cifrele globale din comerţul internaţional agricol, ce arată că ţările mai puţin dezvoltate exportă mai mult decît importă

În condiţiile subdezvoltării, peste două miliarde de locuitori ai globului nu au acces curent la apă salubră şi sute de milioane de hectare rămîn în afara circuitului productiv, datorită lipsei fondurilor pentru amenajări de aducţiune a apei

roduse agricole, inclusiv cele forestiere şi piscicole de altfel, diferenţa este foarte mică, aceste ţări deţinînd 28 la sută din exporturi şi 25 la sută din importuri pe plan mondial în medie în perioada 1980—1982). Pentru că, în timp ce importurile lor agricole sînt, în majoritate, produse alimentare de bază, exporturile lor agricole sînt, dimpotrivă, în covîrşitoare majoritate produse „tropicale". În exporturi, prezenţa produselor alimentare de bază (cereale, produse animaliere) este marginală (numai 11 la sută) şi ea se datorează, de fapt, contribuţiei unui număr extrem de mic dintre ţările respective.

În ce priveşte produsele alimentare de bază, ţările „agricole" sînt nu exportatoare nete, ci importatoare nete (importă mai mult decît exportă) şi încă într-o proporţie considerabilă, s-ar putea spune chiar dramatică. În timp ce ţările respective participă cu doar puţin peste 1/10 în exporturile mondiale de produse alimentare de bază, ponderea lor în importurile mondiale ale unor asemenea produse este de circa 2/5. Importurile lor nete de cereale reprezintă aproape 35 la sută din totalul importurilor mondiale de cereale, iar cuantumul net importat (peste 70 milioane tone în medie anual în perioada din urmă) a crescut de patru ori în ultimele două decenii (vezi tabelul 2).

Exportatoare nete sînt, pe ansamblu, ţările „industriale". Din considerente economice sau strategico-militare, politica agricolă a unora dintre acestea vizează cel puţin „autosatisfacerea" necesităţilor din producţie internă la produsele alimentare de bază şi, acolo unde este posibil pedoclimatic, chiar crearea unor importante disponibilităţi de export, ce pot fi transformate într-o „armă agricolă", ţinînd cont de indispensabilitatea produselor respective. Costul economico-financiar al unei asemenea politici se dovedeşte ridicat, dar aceste ţări şi-l pot permite la nivelul veniturilor lor înalte. În ţările occidentale dezvoltate, statisticile evidenţiază că, în ultimele două-trei decenii, rata „autosatisfacerii" la produsele alimentare de bază a crescut continuu, ajungînd acum la 100 la sută în cazul cerealelor secundare, cărnii, rădăcinoaselor, legumelor şi depăşind chiar sensibil 100 la sută în cazul cerealelor primare şi lactatelor. Nu s-ar putea să nu se facă o legătură între această creştere şi sporirea, de asemenea continuă, a costului politicii agricole, subvenţiile atingînd, în prezent, în unele din ţările respective, circa 40 la sută din valoarea adăugată la nivelul agriculturii.

În mod inechitabil, însă, ţări occidentale industrializate şi-au compensat şi îşi compensează, cel puţin în parte, costul crescînd al subvenţionării agriculturii proprii pe seama ţărilor mai puţin dezvoltate, a aşa-ziselor ţări „agricole", care, ca importatoare nete, sînt obligate să preia efectele condiţiilor pe care ţările exportatoare nete le stabilesc pe piaţa internaţională a produselor alimentare de bază. Dependenţa „paradoxală" a ţărilor slab dezvoltate de importurile de produse alimentare de bază din ţările occidentale industrializate constituie una din cele mai grave consecinţe ale perpetuării subdezvoltării în epoca noastră.

„Surplusuri" agricole pe plan mondial în condiţiile subnutriţiei a cîteva sute de milioane oameni!

Şi tot subdezvoltarea se află la originea unui alt „paradox" al agriculturii mondiale: existenţa „surplusurilor" agricole într-o lume confruntată cu o acută lipsă de alimente, cu fenomenele malnutriţiei (carenţe structurale în alimentaţie), subnutriţiei (alimentaţie sub necesarul minim) sau chiar foametei. În anii cu recolte bune, surplusuri agricole îşi fac apariţia pe piaţa mondială, de fapt în ţările industrializate. Stocurile sînt completate sau majorate, iar preţurile internaţionale la produsele agro-alimentare, de regulă, scad. Evident, surplusurile nu sînt absolute, ci relative, apărînd doar în comparaţie cu cererea solvabilă, cu slabele posibilităţi de acces ale unei mari părţi din omenire la bunurile alimentare de bază. În prezent, consumul de produse alimentare de bază din ţările mai puţin dezvoltate se realizează, potrivit estimaţiilor F.A.O. (Organizaţia Naţiunilor Unite pentru Alimentaţie şi Agricultură), în proporţie de 8—9 la sută prin importuri. Acestea ar trebui să fie duble sau chiar triple în raport cu cuantumul lor actual pentru a acoperi deficitul alimentar real existent în ţările

IMPORTURI NETE (—) ŞI EXPORTURI NETE (+) DE CEREALE (în milioane tone)

	1960—1961 (medie anuală)	1980—1981 (medie anuală)
America de Nord (SUA şi Canada)	+ 39	+ 134
America Centrală şi de Sud	0	-10
Europa[1]	-25	-56
Africa	-2	-17
Asia[1]	-18	-67
	+ 6	+ 16
Ţări dezvoltate	+ 17	+ 73
Ţări în curs de dezvoltare	-17	-73

[1] UR.S.S. inclusă la Europa

Sursa: Calculat pe baza datelor din Nations Unies, Population mondiale et ressources alimentaires, 1974, FAO, Annuaire du commerce 1981, vol. 35, Rome 1982.

respective; dacă nu este astfel, faptul se datorează mijloacelor financiare limitate ale acestor ţări. Cererea mondială nu trebuie confundată cu necesităţile mondiale — mult superioare — de produse alimentare, la a căror acoperire eventualele surplusuri relative nu ar putea, de altminteri, contribui decît într-o mică măsură, chiar dacă, în spiritul echităţii, ele ar fi îndreptate într-o atare direcţie. Privită prin prisma necesităţilor, şi nu a cererii, criza alimentaţiei mondiale îşi relevă adevăratele sale determinări — care, în ciuda surplusurilor din unii ani, se află, de fapt, în limitele actuale ale producţiei mondiale, legate nemijlocit de existenţa stării de subdezvoltare a multor ţări ale lumii, cea care împiedică nu numai sporirea corespunzătoare a producţiei agricole în ţările respective, dar şi crearea condiţiilor economico-financiare pentru procurarea, de către populaţia acestora, a mijloacelor, inclusiv alimentare, de subzistenţă.

„Tropicalele" — dependenţa de piaţa ţărilor cu venituri ridicate

Poziţia ţărilor slab dezvoltate de exportatoare nete în domeniul produselor „tropicale" nu conferă acestor ţări atù-urile pe care ţările occidentale industrializate le dobîndesc printr-o asemenea poziţie în domeniul produselor alimentare de bază. Exceptînd produsele alimentare de bază, precum şi cele forestiere şi piscicole, reiese că peste 2/3 din exporturile agricole ale ţărilor slab dezvoltate constituie, într-un fel sau altul, produse „tropicale", din care 1/7 reprezintă materii prime agricole (fibre tari, bumbac, cauciuc natural etc.), iar restul produse alimentare şi „paraalimentare" (zahăr, uleiuri vegetale, ceai, cafea, cacao, arahide, curmale, banane, alte fructe tropicale, băuturi, tutun etc.) În mare parte, desfacerea externă a acestora din urmă se află la latitudinea consumatorilor-importatori, în funcţie de interesele şi posibilităţile lor. Multe din produsele respective au, în consum, cea mai mare „elasticitate" la venit, dublă sau chiar triplă în raport cu produsele alimentare de bază: la venituri scăzute, consumul se orientează, în mod obiectiv, spre asigurarea măcar a alimentelor de bază, indispensabile; doar odată cu creşterea veniturilor consumul se poate îndrepta spre alte produse. „Tropicalele" resimt cel mai acut acest fapt. Ţările cu venituri scăzute care, din considerente pedoclimatice, nu cultivă produse „tropicale", nici nu le importă în cantităţi mari, din considerente financiare; ele se pot dispensa de acestea, dar nu şi de produsele alimentare vitale, de care au eventual nevoie. Cel mai ilustrativ exemplu îl constituie înseşi ţările în curs de dezvoltare cultivatoare de produse „tropicale": cele care, de pildă, produc cafea, avînd însă un deficit în ce priveşte produsele alimentare de bază, îşi orientează cu obiectivă prioritate spre aceste din urmă produse importurile agricole, lăsînd eventual doar o mică marjă pentru achiziţiile externe de banane, arahide sau alte „tropicale" pe care nu le produc intern. Nu întîmplător „tropicalele" sînt desfăcute în proporţie covîrşitoare (de peste 80 la sută) pe piaţa ţărilor cu venituri ridicate, în special pe cea a ţărilor cu venituri foarte ridicate. În aceste condiţii, nu monopolul de producţie şi export al ţărilor mai puţin dezvoltate în ce priveşte produsele „tropicale" (ele furnizează din producţia şi exporturile mondiale între 45 la sută şi 65 la sută la bumbac, tutun şi zahăr şi între 85 la sută şi 100 la sută la ceai, cafea, cacao, banane, iută, fibre tari şi cauciuc natural) este cel care determină condiţiile pe piaţa internaţională a acestor produse, ci mai degrabă caracterul relativ limitat, în prezent, al debuşeelor produselor respective, ce nu îşi pot găsi, în mod obiectiv, plasament decît într-un grup restrîns de ţări cu venituri ridicate. În schimb, cele mai multe din ţările lumii, avînd venituri scăzute, nu-şi pot permite achiziţii masive de produse „tropicale". Mai concret spus, ţările mai slab dezvoltate, datorită nivelurilor reduse ale veniturilor lor, nu-şi pot oferi reciproc pieţe pentru produsele lor „tropicale", ceea ce face ca acelea dintre ele care sînt producătoare şi exportatoare ale unor asemenea produse să devină disproporţionat dependente de piaţa ţărilor industrializate în privinţa desfacerii produselor respective. Exploatînd inechitabil o atare situaţie, ţările occidentale industrializate (care absorb grosul produselor „tropicale") supun piaţa internaţională a acestor produse unor permanente şi puternice presiuni, care determină ca ţările producătoare-exportatoare să înregistreze o continuă degradare a raportului de schimb, traducînd pierderi financiare nete, în comerţul cu produse „tropicale". Exemplul, frecvent menţionat, al mereu mai numeroşilor saci de cafea sau iută pe care o ţară slab dezvoltată producătoare este nevoită, de la un an la altul, să-i exporte pentru a-şi procura, din import, un tractor fabricat într-o ţară occidentală industrializată nu este singular; el ilustrează, de fapt, un fenomen de o anvergură şi cu implicaţii deosebite. Tot mai mari cantităţi de „tropicale" trebuie produse şi exportate pentru a se obţine, la import, o aceeaşi cantitate de produse industriale şi, mereu mai mult în ultimul timp, chiar de produse alimentare de bază. În cazul multora dintre ţările slab dezvoltate, a căror economie este bazată pe „monocultura" unor produse „tropicale" (gravă moştenire colonială), achiziţiile de produse alimentare de bază consumă, din devizele dobîndite cu dificultate din exporturile de produse „tropicale", o parte tot atît de mare cît achiziţiile industriale.

Agricultura — punct de pornire al schimburilor inegale

Schimburile inegale sînt caracteristice, însă, ansamblului relaţiilor dintre ţările occidentale industrializate şi ţările mai puţin dezvoltate, nu doar în ce priveşte un grup sau altul de produse ci aproape toate produsele, fie agro-alimentare, fie industriale (prelucrate sau neprelucrate). Mai puţin comentat — poate pentru că, într-un fel, reprezintă un „paradox" în „epoca industrială" — este, însă, faptul că tocmai agricultura este punctul de pornire al schimburilor inegale.

Sursa ultimă a acestora o constituie subdezvoltarea, respectiv asimetria nivelurilor de dezvoltare, care creează, din start, încă din sfera producţiei, condiţii inegale de participare a ţărilor la schimburile internaţionale, datorită gravelor discrepanţe pe care le determină între nivelurile productivităţii sociale a muncii. Or, se dovedeşte că, în plină „eră industrială", cele mai mari decalaje în ce priveşte productivitatea muncii sînt în agricultură şi nu în industrie. Efectele diferenţierilor în înzestrarea industrială a economiei sînt de o asemenea natură încît se multiplică la nivelul agriculturii, determinînd, în cadrul acesteia, faţă de sectorul industrial propriu-zis, o mult mai mare amplitudine a decalajelor în ce priveşte eficienţa muncii. Schematic vorbind, o fabrică proiectată a lucra cu 3 000 de muncitori, de pildă, funcţionează cu aproximativ acelaşi număr de muncitori indiferent dacă este implantată într-o ţară dezvoltată sau într-una în curs de dezvoltare; producţia pe care o dă este mai mare în prima ţară decît în cea de-a doua, dar diferenţa (care se datorează deosebirilor în ce priveşte calificarea forţei de muncă şi organizarea

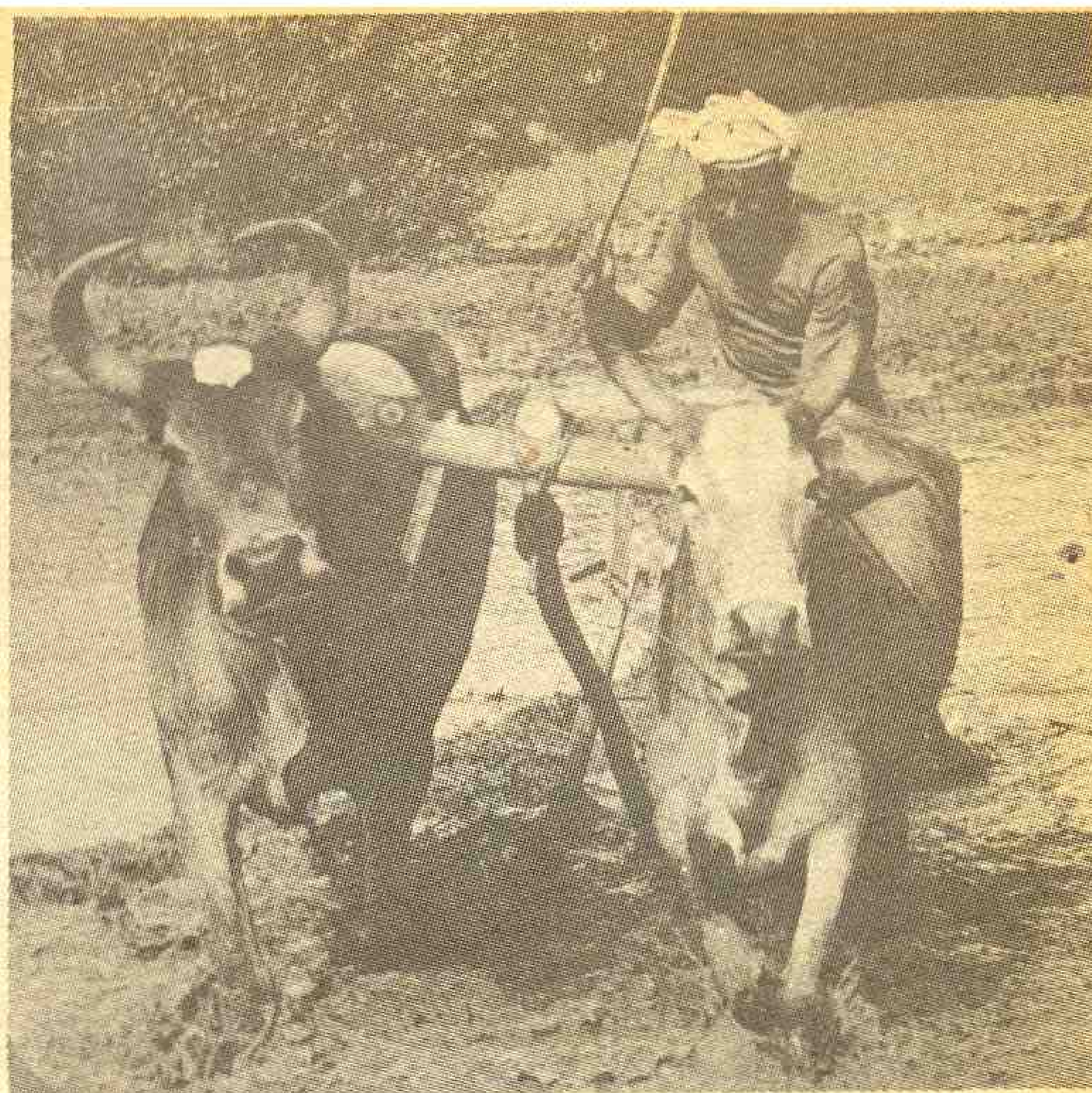
muncii) nu poate fi considerabilă. Ca atare, productivitatea muncii — adică producţia pe lucrător industrial — poate ajunge la un nivel de cîteva ori mai mare, dar nu mai mult. Existenţa unui număr superior de fabrici în ţările dezvoltate nu schimbă datele fundamentale ale problemei în privinţa diferenţierilor dintre nivelurile productivităţii muncii (adică ale producţiei pe lucrător). În agricultură, situaţia este, însă, alta. Indiferent cît de mulţi oameni lucrează o bucată de pămînt, producţia obţinută de pe aceasta este plafonată în mod natural-biologic; în schimb folosirea mijloacelor mecanizate, în timp ce poate antrena chiar o sporire a producţiei, determină, în orice caz, o reducere masivă a numărului celor care lucrează pămîntul. Faptul că, pe unitate de suprafaţă cultivată, mai multe tractoare operează în agricultura ţărilor dezvoltate înseamnă înlocuirea muncii unor întregi contingente de populaţie economic activă ocupată în acest sector şi, deci, un cîştig masiv în nivelul productivităţii muncii, adică al producţiei pe lucrător agricol, decalajul faţă de ţările slab dezvoltate putînd fi chiar de zeci de ori mai mare.

Datele statistice internaţionale oferite de diversele instituţii specializate din sistemul O.N.U. permit să se calculeze că decalajul mediu de productivitate, între ţările dezvoltate şi cele în curs de dezvoltare, este de circa 3—5 ori mai mare în agricultură decît în industrie şi aceasta tocmai în contextul ocupării masive a forţei de muncă în sectorul agricol în ţările mai slab dezvoltate.

Din punct de vedere al schimburilor internaţionale, principala semnificaţie a discrepanţelor respective este aceea că produse agricole similare (cele care formează, de fapt, hrana de bază) înglobează munca unui număr considerabil mai mare de lucrători în cazul în care sînt livrate pe piaţa mondială de către ţări mai puţin dezvoltate decît în cazul în care sînt livrate de către ţări dezvoltate.

Pentru ca „plata să fie egală la muncă egală" ar trebui, deci, ca ţările dezvoltate să vîndă aceste produse agricole de cîteva ori mai ieftin. Preţul unui acelaşi produs nu poate varia, însă, în mod fundamental, indiferent de provenienţa sau destinaţia sa. În plus, piaţa mondială agricolă este o piaţă nicidecum în excedent, ci, dimpotrivă, în deficit, ceea ce face ca preţul să se deplaseze spre nivelurile determinate de condiţiile cele mai defavorabile. Într-o asemenea situaţie, cei ce produc cu o productivitate superioară sînt net avantajaţi, însuşindu-şi diferenţa care, de multe ori, întrece însăşi valoarea în sine a produsului. De regulă, produsele agricole ale ţărilor slab dezvoltate sînt comercializate sub valoarea lor, iar cele ale ţărilor dezvoltate peste valoarea lor. În acest fel, are loc un masiv transfer de fonduri, de bogăţie, dinspre primele spre ultimele ţări.

Orice export de produse agricole de bază dintr-o ţară dezvoltată spre o ţară mai puţin dezvoltată este „suprafacturat", în timp ce un export pe fluxul invers este „subfacturat". În acest ultim caz, „subfacturarea" intervine nu numai pentru produsele agricole „comune" (precum cerealele, cultivate în ambele grupuri de ţări), ci şi pentru produsele specifice ţărilor mai slab dezvoltate (cele numite curent „tropicale"). Unul dintre motive este că produsele respective nu sînt indispensabile pentru hrana de bază. Dar dincolo de aceasta, este vorba de incidenţa discrepanţelor între nivelurile productivităţii muncii din agricultură asupra nivelurilor productivităţii muncii pe ansamblul economiei. Producţia sectorului agricol nu constituie decît aproximativ 1/6 din cea „materială" (agricolă şi industrială) pe plan mondial şi cam tot atît reprezintă şi ponderea produselor agricole în totalul exporturilor mondiale. Numai că în sectorul agricol lucrează peste 2/3 din populaţia economic activă ocupată pe

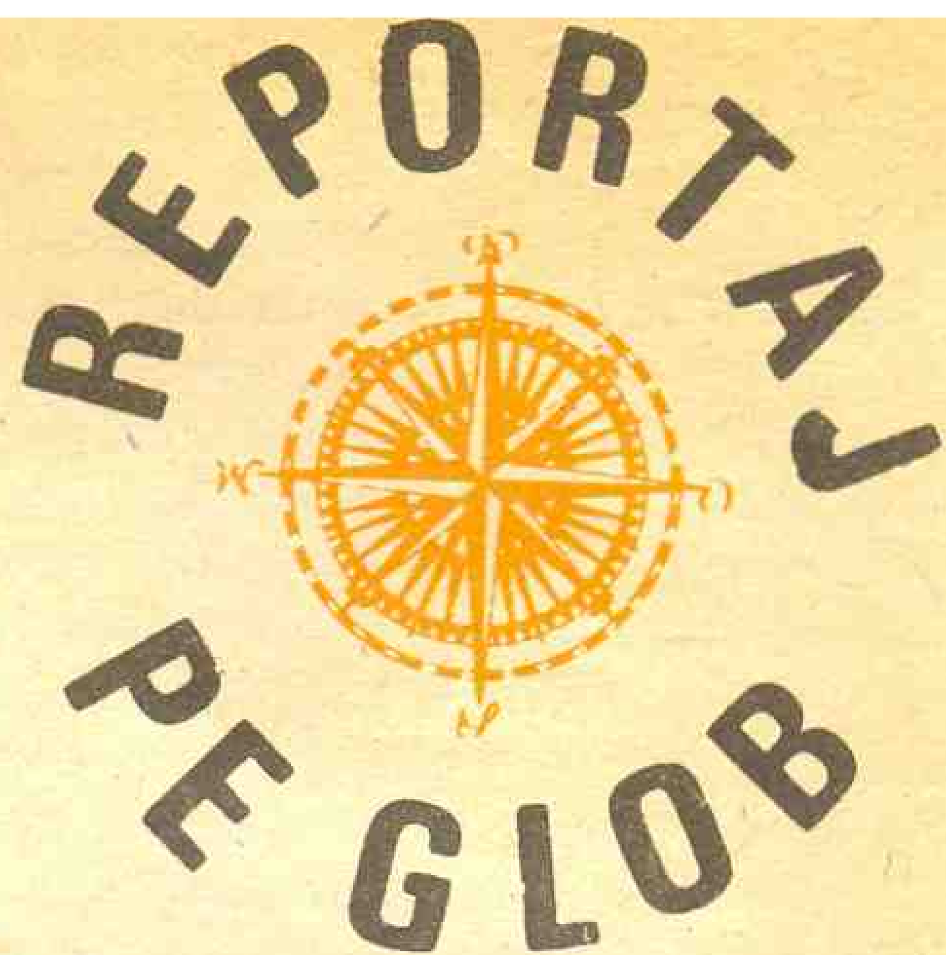

De pe 55 la sută din suprafeţele cultivate, aşa-numitele „ţări agricole" - în care trăiesc două treimi din locuitorii planetei - nu dau nici jumătate din producţie, deşi folosesc peste nouă zecimi din forţa de muncă ocupată în agricultură pe plan mondial

ansamblul celor două sectoare la scară mondială. Astfel, nivelurile productivităţii muncii din acest sector condiţionează nivelurile generale ale productivităţii muncii pe economie, precum şi caracterul schimburilor comerciale (nu numai agricole, dar şi industriale). În cazul ţărilor mai puţin dezvoltate, unde productivitatea socială a muncii este scăzută, datorită faptului că majoritatea populaţiei active este ocupată într-un sector agricol înapoiat, „subfacturarea" la export a produselor agricole se extinde asupra tuturor celorlalte produse, cu unele excepţii precum petrolul pentru care există condiţii deosebite (indispensabilitate, dublată de un monopol de producţie la export). Dimpotrivă, în cazul ţărilor dezvoltate, unde productivitatea muncii este ridicată atît în sectoarele agricol şi industrial, cît şi, deci, pe ansamblul economiei, „suprafacturarea" la export este cea care se „generalizează", cuprinzînd produsele agricole şi industriale. Nu este cîtuşi de puţin adevărat că raportul de schimb în comerţul internaţional ar fi defavorabil în sine produselor agricole sau, mai general, produselor primare. S.U.A., Australia, Noua Zeelandă, Danemarca, importante exportatoare de produse agricole, nu pierd, ci cîştigă din comerţul cu astfel de produse. Există, însă, un raport de schimb defavorabil determinat de decalajele între nivelurile productivităţii sociale a muncii, în general, şi între nivelurile productivităţii muncii din agricultură în special — şi acest raport de schimb operează în detrimentul nu neapărat al unora sau altora dintre produse, ci în detrimentul acelor ţări unde productivitatea muncii este inferioară, respectiv ţările slab dezvoltate.

Se dovedeşte pregnant că, de lichidarea subdezvoltării care afectează încă peste 2/3 din omenire, este legată nemijlocit perspectiva nu numai a eradicării anomaliei malnutriţiei şi subnutriţiei, dar şi a promovării unor schimburi economice echitabile între state şi, prin aceasta, a înlăturării „paradoxurilor" care se manifestă în agricultura mondială şi în comerţul internaţional cu produse agro-alimentare.

dr. Ilie Şerbănescu

DRESDA, pasăre măiastră

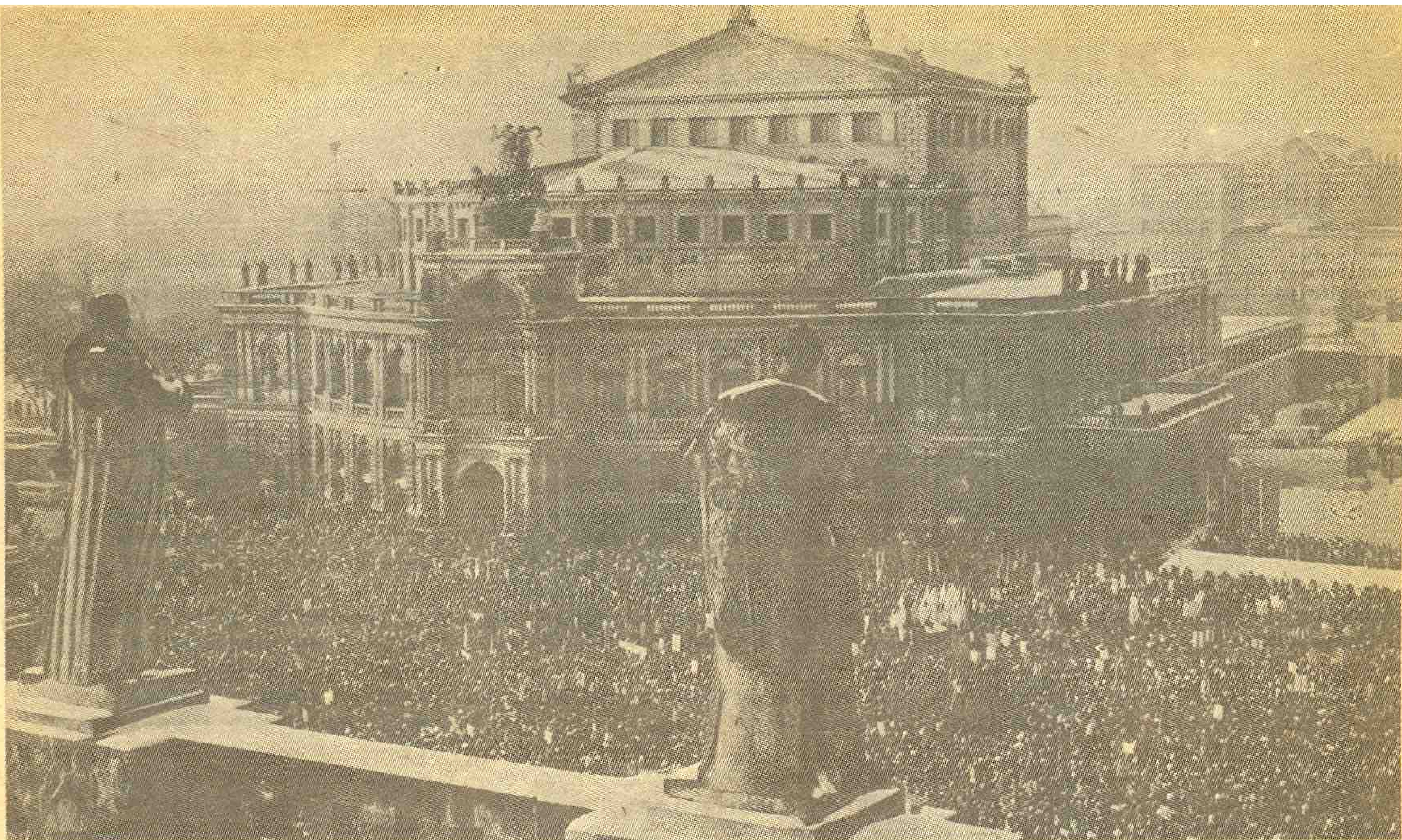
În curînd, Dresda va sărbători 780 ani de atestare documentară, prilej de rememorare a unei existenţe zbuciumate. Timp de cîteva secole, curtea fastuoasă a suveranilor saxoni a devorat sume enorme, rodul muncii locuitorilor de pe malurile Elbei. În felul lor, creatorii edificiilor baroce de renume internaţional din secolul al 18-lea, printre care Pöppelmann, Permoser şi Chiave, s-au acoperit de glorie. Constructorii modeşti ai „Florenţei de pe Elba" au rămas, însă, sub lespedea anonimatului. În secolul al 19-lea, muncitorii şi reprezentanţi ai burgheziei progresiste s-au ridicat la arme în timpul revoluţiei burghezo-democratice din 1848—49. Atunci, intelectuali de frunte ai oraşului, ca şeful de orchestră al curţii, Richard Wagner, şi arhitectul Gottfried Semper s-au situat de partea mişcării populare. Intrată apoi în epoca industrială, Dresda a devenit, treptat, un mare centru al industriei chimice şi farmaceutice, al aparatelor de fotografiat, maşinilor de scris şi de cusut. Construcţii industriale uriaşe au împînzit malurile Elbei. Activitatea organizaţiilor muncitoreşti revoluţionare au marcat viaţa politică a oraşului, începînd cu zorii secolului nostru, o dovadă reprezentînd-o numeroasele locuri comemorative amenajate în Dresda.

În noua piaţă se află ca amintire a distrugerii Dresdei ruinele bisericii Frauenkirche. Aici, în fiecare an, la 13 februarie se desfăşoară o manifestaţie a populaţiei din Dresda pentru pace, împotriva distrugerilor şi ororilor războiului

Aproape peste tot, la intrările în muzee, fotocopii uriaşe înfăţişează vederi aeriene ale oraşului carbonizat cu 40 de ani în urmă.

Rememorăm. Cu puţin timp înaintea terminării războiului, cînd înfrîngerea Germaniei hitleriste devenise certă, Dresda a fost victima operaţiei „Tunetul" — denumirea codificată a triplului raid de bombardament anglo-american care s-a încheiat cu ceea ce gazdele au incriminat ca un genocid brutal. Era în noaptea de 13 spre 14 februarie 1945; la ora 21 şi 55, o formaţie de bombardiere, cuprinzînd 244 avioane Lancaster ale Forţelor aeriene britanice (Royal Air Force-RAF), s-a apropiat de Dresda. Detectoarele radar nu au înregistrat nici un obiectiv militar important în această zonă. În schimb, populaţiei iniţiale de 630 000 de locuitori i se adăugaseră aproape 500 000 de refugiaţi. La 22h 13', bombardierele au aruncat primele încărcături explozive. Au urmat 400 000 bombe incendiare, lansate după metoda „evantaiului". Raidul, au povestit supravieţuitorii, a durat exact 24 de minute şi a fost efectuat cu o incredibilă rapiditate şi precizie. Lansarea bombelor incendiare a urmărit anihilarea oricărei intervenţii a echipelor împotriva incendiilor. Rugul uriaş al oraşului s-a înălţat la ora 23. La al doilea raid, sirenele de alarmă nu au mai funcţionat. 529 de bombardiere Lancaster ale RAF au lansat alte 4 500 bombe explozive şi 172 000 bombe incendiare. Atacul a durat de la 1h 22' pînă la 1h 45'. Mai tîrziu, după încheierea războiului, sursele militare britanice au confirmat că, în acea noapte de coşmar, au lăsat să cadă deasupra Dresdei 2 978 tone de bombe. Impresionaţi de ravagiile pe care le produseseră, piloţii bombardierelor povesteau, ulterior, că incendiul uriaş avea forţa unui „uragan", iar căldura degajată incinsese aerul din carlingele avioanelor. Al treilea raid a început după o oră, la 1h 12'. 516 bombardiere ale primei divizii aeriene americane au lansat, în 11 minute, alte 1 500 bombe explozive şi 50 000 bombe incendiare, în total 783 de tone. Se părea că mai multe nu mai putea ţine pămîntul, dar, imediat, la 12h 23', bombardierele celei de-a 20-a escadrile de vînătoare a Forţelor aeriene americane au desfăşurat atacuri în picaj, urmărind distrugerea unor „obiective în-

tîmplătoare", întrucît cele fundamentale, înscrise pe hărţi, fuseseră spulberate; era vorba de valurile de refugiaţi, trupele de salvare, drumurile pline de mulţimile de sinistraţi. Oraşul, care nu era protejat, nu s-a apărat, a asistat pasiv, asemeni oraşelor japoneze Hiroshima şi Nagasaki, la propria distrugere.

Sculpturile baroce ale lui Permoser executate pentru Wallpavillon-ul Zwiger-ului au fost cu migală restaurate

După 40 de ani de la război şi 19 ani de restaurare, Opera Semper a fost deschisă publicului. Populaţia Dresdei a ţinut să omagieze evenimentul

35 000 de femei, copii, refugiaţi, deţinuţi din lagărele de muncă, prizonieri de război deportaţi de nazişti au căzut victime ale ultimei răbufniri ucigătoare a războiului, pornit de pe pămînt german şi care incendiase întreaga Europă. Asemeni unei uriaşe oglinzi, pîrjolul dezlănţuit în răsăritul continentului s-a aprins şi în focarul său.

Opt nopţi şi şapte zile a ars oraşul pe o suprafaţă de 15 kmp. Cenuşa a fost purtată pe sute de kilometri în jur, cu mult dincolo de malurile Elbei care-l înconjoară cu graţie. În 1945, nimeni nu a purtat doliu, îşi amintesc locuitorii Dresdei. Nimeni nu se gîndea la clădirile desfigurate, cu aer lugubru, supravieţuitorii doreau un singur lucru — să supravieţuiască în zilele următoare. În Piaţa Veche a oraşului erau aduşi morţii din toate cartierele; cadavrele erau aşezate unele peste altele, cîte 200—300 laolaltă şi li se dădea foc.

*

Au trecut 40 de ani de atunci. Dresda a renăscut din propria-i cenuşă. Din primele zile ale lunii ianuarie 1946, municipalitatea dresdiană a trecut la elaborarea unui plan de reconstrucţie, după ce, în lunile anterioare se întocmise bilanţul distrugerilor: 76 000 locuinţe, mai ales în cartiere muncitoreşti, 100 000 locuinţe avariate, 50 de clădiri istorice celebre, printre care biserica Nôtre-Dame, palatul Taschenberg, 9 clădiri baroce, printre care Zwinger şi Biserica Curţii, au fost integral sau parţial distruse. 114 edificii publice, 40 de spitale şi clinici, 68 lăcaşe de cultură, 35 şcoli, 275 km de drumuri şi străzi au fost reduse la ruine. În fiecare an, la 13 februarie, în faţa ruinelor bisericii Frauenkirche, populaţia Dresdei comemorează anii scurşi de la distrugerea oraşului lor. Cu această ocazie se întocmeşte bilanţul reconstrucţiei — operă care durează şi astăzi —, al noilor construcţii care au schimbat radical chipul oraşului. În locul celor 20 milioane m.c. de moloz se ridică cartiere ultramoderne, bulevarde largi, unităţi industriale. Efortul uimitor al edificării unui oraş nou, socialist, cu o bogată zestre istorică şi artistică, durează de 34 de ani, mai exact de la 22 aprilie 1951, cînd a fost reamenajată „Grüner Strasse". În 1953, s-a pus prima piatră pe şantierul deschis în locul Vechii Pieţe şi al cartierelor învecinate. Din 1965 pînă în 1971, întreaga zonă cuprinsă între Vechea Piaţă şi gara principală a oraşului a primit o nouă înfăţişare. A apărut Prager Strasse, devenită, în circa 25

Noul cartier Prohlis, asemeni unor uriașe aripi de păsări Phönix

de ani, celebră. Bulevard de largă respirație, agrementat cu jocuri de fîntîni, Prager Strasse etalează magazine, hoteluri și restaurante moderne, elegante, unele dintre acestea reconstruite în vechiul stil german. Ridicarea blocurilor de locuințe a urmat un ritm alert — al 100 000-lea apartament nou a fost dat la cheie în mai 1984. Alte cîteva mii au fost renovate. Minuțioasă și răbdătoare este activitatea de recuperare a bogățiilor culturale ale orașului. După 19 ani de eforturi susținute, Zwingerul a fost restaurat în întregime. Stilul baroc al arhitectului Pöppelmann și-a recăpătat splendoarea. Poarta coroanei, Wallpavillion, Glockenspielpavillion și Nymphenbad, marile sculpturi create de Permoser, toate au fost minuțios redate patrimoniului național. Clădirea Zwinger-ului adăpostește colecții prețioase de porțelanuri, ceasuri, salonul de matematică-fizică și muzeul de zoologie. În cadrilaterul Zwinger-ului, peste drum de poarta coroanei, se află galeria de tablouri construită de Semper. O adevărată regală de vechi maeștri: „Madona Sixtina" de Raffael, „Venus" de Giorgione, pînze de Tizian, Veronese, Coreggio, Canaletto — care a pictat orașul de pe Elba — Rubens, van Dyck, Vermeer van Delft, Rembrandt. În spatele galeriei Semper, la marginea pieței teatrului, se află biserica catolică a curții care are o orgă Silbermann. În Albertinum, așezat în apropierea terasei Brühlschen de pe malul Elbei, se află galeria de tablouri a maeștrilor contemporani, sala armelor de cupru și „Grünes Gewölbe" („Bolta verde") datînd de 250 de ani; aici sînt etalate 3 100 de piese de o impresionantă execuție artistică, printre care bijuteriile coroanei saxone, mai ales ale lui Augustus cel puternic. „Johanneum" din Noua piață este, astăzi, Muzeu al transporturilor, „Landhaus" — Muzeu de istorie, „Gewandhaus", Teatrul Național au căpătat o splendidă înfățișare după ani îndelungați de travaliu. S-au alăturat așezămintelor culturale restaurate altele complet noi, ca Palatul culturii, situat în apropierea Vechii piețe, cinematograful-amfiteatru, în formă cilindrică, „Panorama", ridicat pe o esplanadă a Prager Strasse.

De dată extrem de recentă este inaugurarea Operei Semper, reconstruite începînd din anul 1977. Lucrările de o mare finețe a execuției s-au încheiat la începutul acestui an.

Rănile lăsate de război nu s-au vindecat încă; pe malul Elbei se află numeroase edificii istorice care își așteaptă resturatorii. În funcție de necesități, prioritate s-a dat cartierelor de locuințe, asemenea celor de pe malul sudic al Elbei. Complexele moderne de construcții și amenajări se îmbină armonios în partea reînnoită a Dresdei. Un nou cartier este Prohlis, construit asemenea unor uriașe aripi de pasăre. În ultimii ani, Dresda a devenit un mare centru al industriei electrotehnice și electronice, optice și al mecanicii de precizie. Primul reactor nuclear a fost instalat la Rossendorf, în apropiere de Dresda.

Din mormanul de ruine și-a ridicat încet, încet, aripile o uriașă pasăre măiastră...

Doina Topor

1000+1

Dacă...

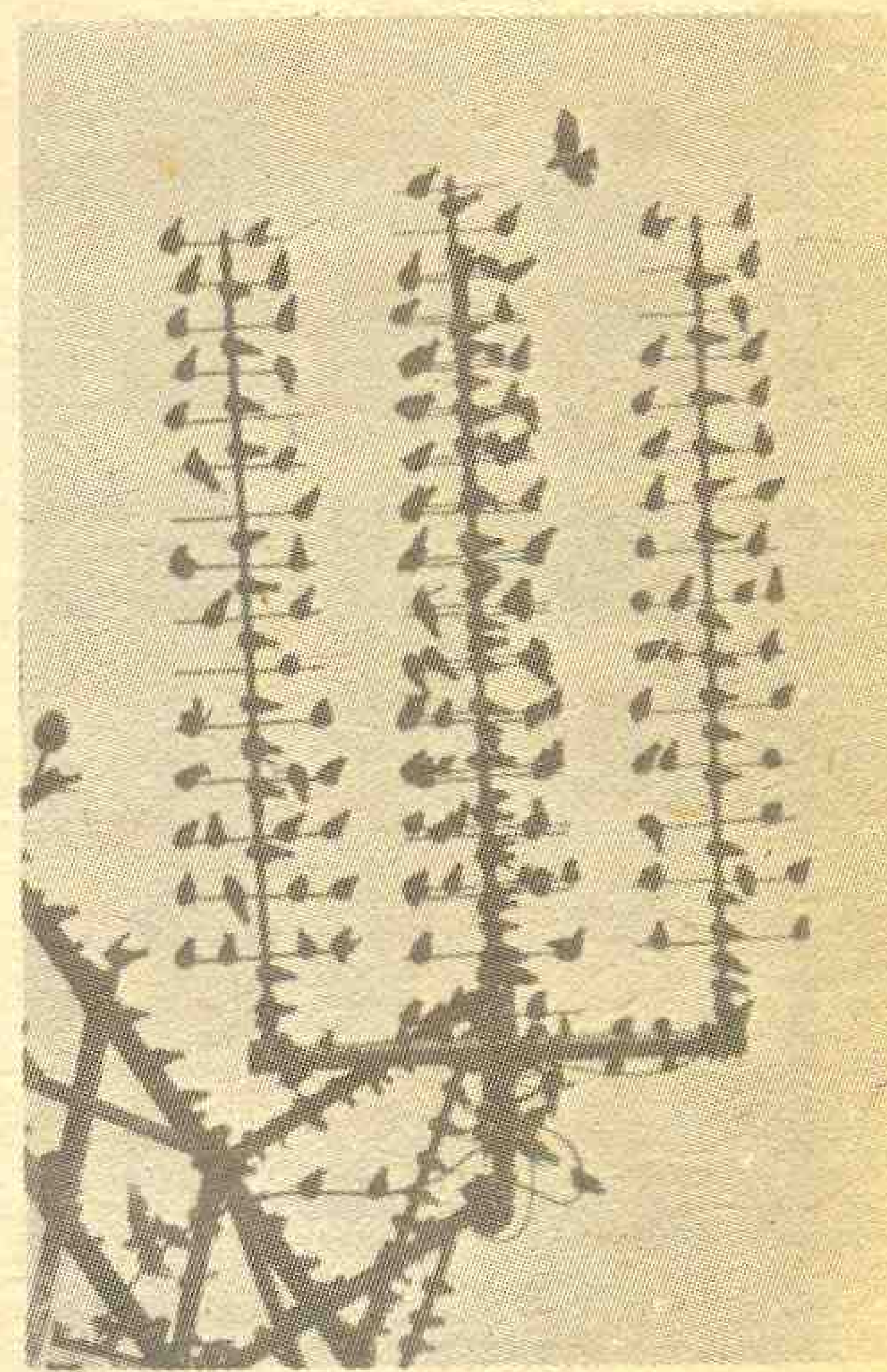
Dacă s-ar putea utiliza în totalitate forța vînturilor de pe glob, s-ar obține o energie de trei ori mai mare decît cea produsă de cărbunele ars în prezent în toată lumea.

Dacă Pămîntul s-ar învîrti de 17 ori mai repede, toate lucrurile și ființele din zona Ecuatorului s-ar afla în stare de imponderabilitate.

Dacă rezervele de sare de pe Pămînt s-ar epuiza cîndva, atunci mările și oceanele ar putea asigura omenirea cu sare pe o perioadă de două miliarde de ani.

Dacă ar dispărea albinele de pe suprafața globului, odată cu ele ar dispărea și peste 100 000 de specii de plante la care polenizarea se face cu ajutorul acestor insecte.

Dacă cei 20 000 de pași pe care îi face în medie fiecare om într-o zi ar fi parcurși pe un „drum drept", într-o viață de 70 de ani s-ar totaliza 500 milioane de pași, aceasta reprezentînd aproximativ 384 mii de kilometri, adică distanța de la Pămînt la Lună.

O imagine interesantă surprinsă de un fotoreporter din orașul brazilian Itaguai: o antenă a companiei locale de telefoane, ornamentată cu zeci de rîndunele care și-au găsit, aici, refugiul într-o zi ploioasă

Caleidoscop

Noutăţi despre preistoria „lumii noi"

Un explorator francez este pe punctul să revoluţioneze preistoria „lumii noi" - scria „L'Express", într-un articol din martie a.c. Jean Perie a descoperit în adîncul pădurii braziliene, în plin Mato Grosso, vreo 100 aşezări rupestre decorate, mărturii ale unei prezenţe umane în vremurile preistorice. A fost un şoc pentru arheologii americani, care nu s-au aşteptat să găsească, atît de departe de coaste, urme datînd de aproape 10 000 de ani.

Jean Perie nu a nimerit în acele aşezări întîmplător, aşa cum a fost cazul, pînă în prezent, cu majoritatea descoperirilor preistorice, ci a aplicat o metodă unică. Imaginîndu-şi că este unul dintre oamenii acelor timpuri, care îşi caută rostul şi se instalează pentru a supravieţui, Perie a parcurs ceea ce el consideră a fi una dintre căile străbătute de ei în subcontinentul brazilian.

Este o iniţiativă devenită posibilă, ca urmare a unei îndelungate convieţuiri cu indienii din Amazonia. Chiar dacă similitudinea dintre indienii de azi şi ceea ce au fost oamenii de odinioară pare hazardată, chiar dacă ipoteza de bază - venirea lui „homo sapiens" foarte de timpuriu pînă în centrul continentului sud-american - nu este demonstrată, ideea pare plauzibilă, apreciază unii cercetători. Perie a descoperit 120 de grote şi ziduri pictate şi gravate, care dovedesc prezenţa, în adîncul pădurii, a unor creaturi umane ce practicau arta, deci trăiau într-o societate evoluată.

Totul a început cu un sfert de secol în urmă. Jean Perie devine, în 1960, laureat al „Fundaţiei vocaţiei" şi pleacă imediat spre Amazonia, ia legătura cu triburile indiene Kané, pe care nimeni nu le mai întîlnise, apoi rămîne la indigenii de pe rîul Xingu, afluent al Amazonului. Trăieşte laolaltă cu ei, îşi însuşeşte mentalitatea şi obiceiurile lor. Învaţă, mai întîi, să se orienteze după cotitura unui rîu, după forma trunchiului unui copac, după rotunjimea unei coline. Cunoaşte vîrtejurile apei, nuanţele luminii pe maluri, foşnetele pădurii, semnele care anunţă apropierea unui luminiş. Începe să vîneze, să culeagă fructe, să aleagă cel mai bun colţ pentru a se adăposti sau a-şi face focul. Treptat, îşi însuşeşte acele deprinderi ale omului numit „primitiv".

De obicei , dintr-o asemenea călătorie nu se mai revine. Fascinaţi, exploratorii care au făcut-o nu s-au mai putut readapta la societatea industrială. Jean Perie are, însă, o altă preocupare. El se întreabă de unde vin acei indieni cu care îşi împarte viaţa. Cum au ajuns ei în America de Sud? Ce legături există între popoarele andine, naţiunile indiene de pe platoul brazilian şi Tupinamba, de pe litoralul Atlanticului? În tribul Kané, ca şi în triburile de pe Xingu şi în cele numite Bororo, din Amazonia, precum şi în tribul Xavante şi Cintas-largas, i s-au povestit legende despre călătorii lungi, din Anzi pînă în cîmpii, pe „cărări" care ar fi brăzdat pădurea pentru a înlesni contactele dintre toate grupurile indiene din centru, de pe malul mării şi din regiunea Amazonului superior. Dacă aceste legături au existat, crede Perie, ele ar putea fi foarte vechi. Şi pentru a găsi punctele de trecere presupuse ale popoarelor preistorice, trebuie respectate anumite criterii geografice şi topografice...

Între timp, în călătoriile sale, în care învaţă totul despre fauna şi flora tropicală şi subtropicală, Perie descoperă adăposturi pictate, obiecte de piatră cioplite, o mulţime de indicii arheologice. De-acum înainte, întreaga sa activitate va fi îndreptată spre arheologie.

Tînărul arheolog elaborează un program de 10 ani pentru a aprofunda acest nou domeniu. Strînge hărţi de istorie din secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea, pentru a găsi vechile căi parcurse de indieni. În 28 din cele 50 hărţi studiate, el remarcă linii punctate între Anzii peruvieni şi bolivieni şi Atlantic. Aceste linii urmează zona de delimitare a apelor între bazinul Amazoanelor şi cel al Paraguayului. În mintea sa, totul pare logic; oamenii acelor vremuri au trebuit să evite aceste mari cursuri de apă, cu ramificaţiile lor înşelătoare, cu mlaştinile şi căderile lor de apă înspăimîntătoare.

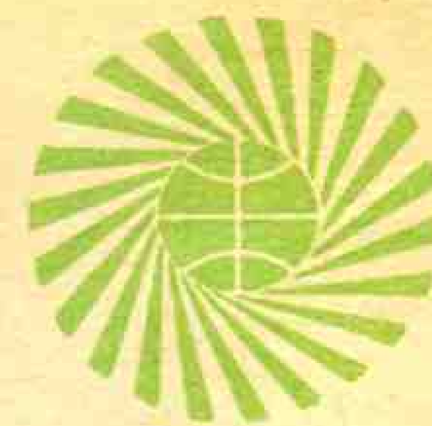
Astfel, Jean Perie a învăţat că „citească" amănuntele topografice transmise de sateliţi. În „biroul" său din Sao Paulo, el a adunat sute de fotografii luate de satelitul american Landsat. Astfel, el a reperat o fîşie avînd 120 m înălţime, care traversează subcontinentul din Bolivia pînă în regiunile Minas Gerais, de la Atlantic. După părerea lui, este „culoarul" în care au stat oamenii preistorici. Cu atît mai mult cu cît, în marginea fîşiei, se găseşte mult vînat care poate fi mai uşor prins decît într-o cîmpie deschisă. Se duce acolo în mai multe rînduri, se apropie de indigeni, vorbeşte cu bătrîni care în tinereţe au vînat în savană, cu ţărani care defrişează pămînturile în Mato Grosso: unii au văzut sau au auzit vorbindu-se de grote decorate. Le găseşte.

Acum doi ani, Carlos Alberto Egreja, un brazilian, povesteşte unui prieten profesor de istorie o uimitoare descoperire: o mică galerie de piatră pictată cu animale, precum şi sute de semne geometrice. Ulterior, doi specialişti în preistorie, Agueda şi Denis Vialou, au descoperit şi au datat o adevărată comoară: la 60 m adîncime, s-au găsit oseminte a căror vechime este apreciată la circa 4 000 de ani.

Cercetările sînt în curs. Jean Perie a susţinut o teză care îi permite să demonstreze că o nouă disciplină face acum parte din arsenalul preistoricilor: paleotopomorfologia. După părerea sa, indianul preistoric călătorea călăuzindu-se de trei tipuri de

Caleidoscop

repere: primul îi permitea să-şi regăsească, la mari depărtări, drumul. Aflat mai aproape, el găsea locul strategic de unde îi vedea trecînd pe ceilalţi fără a fi văzut. În sfîrşit, el căuta intrarea în peştera unde se adăpostea. Cu prilejul inaugurării, la Sao Paulo, a unei mari expoziţii care are ca temă preistoria omului, se anunţă lansarea expediţiei „Aurora I". Vor fi exploraţi sistematic, timp de mai mulţi ani, 8 000 km din fîşia amintită, pe porţiunea statului Mato Grosso şi vor fi inventariate, fotografiate şi analizate toate urmele omului preistoric de-a lungul acestui itinerar. Pentru această muncă titanică vor fi necesare eforturi considerabile, umane şi materiale, dar interesul ştiinţific este mare. Dacă Mato Grosso, care, pînă de curînd, era considerat lipsit de locuitori, a fost populat timp de mii de ani, întreaga istorie a înaintării oamenilor de la Strîmtoarea Bering pînă în Patagonia trebuie revizuită. Se ştie, de altfel, că primele migraţii din Vest spre Est sînt mai vechi decît se presupunea, ele datînd de acum 25 000 de ani. Specialiştii americani în preistorie caută, de cîţiva ani, aşezări din ce în ce mai vechi. Din Pennsylvania pînă în Peru, săpături recente scot la iveală ateliere de piatră cioplită datînd de acum 16 000 de ani. „Cuceritorii" au străbătut foarte repede acest nou continent. Cu etapa braziliană se va cunoaşte cum s-au instalat şi ce civilizaţii au creat acolo.

Comunicaţii

Azi, în era electronicii şi a sateliţilor artificiali, nu mai miră pe nimeni o transmisie în direct de la cealaltă extremitate a Terrei sau de pe Lună.

Din cele mai vechi timpuri, omul a căutat modalitatea de a transmite informaţii la distanţă într-un timp cît mai scurt.

Diodor din Sicilia ne povesteşte că santinelele eşalonate între principalele oraşe ale Persiei îşi transmiteau cu voce tare ştirile şi ordinele primite de la rege. În timpul expediţiei din Grecia, ştirile parveneau, în acest mod, la Suza în 48 de ore.

Galii utilizau, şi ei, aceleaşi mijloace. În „De Bello Gallico", Cezar relatează că ştirea despre cucerirea Orléans-ului (Genabum) şi despre masacrul garnizoanei romane de către carnuţi (veche populaţie a Galiei care ocupa ţinutul Chartres), ce avusese loc la răsăritul soarelui, s-a aflat în Auvergne înainte de ora 9 seara.

Primele semnale vizuale folosite au fost coloanele de foc şi fum. În Asia, găsim urmele cele mai vechi ale acestui mod de corespondenţă la distanţă. Legenda, aşa cum o interpretează Eschil într-una din tragediile sale, spune că o linie de posturi cu semnale de foc, care se întindeau pe o distanţă de 500 km, de la Muntele Ida la Argos, trecînd prin insula Lemnos, i-au dat, într-o noapte, Clitemnestrei fericita veste despre căderea Troiei... şi întoarcerea regelui Agamemnon. Imperiul roman dispunea, de asemenea , de o reţea de turnuri cu focuri de la Pontul Euxin pînă în Spania şi de la provinciile de graniţă cu „barbarii" pînă la coastele Africii. Semnalele se dădeau cu torţe incandescente care, în funcţie de natura şi conţinutul mesajului, erau plasate în diverse puncte ale turnului de pază. Astfel se propagau ordinele militare de-a lungul fortificaţiilor de frontieră în luptele împotriva germanilor.

Este cunoscut faptul că indienii din America de Nord îşi transmiteau mesaje cu ajutorul fumului. Se povesteşte, astfel, că satele de indieni de pe cele două maluri ale fluviului Sf. Laurenţiu îşi comunicau prin lumini şi focuri ştirile lunii sau ale anului. Dacă focul ardea timp îndelungat, aceasta însemna că totul mergea bine. Dacă se stingea brusc, era semn că moartea trecuse pe acolo. Se spunea că ori de cîte ori focul se aprindea şi, apoi, se stingea, un alt suflet se îndrepta spre cîmpiile nesfîrşite ale marelui Spirit (Manitou)...

Alt sistem de comunicare era acela al fanioanelor colorate, folosit şi astăzi în marină. Cel mai vechi exemplu se află în legenda eroului grec Teseu. Acesta pleacă în Creta pentru a elibera Atena de tributul greu ce-i era impus de regele Minos: la fiecare şapte ani, şapte tineri şi şapte tinere erau sacrificaţi Minotaurului. Cu ajutorul Ariadnei şi al firului ei providenţial, el poate ieşi din Labirint, după ce omoară Minotaurul. Trist şi înciudat de a fi abandonat-o pe Ariadna, în insula Naxos, zeului Dionysos, Teseu uită, ajuns în preajma Atenei, să înalţe pînza albă, semn al reuşitei sale. Văzînd pînza neagră, tatăl său, bătrînul Egeu, regele Atenei, cuprins de disperare, se aruncă în apele mării care îi poartă de atunci numele.

Fanioanele parlamentare, de care se servea cuceritorul mongol Timur Lenk pentru a-şi face somaţiile, erau trei: unul alb, altul roşu şi altul negru. În prima zi, îl înălţa pe cel alb. Ceea ce însemna: „Predaţi-vă! Timur Lenk va face uz de clemenţă". Pavilionul roşu al celei de-a doua zi indica faptul că cel ce cîrmuia locul asediat va fi ucis. A treia zi, fanionul negru anunţa măcelul: „Totul va fi distrus". Cum de nu l-au înţeles cele 90 000 de victime ale căror capete tăiate au „servit" înălţării unui obelisc la Bagdad!...

Diverse alte sisteme au fost utilizate, în chip mai mult sau mai puţin fericit, pînă în secolul al XIX-lea. În secolul al II-lea înaintea erei noastre, istoricul grec Polibiu, dat ca ostatic romanilor, devenit apoi un mare călător în interesul stăpînilor săi, punea la punct un sistem luminos care permitea reproducerea literelor alfabetului. Un fel de limbaj morse cu mult înaintea inventării acestuia!

În 1793, inginerul şi fizicianul francez Claude Chappe crea telegraful aerian. Pe această cale, Convenţia naţională comunica, în 1794, cu armata nordului, felicitînd-o pentru serviciile aduse în luptele cu austriecii.

Era telecomunicaţiilor se născuse...

Un zbor spre alte sisteme

La circa două decenii de la zborul primului om în Cosmos, proiectele privind viitorul cuceririi spaţiului par de domeniul „S.F." (literaturii ştiinţifico-fantastice). Cine ar fi putut crede, în 1961, că prodigioasa aventură a lui Iuri Gagarin va fi urmată, un sfert de secol mai tîrziu, de o şedere record printre stele care să atingă opt luni? Prodigios, desigur. Dar, realitatea ar putea depăşi, în curînd, ficţiunea. Oleg Gazenpo, membru al Academiei de ştiinţe a U.R.S.S., citat de ziarul „L'Humanité", a relevat, recent, că un zbor spaţial, dincolo de limitele sistemului solar, va avea loc „probabil" în secolul XXI. Savantul sovietic îşi justifică previziunile prin solide argumente ştiinţifice. „Dacă se va reuşi să se atingă o viteză a navei spaţiale egală cu o zecime din viteza luminii, prin utilizarea unui combustibil termonuclear, s-ar reuşi ca, într-un interval de 50 de ani, să se ajungă la stele apropiate, ce au un sistem planetar", apreciază biologul sovietic, specialist în problemele vieţii în spaţiu. O jumătate de secol pentru a face o călătorie! Dar cum se va reuşi revenirea pe Pămînt, fără a înceta din viaţă pe drumul de întoarcere? Este suficient, afirmă O. Gazenpo, să se trimită nave avînd la bord tot ceea ce este necesar pentru a supravieţui în spaţiile îndepărtate.

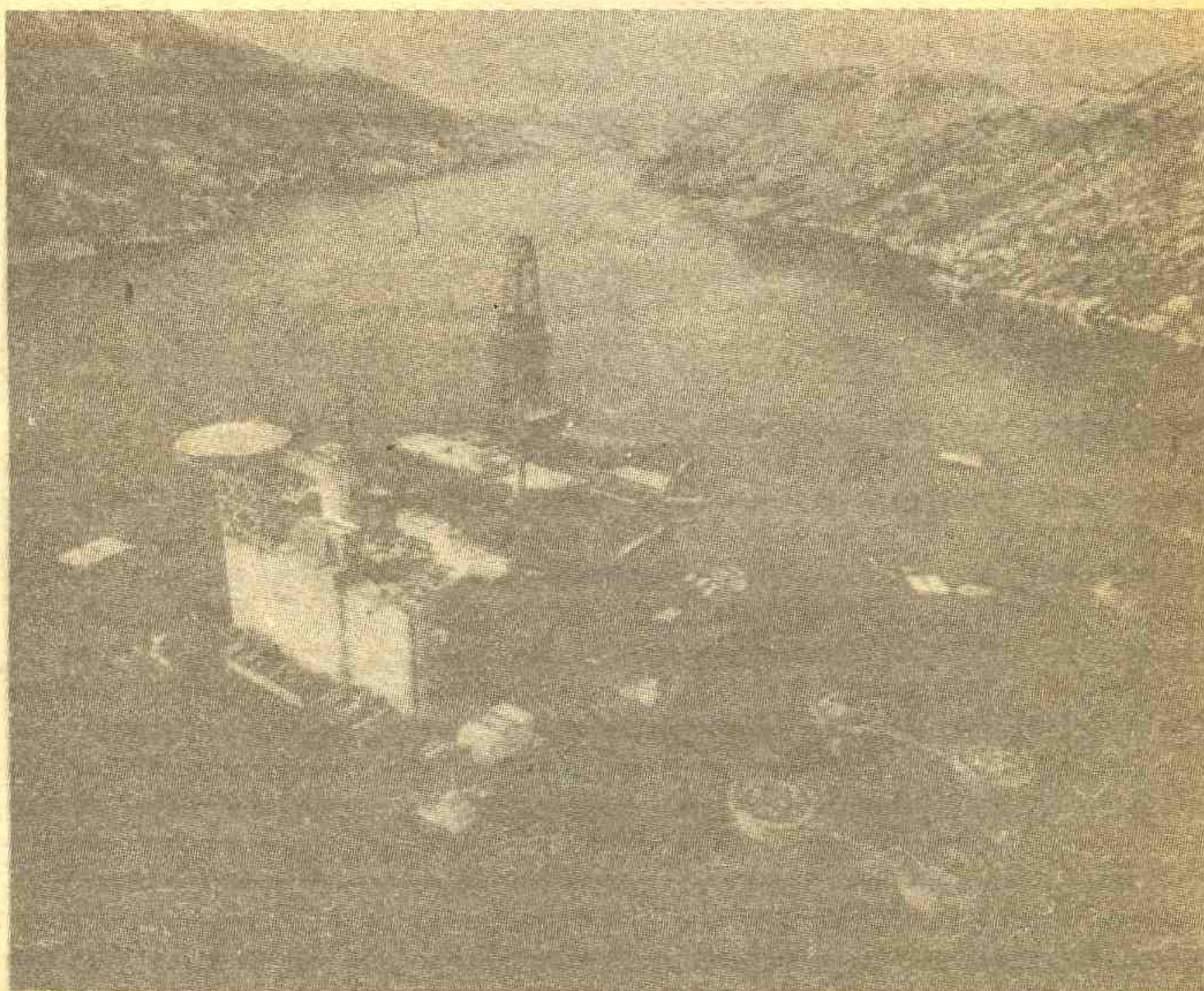
Oleg Gazenpo este convins că, în afara galaxiei noastre, există alte planete care se pretează colonizării de către noii pionieri ai spaţiului. În fine, savantul precizează că aceşti călători de cursă lungă „vor pierde o serie din caracteristicile lor, ceea ce va duce la crearea de fiinţe diferite de omul actual".

Fantastic. Iată că multe din romanele „S.F." au fost, prin aceasta, depăşite. Deja sus, în Cosmos, sovieticii au bătut recordul de rezistenţă în condiţii de imponderabilitate. În acelaşi timp, navetele americane devin un fel de avioane cosmice, ale căror rute, pentru călătorul de rînd, nu vor întîrzia să fie stabilite. Marea Britanie a anunţat că va construi o „supernavetă" cu decolaj vertical, ce va semăna cu avionul „Concorde" şi care va avea capacitatea de a „respira" oxigenul atmosferic pentru a-şi alimenta sistemul de propulsie. Tehnica spaţială este în plin avînt!

Tradiţie şi petrol

În portul norvegian Stavanger nu mai miroase a peşte, dar nici a petrol, aşa cum te-ai aştepta. Pînă nu demult, în acest port se descărcau sau se încărcau mii de tone de peşte. Dar, în urmă cu un deceniu, a izbucnit, şi aici, „febra aurului negru". Schimbările fundamentale în viaţa locuitorilor vechiului port nu au întîrziat să apară. În prezent, printre casele de lemn multicolore, tipice Norvegiei, au răsărit imensele palate de beton ale peste o sută de societăţi petroliere. Cu cei 100 000 de locuitori ai săi, Stavangerul a devenit, ca mărime, al patrulea oraş al ţării. Peste 10 000 sînt străini, majoritatea din S.U.A., Marea Britanie, Franţa şi Olanda. Şi iată că, în oraşul vechi de 850 de ani, febra a devenit fenomenul dominant, cuprinzînd şi preţurile: Stavanger, „oraşul în stil american" al Norvegiei, cum îl denumea un ziarist, a ajuns un El Dorado al petrolului, unde domneşte mentalitatea specifică căutătorilor de aur.

Plasele pescarilor au dispărut aproape total din pitorescul peisaj al bătrînului port. Pe cheiuri domneşte, acum, agitaţia macaralelor, ce descarcă piese de schimb pentru platformele petroliere. La fiecare jumătate de oră, un elicopter zboară în viteză spre largul mării, altele vin din aceeaşi direcţie. Unele duc echipele care le vor schimba pe cele care lucrează cîte 12 zile încontinuu pe nenumăratele platforme petroliere din larg. Cîştigurile sînt destul de substanţiale şi oraşul, odinioară cunoscut prin puritanismul său, înţelege să profite de pe urma acestui lucru, punînd la dispoziţia petroliştilor tot felul de distracţii al căror preţ este tot mai piparat pe zi ce trece. Chiriile pentru locuinţe au ajuns la cote astronomice. De pe urma „boom"-ului petrolier au profitat şi ţăranii din împrejurimi, pentru a-şi vinde societăţilor imobiliare, la preţuri exorbitante, terenurile destul de puţin fertile. Dar acest lucru a făcut ca suprafaţa arabilă a regiunii să se reducă la jumătate, în ultimul deceniu. „Ce va fi după ce se va fi terminat petrolul?", se întreabă o serie de oficialităţi locale. Se pare că oamenii din Stavanger vor trebui să reînveţe meseria lor tradiţională: pescuitul.

Platforma petrolieră de la Yrkjefjord – cea mai mare construcţie de acest fel transportată vreodată pe mare

Centura de aur

„SUFLETUL ASHANTI". În secolul al XII-lea, regatul Ghana era la apogeul său. Era o țară bogată și bine organizată. Aurul, se spunea, se găsea în cantități atît de mari încît, pentru a-i menține valoarea, regii (adevărați bancheri) depozitau lingourile într-o vistierie (de stat) și nu puneau în circulație decît pulberea de aur care servea drept „monedă". Regatul Ashanti, cu capitala la Kumasi (Ghana), s-a bazat pe comercializarea aurului. Cine nu a auzit vorbindu-se de greutățile pentru cîntărit aurul ashanti — căutate cu ardoare de colecționari? Cu ajutorul acestor greutăți, și ele adesea din aur masiv, se aprecia valoarea pulberii de aur. Cu cît șeful ashanti era mai important, cu atît „greutățile" erau mai mari. Negutătorii ashanti de aur plăteau, evident, cu metal prețios, pentru protecția pe care le-o asigurau șefii locali. Regii ashanti aveau drept asupra pulberii de aur care cădea pe sol în piața din Kumasi, în timpul tranzacțiilor. Din timp în timp, afacerile se opreau, pămîntul se strecura: odată, s-ar fi strîns peste 3 kilograme de pulbere de aur. Regii posedau cantități imense care le serveau la confecționarea măștilor funerare. Era firesc ca simbolul națiunii Ashanti să fie un tron de aur care reprezenta sufletul ashanti. Pe el nu s-a așezat, însă, niciodată vreun rege local, fapt pe care britanicii, în lipsă de interpret, nu l-au înțeles. „Cuceritorul" alb de la anul 1900, Sir Frederick Hodgson, a ținut cu tot dinadinsul să ocupe tronul de aur, ca semn al colonizării totale. Revoltele puternice care au izbucnit i-au dovedit, însă, că sufletul ashanti, vechi de 500 de ani, nu poate fi colonizat. Ghana, fostă Coasta de Aur, le dovedise același lucru cuceritorilor danezi, olandezi, suedezi, portughezi, după ce-i săturase cu metalul prețios.

* * *

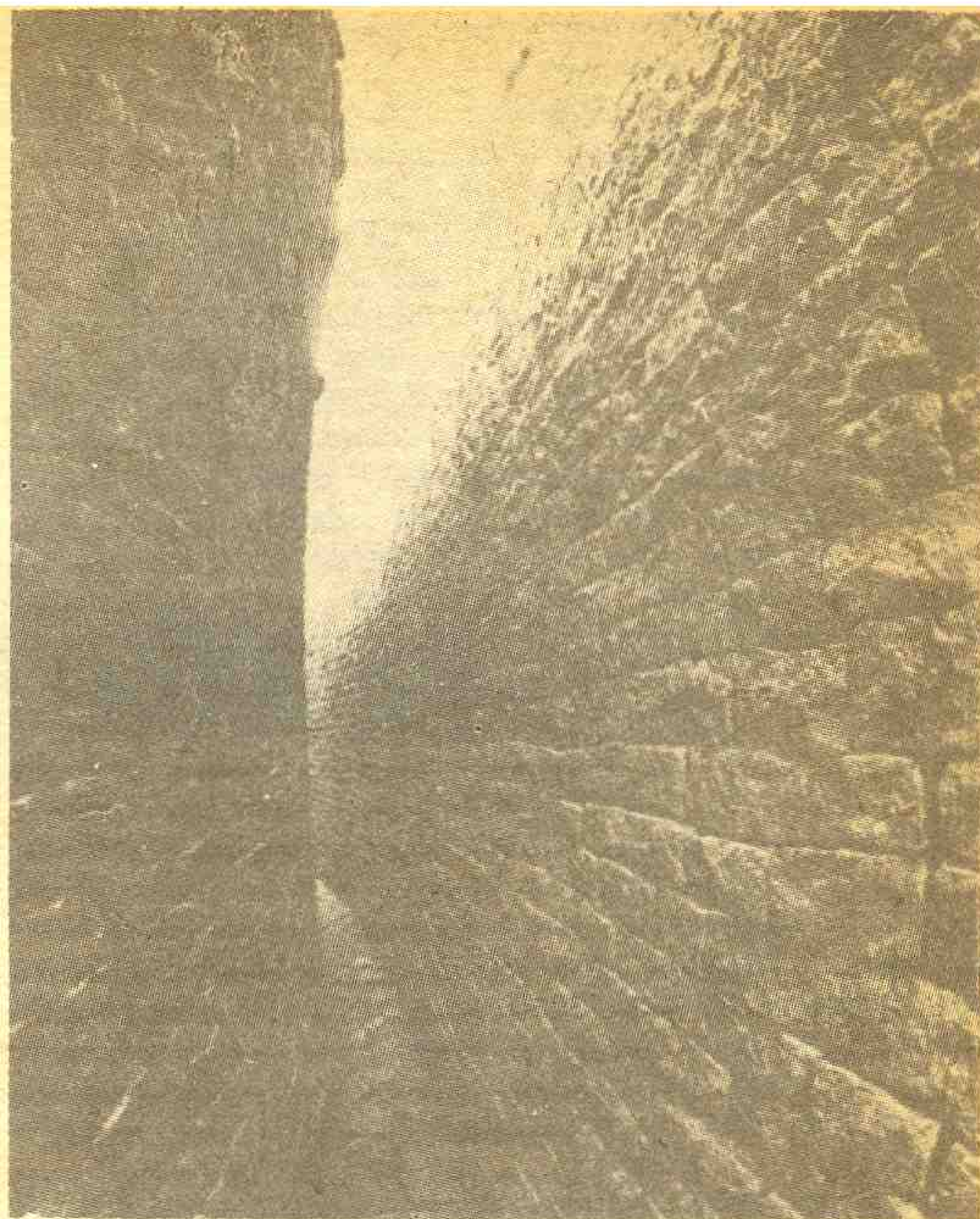
MISTERUL ZIMBABWE. Între anii 800 și 1000, o populație, dovedind un grad avansat de organizare și posibilități tehnice, făcea să funcționeze sute de mine de piatră, dintre care unele atingeau 45 metri adîncime. Pietrarii din orașul medieval Zimbabwe au ridicat „marele zid" african — de 240 m lungime, 100 m lărgime, 7,3 m înălțime și, în unele locuri, de 5,5 m lățime la bază. Obiectele găsite dovedesc că locuitorii — mineri iscusiți — schimbau aurul pe care-l exploatau pe perle persane și porțelanuri Ming, probabil prin portul So-

Într-o piață ghaneză

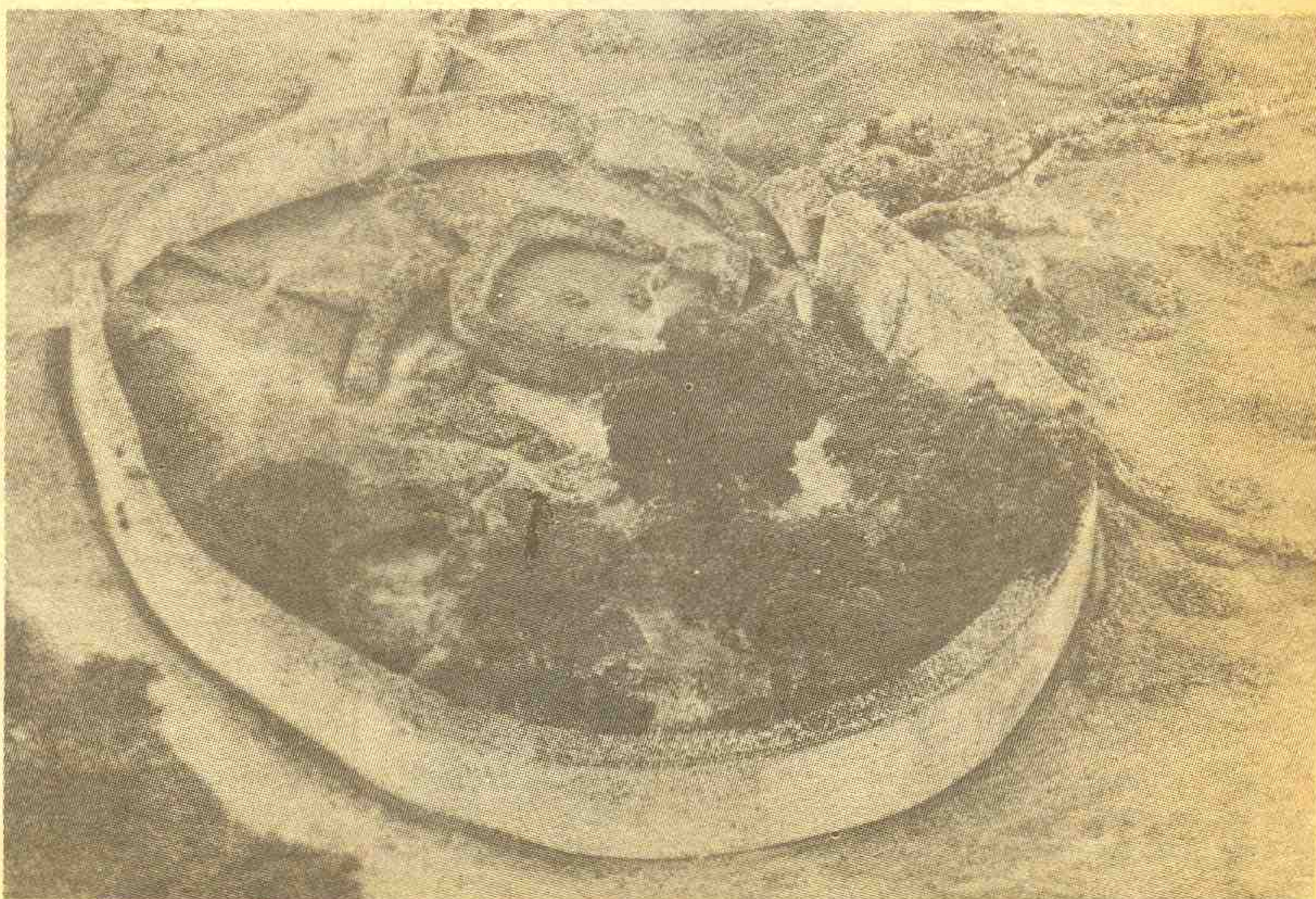

Ghana. Masca funerară de aur a unui rege local

Detaliu al zidului de incintă al orașului

fala. Arhitectura și modul lor de viață nu au suferit influențe exterioare, dovadă că vechii zimbabweeni nu erau navigatori, dar este cert că vindeau aur negutătorilor sud-asiatici și arabi. Ca și în cazul unor civilizații latino-americane, misterul învăluie dispariția sau strămutarea populației originare. Oricum clanurile (va)karanga (din familia bantu), conduse, se spune, de un clan de oameni abili, numit (Ba)rozwi, s-au instalat aici în secolul XIV. Locul — orașul Zimbabwe — era pustiu, susțin unii cercetători: imperiul nou format a luat numele de Mwene Mutapa, corupt de portughezi în Monomotapa. Noii veniți — mici cultivatori și crescători de vite, după Alfred Jago, negustori și războinici, după E.J. Murphy — s-au apucat de minerit intens: aurul, fierul, plumbul și arama erau vîndute tot prin portul Sofala portughezilor (care-i îndepărtaseră pe arabi). Imperiul Monomotapa (nwana wa tapa însemna „Stăpînul popoarelor supuse" — o noțiune cu evidentă încărcătură politică) a înflorit pe baza exploatărilor miniere. Deci nu secătuirea minelor ar fi condus la dispariția sau transmutarea populației originare Zimbabwe. De asemenea, se știe că portughezii nu au pătruns niciodată pînă în orașul Zimbabwe, aflat la circa 400 km de Oceanul Indian. Ei s-au

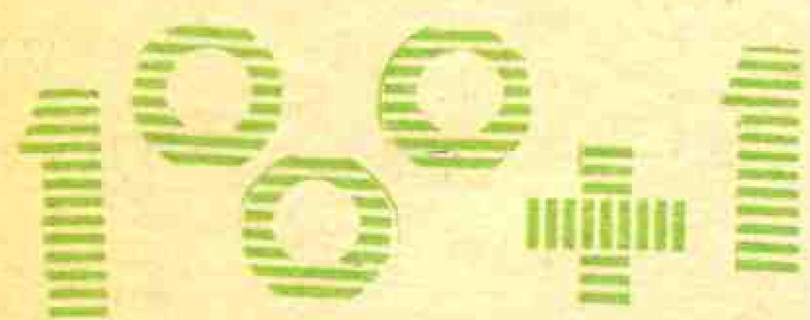
Ruinele Marelui Zimbabwe, orașul edificat de mai multe populații africane în secolele X–XI

mulţumit să înfiinţeze mici garnizoane, la circa 450 km nord, nord-est, pe fluviul Zambezi, la Tete şi Sena. Nici războaie vechi locale nu par să explice dispariţia vechii civilizaţii Zimbabwe: zidurile de incintă, principalul turn conic, ornamentele sculptate pe teme din străvechi legende africane ar fi avut mult mai mult de suferit; nici armele distrugerii nu erau prea sofisticate. Înainte de anul 1800, comerţul cu aur a încetat, războaiele tribale au zdruncinat centrul sud-estului african, subminînd imperiul care dispare pe la 1820, iar oraşul Zimbabwe este părăsit sau intră sub stăpînirea grupului etnic Zulu. Tribul Barozwi, altădată puternic, s-a retras spre sudul regiunii de origine, s-a „repatriat", a supravieţuit; legendele sale evocă, acum cu nostalgie, existenţa oraşului Zimbabwe, dar niciodată construcţia acestuia. Lipsa unor legende şi mai vechi se resimte, taina se perpetuează. Şi totuşi, potrivit unor supoziţii, neîntemeiate pe fapte, o explozie demografică bantu, în secolele VIII şi IX, asemeni celei din primul mileniu î.e.n. (care i-a determinat pe negrii bantu să emigreze din Africa occidentală spre bazinul fluviului Congo), ar fi împins acest popor în diverse direcţii: o parte s-ar fi deplasat spre sud, ar fi traversat fluviul Zambezi, ar fi creat, prin cultura lor şi tehnologia specifică epocii de fier, o civilizaţie înfloritoare — Zimbabwe.

Cunoştinţele acumulate despre populaţiile bantu vorbesc despre două obiceiuri specifice. Sistemul lor de agricultură constă în epuizarea terenului: defrişau zone întregi, le cultivau ani în şir, pînă cînd recoltele se diminuau; apoi le părăseau — erau nomazi. De asemenea, cînd numărul locuitorilor devenea prea mare într-un loc, îl părăseau formînd noi sate, asemeni roiurilor de albine; în anumite perioade, cînd autoritatea unui şef de clan creştea şi apărea un tip de organizare politică ierarhizată, obiceiurile se estompau, permiţînd o mai mare stabilitate. Apariţia, evoluţia şi dispariţia civilizaţiei Zimbabwe să fi depins, oare, de aceşti factori? Supoziţiile nu risipesc întregul mister. Cercetări întreprinse după 1978 certifică o parte din supoziţiile emise în 1931 de arheolog dr. Gertrude Caton-Thompson şi, în 1972, de E. Jefferson Murphy. Antropologul şi arheologul Brian Fagan conchide că: o succesiune de culturi ar fi cimentat lespezile de granit, straturi peste straturi; istoria Zimbabwe poate fi divizată în cel puţin trei stadii; nici un zid de piatră nu a fost ridicat pînă în secolul al XIII-lea (tentativele anterioare fuseseră făcute din materiale tradiţionale — lut şi trunchiuri de arbori); alte circa 150 de ruine de acelaşi gen, dar de proporţii mai mici, există în regiunea dominată de granit. Camere retrase, descoperite în diversele ruine, ar indica existenţa şi păstrarea unor valori, a aurului — susţine Fagan. Creşterea şi decăderea Zimbabwe s-ar fi datorat exploatărilor miniere, comerţului cu minereuri, dar, mai ales, cu metalul galben. Cînd portughezii s-au aşezat pe coaste, puţurile aurifere — după unele surse cîteva sute — ar fi fost sleite, scrie Fagan. Persanii, chinezii şi arabii ar fi beneficiat mai mult din comerţul cu Zimbabwe. Aur de sute de milioane de dolari, scrie Alfred Jago, ar fi fost exportat, via Sofala, pînă la portul Kilwa (în Tanzania de astăzi) şi, apoi, trimis pe pieţele din Orient; portughezii nu ar fi reuşit să facă să funcţioneze sistemul. În 1512, cînd s-au instalat de-a lungul coastei, delegatul regal nota că circa 100 livre de aur sînt exportate anual — şi, de asemenea, fildeş, aramă, perle, corali şi sclavi. Peste cîţiva ani, referentul regal portughez nu mai înregistra date despre comerţul cu Zimbabwe, pentru ca, în 1868, vînătorii albi să-l considere teritoriu neexplorat, tribul local Mashona neputînd explica cine a edificat ansamblul, sau de ce se află acolo. Influenţa comerţului practicat de Zimbabwe era deosebită. Prosperitatea portului Kilwa fluctua în funcţie de acesta, fapt atestat, în secolul al X-lea, de geograful arab al-Mas-udi în însemnările sale despre Kilwa şi comerţul cu aur. Patru secole mai tîrziu, Ibn Battuta descria Kilwa ca pe unul dintre cele mai frumoase oraşe din lume, un oraş a cărui prosperitate depindea de comerţul cu aur din sud. Se poate, aşadar, conchide că aurul din graniţele vechiului Zimbabwe a contribuit nu numai la prosperitatea şi creşterea economică de pe coasta răsăriteană a Africii, dar şi la cele ale unor ţări îndepărtate.

De la regatul Ghana pînă la imperiul Zimbabwe, o adevărată centură de aur încingea Africa medievală. De la coasta occidentală pînă la cea orientală, o abundenţă, sleită de regi locali şi cuceritori străini. De la Oceanul Atlantic la cel Indian, civilizaţii prospere, state politico-economice, timpuriu şi viguros constituite, vorbesc despre o istorie comună întregii Africi.

Doina Topor

Aspirina

Toată lumea cunoaşte acest remediu, dar puţini întreabă la farmacie de acidul acetilsalicilic, compus chimic al aspirinei.
La originea aspirinei se află reumaticii care reuşesc să-şi calmeze durerile cu decocturi din scoarţă de salcie. Salcia, aşa cum se ştie, este un arbore care creşte la marginea apelor, iar umiditatea, se cunoaşte, provoacă reumatism. Oare a prevăzut ea, natura, acest remediu la îndemîna acestor bolnavi?...
În 1838, un chimist, Piria, extrage, din scoarţa salciei, un acid pe care îl numeşte salicilic. Produsul este lucrat în continuare şi, la sfîrşitul aceluiaşi secol, se prezintă sub formă de salicilat. Felix Hoffmann, un cercetător de la laboratoarele Bayer din Elberfeld, merge mai departe. Pentru că tatăl său, reumatic, nu suportă produsul, el pune la punct un nou preparat, aspirina actuală. Ea intră în comerţ la 1 februarie 1899 sub numele de Aspirin. Cum a format Hoffmann acest cuvînt? Iată ce declară biologul Albert Delauney: „Cuvîntul Aspirin a fost format astfel:A de la acetil, in era o desinenţă comună în chimia industrială... Spir însemna acid spiric (Spirsäure), nume sub care se desemna, în acea epocă, acidul salicilic. În ceea ce priveşte cuvîntul spiric, acesta vine de la Spiraea ulmaria, numele latinesc al unei rozacee comune din cîmpiile umede, care, ca şi salcia, conţine acid salicilic".
Aspirin devine Aspirină în 1918. Framacopeea oficială franceză (Codexul, pînă în 1963) consacră acest nume comun în 1937.

DICTIONAR · de materii prime

Sare

În ierarhia bogăţiilor solului, sarea ocupă locul al 12-lea, înaintea... diamantelor, cositorului sau fosfaţilor. Ea răspunde unor foarte vechi deprinderi ale omului, fiind indispensabilă în gospodărie şi în industrie. În plus, spre deosebire de alte materii prime, în cazul ei nu se poate recurge la înlocuitori. Pentru că se găseşte în natură în cantităţi mari, sarea — spre fericirea consumatorilor — este un produs ieftin.

Se apreciază că oceanul planetar ar îngloba aproximativ 1 370 milioane kmp de apă, din care 97 la sută — sărată. Aceasta ar corespunde unui depozit uriaş de sare (circa 38 miliarde tone), dar inegal repartizat. Cea mai mare concentraţie de sare — între 27 şi 29 la sută — o au lacul Elton, din regiunea Volgograd (U.R.S.S.), Marea Moartă (Iordania/Israel) şi Marele Lac Sărat (S.U.A.). Procentul cel mai scăzut de sare — 0,5 la sută — se află, în schimb, în apele Balticii din faţa ţărmurilor finlandeze. Media conţinutului de sare din apele mărilor şi oceanelor se ridică la 3,5 procente. Astfel că, dacă s-ar extrage această sare şi s-ar întinde pe suprafaţa planetei noastre, stratul obţinut ar avea o înălţime de circa 36 de metri.

Fireşte, depozite însemnate de sare se găsesc şi pe uscat. Existenţa lor aici se datorează, însă, tot apei. Mari întinderi ale solului s-au aflat, în anii de început ai istoriei Pămîntului, sub apă. Apoi, într-o altă etapă, apa s-a evaporat, rămînînd sarea. Se apreciază că avea, pe alocuri, o grosime de cîteva sute de metri. Lucrul pare de necrezut, deoarece conţinutul de sare din apele mărilor este, totuşi, scăzut pentru a explica astfel de munţi de sare. Probabil, însă, că regiunile respective au fost inundate periodic, după fiecare retragere a apelor stratul de sare sporind în înălţime. În orice caz, concluzia este că rezervele de sare sînt, practic, inepuizabile.

Aproximativ jumătate din producţia de sare a lumii provine din saline. Acestea sînt foarte răspîndite în S.U.A. şi U.R.S.S., în Mexic şi Franţa, în China, Japonia, Spania, India, de asemenea, mai recent, chiar şi în Africa.

În multe state, unde clima şi caracteristicile geografice o permit, sarea este obţinută din apa mării, în lagune, prin cristalizarea sub influenţa razelor solare. Procedeul este simplu şi ieftin, nu pretinde intalaţii complicate, nici muncitori calificaţi, sursa de căldură necesară cristalizării fiind gratuită — soarele.

În comerţul mondial, sării îi revine un rol minor, întrucît, de regulă, statele îşi asigură din producţia proprie necesarul.

Principalii producători de sare sînt S.U.A., China, U.R.S.S., R.F. Germania, Marea Britanie, Franţa, India, Mexic, Canada, Australia, Italia, România, Olanda.

Interesant este de notat că, aşa cum indică statisticile, cererea de sare a crescut vertiginos în ultima jumătate de secol. Astfel, dacă în 1928 producţia mondială era de 28 milioane tone, în 1964 a depăşit 100 de milioane, iar peste un deceniu, în 1974, ea a trecut dincolo de 150 milioane tone.

Deşi, pentru o atare evoluţie, creşterea semnificativă a numărului de locuitori ai planetei reprezintă un motiv, nu acesta este, totuşi, cel mai important. Industriei alimentară şi necesităţilor gospodăreşti le revin doar 5 procente din producţia globală. De altfel, după cum se ştie, corpul uman are nevoie doar de cîteva grame de sare. Pentru că, din cele circa 50 de grame transportate de sînge în organism, chiar şi în condiţiile unei veri extrem de călduroase, abia dacă se pierd, datorită transpiraţiei şi prin urină, 5 grame pe zi — uneori mai puţin.

Principalul consumator de sare este industria chimică. Dezvoltării ei accelerate se datorează şi creşterea subtanţială a producţiei de sare. O însemnată parte a cantităţii de sare extrase este folosită, de exemplu, la fabricarea sodei. Aceasta, la rîndul ei, este utilizată, între altele, la producerea sticlei, desulfurarea fontei topite, la fabricarea săpunului, a detergenţilor etc.

Zahăr

Istoria zahărului este bogată în evenimente, adesea dramatice, calea parcursă de la statutul de articol de lux pînă la cel actual de aliment de bază vădindu-se — chiar geografic privită — lungă şi anevoioasă.

Pe continentul european, zahărul a ajuns abia la sfîrşitul secolului al XI-lea. Aici, multă vreme, s-a numărat printre cele mai costisitoare delicatese. Ludovic al XIV-lea, spre exemplu, păstra bucăţelele de zahăr în cutiuţe de aur, asemenea bijuteriilor, preţioasele cristale fiind păzite, zi şi noapte, de gărzi speciale.

Zahărul a fost adus în Europa din lumea arabă, de cruciaţi. Negustorii veneţieni nu au pregetat, văzînd succesul de care se bucură, să îl plaseze, o perioadă îndelungată, la loc de frunte în comerţul lor cu statele europene. Aici, „dulcele" folosit uzual era mierea de albine. Nici arabii nu ştiau de existenţa zahărului, pînă cînd, în frecventele pătrunderi spre Asia de Sud şi Asia Centrală, n-au întîlnit „mierea de trestie". În India şi China, aceasta constituia un deliciu cunoscut de mii de ani. Arabii au încercat, fără prea mult succes, să cultive trestie de zahăr în bazinul mediteranean.

Columb a luat, în 1492, vestita plantă cu el, peste Atlantic, aflîndu-i condiţii propice de dezvoltare în bazinul Caraibilor. În insulele de aici lipsea, însă, forţa de muncă necesară cultivării intensive, rîvnite de

colonialişti. A început negoţul cel mai odios, comerţul cu sclavi. Din Lumea Nouă plecau spre Europa nave încărcate cu mirodenii, tutun, cafea, zahăr. La întoarcere, ele aduceau, de pe coastele occidentale ale Africii, sclavi negri, extrem de bine vînduţi mai ales pe plantaţiile de trestie de zahăr. Despre proporţia acestui comerţ vorbeşte, grăitor, următorul exemplu: în secolul al XVIII-lea, în colonia franceză caraibiană Santo Domingo, pe atunci principal centru de cultivare a trestiei de zahăr, existau 40 000 de albi, dar peste o jumătate de milion de sclavi negri. Cînd la aceştia ajunge vestea căderii Bastiliei şi cînd îşi dau, mai ales, seama că, în ceea ce îi priveşte, libertatea, egalitatea şi fraternitatea — proclamate în revoluţia franceză de la 1789 — continuă să le fie refuzate, se răscoală şi distrug aproape toate plantaţiile de trestie de zahăr, precum şi instalaţiile de prelucrare. Mulţi sclavi plătesc cu viaţa această îndrăzneală. Oricum, Santo Domingo îşi pierde însemnătatea deţinută ca producător de zahăr, locul său fiind luat de alte colonii — Jamaica britanică şi, îndeosebi, Cuba spaniolă. În prezent, Cuba socialistă îşi menţine poziţia fruntaşă în acest domeniu.

„Raportul de forţe" în comerţul internaţional cu zahăr a suferit, la rîndul său, notabile modificări începînd din secolul al XIX-lea. Preponderenţa iberică şi, ulterior, britanică scade în favoarea S.U.A., cînd acestea îşi extind influenţa în America Centrală. Există, totodată, şi un alt factor care a contribuit sensibil la înlăturarea monopolului deţinut, în acest domeniu, de puterile coloniale tradiţionale. Astfel, omul de ştiinţă german F.C. Achard, reluînd ideea nefinalizată a profesorului său berlinez A.S. Marggraf, a reuşit să rafineze, la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, cristale de zahăr din sfeclă. Ele nu se deosebeau prin nimic de cele obţinute din trestia de zahăr. Agenţi ai industriei britanice a zahărului i-au oferit 200 000 de taleri pentru a întrerupe aceste cercetări şi a da uitării descoperirea. Achard nu a putut fi însă cumpărat. Şi cînd, în 1806, Napoleon a instituit împotriva Angliei o puternică blocadă economică, afectînd, între altele, livrările britanice de zahăr pe continent, metoda lui F.C. Achard a fost luată serios în seamă, culturile de sfeclă cunoscînd o extindere rapidă. În zilele noastre, zahărul obţinut din sfeclă reprezintă 35—40 la sută din totalul producţiei.

Potrivit statisticilor O.N.U., astăzi produc zahăr, din trestie sau sfeclă, 107 state. Trei cincimi din producţia globală revin, însă, unui număr de zece state: U.R.S.S. (11 procente), Brazilia (9), Cuba (8), S.U.A. (7), India (6), China (5), Australia (4), Mexic (4), Franţa şi Filipine (cîte 3 procente). În Europa (inclusiv U.R.S.S.) domină producţia din sfeclă de zahăr; dimpotrivă, în nordul Americii Latine, ca şi în Africa subsahariană şi Oceania, se cultivă, aproape în exclusivitate, trestia de zahăr. Ambele culturi pot fi întîlnite în America de Nord şi Asia. Principalii producători de zahăr din sfeclă sînt U.R.S.S., S.U.A., Franţa, R.F.G. În fruntea listei producătorilor de zahăr din trestie de zahăr se află India, Brazilia, Cuba, China, Mexic, S.U.A., Filipine, Pakistan, Australia, Africa de Sud.

Cacao

Deşi Ghana este, de departe, cel mai mare producător de cacao al lumii, arborele ce dă naştere preţioaselor seminţe nu aparţine, decît de aproximativ un secol şi jumătate, florei africane. La el acasă se află în America Centrală şi în America de Sud.

În secolul al XV-lea, într-o perioadă de înflorire a imperiului aztec, băutura din cacao se afla la mare cinste. Potrivit unor izvoare scrise, boabele brune erau zdrobite şi amestecate cu miere, vanilie şi piper roşu. Compoziţia era, apoi, lăsată să fermenteze. Băuturii, care era servită rece, i s-a spus „choco-I-atl" sau „cacauhuatl" — denumire derivată din numele unor zei azteci.

O imagine cotidiană în ţările ecuatoriale: sînt pregătite ceşcuţele de cacao pentru amatorii acestei reconfortante băuturi

Boabele de cacao erau, de asemenea, folosite ca monedă. Un iepure de casă costa 10, un sclav — 100 de boabe. Şi impozitele se plăteau la fel. De altfel, între comorile ultimilor regi azteci, a fost găsită o mare cantitate de cacao, apreciată la circa 12 milioane de boabe. Se ştie, astăzi, că terenurile pe care se cultiva, de către azteci, arborele de cacao erau întinse şi bine irigate.

Primul european care a văzut o boabă de cacao a fost Columb. Acest lucru s-a întîmplat în 1502. Atunci, potrivit unor relatări ale vremii, aflat într-una din frecventele sale expediţii pe Atlantic, ar fi întîlnit o navă cu negustori Maya, care aveau la ei asemenea „monede" curioase. Totuşi, pe bătrînul continent cacaoa ajunge abia cu două decenii mai tîrziu. O aduce în Spania, în 1519, conchistadorul Hernan Cortés, împreună cu prada rezultată din sîngeroasa cucerire a imperiului aztec. Au mai trecut, însă, 100 de ani pînă cînd băutura caldă, de culoare brun închis, servită cu zahăr, a putut trece de la curtea regală din Madrid şi la curţile altor capitale europene. O răspîndire largă capătă abia în secolul trecut, după ce olandezul van Houten descoperă, în 1828, cum poate fi „degresată" masa de cacao, pentru a fi mai uşor digerată. Este, astfel, înlesnit pasul următor: producerea ciocolatei sub formă de batoane. Unui elveţian îi vine, apoi, ideea de a adăuga lapte la cacao. Dezvoltarea impetuoasă a producţiei şi desfacerea la scară mare sînt, astfel, definitiv asigurate. Cererea de boabe de cacao înregistrează creşteri spectaculoase, olandezii plasîndu-se pe primul loc în comerţul mondial cu acest produs. Începe, totodată, o acerbă concurenţă pentru acapararea zonelor producătoare. În regiunile tradiţional cultivatoare, din America, sînt extinse şi mai mult plantaţiile. Coloniştii europeni trec, de asemenea, la plantări masive de arbore de cacao în „posesiunile" lor din Africa occidentală, şi din alte regiuni tropicale. Astfel, preţioasele boabe ajung şi în Ghana, pe atunci colonie britanică sub denumirea de Coasta de Aur, obţinerea lor ocupînd, în scurtă vreme, locul principal în producţia acestei ţări; devenind, de fapt, monocultură.

În prezent, arborele de cacao este cultivat în peste 40 de ţări. Africa a trecut, de mult, înaintea Americii Latine, deţinînd în prezent două treimi din producţia mondială de boabe de cacao. În afară de Ghana, care, după cum am arătat, se află în fruntea listei producătorilor, recolte mari obţin Coasta de Fildeş, Nigeria şi Camerun, urmate de o ţară latino-americană — Brazilia. Mexicul nu mai acoperă decît circa două procente din cererea mondială, iar Ecuadorul, care în urmă cu 50 de ani se afla în fruntea producătorilor, a pierdut, în 1930, patru cincimi din plantaţii, atacate de o ciupercă-parazit. În această ţară se depun, în prezent, eforturi pentru revenirea în plutonul fruntaş.

Ceea ce nu s-a putut, însă, transplanta din America Latină, a fost calitatea. Aici sînt obţinute cele mai bune boabe de cacao, condiţiile climaterice fiind doar în această zonă (la 20 grade Nord şi Sud de Ecuator) optime: o temperatură ce se menţine, constant, între 24 şi 28 de grade, precipitaţii de peste 1 500 mm repartizate, însă, într-o anumită gradaţie pe parcursul întregului an, umiditate ridicată a atmosferei, protecţie naturală împotriva unui soare prea torid şi a vînturilor violente.

Arborele de cacao sălbatic ajunge pînă la 15 metri înălţime. În culturi, însă, este retezat la 8 metri. De la semănare şi pînă la prima recoltă trec cinci ani. După al 15-lea an se obţin recoltele cele mai bogate. Dar, deşi arborele trăieşte pînă la 100 de ani, el nu este, economic, rentabil, decît trei decenii. Florile arborelui (circa un milion pe an într-un arbore) formează mănunchiuri direct pe tulpină sau pe crengile mai bătrîne. Ele dau naştere la circa 700 de fructe mature, cu coaja groasă. Acestea seamănă la înfăţişare cu pepenii, sînt de culoare maro, galbenă sau roşie, ajung la o lungime de pînă la 25 cm şi cîntăresc circa 500 de grame. În interiorul lor se află, într-un fel de marmeladă acrişoară, circa o duzină de „seminţe". Sînt boabele de cacao. Ele sînt bogate în grăsimi, aşa numitul „unt de cacao" (35 pînă la 55 procente), precum şi în proteine. Conţin, de asemenea, zahăr (cantitate mică) şi o substanţă stimulatoare, asemănătoare cofeinei, însă în cantităţi ce pot fi bine tolerate chiar de organismul copiilor.

Recolta principală de boabe de cacao se strînge o dată pe an. La şase luni după aceasta, se poate face o recoltare suplimentară (recolta secundară). După culesul fructelor, ele se despică şi sînt extrase boabele. Acestea sînt uscate la soare sau prin prăjire mecanică, după care sînt măcinate. Cu ajutorul teascurilor este obţinut, apoi, untul de cacao, folosit atît la fabricarea ciocolatei, cît şi în chimie şi farmacie. Pulberea de cacao rămasă se foloseşte pentru prepararea prăjiturilor, ciocolatei, a lichiorurilor etc.

Fructele arborelui de cacao

Spre deosebire de ceai sau cafea, cacaoa reprezintă mai mult decît un mijloc de plăcere de moment: ea are valoare nutritivă.

Principalele ţări prelucrătoare de cacao sînt S.U.A., U.R.S.S., R.F. Germania, Olanda şi Marea Britanie. Aceste cinci state prelucrează circa jumătate din boabele de cacao recoltate în întreaga lume.

Lapte

Laptele animalelor domestice este folosit de oameni din timpuri străvechi. A fost luat, întîi, de la capre, apoi de la oi şi, abia mai tîrziu, de la vaci. Descoperirile arheologice ne arată, spre exemplu, că locuitorii cetăţii de la Jericho (8000 î.e.n.) creşteau, în primul rînd, capre, utilizînd drept aliment laptele obţinut de la ele.

Rolul laptelui în alimentaţie rămîne, însă, multă vreme secundar, dată fiind, pe de o parte, productivitatea scăzută a animalelor (furajarea lor se făcea mai mult sau mai puţin la întîmplare, cel mai adesea fiind lăsată în seama animalului însuşi), pe de altă parte — alterarea sa rapidă. Consumul de lapte creşte spectaculos abia în epoca modernă, odată cu aşezarea agriculturii pe baze industriale. Laptele a devenit nu doar un produs alimentar de largă răspîndire, ci, de asemenea, o materie primă de certă importanţă pentru obţinerea unei variate game de produse: smîntînă, unt, brînzeturi, iaurt, ciocolată, bomboane diverse, îngheţată, ca să numim doar pe cele mai importante. Fireşte, unele dintre produsele amintite au existat şi înainte, dar numai în secolul nostru se poate vorbi de fabricarea lor la scară industrială. De altfel, astăzi, în ţările dezvoltate doar un mic procent din producţia mondială de lapte merge direct în consum, cea mai mare parte ajungînd, mai întîi, în recipientele de prelucrare ale industriei alimentare.

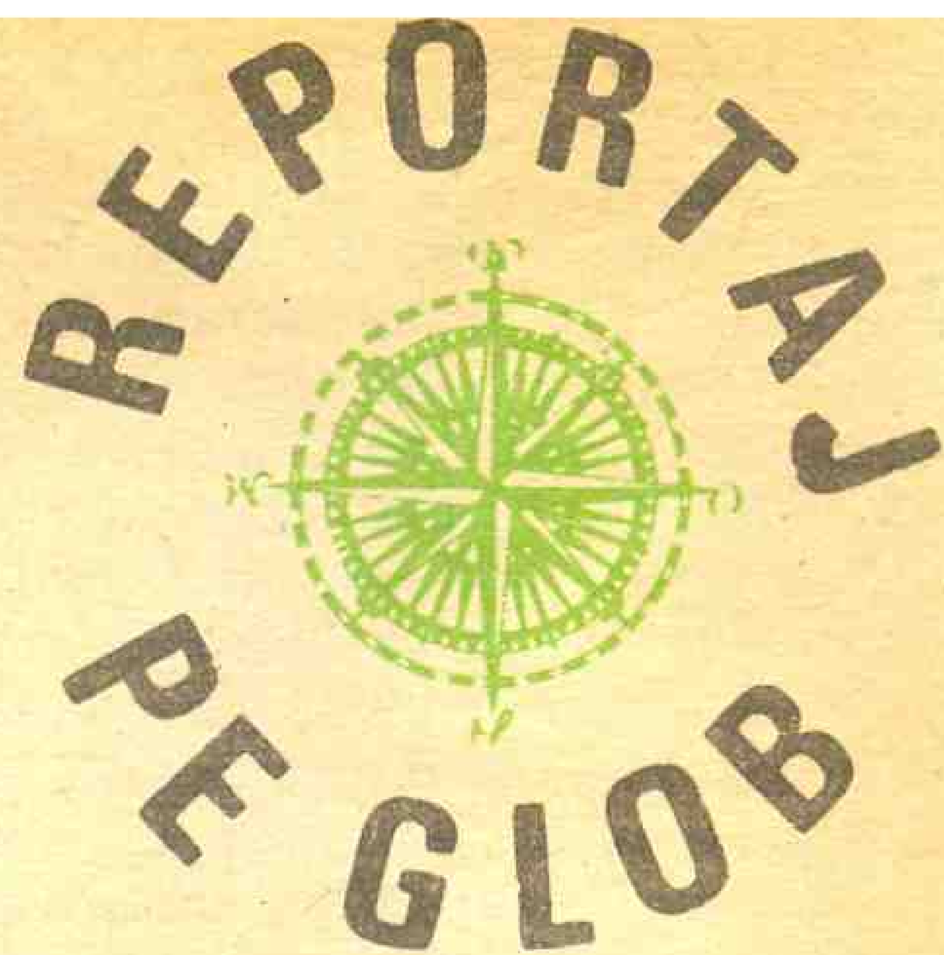
În lume se produc aproximativ 483 milioane tone lapte anual (cam 100 kg de fiecare locuitor al planetei), aproape dublu decît se producea la începutul anilor '50. Din totalul producţiei, aproape 90 la sută revine laptelui de vacă, restul îl formează laptele de bivoliţă, oaie şi capră.

Principala zonă de producţie a laptelui de vacă îl constituie Europa, căreia îi revin (fără Uniunea Sovietică) circa 41 de procente — aproximativ 182 milioane tone — din producţia mondială respectivă. Urmează U.R.S.S. (aproape 90 milioane tone) şi America de Nord (70 milioane tone).

În ţările în curs de dezvoltare, producţia laptelui de vacă este foarte scăzută, aceste state adjudecîndu-şi, împreună, doar 15 la sută din producţia mondială. De exemplu, toate ţările în curs de dezvoltare din Africa produc în jurul a şase milioane tone lapte de vacă pe an, mai puţin decît producţia unui singur stat cu dezvoltare economică medie!

Pe ţări, cel mai mare producător al lumii este Uniunea Sovietică (în 1982 — 91 milioane tone, din care 89,6 milioane lapte de vacă), urmată de Statele Unite ale Americii (în anul menţionat — 61,6 milioane tone lapte de vacă), Franţa, R.F.G., Marea Britanie, Polonia, India, Olanda, Brazilia, Canada.

Dicţionar realizat de Vasile Crişu

Vestigiile Mexicului

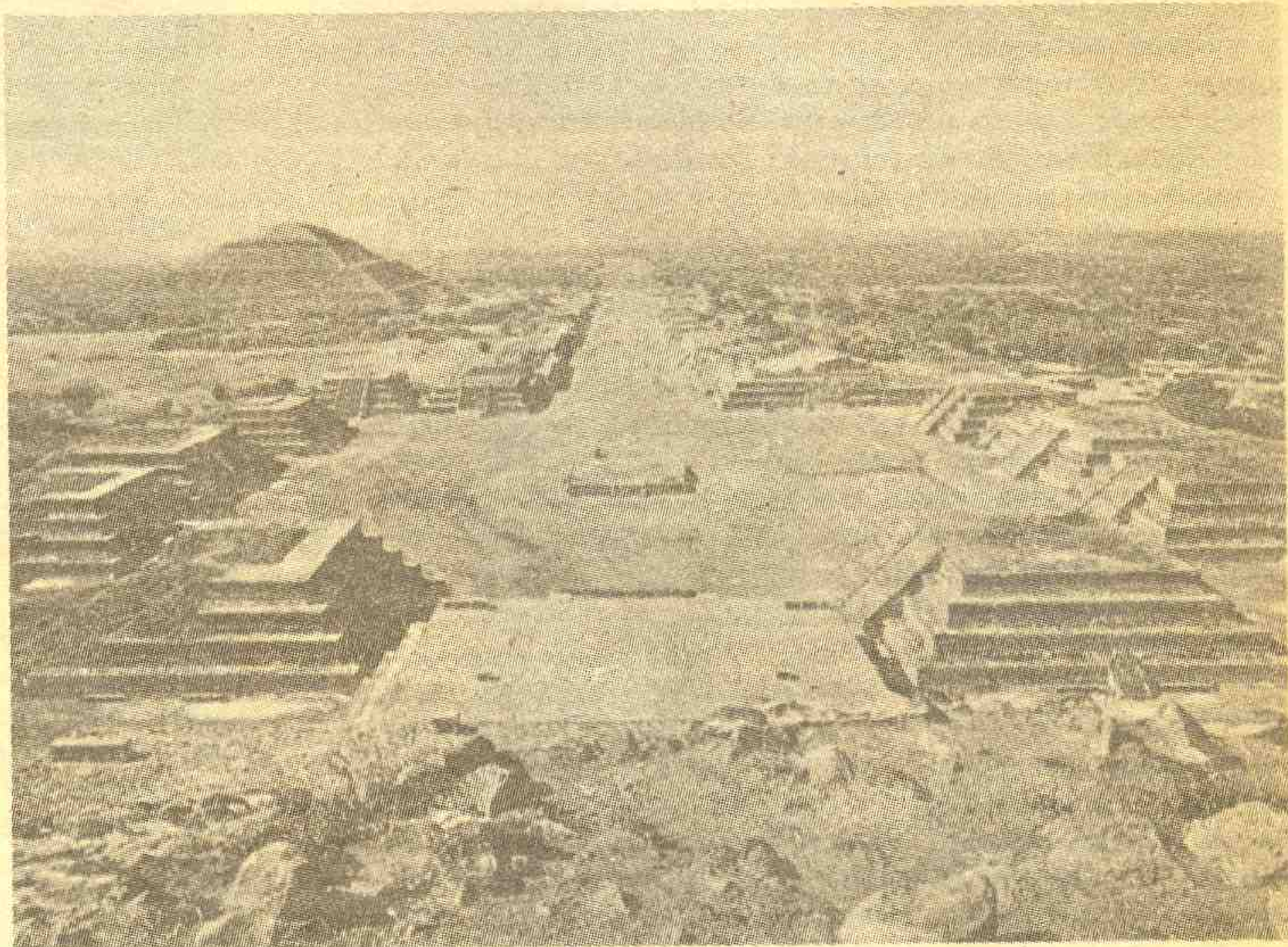
O călătorie spre Mexic pe calea aerului şi, apoi, prin acea frumoasă ţară este un bun prilej de a cunoaşte cîte ceva din preocupările şi viaţa acestor oameni pasionaţi, situaţi la mii de kilometri de noi, din istoria îndepărtată sau recentă a acestei ţări de care ne leagă afinităţi de limbă şi năzuinţa de pace. Călătoria a fost deosebit de interesantă şi plină de neprevăzute întîmplări de tot felul.

Capitala Mexicului — situată la o înălţime de 2 249 m, pe locul unei străvechi mlaştini, care cuprindea aproape întreaga vale a Mexicului — este înconjurată de un întreg lanţ de munţi, din care unii ating impresionanta înălţime de peste 6 000 m.

Oraşul datează din secolul al XVI-lea, din perioada conchistei lui Hernando Cortes, cuceritorul Mexicului. Este unul dintre cele mai mari din lume, cu o populaţie de circa 12 000 000 în capitala propriu-zisă şi cu circa 2 000 000 în Districtul Federal. Se preconizează ca, în scurt timp, capitala să ajungă la o populaţie de circa 16 000 000. Oraşul are un diametru de 60 km, respectiv lungimea străzii Los Insurgentes, care uneşte autostrăzile spre piramidele Theotihuacan şi Cuernavaca.

Faptul că aşezarea este situată pe o veche mlaştină face ca nivelul solului să coboare în fiecare an cu cîţiva centimetri, punînd în pericol clădiri vechi, de mare valoare istorică şi de artă. Pentru a veni în întîmpinarea acestei calamităţi naturale, sînt infiltrate, în fiecare an, însemnate cantităţi de beton prin galerii subterane, unele special amenajate, iar altele rămase din timpul invaziilor, în luptă cu invadatorii.

În ciuda circulaţiei intense, oraşul pare liniştit şi nu-ţi lasă nici un moment impresia de furnicar, impresie tipică marilor metropole. Străzile largi, concepute parcă fără economie de spaţiu, marile edificii istorice şi contemporane, diferite ca stil arhitectonic, bogăţia de verdeaţă de pe marile bulevarde şi din numeroasele parcuri şi grădini dau capitalei Mexicului o notă aparte.

Vedere panoramică din partea de sud asupra Piramidei Lunii

Aici se află sediul Universităţii Naţionale Autonome, înfiinţată la 21 septembrie 1551, cea mai veche universitate din Mexic şi cea mai mare din America Latină. Ea dispune de 80 de clădiri monumentale, unde îşi găsesc adăpost, drum spre cultură şi viaţă peste 125 000 de studenţi în fiecare an. Sînt aşezate, aici, la loc de cinste faimoasele picturi murale narativ-istorice sau expresioniste ale lui Diego Rivera şi O.Gormati. Şi tot aici, ai posibilitatea să admiri cele mai îndrăzneţe formule ale arhitectonicii actuale din beton, metal şi sticlă.

În centrul oraşului, te întîmpină celebrul palat Polyforumul Cultural Siqueiros, opera pictorului mexican Alfaro Siqueiros. În interiorul lui se găseşte cea mai mare picto-sculptură din lume (circa 300 mp), denumită „Marşul omenirii".

O impresionantă şi valoroasă construcţie este şi Palatul Artelor Frumoase, durat din marmură de Carrara, început în 1900 de către arhitectul italian Adam Boari, continuat de Antonio Munoz şi terminat de Federico Mariscal abia în 1930. Din cauza greutăţii, dar mai ales a terenului slab, la fel ca şi alte clădiri monumentale, este supus unui proces lent de scufundare. Din anul 1946, palatul a devenit sediul Institutului Naţional al Artelor Frumoase, întemeiat de preşedintele Miguel Aleman. Palatul dispune de o mare sală de concerte şi spectacole teatrale cu o capacitate de 3 500 locuri. Atrage atenţia în mod deosebit cortina — creaţia americanului Tiffany, realizată după un desen de Gerardo Murillo —, ce reprezintă imagini ale vestiţilor munţi vulcanici Popocatepetl şi Ixtaceihuate, care domină împrejurimile capitalei mexicane. La etajele unu şi doi se află galeria de artă, care grupează creaţii ale pictorilor mexicani de la finele secolului trecut şi începutul secolului XX, printre care pictori de renume mondial: Diego Rivera, Clemente Orozco, David Alfaro Siqueiros, Tamayo Juan, O. Gormati, Gonzalez Camarena şi mulţi alţii. Palatul este binecunoscut în Mexic şi datorită faptului că, aici, se află sediul Baletului Focloric Naţional şi al Orchestrei simfonice

Cap de şarpe - element decorativ al Templului Quetzalcoatl

naţionale, unde se prezintă cele mai renumite spectacole.

Aceeaşi admiraţie o merită Palatul Naţional, cea mai mare clădire din Mexic, situată în Piaţa Constituţiei sau Zocalo. Aici, îşi are reşedinţa oficială preşedintele ţării şi, tot aici, îşi au sediile cele mai importante instituţii ale Statelor Unite Mexicane: ministerele, Procuratura generală a naţiunii, Arhiva generală, Muzeul Juarez şi altele. Clădirea a fost construită pe ruinele fostului palat al lui Montezuma, care mai tîrziu a devenit proprietatea privată a lui Hernando Cortes. Cu trei faţade principale, simbolizează cele trei departamente ale statului, aşa cum era împărţit în timpul dominaţiei spaniole. Palatul a fost ocupat de Împăratul Maximilian la 12 iunie 1864. În ziua victoriei au fluturat pe cele trei faţade ale lui drapelele: mexican, austriac şi francez. În partea centrală, se află Clopotul din Dolores, cu ajutorul căruia Hidalgo a vestit lumii independenţa naţiunii mexicane.

Catedrala metropolitană impresionează prin grandoare şi măiestria artistică. Ea a fost ridicată pe ruinele fostului Mare Templu al aztecilor, intitulat „Huey Teocalli". Construcţia a început în 1573 şi a fost terminată abia în 1667, după mai bine de 94 de ani de muncă. Este durată în stilul catedralelor Renaşterii spaniole, cu cinci naosuri, după planurile arhitectului Claudio de Arciniegi din Burgos. Vechimea acestui valoros monument o dovedesc multiplele stiluri care s-au suprapus de-a lungul anilor. Faţada principală, terminată în 1681, poartă amprenta stilului clasic şi doric, dar coloanele amintesc de începutul barocului. O valoare deosebită o au decoraţiile inspirate din gravurile lui Rubens: „Adormirea Maicii Domnului", „Predarea cheilor" şi „Barca bisericii". Ceasul şi celelalte ornamente, care întregesc faţada, sînt opera arhitectului mexican Damian Ortex de Castro. Piesa cea mai reprezentativă a catedralei o constituie „Altarul Regilor", opera lui Heronimo de Bolbas.

Monumentul Columna Independenţei, cunoscut şi sub numele de „El Angel" (Îngerul), simbolizează victoria Mexicului. Cele patru statui de la baza lui pătrată reprezintă simbolic: „Legea", „Dreptatea", „Războiul" şi „Pacea". Pe frontispiciu se află figurile unor vestiţi eroi mexicani: Morelos, Guerrero, Mina, Bravo şi alţii. El are o înălţime de 36 m, iar arcada din vîrful Columnei, construită din bronz suflat cu aur, are 6,70 m înălţime şi cîntăreşte 7 000 kilograme. Prima piatră la Monumentul Independenţei a fost pusă la 3 ianuarie 1902 de către preşedintele Poriferio Diaz, iar inaugurarea a avut loc la 16 septembrie 1910, cu prilejul Centenarului independenţei Mexicului.

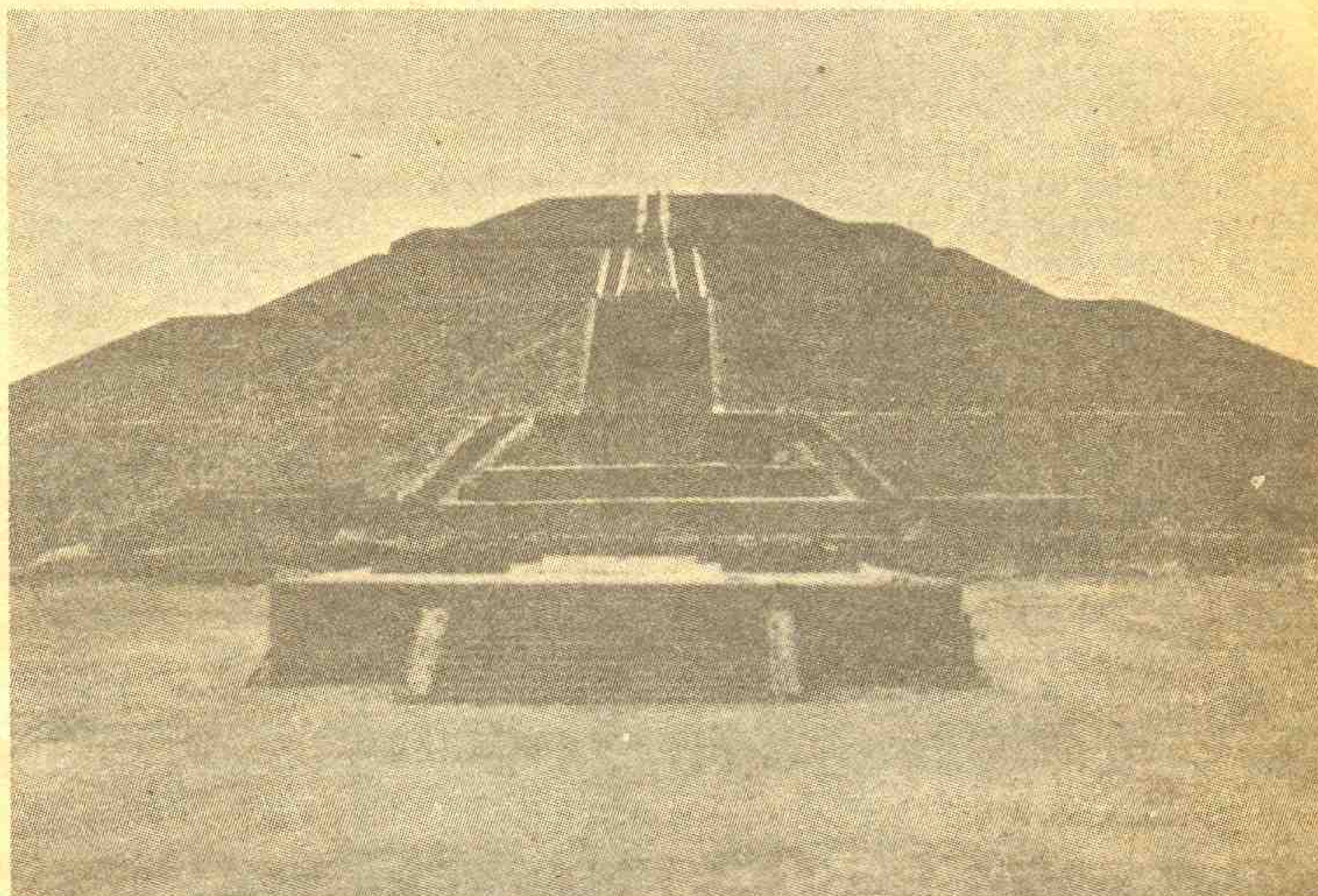
Muzeul Naţional de Antropologie, amenajat în fosta reşedinţă privată a preşedintelui republicii, Los Pinos, inaugurat la 17 septembrie 1964 de către preşedintele Adolfo Mateos, este considerat şi apreciat ca unul din cele mai complete şi mai funcţionale muzee din lume. El prezintă, sintetic, istoria formării poporului mexican, a civilizaţiilor care s-au succedat de-a lungul veacurilor. Principalele săli sînt rezervate culturilor primitivă, preclasică, teotihuacană, toltecă, maya, spaniolă, Oaxaca, Golfului Mexic, Nordului îndepărtat etc. Printre exponate se află numeroase documente şi piese arheologice rare, de mare valoare, unele unice în lume.

Muzeul este situat în renumitul parc Chapultepec — o frumoasă insulă de verdeaţă în inima oraşului Mexic. Pe vremuri îndepărtate, aici era locul preferat de recreere a regelui Netzahualcoyotl. În această frumoasă zonă verde se mai află Muzeul de istorie, Muzeul de artă modernă, fîntîna lui Netzahualcoyotl, casa de cultură, Centrul infantil de recreere, parcul zoologic şi o vestită grădină botanică.

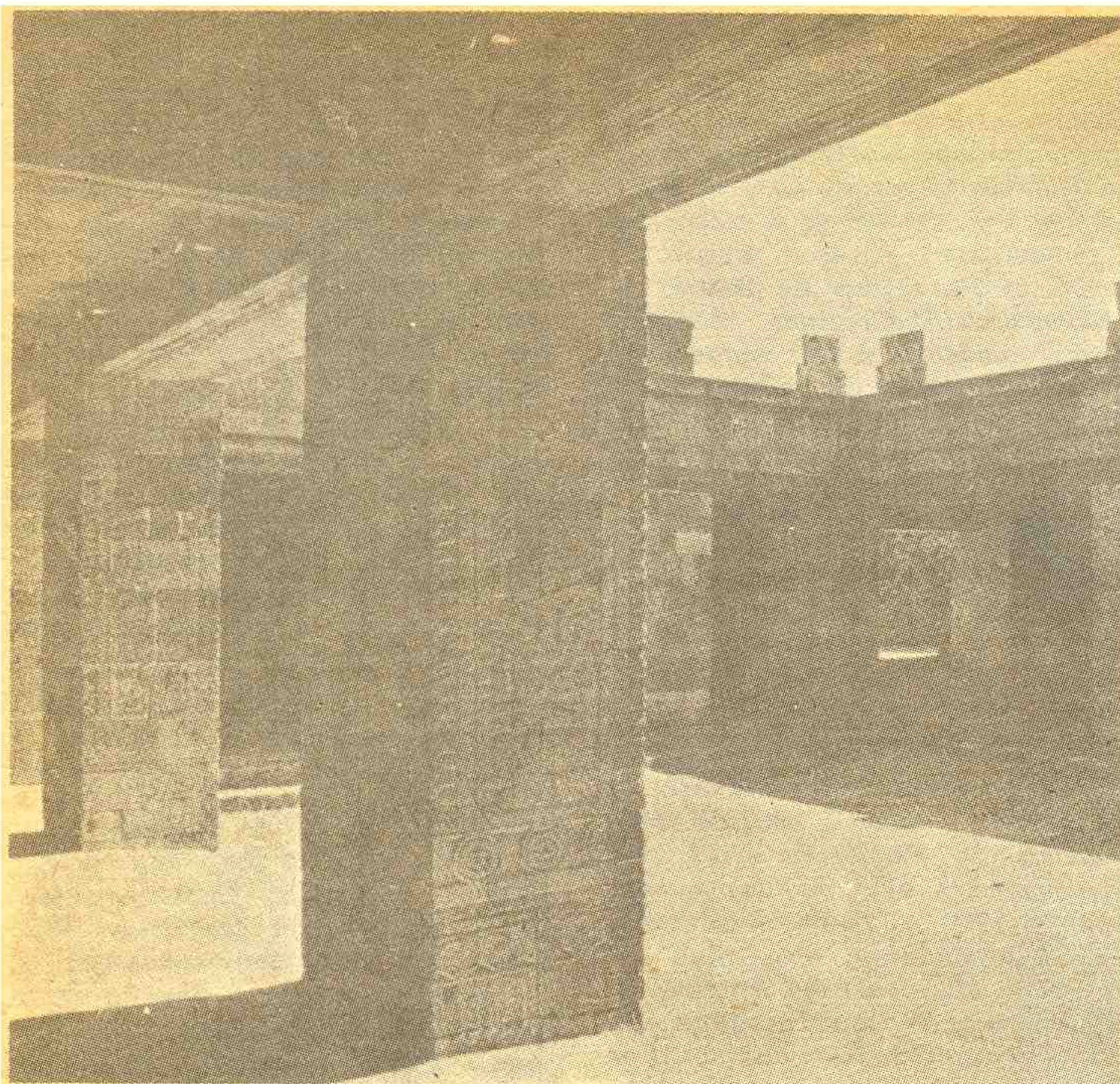
În piaţa Republicii, la loc de seamă, se află Monumentul Revoluţiei, ridicat pe temeliile Palatului legislaţiei, a cărui construcţie, începută în 1910, a fost abandonată între timp. Monumentul, înalt de 63 m, se remarcă în mod deosebit prin cele patru grupuri de sculpturi ce reprezintă: „Independenţa", „Legile reformei", „Legile muncitoreşti" şi „Legile agrare", fiecare grup arhitectural fiind alcătuit din cîte trei figuri. În incinta monumentului se găsesc criptele unor foşti preşedinţi ai Mexicului: Francisco I.Madero, Venustiano Carranza, Plutarco Elia şi Lazaro Cordenas.

Tot în acest parc — locul unde se presupune că au căzut, eroic, în luptă elevii colegiului militar în timpul invaziei nord-americane — s-a ridicat columna „Copiilor eroi", iar, în faţa ei, pe un soclu în semicerc, din marmură, sînt aşezate şase statui ce reprezintă figurile unor vestiţi patrioţi.

În 1887, istoricul mexican Francisco Sosa a propus guvernului să înalţe, de-a lungul marelui bulevard Paseo de la Reforma, o serie de statui care să reprezinte personalităţile cele mai de seamă ale Mexicului. Ideea a fost aprobată şi, la 1 octombrie 1877, printr-o circulară, preşedintele Porfirio Diaz a solicitat tuturor guvernelor statelor fe-

Piramida Soarelui

Palatul Quetzalpapalotl

derale să contribuie fiecare la realizarea a cîte două statui reprezentînd figurile cele mai importante din statele respective. În prezent, de-a lungul acestui bulevard sînt ridicate 34 de statui.

La circa 40 km de capitală, întîlneşti cea mai importantă zonă arheologică din regiunea centrală a Mexicului — Theotihuacanul, „locul unde se nasc zeii", celebra capitală a Imperiului aztec, centrul comercial şi de cult al unei mari civilizaţii mexicane, care a stat la temelia unor numeroase populaţii din regiunea centrală a Mexicului. În nucleul zonei se află Marea incintă sacră, alcătuită în trepte şi formată din cinci corpuri. În mijlocul ei se înalţă micul templu, din care nu se mai poate vedea azi decît temelia. În partea de nord se află piramida Lunii, iar, în cea de sud, piramida Soarelui.

De pe înălţimea piramidei Soarelui, se deschide o frumoasă privelişte pe Valea Mexicului, împodobită cu arbori de piper, diferite specii de cactuşi, printre care şi aceea din al cărei suc se prepară renumita băutură tradiţională, tequila. În faţa piramidei Soarelui se aflau mai multe edificii aşezate simetric. La sud de aleea principală, denumită Calea Morţilor, se ridică piramida Quetzalcoatl — zeul tribal al aztecilor —, împodobită cu numeroase sculpturi. De ambele părţi ale aleii se văd urmele mai multor clădiri, unele decorate cu fresce de un mare rafinament artistic. Cele mai de valoare şi mai interesante se pot admira, puţin mai departe, şi anume în Tepantitla — altarul capetelor de mort —, pe barele căruia se agăţau craniile prizonierilor sacrificaţi zeilor.

Cele mai valoroase sculpturi care au împodobit Theotihuacanul sînt expuse, acum, la Muzeul de antropologie. Tot aici, se găsesc şi numeroase măşti confecţionate din făină şi folosite în timpul ritualurilor funerare, după cum şi ceramică decorată cu mult fast, în culori foarte vii.

Theotihuacanul a pierit de multe secole, dar, pe ruinele acestei străvechi culturi, s-a dezvoltat noua civilizaţie mexicană — sinteza originală a geniului creator al popoarelor băştinaşe cu civilizaţia şi cultura spaniolă.

În jurul acestor importante vestigii se găsesc numeroase chioşcuri cu tarabe cu fel de fel de obiecte pentru suvenire: jucării pentru copii, podoabe pentru femei şi altele. Atrag însă atenţia, în mod deosebit, diferite statui şi statuete cu chipuri de oameni şi femei, ce simbolizează figuri remarcabile sau mai puţin remarcabile dintre conducătorii de triburi ce au trăit în vremuri îndepărtate pe acele meleaguri.

Florea Ceauşescu

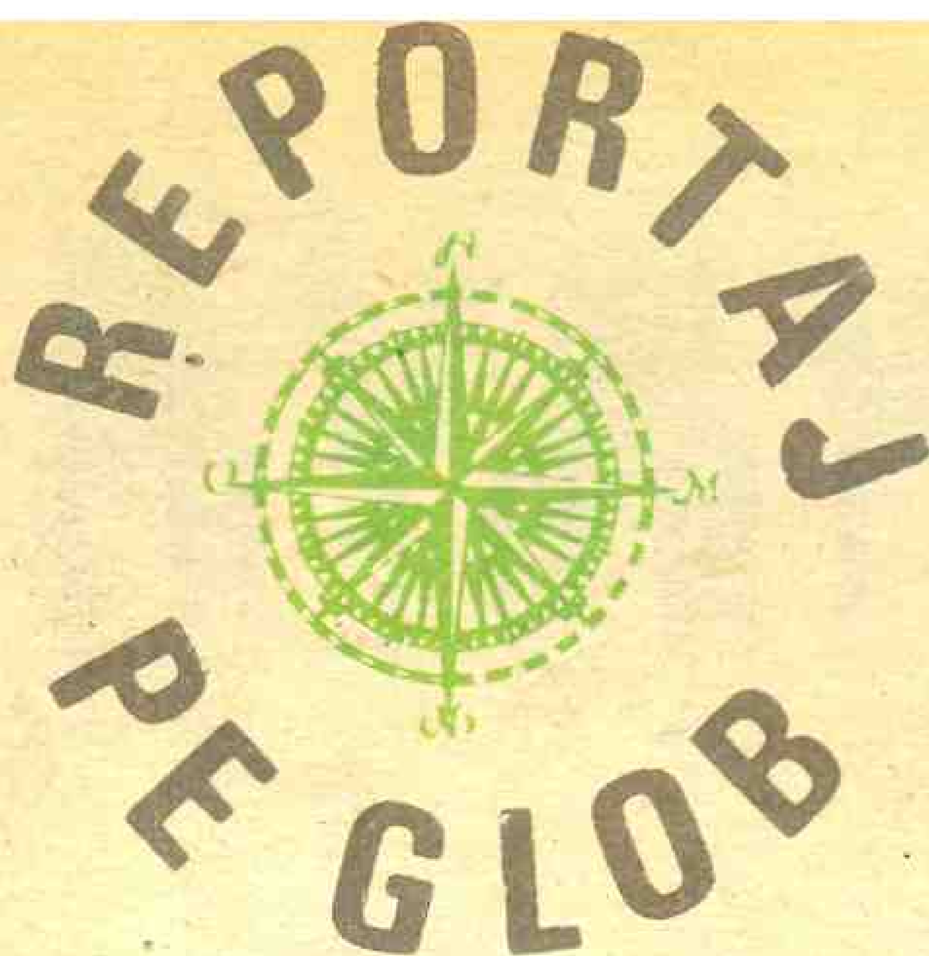

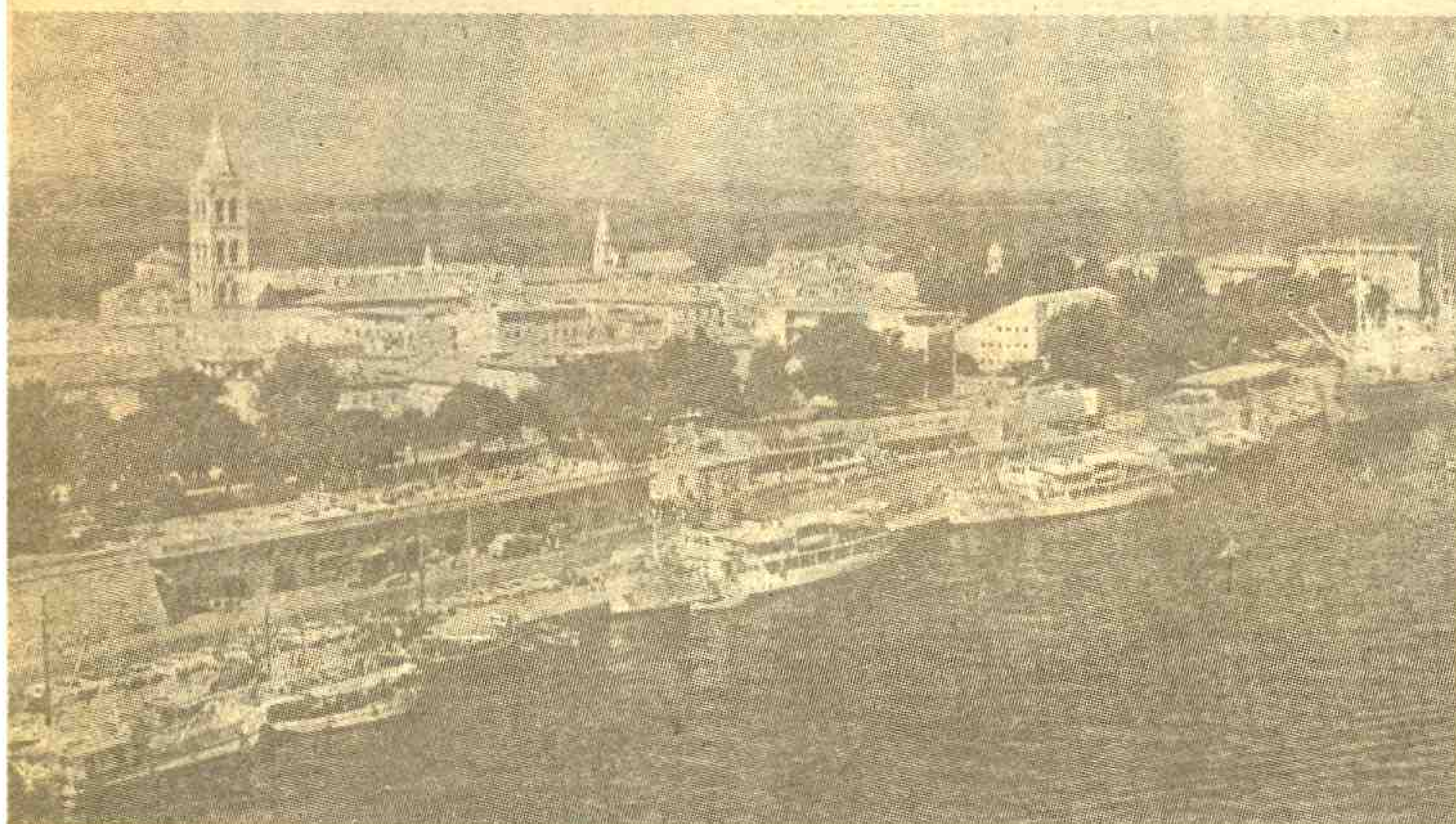
Serial „Petru cel Mare" la televiziunea americană

În „Inelul de aur" al oraşelor istorice din jurul Moscovei, Suzdal – oraş al cărui nume are o rezonanţă deosebită – tronează ca o metropolă a unor vremuri de mult apuse. Un şoim alb ca zăpada, cu o coroană aurită în jurul capului, simbolizează puterea nemăsurată de odinioară a acestui centru al puterii laice şi religioase din Rusia medievală. Suzdal – această Romă a Răsăritului ortodox – a fost ales de regizorii de televiziune americani ca loc al scenelor culminante ale filmului, în patru episoade, despre viaţa renumitului ţar rus Petru cel Marte. Acest „cel mai scump scenariu al secolului" – el va costa 26 milioane dolari – este realizat de societatea americană de televiziune NBC. „Ne-am propus, drept unul din principalele obiective, să apropiem spectatorului american realitatea rusească, firea poporului rus. Opinia noastră publică cunoaşte foarte puţin Rusia contemporană şi chiar mai puţin istoria ei. Pentru 95 la sută din americani, numele lui Petru cel Mare nu spune nimic. Sînt convins că, atunci cînd vor vedea serialul nostru, vor fi surprinşi şi entuziasmaţi. Şi sînt convins că va spori şi interesul lor pentru istoria Rusiei" – a declarat reprezentantul televiziunii americane, Julius Katz.

Deşi serialul nu se turnează în coproducţie americano-sovietică, în el joacă o serie de actori sovietici cunoscuţi – Natalia Andreicenko, Boris Plotnikov, Vladimir Ilin. În scenele marilor bătălii au participat şi ostaşi ai armatei sovietice. În serialul de televiziune despre Petru cel Mare joacă actori foarte cunoscuţi, care se bucură de o deosebită popularitate în lumea artistică: Lawrence Olivier, Vanessa Redgrave, Lili Palmer şi Omar Sharif. Rolul principal, al lui Petru cel Mare, a fost încredinţat de realizatori omului de artă elveţian Maximilian Schell, remarcabil actor de film, teatru, televiziune, deţinător al premiului „Oscar" pentru rolul avocatului apărării în cunoscutul film al lui Kramer, „Procesul de la Nürnberg".

Zadar

Orașul, situat pe un promontoriu, își etalează cu dărnicie frumusețea

Situat pe un promontoriu îngust ce avansează profund în apele mării, Zadarul dă impresia unei enorme nave, ancorate la ţărmul iugoslav al Adriaticii.

Importanţa căilor de comunicaţie ce l-au străbătut dintotdeauna venind dinspre mare sau dinspre uscat, dimpreună cu avantajele naturale ale poziţiei sale, au făcut din Zadar nu numai o aşezare înfloritoare şi, în consecinţă, rîvnită, dar şi un bastion reputat al luptei pentru libertate şi independenţă. Ultima oară, locuitorii săi au luat arma în mînă pentru a-i alunga pe cotropitorii fascişti italieni, în cursul celui de-al doilea război mondial. Oraşul a plătit scump voinţa sa nestrămutată de libertate. A fost supus la peste 70 de bombardamente, numărîndu-se printre localităţile europene cel mai greu lovite de război. Este, de altfel, suficient de amintit că 80 la sută din clădirile acestei aşezări, cu peste trei milenii de istorie, au fost prefăcute în ruine.

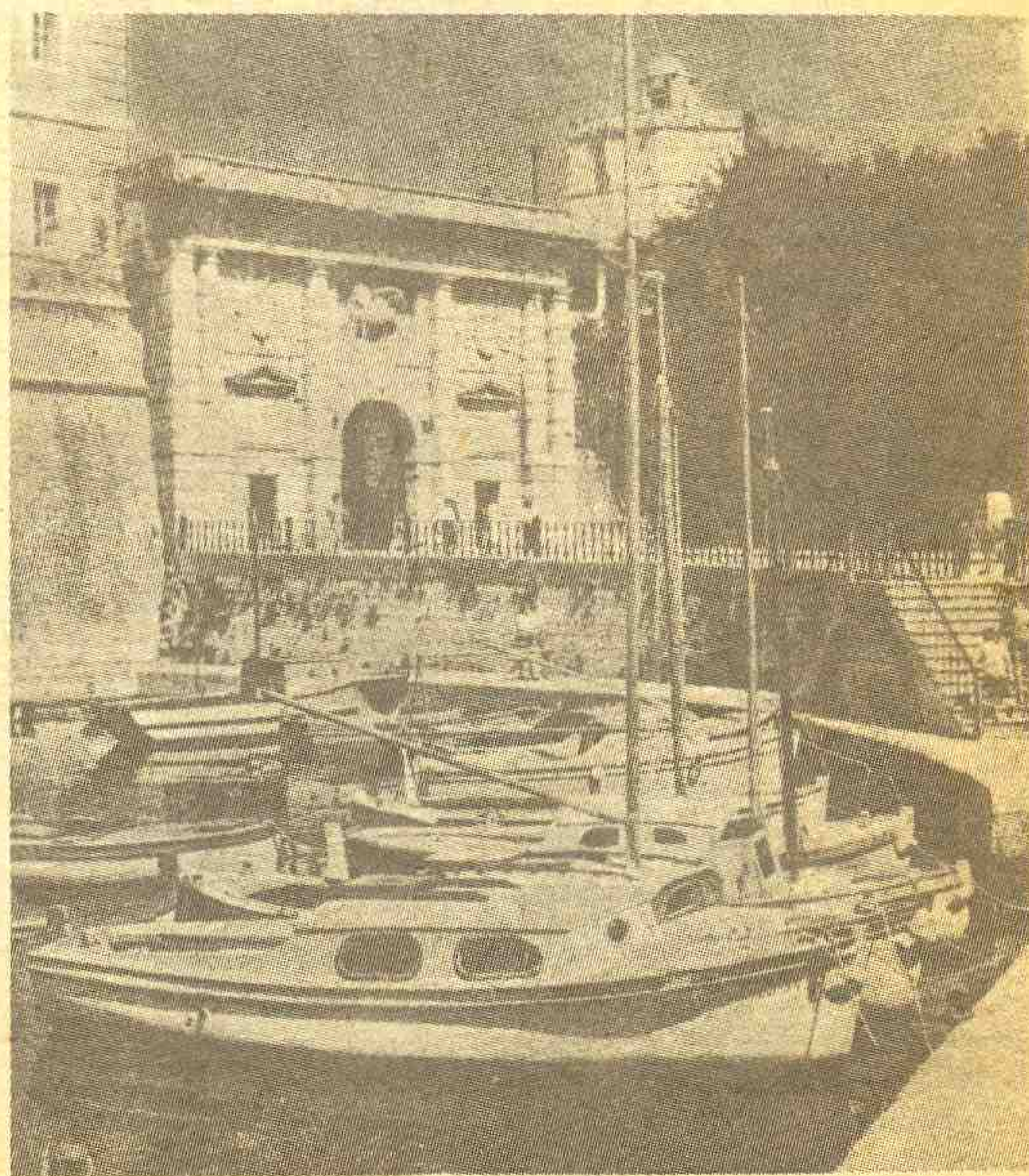
După eliberare, Zadarul a trecut la o intensă activitate de refacere edilitară. Au fost restaurate o serie de construcţii datînd din antichitate, iar vechiul nucleu al oraşului, cu numeroase monumente culturale de mare valoare naţională şi mondială (un forum roman, complexul Sveti Frano, celebra colecţie de obiecte medievale din aur şi argint) a fost organizat ca muzeu în aer liber. S-a trecut, totodată, la ridicarea unor edificii noi, moderne, avîndu-se, însă, grijă ca amplasarea lor să evite, pe cît posibil, stridenţele în fizionomia urbanistică a Zadarului, aşa cum era ea cunoscută.

Un progres rapid a cunoscut, însă, oraşul pe plan economic, cultural şi, implicit, în viaţa socială. Au fost dezvoltate o serie de ramuri economice tradiţionale şi create altele noi, în conformitate cu exigenţele pe plan naţional. Astăzi, oraşul se mîndreşte cu întreprinderi din sectoare dinamice ale economiei, în Zadar fiind reprezentate industria de prelucrare a metalelor, industria chimică, textilă, alimentară, transporturile şi turismul. Uzinele de maşini-unelte speciale, Fabrica de maşini de cusut, Combinatul textil, Fabrica „Vinilplastika", Întreprinderea de prelucrare a soiei, Combinatul agricol „Zadar" sînt nume ce au contribuit sensibil la creşterea prestigiului muncii depuse de locuitorii acestei frumoase aşezări.

Activitatea de învăţămînt şi cultural-artistică s-a dezvoltat, de asemenea, la cote ridicate. Tradiţiile bogate există, întrucît Zadarul este cel mai vechi centru universitar de pe litoralul iugoslav, avînd, de asemenea, o reţea extinsă de şcoli primare şi secundare. Fondul bogat de cărţi şi documente aflat în Biblioteca ştiinţifică sau în Arhivele istorice deschide largi posibilităţi studiului tuturor ştiinţelor, îndeosebi umanistice.

În Zadar a intrat în obişnuinţă organizarea unor manifestări culturale de înaltă ţinută. Între acestea, concertele, frecvent oferite în ambianţa clădirilor medievale, sînt apreciate de un larg auditoriu.

C.V.

Micul port „Foși" din fața așa-numitei „porți continentale" a Zadarului, construită în 1543

PRETUTINDENI TRĂIESC OAMENI

Există, pe acest Pămînt al nostru, al tuturor, naţiuni mari, puternice, ce se întind, uneori, pe continente întregi. Există, însă, de asemenea, populaţii restrînse ca număr, pierdute sau uitate în diverse colţuri de lume, despre care se ştiu mai puţine lucruri, dar a căror existenţă nu e cu nimic mai puţin interesantă — ci, dimpotrivă. Şi nu numai pentru antropologi. Cunoaşterea felului lor de a trăi şi gîndi, a obiceiurilor, valorilor şi credinţelor pe care le practică nu este doar o îndatorire ştiinţifică, ci şi una morală, fiindcă ea favorizează înţelegerea faptului esenţial că toate populaţiile globului reprezintă ceea ce, cu un singur cuvînt — sintetizator — numim umanitate.

Dincolo de amănuntul „exotic", de caracterul neobişnuit — pentru noi — al unor obiceiuri sau practici, o concepţie corectă asupra existenţei acestor „semeni atît de diferiţi", cum îi numea un publicist, implică recunoaşterea imensei varietăţi a „familiei umane", varietate datorată, fireşte, şi condiţiilor climaterice şi de teritoriu în care îşi duc viaţa diferitele popoare, ceea ce a determinat şi o mare diversitate de soluţii şi moduri de adaptare.

În cele ce urmează, ne-am propus să ne oprim doar la cîteva dintre populaţiile mai puţin cunoscute ale globului, urmînd ca, în ediţiile următoare ale almanahurilor „Lumea", să revenim cu noi materiale pe această temă.

Aymara — poporul fără istorie

În văile adînci, asemănătoare canioanelor, ce se întind de-a lungul versanţilor orientali ai Cordilierilor din Anzii bolivieni, există o natură luxuriantă şi un pămînt bogat şi fertil, prielnic fermelor. Cu mult timp în urmă, înainte de venirea incaşilor, indienii din Altiplano - susţin indienii aymara - au trecut crestele munţilor şi s-au instalat în pădurile tropicale de yunga (nume dat în Bolivia şi Peru-ului amintitelor văi). Aici, ei au dat foc vegetaţiei abundente, pentru a elibera terenurile în vederea cultivării. Focul s-a întins, devenind un incendiu pustiitor.

Legenda spune că, la înălţimea palatului său, situat pe crestele îngheţate ale munţilor, Khuno, zeul zăpezii şi furtunii, a văzut ce s-a întîmplat. Fumul se ridicase de altfel pînă la palatul său, învăluindu-i pereţii puri de gheaţă, ceea ce l-a înfuriat pe zeu. Adunîndu-şi armele - fulgerele şi tunetele -, el le-a năpustit asupra văilor, răscolindu-le. Focul a fost stins, dar vegetaţia era distrusă. Arborii care supravieţuiseră focului au fost ucişi de ger.

Indienii se refugiaseră în caverne, pentru a scăpa de foc şi furtună; cînd au ieşit, n-au mai găsit decît distrugere. N-au mai putut desluşi nici măcar drumul pentru a se întoarce la platourile înalte de unde veneau. Rătăceau, flămînzi şi disperaţi, cînd, într-o zi, au ajuns într-un luminiş, înconjurat de arbori goi, în mijlocul căruia, însă, se afla o plantă necunoscută, de un verde strălucitor, pe care furia lui Khuno nu reuşise s-o nimicească. I-au cules frunzele, le-au mestecat pentru a-şi astîmpăra foamea şi, de îndată, au fost cuprinşi de o senzaţie de bunăstare. N-au mai simţit nici foamea, nici frigul, nici oboseala. Refăcuţi şi plini de energie, s-au întors la Tiahuanaco şi au adus la cunoştinţă învăţaţilor secretul acestei plante minunate. Era coca, numită apoi „aurul verde", apreciată pentru proprietăţile sale stimulatoare şi care s-a răspîndit de-a lungul crestelor andine. A fost considerat un dar divin.

Indienii aymara cred, şi despre ei, că sînt de esenţă divină, că au fost creaţi de zeul suprem Viracocha, în vremurile îndepărtate ale naşterii Soarelui, din lacul Titicaca. Nici o legendă nu vorbeşte, însă, de o migraţie spre Altiplano. Dacă ei sînt adevăraţii creatori ai Tiahuanaco şi

... uimitoarei sale culturi, nu au, ... să, nici o amintire despre această măreție a trecutului. Puțin după cucerirea spaniolă, aymara, care trăiau între ruinele cetății, au fost întrebați despre originea lor, dar ei au răspuns că ea este misterioasă și că nu știu nimic despre înaintași. Își considerau numeroasele cătune risipite drept elemente ale naturii, precum rîurile, rocile și munții, din care credeau că se trag. S-a scris despre ei că „lasă să se înțeleagă că strămoșii lor urcă pînă în cele mai îndepărtate timpuri, despre care povestesc numeroase istorii. Unii spun că s-au născut dintr-un izvor, alții dintr-o stîncă, alții dintr-un lac". Dar alte mituri și legende, dintre care unele se străduiesc să explice originea sculpturilor monolitice de la Tiahuanaco, leagă originea lumii și a oamenilor de lacul Titicaca.

În realitate, Aymara sînt un popor fără istorie. Chiar numele lor de azi nu le aparține, ci le-a fost dat din greșeală. Populația numită azi „aymara", trăind pe platourile înalte de la Altiplano, la est de lacul Titicaca, la frontiera dintre Peru și Bolivia, avea un nume al ei, colectiv – „haqe." Aymaraes erau, la origine, un grup de indieni trăind la circa 160 km nord de Cuzco. Cîtva timp după încorporarea lor în imperiul incaș – care, deseori, deplasa populațiile dintr-o regiune în alta –, o colonie formată din acești aymaraes a fost instalată pe malul sudic al lacului. Drept urmare, spaniolii au extins denumirea „aymara" la toți locuitorii de pe malul sudic (grup ce cuprindea și populația „uru") și celor din Altiplano.

Din timpurile incașe pînă azi, coca a rămas importantă pentru aymara. Orice bărbat aymara are un buzunar special pentru frunzele de coca. În rest, se îmbracă precum un european sărac și excentric, purtînd un poncho peste veșmintele în stil european, țesute cu mîna și peticite. Monedele de metal sau argint sînt considerate mai degrabă obiecte decorative decît mijloace de schimb.

Femeile se îmbracă într-un mod mai conservator, dar și mai vesel. Cînd o femeie aymara străbate înaltele stepe golașe cu turma sa de lama sau oi, continuînd, în același timp, să toarcă la fus (ocupație străveche), rochia sa în culori vii este vizibilă de la depărtări de kilometri. Contrar grijii manifestate pentru propria îmbrăcăminte, femeia aymara face puține concesii esteticii și confortului în propria casă. Construite din piatră sau cărămizi, cu podea de pămînt, casele acestei populații și-au păstrat înfățișarea din vremurile incașe. Întreaga familie trăiește într-o singură încăpere, rareori prevăzută cu o fereastră sau o gaură pentru fum. Locuința are o singură ușă, spre est. În întregime casele sînt astfel construite, încît să nu lase să pătrundă vîntul glacial din Altiplano; aceasta le conferă un caracter mai mult practic decît estetic. Doar cu prilejul sărbătorilor, casele sînt împodobite cu benzi de hîrtie colorată și veselia înlocuiește, pentru scurt timp, obișnuita austeritate a traiului aymara.

Indienii aymara sînt oameni practici, în toate privințele, inclusiv în religie. Din vremea cuceririi spaniole, din catolicism în amestec cu credințele locale, a rezultat o confesiune care are drept idee centrală nu salvarea în viața de apoi, ci fericirea în viața pămînteană. Deși doctrina creștină a vieții de apoi, a raiului și infernului, a salvării, a pedepselor sau a recompensei este acceptată în sine, ea n-are, de fapt, nici o semnificație pentru indienii aymara. O religie impusă de opresori sălbatici nu putea să fie pe plac. Azi, ea și riturile sale, deseori deformate pînă la nerecunoaștere, sînt straniu amalgamate cu credințele și practicile indiene. Și, în plus, dacă odată cu prăbușirea autorității incașe, religia incașă – adoratoare a Fiilor Soarelui – a dispărut, cu preoții săi cu tot, ansamblul superstițiilor indiene a supraviețuit pînă azi. Străvechea credință huacă ce învestea lacurile și fluviile cu rang de zeități a fost păstrată, fiind împărtășită de toți indienii. Nemistică, doctrina religioasă aymara servește mai cu seamă binecuvîntării muncii și protejării efectelor sale de forțele răului.

Oamenii de la capătul lumii

O legendă despre crearea lumii povestește că Dumnezeu, după ce a creat cele cinci continente, obosit, a scuipat. Așa s-ar fi format șirul dezordonat al insulelor Țării de Foc.

Ultima supraviețuitoare a yahganilor din Patagonia – trib ce număra odinioară 3 000 de indivizi, dar pe care bolile i-au decimat

Acest bătrîn – de fapt, un metis – a fost șeful oficial al ultimilor yahgani, trib care, practic, nu mai există. Soția sa este o „ona" – alt trib dispărut

La Buenos Aires, un prieten argentinian i-a relatat istoria aceasta unui cercetător scoțian și l-a sfătuit să nu se ducă niciodată în Țara de Foc – una din regiunile cele mai neospitaliere de pe glob. Scoțianul, încăpățînat, s-a dus, totuși. După cîteva săptămîni, i-a scris, pocăit, prietenului: „Aș fi vrut ca El să nu fi scuipat".

Pentru unii cercetători sau chiar persoane venite să se stabilească aici, regiunea nu e lipsită de un anume farmec. Dar nimeni nu neagă că ea este unul din colțurile cele mai sălbatice și dezolante, unde trăiesc, totuși, oameni. Vrînd-nevrînd, nimeni nu poate scăpa aici de sentimentul că se află la capătul lumii. Vîntul suflă neîncetat, valurile bat cu putere. Deseori, marinarii pierd drumul. Tot timpul, aici, e frig. Magellan scria: „Un pămînt cuprins de frigul etern". Odinioară, pădurile îl protejau de vînturile puternice, dar, pentru a asigura pășuni vitelor, copacii au fost tăiați masiv. Kilometri în șir, peisajul este un teren mohorît, acoperit de resturi de arbori tăiați, ceea ce întărește senzația de neant.

Temperatura apei este atît de scăzută, încît supraviețuitorii naufragiilor pier repede, încercînd să înoate în apa înghețată. Doar băștinașii yahgan se încumetă a dovedi că sînt înotători și chiar plonjori încercați ai acestor ape.

De fapt, în Țara de Foc sînt mai numeroase amintirile despre oameni decît oamenii înșiși. Coastele sînt împînzite de epave, dar rareori se poate vedea un marinar; există mii de oi și multe focuri, dar cei ce le-au aprins sînt greu de găsit. Yah-

gan – indienii în pirogi – vînează aproape orice animal sălbatic, dar *ona* – indienii continentali dispăruți – erau vînători și mai pasionați. Vînate intens, animalele din Țara de Foc au deprins arta disimulării. Cel mai răspîndit și mare este guanaco, care are, se zice, un nechezat ca al calului, lînă ca oaia, gît de cămilă, copite de cerb și o rapiditate extraordinară. Se înrudește cu lama peruană și cămila. Reușește, uneori, să scape vînătorilor, dar rămîne fără apărare în fața vitregiei vremii: înconjurate de zăpezi, turme mari de guanaco se adună; apoi, unul cîte unul, animalele se culcă și mor de frig.

Bolile și înfruntările tribale sînt principalele motive ale dispariției indienilor din Țara de Foc. Albii, sosiți la sfîrșitul secolului trecut, au grăbit procesul. O excepție a fost Lucas Bridges. Lui și tatălui său, Thomas – care sosea în 1870, la Ushuaia, cel mai austral oraș al lumii – li se datorează aproape tot ce se știe despre indigenii Țării de Foc. Thomas Bridges și-a învățat fiii să trăiască în bună înțelegere cu yahganii, locuitori ai pirogilor risipite de-a lungul coastei, pînă la Ushuaia. A întocmit un dicționar, de peste 32 000 de cuvinte, ale limbii yahgan. Fiul său, Lucas, a deprins a-i înțelege pe indienii ona, din interior; aceștia, însă, din nefericire, au dispărut.

În 1925, 150 indieni *alacaluf* trăiau în Țara de Foc, în nord și vest, mai ales. Cîțiva au supraviețuit, unii devenind marinari pe vapoare chiliene. Din 40–50 yahgani, în 1966 rămăseseră doar o femeie bătrînă și cîțiva metiși. Ona, care erau 70 în 1925, după două epidemii de rujeolă, au rămas jumătate. Bărbații acestor triburi sînt solizi, de peste 1,80 metri, cu plete, dar epilîndu-și sprîncenele și fără barbă sau păr pe corp. În 1883, la sosirea unor cercetători francezi, ona au încercat să le smulgă barba, care credeau că este tutun. Pentru un alb ignorant, o întîlnire cu un ona era mai neliniștitoare decît cu un yahgan. Limba le era guturală, explozivă. Enormi, ei erau mereu înarmați, dar goi sau purtînd o manta de piele de guanaco. Deși cu un ascuțit simț al umorului, bunele lor maniere le interziceau exteriorizarea sentimentelor, ceea ce europenii au interpretat ca semn de ostilitate. O tăcere respectuoasă înlocuia salutul ona. Erau preferate expresiile indirecte și afirmațiile ocolind adevărul. La sfîrșitul unei lupte, de pildă, cel care pierdea își părăsea adversarul zicînd: „Mi-e somn". Proasta dispoziție era dată în vileag nu prin vreo schimbare de ton sau amenințări, ci prin pictarea feței cu linii pornind de la gură spre orbite.

Vigoarea le era remarcabilă. Copiii rămîneau goi și iarna. Cei ce foloseau arcurile, de asemenea, trăiau tot timpul goi. Hrana principală era carnea de guanaco, dar prindeau și mîncau și numeroase păsări care trăiau pe insule. Aruncîndu-se asupra cuiburilor, bărbații înșfăcau păsările și le ucideau, mușcîndu-le de beregată, după o tehnică împrumutată de la yahgani.

Indienii devin tot mai rari în Țara de Foc. Cei cîțiva descendenți ai stăpînilor de odinioară ai acestor locuri s-au confundat aproape cu cei sosiți în regiune în ultima sută de ani: misionari britanici, italieni, crescători de vite germani și englezi, un miner austriac, un muzician danez și chiar o familie sikh, din India, și un basc, căsătorit cu o femeie semi-yahgană. Albii nu sînt, nici ei, mai prolifici în condițiile dure ale regiunii. Există circa 3 000 de oi de fiecare om. Fumurile și focurile sînt azi mai puține decît cele zărite odinioară de Magellan.

●

Separată de continentul sud-american prin strîmtoarea Magellan, Țara de Foc aparține Argentinei și Chile-ului. Se compune dintr-o insulă mare și mai multe insule mici. De-a lungul litoralului stîncos al strîmtorii din sudul insulei mari, trăiau indienii yahgan sau Yamoma, cum se autonumeau ei. În 1826, o navă engleză, „Beagle", trimisă în misiune de explorare în regiune – care a dat și numele strîmtorii – a adus cîțiva yahgan în Anglia. Sub nume ridicole ca York Minster, Jimmy Button și Fuegia Basket au fost prezentați regelui; doi ani mai tîrziu, „Beagle" i-a readus acasă. De data aceasta, Charles Darwin făcea parte din expediție. A fost o călătorie importantă pe plan științific, căci a prilejuit unele observații, ce se vor reflecta în „Originea speciilor". Cînd i-a cunoscut pe yahgani în propria lor țară, Darwin și-a format o părere destul de tristă: trăiau într-o asemenea mizerie și sărăcie, că el s-a îndoit chiar de apartenența lor la rasa umană, avansînd – poate pentru prima oară – teoria „verigei-lipsă".

Față de vecinii ona, yahganii erau scunzi, dar, de asemenea, bine legați. Talia mică se datora poate faptului că petreceau multă vreme strînși în pirogile lor, pe apele ostile. Locuințele lor erau niște extrem de modeste wigwamuri risipite și pe jumătate înfundate în pămînt, făcute din ramuri și acoperite de pămînt și ierburi. În ele domnea un miros greu de fum, untură rîncedă de balenă și resturi putrezite. Aceste resturi, pe care yahganii le aruncau neglijent, afară, se adunau cu anii, înconjurînd wigwamurile cu niște ziduri naturale, în formă de potcoavă. Datorită osemintelor, cochiliilor și deșeurilor găsite aici, arheologii au putut determina data sosirii yahganilor în Țara de Foc – în urmă cu peste 2 000 de ani.

În dicționarul yahgan, compus de Thomas Bridges, cuvintele exprimînd idei abstracte sînt puține: se limitează la cifrele 1, 2 și 3; 4 se spunea „de două ori do", 5 era „o mînă" etc. Dar realitatea cotidiană era bogat reflectată în cuvinte.

Yahganii aveau o cultură și un mod de viață în armonie cu mediul înconjurător, extrem de ostil. Capacitatea lor de rezistență era remarcabilă. Corpul le era acoperit de un strat de grăsime, care îi proteja de frig și reprezenta o rezervă de energie, ca la boșimanii din Africa de Sud, care, și ei, trebuiau să reziste lungi perioade fără hrană. Umblau aproape goi, mai puțin datorită obiceiurilor, cît din necesitate, căci pieile nu ajungeau pentru toți. Pieile de focă le mîncau sau le tăiau în curele, folosite la coborîrea, de-a lungul pereților stîncoși, pînă la cuiburile păsărilor pe care le vînau. Femeile erau la fel de călite ca bărbații. Înotau în apele înghețate, plonjînd în căutare de scoici, care, împreună cu peștele, focile, păsările, constituiau hrana yahganilor.

Firește, focului i se acorda o mare însemnătate. Pentru a face scîntei, erau folosite cremenea sau sulfura de fier, extrasă dintr-o mină, de la frontiera cu teritoriul alcaluf. Focurile erau permanent întreținute. Ele serveau și ca semnal, în caz de primejdie. Din cauza coloanelor de fum, răspîndite pe kilometri de-a lungul coastei, Magellan a numit arhipelagul „Țara de fum"; Carol al V-lea i-a zis „Țara de foc", găsind acest nume mai frumos pentru noua sa cucerire și, oricum, – s-a spus – nu iese fum pînă nu faci foc!

Darwin credea – în mod greșit – că yahganii sînt canibali. Dar, chiar la limita resurselor, ei preferau să mănînce pielea animalelor și chiar proprii mocasini din piele de guanaco. Practicau, însă, „tabacana" – strangularea indivizilor vîrstnici sau atinși de boli incurabile. Aveau legende, un folclor și un cod moral precis, care, de exemplu, condamna omuciderea. Credeau în fantome, mai ales în ale înecaților.

Organizarea era foarte flexibilă, fără o structură socială bine definită. Ultimii supravieţuitori au un „şef", titlu de altfel străin moravurilor tribului şi care este, de fapt, un metis. Rasa indienilor yahgan este, în realitate, stinsă.

Guajiro sau arta supravieţuirii

Un exemplu al supravieţuirii, în pofida tuturor greutăţilor, sînt triburile guajiro, care trăiesc în peninsula aproape deşertică Guajira, de la frontiera Columbiei cu Venezuela. Acolo s-au refugiat în urmă cu 400 de ani, scăpînd cuceririi spaniole.

În această parte de nord a continentului sud-american, la trecerea conchistadorilor, porniţi la asaltul fabuloaselor mine de aur din interior, indigenii au suferit tot atîtea atacuri armate cîte epidemii - flagel care îi însoţea pe cuceritorii spanioli. Dacă populaţia indigenă a coastelor septentrionale a dispărut rapid, lucrurile s-au petrecut altfel în cazul populaţiilor guajiro, care nu numai au supravieţuit, dar au şi prosperat. Nici celelalte înfruntări cu europenii n-au putut să-i supună sau să-i distrugă. Actualmente, sînt peste 50.000, reprezentînd cel mai mare trib din Columbia şi Venezuela şi unul din cele mai importante din întreaga Americă de Sud. Există, totuşi, sentimentul că va trebui să se recurgă la noi mijloace pentru supravieţuire.

În peninsula Guajira, viaţa - animală şi vegetală - e săracă. Cea mai mare parte a anului, teritoriul e arid, temperatura de circa 30 de grade. Acest deşert nu înverzeşte decît o scurtă perioadă, între sfîrşitul lunii septembrie şi noiembrie, datorită cîtorva averse. Atunci, însă, îşi schimbă rapid aspectul, acoperindu-se de verdeaţă, capabilă să hrănească turmele de vite, oi şi capre.

Guajiro îşi datorează dăinuirea, în această regiune, facultăţii lor rare de adaptare. Abandonîndu-şi vechile deprinderi de culegători şi vînători, s-au transformat, venind în peninsulă, în păstori şi lucrători în industria sării şi gipsului. Femeile şi fetele continuă să culeagă fructe şi legume sălbatice, dar mai puţin ca o bază a alimentaţiei şi, mai mult, ca rezervă în caz de penurie şi foamete. Din rădăcina unei plante - „enea" -, ele fac, de pildă, un fel de budincă, ce trebuie, însă, consumată în aceeaşi zi, deoarece pe urmă devine acidă. Sînt consumate şi fructe de cactus, dar arta de a pregăti hrana primitivă s-a pierdut.

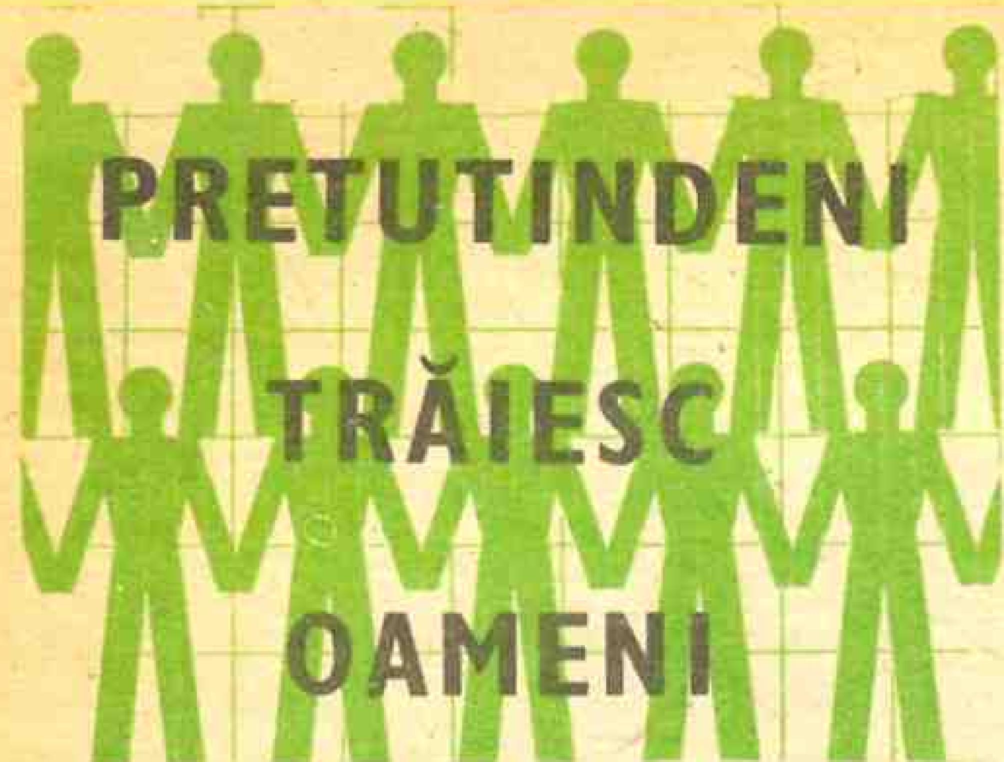
Dacă în vremea invaziei spaniole au ştiut să devină abili păzitori de turme, la fel de uşor s-au adaptat la cerinţele industrializării. Şi-au vîndut forţa de muncă, dar în schimbul păstrării independenţei. Guajiro cunosc valoarea banului. Azi, ei lucrează în cîmpurile petrolifere ale lacului Maracaibo sau traversează frontiera venezueleană în căutare de lucru la construirea de drumuri. Pe coasta de nord-vest a peninsulei, lucrează în propriile mine de gips. Sarea adunată la Manaure o transportă mai departe, în peninsulă.

Guajiro adună sarea şi o vînd

Conştienţi de valoarea banului şi de necesitatea de a-şi păstra cu orice preţ libertatea, guajiro transportă sarea de la zăcămintele din Manaure spre pieţele din Columbia şi Venezuela

Minerii fac tot posibilul să lucreze doar două luni pe an, în rest dedicîndu-se ocupației principale – creșterea vitelor.

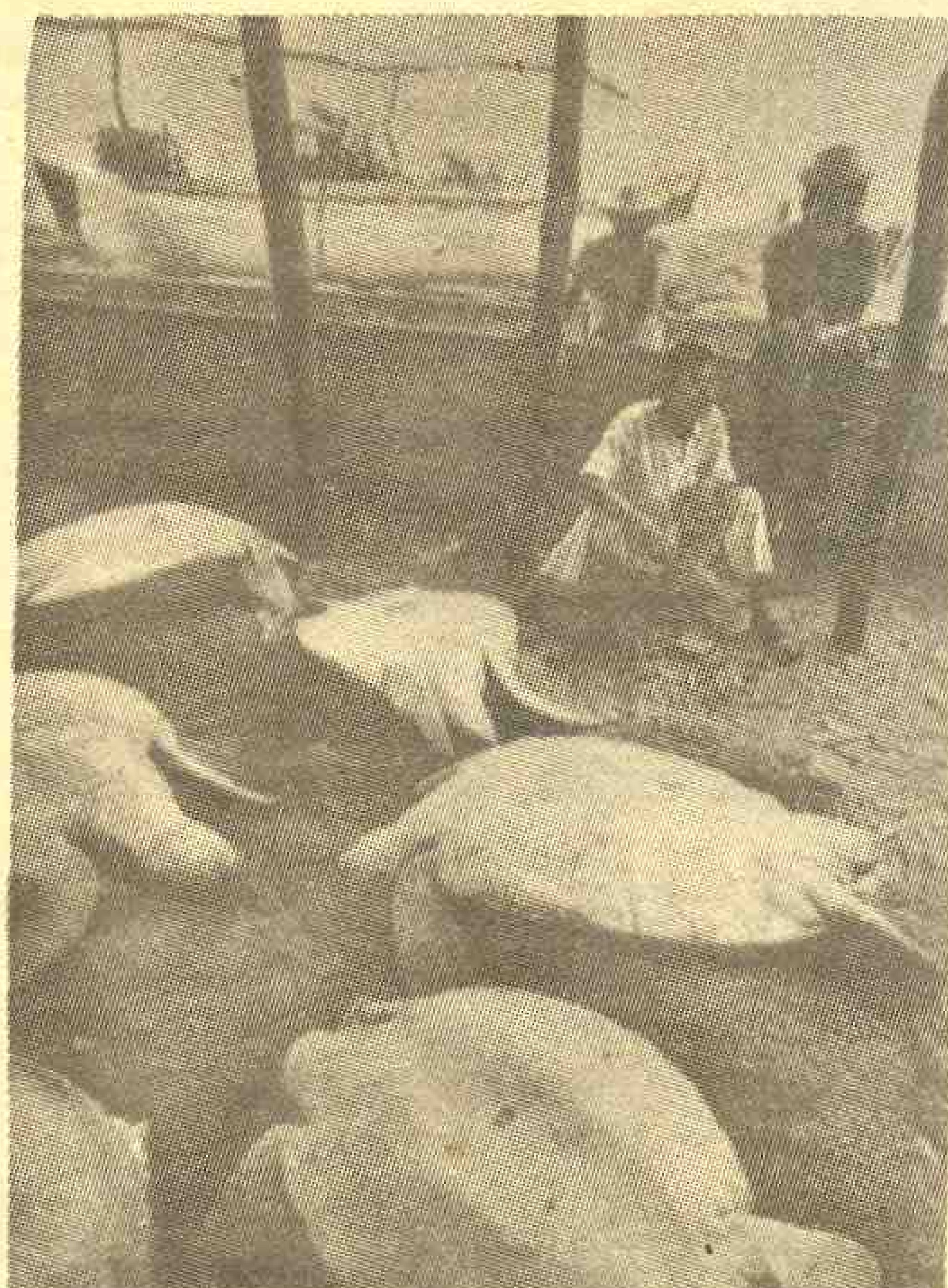
Odinioară, guajiro exploatau culturi de perle, cărora doar ei le știau secretul și pe care le considerau o sursă mai sigură de bogăție decît aurul. Spaniolii au înțeles repede avantajul perlelor și s-au declarat decişi să facă schimb, dînd oi, capre, porci, pui, măgari, boi. Guajiro au realizat posibilitatea de a face activitatea lor productivă și au învățat repede de la spanioli amănuntele creșterii vitelor. În felul acesta s-a ajuns la o situație unică printre indigenii Lumii Noi, iar guajiro au devenit bogați și numeroși. Carnea și laptele au înlocuit plantele și animalele sălbatice în regimul lor alimentar. Azi, a poseda turme nu mai reprezintă doar o bază a vieții lor, ci a devenit expresia societății guajiro.

În mod necesar, viața unui păstor guajiro este nomadă. Îmbrăcămintea, locuințele, obiceiurile sînt adaptate la aceasta. Întreaga structură familială și socială decurge din păstorit. Trăiesc, astfel, în grupuri familiale de circa 30 de persoane, numite „castas" – denumire spaniolă, desemnînd familia în sens larg. Casta trebuie să facă totul pentru a-și proteja membrii, care, fiecare în parte, sînt constrînși să contribuie la apărarea castei. Mai presus de orice, trebuie, însă, apărat bunul cel mai de preț – vitele. A crește averea castei este o acțiune lăudabilă, a o diminua – o crimă. Furtul de vite este sever pedepsit. Cînd se formează un nou cuplu, mireasa este plătită cu un anumit număr de vite; în caz contrar, copiii rezultați din căsătorie au un statut semi-legitim.

Guajiro recunosc două feluri de rudenie: paternală – a „legăturilor de sînge" și maternală – a „legăturilor de carne", cea din urmă fiind apreciată drept cea mai importantă. Fratele mai mare al mamei, ca șef al castei, este răspunzător de binele fiecăruia. Deși tinerele trebuie să-și aleagă un soț dintr-o castă asemănătoare ca avere cu a sa, rudelor materne le revine supravegherea tinerei femei, mai ales în perioada sarcinii, ca și respectarea strictă a riturilor și tabù-urilor. Viitoarea mamă merge să nască în casa propriei mame sau a altei femei din casta sa. Dacă moare la naștere, rudelor materne li se adresează un sever reproș și trebuie să restituie văduvului averea decedatei. Avortul este considerat o crimă la adresa întregii caste.

Nomadismul este impus ca mod de viață de creșterea vitelor

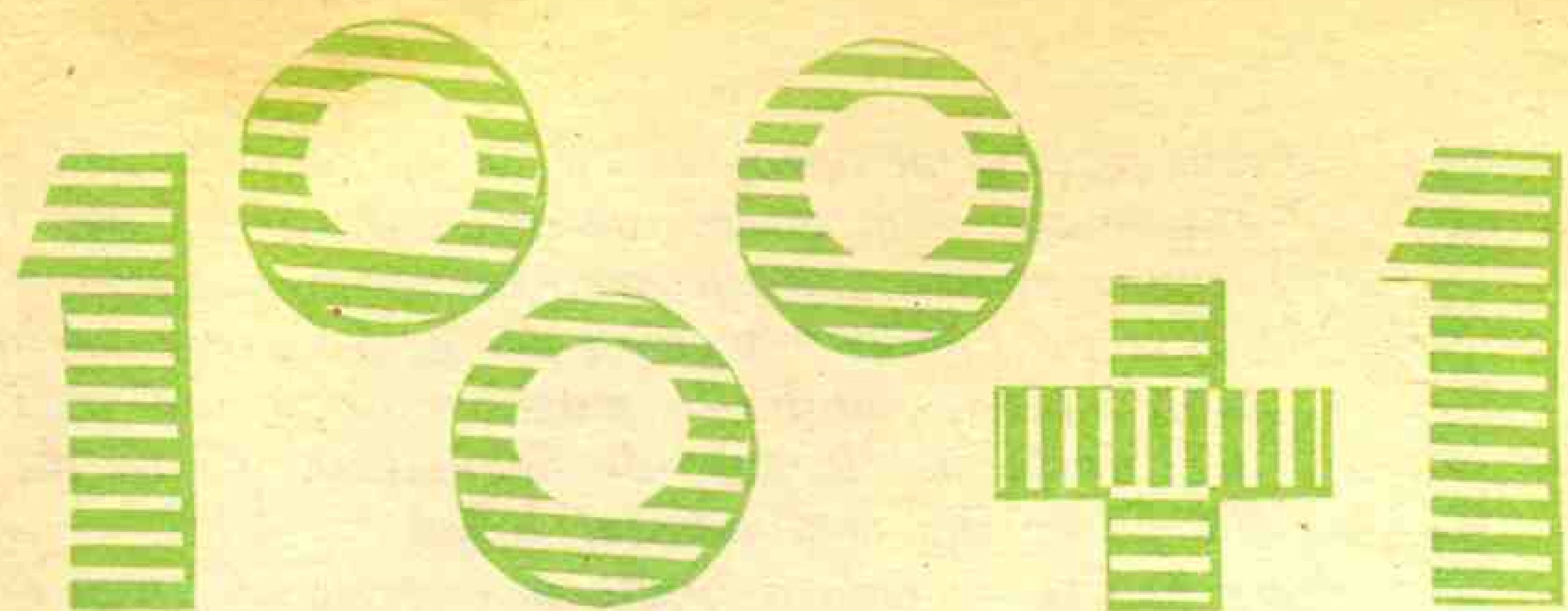
Mari broaște țestoase sînt puse pe spate, pentru a le împiedica să fugă. Pescuitul de-a lungul coastelor se face cu harpoane și fileuri pentru crustacee

După naștere, se aduc cadouri și se organizează sărbători, în cadrul cărora castei mamei i se atribuie un loc mai important decît tatălui noului născut. În primii ani, copilul rămîne cu mama, care trebuie să-l învețe, cu strictețe, să se poarte corect. Tatăl ia tot mai puțin parte la educație. Cînd copilul crește, el cultivă relații mai strînse cu bunicii și unchii materni, care veghează atent la educația sa. De la 9 ani, crește lîngă unchiul său matern. Fetițele de la o anumită vîrstă cresc pe lîngă mătuși.

Membrii unei caste, ca și cei ai turmei sale, sînt tratați în mod egal; în caz de boală, vraciul este chemat pentru indiferent care din ei. O femeie care consumă carnea unei vite din turma propriei caste comite un incest, căci se consideră că, astfel, ea amestecă carnea uneia și aceleiași familii, or este interzisă căsătoria între membrii aceleiași caste. În timpul funeraliilor, numărul vitelor ucise pentru a hrăni oaspeții din alte caste aduce faimă familiei din care face parte defunctul. Căci, dincolo de mormînt, casta și turmele sale se confundă...

Liana Enescu

„Incoerenţă" în universităţile americane

Un nou raport trage semnalul de alarmă asupra stării deplorabile a învăţămîntului în universităţile americane, ale căror programe de studiu sînt acuzate de „incoerenţă" şi „dezordine" – scria, recent, agenţia „France Presse". Raportul – rod a trei ani de cercetări ale Asociaţiei universităţilor americane – ajunge la concluzia că institutele de învăţămînt superior americane au devenit un fel de „superpiaţă" în domeniul instruirii, în care moda şi capriciul au luat locul înţelepciunii şi experienţei. „Dovezile declinului se află pretutindeni, se afirmă în raport. Lumea muncii se plînge de dificultăţile întîmpinate în recrutarea de studenţi care să ştie să scrie şi să citească. Scrierea este foarte neglijentă, incompetenţa în domeniul limbilor străine este jenantă pentru naţiune". Studiul incriminează, în special, pe profesorii care, pentru a-şi asigura avansarea, se consacră mai mult cercetării decît învăţămîntului şi nu ştiu să predea. Generaţie după generaţie au fost acordate diplome unor profesori care nu erau pregătiţi profesional pentru a preda – afirmă, printre altele, cei 18 autori ai raportului.

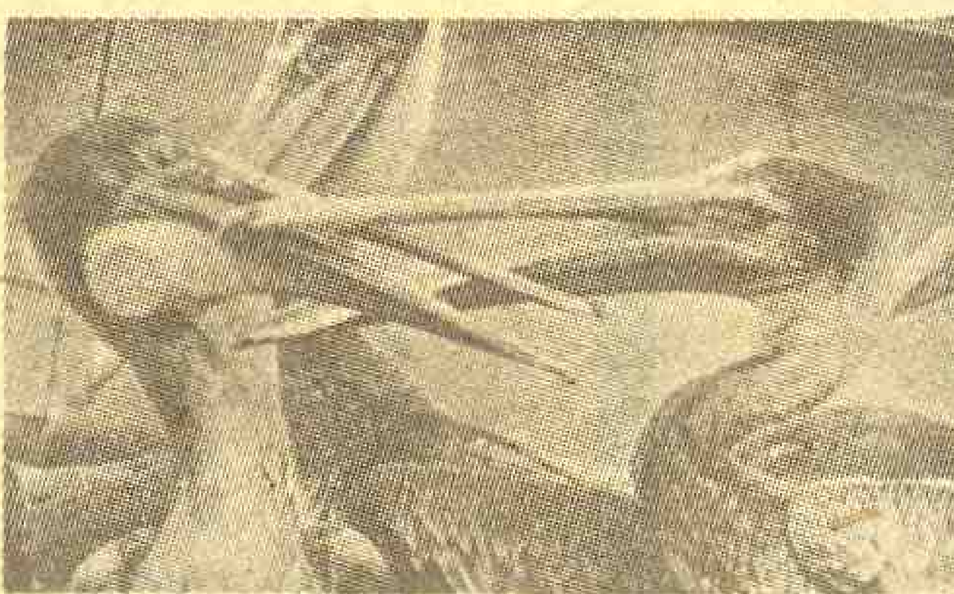
Documentul Asociaţiei universităţilor americane succede altor două studii publicate în toamna trecută, care criticau învăţămîntul superior american şi exprimau regretul pentru tendinţa studenţilor de a se consacra unor studii profesionale foarte specializate, în detrimentul culturii generale. Unul din aceste studii, redactat de William Benett, devenit secretar pentru educaţie, conchidea că studenţii americani pot să-şi obţină diplomele fără a avea cunoştinţele cele mai elementare de istorie, artă, literatură sau filozofie.

Singura certitudine a factorilor de răspundere din învăţămîntul american – apreciază Asociaţia universităţilor americane, care reprezintă 560 instituţii de învăţămînt superior – este că studiile superioare trebuie să dureze patru ani. În rest, îndoiala domneşte asupra conţinutului programelor în timpul acestor patru ani. Asociaţia sugerează ca orice program să cuprindă, în afară de o materie studiată în profunzime, cursuri de istorie, litere şi arte.

Turnul Eiffel — „sondă de petrol"?

În contextul războiului preţurilor, al creşterii vertiginoase a cursului dolarului, locuitorii regiunii pariziene îşi numără barilii din producţia proprie: 373 000 tone ţiţei pe an.

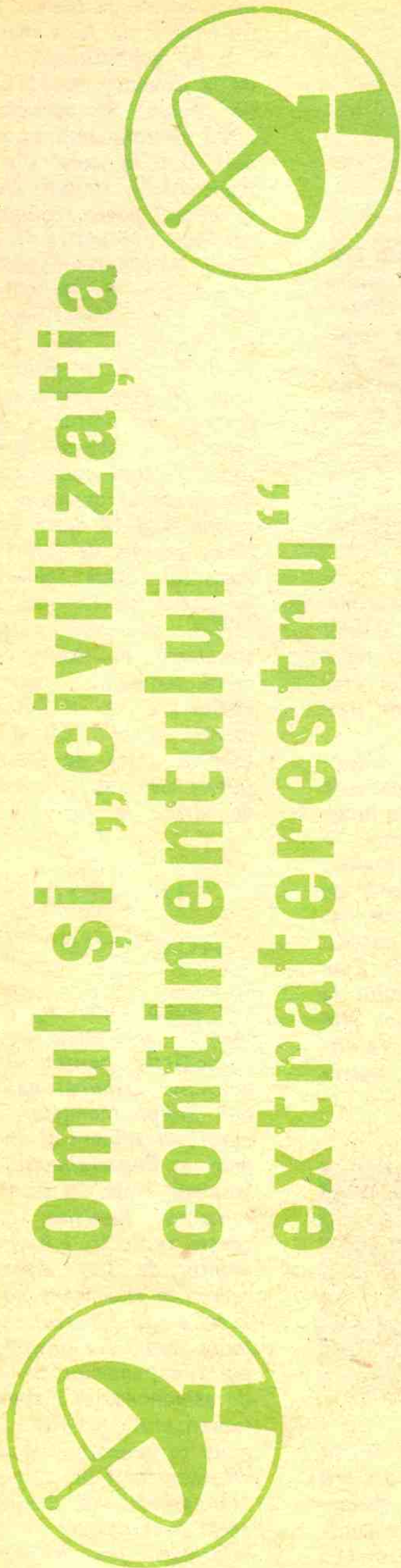
În Ile-de-France, straturile subterane sînt vechi de 165 milioane de ani. Forajele petroliere, care încep în 1954, nu descoperă nimic. În 1976, cînd progresele informaticii permit o prelucrare deosebit de precisă a semnalelor seismice, lucrările sînt încununate de succes. Companiile Elf-Aquitaine şi Esso încep extragerea zăcămîntului la Soudron. Sînt deschise apoi alte puţuri – Donnemarie, Valence-en-Brie, Trou-aux-Loups; petrolul este transportat prin conducte în apropiere de Melun, la rafinăria Elf-France. În luna mai, anul trecut, Elf achiziţionează exploatarea de la Chaunoy, la 15 km nord-est de Melun. Se apreciază că, în 1986, petrolul obţinut aici va acoperi 0,6 la sută din consumul francez. Cu timpul, Ile-de-France va deveni poate regiunea franceză cea mai productivă în petrol, declară Jean-Marie Esnault, director şi membru în Comitetul consultativ al Esso. În mai bine de 10 ani, producţia de ţiţei din Ile-de-France a atins 4 622 000 tone. În comparaţie cu consumul francez de petrol – 80 milioane tone/an –, aceste descoperiri nu reduc factura petrolieră a Franţei, dar prezintă avantajul că petrolul revine la 8–10 dolari barilul. Elf a cerut permis de forări şi în zona Parisului. Dacă ipoteticele pînze de petrol se vor găsi sub Turnul Eiffel, sau sub catedrala Notre-Dame, nu există riscul – declară compania – ca puţurile de exploatare să desfigureze aceste locuri „sacre". Elf a brevetat o tehnică unică de folosire a unor puţuri deviate, procedeu utilizat, de altfel, la Paris în geotermie.

Doi pelicani cafenii se luptă pentru o sticlă goală, pe care unul din ei o poartă în „buzunarul" pliscului. Zeci de pelicani se adunaseră în docurile de la Pensacola (Florida) în căutarea hranei, cînd un lucrător a aruncat o sticlă goală spre păsări. Potrivit unui martor ocular, nenorocosului pelican i-au trebuit aproximativ zece minute de eforturi pentru a se degaja de incomodul obiect

În căutarea „îngerului morţii"

Cel puţin cinci agenţii guvernamentale americane colaborează în cercetările pentru descoperirea odiosului criminal nazist de război, Joseph Mengele. Potrivit procurorului adjunct al diviziei criminale a Departamentului justiţiei, Stephen Trott, în afară de Departamentul justiţiei, participă la aceste cercetări F.B.I.-ul, Departamentul de Stat, armata şi toate serviciile americane de informaţii. Trott a mai precizat că Agenţia de luptă împotriva drogurilor şi Corpul funcţionarilor de justiţie sînt, de asemenea, la dispoziţia Departamentului justiţiei pentru a-l ajuta în investigaţiile sale. În sfîrşit, Stephen Trott a relevat că partea americană cooperează, în această cercetare, cu serviciile de informaţii vest-germane şi israeliene, ca şi cu cele din mai multe ţări latino-americane. După cum este bine cunoscut, Mengele a fost „medic-şef" al lagărului de concentrare de la Auschwitz, jucînd un rol de prim ordin în asasinarea a 400 000 de prizonieri evrei şi în realizarea de „experienţe" medicale pe circa 200 de deţinuţi. El a fost supranumit „îngerul morţii".

La aproape trei decenii de la începutul erei spațiale — inaugurată, cum se știe, prin lansarea de către Uniunea Sovietică (la 4 octombrie 1957) a primului satelit artificial al Pămîntului — încă mai persistă întrebări de genul: ce va deveni spațiul cosmic în viitorul apropiat? și, în perspectiva deceniilor următoare, cum anume va influența activitatea ce se depune pentru valorificarea lui asupra vieții și civilizației pe Pămînt? Această problemă preocupă intens toate statele lumii — mari, mijlocii sau mici —, dezvoltate sau în curs de dezvoltare, fie că fac sau nu parte din așa-numitul „club cosmic“.

Astăzi, se cunosc multe despre „continentul extraterestru“, care nu este nici pe departe pustiu; eforturile pentru cunoașterea lui pornesc de la interesul pentru cunoașterea propriei planete, iar încercările de a-i smulge informații sînt de natură să contribuie la descifrarea multor taine despre întregul Univers, deocamdată ascunse nouă, datorită „ecranului“ atmosferic și rigorilor spațiale.

Oamenii de știință și specialiștii au acumulat numeroase fapte și date care confirmă utilitatea și eficacitatea trimiterii în spațiul extraatmosferic a unor aparate cosmice din ce în ce mai complexe pentru investigarea spațială, dar și pentru explorarea planetei noastre, îndeosebi a cîmpurilor gravitațional și magnetic terestre, a centurii de radiații a Pămîntului, ca și a păturilor atmosferei, a cîmpiilor și oceanelor, a munților și pădurilor. Aparatele și tehnicile spațiale sînt, în acest sens, instrumente cu totul noi, care permit să se obțină — concomitent sau succesiv — date inedite despre Terra și, respectiv, despre potențialul spațiului cosmic, contribuind astfel la valorificarea lor în folosul Omului. De la înălțimea orbitelor pe care evoluează aparatele spațiale sînt condiții ideale — apreciază specialiștii — pentru sondarea sistematică a resurselor naturale ale Pămîntului, pentru semnalarea celor mai diferite fenomene din atmosferă, ca și posibilități inestimabile pentru un control detaliat al biosferei, al mediului ambiant, inclusiv pentru detectarea anumitor activități economice dăunătoare, posibil de observat în diferite puncte ale globului.

Acum, la ordinea zilei se află „industrializarea Cosmosului“, punerea lui în serviciul dezvoltării științei și producției materiale prin cercetări și experimente de anvergură, efectuate cu ajutorul mijloacelor spațiale și a tehnologiilor specifice: sateliții și stațiile automate sau pilotate, aflate în permanentă evoluție pe orbitele cirumterestre.

Toate aceste aparate spațiale zboară pe deasupra tuturor țărilor, în imensitatea oceanului spațial neexistînd „limite teritoriale“ și nici „coridoare extraterestre“ pentru asemenea zboruri. Tocmai de aceea, se impune ca valorificarea spațiului, activitățile de dincolo de limitele terestre să aibă un caracter exclusiv pașnic, pe baza unei colaborări internaționale neîngrădite. Cosmosul oferă toate posibilitățile pentru a deveni o excelentă arenă a unei asemenea cooperări, iar menținerea unui spațiu extraatmosferic liber de armamente nucleare și aparatură militară este mai necesară ca oricînd. Promovarea unor tendințe și acțiuni de natură militară în Cosmos ar însemna un mare pas înapoi, ar înscrie o pagină neagră în istoria omenirii.

Piesele prezentului „dosar“ aduc în atenție disponibilitățile generoase pe care le oferă folosirea firească, pașnică, a celor mai uzitate mijloace tehnico-spațiale: sateliții artificiali și stațiile cosmice, trecînd în revistă multitudinea „profesiunilor“ terestre care pot fi încredințate acestor aparate, spre a sublinia, și pe această cale, posibilitatea și necesitatea imperioasă a unei evoluții pozitive a întregului ansamblu de activități spațiale.

Dintre numeroasele tipuri de aparate cosmice lansate pe orbite periterestre sau trimise pe trasee interplanetare, cele care s-au dovedit a avea cea mai mare „longevitate spațială" și, în consecință, și cea mai ridicată eficiență sînt sateliții artificiali ai Pămîntului și stațiile spațiale (automate sau pilotate). Potrivit unor statistici recente, majoritatea absolută a celor 3 000 de aparate lansate în spațiu, pînă la ora actuală, o formează sateliții și stațiile orbitale care au drept „cîmp" de evoluție Cosmosul apropiat. Numai 100 dintre ele s-au „aventurat" pe trasee interplanetare.

Prezențe cu totul remarcabile pe orbitele periterestre sînt, desigur, navele și navetele de „pasageri", ca și cargourile de mărfuri care fac curse programate pe ruta Pămînt-Orbită-Pămînt. Zborul Omului în Cosmos, cu ajutorul unor astfel de mijloace moderne de navigație spațială, reprezintă, neîndoielnic, o culme a dezvoltării cosmonauticii, marcînd, de fapt, o etapă nouă, de mare perspectivă, în acest domeniu. Zeci de echipaje, reunind mai mult de 150 de cosmonauți din 14 țări — printre care și primul cosmonaut al Republicii Socialiste România, Dumitru Prunariu — s-au instalat, pentru anumite perioade, la cîrma navelor și complexelor științifice sau a navetelor care au evoluat în spațiu pînă la ora actuală, unde au lucrat intens, aducînd contribuții inestimabile la lărgirea ariei de cunoaștere și valorificare a condițiilor specifice din Cosmos, prin cercetările, experimentele tehnico-științifice și observațiile vizuale efectuate. Unele colective de cosmonauți și-au prelungit sejurul în imponderabilitate pînă la perioade-record. Performanța absolută, în această privință, o deține trio-ul cosmic sovietic Kizim-Soloviov-Atikov, care s-a aflat, timp de aproape opt luni din anul 1984 (mai exact 237 de zile), la bordul stației științifice „Saliut-7".

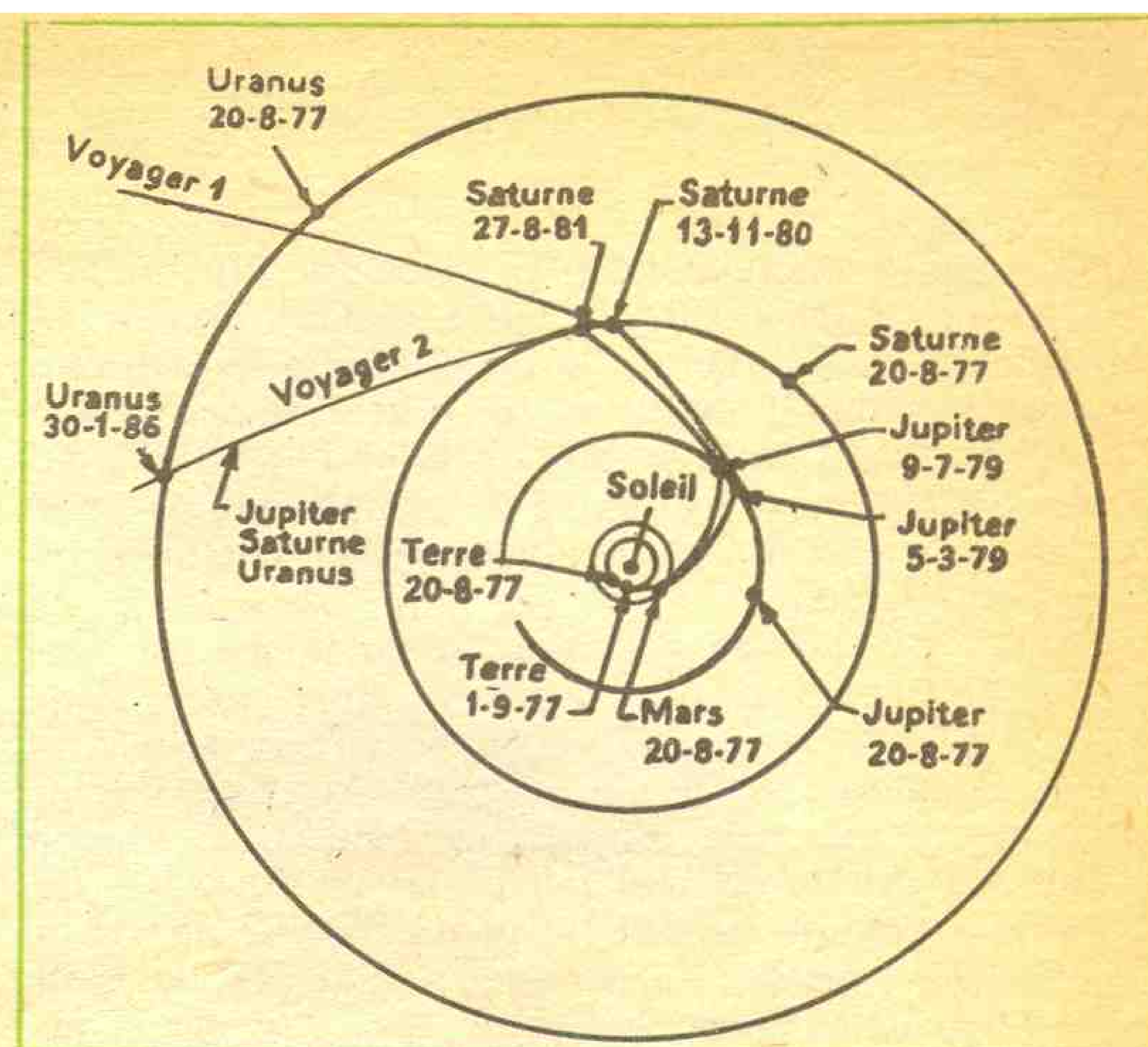
Observăm că și sarcinile ce se încredințează sateliților artificiali sînt din ce în ce mai complexe, iar utilitatea lor practică — tot mai evidentă. Fapt explicabil, dacă ținem seama că un asemenea aparat plasat pe orbită este capabil să treacă în revistă, într-un interval scurt, teritorii vaste ale globului.

Sintetizînd activitățile pe care le pot îndeplini sateliții artificiali — ca, de altfel, și stațiile și navetele spațiale —, desprindem cîteva concluzii, de însemnătate practică deosebită:

- sateliții permit fotografierea sistematică a Pămîntului și a păturilor atmosferei în vederea prospectării resurselor naturale și, respectiv, a prognozelor meteorologice;

- lucrînd în condițiile specifice spațiului extraatmosferic, aproape ireproductibile pe Terra (imponderabilitate de lungă durată, vid cosmic etc), aparatele spațiale, în special cele pilotate (stațiile și navetele), permit efectuarea unei game întinse de cercetări și experimente științifice, tehnice și tehnologice, astrofizice și astronomice, medicale și biologice, soldate cu rezultate apreciate, inclusiv obținerea de materiale cu caracteristici superioare;

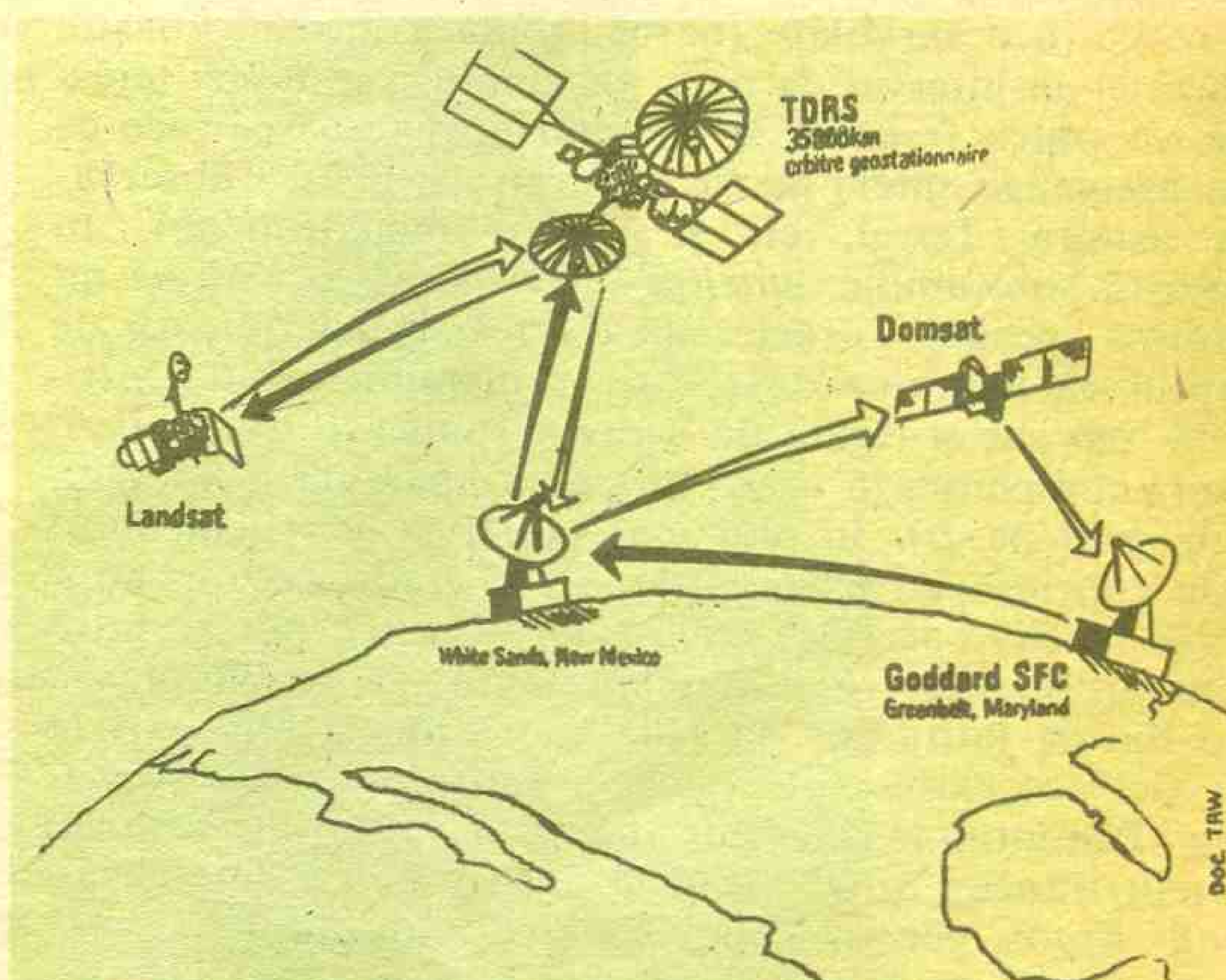
- trimițînd aparate în spațiul cosmic — unde, de altfel, uneori, se deplasează și el — omul are posibilitatea să obțină, de la sursă, informații extrem de prețioase despre diferitele obiecte și fenomene din Univers. Expedițiile lunare și interplanetare sovietice și americane au îmbogățit și revoluționat, se poate spune, multe domenii științifice, prin faptul că au sondat și studiat atmosfera (acolo unde ea există) și solul lunar, precum și planetele Venus și Marte, furnizînd „teleportrete" globale, luate de la mică distanță, ale acestor corpuri celeste. S-au determinat, totodată, coordonatele și potențialul unor surse de radiații electromagnetice, care nu au putut fi înregistrate pînă acum de observatoarele terestre.

Prin „ricoșeuri", în dreptul lui Jupiter și Saturn, sondele spațiale „Voyager" 1 și 2 vor părăsi sistemul solar. Spre sfîrșitul anului 1985, „Voyager" va transmite primele fotografii ale planetei Uranus

Sateliții artificiali ai Pămîntului — la lucru

Mai întîi, ce este, în fapt, un satelit artificial? Definițiile din dicționare nu pot surprinde toate elementele unui răspuns complet. Iată una dintre acestea: „Satelit artificial — corp metalic de diferite forme, prevăzut cu aparataj științific, lansat de savanți în spațiul cosmic, cu ajutorul unei rachete, și care se rotește în jurul Pămîntului". Evident, aici se cer completări și precizări, în sensul că un asemenea aparat automat trebuie să fie fiabil, adică să se găsească permanent într-o poziție care să-i permită să suporte constrîngerile termice la care este supus, dar, mai ales, să-și

Un satelit de retransmisie (TDRS) care joacă rolul de releu între un alt satelit (Landsat) și Terra (stația White Sands)

poată asigura energia electrică necesară funcţionării neîntrerupte a sistemelor de lucru, inclusiv a celor de comunicaţie cu Pămîntul. În acelaşi timp, o definiţie actuală ar trebui să sugereze, fie şi generic, progresele din cei 28 de ani de la lansarea primului „Sputnik", şi, în fine, să înglobeze un raport de compatibilitate între durata de existenţă a satelitului şi marile cheltuieli pe care le-a necesitat.

Orbitele de evoluţie şi tipurile acestora sînt, de asemenea, un indiciu definitoriu pentru dimensiunile activităţii şi utilităţii satelitului în cauză. Orbita unui satelit este caracterizată prin: — *perigeu* — punctul orbitei situat la cea mai mică distanţă de Pămînt; — *apogeu* — punctul orbitei cel mai îndepărtat de Terra; — *înclinaţie* — unghiul format de planul orbitei cu cel al Ecuatorului terestru; — *perioadă* — durata de timp necesară pentru realizarea unei rotaţii complete în jurul Pămîntului.

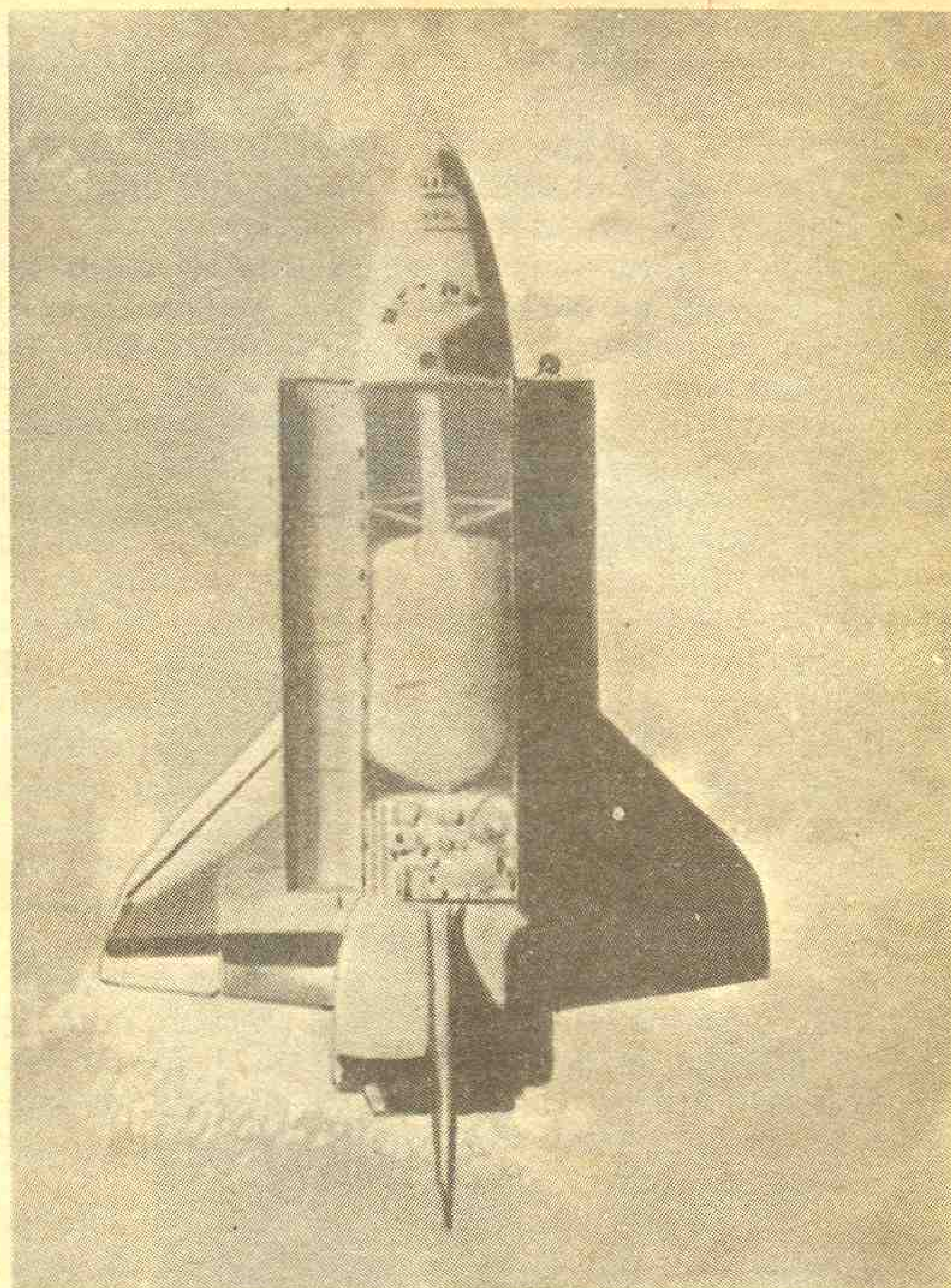
Cît priveşte tipurile de orbite pentru sateliţi, ca şi pentru unele staţii orbitale, ele pot fi: *orbite joase* (prima staţie sovietică de tip „Saliut" a evoluat la 200 km înălţime); *foarte alungite* (satelitul ştiinţific ISEE a avut, de pildă apogeul=138 000 km, iar perigeul= 287 km); *circulare* („ERTS-1", satelit destinat observaţiilor, a avut o orbită subpolară de 900 km).

De fapt, alegerea parametrilor este în funcţie de natura misiunii încredinţate satelitului.

Odată plasat pe orbită, un satelit descrie o elipsă care, fireşte, însoţeşte Pămîntul în mişcarea lui de translaţie în jurul Soarelui, dar nu şi în mişcarea de rotaţie în jurul axei polilor. Totuşi, faptul că globul terestru nu este uniform, ci mai proeminent la Ecuator, acţionează asupra planului orbitei ca o perturbaţie şi, de aceea, satelitul efectuează o uşoară rotaţie în jurul axei polilor. Iată două motive (rotaţia proprie Pămîntului, combinată cu perturbarea planului orbitei satelitului) pentru care, în general, un satelit „vede", practic defilînd sub el, succesiv, toate zonele planetei. Această situaţie este proprie majorităţii sateliţilor, din care cauză sînt denumiţi *„de defilare"*.

Există şi o sub-familie a acestor sateliţi — cei *cu orbită polară*; ei gravitează în planuri care conţin şi polii tereştri, sau trec prin apropierea lor (înclinaţie în jur de 90 grade). Mişcările combinate ale satelitului pe orbită şi rotaţia globului în jurul axei proprii au drept consecinţă o survolare foarte rapidă a întregii noastre planete: în interval de o zi, ansamblul suprafeţei terestre va putea fi observat de două ori (ceea ce face ca un asemenea satelit să fie adecvat atît pentru observaţii asupra Terrei, cît şi pentru meteorologie). În această sub-familie, *sateliţii heliosincroni* constituie un capitol special. Caracteristica lor este determinată de faptul că mişcarea de rotaţie a planului orbitei (evocată mai sus şi legată de neregularitatea Terrei la Ecuator) compensează exact mişcarea aparentă a Soarelui (un grad pe zi). În practică, valoarea acestei înclinări este cuprinsă între 96 grade şi 103 grade, ceea ce conferă, efectiv, acestor sateliţi un caracter polar. Între alte proprietăţi, să remarcăm faptul că ei survolează un loc de latitudine dată, la o oră locală relativ fixă. Şi aici pot exista aplicaţii la meteorologie, la observarea Pămîntului (sateliţii americani Landsat, viitorul satelit francez SPOT), sau la colectarea de date (sistemul Argos pentru supravegherea vulcanilor).

Să facem un pas mai departe şi să vorbim şi de *sateliţii sincroni*. Să ne referim, pentru început, la sateliţii *geosincroni*, care realizează mişcarea lor de revoluţie în 23 ore 56 minute (durata unei zile siderale) şi care au un apogeu situat în permanenţă deasupra aceluiaşi punct de pe Terra.

Conceput pentru a i se putea schimba „configuraţia" la fiecare misiune, laboratorul spaţial european este primul sistem modular din lume în acest domeniu

Cel mai interesant este, desigur, cazul *sateliţilor geostaţionari*. Orbita lor este circulară, situată la circa 36 000 km de Pămînt, în plan ecuatorial, cu o perioadă de revoluţie de 23 ore şi 56 minute. Particularitatea lor provine din faptul că, evoluînd în acelaşi sens şi cu aceeaşi viteză unghiulară ca Pămîntul, un satelit geostaţionar îi apare unui observator terestru imobil. Iată şi cîteva dintre aplicaţiile cele mai interesante ale sateliţilor geostaţionari:

● **Telecomunicaţii:** fixitatea în raport cu Terra, întinderea zonei pe care o „acoperă" la sol, fac din satelitul geostaţionar un releu ideal. Mai mult, antenele, care, la sol, servesc tocmai asigurării „legăturii prin satelit" rămîn fixe, nu mai trebuie să urmărească în fiecare clipă poziţia satelitului. În fine, această legătură rămîne, pentru zona acoperită, stabilită în permanenţă şi nu se întrerupe, ca în cazul satelitului „de defilare", atunci cînd acesta trece „sub orizont". Plasat pe orbita circumterestră la altitudinea de circa 36 000 km, unde rămîne, „suspendat" şi evoluînd împreună cu Terra, satelitul captează semnalele posturilor de emisie, pe care, după ce le amplifică, le retransmite spre staţiile de recepţie. Distanţa dintre staţiile emiţătoare şi cele de recepţie poate atinge 8 000—10 000 km.

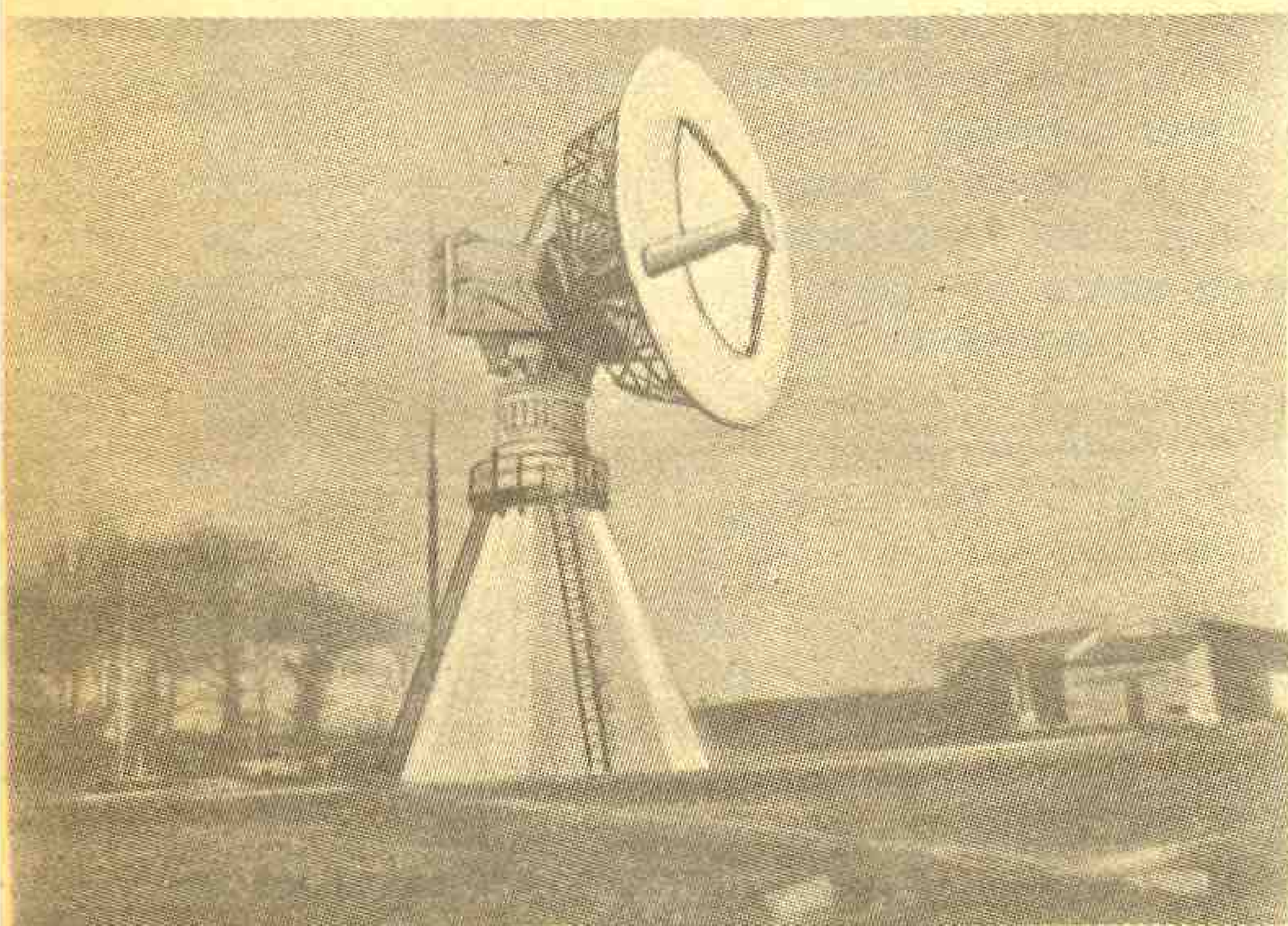
În prezent, în spaţiul cosmic sînt în stare activă cele mai diferite tipuri de sateliţi de comunicaţii, lansaţi de U.R.S.S., S.U.A. şi China, de state vest-europene. „Vocaţia" sistemelor de comunicaţii prin sateliţi este foarte diversă, fiind vorba de legături telefonice, tele-

grafice, de transmisie telefoto, de transmisii de radio şi televiziune, ca şi de „matriţe" ale ziarelor ce se tipăresc şi în alte localităţi decît cele unde se află sediul central al publicaţiilor respective. Superioritatea acestei categorii de sateliţi, în raport cu mijloacele clasice de telecomunicaţii, este netă, mai ales că sateliţii servesc, în principal, comunicaţiile la mari distanţe. S-a calculat că, la fiecare tonă de „încărcătură utilă" a sateliţilor de comunicaţii, se economisesc mii de tone de metale neferoase (cupru), care ar fi fost încorporate în cablurile şi liniile comunicaţiilor clasice. Pe baza sateliţilor sovietici de telecomunicaţii (Molniia, Raduga, Gorizont şi Ekran), funcţionează (din 1971) sistemul „Intersputnic", pe care-l folosesc 16 ţări, între care şi Republica Socialistă România. Organizaţia internaţională de comunicaţii prin sateliţi „Intersat" deserveşte, la ora actuală, mai bine de 100 de ţări. O altă organizaţie internaţională specializată — INMASAT — asigură legături stabile ale navelor aflate în largul mărilor şi oceanelor cu bazele lor de pe uscat.

● **Meteorologie.** Spre deosebire de sateliţii de „defilare", stabilitatea poziţiei sateliţilor meteorologici le permite să observe deplasările globale ale învelişului de nori ce se interpun între ei şi scoarţa terestră. Imaginile trimise la sol sînt utilizate în scopul previziunii meteorologice pe o durată destul de mare.

Specialiştii constată că progresele actuale ale meteorologiei sînt intim legate de activitatea cosmonauticii. În lume există, la ora actuală, peste 15 000 de staţii meteorologice terestre. Dar ele nu acoperă decît o parte a globului. Or, se ştie că două treimi din suprafaţa planetei este acoperită de ape; există, apoi, numeroase regiuni greu accesibile şi, deci, improprii pentru amplasarea unor asemenea staţii. În această situaţie, aportul sateliţilor este extrem de bine venit. Contribuţia meteorologiei prin sateliţi la prognozarea vremii — se apreciază în cercurile specialiştilor — este, astăzi, cu mult mai substanţială, ca urmare a constituirii acesteia ca ramură distinctă, ca domeniu autonom al cercetărilor spaţiale. Deosebit de important este faptul că imaginile, în genere informaţiile din sursă spaţială, sînt cu mult mai detaliate, mai precise şi, mai ales, obţinute cu o rapiditate cu mult mai mare în comparaţie cu cele provenite de la staţiile terestre. Prognoza vremii, bazată pe datele primite din Cosmos, permite să se economisească importante fonduri materiale.

Antena unei staţii de recepţie a datelor transmise de sateliţi

Pe lîngă previziunile meteorologice, cercetătorii se interesează tot mai mult de măsurătorile privind oceanul: temperatură, curenţi, înălţimea valurilor etc. Se pare că zona de contact ocean-atmosferă este caracterizată de schimburi de „materie", a căror însemnătate este cu mult mai mare decît se credea. Cert este că oceanele şi atmosfera sînt legate prin schimburi intense de energie. De aceea, orice precizare adusă în plus la cunoştinţele actuale asupra curenţilor oceanici şi a circulaţiei atmosferei, orice elucidare a fenomenelor din profunzimea şi de la suprafaţa oceanelor sînt bine venite pentru oceanologi, ca şi pentru meteorologi. Studierea caracteristicilor turbionărilor şi ondulaţiilor interne din profunzimea oceanelor îmbogăţeşte atît cunoştinţele despre bilanţul termic al sistemului Pămînt-Atmosferă, cît şi conceptele teoretice despre variaţiile climatice pe termen lung, îndeosebi cele privitoare la transportul căldurii de către turbioanele oceanice din Atlantic spre zonele sudice ale Europei.

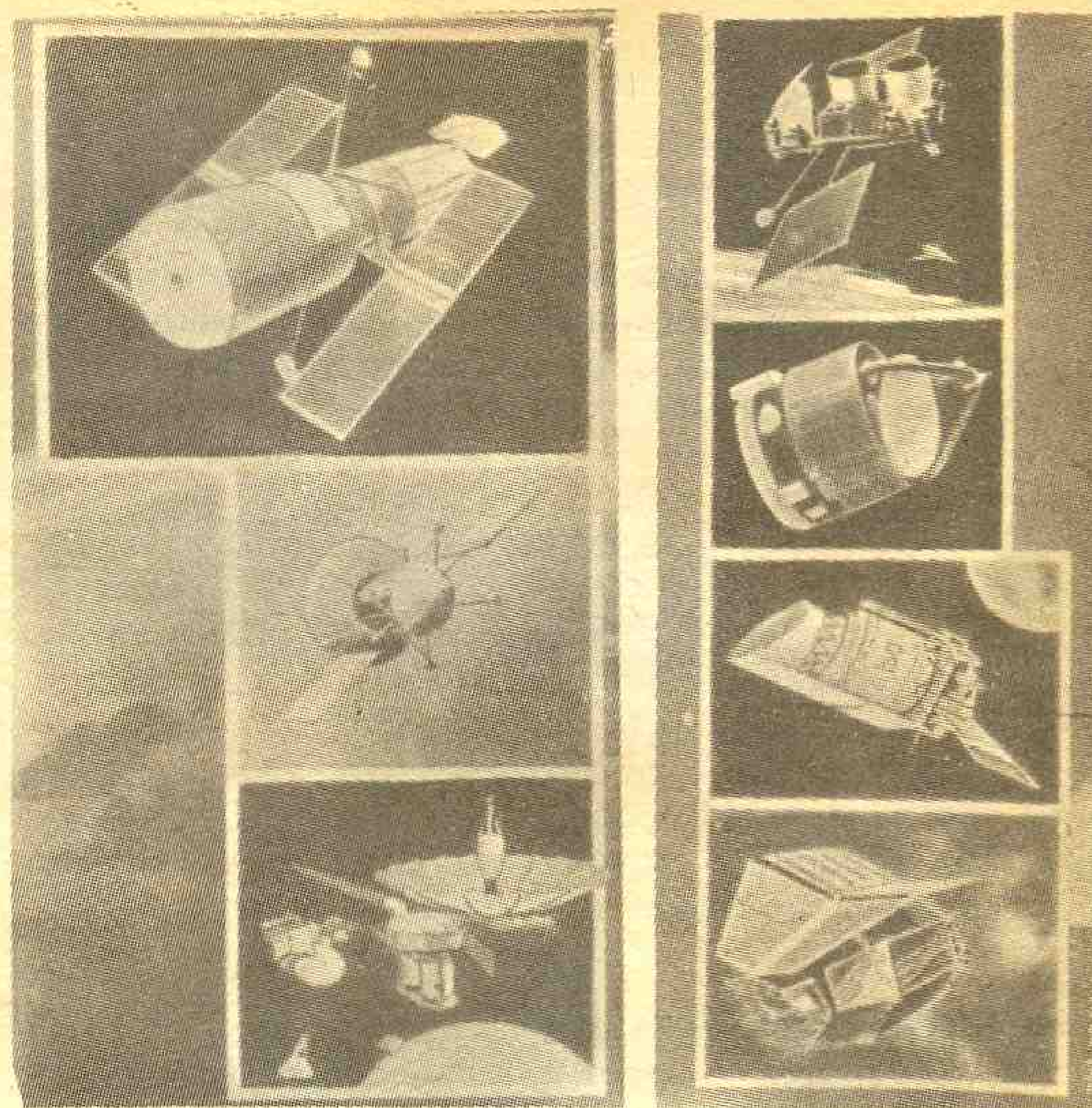
Observaţiile spaţiale asupra fenomenelor naturale, ce se produc pe continente şi în largul mărilor şi oceanelor, au inaugurat o etapă nouă în explorarea Terrei, determinînd, în fapt, apariţia unei ştiinţe distincte: „cosmogeografia" — declară Alexandr Sidorenko, vicepreşedinte al Academiei de ştiinţe a U.R.S.S., remarcînd că această ştiinţă apelează efectiv la imaginile luate din Cosmos (alb-negru, color şi spectrometrice). Progresele cele mai spectaculoase în materie le-a înregistrat topografia, care a procedat la o reexaminare globală a hărţilor, completîndu-le cu detalii extrem de importante.

Perspective promiţătoare se deschid, de asemenea, geodeziei şi cartografiei, ţinînd seama de faptul că imaginile de pe orbită acoperă zone vaste ale globului şi, în plus, au o mare claritate şi precizie, fiind luate în condiţii meteorologice şi sezoniere identice. Clişeele cosmice sînt foarte utile pentru localizarea şi studierea eventualelor mişcări ale faliilor (de profunzime) — afirmă seismologii, apreciind că informaţiile depre dispunerea şi configuraţia faliilor, cercetarea lor comparată au o excepţională însemnătate ştiinţifică şi practică, întrucît permit urmărirea oricăror mişcări (orizontale sau verticale) ale plăcilor scoarţei terestre, iar aceste determinări sînt indispensabile pentru previziunea cutremurelor. De altfel, oamenii de ştiinţă îşi propun, acum, să depăşească cartografia şi geodezia clasică, urmărind sistematic, în acest scop, cele mai mici mişcări ale scoarţei terestre, adică „deriva continentelor". Acest program, care presupune şi aplicaţii practice, se anunţă a fi de mare perspectivă, inclusiv pentru prevederea seismelor şi a erupţiilor vulcanice. Pentru punerea lui la punct şi reuşita transpunerii în practică, este nevoie, însă, de o mare precizie a măsurătorilor. Se consideră că sateliţii geodezici polivalenţi — a căror realizare este preconizată de mai multă vreme — sînt capabili să combine diferitele calcule şi măsurători în formule adecvate scopului, înlesnind desfăşurarea unei activităţi de previziune eficientă. Se speră că, astfel, vor putea fi identificate cu precizie mişcările care preced seismele şi, respectiv, momentele premergătoare intrării în erupţie a vulcanilor. Deocamdată, însă, se recurge la colectarea, cu ajutorul sateliţilor, a datelor rezultate din măsurătorile efectuate de sateliţi şi de staţiile automate terestre plasate în anumite puncte critice de pe glob, pe versanţii vulcanilor, cum ar fi Etna, sau în apropierea faliilor periculoase, cum este San Andreas din California. Atenţia specialiştilor a fost reţinută, în ultimul timp, şi de un alt fapt interesant: din studierea vulcanismului insulelor Kurile, cu ajutorul imaginilor de profunzime luate de sateliţi so-

vietici, s-a ajuns la concluzia că unii dintre vulcanii de aici, considerați ca fiind definitiv stinși, ar putea să-și reia activitatea într-o perioadă nu prea îndepărtată.

Studierea naturii și prospectarea resurselor sale din Cosmos prezintă, de asemenea, multiple avantaje, în raport cu metodele tradiționale. Principalul avantaj constă, evident, în reducerea considerabilă a cheltuielilor necesare pentru obținerea informațiilor, cheltuieli care, în cazul folosirii teledetecției prin sateliți, sînt de cîteva ori mai mici, față de procedeele clasice. Cu diferite ocazii, specialiștii au demonstrat că imaginile luate din Cosmos sînt cu mult mai bogate în informații decît, de pildă, cele obținute din avion, în sensul că clișeele spațiale permit ca, plecînd de la imaginea globală, deci de la general la particular, să se treacă la prospectarea unor zone apte să conțină resurse minerale, ca urmare a recunoașterii indiciilor de pe fotografiile unor teritorii survolate de sateliți.

Diferite tipuri de sateliți aflați pe orbită

Sateliți de salvare

Cu ani în urmă, cu greu s-ar fi putut crede că funcționarea unui serviciu de salvare spațială este posibilă înainte ca alte activități ale cosmonauticii să fi devenit operaționale. Un asemenea serviciu, avînd menirea să vină în ajutorul celor aflați în primejdie pe mări și oceane, în munți sau pustiuri, există astăzi sub forma Programului internațional COSPAS—SARSAT. Prima siglă semnifică „Sistemul cosmic de căutare a navelor și avioanelor aflate în pericol“, iar a doua — „Sateliți de salvare“. Cele două părți ale programului menționat (prima — sovietică, iar a doua — americano-canadiano-franceză) sînt, de fapt, complementare, activitatea desfășurîndu-se coordonat, pe baza unei înțelegeri convenite în urmă cu cinci ani. În stadiul actual, COSPAS—SARSAT dispune de trei sateliți — doi sovietici (Cosmos-1383 și Cosmos-1447), și unul american (NOAA). Utilitatea acestei cooperări spațiale s-a dovedit în practică, confirmînd că automatele cosmice pot îndeplini și astfel de misiuni umanitare. Prima acțiune, datorată satelitului Cosmos-1383, a avut loc în septembrie 1982, cînd au fost salvați trei canadieni, care, zburînd cu un avion turistic ușor și aterizînd forțat în mijlocul unor masivi păduroși din provincia Ontario, au suferit răniri grave. Semnalele S.O.S. transmise de emițătorul avionului, înainte de a se fi distrus la aterizare, nu au putut fi captate de serviciile de salvare canadiene, propagarea undelor radio fiind împiedicată de munții din jur. Din fericire, ele au fost recepționate de satelitul menționat, care supraveghea o fîșie terestră cu o lățime de 5 500 km, și retransmise la Trenton. După cîteva ore, pilotul avionului avariat și cei doi pasageri au putut fi găsiți, pe baza coordonatelor furnizate de aparatura satelitului, și spitalizați, fiind astfel salvați la timp. Acum, sateliții serviciului de salvare spațială își continuă zborul. Ei au la „activ“ 25 de vieți salvate, deși programul amintit se află încă în fază experimentală. Practica a arătat că sateliții sînt în măsură să furnizeze coordonatele emițătoarelor de alertă ale avioanelor sau navelor maritime aflate în primejdie, precum și momentul emiterii semnalelor S.O.S., fie că acestea sînt lansate din mijlocul oceanului în furtună, din înaltul munților sau din alte locuri greu accesibile. Există, astfel, posibilitatea calculării precise a distanțelor pînă la locul catastrofei și se poate determina traseul de acces în vederea finalizării acțiunii de salvare.

Un domeniu dintre cele mai „pasibile“ pentru aplicarea tehnicilor și tehnologiilor spațiale îl constituie, desigur, prospecțiunile geologice pentru valorificarea resurselor naturale. Faptul că fotografiile cosmice se fac astăzi nu numai în alb-negru și color, ci și „spectrozonale“, că se pot înregistra nu numai undele luminoase în spectru vizibil, ci și radiațiile infraroșii, permite detectarea, pe suprafața Terrei, a segmentelor cu „temperatură ridicată“: locurile unde există vulcani, ape termale, ca și cele unde căldura Pămîntului este iradiată prin fisuri de profunzime. Evident, nu este suficientă numai luarea de vederi din Cosmos, mai trebuie ca imaginile respective să fie corect interpretate, eliminate deformările etc. Automatizarea operațiunilor de descifrare și analiză detaliată a informațiilor cosmice este, de asemenea, o chestiune de mare actualitate, ceea ce implică utilizarea largă a ordinatoarelor, a programelor electronice complexe — practic, un permanent „dialog“ între om și mașină.

Ca o concluzie asupra foloaselor multiple ale sateliților pentru progresele științei și economiei, se impune constatarea că aceste aparate se constituie într-o adevărată „industrie“, ca o ramură distinctă în cadrul cosmonauticii, ce se dezvoltă într-o cadență rapidă. După aprecierile specialiștilor, se justifică din plin eforturile pentru punerea la punct a tehnicii și tehnologiilor spațiale. Numai în U.R.S.S., peste 850 de organizații economice și tehnico-științifice beneficiază de informațiile furnizate prin intermediul sateliților și stațiilor orbitale (fiind vorba de informații pluridisciplinare care conțin pînă la 900 000 de tipuri de date). La scara planetară beneficiile obținute de pe urma serviciilor aduse de tehnicile spațiale agriculturii, silviculturii, elaborării hărților geologice producției de energie hidroelectrică, prospecțiunilor resurselor marine, ca și sumele economisite prin prevenirea cataclismelor s-ar putea ridica la valori de 1,2—2,8 miliarde de dolari pe an.

„Longevitatea" sateliţilor

Reuşita misiunilor încredinţate aparatelor cosmice automate — ca, de altfel, şi misiunilor spaţiale cu echipaj uman — depinde, într-o foarte mare măsură, de asigurarea alimentării aparatelor cu energie. Problema autonomiei energetice, necesară atît evoluţiei pe orbită, cît şi funcţionării aparaturii îmbarcate, se rezolvă pe calea înzestrării sateliţilor cu surse proprii de curent eletric.

Dacă, pentru cei dintîi sateliţi destinaţi cercetărilor ştiinţifice, era suficient ca suprafaţa lor exterioară să fie acoperită cu celule fotovoltaice, ulterior a fost nevoie ca suprafaţa ce primeşte lumina solară să fie mărită şi să fie amplasate asemenea celule şi pe „aripile" laterale, care sînt desfăşurate în momentul cînd satelitul a ajuns să fie fixat în poziţia adecvată pe orbită. Anvergura acestor „aripi" atinge, uneori, 12 metri. De aceea, a fost necesară şi o tehnologie corespunzătoare pentru a garanta orientarea constantă a celulelor faţă de Soare, pe toată orbita de evoluţie, ca şi pentru transmiterea energiei captate de panourile solare spre „inima satelitului". Au fost puse la punct şi tehnologii bazate pe generatoare nucleare, ţinîndu-se seama că, atunci cînd evoluează pe trasee îndepărtate de Soare, energia este din ce în ce mai redusă (variază invers proporţional cu pătratul distanţei satelit-Soare). Este de aşteptat ca, în viitor, reactoare nucleare miniaturizate să înlocuiască clasicele panouri solare la o parte din sateliţii artificiali ai Pămîntului, cu condiţia ca aceste aparate să fie plasate pe orbite înalte şi să nu aibă fiinţe vii la bord.

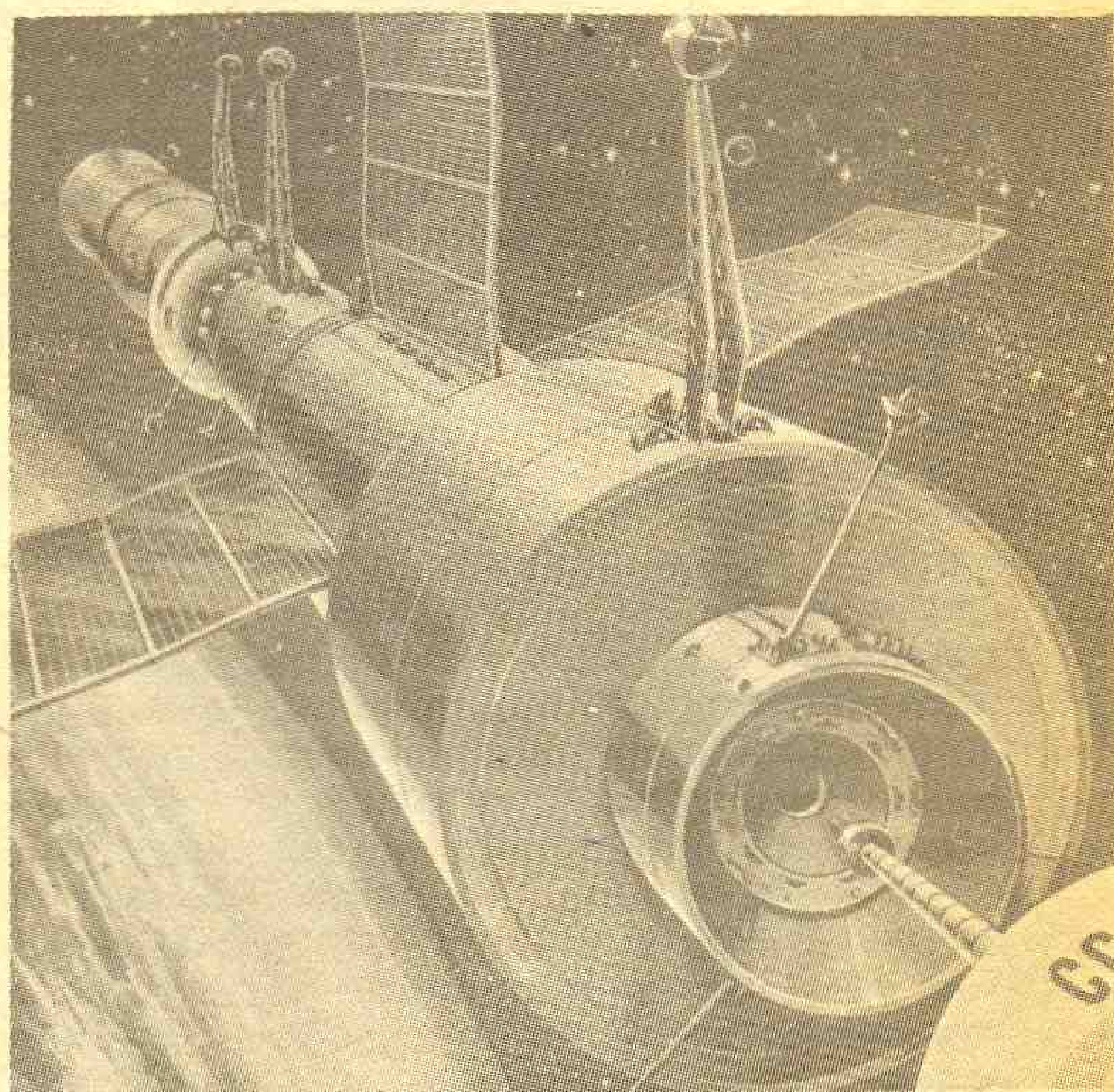
În esenţă, principalul parametru de care depinde eficienţa unui satelit este „longevitatea" spaţială a acestuia. Cea mai mică defecţiune în funcţionarea unui echipament vital (sistem de stabilizare, comunicaţie, detecţie etc.) scoate din uz satelitul respectiv. De aceea, s-a adoptat principiul redundanţei echipamentelor principale, adică al instalării lor în dublu şi, uneori, chiar în triplu exemplar la bord. Astfel, cînd unul din dispozitive are o „pană", un altul, cu un acelaşi rol, îi preia automat funcţia.

Apar, totuşi, şi cauze naturale care pun capăt existenţei aparatului şi care pot fi legate, de pildă, de degradarea alimentării cu energie electrică sau a radiatoarelor destinate eliminării surplusului de energie termică din interior. Cantitatea limitată de carburanţi pentru corectarea poziţiei (altitudinii) satelitului poate duce, în cazul epuizării, la încetarea funcţionării aparatului. Întrucît se cunoaşte *a priori* că sfîrşitul unui satelit este, totuşi, iminent, se are în vedere din timp şi „degajarea" orbitei, unde spaţiul de manevră este relativ restrîns (există deja o anumită „aglomeraţie"); deci nu se poate lăsa un „cadavru" pe traiectoria obişnuită de evoluţie. Tocmai de aceea, cu cîtăva vreme înainte de sfîrşitul misiunii sale, se lasă o anumită rezervă de combustibil pentru deplasarea satelitului din zona utilă într-o altă zonă în care nu mai stînjeneşte pe nimeni. Astfel se încheie o „viaţă de satelit" pe orbită... Locul aparatului „pensionat" este ocupat de o replică, de cele mai multe ori perfecţionată, care continuă o activitate deosebit de utilă, atunci cînd aceasta este pusă în slujba omului şi nu aservită scopurilor militare.

Staţiile orbitale

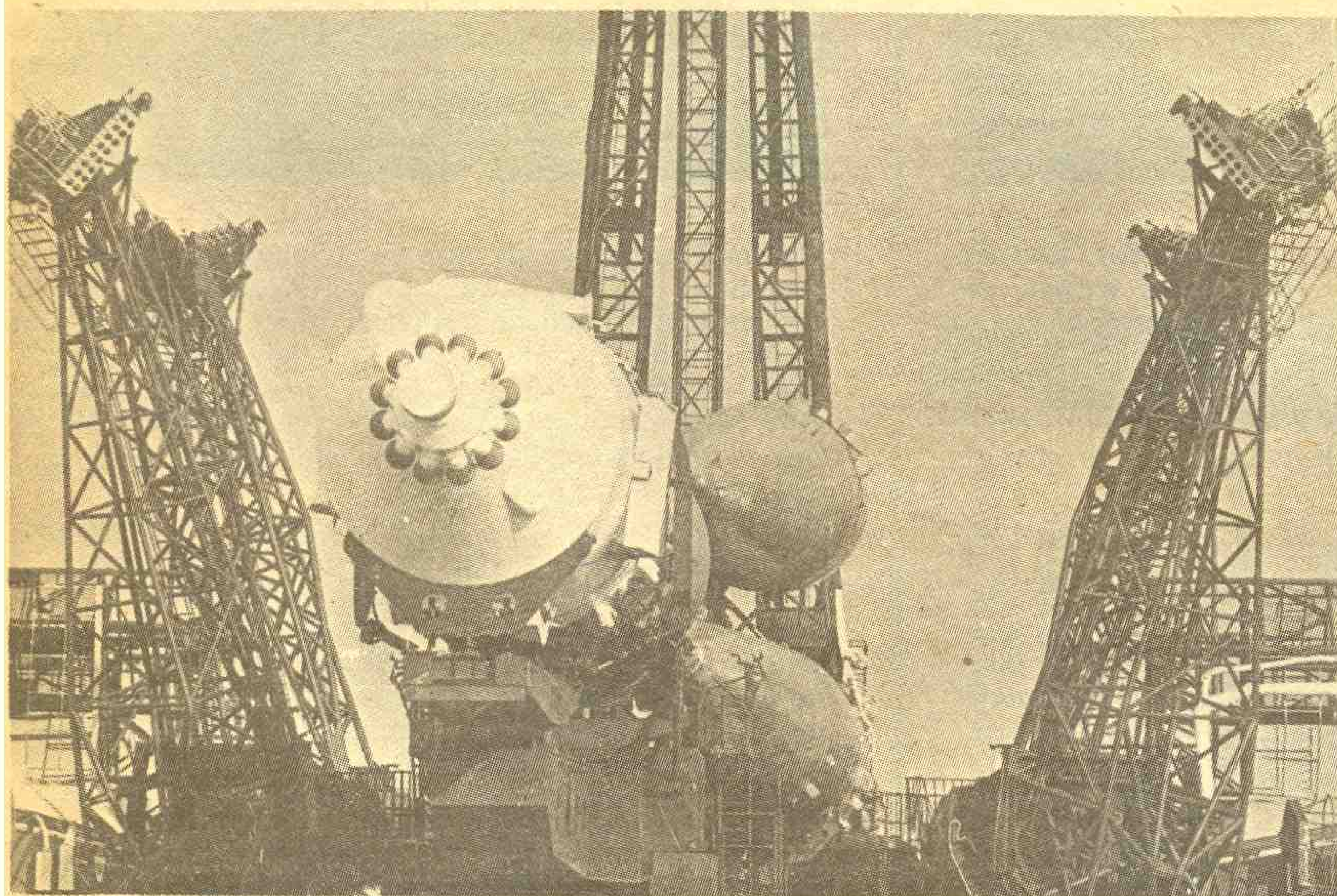
O altă categorie de aparate cosmice, cu mult mai complexe, mai sofisticate, sînt staţiile spaţiale, pilotate sau automate, apărute ceva mai tîrziu decît sateliţii în cosmonautica practică. Aceste „laboratoare zburătoare" au fost şi sînt continuu perfecţionate, prefigurînd viitoarele platforme spaţiale de anvergură, de pe care se anticipează să se dea startul altor aparate spaţiale către Cosmosul îndepărtat.

Este de remarcat că staţiile sovietice din seria „Saliut", împreună cu navele de pasageri de tip „Soiuz" şi „Soiuz-T", respectiv cargourile „Progress" pentru transportul de materiale pe orbită, şi, la vremea lor, staţiile spaţiale americane „Skylab" şi actualele mijloace tehnice realizate în S.U.A. (navetele spaţiale) au inaugurat şi ilustrat un nou capitol în „colonizarea" spaţiului cosmic. Staţiile ştiinţifice sovietice de tip „Saliut" (la ora actuală, una dintre ele continuă să evolueze în spaţiu) pot fi vizitate cu regularitate de nave pilotate şi cargouri automate, care acostează la cele două noduri de cuplare. Aceasta permite schimbarea echipajelor, reînzestrarea laboratorului spaţial cu aparatură ştiinţifică şi tehnică perfecţionată, împrospătarea rezervelor de alimente, combustibil şi alte materiale consumabile, efectuarea unor lucrări de întreţinere şi reparaţii pe orbită, preluarea şi aducerea pe Terra a rezultatelor cercetărilor şi experimentelor. După cum declara recent academicianul Vasili Mişin, din conducerea Institutului de aeronautică din Moscova, sistemul de transport Terra-Cosmos-Terra, cu aceste mijloace spaţiale, a funcţionat fără dificultăţi pînă în prezent. Staţia propriu-zisă şi principalele ei sisteme, avînd masa de aproximativ 20 de tone, evoluează permanent în spaţiu; ea este, de altfel, partea cea

Staţia orbitală sovietică de tip „Saliut" în misiune deasupra Terrei

O navă de tip „Soiuz" este adusă în poziţia de start

Propulsie ionică pentru sateliţii din 1990?

Propulsia prin reacţie, utilizată în aeronautică de vreo patruzeci de ani, a cunoscut numeroase variante, între care propulsia prin rachetă, care a permis cucerirea spaţiului. Însă evoluţia continuă în secret, în laboratoarele şi centrele de cercetări şi experienţe.

Astfel, un principiu de propulsie — utilizabil exclusiv în vidul spaţial — este pe punctul de a fi aplicat în practică, deşi pe plan teoretic i-a fost demonstrată fezabilitatea de mai bine de treizeci de ani. Este vorba de propulsia ionică, care poate să se releve fundamentală pentru sateliţii şi staţiile orbitale de la sfîrşitul acestui deceniu.

În propulsoarele utilizate în aeronautică, aerul prelevat din faţa avionului este ejectat spre spate, după creşterea temperaturii şi a presiunii. Aceşti propulsori, zişi aerobi, sînt de mai multe tipuri: turbo-propulsori, turbo-reactori, stato-reactori sau pulso-reactori.

Propulsorul rachetă este numit anaerob, deoarece el nu utilizează aerul ambiant pentru a funcţiona; din aceasta rezultă posibilităţile sale de folosire şi în vidul spaţial.

În prezent, fie că e vorba de propulsori rachete cu pulbere sau lichide, principiul de funcţionare este chimic: componenţii de bază sînt carburantul şi sursa de oxigen (comburant) necesară pentru a asigura combustia.

Rachetele actuale, chiar şi cele care sînt puse în funcţiune numai în vidul spaţial (rachetele de apogeu, rachetele de corectare de altitudine a sateliţilor), asigură ejecţia de mase relativ importante la viteze ce pot să se eşaloneze între doi şi ceva mai puţin de 5 kilometri pe secundă.

Cercetările continuate pe propulsorii ionici au ca scop să obţină forţe reactive echivalente cu cele ale propulsorilor chimici, însă transportînd o masă mai mică de combustibil, pentru că preţul kilogramului pus pe orbită este foarte ridicat.

De la acul scobit la lama de ras. *Întrucît forţa reactivă a unui motor-rachetă este proporţională cu produsul dintre masa ejectată şi viteza de ejecţie, este, deci, posibil să se obţină acelaşi rezultat ejectînd 100 grame la 2 km/s sau 10 g la 20 km/s. Astfel, cu un propulsor ionic capabil să asigure o viteză de ejecţie de 20 de ori mai mare decît cea cu propulsie chimică, va fi posibil să se transporte de 20 de ori mai puţin combustibil pentru a asigura aceeaşi funcţiune, sau aceeaşi cantitate de combustibil pentru a asigura această funcţionare în cursul unei durate de 20 de ori mai mare (şi această posibilitate este importantă pentru a creşte durata vieţii sateliţilor).*

În fapt, pentru propulsorii ionici nu trebuie să mai vorbim de combustibili, ci de materii propulsive, pentru că nu mai există combustie. Într-adevăr, principiul de funcţionare al acestor propulsori constă dintr-un mod general de a utiliza un corp chimic, căruia, printr-un procedeu particular, i s-a smuls un electron periferic din fiecare din atomii ce îl constituie. În aceste condiţii, fiecare atom astfel ciuntit constituie un ion încărcat electric, care devine relativ uşor de accelerat prin intermediul unui cîmp electric, pînă la atingerea unor mari viteze de ejecţie.

Toate cercetările se referă, deci, la punerea la punct a unui

mai consistentă a complexului orbital, format, de regulă, din trei aparate: staţia şi două nave ataşate ei, la cele două capete. Cît priveşte navele de transport, ele sînt relativ uşoare şi, deci, mai puţin costisitoare.

Spre Cosmosul îndepărtat

Misiunile spre alte planete constituie, prin latura lor spectaculară, episodul cel mai palpitant şi, evident, inedit a ceea ce spaţiul cosmic poate aduce ştiinţelor teoretice, dar şi celor aplicative — astronomia, geofizica, meteorologia etc. Proiectul „Vega" (sovietic), alte misiuni spre cometa Halley, între care misiunea vest-europeană „Giotto", constituie viitoare etape dintre cele mai importante ale cunoaşterii asupra sistemului solar. Ele nu reprezintă, totuşi, decît o parte din efortul spaţial ce va fi întreprins pînă în anul 2000 de către numeroase ţări (în special, de S.U.A. şi U.R.S.S., dar şi de state din Europa şi de Japonia). Ce pot aduce sateliţii sau sondele spaţiale ca să justifice enormele eforturi umane şi financiare depuse pentru construirea şi lansarea lor? Răspunsul este simplu: doar spaţiul ne permite să vedem invizibilul. Într-adevăr, atmosfera terestră este cel mai mare duşman al astronomiei. O întreagă porţiune de Univers ne este ascunsă şi doar tehnicile spaţiale ne vor permite să o descoperim.

Expertul francez Thierry Montmerle aprecia că explorarea planetară s-a făcut în două mari faze, cam la fel cum s-a întîmplat cu explorarea mărilor de către străbunii noştri.

Într-o primă fază (pînă în 1974), sondele au fost lansate spre planetele „telurice", adică cele mai mult sau mai puţin asemănătoare Pămîntului, toate situate în interiorul aşa-numitei „centuri de asteroizi", un fel de *mare nostrum* a sistemului solar. „Mariner 2" survolează Venus şi analizează atmosfera acestei planete în 1962, „Marte I" face acelaşi lucru în 1963 cu planeta Marte; „Mariner 9" şi „Marte II" sînt plasate pe orbită în 1971; „Mariner 10" fotografiază planeta Mercur în 1974. Încep şi aterizările: pe Venus (sonda „Venus III", 1966), cu primele fotografii la sol ale planetei („Venus IX", 1975); iar „Viking" (1976) — în căutarea (infructuoasă) a unor urme de viaţă pe Marte.

Marea aventură, echivalentă cu depăşirea de către

---

procedeu de extragere a unui electron, punînd în acţiune un dispozitiv suficient de simplu, pentru a conduce la maximum de fiabilitate de funcţionare într-un spaţiu redus şi la un minim de greutate pentru realizarea propulsorului.

Cele două materii propulsive, cel mai des utilizate, sînt mercurul şi cesiul. Una din tehnicile de extragere de electroni pentru a obţine un flux ionizat este constituită din bombardarea, printr-un jet de metal lichid, a unei ţinte aduse la înaltă temperatură şi plasată într-un cîmp magnetic intens.

Bombardarea cu cesiu (metal lichid la 28°C) este dezvoltată în Franţa de către Societatea (vest)-europeană de propulsie (S.E.P.), de la sfîrşitul deceniului şase, în timp ce bombardarea cu mercur se studiază în R.F. Germania. Centrul naţional de studii spaţiale, din Franţa, a dezvoltat o tehnică de contact, care face să treacă cesiul prin plăcuţe de tungsten poros adus la temperatura de 1 200°C.

În fine, laboratoarele Agenţiei Spaţiale(vest)-Europene (E.S.A.) şi firma americană T.R.W. au dezvoltat o tehnică numită „emisie de cîmp", care funcţionează pe un principiu destul de înrudit cu cel al pistolului electrostatic.

În această tehnică dezvoltată, în laboratoarele S.E.P., de la Vernon, cesiul lichid se deplasează prin capilaritate într-un ac scobit cu o foarte mică dimensiune şi supus unui cîmp electric intens. Ionii ejectaţi sînt, apoi, din nou acceleraţi de un alt cîmp electric creat la ieşirea tubului capilar. Experienţele realizate la Vernon se referă, în prezent, la crearea unui jet produs între două lame fine, ca lamele de ras, situate la o distanţă de una sau două miimi de milimetru şi supuse la tensiuni de cîteva mii de volţi.

Aceşti propulsori extrem de complecşi dezvoltă numai forţe reactive foarte slabe, însă cantităţile de energie ce trebuie puse în acţiune în vidul spaţial nu au nici un etalon comun cu cele necesare pentru a învinge gravitaţia terestră.

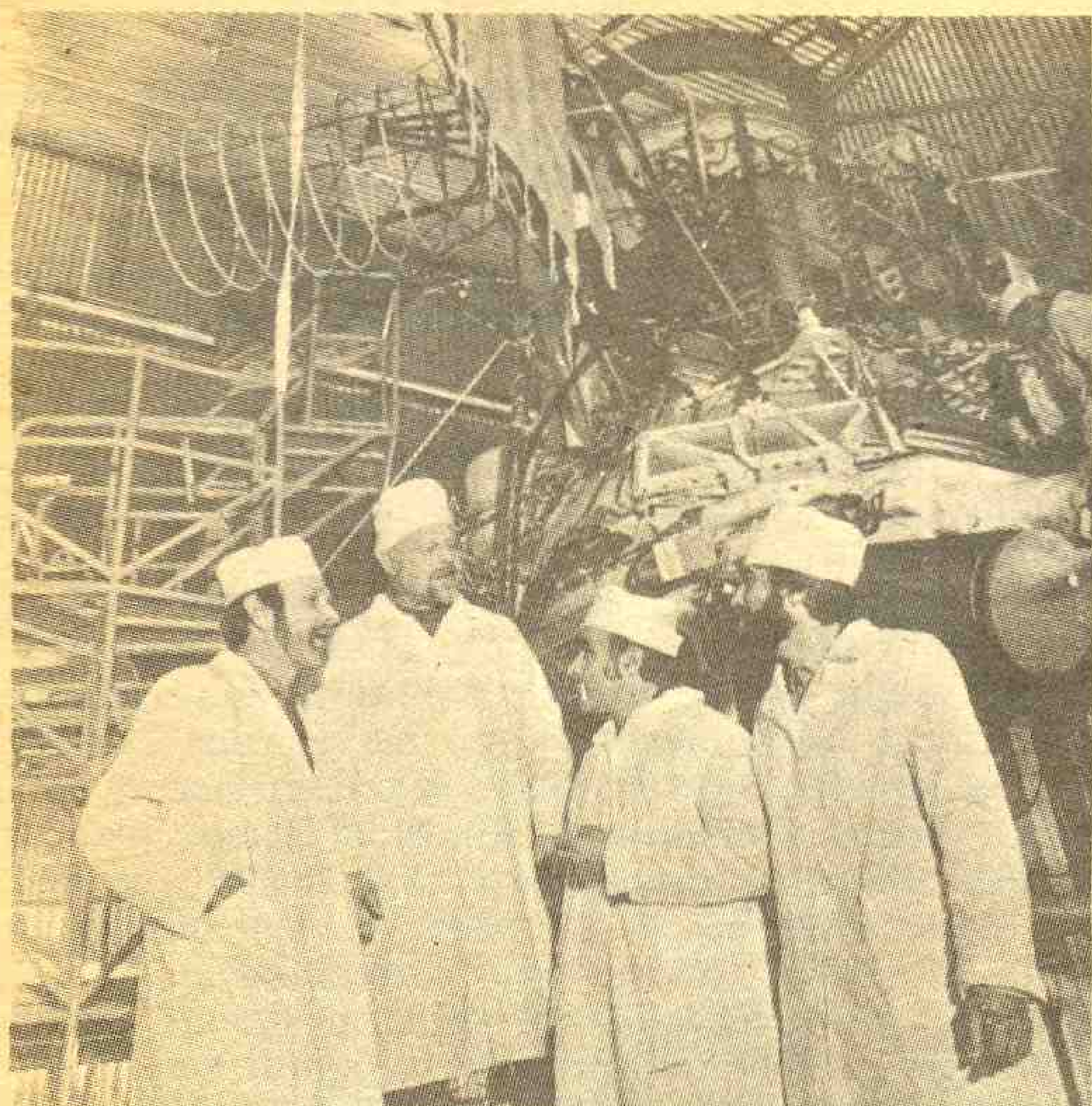
Pentru a dubla durata vieţii sateliţilor. *Adesea, sînt suficiente cîteva grame de forţă reactivă pentru a corija poziţia unui satelit. Grupînd vreo zece sau doisprezece propulsori ionici experimentali actuali, ar fi posibil să fie menţinut un satelit de telecomunicaţii într-o poziţie bună. Cîştigul în ceea ce priveşte greutatea combustibilului ar putea atinge 100 kg pentru un satelit de o tonă.*

Propulsorul ionic poate, prin urmare, să permită sporirea duratei vieţii a numeroşi sateliţi geostaţionari, în special a celor de telecomunicaţii sau de televiziune directă. Într-adevăr, corectarea poziţiei este realizată, în prezent, prin rachete chimice cu lichide, iar pierderea satelitului este, adesea, rezultatul epuizării rezervelor de combustibil cu mult înainte ca sistemele electronice să înceteze să funcţioneze.

Se are în vedere chiar să se asocieze propulsia chimică şi propulsia ionică, specializînd funcţiile lor, ceea ce ar permite aproape să se dubleze durata vieţii satelitului pe orbită. Acesta constituie unul din dezideratele esenţiale ale rentabilizării activităţii spaţiale.

Într-un viitor mai îndepărtat, adică în cursul viitorului deceniu, propulsia ionică ar putea, de asemenea, să fie utilizată pentru a menţine pe o orbită joasă stabilă staţii orbitale. Societatea (vest)-europeană de propulsie studiază utilizarea sa pentru proiectul laboratorului metalurgic „Solaris", care ar putea fi lansat de către Franţa, cu ajutorul rachetei „Ariane", şi care va fi o cabină automată de 4 tone. Este vorba de una din principalele tehnici de propulsie spaţială pentru viitoarele decenii.

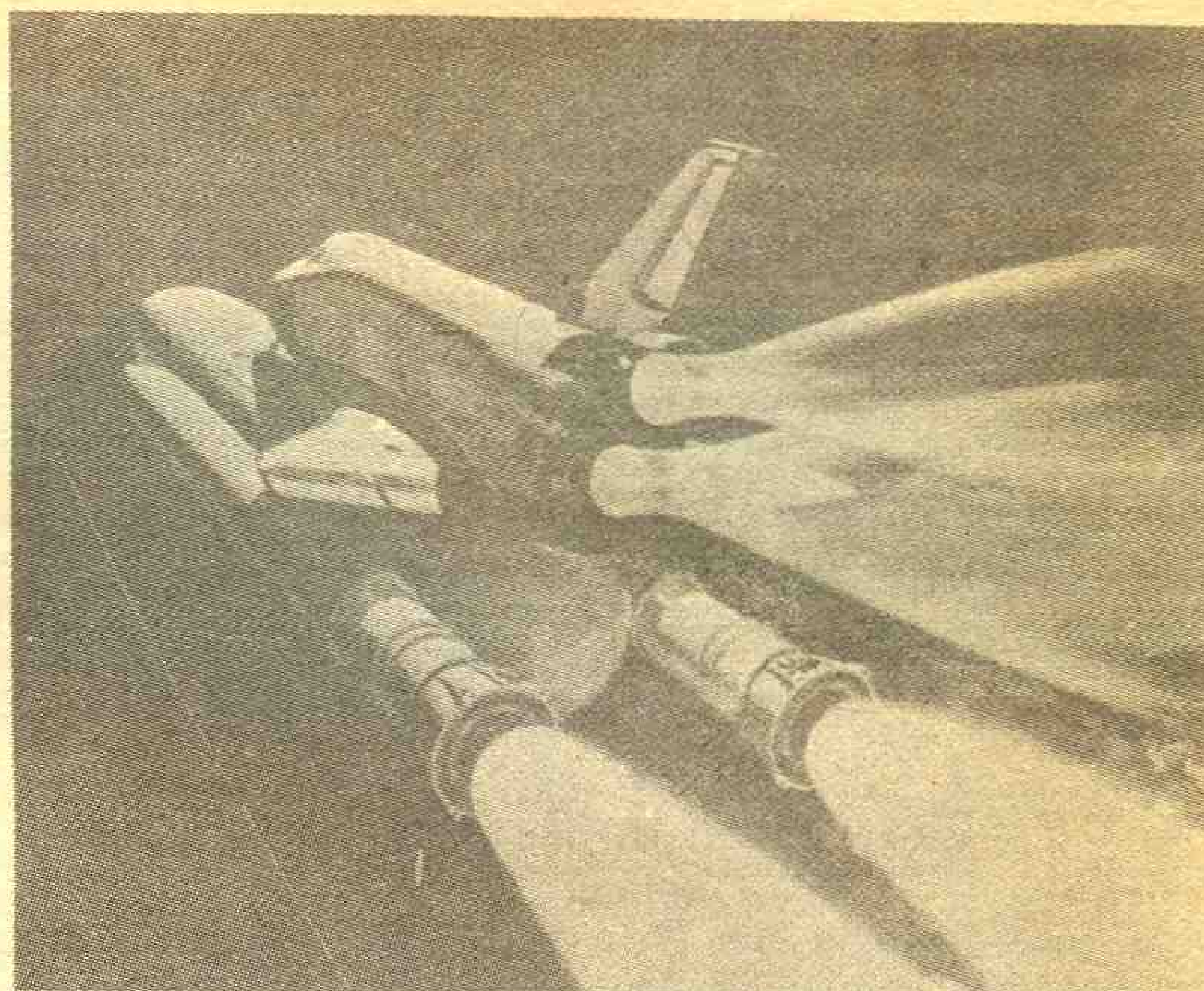

Vedere parţială a staţiei automate „VENUS" - una din cele două staţii interplanetare pe care savanţii sovietici, în colaborare cu oameni de ştiinţă din alte ţări, le-au pus la punct în cadrul proiectului „VEGA", avînd ca obiectiv de cercetare atît planeta VENUS, cît şi cometa „HALLEY". În prezent, staţia îşi continuă evoluţia spre întîlnirea cu misterioasa cometă, după ce a „lăsat în drum", la trecerea prin apropierea „Luceafărului dimineţii", o sondă aerostatică şi aparatură adecvată pentru studierea atmosferei şi solului venusiene

navele maritime a Coloanelor lui Hercule (Gibraltarul), este trecerea peste centura de asteroizi, pentru a explora planetele gigant, Jupiter şi Neptun. Pe la sfîrşitul anilor '60, specialiştii în problemele planetelor au relevat faptul că, în următorul deceniu, planetele gigant vor ocupa, pe orbitele lor, poziţii favorabile trimiterii unei singure sonde care să le exploreze pe toate, pe rînd. Ideea centrală era ca fiecare zbor plecînd de pe Jupiter să poată fi calculat pentru ca planeta însăşi să dea sondei de explorare „un bobîrnac" gravitaţional, suficient pentru a ajunge pînă la următoarea planetă. Şi astfel s-a născut „biliardul interplanetar"! La 30 ianuarie 1986, „Voyager 2" va ajunge în dreptul planetei Uranus. Desigur că, avînd în vedere costurile enorme, cooperarea internaţională intensă va fi singura cale pentru realizarea marilor proiecte de viitor. Poate astfel vom deveni şi mai conştienţi că sîntem îmbarcaţi pe aceeaşi navă spaţială — Pămîntul —, de al cărei viitor trebuie să ne ocupăm în cel mai înalt grad.

Platforme multifuncţionale

În 25 de ani de cercetare spaţială, a văzut lumina zilei o întreagă flotă de sateliţi definiţi după scopurile precise ale misiunii lor. Eforturile de standardizare făcute încă de la început nu au fost încoronate de succes

Naveta spaţială americană poate plasa circa 30 de tone pe orbită joasă

şi, ca urmare a dificultăţilor proprii lansatoarelor de atunci (greutate şi volum reduse) şi numărului relativ mic de misiuni, conceperea satelitului, în funcţie de misiunea sa determinată, a constituit regula.

Odată cu apariţia sateliţilor aplicativi, lucrurile au început să evolueze. Creşterea cererii de sateliţi, în special pentru telecomunicaţii, a permis lansarea producţiei de modele de aceeaşi generaţie. Apoi, durata vieţii sateliţilor mărindu-se tot mai mult, s-a putut constata că fiabilitatea nu era aceeaşi pentru sarcina utilă — care ieşea din funcţiune în cîţiva ani — şi restul satelitului, adică ansamblul subsistemelor de susţinere a încărcăturii utile. Aceşti doi factori au condus la definirea unui concept de platformă sau de vehicul, utilizabile pentru misiuni şi, deci, sarcini utile diferite, creîndu-se astfel o separaţie clară între partea „sarcină-utilă" şi platforma propriu-zisă. O apariţie remarcabilă, care tinde să fie generalizată şi să se impună în panoplia aparatelor spaţiale, este naveta spaţială. Ea oferă, în raport cu lansatoarele convenţionale, cîteva caracteristici:

- O capacitate destul de ridicată de transport (32 de tone), putînd fi repartizată între diferiţii „pasageri" ai aceluiaşi zbor; prin aceasta, se pot plasa pe orbită sarcini utile la costuri relativ reduse;
- Posibilitatea recuperării vehiculului plasat pe orbită, prin readucerea lui pe Pămînt şi refolosirea în curse ulterioare, după reparaţiile şi înlocuirile părţilor uzate sau avariate;
- Posibilitatea de a interveni pe orbită asupra unui satelit, graţie echipamentului de deplasare în spaţiu (aşa-numitul „fotoliu spaţial") şi a braţului manipulator al navetei.

Avantajele de mai sus au şi fost probate, dînd naştere unui şir de sisteme (Spacelab, MMS-multi-mission Spacecraft, SPAS, Eureca, Leasecraft), care au, toate, ca element comun, un grad ridicat de standardizare şi separare a funcţiilor amintite — sarcină utilă şi, respectiv, platformă. După afirmaţiile unor specialişti, ele s-au impus ca o nouă manieră de a aborda spaţiul.

Din păcate, unele componente ale programelor de zbor cu navetele spaţiale au un caracter militar. Probabil că acest aspect a şi determinat recurgerea la anumite soluţii tehnice ce denotă „precipitare" în aplicarea lor, în sensul că nu au fost luate în considerare toate consecinţele proceselor legate de aceste zboruri.

De exemplu, utilizarea barelor de combustibil solid, în locul amestecurilor lichid-gazoase, pentru accelerarea tuturor sistemelor de start, are drept consecinţă, la fiecare misiune, o deversare, în păturile superioare ale atmosferei, a unor produse de ardere, conţinînd aproximativ 300 tone de oxid de aluminiu sub formă de pulbere fină. Aceste produse precipită formarea de cristale de gheaţă în păturile norilor cirus, sporind astfel coeficientul de reflexie a razelor solare. Este afectată, în acest mod, atmosfera, ca şi bilanţul termic al acesteia. Întrucît lansările de navete spaţiale devin din ce în ce mai frecvente şi nu se întrevede intenţia de modificare a sistemului de start, există riscul de a provoca o degradare a stratului de ozon care înconjoară şi protejează Terra împotriva efectelor dăunătoare ale razelor ultraviolete. Concluzia ce se impune constă în înlocuirea acceleratorilor cu combustibili solizi. Fireşte că un efect extrem de benefic ar avea suprimarea totală a activităţilor cu scopuri militare din programele spaţiale şi promovarea sistematică şi exclusivă a cercetărilor şi aplicaţiilor paşnice în cosmonautică.

De la „santinele spaţiale" la „războiul stelelor"

În ultimul sfert de secol, ca urmare a evoluţiilor tehnicii sateliţilor şi rachetelor, spaţiul se impune, în tot mai mare măsură, ca prim teatru de înfruntare în cazul grav şi absurd al unui conflict mondial. Expertul francez Serge Brosselin releva că două sînt motivele esenţiale ce explică investirea sumelor fabuloase în dezvoltarea de programe militare spaţiale. Primul ar fi de sorginte juridică: spre deosebire de avioanele-spion, sateliţii pot survola la discreţie orice spaţiu aerian, fără să se teamă de acuzaţia că violează integritatea teritorială a ţării deasupra căreia trec; dimpotrivă, distrugerea sau deteriorarea unui satelit ce efectuează o misiune de recunoaştere în timp de pace este considerată ilicită, din punct de vedere al tratatelor internaţionale. Al doilea motiv este determinat de considerente militare şi geostrategice: o „strategie globală" se sprijină pe ameninţarea folosirii unui arsenal de arme nucleare şi clasice, a cărui caracteristică dominantă este de a fi tot mai dependent de o logistică spaţială, deoarece este diseminat în zone situate pe întregul glob.

Doctrinele militare se bazează, în esenţă, pe două componente, e de părere expertul francez citat mai sus: pe strategia „anti-forţă" (distrugerea rachetelor intercontinentale — ICBM) ale inamicului potenţial, încă înainte de lansarea lor din silozuri, şi „credibilitatea" recurgerii la „a doua lovitură" (de represalii distrugătoare). Evident că succesul unei asemenea strategii este subordonat cunoaşterii cît mai precise a numărului şi amplasării silozurilor ce trebuie distruse, şi acest lucru nu se poate face fără o reţea complexă de sateliţi. De la începutul erei spaţiale, au fost lansaţi, de multe ori în scopuri militare, circa 2 500 sateliţi. Experţii afirmă că, la ora actuală, circa 70 la sută din informaţiile obţinute de guverne şi de Statele Majore provin din spaţiu. În general, pe plan militar, nu se mai poate lua nici o decizie fără ca, la unul din eşaloanele de comandament, să nu se recurgă la datele furnizate de unul sau de mai mulţi sateliţi.

Clasificarea actuală stabileşte patru mari familii de sateliţi militari: de recunoaştere, de alertă timpurie, de navigaţie, de telecomunicaţii. La aceştia se adaugă sateliţii-releu, ce retransmit datele de la satelit la satelit sau de la satelit la sol. Dintre ei, un rol foarte important îl joacă sateliţii de recunoaştere ce au drept principală misiune fotografierea din aer. De obicei, în acest scop se lansează sateliţi „de defilare", la altitudini cuprinse între 100 şi 500 km. În această categorie se disting două mari tipuri de sateliţi: de supraveghere a unei zone (traiectoriile sînt stabilite astfel încît să survoleze de mai multe ori la rînd aceeaşi zonă, pentru a detecta orice evoluţie sau activitate a unui anumit dispozitiv militar) şi de „inspecţie apropiată" (rolul lor constă în a cerceta mai îndeaproape clişeele care au atras atenţia comandamentului).

În anul 1984, Statele Unite au efectuat, la cîteva luni interval, două încercări reuşite de distrugere a unor obiecte în spaţiu: mai întîi, a fost distrus un satelit cu o rachetă special concepută, lansată de un avion „F-15", apoi a fost distrusă o ogivă cu ajutorul unei rachete experimentale. Se apreciază că este vorba de primele teste ale viitoarelor arme ale „războiului stelelor" (cum a fost denumit sistemul de arme spaţiale).

„Sateliţi ucigaşi", rachete antirachete, raze laser care dezintegrează focoasele nucleare, acceleratori de particule plasaţi pe orbite circumterestre, oglinzi uriaşe plutind prin spaţiu, staţii spaţiale blindate — iată o întreagă panoplie a „războiului spaţial", care nu figurează în romane ştiinţifico-fantastice, ci în programe militare foarte concrete şi la a căror realizare se lucrează cu febrilitate. Explozia informaticii şi miniaturizarea eletronică deschid o nouă eră sistemelor de arme. Există deja militari şi strategi care afirmă deschis că a sosit momentul revizuirii principiilor pe care s-a bazat relativa linişte a umanităţii în ultimele patru decenii. Încetul cu încetul, sateliţii dobîndesc o asemenea importanţă în gestiunea sistemelor nucleare, încît distrugerea lor a intrat în calculele strategice ale ducerii unui război nuclear. Şi astfel, s-a trecut la dezvoltarea accelerată a armelor antisatelit. Sistemul antisatelit dezvoltat de S.U.A., de pildă, se bazează pe o armă de interceptare a satelitului advers în cursul ascensiunii sale pe orbită. Ea constă dintr-un mic cilindru de 30 cm diametru, care se îndreaptă spre ţintă, ghidat de un telescop cu infraroşii şi un giroscop cu laser şi nu măsoară decît doi metri lungime. S-a anunţat că o escadrilă de avioane „F-15", echipate cu acest tip de rachetă, va avea baza pe coasta Pacificului, la Seattle. Pentru a funcţiona eficient, ea are nevoie de o reţea de comunicaţii mondiale. Mecanismul ar fi următorul: staţiile de relee, cu baza în Filipine şi pe insula Kwajalein (Pacific), captează datele optice şi radar furnizate de sateliţii de observaţie şi le transmit, prin sateliţii de comunicaţii, la centrul de operaţiuni de apărare spaţială din Colorado. Acesta calculeză parametrii necesari atacării eventualului satelit inamic şi le transmit avionului purtător. Un ordinator aflat la bord dă indicaţiile necesare pilotului, inclusiv cu privire la momentul lansării rachetei. În cîteva minute, aceasta poate distruge obiectivul, zburînd cu o viteză de peste 12 km pe secundă.

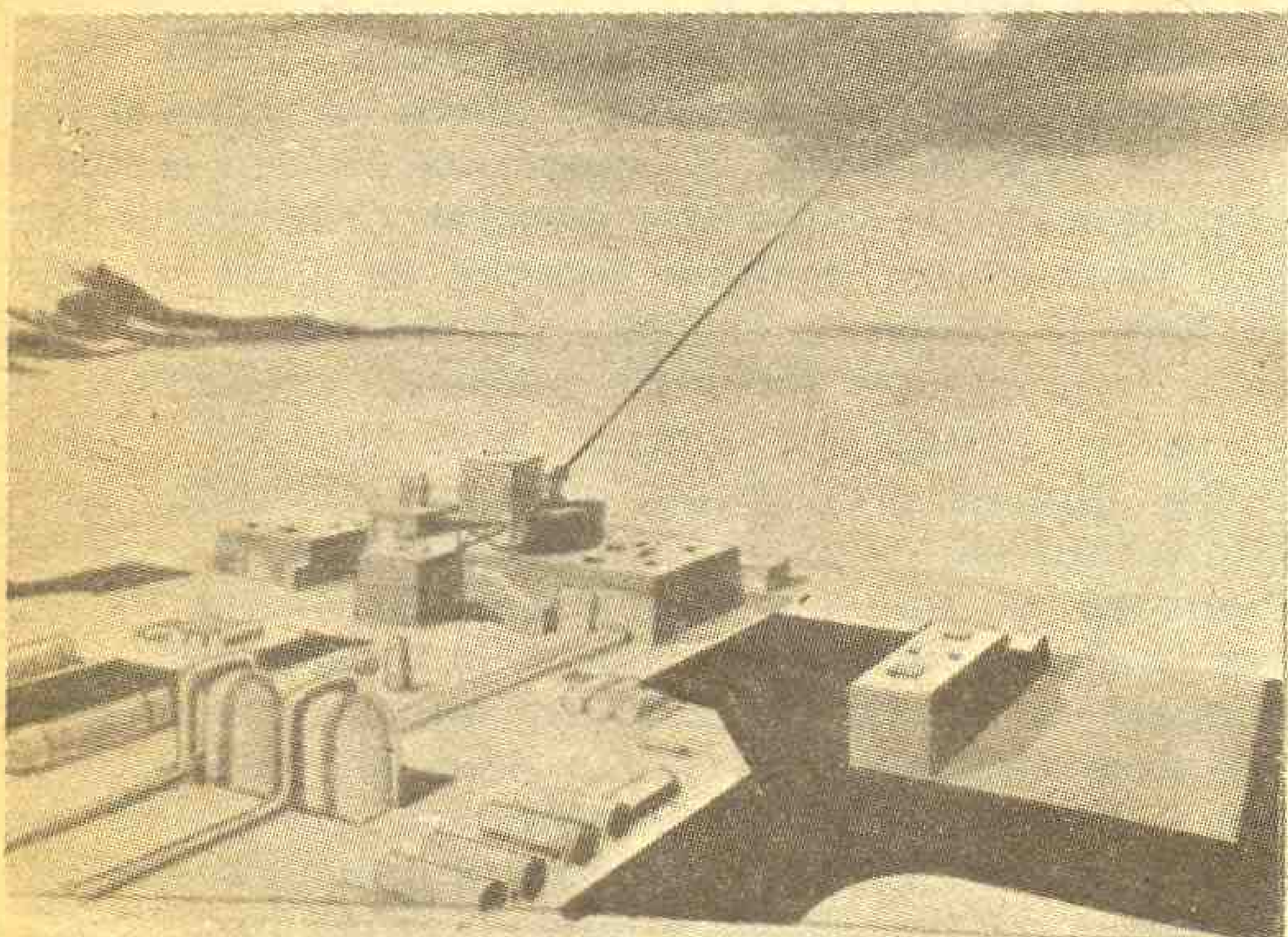
Există deja şi alte mijloace de distrugere a sateliţilor, plecînd direct de la staţiile cu bază în spaţiu. În perspectiva sumbră a militarizării Cosmosului, s-ar putea, în curînd, să apară nave cosmice care să brăzdeze spaţiul, cum brăzdează, acum, navele de război mările. Sateliţii se vor transforma, atunci, în „baze spaţiale" menite să reziste eventualelor atacuri antisatelit. Deja s-a format un grup de studiu care a propus

Omul şi „civilizaţia continentului extraterestru"

Pentagonului dezvoltarea unui sistem de contraatac cu baza pe staţii orbitale, capabil să facă faţă unei ofensive antisateliţi. Cercul vicios al dezvoltării de arme atac-apărare-contraatac-contraapărare etc. continuă, din păcate, şi în Cosmos, cu un efect tot mai destabilizator. Pentru că strategia actuală a „descurajării" se bazează, în bună parte, pe capacitatea puterilor nucleare de a observa şi controla mişcările adversarilor potenţiali. Distrugerea unui satelit de observare ar putea fi considerată drept o încercare de „orbire" a adversarului, de a-l face incapabil să se apere în faţa unui atac nuclear. O asemenea eventualitate fiind inacceptabilă pentru oricare dintre părţi, ea ar putea fi considerată un act de război. Un efect şi mai destabilizator îl au, însă, armele antirachetă. Sînt deja în faza de studiu sau de dezvoltare arme cu fascicule laser, lasere cu raze X, cu fascicule de particule, tunuri electromagnetice de foarte mare viteză etc. menite să distrugă rachetele purtătoare de arme nucleare chiar de la lansare. Prin aceasta cursa înarmărilor capătă o dimensiune imprevizibilă, existînd tendinţa, pe cît de iluzorie pe atît de accentuată, de a aprecia că, prin noile sisteme de arme spaţiale, propriul teritoriu este pus la adăpost, şi un război nuclear ar putea fi purtat şi cîştigat. Ronald H. Stivers, subsecretar de stat adjunct al S.U.A. pentru apărare, nu se sfia să afirme: „Cine va ajunge să controleze şi să domine spaţiul va poseda şi posibilitatea de a exercita controlul asupra suprafeţei Pămîntului". Mulţi specialişti, oamenii politici realişti, opinia publică progresistă şi-au exprimat îngrijorarea în faţa acestei noi spirale a cursei înarmărilor. Presa internaţională atrage atenţia. De pildă, ziarul britanic „The Guardian" arăta: „Sistemele antirachetă vor avea urmări grave: cele două superputeri se vor întrece în a mări numărul rachetelor nucleare de care dispun deoarece, cu cît ele vor fi mai multe, cu atît vor spori şansele de a se străpunge sistemul de apărare antirachetă şi a se da o contralovitură decisivă". Iar publicaţia vest-germană „Die Welt" avertiza asupra posibilităţii declanşării unei conflagraţii din cauza defecţiunilor de funcţionare ale unui satelit: „«Războiul stelelor», care reclamă rapiditate de acţiune, exclude decizia politică din lanţul evenimentelor. Omenirea poate să-şi găsească un sfîrşit groaznic, datorită deciziei eronate a unui robot".

O staţie terestră de distrugere cu ajutorul laserului a rachetelor intercontinentale (machetă)

Am prezentat, în aceste pagini, o imagine succintă a locului pe care îl ocupă, în clipa de faţă, satelitul în viaţa omenirii. Se vădeşte — credem, cu claritate — faptul că el poate fi atît o unealtă a vieţii şi creaţiei, o prelungire a potenţelor umane la scară cosmică, cît şi un instrument de distrugere, de anihilare a tot ceea ce a creat mai bun omenirea în întreaga sa istorie de pînă acum. Voinţa şi maturitatea politică a conducătorilor statelor lumii, fie ele mari sau mici, acţiunea hotărîtă şi unită a popoarelor sînt mai necesare ca oricînd pentru a salva planeta de la distrugere.

„Spaţiul cosmic — arăta tovarăşul **Nicolae Ceauşescu — nu este proprietatea nici unui stat, ci constituie un bun comun al tuturor statelor şi naţiunilor. De aceea, România s-a pronunţat, în repetate rînduri, pentru oprirea oricărei acţiuni de folosire a spaţiului extraterestru în scopuri militare".** Puternic mobilizator, demonstrînd cu elocvenţă esenţa profund umanistă a politicii externe româneşti, a răsunat chemarea preşedintelui **Nicolae Ceauşescu** lansată în discursul solemn rostit în forul legislativ suprem al ţării: **„Să facem totul pentru a opri militarizarea spaţiului cosmic! Să îndreptăm cercetarea ştiinţifică nu spre un «război al stelelor»; aceasta ar însemna dispariţia sau întunecarea în general a universului! Să facem totul pentru a păstra planeta noastră aşa cum a creat-o natura, pentru a păstra universul liber de orice arme nucleare! Să facem totul pentru ca generaţiile viitoare să poată privi stelele pentru ca îndrăgostiţii să poată privi stelele şi să se bucure de ele! Omenirea are nevoie de oameni politici, de conducători care doresc viaţa, care iubesc lumea, iubesc oamenii! În numele vieţii şi oamenilor, să facem totul pentru dezarmare, pentru pace şi pe Pămînt şi în Cosmos!"**

Preîntîmpinarea militarizării Cosmosului a făcut, de altfel, obiectul a numeroase acţiuni politico-diplomatice, propuneri, idei, sugestii ale ţării noastre. În acest sens, în Raportul la Congresul al XIII-lea, secretarul general al partidului nostru a relevat necesitatea ca O.N.U. să-şi asume răspunderea realizării unui tratat internaţional cu privire la spaţiul cosmic. Totodată, ţara noastră a propus organizarea unei conferinţe mondiale şi, eventual, crearea, în cadrul O.N.U., a unui organism special pentru apărarea spaţiului cosmic. O însemnătate deosebită o au, în acest sens, noile negocieri sovieto-americane de la Geneva, menite, în opinia ţării noatre, să se soldeze cu înţelegeri corespunzătoare privind armele nucleare şi renunţarea la orice planuri de militarizare a Cosmosului. Sînt propuneri concrete, de o mare importanţă, care se înscriu pe linia preocupării constante a României socialiste de a contribui la salvgardarea păcii, la edificarea unei lumi mai bune şi mai drepte, a colaborării şi înţelegerii între popoare.

Mihai Coruţ
Romeo Nădăşan

Afacerea „OTRAG"

Maşinile spaţiale expuse la Saloanele internaţionale ale aeronauticii şi spaţiului cosmic Le Bourget — Paris nu mai sînt privite, în zilele noastre, ca „minuni tehnice", ci ca realizări obişnuite, ale unei industrii deja rentabile, nu numai pentru constructorii de materiale aerospaţiale, angajaţi în astfel de programe, ci şi pentru firmele şi organizaţiile care le utilizează.

Dacă, în ultimul sfert de veac, la bianuala „vitrină aerospaţială" de la Paris, interesul vizitatorilor se îndrepta, cu precădere, spre standurile rezervate tehnicii spaţiale, admirînd complexul „Soiuz"-„Apollo", vehiculul Saturn şi „Colţul lunar", astăzi companiile occidentale sînt mai curînd interesate de desfacerea produselor spaţiale de producţie americană şi vest-europeană, întrucît, în ultimii ani, asemenea tranzacţii au depăşit ansamblul vînzărilor de aeronave civile fabricate în Statele Unite ale Americii. Specialiştii apreciază că, la sfîrşitul secolului, „piaţa spaţială" a lumii occidentale va fi caracterizată prin afaceri de mari proporţii, de 60-70 miliarde de dolari. Concurenţa este, desigur, aprigă. Vor reuşi iniţiatorii afacerii „OTRAG" să realizeze marile beneficii pe care le-au preconizat la lansarea neobişnuitului lor proiect? Dar despre ce e vorba?

Construirea rachetelor de lansare ieftine, dar capabile să concureze clasicele rachete realizate de către state cu experienţă — iată ce îşi propune să facă societatea privată vest-germană OTRAG. Obiectivul său este de a asigura, cu mijloace simple, lansarea de sateliţi comerciali, eventual chiar mai mari decît sateliţii lansabili cu racheta vest-europeană „Ariane". Acţiunea apare importantă, dacă se are în vedere că toate lansările de sateliţi au fost şi continuă să fie apanajul statelor capabile de o puternică mobilizare industrială.

O rachetă înseamnă un coşmar pentru inginerul mecanic. Dat fiind faptul că trebuie să recurgă la structuri uşoare, el e nevoit să creeze motoare a căror greutate specifică să fie de ordinul gramului pe cal putere. Şi, datorită faptului că se lucrează la limita exploziei, trebuie să fie luate toate măsurile pentru ca lichidele ce vin în camera de combustie să se comporte exact după scenariul prevăzut. La cea mai mică abatere, se poate produce catastrofa. De aici, o gamă excepţională de precauţii — în toate etapele, de la studiu pînă la pregătirea lansării. Aşa se prezintă lucrurile astăzi, peste tot. Tehnica spaţială cere mijloace de avangardă. Ea poate fi creată numai de ţări dotate cu o industrie avansată; şi chiar şi acestea trebuie să facă eforturi considerabile. În mod firesc, fiecare kilogram plasat pe orbită revine foarte scump.

De aceea, specialiştii urmăresc, cu o extremă curiozitate, activitatea celor care intenţionează să plaseze sateliţi pe orbită, făcînd apel numai la resursele curente ale unei industrii moderne, însă nu de avangardă: într-un cuvînt, să meargă în spaţiu cu produse obişnuite, existente pe piaţă. Acesta este sensul ambiţiosului scop pe care şi l-a propus OTRAG.

Un colaborator al lui Werner von Braun

Orbital Transport und Raketen Aktien Gesellschaft, OTRAG, este o întreprindere vest-germană. Aventura începe în 1972, a doua zi după ceea ce vest-germanii au numit „dezastrul Europei": după ce a cheltuit mulţi bani, ELDO s-a arătat incapabil să pună la punct o rachetă de lansare a sateliţilor.

Între timp, tehnologia, în special cea a Europei occidentale, a avansat considerabil. Compania Technologieforschung, condusă de Lutz T. Kayser, şi-a pus întrebarea dacă ar fi posibil să fabrice rachete sigure şi, totodată, economice. Studiile în acest sens au fost întreprinse în anii 1973—1974, în cooperare cu organismul DFVLR, un fel de omolog vest-german al Centrului Naţional de Studii Spaţiale din Franţa. Concluziile au fost apreciate ca pozitive. Ele s-au soldat prin crearea societăţii OTRAG, cu fonduri (145 milioane DM, primiţi dintr-odată) pe care le-au furnizat 1 400 de acţionari, din care o proporţie importantă sînt chirurgi vest-berlinezi. Sediul său este la Stuttgart. Preşedinte-director general nu este altul decît Lutz Kayser, care şi-a propus, ca obiectiv, crearea unei rachete spaţiale de lansare, care să fie, într-un fel, la antipodul rachetelor „de lux".

Care sînt mijloacele de a ajunge la aceasta? Ele au fost precizate de dr. Kurt H. Debus, fost, pînă în mai 1981, preşedinte al Consiliului de administraţie al OTRAG (preşedintele acestui consiliu este, astăzi, inginerul Frank K. Wukasch). Dr. Debus a fost, timp de treizeci de ani, colaboratorul lui Werner von Braun, cu care a trăit aventura lui V-2. În 1942, el fusese chiar directorul Centrului din Peenemunde. În timpul misiunilor lunare americane, dr. Debus a devenit directorul lui Kennedy Space Center.

Lutz Kayser şi dr. Debus au multe idei. Şi programul pe care vor să-l realizeze, împreună cu o echipă de 40 cercetători, apare foarte atrăgător. Vom avea o optică sănătoasă a lucrurilor, apreciază ei, dacă — în loc să sofisticăm totul în mod sistematic într-o rachetă de lansare — vom începe prin stabilirea unei ierarhii între ceea ce este foarte critic, ceea ce este mai puţin şi ceea ce poate, astăzi, să primească soluţii diferite.

Pentru nevoile cuceririi spaţiale, s-a redus, astfel, de la 24 la sută (cazul rachetelor V-2), la 6 la sută greutatea rachetei (fără combustibil şi sarcină utilă). Evident că nu se putea păstra 24 la sută. Însă era indispensabil să se aibă în vedere 6 la sută. De ce nu 8 la sută, ...sau, dimpotrivă, 5 la sută?

Regulile jocului, remarcă responsabilii OTRAG, au fost „falsificate" într-un fel de programul Apollo. Trimiterea de oameni pe Lună reprezenta, într-adevăr, o performanţă ce nu se compara cu plasarea unui satelit pe o orbită terestră. În fiecare domeniu, inginerii au trebuit să se întreacă şi să inoveze. Calculul s-a arătat just, şi implicaţiile se afirmă în două direcţii: misiunile lunare au reuşit şi, în consecinţă, ele au obligat industria să progreseze viguros, creînd echipamente supra calificate, de care au beneficiat şi multe alte sectoare. Dat fiind acest lucru, dacă se priveşte problema din punct de vedere economic, putem să reţinem şi un alt raţionament: o necesară sumă de mijloace pentru a reduce masa rachetei (fără combustibil) la 6 la sută; o

sumă mai puţin importantă va fi suficientă, dacă se are în vedere 7 la sută, şi o alta — şi mai mică — pentru a ajunge la 8 la sută. Bineînţeles, raportul de masă (între combustibilul preluat, sarcina utilă şi masa rachetei propriu-zise) va fi mai puţin eficient şi ar trebui să se construiască rachete mai mari, pentru a plasa sateliţi cu masa egală, dar bilanţul economic final ar putea fi, în cele din urmă, mai rentabil.

Întîi economie, apoi performanţe

Cuvîntul de ordine este următorul: să se caute nu performanţa, ci economia.

Notăm, în treacăt, faptul că această preocupare nu este numai a societăţii OTRAG. Performanţele rachetei Saturn, utilizată în misiunile Apollo, rămîn inegalate, cu un raport de masă doar de 22. Or, rachetele spaţiale ce se folosesc în lume au, astăzi, raporturi de masă cuprinse între 40 şi 50 (Statele Unite, Europa, U.R.S.S.). OTRAG-ul are în vedere un raport de masă apropiat de 150, construind rachete a căror caracteristică este compunerea lor numai dintr-un singur tronson. Formula cu trepte multiple permite, desigur, adaptarea la diferite condiţii de zbor, însă înmulţeşte şi problemele. OTRAG-ul optează pentru o concepţie nouă: racheta sa va păstra aceeaşi lungime tot timpul zborului propulsat. La bază se montează o serie de motoare, sus — vîrful ce conţine încărcătura utilă, iar, între bază şi partea superioară — un fascicul de tuburi, care vor constitui tot atîtea rezervoare. Această structură va utiliza combustibili de rachetă economici şi, totodată, uşor de stocat. În ce priveşte combustibilul, OTRAG-ul a optat pentru simplul kerosen (folosit de avioanele cu reacţie); drept comburant (sursa de gaz de ardere) a fost reţinut acidul nitric. Cuplul generează, la decolare, o viteză de ejecţie de cca 2 500 m/s. Folosind cuplul kerosen/acid nitric — a cărui utilizare pare că este stăpînită perfect astăzi de vest-germani —, tona de combustibil/comburant costă 600 DM, faţă de 12 000 DM pentru tona de compuşi azotaţi stocabili. Responsabilii OTRAG consideră, deci, că este, în mod real, avantajos să se accepte un raport de masă de 150. Ei acceptă, dintr-odată, pentru plasarea pe orbită a unei mase date, să recurgă la rachete de trei ori mai grele. Ei remarcă faptul că beneficiul ar fi considerabil, dacă se reuşeşte reducerea cu 90 la sută a preţului tonei de rachetă, făcîndu-l să scadă de la 200 000 dolari la cca 20 000.

Pentru aceasta, trebuie alese, în mod judicios, materialele din care se construieşte racheta. În acest domeniu, datele nu mai sînt, astăzi, cele din urmă cu un sfert de secol. Performanţele oţelurilor au fost îmbunătăţite în mod considerabil: un oţel bun rezista la tracţiunea de 45 kg pe mm^2 de secţiune, în 1945; el rezistă, astăzi, la cca 200 kg pe mm^2. Gama de materiale convenţionale trebuie, deci, să poată furniza necesarul.

Societatea OTRAG poate, însă, conta pe oţelurile speciale ale întreprinderii Krupp: ea reţine formula deosebit de economică a forjării la rece. Strategia sa este exact inversă decît cea urmată de programul Apollo. Atunci, s-a căutat crearea de materiale speciale, de care industria a beneficiat mai apoi. OTRAG-ul caută materiale printre produsele de fabricaţie industrială curentă: ea se adresează societăţilor electronice, electrotehnice, aerospaţiale, ale fabricanţilor de aluminiu şi materiale plastice. Sînt imaginate soluţii în funcţie de materialele existente.

Utilizarea de material standard, simplificarea rachetei, raţionalizarea fabricării sînt ideile directoare. Mai mult, au fost reconcepute echipamentele şi chiar funcţiunile lor. Înclinarea rachetelor tradiţionale este obţinută provocînd o pivotare a motorului; un mecanism foarte delicat. Din moment ce există o serie de mici motoare, ele vor rămîne fixe; însă, se va acţiona asupra regimurilor lor de funcţionare.

O structură modulară

Odată stabilite aceste principii, responsabilii OTRAG s-au concentrat asupra studierii unui echipament de lansare, acţionînd pentru realizarea lui, echipament pe care îl concepe într-o structură modulară, pornind de la o unitate fundamentală: doi cilindri dispuşi unul lîngă altul, care constituie rezervorul de combustibil şi, respectiv, rezervorul de comburant. Cilindrii în cauză se prezintă ca nişte ţevi de 27 cm în diametru. Elementul de rezervor are 3 metri în lungime. La primele încercări au fost utilizate două elemente: rezervoarele de 6 m. Pentru gama de rachete atmosferice, se vor suda cap la cap patru elemente. Pentru rachete spaţiale, se vor folosi rezervoare cu opt elemente — în consecinţă, lungi de 24 m. Lungimea de 24 m, cu un diametru de 27 cm, reprezintă un raport ridicat de suprafaţă/volum, însă această formulă permite o economie substanţială: rezervoarele sînt făcute din elemente standard, ieftine, în timp ce, în mod obişnuit, construcţia de rezervoare mari este o operaţiune complexă. De altfel, scăderea costului este dublă printr-un cîştig de greutate, căci tradiţionalele conducte dintre rezervoare şi motoare au dispărut, precum şi riscurile ce le antrenează. Nu mai e nevoie de conducte, de turbopompe: partea terminală a unui cuplu de ţevi-rezervoare duce spre un cuplu de motoare, acestea din urmă fiind alimentate prin simpla scurgere. S-a recurs la vechea tehnică a presurizării. Ţevile sînt umplute numai în procent de 60 la sută, partea superioară conţinînd aer comprimat la 35 atmosfere, presiune sub care lichidele sînt trimise în motor, în momentul aprinderii.

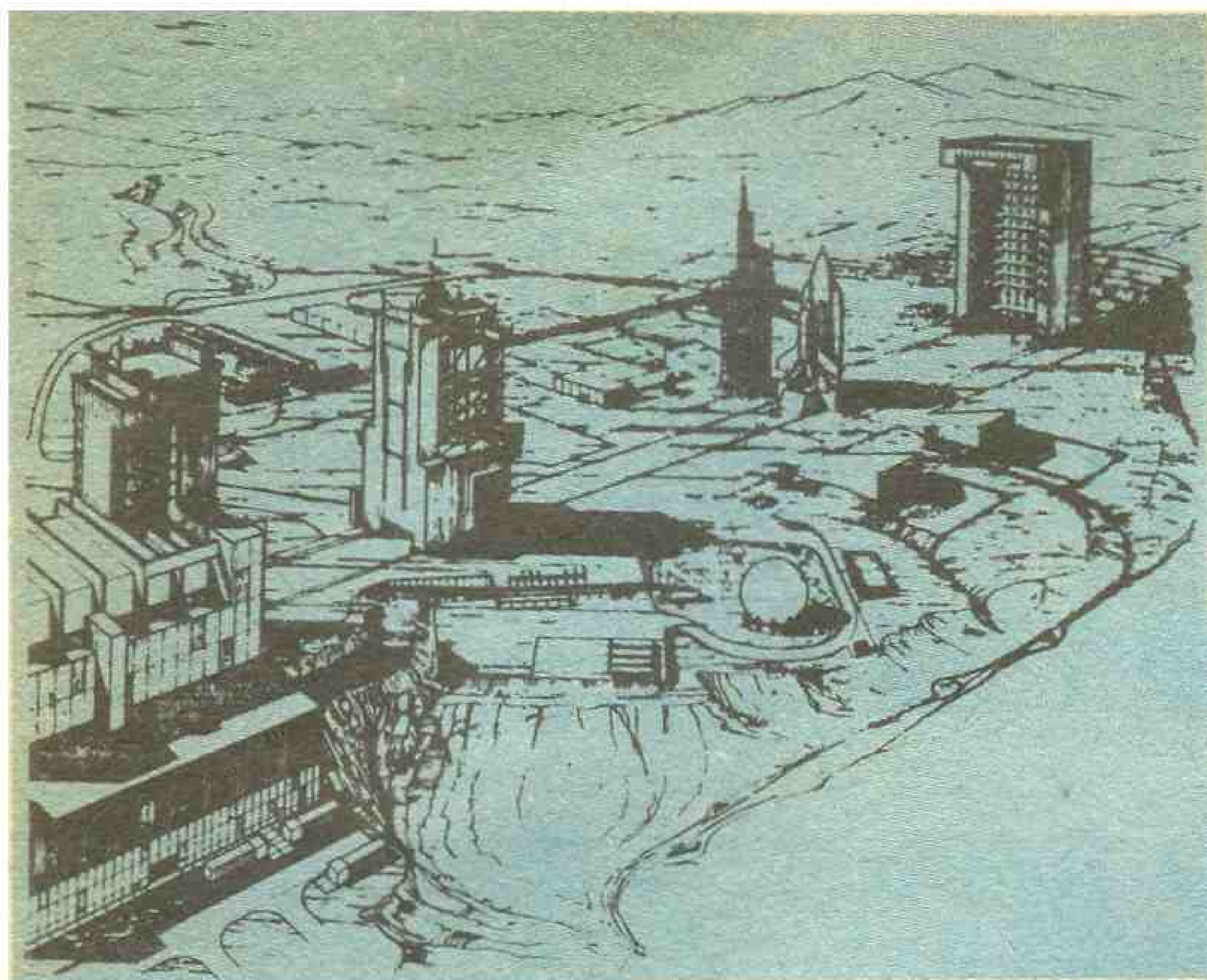
Bineînţeles, un dispozitiv trebuie să permită lichidelor să pătrundă, la momentul dorit, în motor, sub un debit ce va fi controlat. Este utilizată doar o valvă: ea e comandată de un motor electric. În situaţia dată, constructorii au reţinut, în mod simplu, un motor de ştergător de parbriz de automobil.

Pentru raţiuni mecanice evidente, racheta „model zero" a fost creată, pornind de la două module (deci, cu patru rezervoare), după o structură pătrată, deosebit de interesantă pe plan aerodinamic. În 1976, se prevedea un program de trei faze: mai întîi, construirea şi punerea la punct a unei astfel de rachete, redusă la două module. Apoi, pornind de la această rachetă prototip, urma experimentarea de tehnici pentru ridicarea performanţelor, prin creşterea lungimii rezervoarelor, şi pentru coordonarea funcţionării unui anumit număr de module. A treia etapă era crearea de fascicole la cerere, în funcţie de importanţa şi natura maselor de plasat pe orbită.

Primele testări

Marea densitate a populaţiei interzicea à priori orice lansare din R.F.G. Trebuia căutat un teren pentru platforma de lansare şi o pistă de urmărire a rachetelor; în urma unor acorduri, au fost găsite ca propice anumite zone africane. Observatorii au urmărit pregătirile cu o mare curiozitate. Unii văd, şi astăzi, în acţiunea OTRAG, afacerea secolului, prin elaborarea de tehnici ce permit o „cucerire democratizată" a spaţiului, eliberată de ceremonialul de care o înconjurau societăţile aerospaţiale şi organismele oficiale. După alţii — mult mai numeroşi, între care specialiştii în materie de spaţiu —, operaţiunea este sortită eşecului.

Lansarea, efectuată la 17 mai 1977, a fost apreciată ca un succes pentru OTRAG. În acea zi, sistemul pro-

pulsor a fost testat cu o rachetă elementară: a fost atinsă o viteză de 600 m/s. Detractorii nu au dezarmat: racheta nu va mai funcţiona, cînd va fi vorba să fie comandate motoare foarte numeroase. Responsabilii societăţii vest-germane au afişat, dimpotrivă, optimismul, anunţînd că marele pas va fi făcut în curînd.

În 1980, a fost schimbat locul experimentărilor. Platforma a fost remontată rapid. Aceasta făcea parte din „caietul de sarcini“. Scopul societăţii rămîne de a furniza rachete economice, uşor de transportat şi uşor de utilizat: folosirea de combustibili stocabili permite recurgerea la o infrastructură minimă pe baza de lansare. Un loc de lansare poate fi instalat foarte repede oriunde. În acest sens, responsabilii OTRAG au dovedit promptitudine.

Anii 1981 şi 1982 au fost consacraţi experienţelor cu rachete prototip de mărimi reduse, formate din două elemente, respectiv lansările 1—3 şi, ulterior, lansările experimentale 4 şi 5, punînd în acţiune tot rachete reduse la două elemente (patru tuburi alimentînd patru motoare). Totuşi, fiecare rezervor a fost constituit din patru tronsoane, astfel ca lungimea să atingă 12 m.

Stadiului de experienţe atmosferice a trebuit să-i succeadă cel al rachetelor cu etaje, acestea fiind dispuse nu unul deasupra celuilalt, ca în rachetele convenţionale sovietice şi americane, ci unul în jurul celuilalt: mai întîi, va funcţiona o coroană exterioară, zborul propulsat terminîndu-se cu ajutorul unor elemente centrale, mai lungi.

OTRAG-ul a trecut la lansarea primelor sale rachete cu două etaje în 1983, iar, în anul 1984, a experimentat lansări cu trei etaje, cu un fascicol cu 48 de rezervoare. Ulterior, s-a anunţat o întreagă gamă de rachete spaţiale de lansare. Aceasta a cuprins rachetele uşoare numite OTRAG 200 (1,5 m în diametru, înălţimea de 18 m, inclusiv sarcina utilă) şi OTRAG 500 (2 m în diametru, 24 m în înălţime), concepute pentru a plasa 200 kg şi, respectiv, 500 kg, pe orbită joasă. Urmează, apoi, rachetele intermediare OTRAG 1000 (diametrul de 3 m, înălţime de 32 m); în fine, rachetele grele OTRAG 5000 (diametru de 6 m, înălţime de 36 m) şi OTRAG 10000 (cu diametrul de 8 m şi 39 m în înălţime). Aceasta din urmă ar putea plasa cca 2 tone pe orbită geostaţionară, ceea ce înseamnă că ar putea fi folosită aproape tot atît de bine ca şi versiunea evoluată a rachetei vest-europene „Ariane“, cu un mai mare volum oferit sarcinii utile: sub vîrful rachetei OTRAG, ar putea fi satelizate piese de mari dimensiuni, şi aceasta cu un cost mai mic. Responsabilii OTRAG se bazează pe o piaţă care ar putea să-i conducă la furnizarea a 12 vehicule pe an, între 1985 şi 1990. Este evidentă îndrăzneala proiectului: pe plan economic, politic şi, bineînţeles, pe cel tehnic. Racheta OTRAG 10000 va crea la decolare o tracţiune de 1 800 tone, datorată celor 600 de motoare cu care este echipată.

Informatică distribuită

Este de conceput, oare, să sincronizezi 600 de motoare? Evoluţiile viitoare pot da un răspuns. În orice caz, la 600 de motoare pot fi admise două sau trei defecţiuni, fără ca misiunea să fie compromisă. Se presupune că marea dificultate va rezida în faza următoare, cînd va fi vorba să se coordoneze un mare număr de module. Dar resursele „informaticii distribuite“ oferă astăzi o carte pe care responsabilii OTRAG par decişi s-o joace din plin. Formula lor va consta în a nu avea un ordinator central, un creier al ansamblului: cel mult o platformă, plasată în partea superioară, lîngă sarcina utilă, cu funcţiunea unui ganglion. Se va face în aşa fel încît fiecare modul să fie capabil să-şi rectifice, el însuşi, lansarea — la propriu şi la figurat. Între module va circula un minim de informaţii, prelucrarea locală fiind privilegiată; aceasta reduce conexiunile şi permite o altă formă de standardizare. Fiecare modul cuprinde — în afară de cele două tuburi ale sale şi cuplul de motoare ce le sînt asociate — microprocesorul său, cu componentele necesare, pentru a lua orice decizie, în funcţie de comportamentul ansamblului propulsorilor. Cum se prezintă, astăzi, noua formulă a modulului? Sistemul propulsor este dublat de un sistem informatic ultracompact, care, odată cu construcţia în serie, va determina un cost foarte redus. Bineînţeles, alimentarea este electrică, responsabilii OTRAG optînd pentru robusteţe, prin folosirea formulei acumulatorului cu cadmiu-nichel. Soluţia OTRAG suscită multe dispute: în lumea informaticii, se duce o luptă aprigă între partizanii informaticii concentrate şi protagoniştii „informaticii distribuite“. Rachetele convenţionale de lansare ţin, prin forţa lucrurilor, de prima formulă. Chiar prin concepţia lor, rachetele de lansare OTRAG sînt determinate să folosească „informatica distribuită“. Este un motiv în plus de interes pentru turnura pe care o vor lua operaţiunile, acum, la jumătatea deceniului. Deocamdată, însă, sînt trecute sub tăcere lansările propriu-zise ale proiectului OTRAG.

Puţine au fost marile cuceriri ale omului care să fi trecut atît de repede şi de eficient din sfera fantasticului în realitatea cotidiană, aşa cum s-au petrecut lucrurile cu cosmonautica. Domeniu care rămîne deschis multor idei şi iniţiative ale inepuizabilei surse creatoare care este gîndirea omului.

Să fie OTRAG, din acest unghi de vedere, o contribuţie care încearcă să revoluţioneze tehnica asaltării Cosmosului sau, pur şi simplu, o ingenioasă şi tenebroasă afacere, în spatele căreia se ascunde numai dorinţa unor cîştiguri fabuloase?

col. ing. Gheorghe Zarioiu

B I B L I O G R A F I E
selectivă

1. *** — „Le Bourget 1983, Paris, sous le signe de l'espace", Interavia Nr. 7/1983
2. *** — „Le Salon de Bourget '83“, Revue Internationale de Defense nr. 6/1983
3. *** — „Sciences et Avenir“ nr. 406, decembrie 1980
4. *** — „Military Technology“, colecţia pe anii 1983—1984
5. *** — Armada International, colecţia pe anii 1983—1984
6. *** — Beijing Review, vol. 26/nr. 14 — 1983

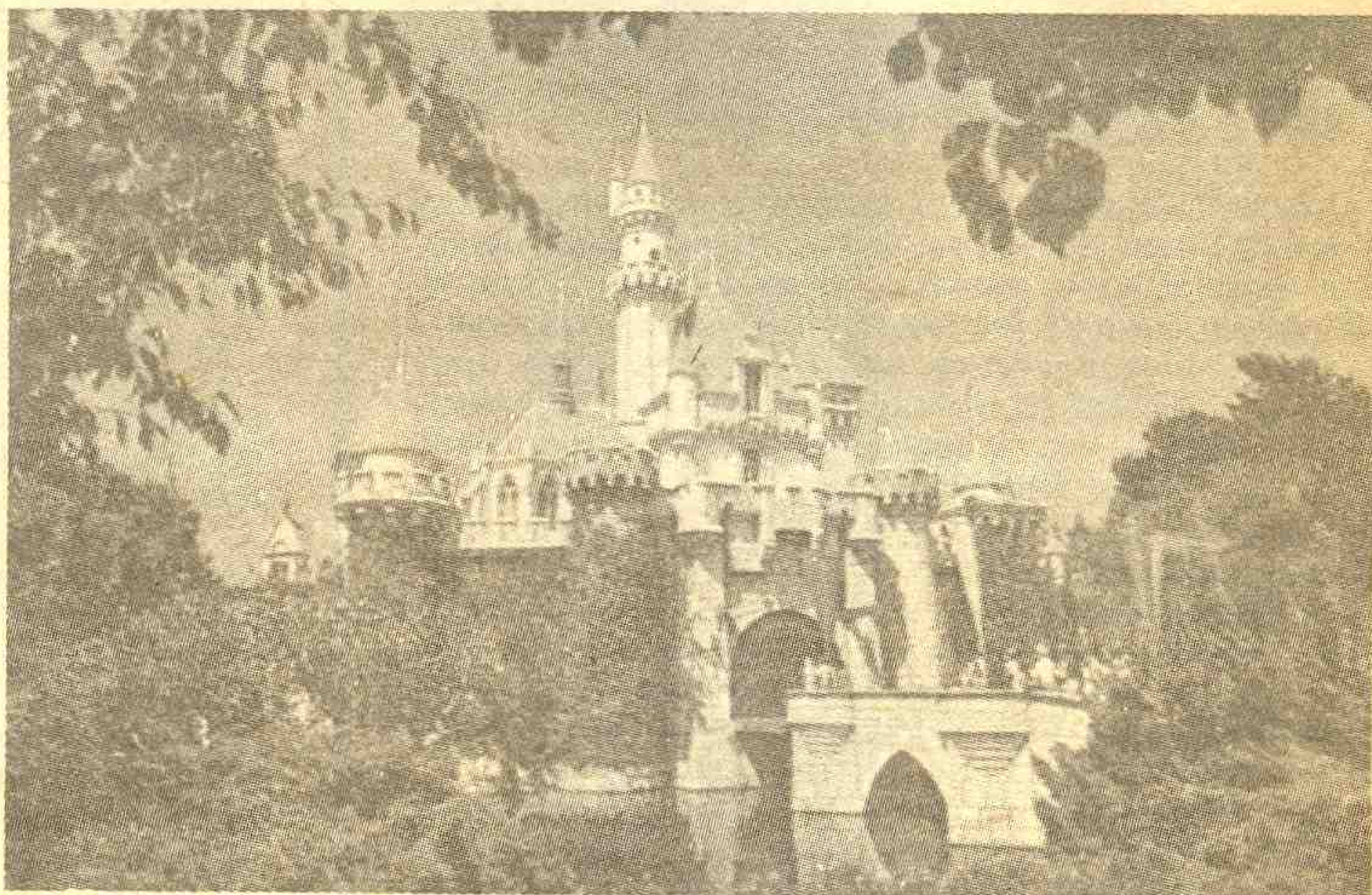
Miniaturi californiene

Şase tărîmuri (sau ţinuturi sau ţări) — ţinutul fanteziei, al aventurii, al frontierei, al zilei de mîine, ţara ursului, piaţa New Orleans — amestecă realitatea-iluzie sau visul-iluzie într-atît, încît nu numai că timpul nu mai are greutate, spulberîndu-se (cînd zboară ziua petrecută la Disneyland?), dar orice dorinţă pare realizabilă, cufundîndu-te într-o stare vecină cu bucuria. Sforăitul unui urs mă face să tresar, deşi ştiu că e înregistrat pe bandă. Drumul cu barca exploratorului prin junglă îmi înfioară pielea,

Cenuşăreasa la Disneyland

Poate mulţi vor fi gata să protesteze cînd voi spune că Los Angeles este un monstru. Nu mă tem. Imaginaţi-vă un monstru culcat, lungit pe o parte, cu trunchiul burduhănos şi capul şi braţele şi picioarele sau coada întinse pe aproape două sute de kilometri, cu solzi ţepoşi ori poate o creastă ca o coamă la mijloc (zgîrie-norii) şi în rest aproape aplatizat, aproape una cu pămîntul de care nu mai vrea sau nu mai poate sau nici nu mai îndrăzneşte să se dezlipească. Acesta e Los Angeles, oraş mai degrabă urît în ansamblul său, dar frumos în fiecare din părţile sale, în orice caz celebru în aproape fiecare din părţile sale, fie că e vorba de facerea filmului, sau viaţa efemeră a vedetelor de cinema, sau distracţiile, sau plaja de basm a Pacificului. Disneyland e undeva către picioarele acestui monstru.

Ca să ajung acolo, am luat un autobuz spre Santa Ana, am mers zeci de mile, vreo oră şi jumătate, începusem să-mi pierd răbdarea, prin geamurile uşor fumurii nu vedeam decît un peisaj de mirare: nici o clădire mai mare de două etaje, case mici şi aproape plate, uneori înghesuite unele în altele, formînd cîte un cartier mizer, aducînd pe departe cu vreun fauburg european, alteori semănate la distanţe mari, într-o risipă nebună de spaţiu, ateliere, poate chiar uzine, la fel de anodine, depozite, palmieri butucănoşi ori elansaţi, chiparoşi, intersecţii de autostrăzi. Cu o seară înainte, cînd sosisem la Los Angeles, în partea cealaltă, în nord, peisajul fusese acelaşi: ţesătură de autostrăzi, căsuţe ca de ţară, fiecare cu grădina sa, risipă de spaţiu, aglomerare de sonde pînă la marginea drumului, primele pe care le vedeam în America, palmieri, chiparoşi, stîlpi de lemn, cum nu credeam să mai existe, aruncîndu-şi unul altuia fire electrice.

Disneyland - mirajul pentru mic şi mare

Tot ce ştiam despre Disneyland era fals, pentru că nu e un orăşel al copiilor, cum mi l-au descris mulţi, deşi este şi asta, dar numai un om matur, dăruit de natură şi cu sensibilitate, şi cu experienţă, va înţelege exact mesajul de la Disneyland. Fără să vreau, mă gîndesc la copilul care se găseşte în străfundurile fiecăruia dintre noi, cum zicea Pascoli. Iar aceasta nu pentru că nu m-a întîmpinat vreun Mickey Mouse sau Mighty Mouse, gata să mă ia de mînă şi să-mi arate minunăţiile de parcă pentru mine ar fi fost făcute, erau şi dintr-ăştia cu care se pozau ţîncii rîzînd într-o cascadă de excitaţie amestecată cu spaimă şi uimire. La o adică, Disneyland e un parc enorm de distracţii (mai degrabă destindere) numai în ultimul rînd, pentru că tot ce e construit acolo, pentru mari şi mici, este mai întîi o uzină de cunoaştere care te obligă să lepezi treptat obişnuinţele, morga, stressul, crisparea şi să participi cu sufletul deschis la vîrtejul acelei lumi computerizate pînă în cel mai neînsemnat amănunt, şi, participînd, să vrei să cunoşti.

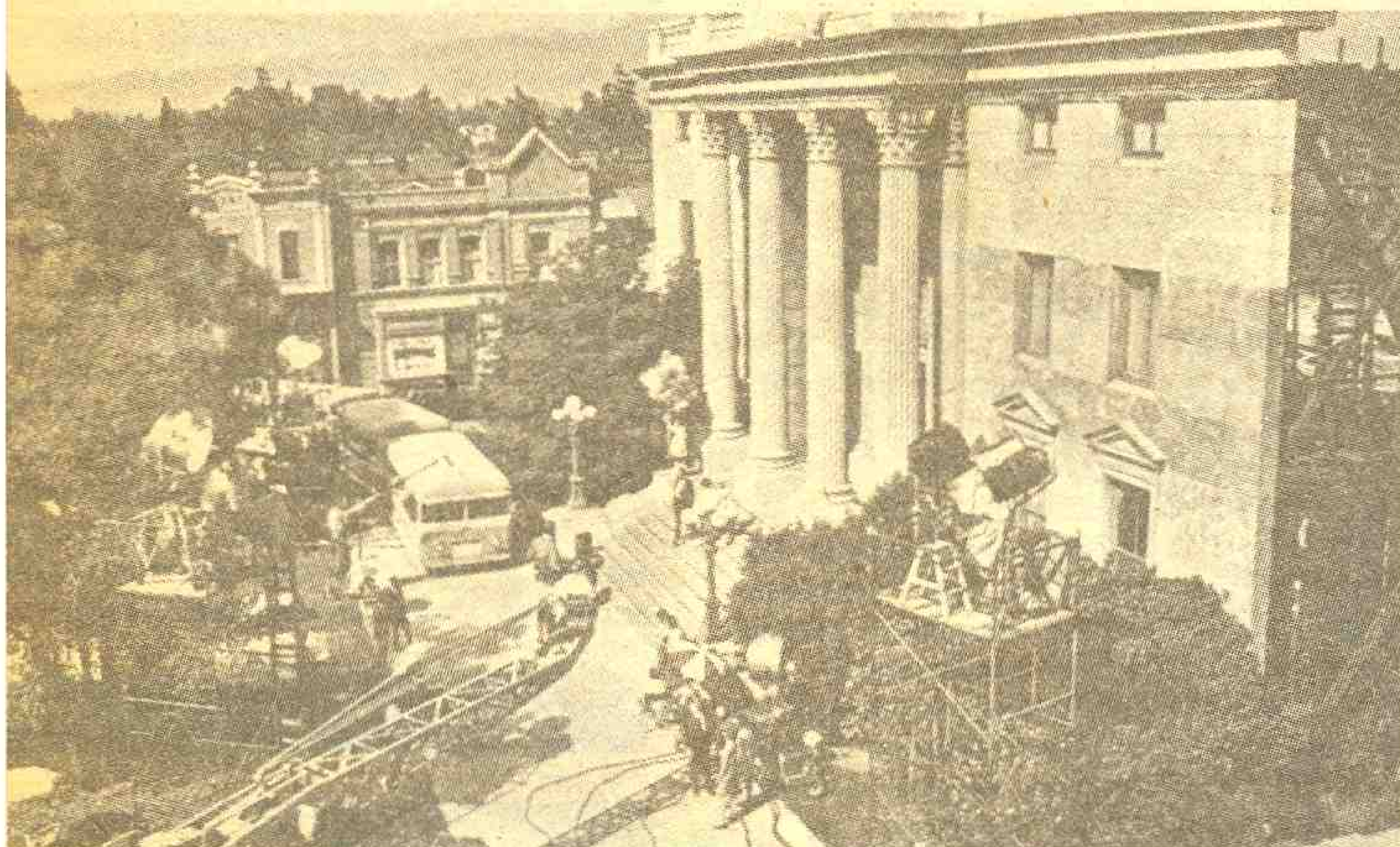
deşi am convingerea că turma de hipopotami nu ne va răsturna, crocodilul — oricît de natural ar fi — nu mă va înjumătăţi, canibalii n-or să-şi facă din capul meu podoabe sau cupe de băut. O orchestră de urşi în mărime naturală, de la puiul şturlubatic la veteranul ştirb, cîntă melodii country; o casă bîntuită de stafii, cu spaţii care se dilată, personaje mişcîndu-se în tablourile în care sînt pictate, vrăjitoare vorbind din globuri magice, umbre sidefii plutind într-un joc efemer şi schelete dănţuind deasupra mormintelor; o peşteră a piraţilor cu comori incredibile şi pînă acolo o aventură lîngă New Orleans, simţi în nări mirosul calm al deltei cufundate în noaptea din care vor izbucni piraţii să cotropească oraşul, să ucidă, să fugărească femeile şi să se îmbete pînă la urmă îmbrăţişînd un cîine sub piciorul unui pod; păsări tropicale şi flori exotice cîntînd şi mişcîndu-se într-o armonie atît de desăvîrşită încît uiţi lungimea; o călătorie cu trenul prin deşertul arid şi munţii roşiatici stîncoşi, prin tunele, prăpăstii şi viraje ce-ţi iau respiraţia şi-o poartă aiurea... pentru fiecare există ceva la Disneyland,

nici nu vreau să amintesc toate atracţiile, patruzeci sau chiar mai multe. În afară de una pe care nu ştiu să fie posibil a o întîlni în altă parte — muntele spaţiului: un zbor în spaţiu, dincolo de orice sistem planetar şi stele ştiute, care plutesc undeva rămase în urmă, zbor cu o viteză care începuse să mă înspăimînte, ţinîndu-mă în scaunul alergînd în întuneric cu iuţeala bănuită, în acea clipă, a fi a rachetelor interstelare şi dîndu-mi totodată senzaţia că mă azvîrle la prima curbă fantastică într-un necunoscut în care mă voi dezintegra, zborul, deci, în întuneric, cu muşchii încordaţi la maximum (nu degeaba în trei rînduri erau avertizaţi să nu intre cei cu dureri de spate sau inima slabă), pînă în clipa în care mă apropii de ceva ce părea să fie un astru şi, în secunda următoare, era o explozie curcubeică în care mă prăbuşeam (sau urcam?), cu aceeaşi uluitoare viteză, ca într-un tunel al timpului, încît, dacă dincolo de asta n-ar mai fi fost nimic şi n-aş mai fi fost nici eu, ar fi trebuit să-mi spun, cu ultima suflare, că totul e firesc, din moment ce am intrat în timp şi poate voi fi trecut chiar dincolo.

Această lume complicată care funcţionează ca un ceasornic, fiecare mişcare la locul şi timpul potrivit, fiecare sunet atît cît trebuie, un ansamblu migălos şi computerizat (pentru că altfel nu înţeleg cum toate se urmează neîntrerupt, fără greşeală), această lume, deci, a fost construită cu un scop. Ştiu, se cîştigă enorm la Disneyland, e una dintre cele mai formidabile afaceri făcute vreodată. Ştiu, toate cîte sînt acolo te destind şi te ajută să cunoşti. Dar trebuie să mai fie ceva, altfel mintea care a născocit Disneylandul nu e cea care ar fi trebuit să fie.

Dacă e bucuria copiilor, e în egală măsură şi bucuria omului matur. Nicăieri în America n-am văzut chipuri mai destinse, priviri mai puţin umbrite de încordare, zîmbete mai adevărate. Disneyland e un vis realizat, pentru toţi aceia care au dorit sau doresc să vadă ori să întreprindă cutare lucru şi-i împiedică lipsa de greutate a pungii, ori pentru aceia care, făcîndu-l, îl mai doresc o dată. Poveştile de la Disneyland, luate din istoria sau din ficţiunile lumii, sînt toate înscrise în memoria noastră, încît participarea nu poate fi decît deplină, afectivă, stîrnind în noi tot ceea ce închisesem pînă a ajunge la porţile din faţa castelului. Copilul, cum spunea Pascoli.

Există la Disneyland şi o lume specială a copiilor — ţara fanteziei. Preumblarea prin poveşti celebre mă umple şi pe mine de încîntare — frumoasa din pădurea adormită, Peter Pan, Alice în ţara minunilor ş.a. Am avut o tresărire, lipsea ceva, am plecat, m-am întors şi am privit din nou, sînt poveşti celebre în lume, puţine întrec Cenuşăreasa. Dar Cenuşăreasa lipseşte. Am urcat într-un funicular care traversează Disneyland, am privit cu încăpăţînare lucrările noii ţări a fanteziei, ce urma să-l deschidă, n-am înţeles nimic, mă şi mir că eram atît de naiv să socotesc că voi descoperi dacă vor instala şi povestea Cenuşăresei. Înainte să plec, am străbătut din nou toate acele ţinuturi şi Strada Mare cu magazinele, şi distracţiile ei de nickel, înţesată de lume, copii, bărbaţi, femei, tineri şi bunici, albi şi negri, în bluejeans, şort, costum de vară, cu pălării, capul gol sau apărătoare de soare, o masă năvălind asupra unui furnicar, ca într-o inconştienţă, şi nu era soarele de vină, şi atunci am înţeles că n-are ce căuta la Disneyland Cenuşăreasa. Poate alţii au să-i vadă mai tîrziu povestea, eu nu-i văd rostul. Cenuşăreasa tînjeşte tot timpul, aşteaptă prinţul care s-o salveze, cîte sînt în sufletul ei numai ea ştie. Or, tocmai aceasta-i cheia: Disneyland trebuie să fie un vis împlinit, cu prinţ sau fără, şi frămîntările din suflet să rămînă dincolo de porţile castelului, trebuie uitate, şi sînt obligat să le uit, fie şi o zi. Dar nu-i destul o zi de fericire?

Studiourile „Universal" - iluzie şi frămîntare

Profetul de la Hollywood

N-am vrut niciodată să fiu nici actor, nici regizor, viaţa platourilor de filmare nu m-a atras, deşi filmul m-a fascinat de cînd mă ştiu. Filmul şi fărîma de iluzie care mă purtau în cele mai îndepărtate ori stranii colţuri ale lumii, prin oraşe enorme şi păduri mirifice, îmi prezentau oameni necunoscuţi, încît ajunsesem să-mi spun că ştiu de zece ori, de o sută de ori mai mulţi decît în oraşul meu de lîngă paralela 45. Despre Hollywood am auzit cînd eram prea mic să-i pot rosti numele ca lumea, în mintea mea se alcătuia ca un fel de Eden înstăpînit de vrajă şi splendoare şi chiar şi mai tîrziu, cînd mă mai luminasem asupra vieţii sale efemere, nu mă puteam desprinde de acea imagine primă. O uzină de vise spre care alergau cei care nu mai aveau decît o speranţă, dar la fel şi cei ce nu-şi irosiseră încă nici o speranţă. Totul trebuia să fie făcut fastuos, grandios, uluitor, tulburător, ameţitor, să ia ochii, să piardă minţile. Şi dedesubt? Cine se mai întreba ce e dedesubt? Nu era niciodată loc de tristeţe, sau de prea multă tristeţe, întrucît veneau mereu valurile noi care împingeau înainte, înlăturîndu-i pe cei nenorocoşi, noii sosiţi pentru care lumea era de presupus că li se va aşterne la picioare. De cîte ori s-a întîmplat astfel?

Hollywood nu mai e Hollywood! Nu o dată vorbele acestea au făcut vîlvă. Şi pe urmă se spunea că Hollywood-ul a renăscut şi existau dovezi concrete, aproape palpabile, actriţe şi actori, frumoşi sau înspăimîntători, care erau carne şi oase celebre, puteau fi văzuţi, pipăiţi, aplaudaţi, huiduiţi, înnebuneau America, erau filmele pentru care se înghesuia publicul umplînd buzunarul celor ce judecau arta întîi de toate în procentele cîştigului, erau valurile de tineri care încă alergau spre California şi Hollywood după o speranţă chinuitor fluturată. Ca după un timp să se audă din nou: Hollywood nu mai e Hollywood şi jocul să se repete identic. Dar era, oare, un joc? E cumva Hollywood o

himeră, o Fata Morgana, sau chiar destinul l-a tălmăcit astfel, amestec al tuturor neamurilor şi al tuturor crezurilor, plagă şi diamant, obsesie şi indiferenţă, atracţie şi dezamăgire? Altfel, numele său înscris cu litere enorme pe una din coline, încît îl vezi cu uimire din avion şi-l vezi de pe autostradă şi-l vezi şi din cartierele apropiate, să fie numai aroganţă neacoperind nimic? Ce spune el despre sine însuşi?

Mărturisesc că n-am avut curajul, odată sosit la Los Angeles, să merg întîi la Hollywood, am amînat o zi, înspăimîntat că imaginea aceea primă din copilărie va trebui să se spulbere, cum era firesc. Spre Hollywood, cel puţin prima oară, aşa cum iarăşi era firesc în mintea mea, am mers însoţit de surprize. Priveam pe fereastră şi, dintr-odată, în tăcerea aceea zumzăitoare a autobuzului, s-a ridicat, în vreo trei rînduri, în faţa mea, o tînără cu o bluză mulată pe sîni, bluejeans, părul cîrlionţat, privind peste capetele noastre, cu ochii larg deschişi, cam goi, anunţîndu-ne cu o voce tărăgănată că ea e profet şi că lumea va fi distrusă, că lupta între sisteme sociale a început deja, că America va dispărea şi nimeni nu va mai fi în stare să facă nimic, vorbea de parcă ar fi recitat fără artă un monolog dintr-o piesă absurdă, m-am înfiorat o clipă amintindu-mi că, prin locurile acelea, hălăduise Charles Manson cu acolitele sale. Apoi femeia a coborît la prima staţie şi, abia atunci, s-au reauzit respiraţiile reţinute, cîţiva au rîs, stînjeniţi, neîndrăznind să privească în ochii celorlalţi. Un avertisment pentru Hollywood?

Cu gîndul la profetesă, nici nu observ cînd mă apropii de Hollywood, e doar dintr-odată mai multă lume, bulevardul pare mai curat, lumini şi jocuri de reclame, deşi este încă ziuă. Cînd apar stelele, cobor. Imaginaţi-vă un bulevard enorm, lung şi drept, pe foarte mulţi kilometri, cu trotuarele bătute în stele, la cîţiva paşi una de cealaltă, cafenii sau galben deschis, strînse într-un cerc de alamă şi închizînd numele unei celebrităţi din lumea filmului, muzicii, radioului şi televiziunii. Foarte multe nici măcar nu şi-au dobîndit numele, stau şi aşteaptă. Merg un kilometru, doi, trei, trec de pe o parte pe alta, şi stelele continuă să ţintuiască trotuarele, nici măcar nu ştiu dacă se continuă pe toţi cei 50 de kilometri ai bulevardului, bănuiesc că e cam imposibil. Atîtea nume m-au ameţit, nici de a zecea parte n-am auzit, şi aveam pretenţia că nu sînt chiar un ignorant. Pînă la urmă, mă las înfrînt şi calc şi eu peste celebrităţile care făceau, poate încă mai fac, lumea să tremure de emoţie şi încîntare.

Deşertul se apropie de Ocean în sudul Californiei

La teatrul chinezesc, alt ritual, nu scap de boala turistului atras de faima locului, marile premiere ale deceniilor trecute: arunc o privire asupra plăcilor de beton în care mari actori şi actriţe şi-au lăsat urmele mîinilor şi picioarelor şi semnătura, mă încăpăţînez să le descifrez pe toate, capul îmi vuieşte, nu numai de încîntare, multe nume le uit imediat. Îmi compar palma şi piciorul cu ale acelor bărbaţi pe care-i ştie toată lumea, nici o asemănare între Charles Laughton şi Anthony Perkins şi, bineînţeles, nici între ei şi mine, şi totuşi palmele şi tălpile noastre sînt identice, lumea asta e alcătuită după reguli care îmi scapă, nu mă pot împiedica să nu mă bucur, pentru că amîndoi îmi sînt dragi.

Dacă vor fi fost şi actori în carne şi oase în acea seară şi pe acel bulevard, eu nu i-am văzut sau nu i-am recunoscut. Oricum, ştiam că n-am să dau nas în nas cu celebrităţi care de multă vreme au părăsit Hollywood pentru Beverly Hills — o îngrămădire sinuoasă de coline, cum o spune şi numele, pe care se caţără vile extravagante, drumuri particulare, piscine, statui risipite printre palmieri, garaje adăpostind Rolls-Royce-uri, opulenţă şi aroganţă.

Hollywood, chiar şi părăsit de staruri, rămîne uzina de vise, parcul naţional al miturilor americane. Drumul într-un studiou ar fi obligatoriu, mă las ademenit, deşi, repet, n-am vrut să fiu nici actor, nici regizor şi viaţa platourilor de filmare nu m-a atras. Nu ştiu dacă Universal Studio e cel mai mare, în orice caz îşi face o reclamă fabuloasă, de parcă ar fi cel mai mare, o parte din teritoriul studiourilor a fost amenajată în parc de distracţii, brăzdat de autocarele roşii încărcate de pelerini docili, luaţi în primire la intrare de un Frankenstein monstruos, supuşi apoi unui calvar (cel puţin pentru mine calvar) destinat minţilor slabe. Un periplu prin decoruri-iluzie: o casă incendiată care se stinge singură, un război cu extratereştri într-un mediu sofisticat şi încărcat cu roboţi, un sat din Far West, un pod care se prăbuşeşte cînd abia l-ai trecut etc., etc., trucuri nenumărate văzute prin filme, prea puţine sofisticate, prea puţine mirosind a artă, însă toate însoţite de explicaţii plictisitoare şi de exclamaţiile încîntate ale pelerinilor care aşteaptă şi distracţia pentru banii plătiţi. De ce m-am dus la Universal Studio? Doar fusesem avertizat. Simplă curiozitate de reporter? Dacă studiourile din Hollywood sînt un muzeu al iluziei, e mai bine să rămîi la porţile lui şi să-ţi închipui numai iluzia. Dacă întreg Hollywood e un muzeu al iluziei, atunci studiourile trebuie, iarăşi, lăsate deoparte, pentru că strada aceea ţintuită cu stele, urmele în cimentul cîndva proaspăt, amintirea şi umbrele care te ţin de braţ în orice colţ sînt totul. La Hollywood am văzut primul hoţ arestat de poliţie. Cu duritate. La Hollywood am văzut şi primul profet. Ar avea cineva curajul să-mi spună că nu există între ele o complicată legătură, ca o ţesătură diavolească, într-o lume în care iluzia se amestecă în speranţă, în teamă, în deznădejde, în încredere, în...

Luna lîngă Ocean

Parcă ne-am fi pregătit pentru un zbor pe o altă planetă, exact asta

am gîndit. Trenul nu mai e la mare preţ printre americani şi atunci, pentru a atrage oamenii, condiţiile de călătorit sînt dintre cele mai bune. Pe afară, clădirea gării din Los Angeles nu mi-a spus mare lucru, sincer să fiu nici nu mi-o amintesc prea bine, parcă ceva alb, cu un mic turn deasupra. În interior o sală imensă în formă de „L", cît un teren de baseball, cu plafonul boltit, strălucind într-o lumină curată, poate strecurată prin puzderia de ferestre sau iradiată de dalele deschise la culoare. Lume puţină, doar în ultima clipă au început să se adune în şir indian, nimeni nu-l împinge pe cel din faţă, nimeni nu trece peste rînd, se respectă cu sfinţenie întîietatea, de parcă am pleca să cucerim pămînturi nedefrişate. Mă obişnuisem cu asta, e la fel în aeroporturi, în autogări, în staţiile de autobuz, la cinematografe. M-am aşezat în dreptul unei porţi închise, aşa cum se anunţase la megafon, erau mai multe în dreapta şi la fel şi în stînga, închise şi ele, trăgeam mereu cu coada ochiului să nu fi înţeles greşit şi să nu mă trezesc în altă parte. Nu s-au deschis decît cu vreo cinci minute înainte de plecarea trenului, am pătruns într-un gang lung, apoi într-un tunel în uşoară pantă ascendentă şi am ieşit pe peron în dreptul trenului. Nu ştiu dacă celelalte porţi duceau la alte tuneluri şi alte peroane, eu atîta am văzut, n-aş putea spune cum arată gara din Los Angeles în întregul ei. Nici nu ştiu dacă e la fel în toate marile oraşe. Nu erau decît vreo trei sau patru vagoane, îţi alegeai locul dorit în fotoliul pe care-l puteai aşeza după bunul plac, să citeşti la o măsuţă rabatabilă sau să dormi. A pornit într-o alunecare lină, doar după ce toate uşile au fost închise, iar toţi pasagerii se aşezaseră. Locuri rămăseseră goale destule, la jumătatea drumului, cînd coborîseră cei mai mulţi, abia de mai erau vreo trei-patru călători.

Înaintam spre sud, spre San Diego, începusem să-mi spun că se simte apropierea lumii hispanice, deşi era încă prea devreme.

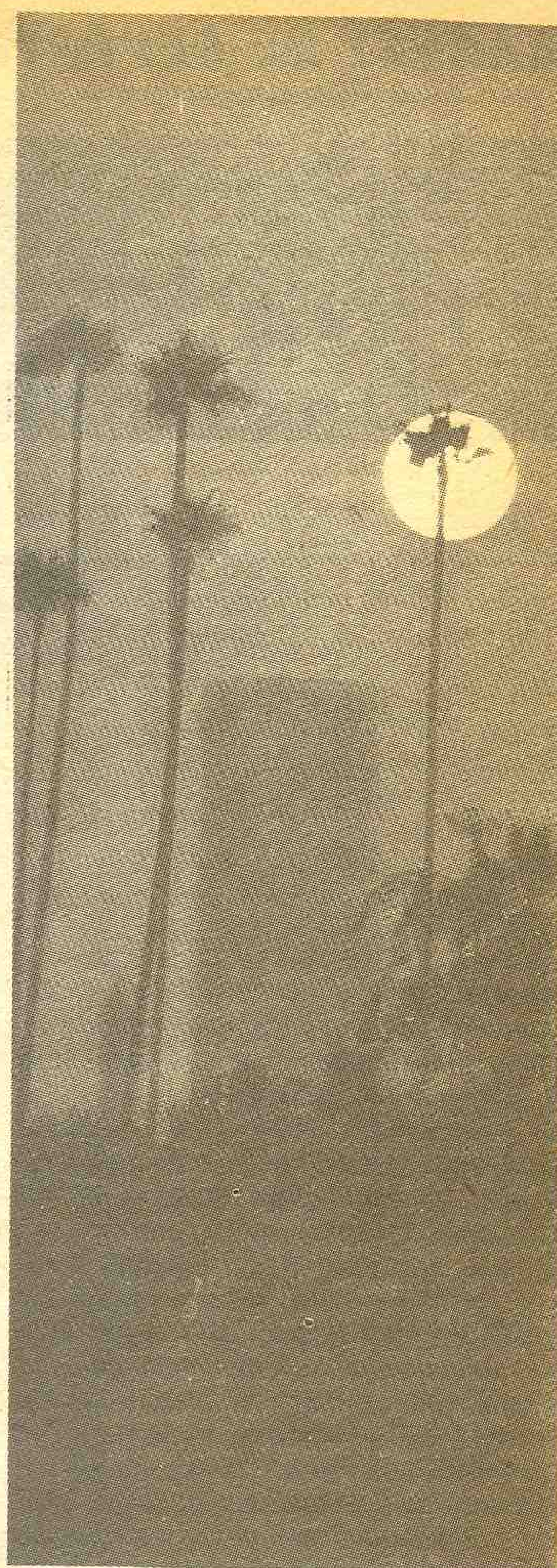
Sorbeam peisajul anost şi nu-l observasem, deşi îşi începuse agitaţia: gîngurea, mormăia, se extazia, scotea sunete doar de el înţelese printre plescăiturile gumei de mestecat răsucită între dinţişorii albi.

Nu ştiu cînd am ieşit din oraş, cred că am mers destul prin periferiile sale. Au răsărit dintr-odată sondele, de o parte şi de alta a înaintării noastre, apoi rafinăriii, cred că mirosea a petrol, dar pămîntul din jurul lor era curat. Mai văzusem peisajul acesta spre Disneyland, cu arbori feluriţi, cărămizii sau liliachii, palmieri elansaţi ori pitici, trupuri zvelte de chiparoşi, risipite în urma noastră, înlocuite cu cîmpuri pustii şi terenuri de sport. La Fullerton, vîntul se pornise din senin, arborii se îndoiau, fustele colorate se ridicau dezvelind pulpe bronzate, mi s-a părut că era un anunţ pentru ce va urma, deşi mai tîrziu am înţeles că nu era decît răsuflarea oceanului de aproape într-o clipă de furie.

Casele par dintr-odată aplatizate, nu cred să fi fost mai înalte decît statul unui bărbat vînjos, albe, roze, ocru, învelite cu olane sau tablă, curţi întinse, antene de televizor legănîndu-se ca nişte schelete de păsări. Cîmpul e ciuruit de industrie, făbricuţe şi ateliere, aplatizate şi ele, reflectînd fierbinţeala soarelui. Culorile se deschid, cafeniul, ocrul, vernilul sînt mereu mai rare, doar ziduri crem, gri luminos, alb, mereu mai mult alb năucit de lumină, pierzîndu-şi conturul ca în marginea unui deşert unde apar nălucirile. În fond, nu trebuie să uit că, mai departe de ţărmul verde şi de livezile parfumate, spre miezul Californiei, deşertul e viguros, înspăimîntînd lumea: Valea Morţii, mai la nord, Edwards, unde aterizează avioanele militare pe pistele sărate, Valea Antelope, pe lîngă Los Angeles, chiar şi Palm Springs, apoi deşertul Anza-Borrego, la răsărit de San Diego, toate trimiţîndu-şi limbi de uscăciune, ca nişte tentacule de aducere aminte, strecurate printre aşezări ce le ignoră. Altfel n-ar apărea, tot la stînga mea, un rîu uscat, apoi un altul, şi mai mare, cu pietre arse de soare, pămîntul crăpat în jur, cotropit de ierburi ţepoase, de culoarea nisipului.

Atunci am înţeles prima oară ce exclamă puştiul din spatele meu. „Uite Luna, e ca pe Lună, îţi aminteşti?" M-am întors spre el, o mînă de om cu o cămăşuţă cadrilată, cu o pălărie albă de cowboy care îl acoperea cu totul, ochii albaştri şi pistruii nu i-am văzut decît atunci cînd s-a dat jos şi şi-a săltat o clipă pălăria pe ceafă. Pe taică-său îl zărisem mai înainte venind de la vagonul restaurant cu patru cutii de bere „Coors" pe care le desfăcea pe rînd, cu o pocnitură. A mormăit doar „Îhîm" şi puştiul plescăia mai departe guma de mestecat răsucită între dinţişorii albi, extaziindu-se.

Dinspre zare către noi mărşăluiesc tot timpul coline între care se aştern talciocuri de maşini, garaje, depozite de materiale, macarale înţepenite sub cer. Peisajul se îndulceşte puţin lîngă Santa Ana, case ce par vile, cu un etaj, trase în serie, albe, cu ţiglă roşie, balcoane şi tufe colorate în faţa intrării. Pe urmă alt rîu uscat. Cohorta de coline a năvălit pînă în marginea căii ferate, din fericire sînt verzi, pe una din ele iarba e tunsă într-un „Toyota" imens. Reclama e zeu, oriunde e

Apus de soare la Los Angeles

bine venită, chiar şi acolo unde nu locuiesc oameni.

La San Juan Capistrano se simte şi mai mult influenţa spaniolă, apar verandele largi, flori roşii se caţără pe zidurile albe. Casele sînt risipite într-o mai mare libertate, a dispărut orînduiala nordică. Altă albie uscată, uriaşă. Prin apropiere, tufe cu flori liliachii, aşa cum mai văzusem la San Francisco, or să-mi amintească mereu Oceanul Pacific, chiar dacă, poate, le mai zărisem şi altădată, aiurea. Autostrada care străjuieşte oceanul, în lungul Californiei, ne prinde din urmă, dar nu şirul de automobile mă uimeşte, ci... jogger-ii, alergătorii care au ajuns şi aici, la oarecare distanţă de oraş. De fapt, n-ar trebui să mă mir. La Los Angeles, urcat în tur-

(Continuare în pag. 131)

Stelian Ţurlea

Purgatoriul de la Delancey Street

Din lumea capitalului

Delancey Street... Auzisem de acest nume de la un coleg ziarist la „Los Angeles Times", William Overend. Autor a numeroase studii sociologice despre problemele marilor oraşe, Overend a consacrat un amplu serial, în ziarul la care lucra, fenomenului drogurilor. Trăise el însuşi o experienţă dramatică. „Am fost şomer şi am învăţat cum se poate simţi un om sărac şi fără speranţă"... Şi, cînd şi-a pierdut orice speranţă, a recurs la droguri. A găsit însă puterea să se desprindă din mrejele acestui teribil flagel. Discuţia noastră este întreruptă pentru cîteva momente. Este ora buletinului de ştiri pe canalul de televiziune al companiei NBC. „Bună ziua, doamnelor şi domnilor! Avem veşti bune" — îşi începe rolul crainicul principal al emisiunii. Precizarea ne atrage atenţia. „Veşti bune: numărul şomerilor în această lună s-a stabilizat la 7 la sută din totalul forţei de muncă". „Asta era!?" — exclamă colegul de la „Los Angeles Times" cu un zîmbet amar. „Avem, într-adevăr, motive să ne bucurăm. Şomajul reprezintă o problemă majoră. Desigur, nu este vorba să devii muritor de foame în America. Chiar şi cei care nu primesc ajutor de şomaj de la firmele la care au lucrat pot beneficia de alte forme de ajutor social. Dar, după luni şi luni de căutări — şi nu căutam doar un post în specialitate, ci chiar unul de... spălător de vase — am obosit, am abandonat totul."

Cauzele fenomenului narcomaniei sînt, desigur, multiple, şomajul este una dintre ele.

Overend avea să insiste să-i cunosc pe narcomani în Delancey Street. Am crezut, la început, că are în vedere o stradă anume din Los Angeles, cum sînt multe în vestitul Bowery, din New York, sau în Harlem, unde pot fi întîlnite la tot pasul acele epave umane cu priviri pierdute, blocînd trotuarele, unde îşi petrec de fapt viaţa, într-o atmosferă pestilenţială. Asemenea zone, considerate de municipalităţi ca un fel de eczeme pe trupul oraşului, cunoscusem şi în diverse metropole vest-europene. Îi văzusem, cu ani în urmă, pe „locatarii" Christianborg-ului din Copenhaga, o îngrămădire de cazărmi militare ocupate de sute de nefericiţi indezirabili, trăind în afara legii şi în afara societăţii, mă strecurasem printre narcomanii din zona canalelor Amsterdamului, din Soho-ul londonez, din Paris sau Hamburg. Sigur, şi la Los Angeles erau asemenea zone. Una dintre ele este Hollywood. Da, Hollywood! Pentru că, în afara strălucitorului Olimp al cinematografiei, există şi un Hollywood al narcomaniei, prostituţiei, crimei. (În prima zi de şedere la Los Angeles fusesem invitat într-o familie de pensionari ce locuia în Burbank, o frumoasă suburbie a oraşului. Seara, la întoarcere, trecînd prin Hollywood, adresasem întrebarea ospitalierelor mele gazde dacă ne putem opri puţin în acest cartier. M-au privit cu mirare şi cu jenă în acelaşi timp. Au trăit o viaţă la Los Angeles, dar n-au îndrăznit niciodată să meargă seara la Hollywood).

„Delancey Street" era însă altceva. O comunitate de nefericiţi care încearcă să-şi acorde reciproc ajutor pentru a ieşi din labirintul rătăcirii lor. Colegul de la „Los Angeles Times" mă informează că „Delancey Street" se află, de fapt, la San Francisco şi este cel mai mare centru de reabilitare al narcomanilor.

Numele fundaţiei este simbolic. El a fost împrumutat de la vestita colonie britanică întemeiată la New York, la începutul secolului al XVIII-lea, în jurul familiei De Lancey, avînd ca scop întrajutorarea membrilor ei pentru a face faţă confruntării cu clanurile de alte neamuri instalate pe East River. Fondatorul „azilului" ce a preluat denumirea vestitei familii de pionieri este John Mahér, fost client al poliţiei din cartierul newyorkez Bronx încă de la vîrsta de 8 ani, arestat de nenumărate ori pentru furt, tîlhărie, trafic cu stupefiante, atac armat etc. etc. În 1970, cu un împrumut de 1 000 dolari de la o societate de binefacere, întemeiază această originală comunitate de întrajutorare.

...Sîntem la San Francisco, la Delancey Street. Din păcate, John Mahér lipseşte din localitate. Îl întîlnim însă pe directorul adjunct al Centrului, Joe Sierra. El este unul dintre primii ce s-a instalat aici, împreună cu Mahér, oferind ajutor celor care, deşi într-o stare de disperare, mai găsesc puterea de a-l cere. Iar la narcomani, explică el, intervin şi asemenea momente de luciditate. „Să nu credeţi că aici este un spital" — precizează Sierra. „Tratamentul nostru este de altă natură: ajutorul moral pe care îl acordă personalul Centrului. Şi nimeni nu poate să-i înţelegă mai bine pe cei care vin la Delancey Street decît oamenii noştri, ei înşişi, cu toţii, foşti narcomani".

Într-adevăr, contrar a ceea ce s-ar putea crede, la Delancey Street nu există nici un medic. Pentru că „tratamentul" propriu-zis nu este de natură medicală în sensul strict al cuvîntului. Nu se prescriu şi nu se administrează nici un fel de medicamente. Pacienţii sînt supuşi unui susţinut tratament psihologic. Charles Hampden-Turner, cunoscut medic psihanalist, într-o amplă lucrare despre această comunitate, sintetizează astfel conţinutul tratamentului: „muncă, disciplină, încredere". Din prima zi a acceptării la Delancey Street, pacienţii sînt încadraţi într-una din unităţile de care dispune centrul — ateliere de reparaţii auto, de mobilă, un restaurant, o agenţie de publicitate. (Un amănunt interesant: nimeni nu primeşte salariu; din veniturile realizate, se asigură casă-masă, restul fondurilor fiind alocate dezvoltării, în continuare, a centrului). În ce priveşte disciplina, toţi pacienţii cu care am discutat au ţinut să declare că respectarea normelor de convieţuire de la Delancey Street este o condiţie obligatorie a „reabilitării". Desigur, pentru depăşirea condiţiei de narcoman, propria voinţă este adesea insuficientă. Comunitatea, în ansamblul ei, îşi asumă însă răspunderea de a-i ajuta pe narcomani. Şi aceasta se face prin dovezile de încredere în capacitatea noului venit de a-şi recăpăta demnitatea. Există şi eşecuri. Precumpănitoare sînt, însă, cazurile de recuperare. O dovedesc sutele şi chiar miile de persoane ce au trecut prin acest centru, reintegrîndu-se apoi familiilor lor.

Reproduc din carnetul de însemnări schiţele sumare ale cîtorva destine. Jerry Merailt: „Sînt originar din New Jersey. Fac parte

dintr-o familie numeroasă şi săracă. Salariul pe care-l primeşte tatăl meu, ca muncitor, nu ne-a ajuns niciodată pentru a duce o viaţă demnă. Din cei 8 fraţi cîţi sîntem, numai trei au putut merge la şcoală. Eu am făcut cîteva clase, dar n-am putut găsi de lucru. Am fost un copil al străzii. În 1966, m-am înrolat în armată şi am fost trimis într-o unitate staţionată la München. Acolo am început să mă droghez. Am fost prins şi trimis în închisoare. Am revenit în New Jersey şi «prietenii» m-au ajutat. M-au luat părtaş la furturi, jafuri, trafic cu stupefiante. În cele din urmă, m-am hotărît să vin aici, unde am găsit înţelegere şi unde am fost ajutat să mă simt din nou om".

Abe Trizarry: „Delancey Street este o parte reală din viaţa mea. De fapt este a doua mea viaţă. Eu sînt portorican. Cînd aveam 9 ani, tata s-a decis să venim în America. Credea că America este o ţară liberă, în care îşi putea realiza o situaţie. Şi am venit la Hayward, lîngă San Francisco. Visurile, planurile de acasă aveau să se spulbere însă. În curînd, avea să se convingă că nu vom putea scăpa niciodată de condiţia de imigranţi. Şi asta chiar într-o ţară a imigranţilor. Noi, cei veniţi mai tîrziu, sîntem consideraţi cetăţeni de categoria a doua! Ne-am convins că nu ne vom putea integra niciodată; avem o altă cultură, o altă filozofie de viaţă, alte obiceiuri. Am simţit ce înseamnă discriminarea încă de la acea vîrstă de copil. Doar mahalaua în care trăiam, laolaltă cu familii nevoiaşe din rîndul albilor, ne dădeau sentimentul că sîntem egali. Eram egali în faţa mizeriei şi nevoilor. Pe atunci fumam marijuana; apoi, am trecut la droguri tari. Nu am lucrat niciodată. Timp de 13 ani, m-am îndeletnicit cu traficul de droguri. La vîrsta de 27 de ani, am venit la Delancey Street. Şi am rămas aici, pentru că simt că există oameni care au nevoie de mine".

Bill William Zeant: „Eu am devenit narcoman în Vietnam. Înrolarea, în acei ani, în armată, a apărut pentru mulţi tineri negri un fel de ultimă şansă de realizare. Înţelegeţi, cred, ce mare deziluzie am trăit. Atrocităţile războiului ne-au determinat pe mulţi să ne refugiem într-o lume plăsmuită de imaginaţia excitată de droguri. Am scăpat cu viaţă şi am revenit acasă. De droguri, însă, n-am scăpat, pentru că n-am scăpat nici de greutăţi, nici de sentimentul izolării, nici de grija pentru un loc de muncă, pentru un loc în societate. Am găsit, totuşi, puterea să vin aici, la Delancey Street. Între timp, m-am înscris la facultatea de medicină. Simt că devin un alt om".

Pacienţii de la Delancey Street constituie, desigur, fericite excepţii. Oameni în pragul maturităţii, care, într-un moment de luciditate, apărut ca o slabă pîlpîire în bezna rătăcirii lor, au reuşit totuşi să găsească resurse de voinţă pentru a se desprinde dintr-o lume de himere şi a încerca să se reabiliteze prin muncă. Fiecare caz este, aşadar, o acţiune personală, voluntară. Cîţi reuşesc, însă, o asemenea performanţă? Aceasta nu diminuează cu nimic meritul lui John Mahér, al colaboratorilor săi, activitatea lor fiind, fără îndoială, inspirată de sentimente umanitariste. Ei şi declară că ceea ce fac pentru semenii lor este un fel de act de purificare morală, de reabilitare în faţa propriilor conştiinţe. Activitatea de la Delancey Street a stîrnit, de aceea, un larg ecou. Cetăţenii oraşului au acceptat Centrul de reabilitare ca o realitate a lor. Vizitînd restaurantul comunităţii — evident, avînd firma „Delancey Street" —, situat în zona golfului San Francisco, într-un splendid decor tropical şi deservit în întregime de foşti narcomani, hoţi, prostituate, am fost surprins de afluenţa de public. Aveam să aflu că, între clienţii obişnuiţi ai acestui local sobru, liniştit, sînt numeroase notabilităţi ale oraşului. Cunoscuţi politicieni, oameni de afaceri şi-au manifestat interesul pentru opera întreprinsă de John Mahér. Răsfoind cartea lui Charles Hampden-Turner, „Azilul celor buni" (titlu-replică la „Azilul de nebuni"), am remarcat, printre vizitatorii fotografiaţi în mijlocul pacienţilor lui Mahér, pe Jimmy Carter, pe vremea cînd se pregătea să se lanseze în cursa pentru preşedinţie. Da, o fotografie la Delancey Street, un cec sub formă de donaţie se pot dovedi un bun capital politic...

Am relatat despre acest Centru de reabilitare ca despre o curiozitate. Şi americanii înşişi aşa îl privesc. „Ce facem noi aici este ca o picătură în apa Pacificului" — spunea directorul adjunct al Centrului. Tot aici, în acest oraş superb de la Pacific, care este San Francisco, există un alt sanatoriu despre care, însă, se vorbeşte mai puţin. Nu numai pentru că este patronat de Ministerul Apărării. Din moment ce, în însăşi incinta acestui minister, în vestitul Pentagon de pe malul Potomakului, la Washington, pot intra şi turişti, potrivit unui anume program de vizite, ar părea absurd să se interzică accesul într-o clinică a ministerului, în care nu există nici planuri secrete, nici arhive, ci doar simpli pacienţi, aflaţi la tratament. Şi, totuşi, în această clădire de pe Hyde Street nr. 259 nu se poate intra. „Documentele militare" sînt fişele medicale ale pacienţilor şi secretul lor este păstrat cu străşnicie. Aceasta este, de altfel, prima asigurare care se dă celor ce solicită internarea. Iar aceştia nu sînt alţii decît „veteranii", cum li se spune. Epave umane ale teribilului război din Vietnam. Nu, nu este vorba de cei răniţi sau mutilaţi fizic — deşi printre ei sînt şi dintre aceştia —, ci de cei mutilaţi psihic. Ei au un diagnostic comun: „Post-Vietnam sindrom". Imaginile de coşmar ale operaţiunilor de „curăţire" sau ale expediţiilor de „pedepsire" la care mulţi au participat în satele din jungla sud-vietnameză, scenele paroxistice ale prăpădului la care unii dintre ei au fost martori sau „eroi" au lăsat răni adînci, poate niciodată vindecabile. Mulţi, foarte mulţi dintre „veteranii" acestor evenimente sînt alcoolici sau narcomani. Clinica nu poate face mare lucru pentru vindecarea lor.

Rond de noapte în Manhattan

I-am întîlnit pe narcomani şi în ipostaza lor obişnuită, îndeosebi pe străzile şi în cartierele New York-ului. Într-una din zile, am avut o întîlnire, la direcţia de criminalistică a poliţiei New York-ului, cu colonelul Horan, care îşi completa cifrele statistice despre infracţiuni şi frecvenţa lor (anual 1700—1800 de crime), cu interesante reflecţii despre cauzele acestui fenomen care provoacă justificată îngrijorare în rîndul opiniei publice. După ce aveam să cunosc New York-ul „by night", am înţeles mai bine de ce locuitorii acestui oraş-stat nu se plimbă seara în parcuri şi pe străzi, singurii amatori de promenade fiind turiştii neavizaţi. Aveam să înţeleg mai bine şi de ce, între instrucţiunile obişnuite din camerele de hotel, există sfaturi amănunţite cum să te încui trăgînd siguranţa şi să nu răspunzi decît la apelurile telefonice de la recepţie. Colonelul Horan precizează că centrul de cercetări pe care-l conduce se ocupă numai de cazuri deosebite. „Drogu-

rile intră în această categorie?". „Da, desigur — a răspuns colonelul. Numai că noi nu ne ocupăm de cauzele fenomenului. Nici consumatorii de droguri nu ne interesează. Din punctul nostru de vedere, ei nu sînt infractori. Infractori sînt cei care comercializează drogul. Iar numărul lor este foarte mare. Anual înregistrăm peste 30 000 de cazuri de infracţiuni. Vă daţi seama, deci, ce proporţii are consumul de stupefiante într-un oraş ca New York-ul! Cauzele? Şomajul, sărăcia, înstrăinarea". „Cum a fost noaptea precedentă?" — îl întreb. „Una din cele mai liniştite" — răspunde colonelul. „Doar trei crime". Şi adaugă, apoi, pentru a risipi stupefacţia noastră la această cinică declaraţie, că, în condiţiile cînd armele pot fi achiziţionate tot atît de simplu ca şi guma de mestecat, cînd există cartiere întregi, cum ar fi Harlemul, în care pînă la 60 la sută din adulţi nu lucrează, cînd consumul de droguri a luat asemenea proporţii, criminalitatea în creştere constituie un fenomen inevitabil.

Colonelul Horan ne înlesneşte, apoi o documentare pe viu, într-o acţiune de noapte prin New York. Sîntem ataşaţi unui echipaj al poliţiei din South Manhattan. Este cartierul care a furnizat celebrului actor şi regizor Telly Savalas sute de subiecte pentru nu mai puţin celebrul său serial de televiziune „Kojak". În acea seară aveam să înţeleg de ce respectivul serial, cu scene tari, cu urmăriri, împuşcături, răpiri, părea fără de sfîrşit: pentru că şi sursa de inspiraţie este, practic, inepuizabilă.

Iată-ne, aşadar, într-o maşină a poliţiei cu numărul 17, în sectorul „C" din Manhattan South, însoţiţi de doi tineri ofiţeri: locotenenţii Jack Prunty şi Dick Montierra. Echipajul „Charlie 17" îşi începe rondul la ora 18,00. Aflăm că raza sa de acţiune este: la vest — Lexington street, la est — East River, la nord — strada 59 şi la sud — strada 30. Şi peste numai cîteva minute, vîrtejul începe: „Charlie seventeen!" „Charlie seventeen!" Sîntem chemaţi prin radio. Pe strada 32, la nr. 241, o spargere. Sirena este pusă în funcţiune şi încercăm să ne facem loc prin oceanul de maşini. Apoi, o alarmă falsă — o bătrînă trăieşte de luni de zile sub teroarea unui individ care o sună şi o

ameninţă. Aşa s-a întîmplat şi acum, şi ea a anunţat poliţia. Mulţi cetăţeni uzează de acele cabine instalate în numeroase puncte ale oraşului şi de unde, fără să introduci vreo monedă, formezi numărul cunoscut oricărui american: 911 — legătura cu poliţia. Ceea ce m-a impresionat, în acea memorabilă noapte newyorkeză, au fost nu întîmplările „stil Kojak" — au fost puţine şi nu atît de spectaculoase; s-a întîmplat să fie tot o liniştită şi banală noapte —, ci acea nelinişte, teamă, groază ce se aşterne asupra oraşului odată cu sosirea nopţii...

Dumitru Tinu

A fi WASPE

Americanul de rînd s-a obişnuit să trăiască în mijlocul unei publicităţi stridente şi, de aceea, cărţile consacrate celor bogaţi nu constituie o noutate pentru el. Mai ales că majoritatea acestor lucrări caută să-i inoculeze mitul că, în „ţara tuturor posibilităţilor", oricine ar putea deveni milionar, dacă o doreşte cu tot dinadinsul şi depune suficiente eforturi în acest sens... Fabulaţii de acest gen continuă să fie un subiect favorit al mijloacelor de informare în masă, una din componentele cele mai caracteristice ale modului de viaţă american. O monografie recentă pe această temă „The Very Rich Book" (Cartea despre cei foarte bogaţi), de Jacqueline Thompson, oferă, însă, date care lasă să se întrevadă o cu totul altă imagine despre marii bogătaşi ai lumii occidentale. **Considerată de mulţi recenzenţi drept o lucrare de referinţă, cartea oferă o idee concretă asupra puterii capitalului financiar, într-o ţară capitalistă de prim rang. Omniprezenţi în toate celulele societăţii americane, cei ce-l personifică caută să se menţină, însă, în umbră, să se facă invizibili, motivele unei asemenea comportări fiind foarte puternice. Marii bogătaşi nu permit sa se apropie vreun necunoscut de ei, mai ales dacă acesta este ziarist sau fotograf. Jacqueline Thompson, ca şi cei ce au făcut înaintea sa o asemenea încercare, nu a reuşit să ridice decît un colţ al cortinei pentru a arunca o privire asupra regatului marii finanţe.**

O lume închisă

Această lume este înconjurată de ziduri de netrecut, de dispozitive electronice şi dispune de nenumărate gărzi personale — detectivi, consilieri, secretare, servitori — care, în schimbul unor retribuţii consistente, protejează viaţa şi liniştea stăpînilor; aceştia ţes, din umbră, tenebroasele lor manipulaţii politice şi financiare. Dacă, din vina lor, scapă vreo informaţie dincolo de zidurile de tăcere, atunci vinovaţii sînt imediat concediaţi. „Nu numai că refuză să-ţi ofere datele cele mai inofensive, cum ar fi, de pildă, vîrsta stăpînului lor — scria cu amărăciune J. Thompson —, dar ei nu răspund nici măcar la întrebarea dacă acesta mai trăieşte sau nu".

La chestionarele trimise către 107 multimilionari, odată cu cererea de a i se acorda un interviu, autoarea cărţii nu a primit, practic. nici un răspuns, în afară de cîteva apeluri telefonice în cursul cărora o voce, cu intenţia manifestă de a fi cît mai ameninţătoare, o sfătuia să nu se amestece „unde nu-i fierbe oala" şi să renunţe, pînă nu este prea tîrziu, la proiectul său „nebunesc". O lege nescrisă, impusă de superbogătaşii americani, interzice menţionarea numelor lor în presă, în afară de cazuri de forţă majoră.

Au trecut timpurile cînd marii milionari americani îşi etalau bogăţiile în public, cînd, în zilele de sărbătoare, plini de orgoliu, deschideau porţile domeniilor lor pentru marele public, ca toată lumea să poată admira parcurile magnifice, cu abundenţa lor de flori şi fîntîni de inspiraţie fantastică, precum şi colecţiile extrem de bogate de opere de artă. În prezent, ei preferă solitudinea sau, cel mult, un cerc foarte exclusivist de cunoştinţe. Trăiesc retras, poate pentru a nu mai întîlni privirile uneori invidioase, dar de multe

ori critice ale concetăţenilor, pentru a nu mai auzi cererile celor săraci, pentru a se ascunde de mafioţii ce-i răpesc pe ei şi pe copiii lor, pentru a se feri de concurenţi, de acţionari, de fisc, de toţi şi de toate... Iată de ce Jacqueline Thompson a avut nevoie de peste opt ani de zile pentru a reuşi să obţină, pe diverse căi indirecte, o imagine asupra vieţii compatrioţilor ei cu putere financiară uriaşă, pentru a afla în ce scop acumulează ei asemenea bogăţii incalculabile, ce interese au ei pe plan uman sau civic etc.

Elita financiară exercită în S.U.A. o putere ereditară. Există o adevărată castă a milionarilor, care, în 1979, reprezenta aproximativ 0,4 la sută din populaţia americană, dispunînd de o parte disproporţionat de mare din avuţia naţională. Evident că şi această castă prezintă deosebiri, în funcţie de gradul de bogăţie şi de influenţă, de situaţia în lumea afacerilor, locul de rezidenţă etc.

Trei criterii sînt fundamentale pentru apartenenţa cuiva la casta exclusivă a „superbogătaşilor" din S.U.A.: originea, religia şi clubul aristocratic al cărui membru este. Pentru a intra în elita americană, un milionar din S.U.A. trebuie să fie, înainte de toate, WASPE (iniţialele de la cuvintele englezeşti White — alb, Anglo-Saxon, Protestant, Evanghelic). De asemenea, numele lui trebuie să figureze pe lista specială a milionarilor, tipărită de o serie de editori particulari, în condiţiile celui mai mare secret. A figura pe această listă este o mare onoare şi, de aceea, ea este supervizată de clubul „zeilor finanţelor". Pentru că un magnat al finanţei nu poate figura pe lista secretă a superbogătaşilor decît dacă este admis într-unul din aceste cluburi, lucru foarte greu de obţinut. Printre numeroasele cluburi particulare, masculine şi feminine, rezervate doar bogătaşilor, şase sînt considerate de primă mînă: „Somerset", din Boston, „Knickerbocker", din New York, „Rittenhouse", din Philadelphia, „Duquesne" din Pittsburgh, „Metropolitan", din Washington şi „St. Cecilia Society", din Charleston. Ele sînt principalele centre unde oligarhia ereditară hotărăşte cum să-şi exercite controlul asupra societăţii americane. Pentru că, în „societatea democraţiei", cum îi place să pozeze Americii bogate, aceste cluburi sînt o dovadă dintre cele mai elocvente a adevăratei dictaturi pe care o exercită cercurile superbogătaşilor asupra mersului treburilor politice, economice şi sociale ale ţării. Aceste cluburi sînt adevărate „state majore", unde se pun la punct manevrele ce trebuie să fie executate în marele joc militaro-politic şi economic la care iau parte membrii săi şi a cărui miză este, adesea, destinul a milioane de oameni, care nu bănuiesc nimic şi care trăiesc nu numai în S.U.A., dar şi în alte părţi ale lumii. Cele şase cluburi aristocratice, cele mai vechi de acest gen din S.U.A., menţin un control permanent asupra treburilor ţării. Nu au vacanţe, precum Congresul (parlamentul american) după sesiunile parlamentare, nu cunosc nici schimbări de echipă, cum se întîmplă la Casa Albă, după alegeri. Decenii întregi se reunesc, aici, aceleaşi persoane care se consideră adevăraţi stăpîni ai ţării.

Un miliardar american trebuie să rămînă foarte activ. Chiar la o vîrstă avansată, el nu încredinţează, de regulă, nimănui conducerea imperiului său şi urmăreşte cu atenţie evenimentele susceptibile să zdruncine sau, dimpotrivă, să consolideze poziţiile americane în străinătate. Fireşte, miliardarii doresc ca preşedintele S.U.A. să fie „o persoană de încredere". Şi, pentru a nu avea surprize, ei îl desemnează, de fapt, cu mult înainte de alegerile prezidenţiale, acceptînd un candidat la postul prezidenţial numai după ce acesta şi-a expus credo-ul său politic (desigur, cel real), la clubul „Duquesne" din Pittsburgh, de pildă, sau la „Economic Club" din Detroit sau la „Bohemian Club" din San Francisco.

O luptă acerbă pentru putere

„Puterea cluburilor sau, pentru a ne exprima mai exact, acţiunea comună exercitată de membrii lor provoacă teamă. Preşedinţii Statelor Unite şi cei care rîvnesc la acest post îşi dau seama de locul pe care-l ocupă cluburile în sistemul de adoptare a deciziilor şi fac totul pentru a obţine o invitaţie de a ţine o cuvîntare la «Duquesne», la «Economic Club», sau la «Bohemian Club», care au fost şi sînt cele trei principale rampe de lansare a tuturor preşedinţilor Statelor Unite. Membrii unei noi echipe guvernamentale sînt recrutaţi, de asemenea, din cele mai bune cluburi, ceea ce nu face decît să sublinieze faptul că vechea gardă este permanent vigilentă, că se acţionează aşa cum trebuie şi eficace", afirmă J. Thompson.

Avîndu-se în vedere extraordinara putere a cluburilor respective, „un milionar obişnuit" nu poate să intre în aceste adevărate citadele bătînd pur şi simplu la uşă. Fiecare nou candidat este atent „radiografiat", atît el cît şi strămoşii lui pînă la a treia generaţie. În chestionarul pe care-l completează, candidatul trebuie să informeze, de pildă, şi despre şcoala pe care o frecventează copiii săi (care trebuie să fie dintre cele mai bune), rasa cîinelui său, marca automobilului, magazinul preferat de soţie, numele medicului personal etc. Trebuie, fireşte, să enumere şi toate proprietăţile, şi vilele pe care le deţine, inclusiv pe cele din staţiunile balneare şi, în fine, să confirme super-statutul său printr-un simbol: proprietatea asupra unei insule, a unui iaht de lux etc. Membrii clubului trebuie să se convingă că noul candidat aparţine castei lor, că este de încredere, că îşi va apăra, ca şi ei, cu ghearele şi cu dinţii, ceea ce posedă.

Cartea Jacquelinei Thompson este şi o negare a mitului cu privire la posibilităţile nelimitate ale americanului de rînd de a deveni milionar. Expunînd mijloacele de a face avere folosite de superbogătaşi, autoarea demonstrează că marea majoritate a averilor fabuloase s-au acumulat printr-un jaf îndelungat, practicat atît în interiorul, cît şi în afara Statelor Unite. Oricum, singurul lucru de care nu este întrebat un milionar, cînd vrea să intre într-un asemenea club exclusivist, este de unde provine averea sa. Milioanele nu au miros pentru societatea occidentală.

Însă societatea marelui capital este şi scena unei lupte continue. Iată ce scria, în acest sens, publicistul american Albert Z. Carr în periodicul „Harvard Business Review": „Ca un jucător de pocher, orice om de afaceri este forţat, din cînd în cînd, să aleagă între două posibilităţi: să piardă sau să înşele în limitele regulilor jocului. Dacă nu acceptă să piardă într-o situaţie critică, el va alege cacialmaua şi o va face foarte dur. Cacialmaua, sub diversele ei forme, constituie o parte integrantă din joc, şi cel care nu cunoaşte în amănunt tehnicile folosite nu va putea să facă avere şi să-şi impună puterea asupra altora". Este o imagine metaforică redînd foarte plastic trăsăturile morale ale milionarului american contemporan.

De-a lungul anilor, s-a constituit un complex de reguli de comportare a milionarului, în a cărui transmitere un rol important îl are de jucat şcoala. Evident, nu este vorba de sistemul şcolar public şi nici măcar de şcolile particulare unde învaţă fiii celor cu dare de mînă. Este vorba de un număr limitat de colegii din statul american Noua Anglie, unde, pentru a intra, concursul cel mai important îl au de dat părinţii, şi nu copiii. Pentru că foarte puţini sînt cei admişi, dar, odată intraţi în cercul închis al „stăpînilor", nimic nu le mai stă în faţă.

(Continuare în pag. 131)

Romeo Nădăşan

O întrebare prost pusă: „Unde să fugim de bombă?"
Şi un adevăr de netăgăduit: Bomba atomică trebuie eliminată din viaţa omenirii!

Unde să fugim de BOMBĂ?

După unii, cum ar fi, de pildă, profesorul universitar american Michael Mandelbaum, „lumea s-a învăţat să convieţuiască cu bomba". Mergînd încă mai departe, cercetătorul în problemele viitorului, Herman Kahn, propune butada „a imagina inimaginabilul". Adică, dezastrul nuclear generalizat. Aşadar, dacă „am învăţat să coexistăm cu bomba", de ce nu ne-am putea imagina, în fond, şi inimaginabilul? **Iată aserţiuni cu caracter fatalist, care recomandă plecarea capului în faţa „proniei atomice", căci altceva s-ar părea că, după credinţa unor autori cum sînt cei mai sus citaţi, nu se mai poate face. Ne rămîne, aşadar, să ne consolăm cu ideea că bomba atomică există şi nu mai avem altceva de făcut decît să ne închipuim că ea chiar ar putea cădea oricînd deasupra capetelor noastre.**

Numai că iată, chiar din rîndurile „fataliştilor atomici", apar alţii care se gîndesc că, totuşi, s-ar mai putea face ceva-ceva. Nu e vorba de măsuri de limitare a cursei înarmărilor nucleare, sau de reducere a arsenalelor cu asemenea arme, sau de trecerea la înfăptuirea unui program atotcuprinzător de dezarmare nucleară, care să meargă pînă la eliminarea deplină şi definitivă a acestor arme din viaţa planetei. Ci de tentativa de a scăpa de sub incidenţa acestor arme pe cont propriu, ca individ, familie, grup de prieteni sau colectiv ceva mai numeros, constituit eventual într-o asociaţie urmărind respectivul scop. Unde fugim de bombă? — se întreabă, pînă la obsesie, cei ce se autonumesc „supravieţuitorişti" şi pe care presa îi numeşte fie „Robinsoni ai Apocalipsului atomic", fie „pasageri pe o corabie a lui Noe înţepenită sub pămînt".

Cum să moşteneşti o lume postnucleară

Psihoza atomică nu datează de ieri, de azi. Este celebru cazul unui cetăţean american, care, în anii '50, n-a mai putut rezista campaniei propagandistice care agita spectrul unei ameninţări nucleare cu scopul de a justifica, de fapt, un efort mereu mai considerabil de înarmare nucleară. Nevropatul atomic a ajuns să-şi pună, el însuşi, capăt zilelor, înainte de a da peste el vreo bombă din cele de care se temea atît. Unii dintre confraţii săi de suferinţă în ale obsesiei nucleare înţeleg să meargă astăzi pe o altă cale, sub deviza, atît de altruistă, „Scape cine poate". Ei fiind, desigur, convinşi că vor fi primii.

„Apocalipsul (adică războiul nuclear — n.n.) este o viziune comodă, bună pentru a nu face nimic" — proclamă, cu curaj, doctorul francez Bernard Seguy şi John Kingsford, fost comandant al unui grup de blindate din Anglia, care şi-au reunit forţele pentru a scrie o carte, ambiţios intitulată „A supravieţui după bombă". Supravieţuitoriştii Apocalipsului atomic sînt convinşi că, indiferent de ce i s-ar putea întîmpla „restului" lumii, se pot descurca în aşa fel încît **ei** să fie cei care să moştenească o lume postnucleară. Iar autorităţile din diferite ţări occidentale au considerat că n-ar fi deloc inoportun (ba dimpotrivă) să canalizeze preocuparea şi neliniştea, de o tot mai mare amploare, faţă de pericolul atomic,

spre felurite mijloace de fugă şi adăpostire din faţa bombei. În loc de ample acţiuni de masă pentru pace şi dezarmare, pentru sistarea competiţiei în domeniul rachetelor cu rază medie de acţiune în Europa şi eliberarea continentului de orice armă nucleară, nu e oare mai comod — şi, în orice caz, mai rentabil — să-i preocupi pe oameni cu lectura unor broşuri despre cum se scapă de un bombardament atomic sau cu amenajarea unor adăposturi pretins antiatomice şi înzestrarea lor cu tot ce trebuie (dacă s-ar putea aşa ceva!) pentru a supravieţui (cît?) într-o lume pustiită de un schimb de lovituri nucleare?

Şi aşa se face că, în Franţa, bunăoară, a fost editată, încă în 1968, o broşură, destinată arhitecţilor şi inginerilor, intitulată „Notă provizorie privind adăposturile anti-căderi radioactive". În 1972, a ieşit pe piaţă o altă cărticică, în douăzeci de milioane de exemplare, avînd titlul „A şti pentru a trăi". Se vorbeşte în ea despre fel şi fel de primejdii, de la accidentele unei excursii pe munte şi pînă la ceea ce ar putea surveni în cazul unei explozii atomice (15 pagini despre această situaţie). Dar, de teamă ca lumea să nu se sperie cumva — remarcă ziarista Sylviane Stein — „această fasciculă n-a fost niciodată difuzată, începîndu-şi şi sfîrşindu-şi zilele în tipografie". În Anglia, broşura intitulată „Protect and Survive" a fost primită cu proteste, mai ales în rîndul medicilor, care au considerat-o „perfect inutilă". Iar în Elveţia, fiecare cetăţean primeşte o cărticică cu coperţi roşii, din care învaţă cum să acţioneze la ora H; ce provizii trebuie să-şi asigure pentru două săptămîni, ce echipamente de protecţie împotriva radiaţiilor şi ce atitudine să adopte faţă de „propaganda inamică". Privitor la ce trebuie să facă elveţianul de rînd după aceste prime două săptămîni de viaţă post-nucleară şi cum ar putea el să contracareze, într-o lume devastată, „propaganda inamică" nu există nici un sfat. Dar cine ştie, poate, cu timpul...

Adăpost antiatomic în Elveţia: 15 zile de supravieţuire

Urmaşii subpămînteni ai lui Noe

Cei despre care va fi vorba, în continuare, se strîng cu regularitate, în fiecare zi de 13 a lunii, într-o vilă aflată la Erwitte, în Westfalia (R.F.G.). Coboară pe scări în pivniţă, trec prin nişte culoare şi se opresc în faţa unei uşi din oţel, uşor concavă, de înălţimea unui om. Urmează o a doua uşă, mai mică şi mai groasă, care se închide etanş. Cele aproximativ 20 de persoane care vin aici în fiecare zi de 13 coboară, în şir indian, încă opt trepte, pentru a ajunge în trei camere cam strîmtorate. O dată pe lună, oamenii aceştia vin aici „să se pregătească" pentru supravieţuirea nucleară. Ei sînt oaspeţii inginerului constructor Friedel Jochem, care-i primeşte în acest adăpost antiatomic amenajat de el în ideea de „a face faţă unui eventual al treilea război mondial". Adăpostul se compune dintr-o cameră cu ziduri de beton armat groase de jumătate de metru şi alte două încăperi circulare, ai căror pereţi sînt capitonaţi cu parafină, pentru a asigura protecţia faţă de radiaţiile ionizante. Jochem este membru al unei „asociaţii de autoprotecţie împotriva morţii nucleare". Din ea fac parte circa 80 de proprietari de adăposturi care, urmînd exemplul lui Noe, se pregătesc pentru a putea „supravieţui". Din acest grup fac parte oameni foarte diferiţi ca temperament, dar care sînt uniţi de faptul că beneficiază de o „anumită" stare. Este, bunăoară, printre ei un conte, care are un castel şi şi-a amenajat un adăpost sub parcul cu lei. Sau, un optician din Herna, ce intenţionează să se refugieze cu toţi ai săi în adăpostul pe care şi l-a amenajat. Sau un doctor, Walter Mooschner, care, în plină vigoare la cei 80 de ani ai săi, şi-a transformat pivniţa într-un adăpost antiatomic. Doctorul apreciază că şansele sale de supravieţuire sînt bune, deşi chestiunea depinde de „calitatea" bombei.

Asociaţia este condusă de Johannes Hammer, un negustor retras din afaceri, un om care a investit totul în publicitatea privind construcţia de adăposturi. El a fost nevoit să suspende apariţia publicaţiei pe care o scotea, intitulată „Der Bunker" (Adăpostul), din lipsă de mijloace financiare, dar insistă să se manifeste prin publicarea unui buletin multiplicat cu mijloacele mai rudimentare. Şi e convins că va veni vremea utilizării adăposturilor, drept care şi-a făcut unul, pentru el şi soţia sa, la Viernheim, oraşul său natal. Hammer, care se laudă că are relaţii excelente cu personalităţi suspuse din armată, afirmă că va fi informat atunci cînd trebuie, în legătură cu declanşarea unui război mondial, respectiv cam în acelaşi timp, dacă nu chiar mai înainte decît guvernul federal. Şi, într-un asemenea caz, totul ar fi cît se poate de simplu pentru membrii „asociaţiei" sale: prin telefon, ei vor primi numărul de cod care-i va încunoştinţa despre ce e vorba. Hammer crede că ar fi suficient timp pentru a-i pune în gardă pe membrii familiei şi pe alţi apropiaţi ai lui despre grozăvia a ce ar fi să fie.

Şi mai este un membru notoriu al „asociaţiei" celor ce se întîlnesc în zilele de 13: Bertold Fritz, specialist în chirurgie dentofacială. „Ne-a telefonat un nebun — a spus el la una din reuniunile anuale. Ne-a spus doar **test Berlin,** şi a închis telefonul". Dar Fritz nu a luat-o în tragic, nu s-a alarmat. De ce? Poate pentru că şi-a construit un adăpost — pe care şi-l consideră absolut necesar — sub piscină, în spatele garajului, în acelaşi timp cu vila luxoasă pe care şi-a plasat-o pe versantul unui deal. La preţul suplimentar de 1 000 de mărci, el şi-a instalat o uşă de oţel, cu o cheie cu cifru, care-i transformă adăpostul într-un loc mai sigur decît filialele diverselor bănci, cum ţine el să remarce cu mîndrie. Şi poate că, tocmai din acest motiv, Fritz şi-a pus în depozit tot ce are mai de preţ în casă, începînd cu bijuteriile de familie. E drept că, în adăpostul cu pricina, pentru ca el să nu rămînă prea neutilizat, Fritz şi-a pus şi ceva din cele pe care le pune fiecare în boxa lui de la subsol, ca, de pildă, mica instalaţie de iluminare cu becuri a pomului de iarnă. Fritz, stomatologul, este de altfel un cititor asiduu al feluritelor prospecte, distribuite de o industrie înfloritoare, privind accesoriile necesare unui adăpost antiatomic, care fac propuneri cît se poate de folositoare. Cum ar fi,

de pildă, un aparat de măsură a dozei de radiaţii, la suma de 551,90 de mărci, plus impozitul pe valoare adăugată. Fritz — care înţelege să se bucure de viaţă şi nu o dată se relaxează în compania soţiei sale la bordul unui avion personal Cesna-425 —, chiar dacă a pus răul în faţă, gîndind să găzduiască în adăpostul lui vreo douăzeci de amici şi cunoştinţe (care — spune el — nici măcar nu ştiu de acest lucru), crede, totuşi, că o catastrofă nucleară n-ar fi posibilă, în orice caz nu în următoarele două decenii.

Nu în aceeaşi manieră tratează lucrurile Friedel Jochem care, oriunde s-ar duce, nu pierde prilejul de a face propagandă în favoarea construirii de adăposturi antiatomice. El a organizat chiar o reuniune de informare publică în ce priveşte apărarea antiatomică. Într-un restaurant unde — conta el — va veni destulă lume. Numai că, pînă la urmă, n-a venit nimeni. Dar în sfîrşit... Oricum, Jochem se simte un neînţeles. Nici măcar vecinii

Unde să fugim de BOMBĂ?

n-au vrut să-l înţeleagă. Viziunea sa asupra sfîrşitului lumii nu i-a incitat la nimic. Chiar dacă, în materie, inginerul are o „oarecare pregătire". El e la curent cu interpretările cele mai noi asupra profeţiilor lui Nostradamus şi cu semnificaţia apariţiei Fecioarei Maria în localitatea portugheză Fatima. În catacomba sa antinucleară, şi-a fixat chiar o statuetă cu Fecioara la Fatima, într-o nişă, alături de un ceas de perete cu baterii pe care l-a oprit, însă, la ora 12,40.

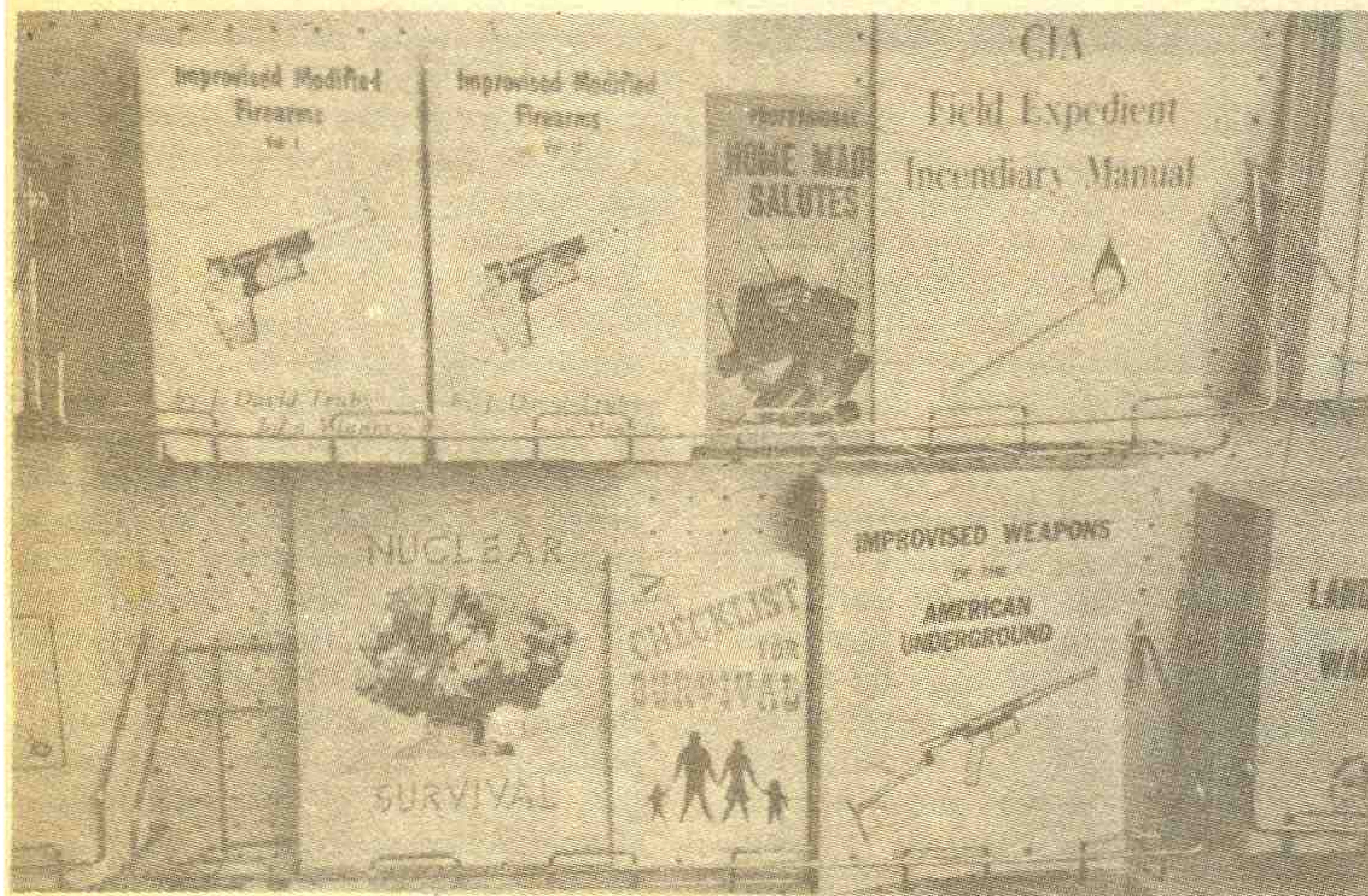
Vor fi şi vaci „supravieţuitoriste"?

Toate sînt deşarte, spune Jochem, privind dezabuzat luxul din jurul său: somptuoasa lui reşedinţă, grădina şi piscina acoperită, în care nu mai înoată nimeni, căci e ocupată de sute de trofee de vînătoare aduse de el din Kenya şi printre care se află un leu, urechile şi trompa unui elefant, capul enorm al unui bivol despre care se spune că ar fi omorît trei oameni. În refugiul său de supravieţuitorist, Jochem a adus şi o casetă pe care a înregistrat una din poveştile sale vînătoreşti din Africa. Dar, în adăpostul lui, sînt şi lucruri mult mai utile. Provizii de alimente, două contoare Geiger şi un aparat care măsoară radioactivitatea lichidelor. Se mai află şi două canistre cu apă şi două pompe care aduc „la suprafaţă" (adică în adăpost) apa din puţurile adînci săpate în incinta subterană. Aparatul de măsură a radioactivităţii lichidelor ar urma să servească „mai tîrziu", adică începînd din momentul cînd „grupul de supravieţuitori" s-ar încumeta să iasă afară din adăpost şi cînd va fi nevoie să se verifice dacă, bunăoară, laptele de vacă este contaminat. (Desigur, ar mai fi o problemă şi anume de unde ar putea fi găsită, după un cataclism atomic, o vacă — supravieţuitoristă şi ea, dar nu se ştie în ce grajd-adăpost antiatomic, pentru că, în reşedinţa subterană a lui Jochem, o asemenea dependinţă nu este prevăzută).

Jochem n-a ajuns — sau poate nici nu şi-a propus — să simuleze într-un mod exhaustiv „experienţa zilei de după". Împreună cu colegii săi de antrenament pentru supravieţuire, încearcă, mai ales, să se familiarizeze cu înghesuiala din adăpost. El a făcut chiar o experienţă în acest sens: s-a închis pentru două zile în adăpost împreună cu cîţiva pompieri voluntari din împrejurimi, cu cîţiva prieteni şi cu un medic. Prea concludentă n-a fost experienţa — recunoaşte iniţiatorul ei. Ea avea să-i amintească, însă, de vremea cînd era în armată şi cînd şi-a făcut cîteva „prietenii solide". Aşa şi acum, în adăpost, povesteşte el, unul din membrii grupului a răsucit o ţigară dintr-o bucată de carton pe care a înmuiat-o în cafea şi din care au fumat cu toţii, trecînd-o camaradereşte de la unul la altul.

Sechestraţii de bunăvoie s-au constituit în trei echipe. Cînd una dintre ele dormea, o a doua încerca să se distreze (probabil că, într-un asemenea moment, s-a produs şi episodul cu fumatul ţigării neobişnuite), iar ultima avea de dus greul, adică asigura funcţionarea aparaturii necesare „supravieţuirii": contoarele Geiger prevăzute cu o sondă ce duce „la suprafaţă", două aparate de radio, graţie cărora cei de sub pămînt să ştie ce se mai întîmplă „deasupra" şi, în sfîrşit, o manivelă care acţionează instalaţia de aerisire. Pentru că, atunci cînd nu mai e curent electric şi cînd nici generatorul de sprijin nu mai funcţionează, trebuie dat la manivelă fără încetare 24 de ore din 24. Rolul filtrelor instalate e de a absorbi radioactivitatea aerului poluat, la nevoie chiar timp de cîteva săptămîni. Un bărbat poate învîrti la manivelă doar cinci minute, după care oboseşte. E greu, pentru că, în adăpost, e cald; atîta lume îngrămădită într-o încăpere strîmtă şi un aer umed care face ca, pe pereţi, să se scurgă picături de apă. Într-o zi s-a mai făcut în adăpostul lui Jochem şi o altă experienţă. A fost oprit sistemul de aerisire şi oamenii au rămas în întuneric cu ochii aţintiţi la flacăra unei lumînări aprinse. Cînd flacăra a început să se micşoreze şi să pîlpîie, ceea ce însemna că procentul de oxigen din aer a scăzut considerabil, a trebuit să se treacă la acţionarea manivelei.

Dar oare mai are vreun rost să faci atîtea eforturi în speranţa de-

Cîteva lucrări „specializate" în arta supravieţuirii

şartă că ai mai putea supravieţui cînd totul în jurul tău e distrus şi contaminat de o explozie nucleară? — se întreabă ziaristul Gerd Kröncke, de la „Süddeutsche Zeitung", care relatează, cu lux de amănunte, despre isprăvile celor ce se întîlnesc în zilele de 13 ale lunii. Această întrebare ziaristul le-a pus-o şi cîtorva dintre ei. Joachem a răspuns cu un citat din evanghelistul Matei, apropo de judecata de apoi: „Vor fi plînsete şi scrîşnete de dinţi". Fritz, stomatologul, a recurs şi el la un citat, pe care l-a luat din povestea „Muzicanţii din Bremen". Unde, la un moment dat, cocoşul spune: „Veniţi, putem găsi, oriunde în altă parte decît aici, ceva mai bun decît moartea". Drept spus, putem adăuga, dar în sensul că ceva mai bun decît „moartea nucleară", omenirea poate găsi nu în catacombe mai mult sau mai puţin amenajate, ci oriunde într-o lume eliberată, odată pentru totdeauna, de spectrul pericolului armelor atomice.

Cu fluierul, printre ruine

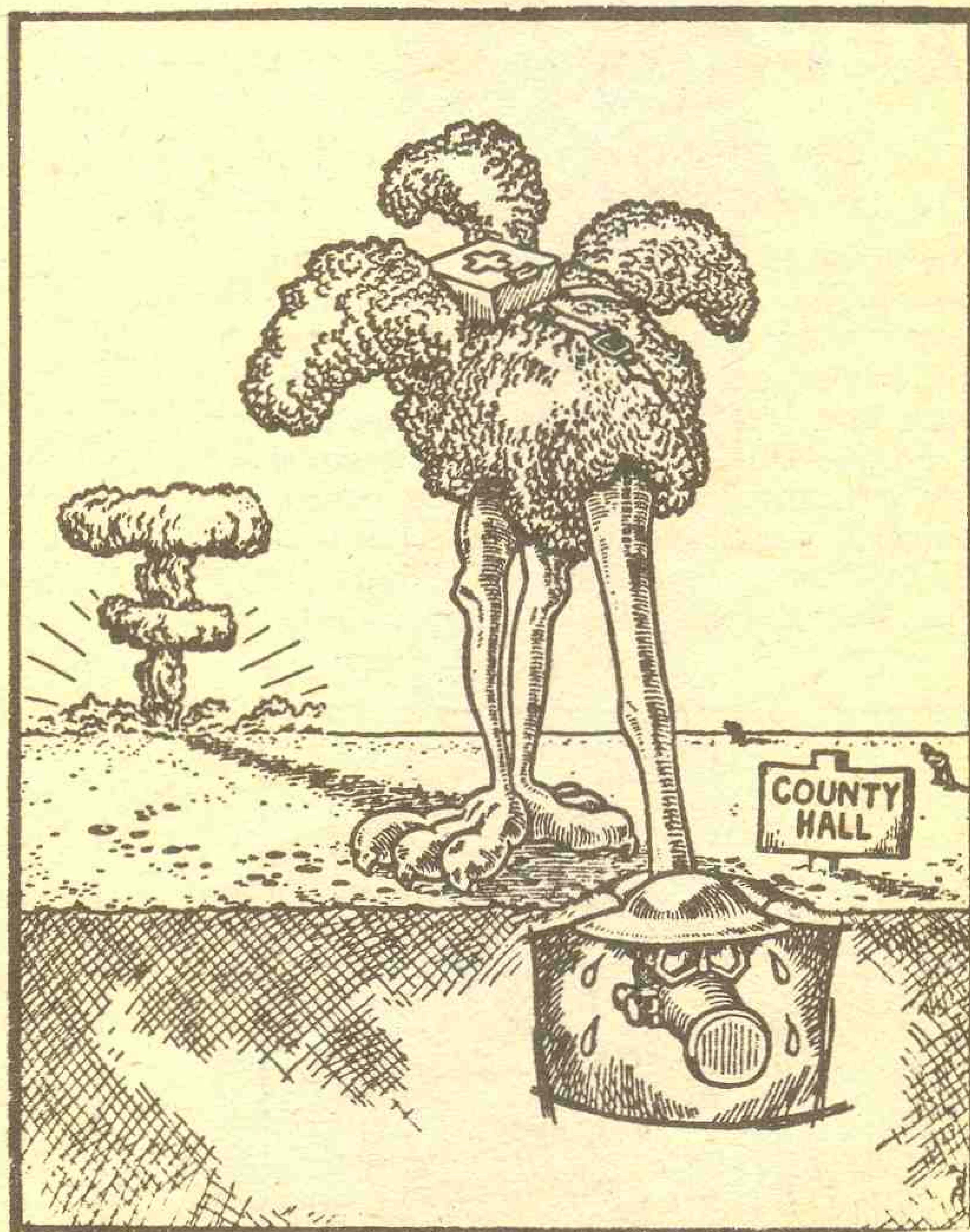
Ce ne facem dacă mîine explodează o ogivă nucleară deasupra noastră? — se întreba, în urmă cu cîţiva ani, un ziarist de la publicaţia franceză „Le Point". Altfel spus, cum se poate asigura supravieţuirea eventualelor victime? Şi ziaristul, la capătul unei minuţioase anchete, ajungea la concluzia: în cazul unei lovituri nucleare, nu s-ar mai putea face nimic. Măsuri de apărare civilă? „Cu excepţia centralelor de telecomunicaţii instalate sub pămînt, prevăzute să adăpostească personalităţile guvernamentale şi statul major, şi a «bunkerului» prezidenţial de la Elysée, numit «Jupiter», deci cu excepţia acestor cluburi foarte închise ale anti-radioactivităţii, nu există nimic". În afară de unele tentative. De pildă, la Neuilly, sub bulevardul Inkerman, un parking de automobile a fost „amenajat" ca adăpost pentru un număr de 5 000 de persoane pe o perioadă de o săptămînă. În treacăt fie spus, în legătură cu aceasta se pot pune cel puţin două întrebări: 1. Dar pentru restul populaţiei? 2. Dar după o săptămînă, fie şi numai pentru cei 5 000 de „aleşi"?

Noroc că asemenea întrebări nu-şi pune oricine. Ca de pildă, un inspector general din departamentul apărării, care taie nodul gordian pe cît de dezinvolt pe atît de tranşant: „Între bombă şi adăpostul antiatomic, a fost aleasă, acum 15 ani, bomba".

Şi totuşi, tranşarea dilemei în acest fel nu pare să fi mulţumit pe toată lumea. Psihoza adăposturilor antiatomice, ca o expresie insolită a preocupării reale şi pe deplin justificate a tuturor faţă de pericolul nuclear, a început să-şi facă simţită tot mai mult prezenţa. În cancelariile guvernamentale şi în comisiile parlamentare s-a trecut la calcule estimative privitoare la cam cît ar costa convertirea, la nevoie, a diverselor incinte subterane în adăposturi antiatomice... În 1978, a fost început chiar un recensămînt al posibilelor adăposturi pariziene. Intr-un ritm, însă, care este considerat cam prea lent. „Ţinînd cont de ritmul actual — nota un raport al Comisiei pentru finanţe a Adunării naţionale — ne putem întreba, pe bună dreptate, dacă acest recensămînt va fi, totuşi, încheiat pînă la sfîrşitul secolului. Şi în timp ce recensămîntul continuă, specialiştii avertizează: „O politică a adăposturilor împotriva exploziei nucleare însăşi nu este realizabilă, serios vorbind".

Ar mai fi încă o problemă: să presupunem că, pînă la urmă, şi recensămîntul va fi încheiat, şi adăposturile vor exista. Dar cum să-i încunoştinţezi, în timp util, pe „beneficiarii" adăposturilor? S-au avut în vedere, pentru aceasta, 4 000 de sirene de alarmă, cu ajutorul cărora se crede că ar putea fi avertizată cam jumătate din populaţie. Sirenele urmînd a fi dublate şi de un sistem de alertă prin telefon. Şi atunci s-ar părea că totul ar fi cît se poate de simplu: tragi cu urechea la sirenă sau la soneria telefonului şi o iei la goană spre adăpostul (inexistent încă) la care eşti arondat. Numai că iarăşi vine cineva care avertizează că treaba nu-i chiar rezolvată pe deplin. Şi nu e vorba de oricine, ci de „un înalt responsabil din ministerul apărării". El spune: „Să fim serioşi: un bombardament nuclear se poate consuma în numai şase minute. Vedeţi Parisul golindu-şi populaţia într-un asemenea răstimp?"

Şi atunci, se întreabă, în finalul anchetei sale, ziaristul de la „Le Point", în faţa acestui scenariu terifiant, ce-i rămîne de făcut omului de rînd? Bunăoară, să ia aminte la cele scrise într-o broşură editată de o instituţie guvernamentală care recomandă, în caz de alarmă nucleară, să ai la îndemînă următoarele articole: „Un fluier, lenjerie de schimb în locul celei contaminate, jocuri şi jucării pentru distracţia copiilor, harta drumurilor pentru a ocoli zonele cu căderi radioactive şi un aparat de radio pentru a auzi instrucţiunile care sînt transmise".

„Îndoielile prezentului" – desen dintr-o publicaţie americană de apărare civilă

Astfel procedînd, problema pericolului armelor nucleare se poate rezolva, cu mijloace la îndemîna oricui, la nivel personal, de către oricine. Căci oricine poate dispune de un fluier, de lenjerie de corp, de jocuri şi jucării şi celelalte. Ce viziune optimistă: cîţiva copii amuzîndu-se cu jocurile şi jucăriile aflate cu grijă în micul echipament antiatomic de familie, în mijlocul unui peisaj apocaliptic, rezultat al unui bombardament nuclear!

Unde să fugim de BOMBĂ?

Există şi „Robinsoni nenucleari"

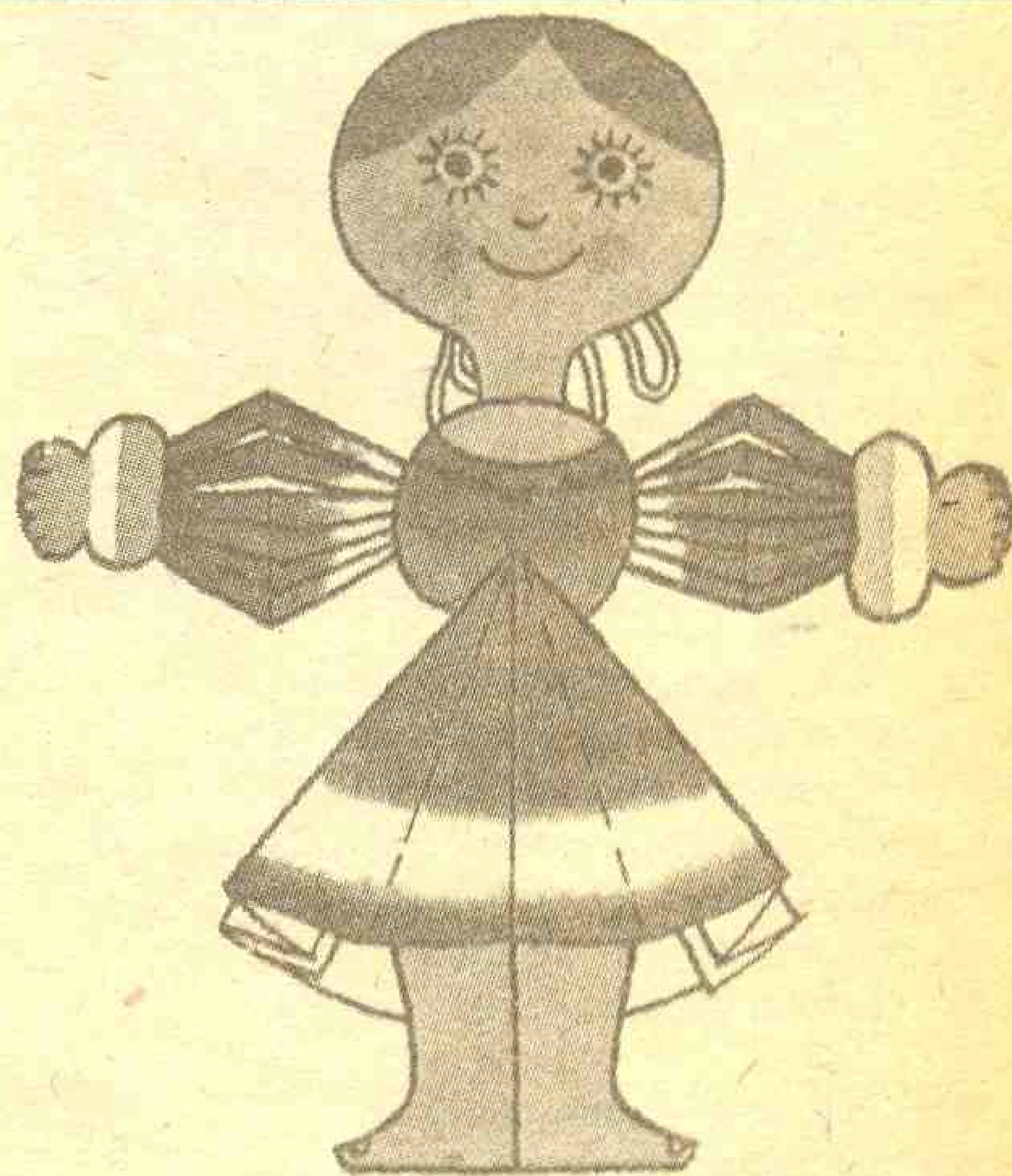
Interesant de remarcat că, de cîţiva ani, a apărut o nouă generaţie de aşa-zişi „Robinsoni ai Apocalipsului". Mai pragmatici, mai cu picioarele pe pămînt. Pentru ei, nu pericolul armelor nucleare ar fi la ordinea zilei, ci salvarea din faţa furiei „mulţimilor înfometate". „Ar fi imposibil să te aperi în faţa atacului mulţimilor înfometate" — explică Alan Andrews, ochind cu arma sa de mare calibru o ţintă fixată între doi copaci. Corpolentul inginer electronist se antrenează într-un poligon secret amenajat în Sierra Nevada. În aerul proaspăt al pădurii răsună şase împuşcături. Trăgătorul este mulţumit. În munţii aceştia — mărturiseşte el — n-avem a ne teme de asaltul mulţimilor, căci ele ar trebui să ajungă aici pe jos. De multă vreme s-ar termina benzina în rezervoarele maşinilor lor, înainte de a ajunge pînă aici. Pentru el, „mulţimile" sînt acei locuitori ai oraşelor consideraţi a fi „imprevizibili" în situaţii de criză. Atunci, aceşti oameni, împinşi de foame, s-ar putea constitui în bande, care ar porni să cutreiere satele în căutare de hrană. „Numai să vină — spune Andrews — şi o să vadă ei cît sînt de pregătit să-i primesc!".

Inginerul electronist, care trăieşte la San Francisco, nu este un singular personaj excentric. Asemenea lui judecă şi acţionează şi alţi „supravieţuitorişti" din Statele Unite. Aşa cum Andrews a renunţat la locul său de muncă, la rude şi prieteni, pentru a se refugia cu familia într-un colţ izolat din sudul statului Oregon, alţi „Robinsoni ai Apocalipsului" îşi caută reşedinţe „sigure" în peşterile din Kentucky sau Tennessee, pe coclaurii din Montana sau Idaho, în insulele greu accesibile din Florida sau Louisiana. „Supravieţuitoriştii nenucleari" cred, însă — spre deosebire de emulii lor, ce încearcă să se ascundă, pe propriile speze, de bomba atomică —, nici mai mult nici mai puţin, că securitatea şi bunăstarea lor ar fi ameninţate nu de o lovitură nucleară, ci chiar de semeni de-ai lor. Obsesia lor nu e bomba atomică, ci, după cum am văzut, „mulţimile înfometate". „Societatea noastră va fi, în curînd, distrusă — proclamă, cît se poate de sigur pe sine, Andrews. Numai că aproape nimeni nu se gîndeşte la acest lucru. Pe cînd noi, supravieţuitoriştii, avem intuiţia pericolului; noi ne luăm precauţiile necesare pentru a-i face faţă şi pentru a ne apăra împotriva acelora care ne tratează astăzi drept nebuni, dar care, mîine, vor încerca să ne prade proviziile".

În conformitate cu aceste profeţii, Andrews şi-a transformat ferma sa, ascunsă în munţi, aflată la peste 500 de kilometri de cea mai apro-

ABECEDARUL PĂCII

Poeta canadiană Dorothy Morrison, diplomată în ştiinţe pedagogice, a avut ideea de a elabora o carte dedicată copiilor şi intitulată „Abecedarul păcii". Evident, într-o epocă cum este cea actuală, cînd intensificarea cursei înarmărilor ameninţă grav pacea, un asemenea abecedar devine esenţial în munca de educaţie, pentru că a lupta pentru pace înseamnă a lupta pentru viitor. Pentru a exista, însă, un viitor, trebuie învăţată, odată cu primele litere, **Pacea.** Reproducem textul scriitoarei canadiene, care a încercat, în cuvinte simple, să spună copiilor – şi nu numai lor – adevărurile elementare ale preîntîmpinării războiului, în primul rînd a unui conflict nuclear.

Pacea – singurul adăpost antinuclear

A de la „apple" (măr). Mai bine să se cultive mere, decît să se fabrice bombe pentru a le face să explodeze. Zilnic, un măr pentru fiecare copil: iată ce ar însemna pacea.

B de la bannière (flamură). Flamuri de toate felurile, mari şi mici, lungi sau pătrate, spun acelaşi lucru: „Vrem pace!". Şi alte cuvinte încep cu această literă: balon, bombă, brav, beurre (unt),

piată aşezare omenească, într-o adevărată fortificaţie. Se ajunge aici pe un drumeag practicabil numai cu jeepul. Şi totuşi, punînd cu încăpăţînare răul în faţă, proprietarul l-a transformat, şi pe acesta, într-un cîmp de mine.

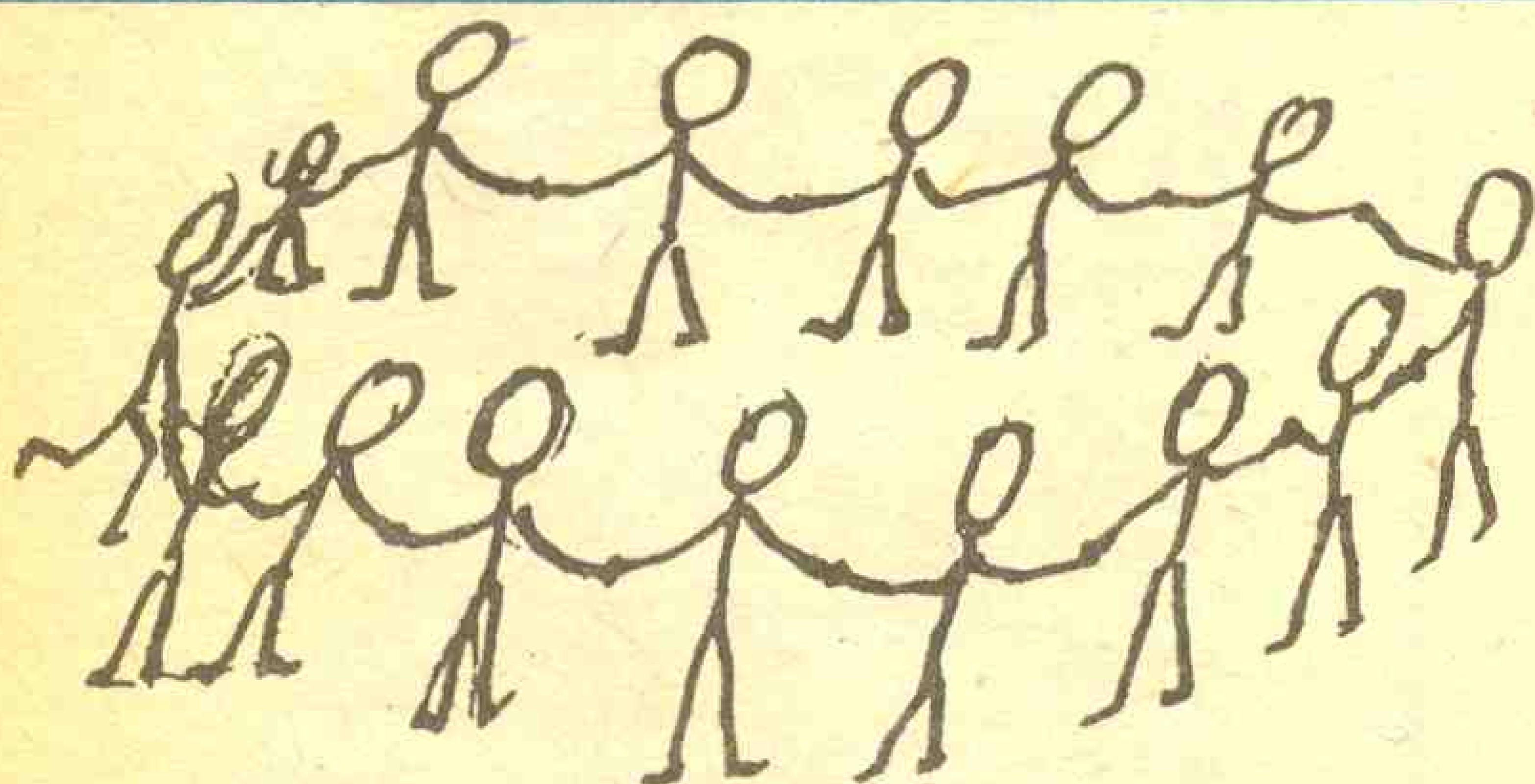
O publicaţie supravieţuitoristă, pentru că trebuie să spunem că există şi aşa ceva, care se cheamă „Survival Press", pretinde a şti că zona de sud a Oregonului este regiunea unde „viaţa şi proprietatea sînt cel mai puţin expuse în caz de catastrofă socială".

Robert McQueen, un agent imobiliar din Grants Pass (Oregon), a învăţat să-i recunoască imediat pe „Robinsonii nenucleari", chiar dacă aceştia se străduiesc să se manifeste ca atare cît mai discret cu putinţă. „Puţini sînt aceia care recunosc că sînt în căutarea unui loc pentru a supravieţui. Dar îi ghiceşti cu uşurinţă, căci toţi doresc cam acelaşi lucru: o proprietate avînd o sursă de apă, aflată la mare distanţă de principalele axe de comunicaţie şi la care se ajunge cu dificultate".

Şi „Robinsonii Apocalipsului nenuclear" se întîlnesc întru cauza lor comună. Fac planuri de apărare, se întrajutorează, fac exerciţii. Membrii „Bisericii miniştrilor lui Dumnezeu", conduşi de un anume colonel William Gale, au luat cu asalt, cu cîţiva ani în urmă, garajele californiene, pentru a achiziţiona toate furgonetele înzestrate cu radiotelefoane. „Sîntem războinici, sîntem înarmaţi, sîntem gata să luptăm" — declara colonelul. În statul Louisiana, o altă facţiune de supravieţuitorişti a plănuit, la un moment dat, să golească magazinele de arme, pentru a avea ce-i distribui în cazul în care ea ar trebui, sărmana, să se apere de gloatele de „înfometaţi". În statul Idaho, o altă asociaţie de „supravieţuitorişti" a găsit cu cale să angajeze un expert în sabotaje şi demolări, de la care membrii ei să înveţe cum să blocheze trecătorile şi celelalte căi de acces din munţi, în caz de agresiune.

Alibiul autoapărării şi cultul violenţei

Scenariul după care se conduc „Robinsonii nenucleari" se aseamănă, în linii mari, cu acela după care se călăuzesc confraţii lor „nucleari". Mai întîi, trebuie găsit un culcuş sigur. Apoi, se trece la procurarea de provizii alimentare, de rezerve de apă şi de medicamente. Urmează achiziţionarea de arme, pînă se ajunge la constituirea unor adevărate arsenale. „Mai demult, clienţii noştri căutau mai ales arme de putere slabă, mărturiseşte Lynnie Fletcher, proprietarul unui magazin de arme. De la o vreme însă, se pare că ei nu mai consideră nimic a fi suficient de puternic ca armă de foc. Şi eu cred că, dacă ar putea, ei şi-ar cumpăra chiar şi tancuri. Numai că, în ce mă priveşte, eu nu am de vînzare aşa ceva". De aceeaşi părere este şi Bob Taylor. Scăpat teafăr din războiul din Vietnam, unde a luptat în cadrul unui batalion de elită, înzestrat cu armament sofisticat, el s-a instalat la Rogue River, în Oregon. De acolo, îi învaţă pe clienţii lui Lynnie Fletcher să se servească de revolvere, de puşti şi de mitraliere, dar, în acelaşi timp, şi cum să manevreze pumnalul şi măciuca. Instructori ca el sînt destui. Cum ar fi, de pildă, Mike Mckinney, fost poliţist din Los Angeles. El predă cursuri de „apărare urbană". La cerere, se deplasează chiar la domiciliul clienţilor. Evident, este vorba de clienţi cu o anumită dare de mînă, cărora li se predau, la faţa locului, lecţii despre cum să se baricadeze şi să se apere cît mai eficace în propria locuinţă. „Strategia mea de apărare — explică cu competenţă fostul poliţist

În toată lumea - marşuri pentru pace

branche (ramură). Compuneţi mesaje de pace, întrebuinţîndu-le.

C de la Canada. Nu vrem ca ţara noastră, Canada, să participe la construirea de bombe nucleare. Refuzăm orice fel de arme nucleare pe pămîntul canadian. Nu vrem ca armele nucleare să fie experimentate în ţara noastră. Canadienii au nevoie de produse paşnice şi utile: locuinţe, şcoli, autobuze, trenuri, spitale. C este şi prima literă a cuvîntului „cigogne" (barză), pasărea aceea cu picioare lungi. În Japonia, copiilor le place să facă berze din hîrtie. Barza este o pasăre a păcii.

D de la dalie, floare a păcii. Atunci cînd se va pune capăt tuturor războaielor, lumea va fi la fel de frumoasă ca o grădină cu dalii. Mii şi mii de oameni au manifestat pretutindeni în lume exprimîndu-şi dorinţa de pace. Vrem ca liderii lumii să-şi reglementeze diferendele prin dialog.

E de la entendre (a auzi). Dorim ca liderii lumii să-şi deschidă bine urechile pentru a auzi cererea opiniei publice mondiale: „Opriţi cursa înarmărilor!".

F de la fraternitate. Toţi copii lumii vor putea fi fraţi şi surori. Vrem să creştem într-o lume a păcii şi fericirii.

G de la grand-mère (bunică). Bunicile au grijă de nepoţii lor. Ele le fac pulovere şi mănuşi, trimit scrisori primului ministru pentru a-i cere „să pună capăt cursei înarmărilor".

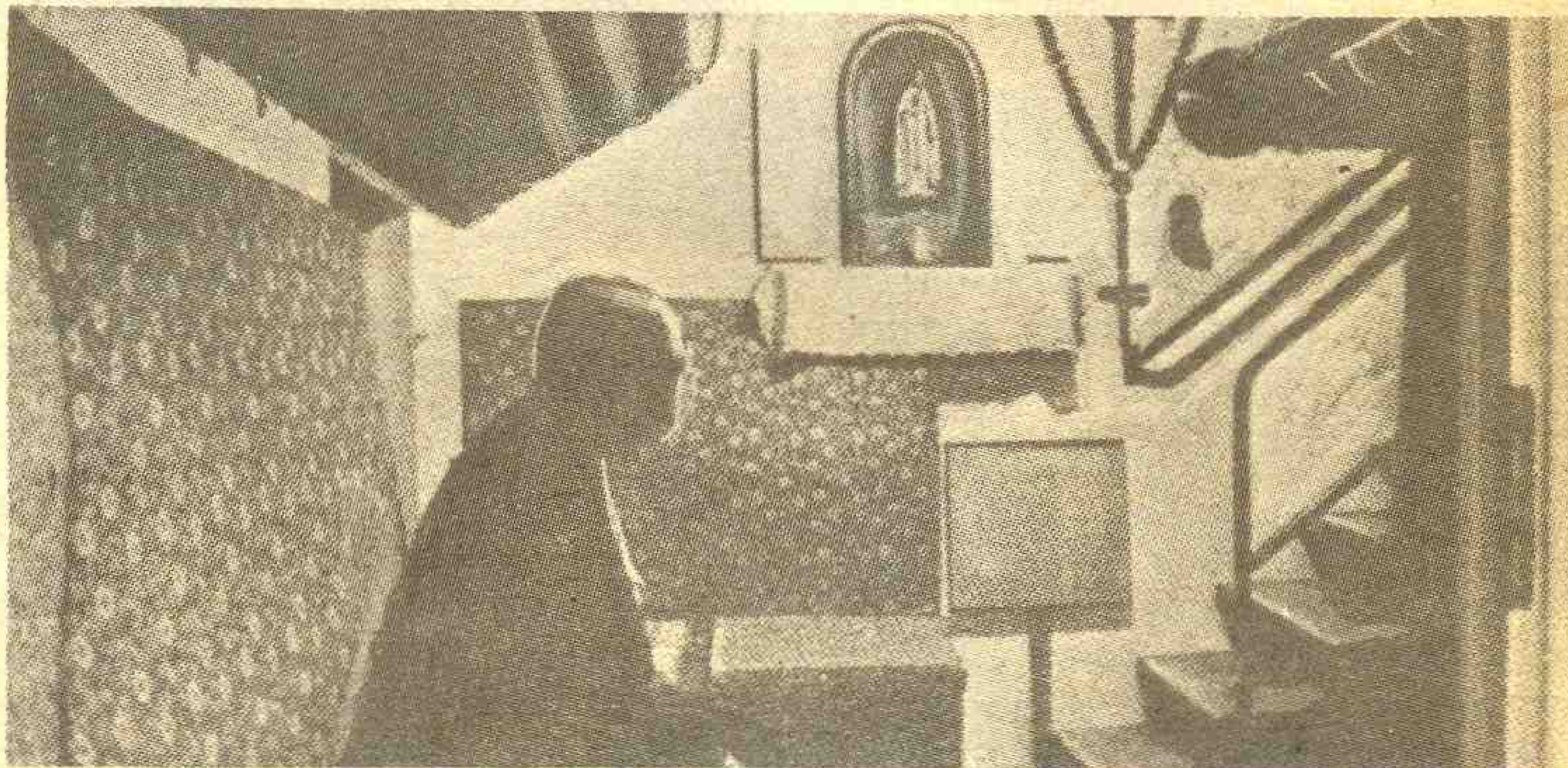
H de la Hiroshima. În acest oraş din Japonia, o bombă atomică lansată de SUA a provocat moartea a mai multe zeci de mii de persoane şi a dărîmat toate clădirile. Şi azi, la 40 de ani de la catastrofă, oamenii mai suferă de pe urma rănilor provocate de explozia bombei sau de pe urma iradiaţiilor. Copiii supravieţuitorilor sînt, deseori, bolnavi. De acum încolo, ştim că un război nuclear ar fi diferit

— este axată pe asigurarea unei vieţi în autonomie, pe un interval de două săptămîni". Dar nici „supravieţuitoriştii" mai săracuţi nu sînt lăsaţi la voia întîmplării. Pentru ei există o adevărată bibliotecă cu cărţi şi broşurele specializate în „arta supravieţuirii". Mai precis spus — arată ziaristul Jay Tuck, care a făcut o anchetă la faţa locului — este vorba de „a învăţa violenţa", care se refugiază în spatele alibiului autoapărării. Volumul „Larder Survival Book" prezintă o gamă bogată de aruncătoare de flăcări pe care şi-o poate meşteri oricine care este cît de cît înzestrat pentru lucrul manual. Pentru autodidacţi, editura „Paladin Press", din Colorado propune cartea, în două volume, intitulată, de-a dreptul spus, „Cum să ucizi". Din teama, însă, că poate titlul cărţii nu este suficient de explicit, autorul — sau autorii ei — au prevăzut-o şi cu o serie de capitole care se intitulează de exemplu: „Munca cu cuţitul", „Decapitarea", „Şi copiii pot să sugrume".

Care să fie numărul de americani care se iniţiază în practica „apărării violente"? — se întreabă autorul anchetei. Un răspuns precis este greu de dat. În orice caz, ei sînt împrăştiaţi pe întreg teritoriul Statelor Unite şi sînt foarte discreţi în activităţile lor...

Unde să fugim de BOMBĂ?

Mania „supravieţuitorismului" nu este chiar atît de gratuită. De pe urma ei trăieşte o întreagă ciupercărie de magazine specializate în vînzarea de lămpi de gaz, vase încăpătoare pentru apă, măşti anti-gaz, haine de camuflaj, binocluri pentru supravegherea pe timpul nopţii. Întreprinderea „Neo Life Company" — cel mai important producător de alimente conservate pe o perioadă îndelungată, care-şi are sediul la Hayward, în California — înregis-

Cu ochii fixaţi la statueta „Sfintei fecioare", inginerul Friedel Jochem se gîndeşte, cu serenitate, la marea conflagraţie nucleară mondială; în adăpostul său antiatomic. Iluzie a supravieţuirii, pentru că, dintr-o asemenea apocaliptică eventualitate, nici măcar „Sfînta fecioară" numai poate ţine în viaţă

de toate celelalte, şi chiar mult mai rău. Iată de ce spunem: „Să nu mai existe vreo Hiroshima!".

I de la imagine. Imagini pentru a descrie pacea, prietenia, adevărul. Litere pentru a scrie scrisori pe tema păcii, pentru a semna petiţii în favoarea păcii.

J de la joie (bucurie). Cînd nu vor mai fi arme îngrozitoare pe Terra, vom sări în sus de bucurie.

K de la kick (şut). În unele ţări, femeile sînt gata să dea un „kick" armelor nucleare.

L de la Lucky Dragon. Acesta era numele vasului de pescuit japonez care a fost supus căderilor radioactive, ca urmare a unei experienţe nucleare efectuate de SUA, în largul insulelor Bikini în 1954.

M de la marş. Pretutindeni în lume, oamenii participă la marşuri pentru pace. Este modul lor de a spune: „Daţi o şansă păcii!".

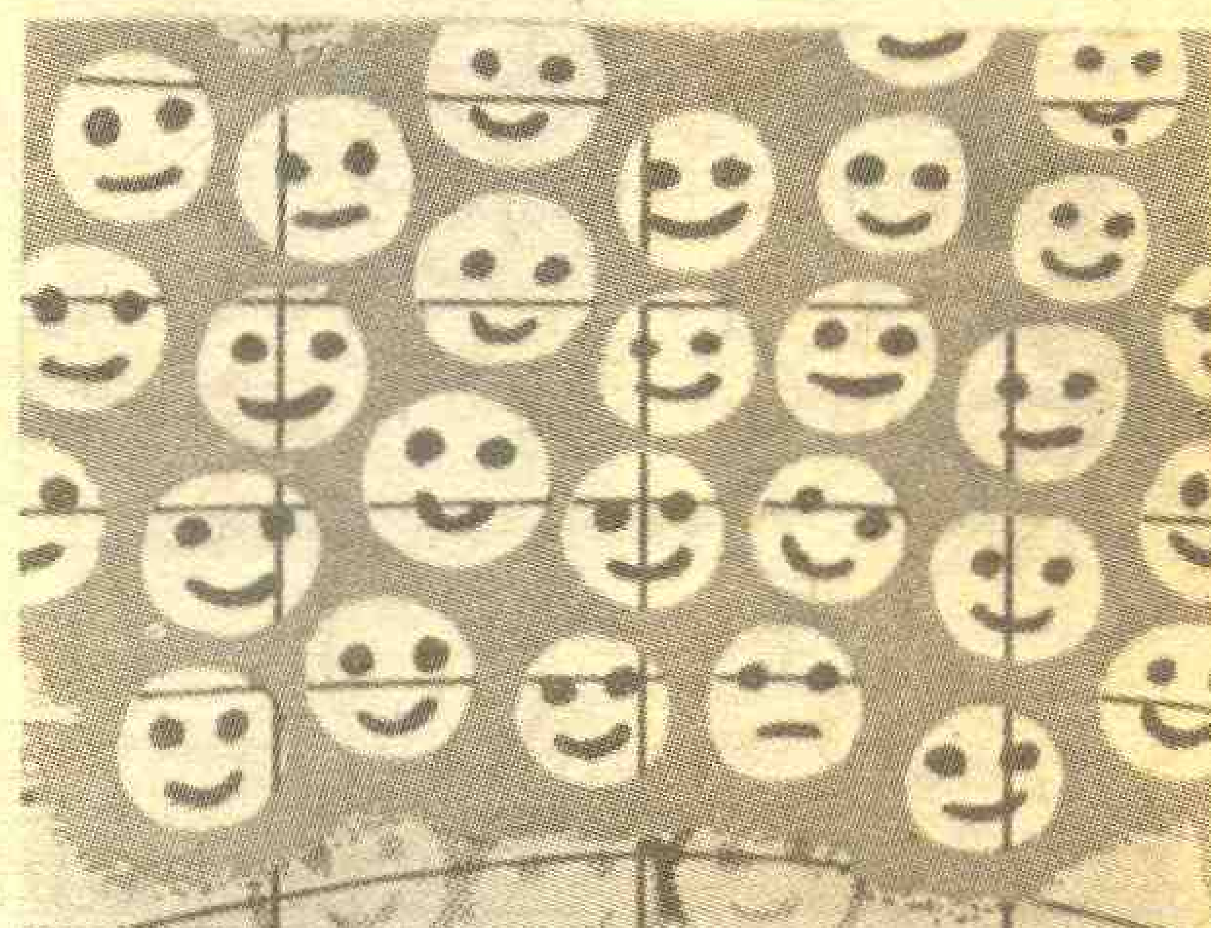
N de la negocieri. Liderii lumii trebuie să se aşeze în jurul aceleiaşi mese şi să discute. Trebuie să elaboreze planuri pentru a se înţelege, pentru a nu se mai recurge la război.

O de la ocean. Să ne întindem mîna peste oceane în spirit de prietenie!

P de la planetă. Dacă iubim cu adevărat planeta noastră, Terra, vom face totul pentru a o salva. Vom încerca să creăm pretutindeni spaţii verzi şi să-i salvăm apa curată. Războiul ne-ar distruge casele noastre frumoase.

Q de la quilt (împletitură). Lumea este ca o împletitură, ca un mozaic. Pătrăţelele sînt divers colorate, dar, împreună, formează un tot. La fel se întîmplă şi cu ţările.

R de la rinocer. Dorim pacea, atît pentru marele

Tineretul '85 - 30 la sută din populaţia lumii

„rino", cît şi pentru micul iepuraş. Războiul le-ar distruge cuiburile.

S de la surîs. Un zîmbet pe o figură fericită ne spune că ne simţim bine. Faceţi să zîmbească şi vecinul. Cînd vom asigura pacea, toată lumea va putea zîmbi.

T de la timp. Oamenii de toate vîrstele acţionează împreună pentru a face din timpul nostru şi din cel ce va veni un timp al păcii.

U de la uniţi. Dacă vom fi cu toţii uniţi în eforturile pentru pace, atunci guvernele vor fi obligate să ne asculte. Uniţi vom fi invincibili.

V de la vacanţă. Pe malul lacului, la mare sau la munte, o lume a păcii semnifică faptul că toţi vom putea petrece o vacanţă fericită.

W de la world (lume). Lumea este plină de oa-

trează cifre de afaceri record, atingînd, nu o dată, peste un milion de dolari pe lună. Principalul său rival, „Mountains Food", publică cu regularitate, în ziarul „Wall Street Journal", pe o jumătate de pagină, o reclamă care reprezintă un bărbat şi o femeie cu figuri disperate, în faţa unui supermagazin închis, şi care se întreabă: „Şi acum, cum o să faceţi pentru ca familia dumneavoastră să nu moară de foame?". Dar partea leului, în această cursă absurdă pentru „supravieţuire", revine, indiscutabil, lui William Pier, care cu vreo zece ani în urmă era doar proprietarul unui garaj şi, de atunci, s-a îmbogăţit, după ce a creat firma „Survival Incorporated", în localitatea Carson din statul California. „S.I.," cum o numeşte el familiar, a devenit cea mai importantă şi lucrativă afacere de vînzări prin corespondenţă a oricărui fel de material, provizii, lichide absolut trebuincioase în cazul unui „naufragiu sub pămînt". Pier este un om de afaceri deosebit de intreprid şi îşi freacă mîinile de bucurie ori de cîte ori în viaţa internaţională apare cîte o criză majoră. Pentru firma sa, o criză este o adevărată mană cerească, cifra de afaceri crescînd spectaculos. Cu o sinceritate dezarmantă, Pier spune: „În fiecare dimineaţă cînd mă trezesc, nădăjduiesc că s-a întîmplat ceva supărător în lume. Teama de război este aur pentru afacerile mele".

Vă imaginaţi, asemenea lui Diogene, cu un contor Geiger în mînă?

„Pentru ce adăposturi?" — pune întrebarea, chiar în titlul unui eseu apărut în urmă cu cîţiva ani, publicistul francez André Frossard. „La ce serveşte un adăpost antiatomic?" — întreabă el, din nou, chiar în prima propoziţie a eseului. Şi răspunsul: „Serveşte la a permite cîtorva privilegiaţi să joace, în realitate, după trecerea taifunului nuclear, într-o nouă versiune a filmului «Planeta maimuţelor», variantă fără maimuţe." Dar — continuă publicistul francez —, pentru a evita consecinţele unui apocalips atomic, nu e de ajuns să cobori într-un adăpost. Mai trebuie să şi poţi ieşi din el. Să presupunem — continuă Frossard — că nu aţi rămîne blocat, în hruba în care v-aţi vîrît, de un morman de ruine constituit într-un fel de lespede funerară. Cum aţi şti, totuşi, dacă primejdia perfidă a radiaţiilor a dispărut? Vă imaginaţi cu un contor Geiger în mînă, asemenea lui Diogene cu lumînarea lui, căutînd o fiinţă umană vie în praful şi în miasmele unui masacru general?

S-ar putea, desigur, considera — spune mai departe André Frossard — că un adăpost nu ar fi neapărat destinat să protejeze populaţia civilă împotriva megatonelor de material de exterminare în masă, ci numai împotriva modestelor kilotone de canonade tactice, care devastează mult, dar nu distrug totul. Or, bombardamentele tactice au loc de regulă pe cîmpul de luptă, nu în spatele frontului. Şi cum, pe de altă parte, e stabilit că nici o fiinţă nu poate spera să supravieţuiască unui bombardament strategic, sîntem îndreptăţiţi să spunem că adăposturile antiatomice nu ar fi bune la ceva decît în toate cazurile în care... nu servesc la nimic. Adică, în cazurile cînd nu te afli nici pe linia de foc, nici în perimetrul unei explozii megatonice. Ce altă concluzie s-ar putea extrage din raţionamentul publicistului francez decît aceea că un adăpost antiatomic nu

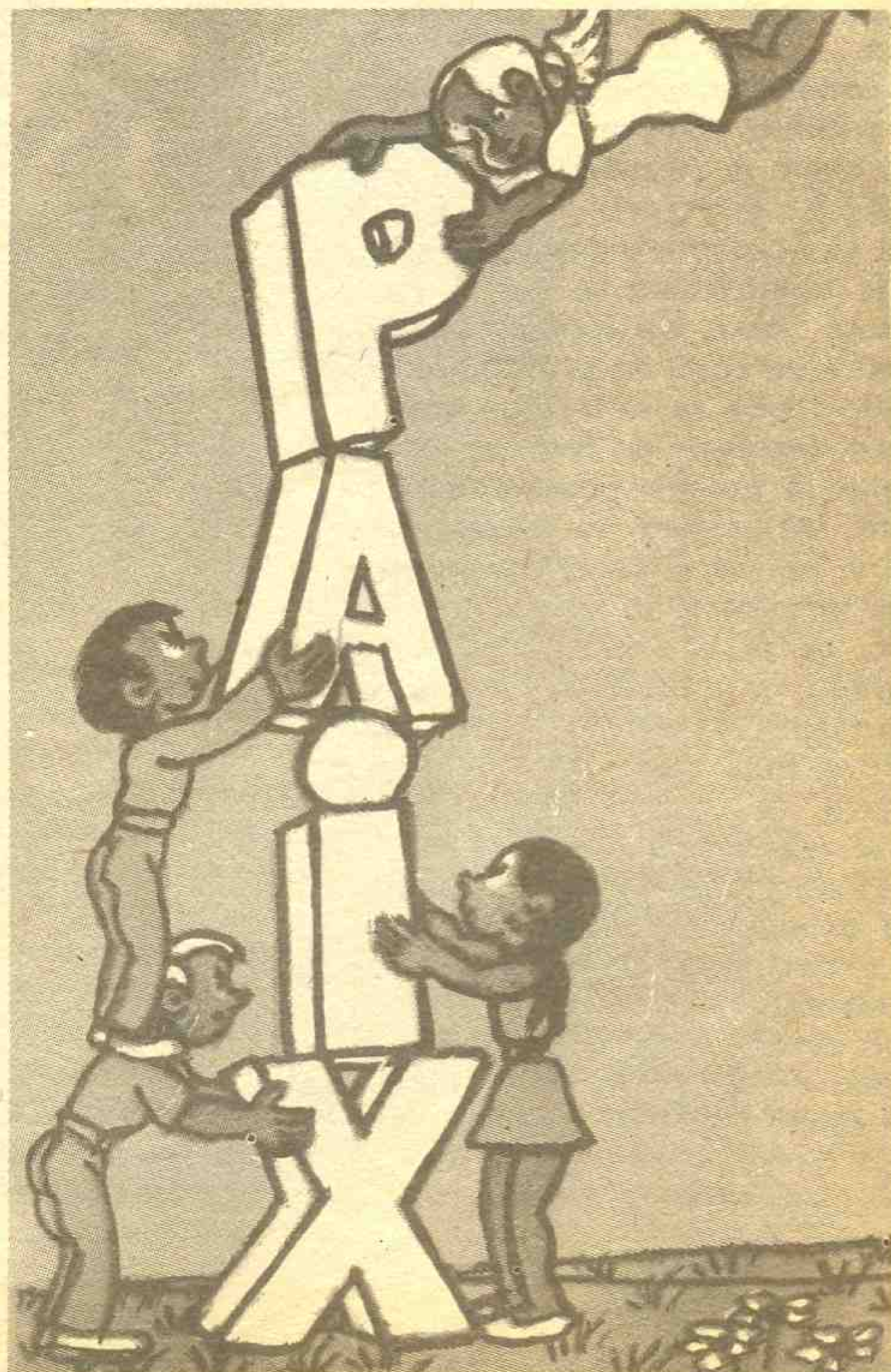
meni: aproape 5 miliarde de suflete! Unii dintre noi sînt şateni, alţii blonzi, unii înalţi, alţii mici, dar cu toţii avem nevoie de pace. Şi o putem impune.

X de la xilofon. Cling, cling, cling, micile beţe cîntă o melodie de pace. Iată un cîntec scris de o canadiană: „Noaptea trecută am visat un vis ciudat,/ Cum n-am mai visat vreodată/ Am visat că lumea întreagă/ Căzuse de acord să termine cu/ războiul". Mai ştiţi şi alte cîntece despre pace?

Y de la yes (da). Taţi, mame, unchi, mătuşi, fraţi şi surori, bunici şi bunicuţe spuneţi cu toţii: „Da, Păcii!".

Z de la zero. Zero arme! Ce zi mare pentru omenire cînd lumea întreagă nu va mai fi decît o imensă zonă fără arme nucleare! La 18 octombrie 1983, Consiliul municipal al oraşului Vancouver declara localitatea zonă liberă de arme nucleare. La 12 decembrie al aceluiaşi an, se inaugura prima placă pe care se putea citi: „Vancouver - intraţi într-o zonă fără arme nucleare".

Desigur, textul scriitoarei canadiene, fiind adresat copiilor, nu este prea complicat, mulţumindu-se să enunţe adevăruri simple, accesibile minţilor fragede, pe al căror sol plăpînd trebuie să cadă sămînţa înţelepciunii, păcii, civilizaţiei, colaborării şi înţelegerii. Dar, tocmai prin simplitatea sa, „Abecedarul păcii" este şi o inedită invitaţie pentru oamenii politici de ale căror decizii depinde pacea lumii. Şi, totodată, este, credem, un „manual" al bunului cetăţean al secolului.

este, nici mai mult nici mai puţin, decît o inutilitate. O inutilitate care, însă, este, în orice caz, costisitoare. Dar şi periculoasă prin diversiunea pe care o poate face. Căci, a te consola cu ideea că, într-un adăpost antiatomic, ai putea sfida, pe cont propriu, indiferent de ce se întîmplă în jurul tău, pericolul atotprezent al armelor nucleare, echivalează cu o iluzie mai primejdioasă ca oricînd.

Unde să fugim de BOMBĂ?

Inimaginabilul nu trebuie să se întîmple!

Ce-ar mai rămîne din lumea noastră dacă s-ar produce „inimaginabilul" dezastrului nuclear se ştie tot mai precis. Independent, savanţi din U.R.S.S. şi S.U.A., deci din ţări în care se cunoaşte mai bine ca oriunde ce ar însemna un război atomic, au ajuns la concluzia că o lume postnucleară nu şi-ar mai justifica numele de **lume**. Modelul creat cu ajutorul unui calculator electronic de oameni de ştiinţă sovietici şi modelul obţinut la Centrul naţional de cercetări climaterice din Statele Unite atestă unul şi acelaşi lucru: în cazul primei lovituri (cercetătorii au pornit de la premisa că se vor folosi 10—15 la sută din armele nucleare existente astăzi în lume) se va produce o noapte globală, care va dura aproximativ un an.

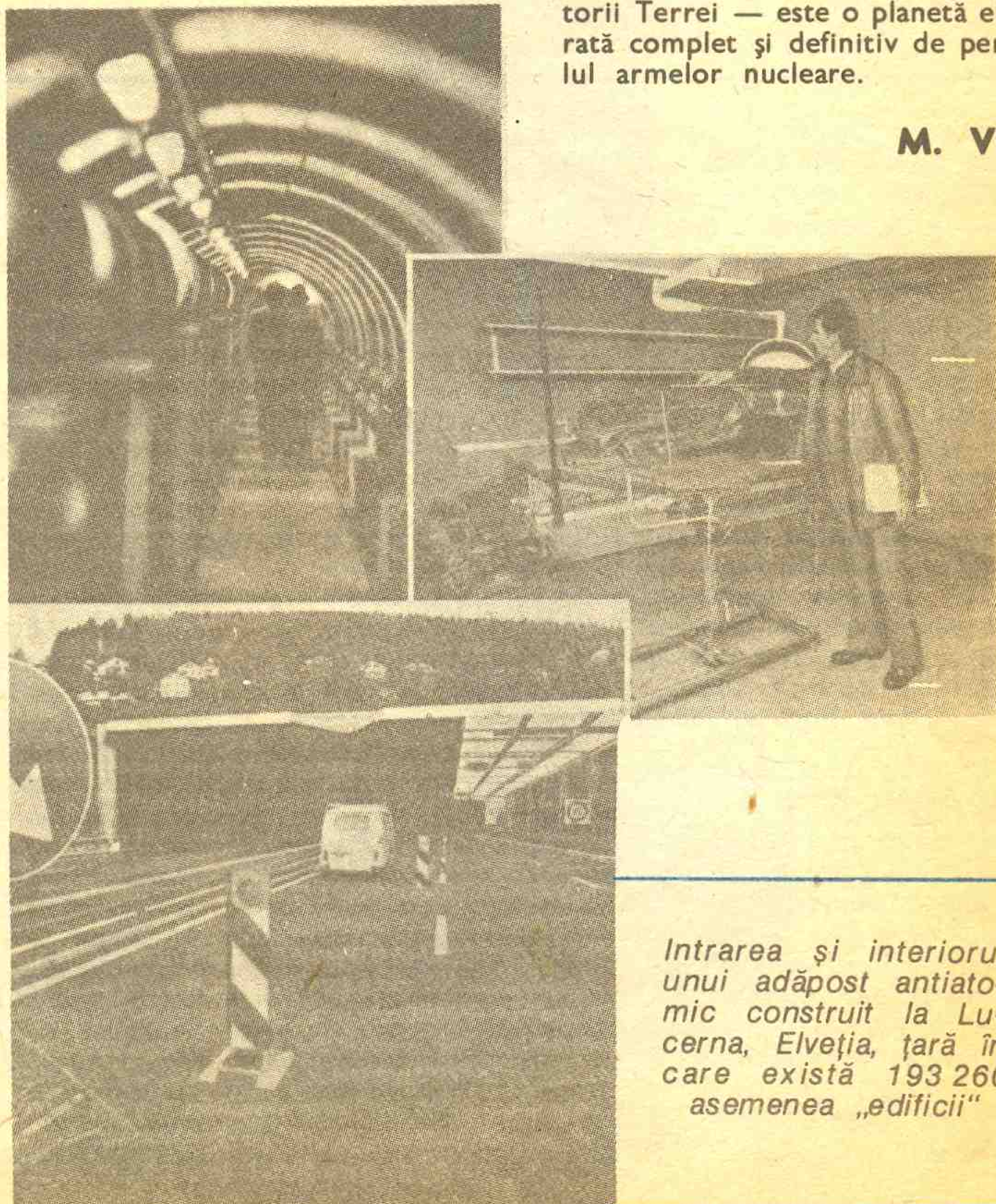
În condiţiile exploziilor nucleare, afirmă Nikita Moiseev, membru corespondent al Academiei de ştiinţe a U.R.S.S., directorul Centrului de calcul al Academiei, deasupra obiectivelor bombardate se vor ridica o cantitate mare de fum şi sute de milioane de tone de praf. Fumul incendiilor, care se va întinde pe continente întregi, va face ca razele Soarelui să nu mai poată ajunge pe Pămînt. Atmosfera va deveni fierbinte în partea ei superioară şi rece în cea inferioară. În straturile superioare, ea se va încălzi pînă la 100 de grade; la suprafaţa Pămîntului, temperatura va scădea mult, adică în prima lună cu 15—20 de grade, iar local, în centrul Siberiei şi pe ţărmul răsăritean al S.U.A., cu 40—45 de grade. În aceste condiţii, se va produce o restructurare globală a circulaţiei atmosferei terestre. Mantaua neagră şi opacă, acoperind cerul, se va deplasa dinspre emisfera nordică spre cea sudică şi va învălui complet Terra. Toate sursele de apă potabilă vor îngheţa, toate legăturile ecologice se vor destrăma, recoltele vor pieri, flora şi fauna vor dispărea. Probabil că o soartă asemănătoare va avea şi viaţa în oceane, întrucît, din cauza lipsei luminii solare, va dispărea planctonul, care constituie baza vieţii în oceanul planetar.

Matematicienii americani au făcut un calcul cert pentru primele 24 de zile după lovitura nucleară. Cercetătorii sovietici au făcut un calcul pentru 380 de zile. Iar tablourile obţinute de Academia de ştiinţe a U.R.S.S. şi de Centrul naţional de cercetări climaterice din S.U.A., pentru prima lună de „iarnă nucleară", practic, coincid.

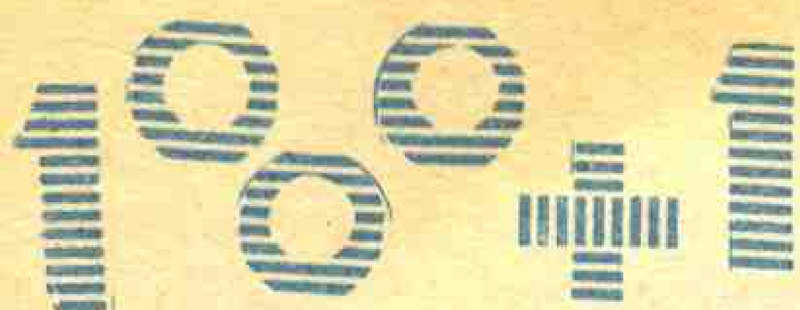
„Iarna nucleară" s-ar instala chiar dacă s-ar folosi „doar" 100—150 megatone de explozibil nuclear. Principalele oraşe din Europa, Asia şi America vor fi cuprinse de foc. Într-un asemenea caz, „iarna nucleară" se va termina nu după un an, ci după cîteva luni, răstimp suficient, însă, pentru ca viaţa pe Pămînt să dispară.

Ideea supravieţuirii într-o asemenea lume a Apocalipsului nuclear, prin fel şi fel de tipuri de „corăbii ale lui Noe" îngropate adînc sub pămînt, se dovedeşte, aşadar, pe cît de iluzorie, pe atît de periculoasă, prin efectele sale diversioniste. Un război nuclear — se ştie prea bine — n-ar înregistra, la sfîrşitul său, nici învingători, nici învinşi şi nici măcar acelaşi sistem ecobiologic la care a ajuns, în devenirea ei, planeta Pămînt. Vor prolifera, într-o lume postnucleară — după cum au constatat oamenii de ştiinţă — îndeosebi gîndacii, şobolanii şi buruienile, adică acele specii care dovedesc o remarcabilă rezistenţă la radiaţii. „Supravieţuitoriştii", orice ar face, oricît de bine s-ar oploşi în adăposturile lor subterane, n-ar putea, odată ieşiţi la suprafaţă, să coexiste în peisajul inimaginabil al dezastrului atomic generalizat. Unicul adăpost antiatomic sigur pentru locuitorii Terrei — pentru toţi locuitorii Terrei — este o planetă eliberată complet şi definitiv de pericolul armelor nucleare.

M. Vlad

Intrarea şi interiorul unui adăpost antiatomic construit la Lucerna, Elveţia, ţară în care există 193 260 asemenea „edificii"

Un vecin deloc obişnuit

Vecinul cancelarului Helmut Kohl, un important politician vest-german, membru al Partidului Liber-Democrat, din actuala coaliţie guvernamentală de la Bonn, a fost inculpat, în cursul lunii martie, de parchetul din Baden-Baden pentru spargerea unei bijuterii. Este vorba de Hans-Otto Scholl, 52 de ani, fost preşedinte al PLD în landul Rhenania-Palatinat între 1974–1981 şi deputat regional între 1968–1983. El deţine o locuinţă în continuarea celei a cancelarului Kohl, în orăşelul Oggersheim, din suburbia Ludwigshafen-ului. Cei doi oameni politici se vedeau cu regularitate pe vremea cînd Helmut Kohl era ministru – prezident al landului (1969–1976). Hans-Otto Scholl este acuzat de a fi furat, la 28 decembrie 1984, 70 de bijuterii în valoare de 2,6 milioane de mărci, dintr-un magazin de lux din celebra staţiune termală Baden-Baden. Două din aceste bijuterii au fost regăsite într-un seif pe care Scholl îl avea închiriat la o bancă din Zürich. Conducătorul liberal fusese deja arestat preventiv la 5 ianuarie 1985. Potrivit presei vest-germane, Hans-Otto Scholl, care trăia cu mult peste mijloacele sale, era plin de datorii.

Oaia cu cinci picioare nu este numai titlul unei spumoase comedii cinematografice, ci şi, iată, o realitate. La Kota Bharu (400 km de Kuala Lumpur), această oaie de trei ani, numită Si Manju (adică „Drăguţa") are într-adevăr cinci picioare, cel „suplimentar" atîrnîndu-i de piept. Insolita vedetă ovină este proprietatea unui bătrîn giuvaergiu, care îşi promovează popularitatea şi pe această cale

Miniaturi...

(Urmare din pag. 117)

nul primăriei, să-mi arunc o privire peste cocoaşele oraşului, zărisem jogger-i pe terasa unui building uriaş, alergînd pe lîngă parapet, ca animalele închise într-o cuşcă. Dacă nu le mai ajungeau strada şi parcul, era treaba lor şi plăcerea lor...

„Uite o pasăre!", spun dinţişorii albi, între care guma se umfla ca un balon. N-aud decît un „Îhîm". „Nu, e un om călare pe un zmeu uriaş!", spun iar dinţişorii. Mormăitul e acelaşi, i s-a adăugat doar pocnetul unei cutii de „Coors" care se desface.

Nu mă uit decît o clipă la bărbatul acela agăţat de o bară sub aripi uriaşe, albastre şi roşii, legănate deasupra colinelor. În partea cealaltă apăruse Oceanul. Calea ferată se deschide lîngă plajă, sub terasament e nisip, o aruncătură de băţ mai încolo valuri mari îşi topesc vîrtoşenia în ţărmul indiferent. Kilometri întregi de plajă îngustă şi goală, ici-colo cîte un grup de oameni, ici-colo cîţiva se încumetă să înfrunte apa. Orizontul e aproape, cam plumburiu, cu irizaţii liliachii. Soarele se rostogoleşte printre nori, ca o monedă imensă, liliachiu şi el. „Uite Luna!", spun dinţişorii. N-am mai auzit mormăitul. „Nu e. N-are cum să fie în partea aceea." „Ba este. Nu vezi că are desenele acelea din Lună?" „Nu e." Pluteşte o neînţelegere în aer, plaja aleargă lîngă noi, apoi dispare, peisajul se usucă lîngă Oceanside, iarba e gălbejită, mai departe un parapet stîncos în stînga şi vile deasupra şi oceanul în dreapta, cu creste albe şi soarele liliachiu încăpăţînîndu-se să semene cu Luna şi să se rostogolească vărgat printre nori şi iarăşi Oceanul dispare, iar cohorta de coline care şi-a aşteptat ceasul se năpusteşte peste noi, verzi, acoperite cu iarbă şi flori, împungîndu-se unele în altele să-şi facă loc, ne prăbuşim între ele, de parcă am căuta adăpost, văile se împăduresc, sînt vizibil foste rîuri sau torente ce-au măcinat stînca, pămîntul e frămîntat cu îndîrjire, dacă n-ar fi înverzit ar trebui să mă înspăimînte şi să-l asemui platourilor selenare; mă cutremur, de parcă gîndul mi-ar fi fost rugăminte ce trebuie îndeplinită, iarba se usucă, înfloresc scaieţii, aridul se întinde ca o plagă, un minut, două, cinci (un alt braţ al caracatiţei deşertice?), însă coşmarul dispare brusc. Deasupra noastră izbucnesc reţelele de autostrăzi încrucişate şi trenul continuă să înainteze lin. Se apropie San Diego.

„Ai avut dreptate", spun dinţişorii albi, pe peron, în clipa în care îşi aşază pălăria de cowboy mai pe ceafă, cît să zăresc pistruii şi ochii albaştri. „Nici nu semăna cu Luna." Răspunsul mormăit nu s-a mai auzit, poate nici n-a mai avut timp să se producă. „Uite o locomotivă Santa Fe, ca pe vremuri. O să mergem cu ea să prindem indieni şi eu să trag cu pistolul?" De turul pantalonilor atîrna un colt uriaş din plastic. La ce i-ar fi folosit pe Lună?

A fi WASPE

(Urmare din pag. 121)

Am prezentat citeva din informaţiile cuprinse în cartea Jacquelinei Thompson şi în alte publicaţii dezvăluind ce se ascunde, de fapt, în spatele faţadei strălucitoare a lumii capitalului şi care este adevărata faţă a superbogătaşilor americani: o lume bîntuită de setea bogăţiei, a profitului cu orice preţ. Medicul psihiatru din New York, Robert Gould, care a îngrijit pe mulţi dintre marii magnaţi, putea să afirme, în cunoştinţă de cauză: „Civilizaţia noastră face din ban echivalentul succesului. Un om nu este apreciat după ceea ce valorează, după calităţile sale umane, ci numai după capacitatea sa de a cîştiga bani, după postul de comandă pe care-l ocupă în lumea pieţei libere". Fireşte, cartea „The Very Rich Book" nu este destinată nici săracilor, nici şomerilor şi nici umiliţilor şi obidiţilor albi sau „de culoare", care se numără cu milioanele în S.U.A. (32 de milioane de săraci, după datele oficiale). Deşi în carte nu se spune nimic despre aceşti dezmoşteniţi ai societăţii capitaliste, citind-o îţi poţi da seama foarte bine cît de adîncă este prăpastia dintre cei care au totul şi sînt o mică minoritate şi cei care nu au nimic şi care constituie majoritatea în orice ţară occidentală.

Pădurea de piatră

O societate italiană de botanică a ajuns la concluzia că, în cîţiva ani, frumosul oraş Florenţa ar putea deveni „O pădure de piatră“, fără un strop de verdeaţă.

La falnicul răsărit al devastatoarei poluări trebuie să-şi închine frunza veşnic verde pînă şi celebrii chiparoşi florentini. Chiar „arborele de fier“, care poate creşte şi pe stîncă, este victima gazelor ce se degajă în sol de la conductele subterane. Cazul Florenţei nu este izolat. Pinii de pe litoralul italian au început să dispară, distruşi de reziduurile toxice deversate în mare de întreprinderile industriale.

Biologii susţin că, în mai puţin de zece ani, dacă nu se vor lua măsuri urgente, în Italia nu va mai exista nici măcar un singur ulm, iar ceilalţi arbori vor atîrna, şi ei, la marginea prăpastiei. Se pare că gustul pentru profitul imediat l-a atrofiat pe cel pentru frumuseţile naturii, şi cauza nu este singura. Cuvintele unei tinere, inserate într-o revistă occidentală, sînt edificatoare: „Am fost atacată de mai multe ori în decursul unui an, în apropierea străzii pe care locuiesc. De două ori, mi s-a furat poşeta. Acum, îmi este frică. Încep să fug cînd aud paşi în urma mea pe trotuar“.

Cum poate cineva să se gîndească la viaţa arborilor din oraşul său, cînd însăşi existenţa sa este ameninţată la tot pasul? Furturile, jafurile (în Italia este prădat, în medie, un muzeu pe an), răpirile, sechestrările, crimele de tot felul fac neîncăpătoare paginile multor publicaţii occidentale. Atunci cînd trăieşti într-o continuă insecuritate, este greu să te extaziezi în faţa parfumaţilor chiparoşi...

În timp ce oamenii îşi decimează (conştient sau nu) mediul care le-a dat viaţă, regnul vegetal recurge la tactici nebănuite pentru a supravieţui. Un grup de glaciologi a descoperit, pe temelia gheţarilor de la Polul Nord, cîmpii de alge care pot reînvia după o perioadă de îngheţare de peste... o sută de ani.

Noroc că natura are grijă să pună cîte ceva deoparte şi pentru generaţiile viitoare...

Groapa Marianelor!

Anul viitor se vor împlini opt decenii de la ultima mare erupţie vulcanică a celebrului Vezuviu. Cu ocazia acestei aniversări, aproximativ două sute de alpinişti şi speologi au început, de pe acum, curăţarea culmilor şi a craterului. Din nefericire, vulcanul nu-şi va putea îmbrăca „lava de sărbătoare“ decît peste aproape douăzeci de ani, pînă atunci fiind nevoit să se acomodeze cu „toga de lucru“, peticită cu sticle goale, cutii de conserve ruginite, ambalaje de toate formele, culorile şi dimensiunile cu care unii turişti îşi „semnează“ vizita pe culmile Vezuviului. Autorităţile locale „speră“ să nu aibă loc nici o erupţie violentă în următorul deceniu, pentru că, în condiţiile respective, reputatul vulcan ar semăna cu o maşină de salubritate sub care a explodat o bombă.

În asemenea situaţie, o invitaţie sigură ar fi fost aceea de a escalada Everestul. Alpinistul italian Rene Ghilini afirma, cu durere, că şi pe „acoperişul lumii“ s-au adunat gunoaie, încît tabăra-bază situată la 5200 m altitudine va deveni (dacă vizitatorii, fascinaţi de măreţia peisajului, vor uita rămăşiţe de alimente, de corturi, baloane de oxigen şi altele) un „imens maidan de gunoi“, asemănător cu cele care se află la marginea marilor oraşe.

După această mărturisire, să nu ne mire dacă, în deceniul următor, vreun cercetător al lumii subacvatice va declara că Groapa Marianelor s-a umplut în urma deversării reziduurilor industriale, care se cereau îndepărtate — în taină şi cît mai mult — de mirosul fin al ecologilor.

Gibonii cîntă

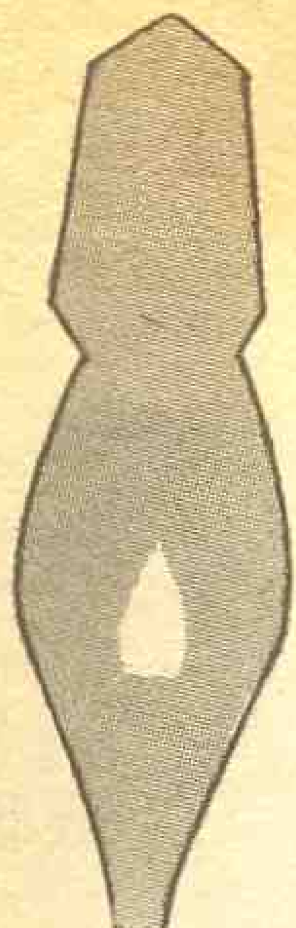
Profesorul Healtime, de la Universitatea din Walles, a afirmat, în urma unui îndelungat studiu, că gibonii au, spre deosebire de celelalte maimuţe, surprinzătoare calităţi muzicale, asemănătoare cu trilurile unor păsări. Scopul fiecărui cîntăreţ gibon este de a-i transmite pe „portativ“ vecinului său pînă unde se poate întinde cu gardul în ornamentarea „muzicală“ a rămuroaselor lor locuinţe. Operaţiunea poate dura peste o sută de minute în şir. Intensitatea mesajului muzical depinde de distanţa dintre interpreţi.

Într-o lume a violenţei, a abuzurilor de putere, a încălcării celor mai fireşti drepturi la integritate teritorială, gibonii îşi rezolvă dificultăţile de graniţă... cîntînd. Deşi coborîrea din copac a însemnat o ascensiune pe scara evoluţiei, se pare că unele bune obiceiuri dobîndite anterior s-au pierdut pe drumul spre civilizaţie.

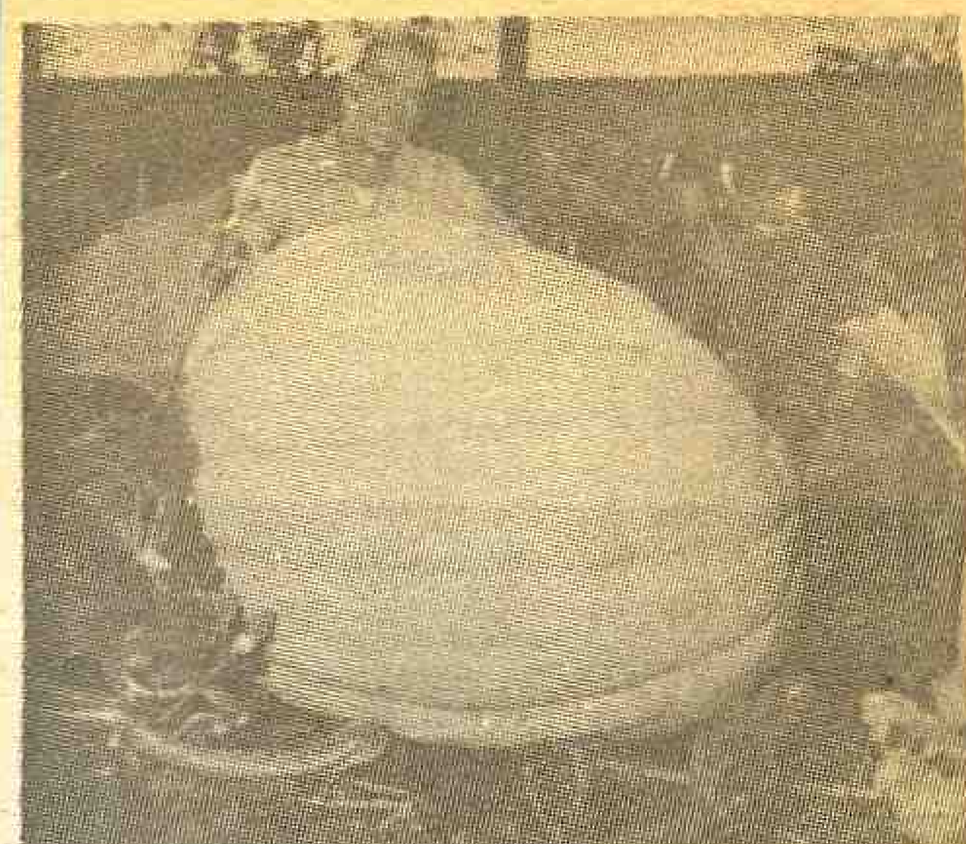
Ştefan Cârjă

O întrecere originală la Luanda – „sprintul chelnerilor“, o competiţie de viteză pe distanţa dc doi kilometri. Evident, cu o tavă în mînă pe care se găsesc două pahare pline şi o sticlă!

Din cartea recordurilor

Cel mai mare dovleac din lume - 223,8 kg - a fost obținut de Howard Dill (Canada), în 1981

Orașe

La Paz, capitala administrativă și de facto a Boliviei, se află la o altitudine de 3 631 m deasupra nivelului mării. Aeroportul El Alto este la 4 080 m. Orașul a fost fondat în anul 1548 de către Alonso de Mendoza, pe locul satului indian Chuquiapu. Numele său inițial era de Ciudad de Nuestra Senora de La Paz (Orașul doamnei păcii), dar, în anul 1825, a fost botezat La Paz de Ayacucho, care este, și în prezent, numele său oficial. Sucre — capitala legală a Boliviei — se află la 2 834 m deasupra nivelului mării.

Noul oraș Wenchuan, fondat în anul 1955 pe drumul Chinghai-Tibet, la nord de Tangia, este cel mai înalt din lume, la 5 100 m deasupra nivelului mării. Cele mai înalte așezări din lume se află la Basisi, India, lîngă granița cu China la 5 988 m.

Cel mai mare oraș situat la cea mai mare depărtare de mare este Urumchi, capitala Regiunii Autonome Uighure, din China, situat la o distanță de aproape 2 250 km de cel mai apropiat țărm. În anul 1974, populația lui a fost estimată la 320.000 locuitori.

În 1978, neozeelandezul I.G. Scott a recoltat acest morcov de 7 kg, record în materie

Cea mai mică

● Cea mai mică țară independentă din lume este Vaticanul (Stato della Città del Vaticano), care este cuprins în teritoriul Romei. Suprafața acestui stat măsoară 44 hectare.

● Țara riverană cu cele mai scurte țărmuri este Monaco, cu 5,61 km.

● Cea mai mică republică din lume este Nauru, situată la mai puțin de 1 grad sud față de Ecuator, în Pacificul de vest, care a devenit independentă la 31 ianuarie 1968. Suprafața ei este de 2129 ha și are o populație de 7 000 locuitori.

● Reședința oficială, din 1834, a Marelui Maestru al Ordinului Cavalerilor de Malta, totalizînd 1,2 ha și cuprinzînd și Villa del Priorato di Malta, situată pe cea mai joasă din cele șapte coline ale Romei, se bucură de anumite privilegii diplomatice. Ordinul a acreditat reprezentanți pe lîngă unele guverne străine și, de aceea, este citat, uneori, ca fiind cel mai „mic stat" din lume.

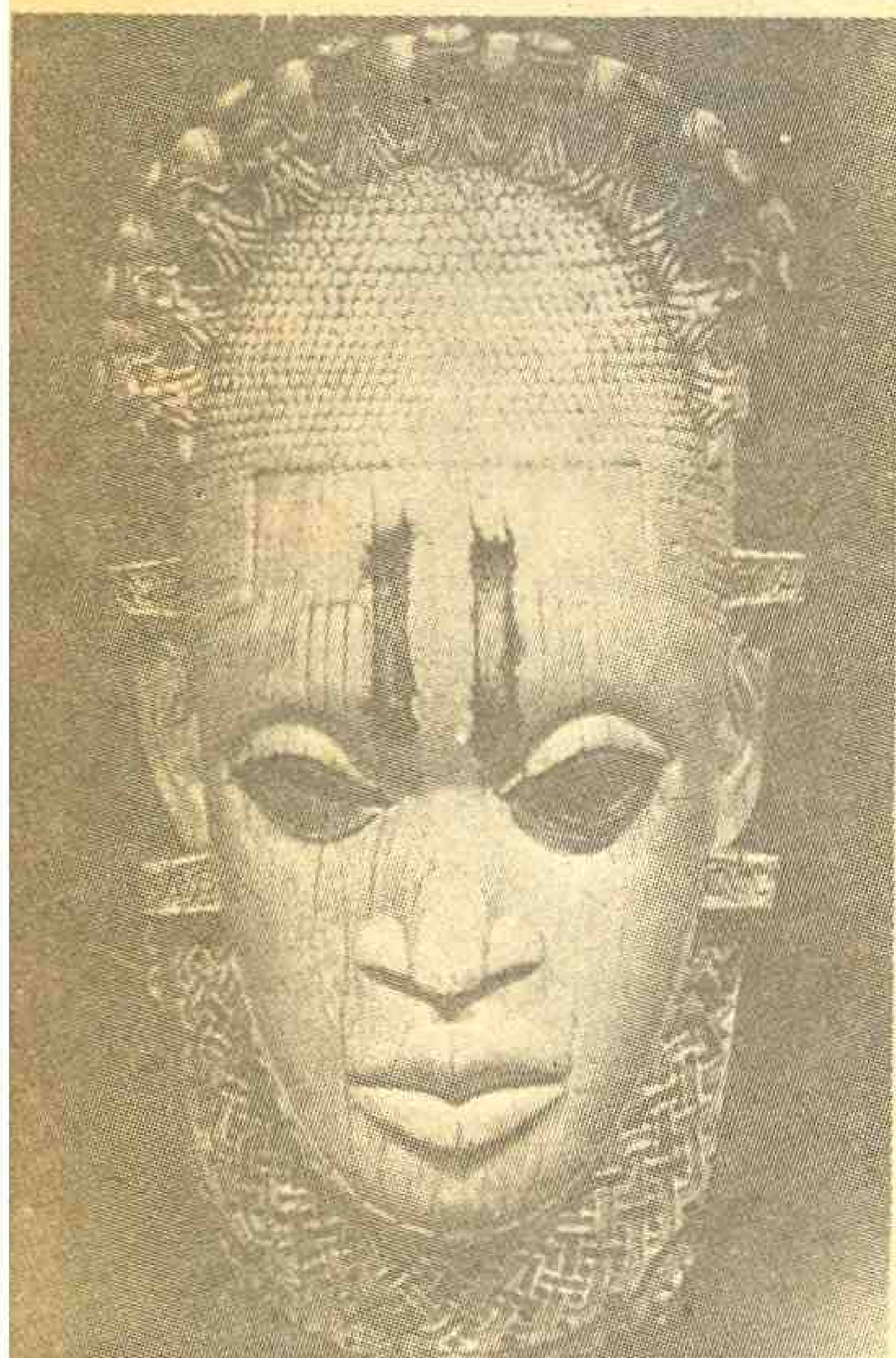

Yasumasu Kanada și Yoshiaki Tamura, japonezii care au calculat valoarea lui „pi" cu 8 388 608 zecimale. În calculele obișnuite, această valoare se ia cu două zecimale (3,14)

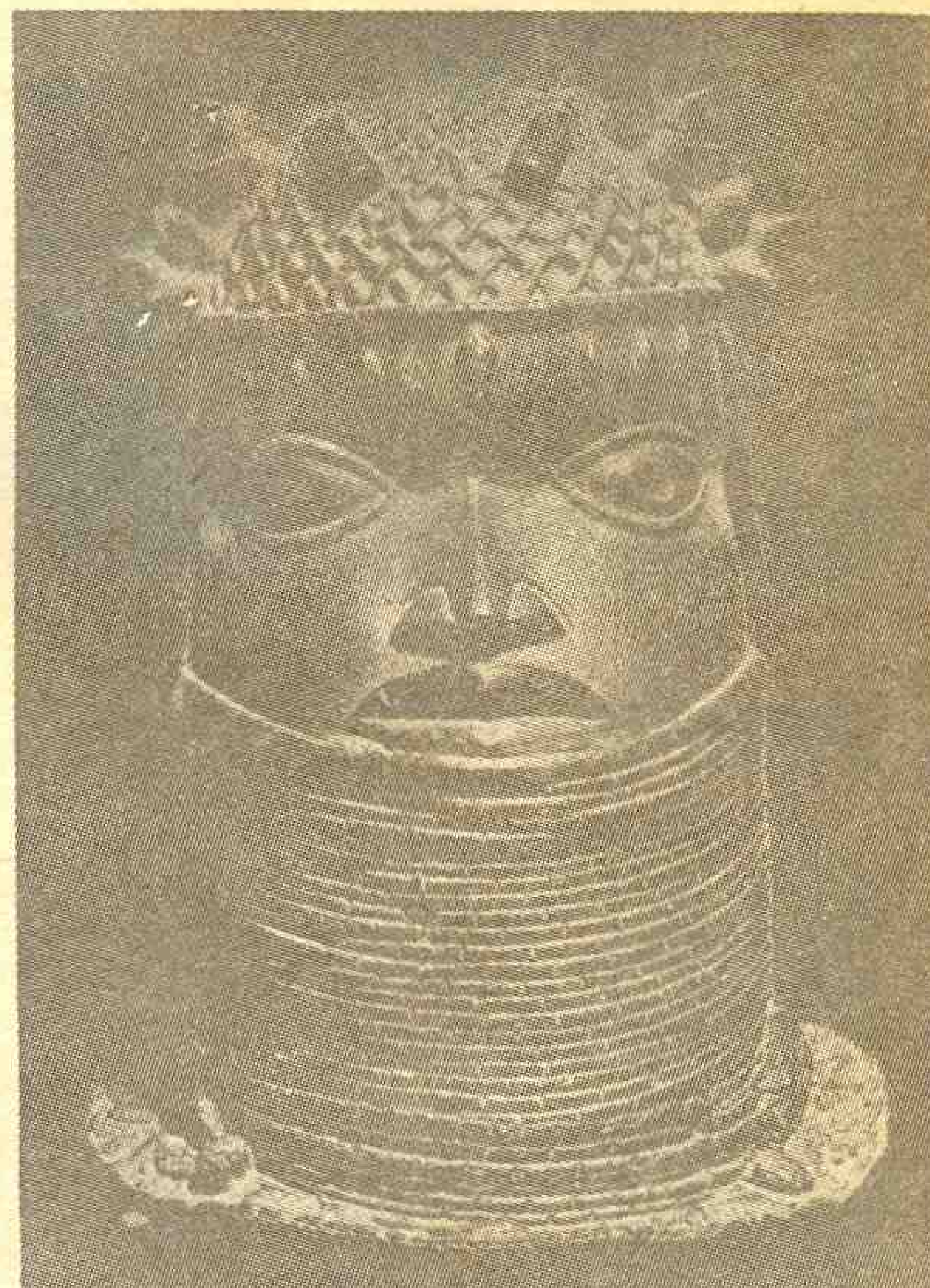
Automobil

Cea mai scumpă mașină de serie britanică este „Rolls Royce", cu 8 cilindri și cu o capacitate de 6750 cmc Camargue, cotat, în iunie 1983, la prețul de 83.122 lire sterline. Modelele efectuate la comandă sînt, bineînțeles, mai scumpe. Astfel, firma Jack Barclay Ltd din Londra oferă spre vînzare, contra sumei de 300.000 lire sterline, un Rolls-Royce Phantom VI, prevăzut cu plăci de blindaj. Singurul posesor a mai mult de 25 de mașini Rolls Royce noi este presupus a fi Bhagwan Shri Rajneesh, misticul indian stabilit în Rajneeshpusam, Oregon, SUA. Aceste mașini i-au fost donate de către „discipolii" săi fanatici.

CONTRABANDA cu opere de artă

Mască din Benin (secolul 16), în prezent aflată la The Museum of Mankind, Londra

Cap de bronz al unui rege din Benin, datînd probabil din secolul 16 - exponat al Muzeului de Arte Africane și Oceaniene, din Paris

„La căderea serii, mica expediție reuși să ajungă la obiectiv — ruinele de la La Naya, în pădurea tropicală guatemaleză. Arheologul american Graham și cei trei însoțitori autohtoni au defrișat repede, cu macetele, un luminiș pentru a instala tabăra. În momentul în care au aprins focul, în jurul lor au început să șuiere gloanțele. Călăuza lui Graham, pădurarul Pedro Arturo Sierra, căzu rănit mortal. Odată cu ivirea zorilor, supraviețuitorii au descoperit urmele celor care au tras asupra lor, și au dedus că nu erau altcineva decît așa-numiții «esteleros», grupuri organizate de contrabandiști ce jefuiesc operele de artă ale vechilor ruine maya. Ei fuseseră surprinși de arheologi tocmai în timp ce încercau să desprindă o stelă a templului. Graham nu și-a mai continuat cercetările în periculoasa pădure tropicală, ci în tenebroasa lume a unor galerii americane de artă. Și, într-adevăr, aici el a reușit să găsească o impozantă stelă guatemaleză din calcar, cîntărind peste o tonă. Ea se afla la Santa Fe Springs în California. Clive Hollinshead, proprietarul galeriei, cerea, pentru antichitatea maya, 300 000 dolari." Cazul stelei maya — relatat de revista „Der Spiegel" din R.F.G. — nu este singular, întreaga „lume a treia" continuînd să fie supusă unui adevărat jaf cultural, care îi răpește, de cele mai multe ori pe căi ilegale, operele de artă create de-a lungul secolelor, pentru a le pune la dispoziția lumii bogate. Iată un alt exemplu menționat de revista vest-germană: în mica localitate Sivapunam, din sudul Indiei, țăranii au descoperit cu stupoare că o statuie a lui Șiva a fost furată și, pentru a nu se observa lipsa ei, înlocuită cu o copie ieftină a zeității hinduse. În prezent, statuia de bronz originală a „zeului dansului cosmic" se află în colecția industriașului american Norton Simon. „Am cheltuit, în ultimii doi ani, între 15 și 17 milioane dolari pentru opere de artă din Asia" — declară miliardarul american. Și nu se sfiește să adauge: „Majoritatea le-am obținut de la contrabandiști".

De curînd, a făcut vîlvă furtul unor lucrări de artă din Peru. Cînd vameșii de la aeroportul din Washington au deschis cele patru geamantane ale pasagerului David Bernstein, întreaga vamă s-a umplut de un miros insuportabil. Dar, între veșmintele putrezite ale mumiilor ce zăcuseră poate mii de ani în pămîntul peruan, vameșii au avut surpriza de a descoperi o mască mortuară din aur și argint, bijuterii din lapislazuli și vase de lut — o întreagă comoară de artă precolumbiană, pe care întreprinzătorul american reușise să o scoată prin contrabandă din Peru. „Așa ceva nu avem în muzeele noastre" — arăta expertul în probleme de artă, Clifford Evans, după ce a examinat comoara contrabandistului Bernstein, ce a fost prezentată la o expoziție a renumitei „National Geographic Society" din Washington, „și așa ceva nu există nici în muzeele peruane" — preciza el.

Bronz african din Insula Jebba; nu se cunoaşte unde se mai află

Ceramică aparţinînd culturii Nok, (perioada 900 î.e.n. şi 200 e.n.). Actualmente se află la Muzeul Naţional din Jos, Nigeria

Placă de bronz, probabil din secolul 17, furată din Muzeul Naţional din Lagos (Nigeria)

Legea junglei şi arta

Comerţul cu vechi comori de opere de artă din „lumea a treia" în beneficiul unor colecţionari din bogatele state industrializate a devenit o afacere de miliarde — cu o reţea la fel de complicată ca aceea a comerţului ilicit cu droguri. Două treimi din obiectele de artă şi cultură africană aflate în Europa şi S.U.A. au fost aduse de pe continentul negru, potrivit experţilor, în ultimele decenii. Şi nu pe căile comerţului legal, ci folosindu-se fără scupule în acest scop orice prilej. De pildă, în 1971, în cursul conflictului indo-pakistanez, nu datorită luptelor, ci jafului ce a urmat lor, au fost distruse nu mai puţin de 200 de temple hinduse şi furate sau deteriorate definitiv peste 6000 de sculpturi — declara directorul Muzeului naţional al Bangladeshului, Enamul Haque.

Contrabandiştii s-au folosit inclusiv de elicoptere pentru a prăda din templele Maya din America Centrală sculpturi antice de mare valoare artistică. S-a ajuns chiar la un gen de „furt á la carte", căci clienţilor din New York, de pildă, le-a fost prezentat, în ultimul timp, un catalog cu oferte de opere de artă din diferite părţi ale „lumii a treia", pentru a fi procurate, pe căi ilegale, eventualilor amatori.

Ziaristul american Karl E. Meyer consideră, în cartea sa „Jefuirea trecutului", că vinovat pentru această situaţie scandaloasă este comerţul internaţional de artă, care, prin centrele sale din ţările occidentale, „a făcut ca lăcaşurile de cultură antică să devină ţinta unei ofensive fără precedent a jafului". Istoricul elveţian Pierre Bucrey releva că „orice săpături ilegale provoacă distrugerea contextului arheologic".

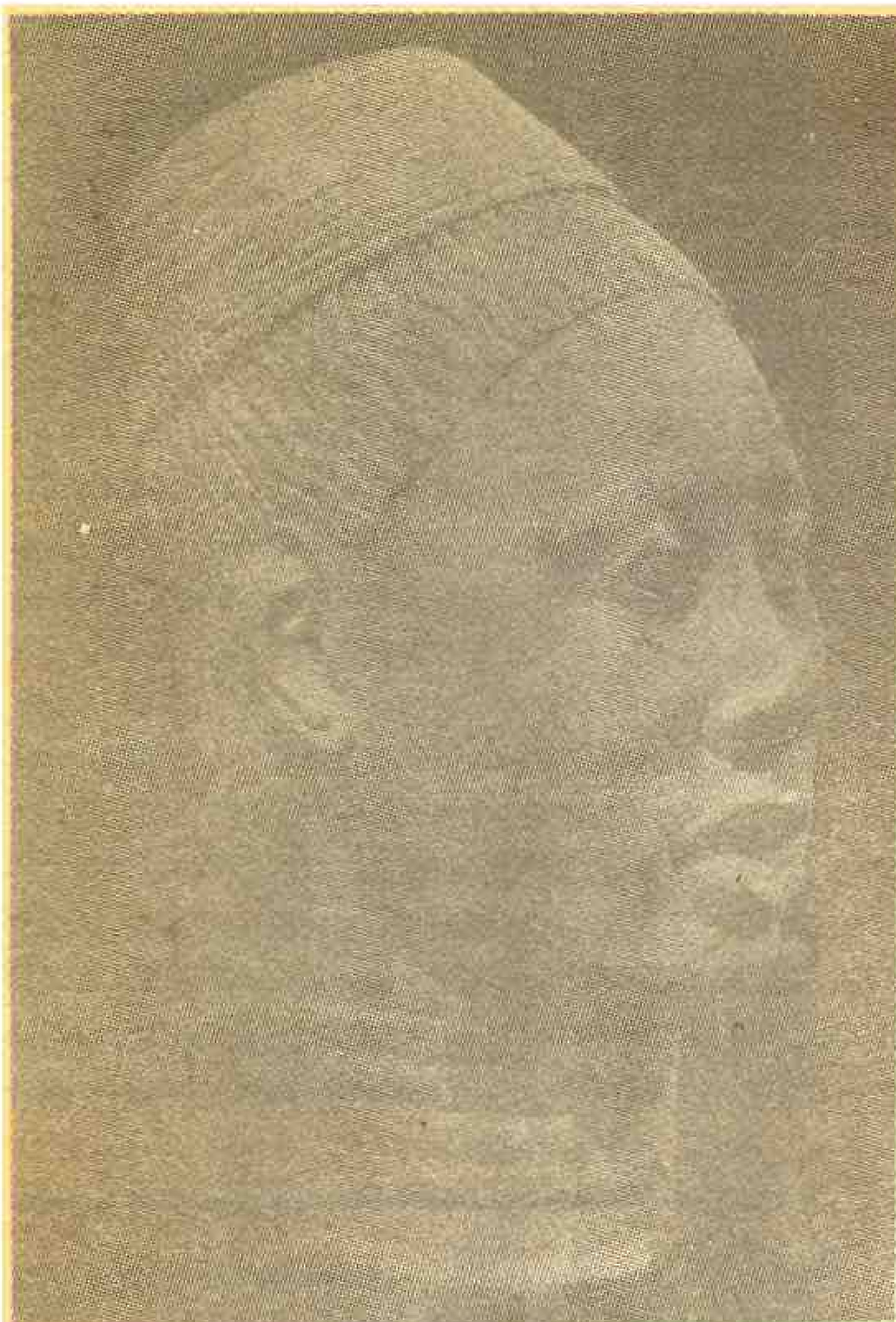
„Pentru lumea a treia «terms of trade» (condiţiile comerciale) ale acestei pieţe tenebroase sînt, deseori, mai proaste decît în cazul zahărului şi cafelei", arată Herbert Ganslmayr, directorul Muzeului „Ubersee-museum" din Bremen, preşedinte al Consiliului internaţional al muzeelor. Căci „huaqueros" (cum sînt numiţi jefuitorii de comori de artă, în Peru, Ecuador sau Columbia) sînt, în majoritatea cazurilor, ţărani săraci, care, pentru cîţiva dolari, vînd valori inestimabile din moştenirea culturală a strămoşilor, de cele mai multe ori nefiind conştienţi de preţul lor real.

„Delicte onorabile"

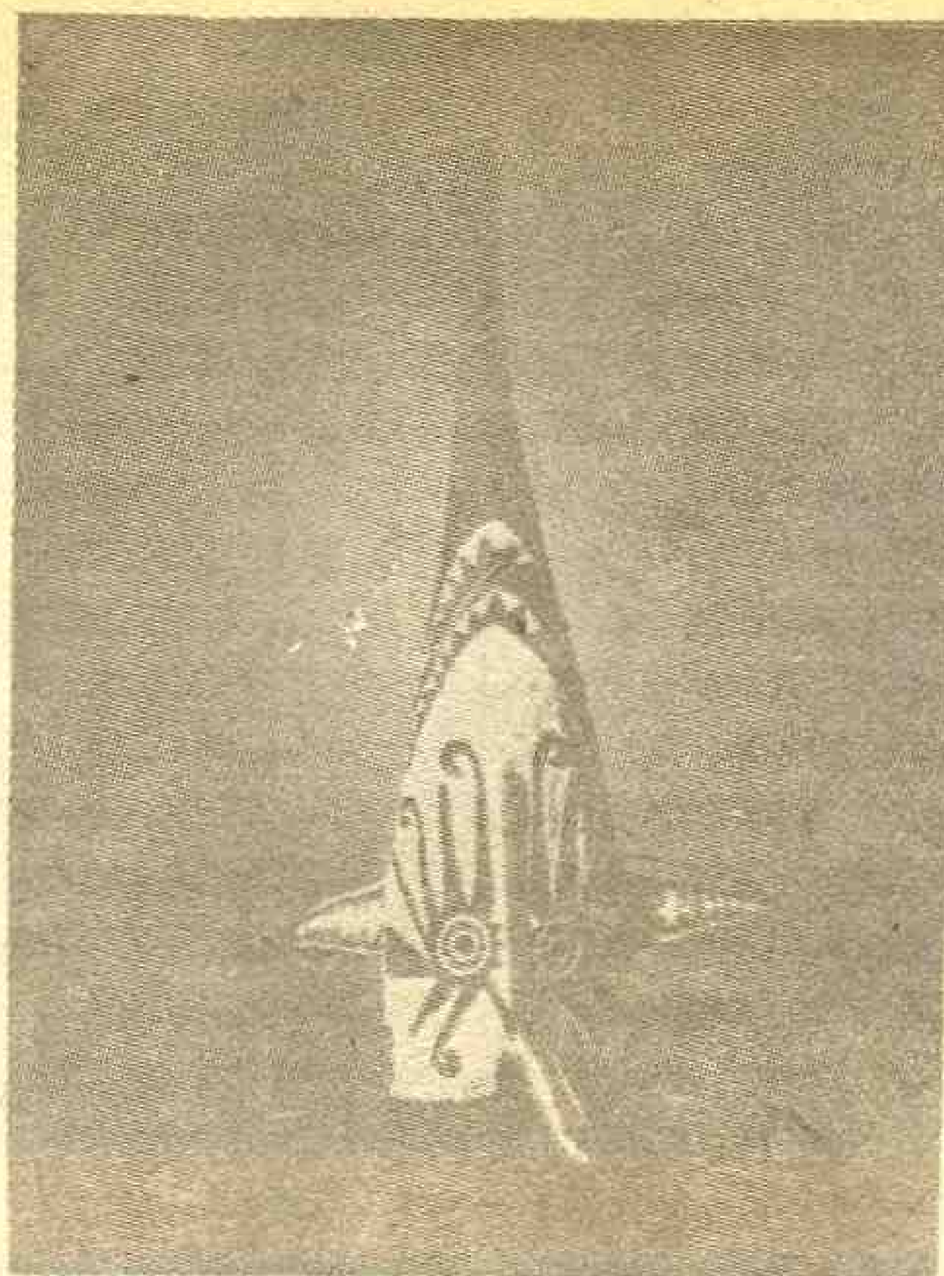
Avînd în vedere situaţia economică dificilă din ţările în curs de dezvoltare, nu este de mirare că „indios" din satele andine, unii paznici prost plătiţi ai muzeelor din anumite ţări africane sau slujitori ai templelor asiatice mai încearcă să-şi procure, pe căi nu prea curate, cîţiva dolari care, poate, în unele cazuri, înseamnă hrană pentru ei şi familiile lor. Însă instigatorii, cei care obţin din această afacere profituri uriaşe, sînt marii comercianţi de articole de artă, cum ar fi, de pildă, cei de pe Madison Avenue din New York, de la galeriile de artă din Londra sau din München, aşa-numita „Swiss-Connection" (filiera elveţiană) care constituie un gen de placă-turnantă a contrabandei cu opere de artă şi are puternice baze la Zürich şi Basel, precum şi clienţii acestora. „Arta poate fi cea mai eficientă formă de investiţii", aprecia revista financiară americană „Fortune". Pentru că preţurile cresc mereu. Şi acest lucru nu este greu de explicat, cel puţin pentru piaţa americană, pentru că, aici, colecţionarii se bucură de avantaje fiscale extraordinare, atît la achiziţionarea obiectului de artă, cît şi în urma donaţiilor făcute muzeelor, ce atrag după ele reduceri de impozite.

Aceste legi fiscale au facilitat un adevărat „boom" al colecţiilor de artă în perioada de după cel de-al doilea război mondial. Dar, totodată, au dus şi la creşterea preţurilor în asemenea măsură, încît comerţul ilegal de artă a devenit o afacere extrem de rentabilă. În plus, din punct de vedere legal, contrabanda este aproape lipsită de riscuri, deoarece numeroase ţări, deşi au adoptat legi ce interzic exportul propriilor comori de artă, nu s-au grăbit să încheie şi acorduri bilaterale care să asigure înapoierea avutului artistic al altora. Jaful operelor de artă se bucură încă de statutul de „delict onorabil"!...

Deşi se poate spune că afaceriştii occidentali se comportă în „lumea a treia" ca într-un fel de magazin de artă cu autoservire, acest adevărat jaf mai este, uneori, mascat sub eticheta de „conservare a culturii". „În fond, pretinde Lowell Collins, expert în artă precolumbiană din Houston (Texas), toate aceste exponate nu se bucură, în ţările lor de origine, de apre-

Cap în teracotă (secolul 12–15), expus actualmente la Muzeul din Ife (Nigeria)

Exportată ilegal din Papua-Noua Guinee, această mască a fost restituită de Australia și se găsește, astăzi, în Muzeul Național din Port Moresby

Ceramică Jama-Coaque, înfățișînd o femeie ornată prin tatuaj sau pictură corporală (aprox. secolul 5 î.e.n. - secolul 5 e.n.)

cierea care li se cuvine. Aici (în Occident), ele sînt puse la dispoziția oamenilor instruiți". Aroganța argumentului este de un cinism ce n-ar mai trebui poate demonstrat. Revista „Der Spiegel" releva, în context: „Prin aceasta, contrabandiștii de azi, ce operează în domeniul artei, continuă tradiția acelor colonialiști, a căror faimă de fini colecționari de artă se dovedește a fi — analizată mai îndeaproape — cu totul falsă, adevărul istoric nefiind decît unul și același: aproape fără excepție, ei erau tîlhari și jefuitori". Și revista vest-germană adaugă: „Colonialiștii din secolele trecute împachetau și expediau acasă, după bunul lor plac, obiectele de artă ale băștinașilor, în cazul cînd — așa cum s-a întîmplat pe vremea conchistadorilor avizi de aur — nu au distrus culturi întregi în America de Sud și Centrală". Secolul al XIX-lea își justifica, țara stială, jaful cultural, afirmînd ca antichitatea nu a fost decît o „terra incognita", ce trebuie să fie descoperită. La Londra și Petersburg, Viena, Paris și Berlin, prăzile, atît de ușor obținute, erau expuse în muzee de antichități și elogiate drept „epoci de strălucire ale omenirii". Din Egipt și din Irak, din Grecia și Turcia, Ceylon sau Africa de Vest, stăpînitorii și chiar cercetătorii au luat tone întregi de antichități rare, fără nici un respect față de cultul ce le era consacrat sau de proprietatea în care se aflau. Britanicii și francezii au acaparat, în condițiile unei concurențe reciproce, acerbe, obiecte de artă și antichități din Orient, ce se află și astăzi în muzeele lor bogate, lăcașuri pe care ziaristul Gert von Paczensky le numea „peșteri de tîlhari mai îngrijite".

Custozii muzeelor americane și vest-europene resping asemenea reproșuri, afirmînd că ei se consideră drept păstrători ai bunurilor culturale ce ar fi fost altfel de mult dispărute sau putrezite în fostele colonii. Și, într-adevăr, nu puține au fost cazurile cînd o serie de obiecte au fost salvate de la dispariție sigură. „Briganzi de opere de artă", cum ar fi scriitorul francez și, o vreme, ministrul culturii André Malraux — care, după cum afirmă revista „Der Spiegel", „căra, în anii '20, căruțe încărcate cu statui khmere din Indochina în țara sa" — au meritele lor. Pentru că splendidele statui ale lui Budha, aduse din sud-estul Asiei mai sînt și în prezent expuse la Musée Gaumet din Paris, în timp ce alte mii de asemenea statui au fost distruse în timpul numeroaselor conflicte indochineze. Raționamentul are un viciu de fond: a apăra, a prezerva, a salva nu înseamnă a-ți însuși, sau, mai direct spus, a fura.

Dar nici țările dezvoltate nu sînt scutite de această plagă — furtul operelor de artă a luat proporții în ultimii ani în Italia. Potrivit aprecierilor oficiale, anual sînt transferate în străinătate tablouri de mare valoare ale pictorilor italieni din diferite epoci, sculpturi, fragmente din clădirile antice etc. Numai în cursul anului trecut, din muzeele, galeriile de artă și din bisericile din Italia au fost furate peste 18 000 de opere de artă.

„Ce-ar spune Franța, dacă toate catedralele sale gotice ar fi fost transportate în Senegal?"

Relațiile inechitabile Nord-Sud se pot regăsi, deci, și în domeniul artei, prezentînd poate chiar un relief mai pronunțat, deoarece bunurile culturale sînt expuse la vedere în muzee, în galerii și colecții particulare, evidențiind opulența și valoarea concentrate la polul lumii dezvoltate în dauna țărilor în curs de dezvoltare, care nu sînt cruțate, nici măcar în acest domeniu — cel al mărturiilor trecutului lor artistic.

În octombrie 1973, președintele Zairului, Mobutu, lansa, de la tribuna Națiunilor Unite, un apel la restituirea operelor de artă din Africa și alte părți ale lumii, ce se află, pe căi mai mult sau mai puțin ilicite, în colecțiile publice și particulare din Europa și Ame-

„Bunuri culturale în exil"

Restituirea operelor de artă, deținute în muzeele țărilor dezvoltate, către țările „lumii a treia" și Greciei constituie „o problemă de justiție culturală", declara, în martie a.c., la Amsterdam, Salah Stetie, ambasadorul Libanului în Olanda, în cadrul conferinței „Bunuri culturale în exil". Stetie, fost președinte al Comitetului interguvernamental al UNESCO pentru retrocedarea acestor bunuri țărilor de origine, a subliniat că 69 de muzee europene și americane dețin opere de artă răpite „lumii a treia" în secolele anterioare.

Potrivit ambasadorului, aceste bunuri sînt, deseori, expresia identității țărilor spoliate, care suferă, „în mod insuportabil", din cauza acestui exil. El a subliniat, însă, că, pentru aceste țări, private de patrimoniul lor cultural, nu se pune problema de a revendica toate operele aflate în aceste 69 de muzee. Stetie a expus argumentele țărilor respective și justificările pe care le dau țările deținătoare pentru a păstra aceste obiecte intrate – în multe cazuri, de secole – în patrimoniul lor național. El a subliniat că această reținere de obiecte a avut, de multe ori, meritul de a fi păstrat opere de artă de o valoare inestimabilă, care ar fi riscat, în unele cazuri, să dispară defintiv, privînd astfel omenirea de „un patrimoniu cultural care devine, pe zi ce trece, un bun al tuturor".

Comitetul UNESCO a pus la punct un proces de dialog între țările implicate. Ambasadorul a citat un număr impresionant de negocieri reușite privind, printre altele, 12 000 piese precolumbiene ieșite ilegal din Ecuador cu destinația Italia, pe care justiția italiană a hotărît să le înapoieze Ecuadorului.

Comitetul a fost însărcinat, de asemenea, să se ocupe de Codicele lui Hammurabi, regele Babilonului, o piesă arheologică ce se găsește la Luvru și este revendicată de Irak și Iran. De asemenea, frizele Parthenonului, aflate la British Museum din secolul al XIX-lea, sînt – după cum se știe – cerute de Grecia.

rica de Nord. Președintele Mobutu exprima necesitatea, resimțită, în tot mai mare măsură, de țările în curs de dezvoltare, de a recupera partea din patrimoniul lor cultural de care au fost spoliate de colonialism sau, după accesul la independență, de traficanții ce desfășoară un comerț ilegal cu opere de artă la scară internațională.

Într-o dezbatere pe tema restituirii operelor de artă, publicată de revista „Forum", a Consiliului Europei (occidentale), britanicul David Atkinson, membru al Adunării Parlamentare a Consiliului, arăta: „Se poate afirma că prima deplasare a unei opere de artă a constituit un gen de păcat primordial, al cărui preț continuăm să-l plătim și noi. La ora actuală, muzeele Europei și Americii de Nord sînt pline de obiecte, unele achiziționate legal, altele obținute de o manieră dubioasă sau, pur și simplu, furate de-a lungul secolelor. Deseori, aceste obiecte se găsesc într-un loc, după ce au trecut prin mai multe mîini, în situații atît de complexe, încît a sugera «restituirea» lor înseamnă să dai de lucru, pe o lungă perioadă de timp, juriștilor. De pildă, Franța a fost obligată să redea cei patru cai de bronz din piața San Marco de la Veneția după înfrîngerea lui Napoleon, dar, anterior, venețienii au adus aceste frumoase opere de artă de la Constantinopol, în urma jefuirii orașului de către cruciați, în 1204". De asemenea, David Wilson, directorul British Museum-ului opina: „Colecțiile noastre au fost constituite în 1781 în mod legal. În 1881, totul la noi era obținut pe căi legale și, în 1981, toate obiectele sînt achiziționate în mod corect".

Părerea reprezentanților „lumii a treia" este, însă, diferită. De cînd directorul general al UNESCO, Amadou M'Bow, a solicitat „refacerea identității sociale și culturale" a fostelor popoare coloniale și retrocedarea comorilor de artă către țările de origine — afirmă „Der Spiegel" —, „americanii și vest-europenii apreciază că au fost calificați drept hoți sau tăinuitori". „Bogăția spirituală a Europei — afirma un muzeolog african, la o reuniune UNESCO, organizată la Palermo — se bazează pe jefuirea bunurilor culturale străine". Să fie vorba doar de o „defăimare"? Să nu uităm că, în expozițiile, depozitele sau magazinele occidentale, se găsesc între 25 și 30 milioane de obiecte de artă aduse din afara lumii dezvoltate. În aceste condiții, țările „lumii a treia" cer restituirea celor mai valoroase dintre aceste obiecte. „Ce ar spune Franța dacă toate catedralele sale gotice ar fi fost transportate în Senegal?", lansa întrebarea retorică — dar tulburătoare Salah Stetié, diplomat și poet libanez. Iar P.H. Silva, director al Muzeului Național al Sri Lanka, releva: „Este un strigăt de disperare al țărilor în curs de dezvoltare în fața vidului cultural lăsat în urma jafurilor".

Unul dintre militanții cei mai fervenți în favoarea restituirii obiectelor de artă țărilor lor de origine este ministrul grec al culturii, actrița Melina Mercouri, care nu scapă nici un prilej adecvat pentru a cere restituirea așa-numitelor „Elgin Marbles", aflate în prezent printre cele mai prețioase exponate din British Museum. Lordul Elgin, diplomat la Atena, a desprins, în perioada 1801—1803, circa 80 de metri de frize ale Parthenonului de pe Acropole și le-a vîndut, ulterior, statului britanic, în schimbul sumei de 35 000 lire.

Avocatul și ziaristul mexican Jose Luis Castaneda nu s-a mulțumit doar cu revendicări retorice. Vara trecută, el a împrumutat, la Biblioteca națională din Paris, prețiosul codex aztec „Tonalmatl Aubin", pe care a reușit să-l scoată din clădire, ascunzîndu-l sub palton, pentru ca, apoi, să-l ducă în Mexic, unde Castaneda a fost sărbătorit ca un erou național. Reprobabilă în sine, fapta e simbolică.

Gioconda la Accra?

Comercianții de artă și directorii de muzee s-au ridicat, în repetate rînduri, împotriva unor eventuale restricții privind deplasarea operelor de artă în afara teritoriului național. Și argumentul lor principal este următorul: orice produs al creației individuale aparține umanității; un argument ce este întărit, relevă ei, de faptul că, printre principiile fundamentale ale UNESCO, figurează democratizarea culturii și accesul întregii umanități la obiectele culturale. Dar, deși acestei idei nu i se poate reproșa în sine nimic, ea devine contestabilă dacă examinăm cum este ea realizată în practică. Directorul Departamentului pentru antichități al Nigeriei, E.O. Eyo, arăta într-un articol publicat în publicația „Informations UNESCO": „Se descoperă, atunci, că această idee este valabilă doar în

ce priveşte circulaţia comorilor de artă în sensul «periferie-centru», dar nu şi invers. Bronzurile din Benin sînt expuse în muzeele din New York sau din Londra, dar este imposibil să admiri, de pildă, Gioconda lui Leonardo da Vinci sau Portretul lui Juan Pareja de Velasquez la Lagos sau Accra." Se afirmă că „ar fi foarte riscant, clima ar distruge pictura şi că indigenii nu au sensibilitatea necesară pentru a aprecia aceste capodopere". În plus, oficialitatea nigeriană se plîngea că, dacă, „odinioară, misionarii, exploratorii sau administratorii coloniali erau cei ce alimentau muzeele europene şi americane" cu opere smulse „acestei inimi colective a poporului" care este arta, în ultimele decenii „este vorba, aproape în totalitate, de o exploatare economică a acestor obiecte, cu mijloacele furtului organizat; nu se urmăreşte decît un singur lucru — să se obţină bani pe seama patrimoniului popoarelor sărace ale lumii". Şi E.O. Eyo aprecia că, „atîta vreme cît va exista o piaţă pentru aceste obiecte în Europa şi America de Nord, furturile vor continua". Desigur că problema ar putea fi reglementată, în oarecare măsură, dacă muzeele din „centru", adică din lumea bogată, ar pune serios problema provenienţei obiectelor ce le sînt oferite.

„Orice popor are dreptul şi datoria de a-şi apăra şi conserva moştenirea culturală", se releva într-o rezoluţie adoptată de participanţii la reuniunea UNESCO, desfăşurată, vara trecută, la Ciudad de Mexico. O serie de muzee din ţările occidentale au arătat înţelegere pentru cererile „lumii a treia" şi au retrocedat unele obiecte de artă ţărilor lor de origine. În 1977, Belgia a trimis mai multe mii de obiecte de artă fostei sale colonii Zair iar, de pildă, Muzeul Tervueren a acordat asistenţă la expunerea şi conservarea lor la Kinshasa. În acelaşi an, patru muzee nord-americane au expediat în Peru şi Panama o serie de obiecte din teracotă şi podoabe mortuare. Papua-Noua Guinee a obţinut, din partea Australiei şi Noii Zeelande, o serie de măşti şi obiecte de artă, pentru a le expune în muzeul său. Intense negocieri pentru retrocedarea unor opere reprezentative ale patrimoniului lor naţional desfăşoară şi alte ţări — Ghana, Gabon, Benin, Congo, Zair, Panama, Ecuador, Indonezia, Sri Lanka etc.

Restituirea „identităţii culturale"

André Kazazis, membru al Adunării Parlamentare a Consiliului Europei (occidentale), releva, într-un articol publicat în revista „Forum", cît de complexă este problema restituirii obiectelor de artă, implicînd aspecte politice, juridice, culturale, „fără a uita nici influenţa ei asupra relaţiilor de pace şi prietenie între popoare". Problema este politică, arăta Kazazis, deoarece problema restituirii are o bază politică radical diferită faţă de concepţia care prevala în epoca cînd ţările ce creau operele de artă erau spoliate. „Imediat după cel de-al doilea război mondial, odată cu decolonizarea progresivă care se manifestă nu numai ca un proces politic, ci şi intelectual şi cultural, relaţiile în-

Cupă ceremonială Kuba, unul din obiectele restituite Zairului de către Belgia

Cînd operele de artă călătoresc...

Capodoperele muzeelor sau colecţiilor celebre au luat obiceiul turneelor, întocmai ca vedetele. Cu singura deosebire că fiecare dintre deplasările lor constituie o suită de operaţiuni cu mult mai elaborate şi, de asemenea, cvasisecrete.

Iată un miracol al epocii noastre: expoziţiile care prezintă publicului obiecte preţioase venite din alte părţi, din alte continente ale lumii. Picturi, sculpturi, bijuterii, tapiserii, porţelanuri rare pot, într-o zi, poposi într-o expoziţie pentru o săptămînă sau cîteva luni. Acorduri culturale şi schimburi pe linie guvernamentală, iniţiative ale autorităţilor unei regiuni, aniversări, comemorări – sînt tot atîtea ocazii ce permit reunirea, pentru un timp, a unor opere dispersate în toată lumea.

Realizarea practică a unor astfel de expoziţii presupune o întreagă organizare artistică, administrativă şi materială. În faţa unor opere de artă vechi de secole, sau a unor sculpturi monumentale, îţi pui fireasca întrebare: cum pot fi deplasate obiecte atît de preţioase, atît de fragile, ori „monştri" de bronz sau de piatră? Aceste deplasări par să ţină de domeniul fantasticului. Ele presupun, însă, studii aprofundate, abilitate, planuri minuţios elaborate.

Veriga adesea ignorată, invizibilă – dar, totodată, indispensabilă – o reprezintă, în această antrepriză, firmele specializate pentru transportul operelor de artă. Pregătirea obiectelor de artă de transportat depinde, bineînţeles, de obiectele în sine, de dimensiunile lor, de rezistenţa lor, de traseul pe care îl au de urmat, de mijloacele de transport folosite, de locul de îmbarcare, de cel de sosire etc. Cum ajunge, de exemplu, o colecţie de teracote africane peste ocean, într-un transport fără riscuri, de la un camion la un avion, de la un avion la un camion, nemaivorbind de peregrinările prin aeroporturi? Cu îndemînare şi multă precauţie, reprezentantul firmei specializate decupează un fel de „cuiburi" într-un strat gros de „muşchi" sintetic, suficient de depărtate unele de altele, de forma obiectului, care este depus ulterior şi acoperit cu porţiunea din materialul decu-

tre ţări tind să se schimbe". Şi tocmai această schimbare trebuie să se reflecte şi în domeniul relaţiilor culturale, în restituirea unor obiecte de artă, mai ales a celor ce exprimă identitatea spirituală a unui popor şi care nu pot fi înţelese pe deplin rupte din contextul cultural care le-a creat. Totodată, este necesar să fie adoptate măsuri energice împotriva comerţului ilicit cu obiecte de artă, care afectează, după cum s-a văzut, îndeosebi ţările „lumii a treia", care înţeleg tot mai clar că trebuie să facă totul pentru a-şi apăra patimoniul cultural. Aşa cum recunoştea expertul unui muzeu american, citat de revista „Der Spiegel", „acum, cînd lumii a treia i-a fost furată haina, ea trebuie să se străduiască să-şi apere măcar cămaşa". Multe dintre ţările în curs de dezvoltare au luat măsuri pentru a menţine sub control exporturile de obiecte de artă. Încă din anul 1970, UNESCO a adoptat o convenţie împotriva contrabandei cu opere de artă, care prevede restituirea acestora către ţările de origine. Însă, datorită faptului că această convenţie nu a fost ratificată pînă acum decît de Canada, Italia şi Franţa, ea nu are mai multă forţă decît „un pistol cu apă împotriva unui incendiu de pădure", apreciază ziaristul american Karl E. Meyer. Pentru că, numai în momentul în care convenţia va fi ratificată de toate ţările lumii, traficanţii şi comercianţii de artă vor fi nevoiţi să prezinte certificate privind originea obiectului deţinut de ei. Dar, şi atunci, opinează directorul Muzeului din Bremen, Ganslmayr, chiar dacă muzeele de stat vor fi mai reţinute în achiziţionarea de obiecte de artă cu origine dubioasă, „vor exista extrem de multe colecţii particulare, unde obiectul va dispărea pentru totdeauna".

Restituirea operelor de artă comportă şi un aspect etico-umanitar. Aşa cum arăta directorul Departamentului muzeelor şi monumentelor din Ghana, R.B. Nunoo, „ţările în curs de dezvoltare nu regretă o epocă în care, neavînd posibilitatea de a-şi conserva în mod convenabil operele lor de artă, ele au fost deplasate şi păstrate în alte ţări; dar, acum, sîntem în măsură să veghem noi înşine asupra patrimoniului nostru cultural şi a venit timpul să recuperăm aceste obiecte". Iar Amadou Lamine Sy, directorul patrimoniului cultural la Ministerul senegalez al culturii, formula problema restituirii în următorii termeni: „Sîntem datori să ne studiem propria cultură, înainte de a ne ocupa de cultura altora şi pentru aceasta se impune să ne fie restituite operele care sînt expresia culturii noastre".

Romeo Nădăşan

pat. Muşchiul sintetic, cu respectivele alveole scobite pe măsura obiectelor, este introdus în lăzi de lemn de forma unor sertare. Numerotate, aceste sertare sînt, apoi, umplute cu cîlţi sau lînă, bine izolate şi stivuite într-o ladă cubică, ea însăşi dublată cu poliester şi hîrtie gudronată izolantă, împotriva umidităţii exterioare. În muzee, lăzile trebuie ţinute cel puţin 24 ore în acelaşi loc cu piesele de ambalat, fiindcă orice schimbare a temperaturii sau o gradului de umiditate poate fi dăunătoare.

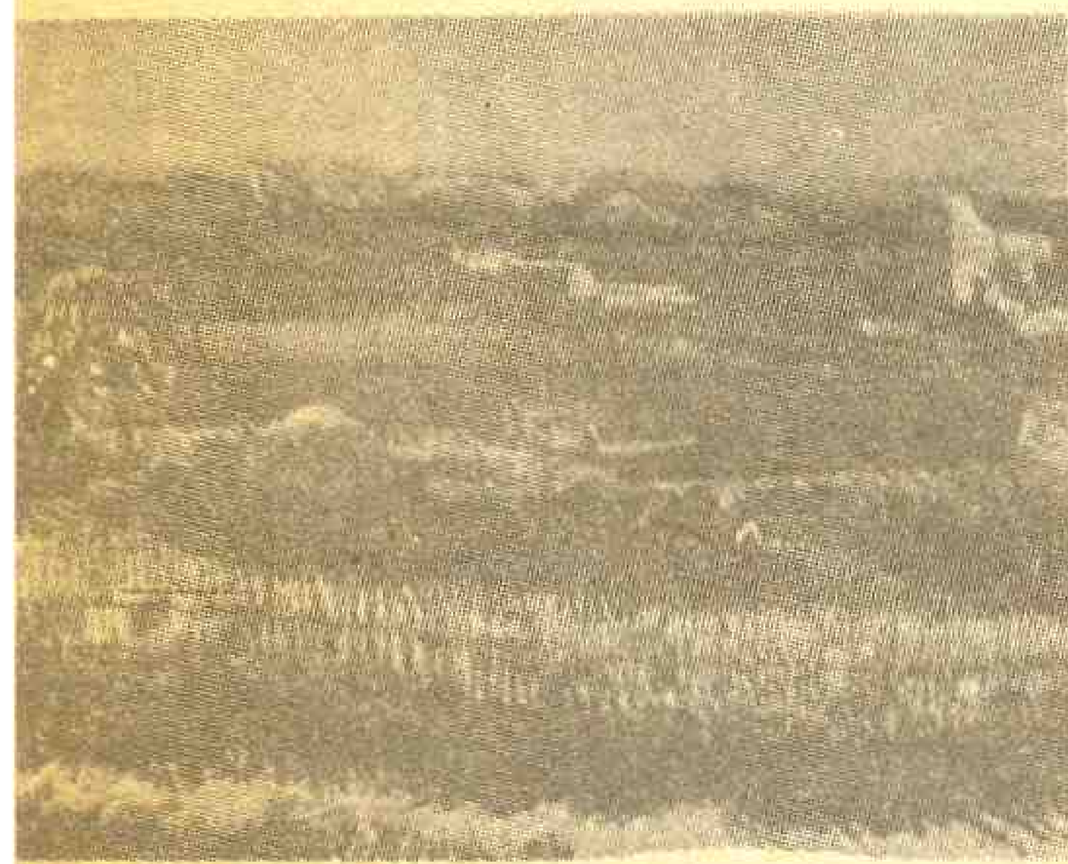
Fiecare gen de obiecte de artă necesită o grijă aparte; de exemplu, un tablou nu trebuie să rămînă nici o clipă sprijinit de un zid sau să fie în contact cu solul. Camioanele care transportă lăzile cu menţiunea „fragil" au pereţii izolaţi şi suspensie cu aer.

Cu greu ne-am putea imagina că statui în greutate de cîteva tone se plimbă de la o expoziţie la alta. Prin manevre lente şi precaute, colosul de bronz sau piatră este deplasat, centimetru cu centimetru, de pe soclul lui pe un soclu rulant, pe care este transportat pînă la un camion cu rampă. Statuia este împinsă pe această rampă care se ridică, apoi, încet, pînă la orizontala pardoselii camionului. Nu rămîne decît ca ea să fie rulată cu grijă în interiorul vehiculului. Statuia poate fi ridicată de pe soclul ei şi cu ajutorul unui sistem de scripeţi.

Oricare ar fi procedeele folosite, asemenea lucrări de „culise", aproape la fel de emoţionante ca o operă de creaţie, merită să fie cunoscute de marele public.

O expoziţie de artă este mai mult decît reunirea cîtorva opere propuse privirii şi respectului publicului. Este o întreprindere umană multiplă, care cere demersuri, energii, eforturi nebănuite, entuziasm şi conştiinţă profesională.

Mirela Şetraru

Van Gogh: „Recolta"

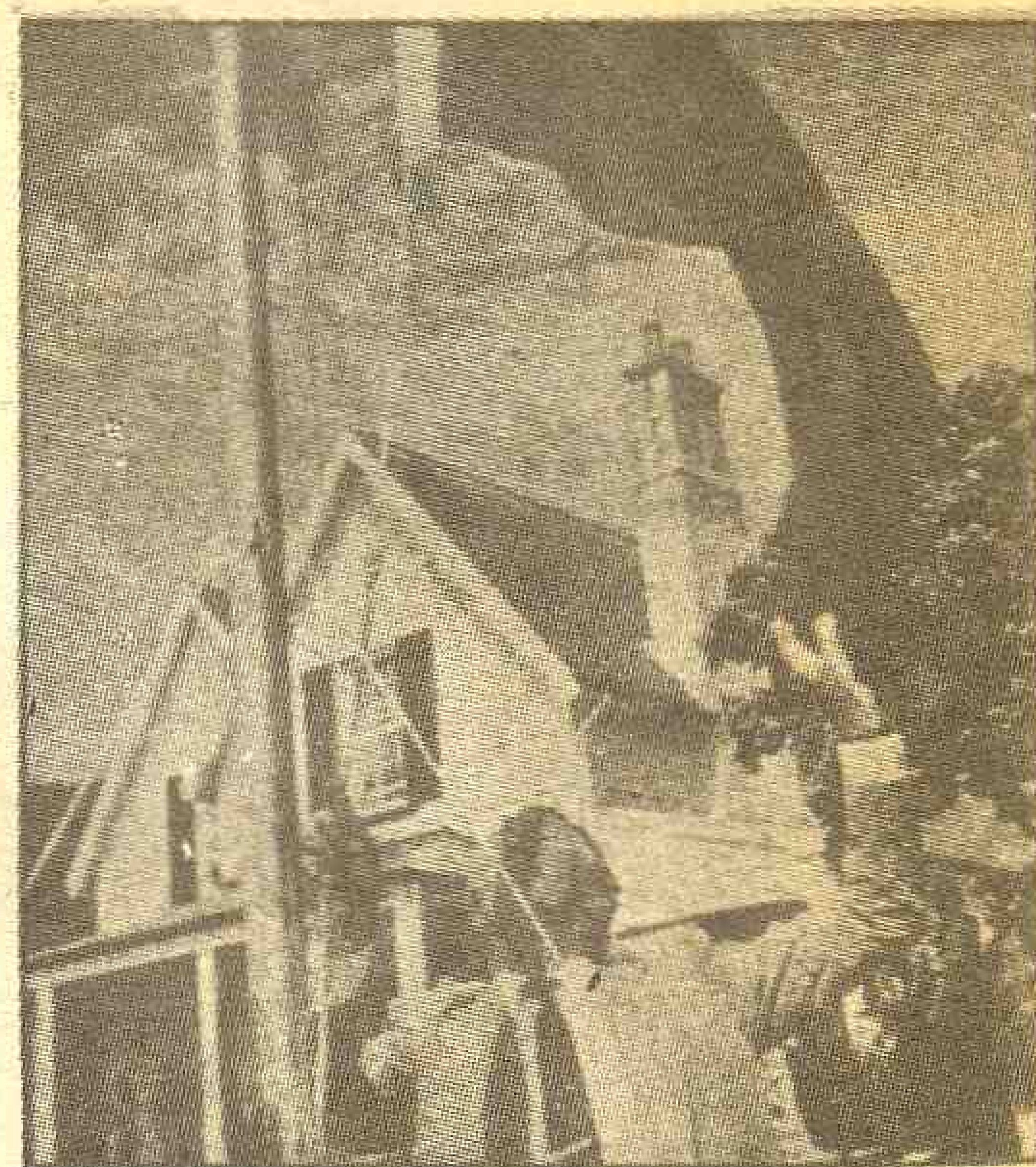

Mîini Kuba, în lemn sculptat, operă returnată de către Belgia statului zairez

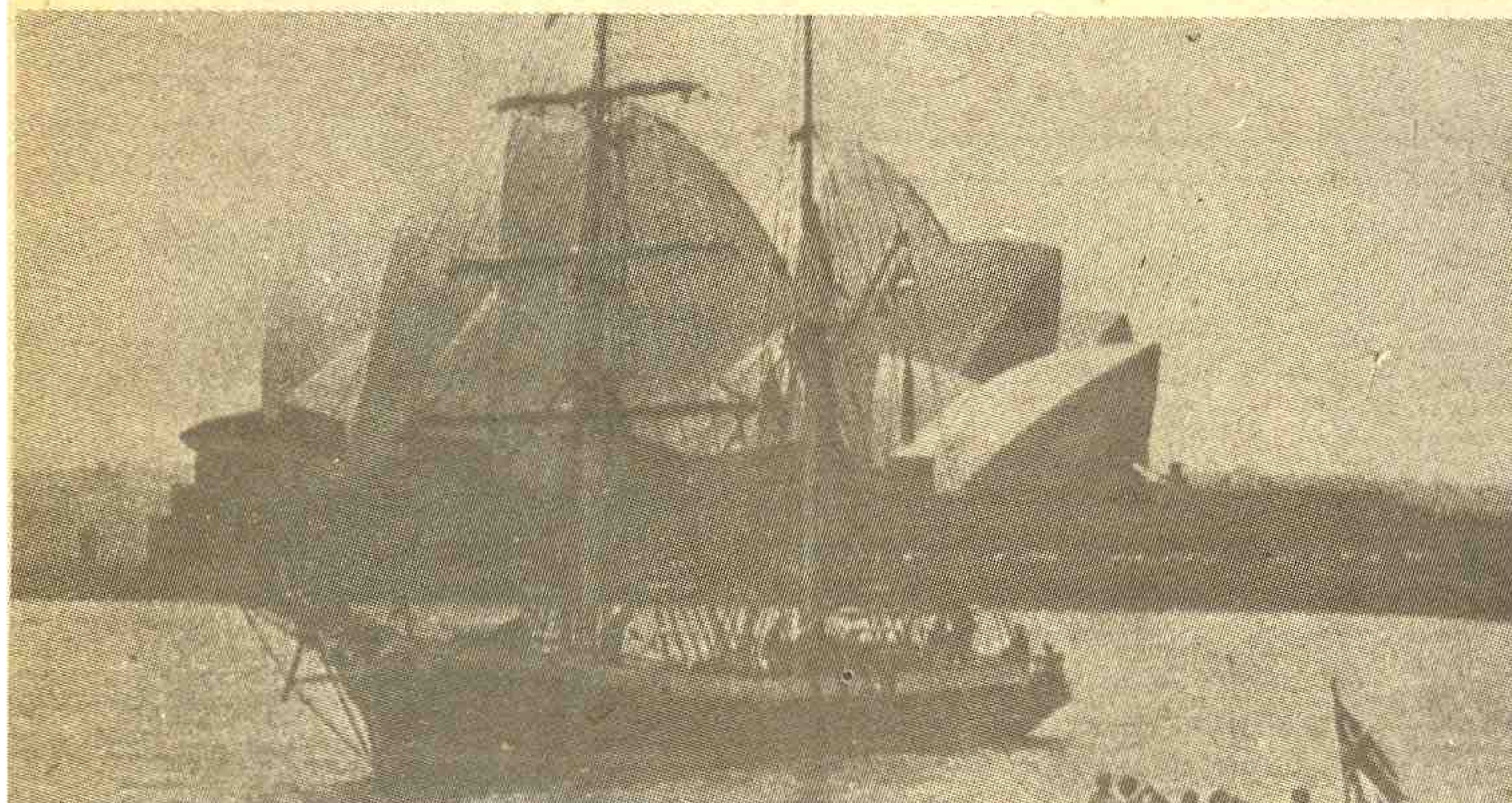
Australia. Jubileu cu un nou imn

După cum a anunțat, într-o alocuțiune televizată, premierul australian Bob Hawke, imnul național va fi schimbat: în locul imnului britanic „God Save the Queen". în viitor toate evenimentele de interes național vor fi marcate cu noul imn „Advance Australia Fair" (Înainte strălucitoare Australie). Noul imn se înscrie între pregătirile multiple ce vor fi organizate cu prilejul bicentenarului. Deşi pînă atunci mai sînt încă peste doi ani şi jumătate, deja în toate statele federației australiene se lucrează febril la definitivarea programelor de manifestări. Deschiderea pregătirilor a fost făcută încă din 1983 de către premierul din acea vreme, Fraser, prin ceremonia arborării steagului „Bicentenary".

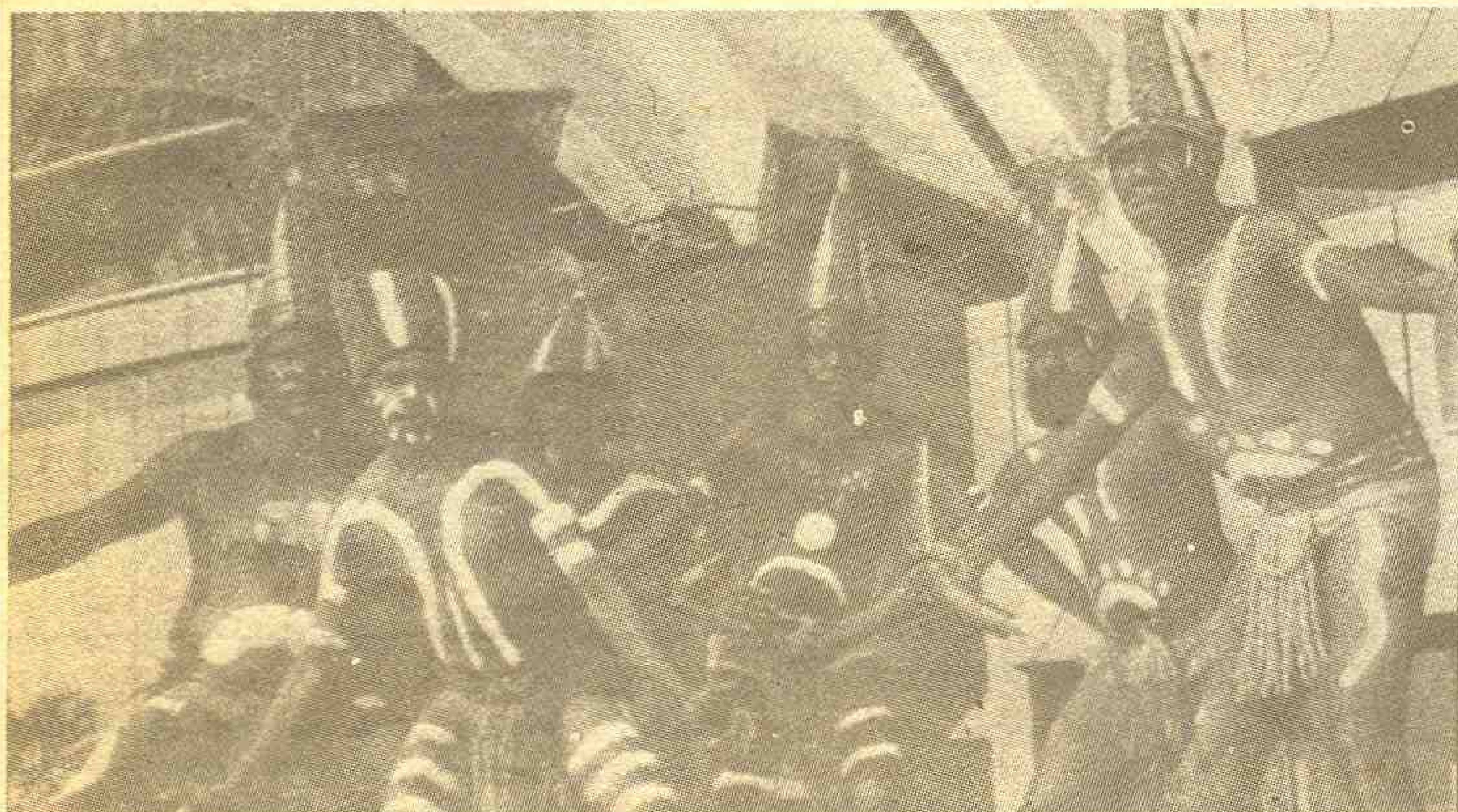
La 26 ianuarie 1988, se vor împlini 200 de ani de cînd căpitanul velierului „Sirius", Arthur Philipp, a declarat coasta de est a continentului drept posesiune a coroanei britanice. Aceasta se întîmpla cam în zona în care se găseşte astăzi Sydney-ul. Cu numai o săptămînă înainte, în calitate de comandant al unei flote de 11 nave, cu 1030 de persoane la bord, el ancorase în Golful Botany şi începuse colonizarea teritoriului. Prin aceasta începea o evoluție care a dus la transformarea Australiei dintr-o colonie de deținuți într-un stat industrializat dezvoltat. În perioada începerii colonizării Australiei de către europeni, pe acest continent se găseau aproximativ 300 000 de urmaşi ai băştinaşilor, care formau aproximativ 500 de triburi ce vorbeau circa 200 de limbi diferite. Armele coloniştilor albi şi bolile aduse de aceştia, necunoscute pînă atunci în Australia, i-au decimat pe băştinaşi, care, în 1920, nu mai totalizau decît 60 000 de persoane. În prezent, se estimează că numărul lor nu este mai mare de 150 000.

În 1983 era ridicat steagul Bicentenarului

Evocare: va fi reprodusă debarcarea primului colonist

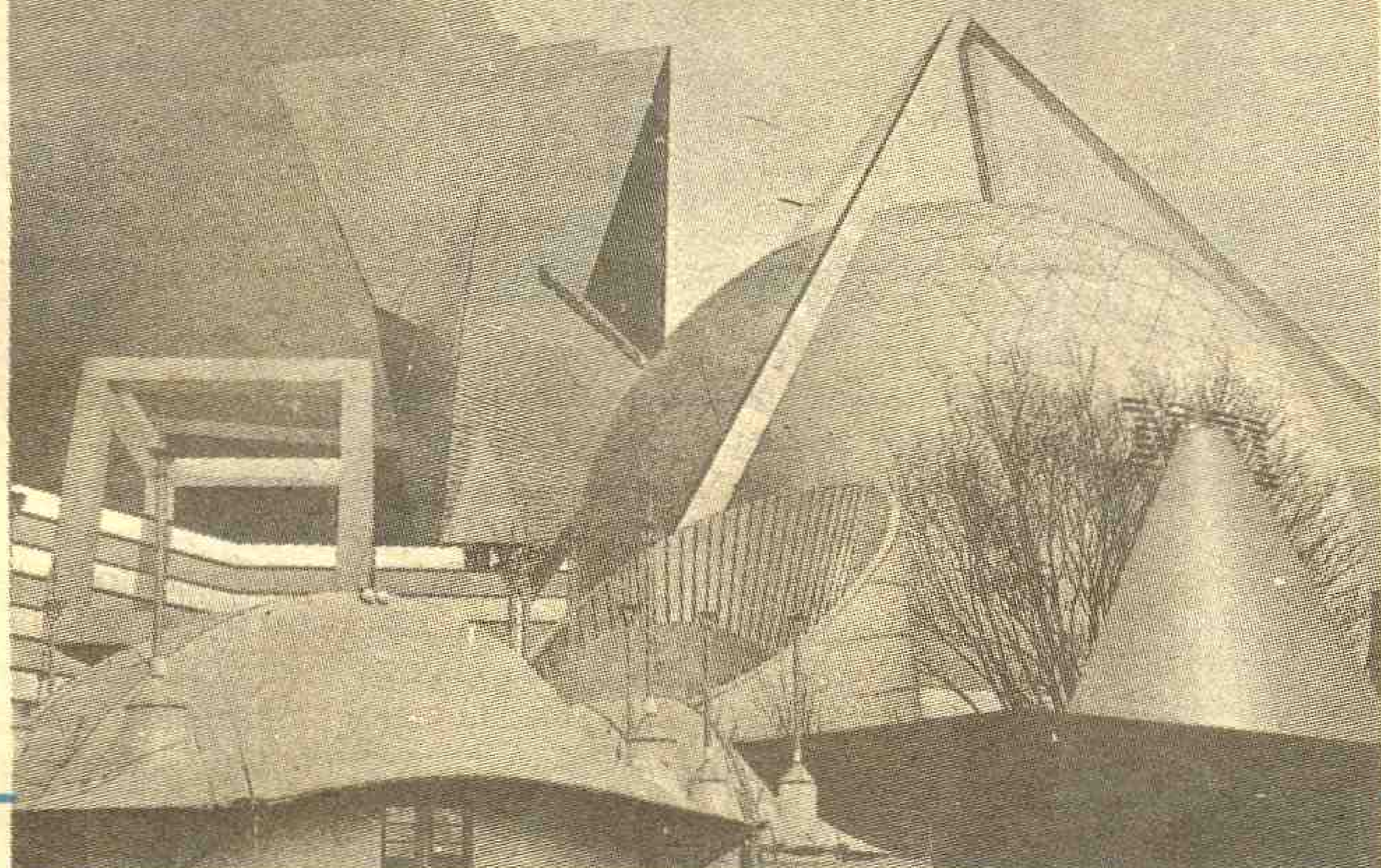

Urmaşii aborigenilor se pregătesc pentru jubileu

Premierul Bob Hawke a anunțat, încă de la venirea la putere, că guvernul de la Canberra va acționa, în mai mare măsură, pentru drepturile acestor strămoşi care, pînă acum, au fost persecutați fără milă. În nenumăratele manifestări ce vor marca jubileul de 200 de ani, urmaşii aborigenilor vor avea prilejul să prezinte aspecte ale artei şi culturii lor milenare.

Printre cele mai spectaculoase proiecte ale „Bicentenarului" se numără şi intenția de a căuta, în Golful Botany, legendara navă „Sirius", scufundată în anul 1790, şi de a o readuce la suprafață. Vremurile colonizării vor fi evocate şi prin reconstrucția cartierelor de locuințe pe ruinele ce s-au mai păstrat după două secole, inclusiv a unor case din lemn în stilul din acele timpuri de pionierat. De asemenea, pentru ca australienii şi invitații lor să nu aibă probleme de circulație rutieră, se lucrează la un vast proiect de îmbunătățire a rețelei de şosele şi străzi. În capitala federală, Canberra, a fost creat un oficiu special pentru pregătirea jubileului. Acest oficiu se va ocupa şi de sărbătorirea exploratorilor şi oamenilor de ştiință a căror activitate a fost legată de „continentul cangurilor". „The Bicentenary" promite să fie un eveniment de anvergură.

TSUKUBA EXPO '85

Ştiinţa şi tehnologia au fost, secole de-a rîndul, cheia cu care oamenii au deschis uşile spre cunoaştere şi un viitor mai bun. În căutările pasionante şi febrile, ei au acumulat o zestre ştiinţifică şi tehnologică uriaşă, ce se amplifică într-un ritm din ce în ce mai accelerat. Cu toate acestea, pe măsură ce se apropie de sfîrşitul secolului XX, umanitatea continuă să se confrunte, tot mai insistent, cu numeroase probleme noi şi dificile, unele izvorîte din chiar caracterul neregenerabil al multor resurse naturale şi implicaţiile ecologice ale activităţilor tot mai elaborate ale omului industrial. De aceea, se nasc firesc întrebări. În ce direcţie ar fi bine să evolueze ştiinţa şi tehnologia dacă trebuie să se menţină condiţii de viaţă normale pe planetă, să se conserve mediul natural şi să se apere pacea în folosul tuturor oamenilor? Este necesar ca, pe baza acumulărilor ştiinţifice şi tehnologice de pînă acum, să se exploreze noi posibilităţi oferite de cercetările fundamentale şi aplicative pentru a rezolva aceste probleme spre binele omenirii? Cum va fi viaţa noastră în secolul XXI şi ce o va afecta cel mai mult? Va fi ea influenţată într-o mare măsură de dezvoltarea ştiinţei şi tehnologiei? Cum şi cît de mult depinde evoluţia viitoare a omenirii de dezvoltarea tehnologică?

La aceste întrebări şi la multe altele încearcă să răspundă Expoziţia Internaţională Tsukuba, pe scurt „Tsukuba Expo '85", avînd ca temă „Locuinţa şi împrejurimile ei — ştiinţa şi tehnologia la om acasă", deschisă la 17 martie a.c., în Japonia, pentru o perioadă de şase luni.

Tsukuba Expo '85 este organizată pe 100 hectare, în oraşul ştiinţific japonez Tsukuba, adesea denumit şi „oraşul creierelor", deoarece în acest oraş, apărut, în ultimii circa 20 de ani, prin unirea orăşelelor Kukizaki, Oho, Sakura, Toyosato, Tsukuba şi Yabate (din prefectura Ibaraki), îşi desfăşoară activitatea 46 de institute de cercetare ştiinţifică guvernamentale şi particulare şi se află cel mai mare centru universitar politehnic al Japoniei. „Tsukuba Expo '85" este prima expoziţie internaţională specializată de asemenea dimensiuni, care încearcă să prefigureze implicaţiile concrete ale ştiinţei şi tehnologiei secolului următor în mediul de viaţă, în locuinţa şi activităţile practice ale omului. Un număr de 49 de ţări, 37 de organizaţii internaţionale şi 28 de corporaţii japoneze particulare expun cele mai noi realizări ştiinţifice şi tehnice, înfăţişîndu-le aplicabilitatea practică în viaţa oamenilor, acum şi, mai ales, în secolul următor.

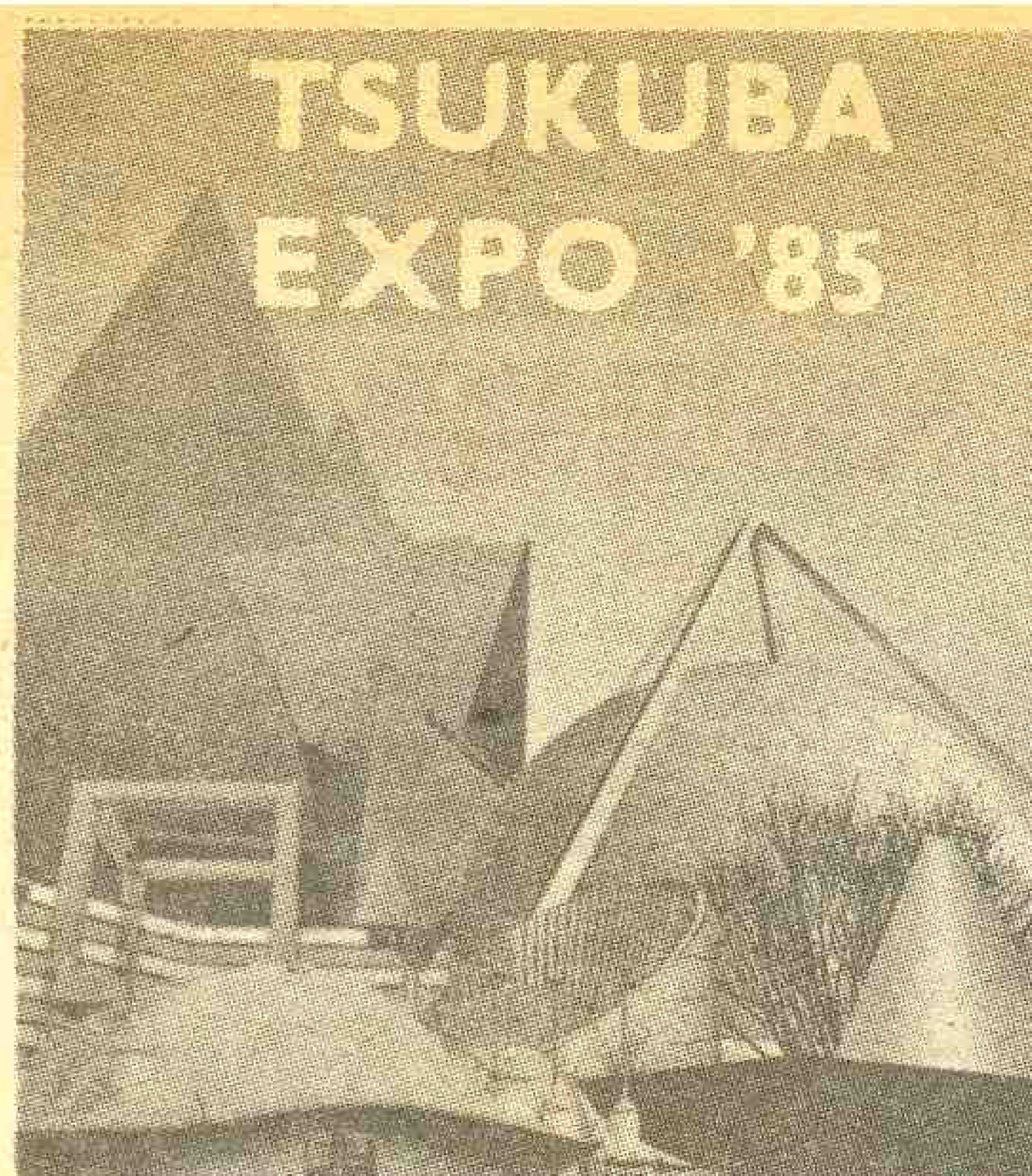
Privită de sus, expoziţia apare ca un spaţiu imens, ocupat de pavilioane şi clădiri de cele mai diferite forme şi mărimi — sfere, semisfere, conuri şi piramide triunghiulare sau trapezoidale, alte construcţii ciudate împrumutînd cîte ceva din toate aceste forme; un expozeu al imaginaţiei şi îndrăznelii creatoare a celor mai buni arhitecţi şi constructori japonezi şi din alte ţări participante, o demonstraţie concretă de ceea ce se poate face, acum şi în viitor, cheltuind doar 2,6 miliarde dolari, adică o picătură din oceanul de dolari irosiţi anual pentru înarmare; o exemplificare a viitorului proiectat în prezent, o desfăşurare de inteligenţă, îndrăzneală şi vitalitate umană, de folosire curajoasă a tot ceea ce-i pot oferi omului ştiinţa şi tehnica modernă. Sînt reflecţii care-ţi vin în minte privind, aproape buimăcit, panorama acestei a treia expoziţii internaţionale organizate de Japonia în ultimii 15 ani — celelalte două fiind „Osaka Expo '70" şi expoziţia oceanografică „Okinawa Expo '75" —, avînd simţămîntul că te afli într-un tărîm prefigurat doar de povestirile ştiinţifico-fantastice. Pentru că, într-adevăr, imaginea generală a „Tsukuba Expo '85" este fantastică. Priveşti împietrit de uimire, încercînd parcă să desluşeşti acel „miracol" apărut din legătura dintre ştiinţă şi tehnologie, om şi mediul lui

de viaţă. Şi, oricît ai privi, nu deslușești decît că totul este grandios și că, în interiorul formelor neobişnuite ale pavilioanelor și clădirilor și în spațiile dintre acestea, se află știința și tehnologia viitorului în acțiune.

Copacul-roşie

Să intrăm în expoziție prin poarta de nord, cu toate că putem pătrunde în ea și pe porțile de sud, est sau vest, și să poposim, mai întîi, în Parcul Ştiinţific din zona centrală, înconjurat de pavilioanele guvernului japonez — Pavilionul Temei Expoziției, Pavilionul Istoriei şi Centrul de Informare. Construit sub formă dreptunghiulară şi dominat de un turn înalt, Pavilionul Temei este secționat în 5 părți: „pămînturi diverse", „soare şi apă", „oameni", „viața în viitor" și „Cosmos". În prima secțiune, între exponate se detaşează un uriaş ecran pe care se succed imagini, înfățișînd folosirea inteligentă, ştiinţifică a pămîntului, alternate cu frumoase peisaje din arhipelagul nipon. După ce vezi, pe acest ecran uriaş, cum trebuie folosit pămîntul pentru a ne îmbogăți şi înfrumuseța viața, descoperind modalități ingenioase de parcelare, lucrare și cultivare a solului, treci în secțiunea „soare şi apă". Atracția centrală, aici, este „copacul-roşie", adică o plantă gigantică de pătlăgele roşii. Te afli lîngă ea, şi aproape că nu-ți crezi ochilor, deoarece planta are o coroană ce acoperă o suprafață cu diametrul de 10 metri și este înaltă de cîteva staturi de om. Ea a crescut dintr-o singură sămînță de roşie, în numai şase luni, aplicîndu-se metoda japoneză de cultivare „suki-ko-saibai", recurgîndu-se doar la apă și puterea energetică a razelor soarelui. În cele şase luni cît va fi deschisă expoziția, această „plantă-copac" va produce peste 10 000 de roșii. Peste plantă şi exponatele din jur, între care o ambarcațiune specială cu care omul se poate avînta în explorări oceanice pînă la 2000 metri adîncime, se revarsă lumina puternică a soarelui, colectată de un „plafon solar" special.

În secțiunea următoare, „Oameni", descoperim cu surprindere că semenii noştri din viitor mai pot fi şi alţii, nu numai oamenii. Roboți semănînd cu oamenii se mişcă într-o direcție sau alta, în două sau patru picioare, de parcă ar fi animale vii, în timp ce un confrate de-al lor cîntă la pian. Îl priveşti cum cîntă ca un pianist adevărat, citind notele muzicale de pe portativ printr-o cameră de televiziune fixată în cap, plimbînd „cu dexteritate" degetele mîinilor pe clape şi folosind, cînd trebuie, picioarele.

Dacă, pînă acum, un computer putea compune muzică numai fiind programat în mod special, acest robot nu compune, ci interpretează o partitură aidoma unui pianist. Performanța tehnologică este răscolitoare, cu toate că „talentul degetelor vii ale omului" nu se regăseşte în muzica produsă de robot. Mai reține atenția, tot în această secțiune, o instalație medicală pe bază de energie nucleară, care face, rapid şi cu foarte mare precizie, tomograma corpului omenesc.

Întrucît secolul XXI va aduce folosirea extensivă şi intensivă a informaticii, iar locuințele oamenilor vor fi dotate corespunzător cu cerinţele unei societăți omenești orientate masiv spre informatică, exponatul principal din secțiunea următoare, „Viața în viitor", este tocmai o casă echipată ca în secolul XXI. Instalaţiile şi aparatele din ea, îndeplinind aproape toate funcțiunile diverse din locuința unei familii, sînt complet automatizate și dirijate prin comenzile primite de la un computer central. Vizitatorii se opresc îndelung şi asistă la modul ingenios și perfect în care funcționează acest complex informațional sau chiar îl folosesc ei înșiși, transpunîndu-se la ei acasă, dar în secolul care vine.

Momentele cele mai palpitante, cu cea mai mare încărcătură de emoție și curiozitate, abia urmează. Îndată ce pătrunde în sectorul „Cosmos", vizitatorul, păşind pe o bandă rulantă ce-l „poartă în Cosmos", întreprinde o călătorie cu totul neobișnuită. Avînd senzația că pluteşte în spațiul sideral, el deslușește, în partea dreaptă, pe un ecran uriaş, ca un planetariu, cerul văzut de pe Pămînt, în cele mai mici amănunte, iar, după ce trece de sistemul nostru solar, descoperă departe, în spațiu, corpuri şi fenomene cosmice pe care nici astronomii nu le pot observa folosind chiar şi cele mai perfecţionate aparate. Şi, parcă pentru a nu uita, în această „călătorie cosmică temerară", că este pămîntean, „călătorul" mai poate vedea, în acest sector, o rachetă adevărată de 10 metri lungime şi un satelit meteorologic.

Reveniți pe „planeta albastră", vizitatorilor li se oferă lucruri mai pămîntene în Pavilionul Istoriei, de alături. Primele exponate de aici sînt şi primele produse tipice dezvoltării industriale a Japoniei, pe baza tehnologiilor moderne europene (o locomotivă, o maşină de filat, un motor hidraulic, un telefon şi o bicicletă) după ce Japonia a pus capăt politicii de izolare, în 1868, şi a deschis ferestrele larg către lume. Prin aceste produse se încearcă să se ilustreze atît independența tehnologică a Japoniei în producția industrială, cît și dependența ei inițială de tehnologia avansată din Occident. Exponatele sînt aranjate în aşa fel încît să ilustreze istoria primelor produse industriale japoneze după ce s-a introdus în țară tehnologia nouă. Cum, în istoria tehnologiei nipone, făurirea sabiei şi cultivarea orezului au ocupat un loc principal, o secțiune a Pavilionului Istoriei este dedicată oțelului şi orezului. Este expusă metoda „Eidai Tatara" (cădere perpetuă), folosită în procesele tradiționale japoneze de fabricare a fierului din care se obține un oțel de mare puritate și elasticitate, utilizat la confecționarea vestitelor săbii, dar şi a maşinilor agricole japoneze pentru cultivarea orezului. Este, de asemenea, expusă o metodă originală de a scoate apa, folosind o „moară de apă triplă", alcătuită din trei roți gigant. În sectorul aşa-numitelor meşteşuguri tradiționale sînt demonstrate, pentru vizitatori, îndemînările tehnice în procesele extrem de complicate de fabricare a săbiilor japoneze, de producere a ceramicii, vaselor lăcuite, textilelor, obiectelor de lemn şi ale altora, atît de interesante fiecare în parte, încît aproape nu știi la care să te oprești mai întîi şi unde să zăboveşti mai mult.

Există, în perimetrul pavilioanelor guvernului japonez, şi alte atracții științifice și tehnice, amplasate în Parcul ştiinţific, de distracţii şi amuzament, din centrul Expo '85. Numai intrînd, de pildă, într-un tunel-spirală de 2,7 m, te afli implicat direct în multe fenomene naturale, cum ar fi furtuni puternice, ceață densă sau ecoul asurzitor al sunetelor propagate în aer. În piața experimentală numită „Labo Land", vizitatorul poate „vedea" prin ochii animalelor; în acest ciudat „pămînt laborator", datorită anumitor efecte speciale, oricine se poate „transpune" în orice viețuitoare, inclusiv să croncăne ca un vultur sau să plutească pe un lac, precum o lebădă. Tot în acest parc se află Stația de Informare printr-un sis-

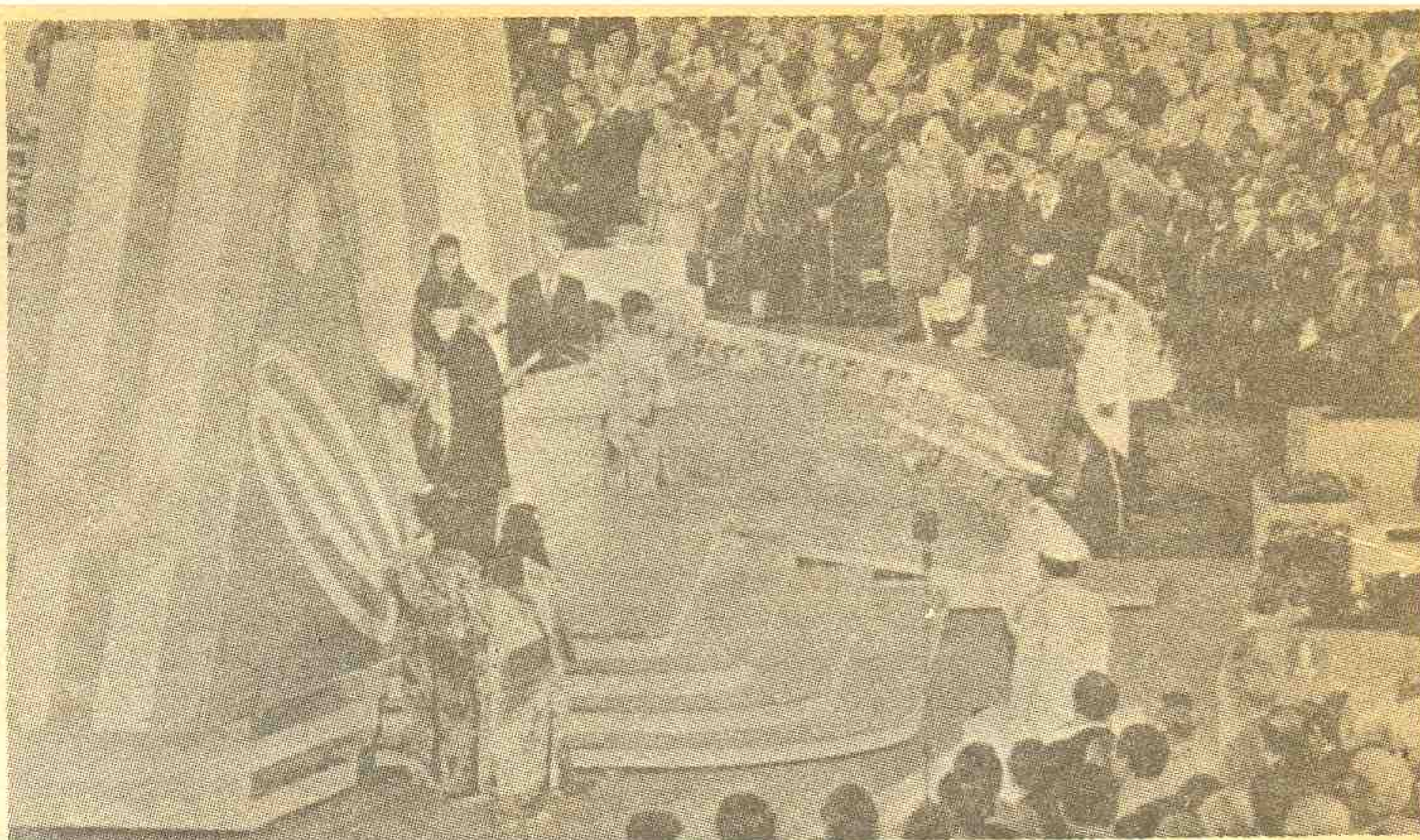
tem de display electronic vizual, care permite ca 3000 de persoane să urmărească pe un ecran enorm, de 6 m înălţime pe 10 m lăţime, imagini şi informaţii aduse dintr-un studiou instalat în Tsukuba Expo Center, din apropiere, şi denumit Studioul de proiectare pentru multe scopuri.

Electro-Gulliver şi Uriaşul FANUC MAN

Dar Parcul Ştiinţific şi pavilioanele guvernului japonez sînt, prin tot ce oferă, doar o invitaţie la aventura plină de surprize în care se avîntă vizitatorul în pavilioanele firmelor particulare japoneze şi străine şi în ale ţărilor participante. Ca să ajungi la ele, foloseşti o alee mobilă, iei monoraiul, vagonul magnetic linear (High Speed Surface Transport — HSST), funicularul cu gondole aeriene sau autobuze lungi, articulate, de fabricaţie Volvo.

În Pavilionul Energiei Electrice se expune pe tema „Energia şi viitorul". Ca să exploreze acest viitor, vizitatorul ia parte la „Aventura lui Electro-Gulliver", un „vehicul de probă", pe o distanţă de 380 m, pentru a redescoperi sursele tradiţionale şi mai noi de energie — de la sursele fosile la atom —, pătrunzînd în universul cosmic, urcînd şi coborînd, văzînd la dreapta şi la stînga. Cu senzaţia că devii cînd mic şi neînsemnat, cînd uriaş ca Gulliver în Ţara Piticilor, vezi aidoma cum se produce energia din cele mai diferite surse, cum eşti implicat în fenomene naturale deosebite, ca fulgerele şi trăznetele, cum se descătuşează o imensă energie din atom şi din Soare. Electro-Gulliver readuce pe vizitator pe Pămînt, după o „raită" în Univers, şi-l debarcă într-un „oraş al viitorului". Doi roboţi — ca o pisică şi ca o pasăre — ghidează pe vizitator printre exponatele acestui „oraş" ce explică, simplu, principiile obţinerii şi folosirii energiei şi, mai ales, înfăţişează „viaţa viitorului apropiat" pe baza folosirii moderne a energiei.

„Miracolele" naturii în care trăim se desluşesc în Pavilionul Heartopia, în care, pe un ecran sferic, cu diametrul de 18 m, amplasat la 12 metri sub picioarele spectatorilor, sînt proiectate, pe principiul video (primul experiment de acest fel în lume), cutremure, erupţii vulcanice, furtuni oceanice, surpări spectaculoase de terenuri şi munţi, avînd permanent senzaţia că te afli în abisul acestor calamităţi. Imaginile acestui ecran sferic şi cele 550 de difuzoare de cele mai diferite mărimi creează o atmosferă cînd de

Prinţul moştenitor al Japoniei, Akihito (stînga), a rostit cuvîntul de deschidere la ceremonia oficială de inaugurare (16 martie 1985) a „Tsukuba - Expo '85"

apocalips, cînd de evoluţie calmă a naturii, de schimbări bruşte de la o stare la alta, încît însăşi gravitaţia Pămîntului dispare, obiectele mişcîndu-se ca într-o navă cosmică. Un spectacol unic de 13 minute, instructiv, ştiinţific şi răscolitor.

Călătoria în interiorul Pavilionului Mitsui începe cu obiectul pe care-l primeşte fiecare vizitator la intrare şi care, pe parcurs, te face să capeţi impresia că participi direct la acţiunile prezentate pe un ecran imens de 7 m înălţime şi 40 lăţime. Vizitatorii se urcă într-o barcă şi străbat un „spaţiu tridimensional" înţesat de imagini din natura înconjurătoare, ordonate şi expuse pe ecran de roboţi şi de aparate computerizate de ultimă oră.

În aşa-numitul Technocosmos, vizitatorul urcă în cea mai mare roată din lume, înaltă de 85 m şi dotată cu gondole de sticlă şi oţel de cîte 48 de locuri. Cînd aceste gondole ajung la înălţimea maximă, se pot vedea, peste uriaşul Tokyo, muntele Fuji şi multe alte locuri din împrejurimi. În spaţiile de pe pămînt, de lîngă roată, sînt expuse aşa-numitele „corpuri cosmice" ale unui bărbat şi unei femei, înalte de peste 9 metri. Vizitarea lor are loc în atmosfera lumii fantastice a unui Technocropolis, compusă din piramide de ceramică, o muzică ad-hoc şi „pădurea de lumini" care izbeşte privirile. Pe un ecran sînt proiectate, în 15 minute, circa 10 000 de diapozitive, făcînd ca imaginile, mai mari sau mai mici, să se succeadă cu o repeziciune ameţitoare.

Una dintre cele mai pasionante experienţe vizitatorul o are în Pavilionul Kurumakan, de formă cilindrică şi înconjurat de structuri octogonale şi tetragonale de oţel. El ia loc într-o „navetă spaţială" şi călătoreşte pe „autostrada cosmică" pînă în vîrful pavilionului, de unde se desfăşoară panorama Expo '85 şi a împrejurimilor. De acolo, coboară prin „tunelul timpului" cu fantezii optice şi prin „zona cinematografiei cosmice" sau cinematografului total din „Piaţa Armoniei".

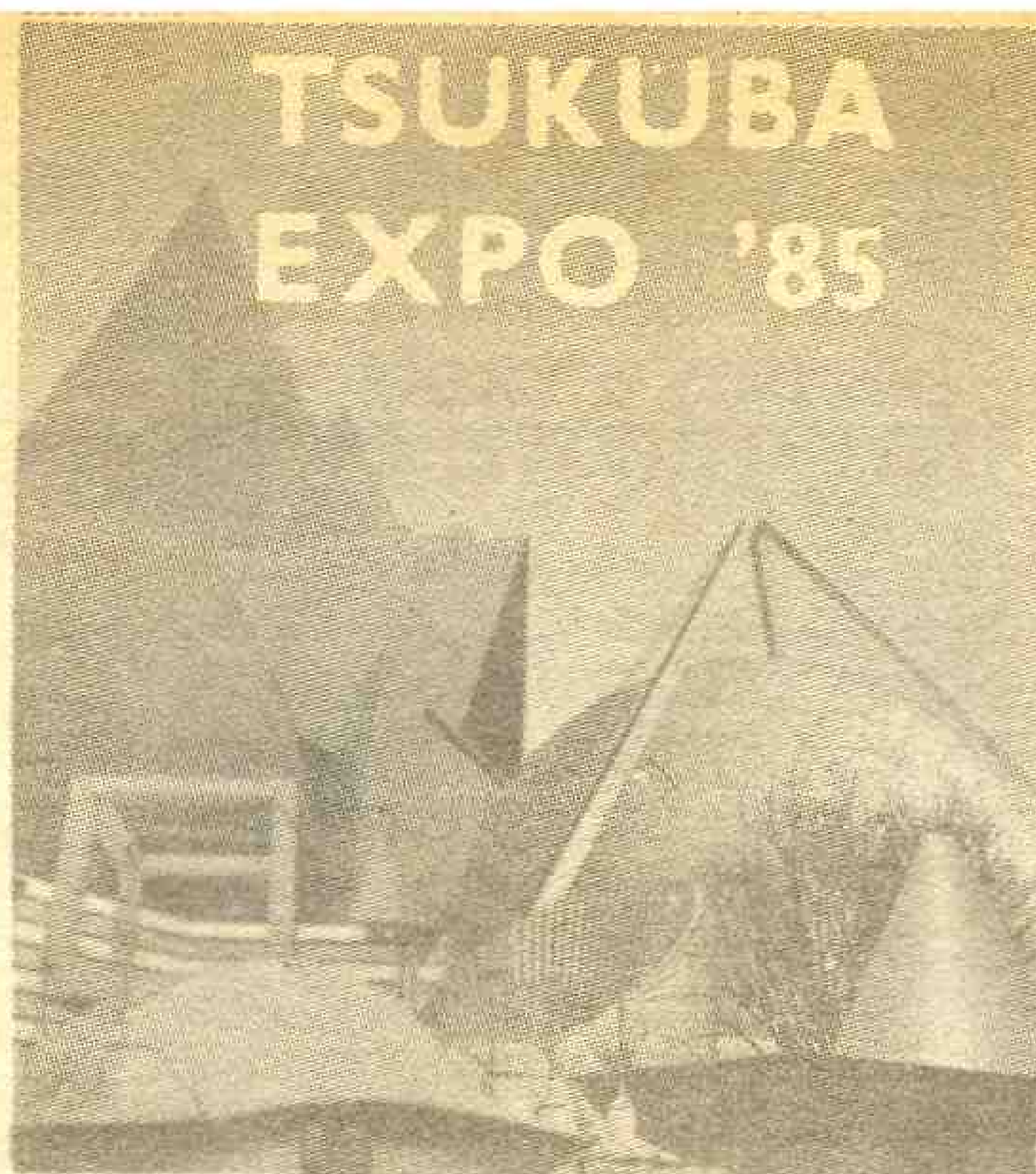
Toate pavilioanele japoneze înfăţişează, în manieră ingenioasă, cele mai diverse teme extrase din implicarea directă a ştiinţei şi tehnologiei în mediul de viaţă al oamenilor. În Pavilionul Hitachi, de pildă, este prezentat, între altele, un robot foto-electric cu ajutorul căruia vizitatorul îşi face singur fotografia în peisajul dorit; în Pavilionul Toshiba se află un mare ecran (11 m înălţime şi 24 m lăţime) pe care imaginile se succed cu viteza de 60 pe minut, mult mai repede decît viteza obişnuită de 24 pe minut, ceea ce asigură o calitate aproape perfectă a imaginii; Pavilionul Jumbotron, al firmei Sony, este dominat de cel mai mare ecran de televiziune (25 m pe 40 m) pe care se transmit emisiuni color mult mai bune decît ale oricărui televizor color cunoscut. Pavilionul Fujitsu adăposteşte cel mai mare robot din lume, „Fujitsu FANUC MAN", care salută pe vizitatori, la intrare, şi-i îndrumă spre sectoarele ce expun un fel de spectacol tehnic cu aparatura viitorului din domeniile computerelor şi telecomunicaţiilor. Între acestea, reţine atenţia, în mod deosebit, primul sistem practic de traducere simultană din şi în limbile engleză, franceză, germană şi japoneză; Pavilionul NEC (Nippon Electric Co) este dominat de o antenă uriaşă cu diametrul de 30 m şi expune tehnologii din domeniul computerelor cu circuite superintegrate şi al telecomunicaţiilor secolului viitor; Pavilionul NTT (Nippon Telegraph and Telephone Corp.) introduce pe vizitator în sistemul informaţional ce va fi folosit de oa-

meni în secolul XXI, alcătuit din sateliţi de telecomunicaţii, aparate şi relee legate prin fibre cu puternice fluxuri informaţionale; grupul Mitsubishi expune, în pavilionul cu acelaşi nume, pe tema „Lume minunată, oameni frumoşi", legăturile universale dintre natură şi viaţa omului, în care ştiinţa şi tehnologia pot contribui la făurirea, în secolul următor, a unei vieţi mai bune; Pavilionul Kodansha prefigurează, pe tema „Omenirea, Universul şi Viitorul", posibilităţile nelimitate ale inteligenţei umane, înfăţişînd structura, funcţiunile şi mecanismele de acţionare neuronică descoperite de ştiinţă în cel mai perfecţionat organ al omului, creierul; Pavilionul Daiei sau „Casa Poetului", are o arhitectură deosebită, în care marginile acoperişului sînt bănci pe care se odihnesc vizitatorii privind la exponatele şi proiecţiile pline de poezia peisajelor ce se succed pe o boltă semicirculară, degajînd o atmosferă de încîntare şi bună dispoziţie; Pavilionul Automobilului expune evoluţia viitoare a tehnologiei automobilului, sistemele de superautostrăzi şi de control computerizat al circulaţiei. Vizitatorul „ia loc" într-un „automobil cosmic" şi străbate, într-o „totală mobilitate liberă", diverse perioade şi momente din istoria viitoare a „Zeului automobil".

Inteligenţa artificială?

Între pavilioanele ţărilor participante, să poposim mai întîi în cel al SUA cu tema „Poate omul să creeze o maşină care să gîndească?", adică să creeze inteligenţa artificială? Sînt expuse computere diverse şi este înfăţişată istoria acestora de la exemplarele cu lămpi electronice pînă la cele cu circuite superintegrate de astăzi. Dar, în mod deosebit, reţin atenţia o instalaţie prin care se recepţionează emisiunile via satelit, „Mind Machine", sau computerul viitorului, care gîndeşte, o maşină care vorbeşte cu vizitatorii, arătîndu-le ce este capabilă să facă. Poate că cel mai interesant exponat nu este nici maşina care traduce rapid din japoneză în engleză, nici filmul „A gîndi", ce rulează timp de 11 minute înfăţişînd inteligenţa artificială în societatea viitoare, ci modelul unei staţii cosmice create de inteligenţa artificială, precum şi un Program de Control Cosmic, elaborat de NASA, înfăţişînd orbitele navetelor spaţiale pe un mare ecran.

Pavilionul sovietic expune modelul staţiei orbitale Vega, ce va fi folosită într-un proiect comun de

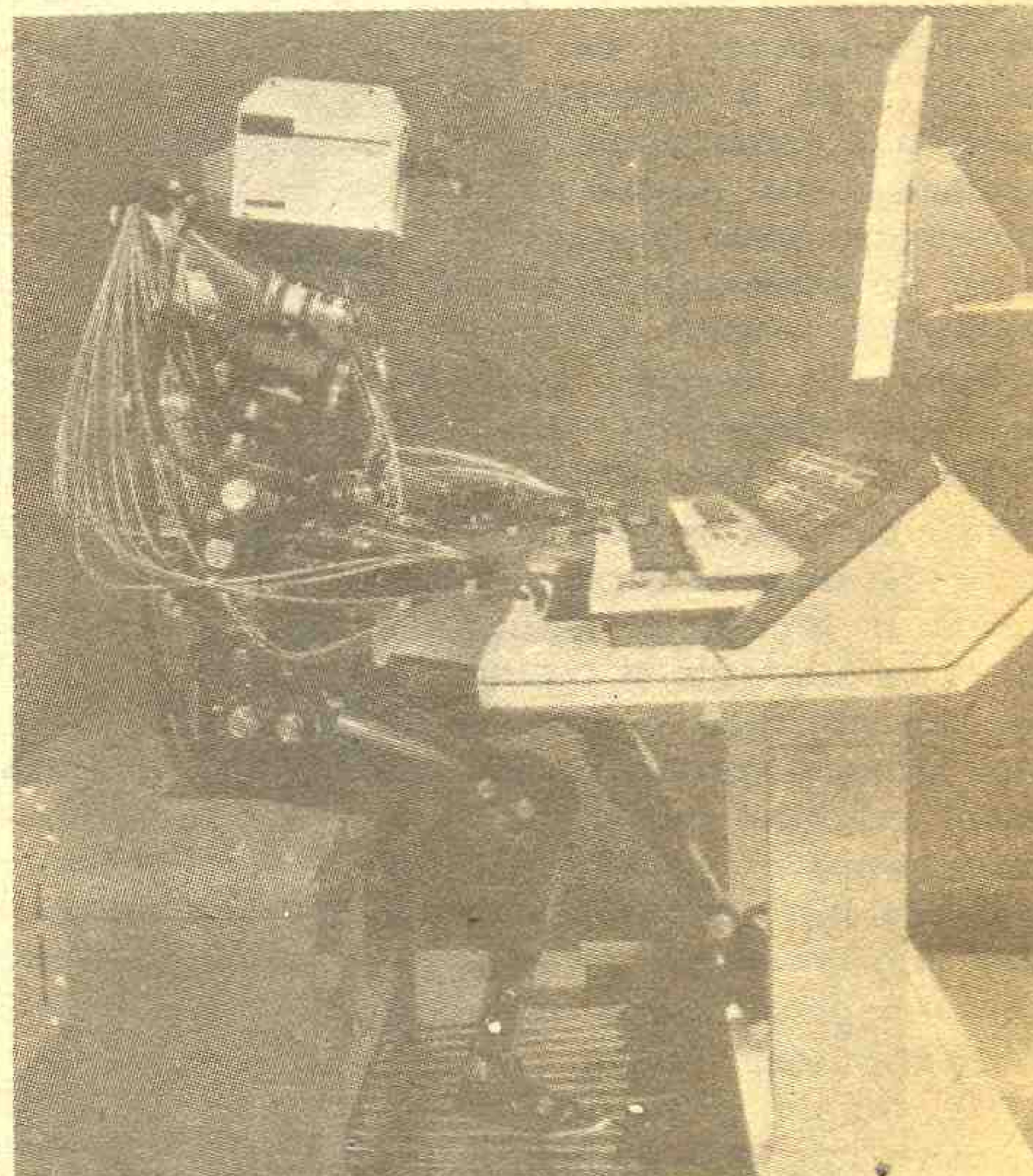
cercetări spaţiale cu Planeta A japoneză şi naveta spaţială cu reacţie europeană, urmînd să întîlnească cometa Halley în 1986. În pavilion mai sînt expuse ultimele cuceriri în domeniul medicinei, precum şi holograme din muzeele sovietice.

Pavilionul britanic este organizat astfel încît să creeze impresia vizitatorilor că se află pentru o scurtă călătorie în Marea Britanie. Sunete şi imagini ilustrează viaţa de toate zilele din Anglia şi modul cum se aplică, în viaţa acestor oameni, cuceririle ştiinţifice şi tehnologice britanice.

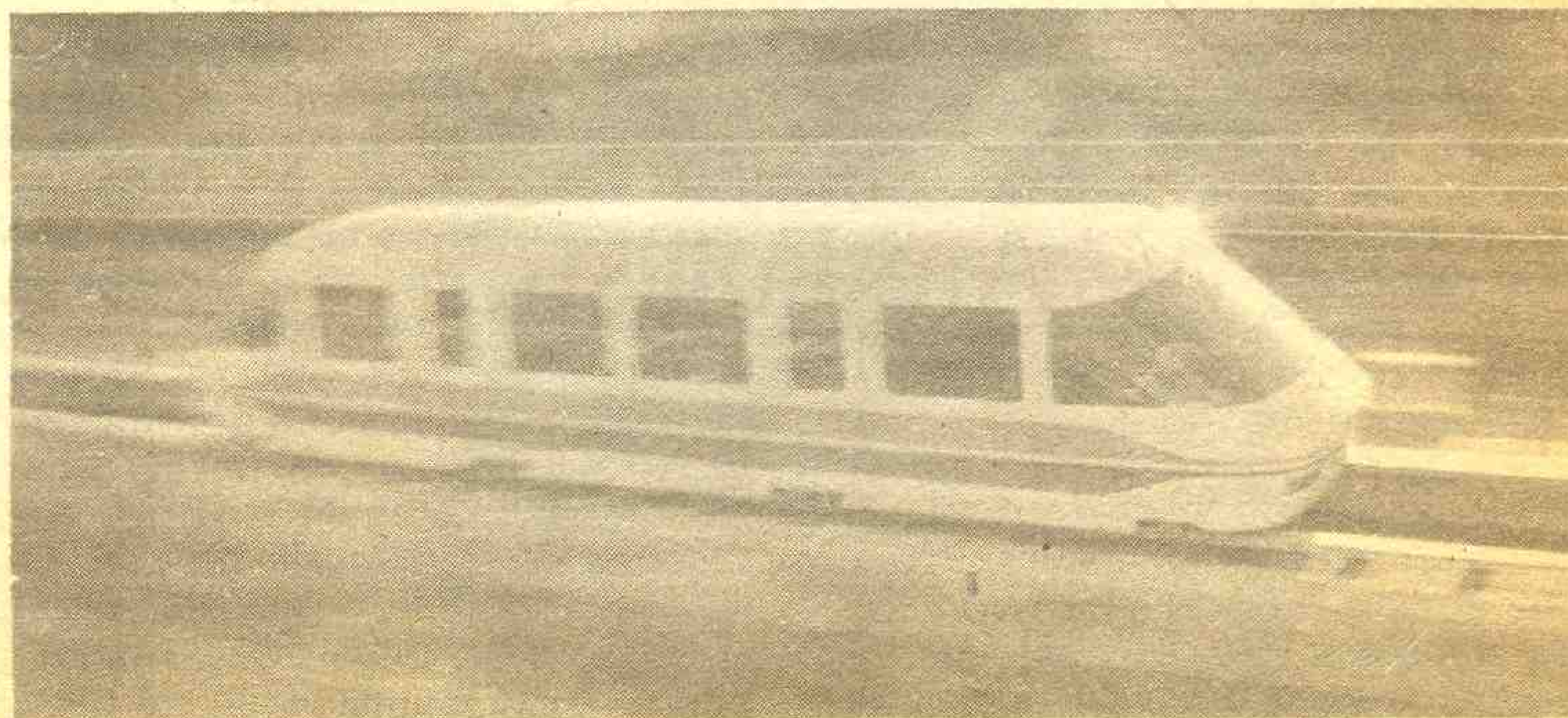
Pavilionul elveţian înfăţişează peisaje montane ale ţării şi, cu ajutorul aparaturilor electronice, arată cum se declanşează fenomenele naturale, ca uragane şi fulgere. Canada a organizat, în pavilionul ei, un studiou special de televiziune, dotat cu ultimele descoperiri tehnologice, din care se fac emisiuni preluate de posturile japoneze de televiziune, pe teme din Canada, din Expo '85 şi pe alte teme.

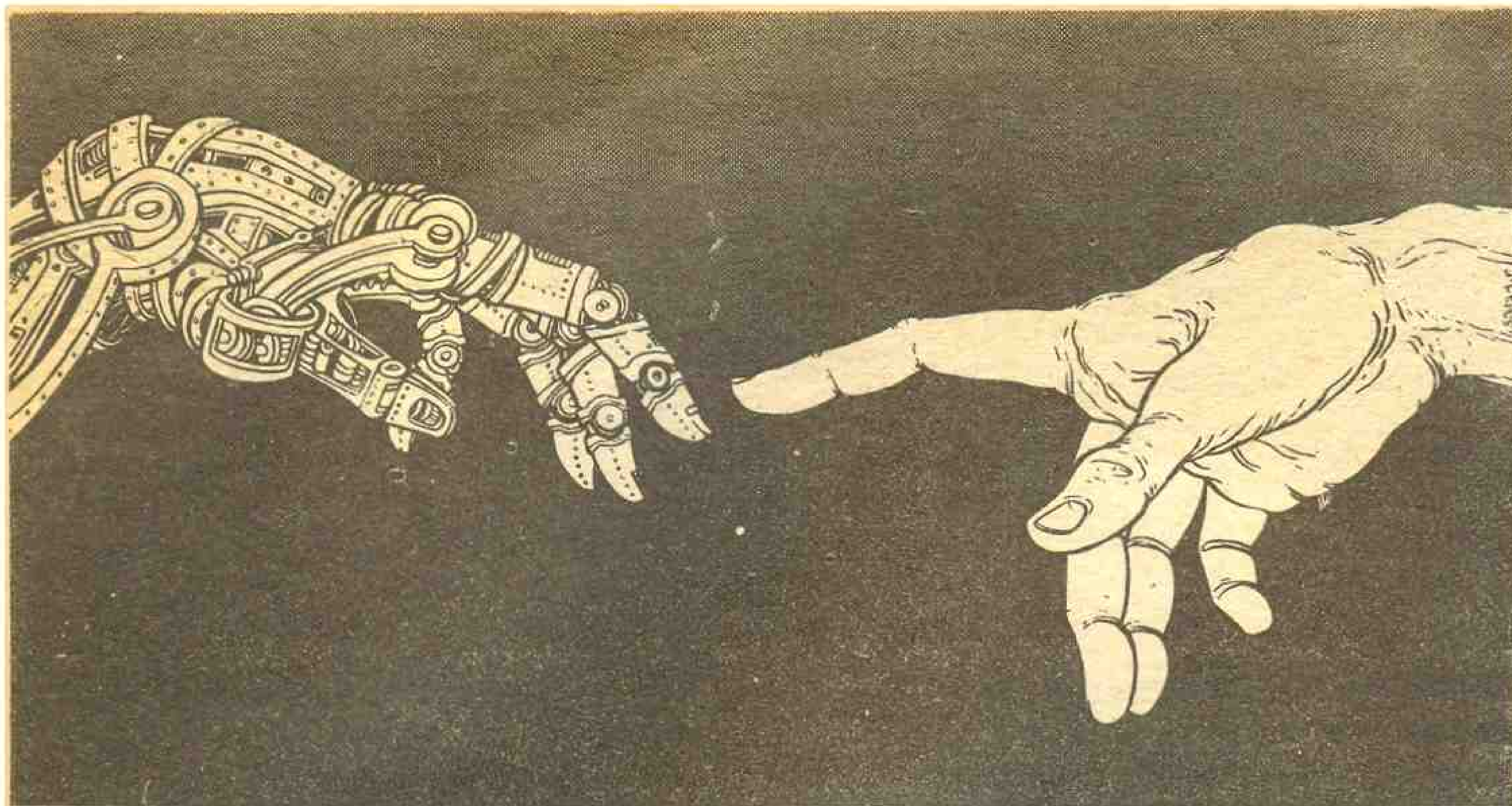
„Tsukuba Expo '85" va fi, fără îndoială, un succes. Japonia îşi va demonstra vitalitatea şi disponibilitatea şi în ştiinţă, şi tehnologie. Această expoziţie trece — în ochii japonezilor — ca simbol al marilor progrese dobîndite de Japonia în intervalul scurs de la Palatul de Cristal din 1851, de la Londra (prima expoziţie universală), pînă la Tsukuba '85. Punctul de vedere obişnuit, cînd se discută despre înaintarea Japoniei în diferite domenii ale ştiinţei şi tehnologiei, este că această ţară „a imitat" tehnologia avansată străină şi, doar rareori, a creat noi tehnologii origi-

„Simfonie pentru robot şi orchestră": un interpret electronic citeşte şi interpretează o partitură pentru orgă, asemenea unui instrumentist obişnuit

Transportul viitorului este prefigurat de acest tren magnetic (fără roţi), care rulează cu mare viteză pe o distanţă de 400 m în incinta Expo '85. Este cunoscut sub prescurtarea HSST (High speed surface transport) – transport de suprafaţă cu mare viteză

Ne va rezerva viitorul „imaginea obişnuită" a unei strîngeri afectuoase de mînă între om si robot?

nale. Se ştie că japonezii au copiat. Dar aceasta nu înseamnă că ei nu au făcut propriile lor cercetări ştiinţifice şi nu au obţinut realizări tehnologice originale. Dimpotrivă, aşa cum susţine prof. Yoichiro Murakami, de la Universitatea Tokyo, această universitate a fost printre primele din lume care a înfiinţat o facultate tehnică, înţelegînd, imediat după Revoluţia Meiji din 1868, rolul şi importanţa cercetării ştiinţifice şi instruirii tehnologice corespunzătoare a noilor generaţii. Dar, susţine Murakami, nici ţările occidentale dezvoltate nu au început cercetări tehnologice de amploare, în instituţiile de învăţămînt superior, pînă la jumătatea secolului trecut. Cuvîntul englez „scientist" (om de ştiinţă), de pildă, nu a existat pînă în 1840. Acest cuvînt, ca şi „physicist" (fizician) au fost folosite de filosoful englez William Whewell (1794—1866) pentru a desemna o nouă pătură de intelectuali. Exista cuvîntul francez „savant", dar el desemna un om cu „cunoştinţe generale", nu un „om de ştiinţă", în sensul modern al cuvîntului „scientist", de expert într-un domeniu. Abia după ce procesul de industrializare capitalistă a luat proporţii, a apărut şi profesia de om de ştiinţă, ceea ce confirmă, cum spune prof. Murakami, că, oricît ar părea de straniu, cercetarea ştiinţifică, în sensul corect al cuvîntului, a apărut, chiar şi în Europa, pe la jumătatea secolului trecut; în Franţa se creează „Ecole polytechnique" şi, după exemplul ei, în Germania, se creează „Technische Hochschule". În universităţi nu se creaseră, însă, facultăţi tehnice. Japonia a fondat o asemenea facultate, înţelegînd rolul ei şi nevoia de a evolua cît mai rapid în ştiinţă şi în tehnologia aplicată. Aşa se explică de ce se poate vorbi de un început al dezvoltării cercetării ştiinţifice şi tehnice în Japonia aproximativ în acelaşi timp cu începutul dezvoltării ei în Occident.

Cu toate că politica Japoniei a fost aceea de a construi rapid o infrastructură tehnologică, punerea ei în practică a fost dificilă, deoarece ideile şi realizările ştiinţifice ale Occidentului trebuiau să fie transplantate într-o cultură şi o civilizaţie diferite. Şi Japonia a reuşit să facă acest transfer numai pentru că ea a putut să împrumute şi să adapteze noile tehnologii. Dar folosirea acestor tehnologii s-a făcut „în manieră japoneză". Apăruse chiar lozinca „spirit japonez, căi occidentale", ceea ce i-a permis Japoniei să-şi păstreze, în esenţă, tradiţiile şi identitatea proprii, învăţînd

Caleidoscop

Cinematograful viitorului – fără lumină, fără cameră, fără staruri?

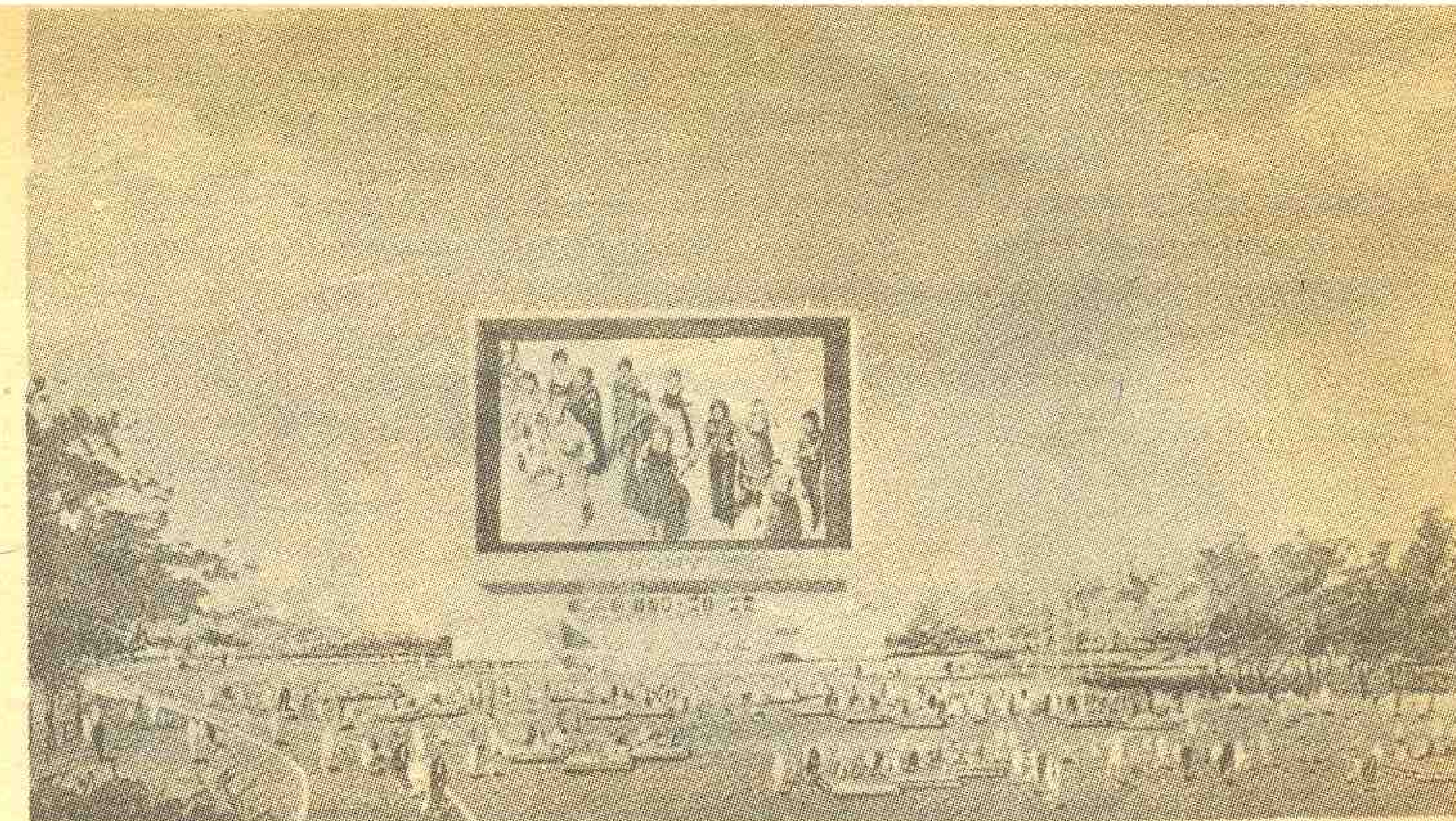
În realizările cinematografice ale viitorului este posibil să dispară obişnuitele neînţelegeri dintre actori şi regizori, pentru că, în curînd, se afirmă la Hollywood, vor fi create filme întregi cu ajutorul computerelor, iar cunoscutele semnale „lumină, cameră, motor!" vor fi date uitării. Realizatorii din secolul XXI vor putea să „contracteze" pe un Robert Redford sau Meryl Streep fără tradiţionalele sume astronomice. Scenariile, de asemenea, vor fi la fel de efemere, ca şi liniile ce formează imaginea de pe un ecran TV, în timp ce greoaiele camere de luat vederi, echipamentele de sunet etc. vor fi de prisos. În ceea ce priveşte sistemele de iluminare, acestea vor înceta să mai fie necesare. Singurele lucruri de care ar putea, în schimb, avea nevoie inventivii producători de mîine rămîn computerele rapide şi directorii tehnici talentaţi, necesari pentru a crea edificii, copaci, nori, automobile şi actori, folosind pentru aceasta fişe de silicon şi cabluri de legătură.

Computerele nu au confecţionat încă imagini umane fidele, dar filmele fără actori, sau cu actori în medii simulate electronic, vor fi, în curînd, o posibilitate. În următorii 10 sau 20 de ani, se vor putea crea eroi şi eroine de cinema în memoria unui computer – este opinia lui Sherry McKenna, vicepreşedinta firmei „Digital Productions", din Los Angeles. „Toată lumea, inclusiv noi, lucrează cu computerele şi încearcă să creeze imagini umane. Este clar că noul drum al cinematografiei trebuie să fie generaţia de imagini prin computere. Problema este că toţi ştim cum este figura umană, ce aspect are ea, iar spectatorul va şti dacă ea se mişcă corect şi va fi greu să-l înşelăm", a spus McKenna.

TSUKUBA EXPO '85

din tehnologiile aduse din Vest şi nerenunţînd la independenţă. De altfel, japonezii au procedat similar şi în secolul IX e.n., cînd au importat civilizaţia chineză, lansînd lozinca „spirit japonez, căi chineze".
Atît în epoca premodernă, cît şi în cea modernă, Japonia a continuat să asimileze aproape continuu şi să producă mărfuri competitive. „Este adevărat că sîntem inovatori, nu inventatori", afirmă Makoto Kikuchi, directorul laboratoarelor de cercetări ale firmei Sony. Din această cauză, balanţa tehnologică a Japoniei cu SUA şi alte ţări dezvoltate occidentale este deficitară. Japonia a exportat tehnologie în ţările în curs de dezvoltare şi a importat din ţările dezvoltate, proces în schimbare de un număr bun de ani, ceea ce a permis ca arhipelagul Soarelui Răsare să poată produce mărfuri electronice şi din alte domenii, care să concureze cu succes, la ele acasă, mărfurile similare occidentale. În general, conceptele şi ideile pentru o producţie tehnologică modernă sînt cunoscute în toată lumea. Trebuie doar capacitatea de a le pune în practică, şi Japonia a reuşit s-o facă. Din cauza acestei reuşite, războiul comercial dintre Japonia şi ţările occidentale dezvoltate revine aproape zilnic în mijloacele de informare în masă. Succesul este pus pe seama „spiritului japonez" de a crea, pe baza tehnologiilor de import, produse competitive şi atrăgătoare pentru cumpărător. Occidentalii îi critică pe japonezi, acceptînd, totodată, că ei sînt diferiţi prin mentalitate şi mod de viaţă, cu impact asupra felului de receptare şi promovare a progresului tehnico-ştiinţific. Există, într-adevăr, o diferenţă de abilităţi în aplicarea, cu eficienţă deosebită, a rezultatelor cercetărilor ştiinţifice şi creaţiilor tehnologice. Este tocmai ce încearcă să demonstreze „Tsukuba Expo '85", înfăţişînd, în acelaşi timp, nivelul ridicat al posibilităţilor ştiinţifice şi tehnologice originale de care dispune Japonia în prezent.

Florea Ţuiu

Cel mai mare ecran de televiziune din lume, montat în spaţiul rezervat firmei Sony. Are o claritate mai bună decît a celor mai perfecţionate receptoare color cunoscute pînă în prezent. Dimensiunile: 25 m pe 40 m

---

Alţi cineaşti îşi propun să profite de giganticele progrese ale tehnicii pentru a crea filme şi benzi sonore mult îmbunătăţite, în săli special proiectate. Spectatorii se vor aşeza în fotolii propulsate pneumatic şi vor avea „senzaţia" mişcărilor pe care le văd pe ecran. Se va materializa, astfel, visul oricărui realizator de filme: publicul să creadă că se află „înăuntrul" filmului.

Proiecţia se va face prin intermediul ecranelor video de mari dimensiuni, alimentate prin satelit. Firma „Essaness Theatres" din Chicago îşi propune să înceapă transmiterea directă de filme către universităţi în primul trimestru al anului 1986. Unii realizatori obţin rezultate spectaculoase chiar cu echipament de filmare tradiţional. Unul din aceste mijloace este sistemul „Showscan", imaginat de maestrul de efecte speciale Douglas Trumbull" care are la activ filme ca „2001: odiseea spaţiului", „Întîlnire de gradul III", „Proiectul Brainstorm".
În sistemul „Showscan", un film de 70 mm este trecut prin camere şi proiectoare cu o viteză de 2,5 ori mai mare decît viteza normală a filmului de 35 mm şi este proiectat pe un ecran curbat, la mică distanţă de spectatori. Rezultatul este o imagine mult mai clară, avînd calitarea unei fotografii. Pînă acum s-au produs scurt metraje de probă în sistemul „Showscan", dar compania din Los Angeles intenţionează să introducă procesul de filmare ultrarapidă în sălile de cinematograf chiar anul viitor.

Computerul, se pare, ar putea modifica radical tehnologia cinematografică. Simulările electronice, în care maşinile înlocuiesc în special studiourile, camerele şi luminile, au fost deja folosite în anunţurile comerciale de televiziune şi în filme cum sînt „Călătorie în stele de gradul II" şi „Întoarcerea lui Yeti". Pe la mijlocul anului trecut, aproape 30 de minute de scene cu nave spaţiale şi peisaje extraterestre au defilat pe ecran, ca şi cum ar fi fost reale în „Ultimul războinic spaţial". Datorită elementelor „Digital", suprafaţa ondulată a planetei Jupiter capătă viaţă în filmul „2010".
Posibilităţile de a „fabrica" nave spaţiale sau creaturi extraterestre ciudate sînt evidente, dar unii realizatori se încăpăţînează să creeze efecte mai realiste, ca, spre exemplu, să umbrească o figură umană redată electronic sau să facă vîntul să onduleze un păr blond, care există doar în memoria computerului – opinează producătorul Jay Arnold. Rămîne de văzut doar dacă publicul va dori să vadă filme turnate de maşini. Sherry McKenna afirmă că acest lucru nu este exclus, dacă scenariile vor fi atractive. „Lumea priveşte teleromane şi este convinsă că personajele sînt reale. Le scrie acestora chiar scrisori", spune McKenna, continuînd: „Să nu uităm că atîţia mici şi mari spectatori au vărsat lacrimi adevărate pentru personajele de desen animat ale lui Walt Disney, ca Bambi şi Alba ca Zăpada, create de imaginaţia desenatorilor".

Valeriu Georgiadi

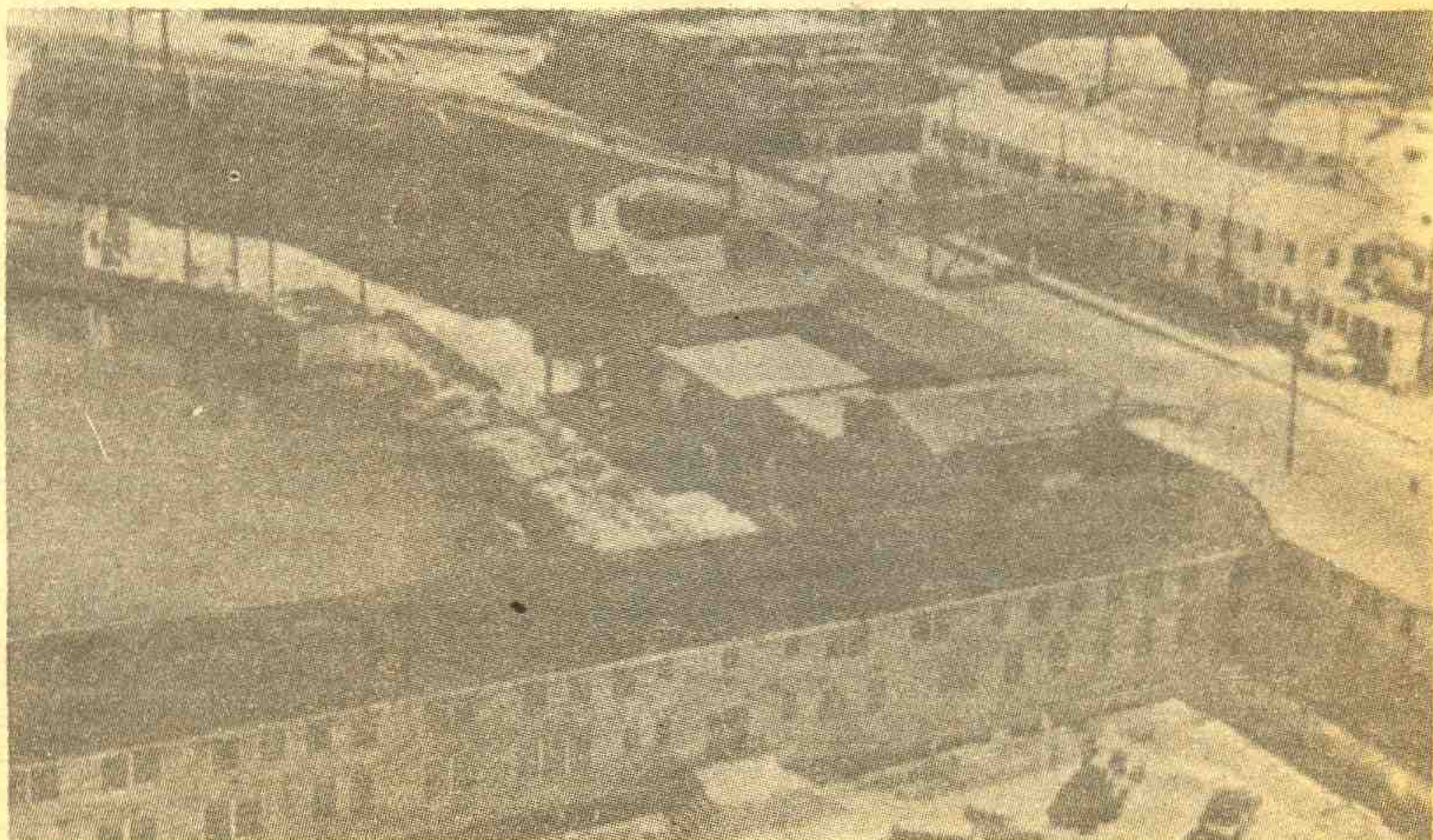
S-a întîmplat la Babelsberg 1945

Decizia de a folosi bomba atomică

16 iulie 1945 ora 5,30. Alamogordo, în deșertul din New Mexico – experimentarea primei bombe atomice

Ordinul privind lansarea primei bombe atomice a fost scris de președintele SUA, H. Truman, în 22 iulie 1945. N-a avut nici un dubiu și nici o ezitare. Decizia, pe care singur o putea lua, îi apărea complet justificată. Ulterior, în memoriile sale apărute în 1955, Truman nota: „Hotărîrea privind unde și cînd să fie folosită bomba atomică îmi revenea personal. Nu trebuie să existe nici o eroare în această privință. Consideram bomba ca o armă militară și niciodată n-a existat vreo îndoială că trebuie folosită". În momentul în care scrisese ordinul, președintele se afla în camera sa de lucru a „Micii Case Albe", o impunătoare vilă de stuc cu trei nivele, situată într-un crîng de pe malul lacului Greibnitz din suburbia Berlinului — Babelsberg. În cursul dimineții, Truman participase la serviciul religios duminical, mai întîi la cel protestant, apoi la unul catolic. În vecinătate, capitala Germaniei zăcea, în cea mai mare parte, în ruine, dar aici, fost loc de vacanță al vedetelor ecranului, tăvălugul războiului lăsase o oază. Doar podul de peste rîul Havel, aruncat în aer, fusese înlocuit de geniștii sovietici cu un șir strîns de pontoane pe care se ajungea la Potsdam, unde la 17 iulie începuse întîlnirea șefilor guvernelor URSS, SUA și Marii Britanii. Vechea reședință a regilor Prusiei, unde în Biserica Garnizoanei sînt mormintele lui Frederic Wilhelm I și Frederic cel Mare, cu palatele sale, rămăsese, de asemenea, ca printr-un miracol, aproape

Laboratorul de la Los Alamos (New Mexico), unde s-au desfășurat principalele studii și experiențe pentru crearea bombei

neatinsă de suflul războiului, de la a cărui încheiere în Europa nu trecuseră nici zece săptămîni.

Duminica în care ordinul prezidenţial a fost scris,[1] prevăzînd executarea primului bombardament atomic asupra Japoniei imediat după 3 august, deci după încheierea Conferinţei de la Potsdam, începuse ca o strălucitoare zi de vară. Arşiţa era îndulcită de boarea pădurilor şi a pînzelor de apă din apropiere. Spre sfîrşitul după-amiezii, o vijelie sălbatică s-a stîrnit deasupra Berlinului, învolburînd praful şi molozul din ruinele oraşului şi purtîndu-le pînă pe malurile Havelului. Deşi era încă ziuă, afară se întunecase.

Războiul vrăjitorilor

Marea conflagraţie a secolului XX a fost şi primul război cu lovituri de riglă de calcul, prin mobilizarea ştiinţei şi tehnicii şi declanşarea unei curse tehnologice ale cărei urmări continuă să domine realitatea contemporană. Radarul, mina magnetică, racheta teleghidată, racheta cu viteză supersonică, motorul cu reacţie de avion, reactorul atomic, reacţia nucleară în lanţ controlată, maşina de calcul cu program automat, maşina de calcul electronică s-au înscris printre noile invenţii, alături de perfecţionările esenţiale ale armamentelor existente şi care au transformat strategia şi tactica în operaţiunile terestre, aeriene, pe oceane şi mări şi în adîncul lor. În ajunul războiului (1938), a apărut elicopterul şi se acţiona intens în vederea măririi autonomiei de zbor a avioanelor de bombardament, care, într-o fază ulterioară, datorită producţiei americane, au ajuns la o rază de 4000—4500 mile şi un plafon de 11—12 000 metri. De pe urma prelucrării concluziilor primului război mondial, în unele ţări mari se atribuia aviaţiei un rol strategic independent şi decisiv, considerîndu-se că centrul de gravitate al efortului era populaţia civilă, potenţialul economic şi tehnic pe care îl punea în mişcare, voinţa şi moralul ei, că victoria, în prima conflagraţie mondială, a fost urmarea dezintegrării frontului intern, iar pacea rezultatul revoluţiei sau fricii de revoluţie şi nu al sorţilor decişi pe cîmpul de luptă.

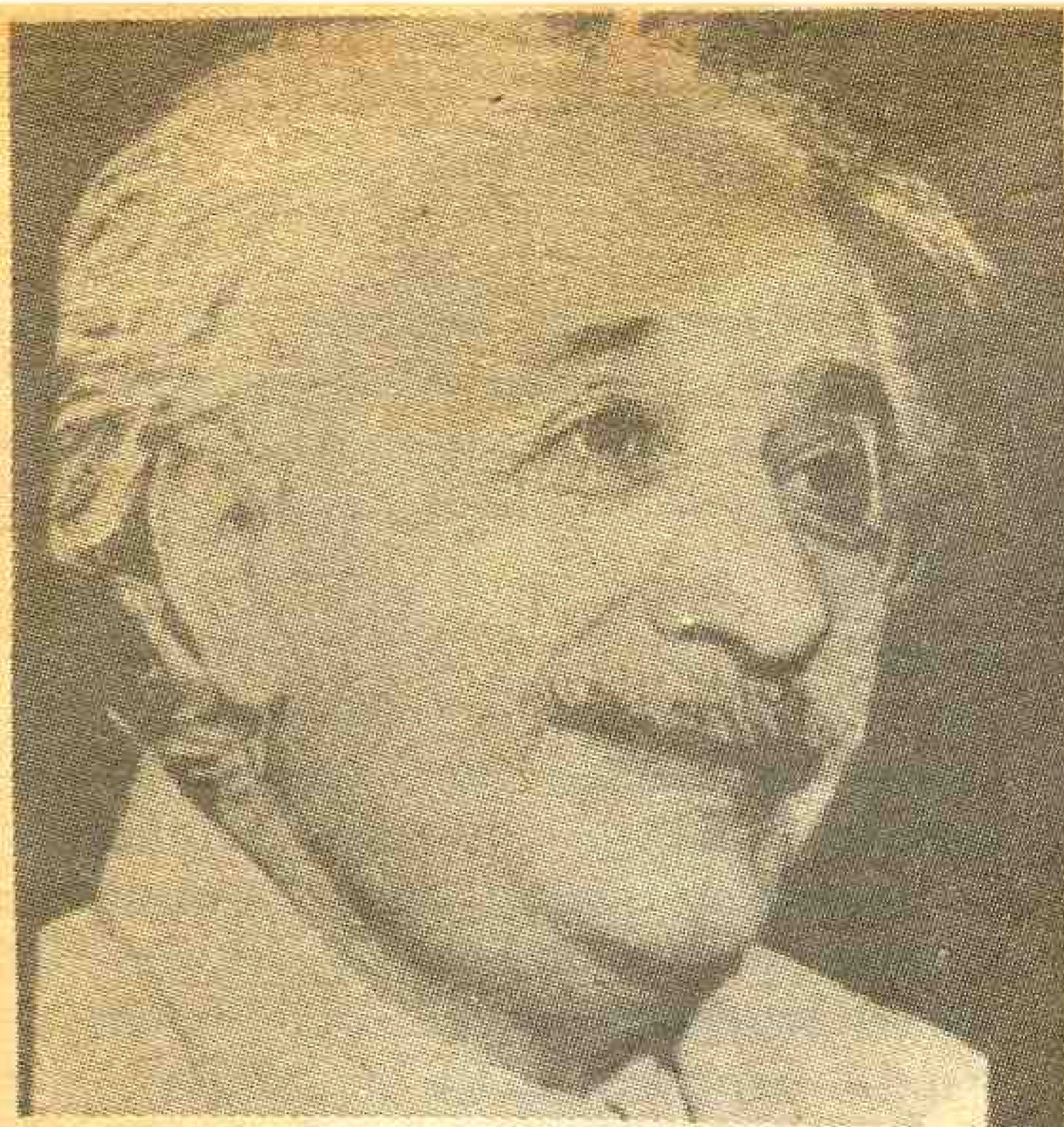
Aportul oamenilor de ştiinţă a fost recunoscut într-o plastică formulă al cărei secret îl avea premierul britanic, W. Churchill: *Războiul vrăjitorilor*. Încă înainte de începerea ostilităţilor, *Royal Society*, cel mai înalt for ştiinţific britanic, a întocmit un registru central cu 7000 de specialişti dispuşi să lucreze pentru efortul de război în caz de pericol naţional, iar încă din 1940 apăruse formula cercetării operaţionale, care, deşi, iniţial, a fost aplicată folosirii radarului, desemna „reflecţia ştiinţifică asupra operaţiunilor", scopul fiind studierea operaţiunilor militare pentru a le spori eficacitatea şi economisi efortul.

Preistoria epică a drumului ştiinţei spre bomba atomică, elementul cel mai frapant care a condus la războiul laboratoarelor, este destul de bine cunoscută, şi am menţiona, în acest sens, şi cele optsprezece episoade ale serialului *„Istoria secretă a coşmarului nuclear"*, publicat în revista „Lumea" Nr. 51/1982 — nr. 16/1983. Vălurile continuă să se ridice, însă, foarte încet de pe procesul decizional politic, care, şi în prezent, rămîne înconjurat, în cea mai mare parte, de mister.

Versiunea cea mai acreditată şi mai tenace privind punerea în mişcare a angrenajului american care a dus la crearea bombei atomice se asociază cu demersul pe care Albert Einstein a acceptat să-l patroneze pentru a-l determina pe preşedintele F.D. Roosevelt, în toamna 1939, să ţină seama că Germania nazistă ar putea fi prima care să posede noua armă bazată pe uriaşa energie degajată prin reacţia în lanţ a uraniului. Motivaţia antifascistă a inspiratorilor acestui demers este incontestabilă, iar girul dat de Einstein atunci, fără a dispune de date precise asupra situaţiei existente în acest domeniu în Germania, a fost, adeseori, prezentat în scopul justificării deciziilor care au dus la folosirea bombei atomice, cu care marele savant, în condiţiile din 1945, nu a fost de acord. De fapt, încă în luna martie 1939, profesorul George B. Pegram, de la Universitatea Columbia (New York), a adus la cunoştinţa Casei Albe problema unei bombe atomice şi, tot atunci, s-a aprobat propunerea de a se studia posibilitatea de a fi produsă. Azi poate părea de necrezut, dar, în numărul pe septembrie 1939 al revistei ştiinţifice britanice *Discovery*, a apărut un articol, pregătit dinainte şi fără a se şti că va coincide cu izbucnirea războiului, al redactorului şef, fizicianul C.P. Snow, care făcea speculaţii asupra posibilităţii construirii unei bombe atomice. Opinia savanţilor britanici, arăta el, era divizată în această privinţă. Unii apreciau că numai cîteva luni ar fi suficiente. Într-un asemenea caz, conchidea Snow „ştiinţa va putea modifica, pentru prima oară, dintr-o singură lovitură, întreaga desfăşurare a războiului". În prezent, ştim că asemenea aprecieri s-au făcut concomitent în multe locuri, inclusiv la Berlin şi Moscova. Iar, în acelaşi an, echipa de savanţi francezi din jurul lui F. Joliot-Curie a redactat şi obţinut cinci brevete secrete acoperind aplicaţiile energiei nucleare de la pila atomică la bombă. În aprilie 1984, cînd în Franţa a fost marcat semicentenarul punerii în evidenţă a radioactivităţii artificiale, unul dintre puţinii supravieţuitori ai acestei echipe, fizicianul Francis Perrin, îşi reamintea în legătură cu întocmirea brevetelor: „Aceasta s-a făcut într-o atmosferă de Jules Verne. Ne gîndeam la o energie mai ieftină decît cea care există acum. Ne imaginam, de asemenea, folosirea unei bombe pentru marile lucrări, cum ar fi săparea unui canal destinat aducerii apei din Mediterana în Sahara".

Germania părea, în acel moment, că dispune de potenţialul ştiinţific, industrial, financiar şi organizatoric în vederea făuririi unei arme atomice. În urma dezmembrării Cehoslovaciei şi ocupării Boemiei şi Moraviei, în primăvara lui 1939, naziştii acaparaseră şi singurele surse de uraniu cunoscute atunci în Europa. În septembrie acelaşi an, imediat după căderea Varşoviei, lui Hitler i-a fost prezentat un jurnal de actualităţi înfăţişînd atacurile aeriene asupra capitalei poloneze şi rezultatele lor devastatoare. A urmat un scurt film de animaţie: un avion cu zvastică zboară deasupra hărţii Marii Britanii, intră în picaj şi lansează o singură bombă a cărei explozie sfărîmă întreaga insulă. Hitler exulta. El a sărit din fotoliu, a început să bată din picioare şi striga: „Asta li se va întîmpla! Aşa îi vom distruge!" Albert Speer — care a asistat la scenă şi a descris-o la procesul de la Nürnberg, unde se afla pe banca acuzaţilor ca fost ministru al armamentelor — n-avea nici un dubiu că în cazul în care Germania ar fi posedat bomba atomică Hitler n-ar fi ezitat să o folosească. Oricum, cîteva zile după proiecţia filmelor, Înaltul Comandament al Wehrmacht-ului a decis dezvoltarea cercetărilor asupra armei atomice. În primăvara următoare, ocuparea Norvegiei, atunci singura

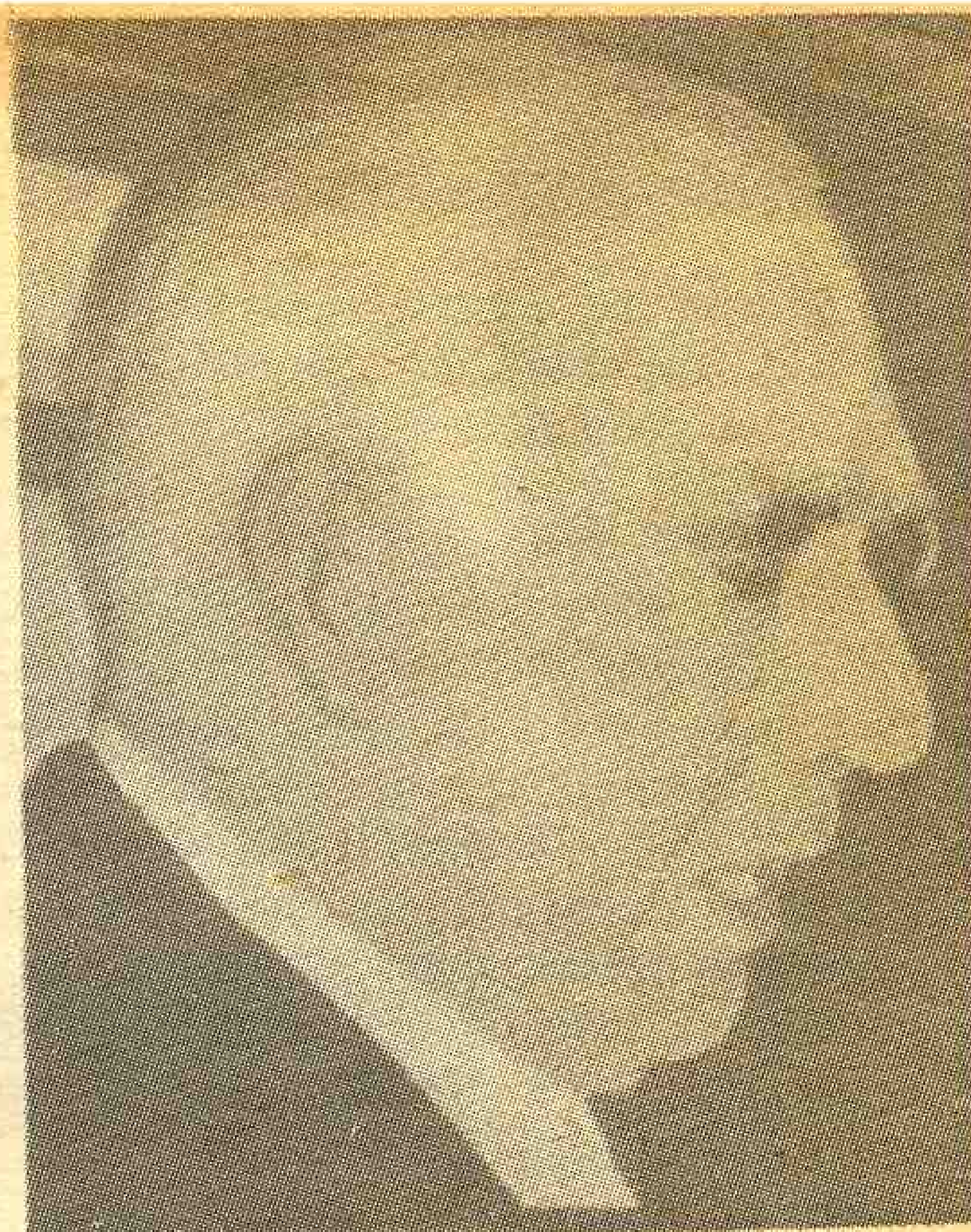
[1] A existat şi un ordin operativ de misiune al cărui proiect a fost întocmit în 23 iulie, aprobat tot la Babelsberg, dar datat 24 iulie şi care purta semnătura şefului interimar al Statului Major american.

Albert Einstein: „Acest lucru nu trebuia să se întîmple" - declarație făcută la aflarea lansării bombei de la Hiroșima

Otto Frisch a avertizat, încă din 1940, asupra efectelor genetice de lungă durată ale ceea ce denumise „superbomba radioactivă"

Niels Bohr a atras atenția, încă din timpul războiului, asupra pericolului unei viitoare curse a înarmărilor nucleare

producătoare de apă grea — ingredient considerat indispensabil producerii energiei atomice — și a Belgiei, unde au fost capturate 1200 tone de minereu de uraniu, au provocat o intensă preocupare în legătură cu planurile germane. Serviciul secret britanic și-a instruit de îndată agenții și alte surse să urmărească orice indiciu sugerînd activitățile germane în legătură cu energia atomică. Organismul de spionaj științific britanic, creat între timp, a înscris această problemă printre obiectivele prioritate și, încă în 1943, a ajuns la concluzia că Germania nu va putea finaliza proiectele sale de a dispune de o bombă atomică pînă la sfîrșitul războiului.[2]

[2] În memoriile sale, Albert Speer consemna: „La avizul specialiștilor în fizică nucleară, noi am renunțat din toamna 1942 la construirea bombei atomice; într-adevăr, la întrebarea pe care o mai prezentasem în legătură cu termenul necesar pentru a o pune la punct, mi s-a răspuns că trebuie să se aibă în vedere trei-patru ani. Soarta războiului avea să fie însă, între timp, decisă". Speer mai arăta că, pentru a dispune de o bombă atomică operațională în 1945, Germania ar fi trebuit să concentreze mijloace umane, tehnice și financiare comparabile celor alocate rachetelor cu rază lungă (V—1 și V—2), ceea ce nu era posibil. Chiar printr-o „concentrare și mobilizare la maximum a tuturor forțelor țării, Germania ar fi putut realiza o bombă atomică, probabil în 1947, dar, în nici un caz, în același moment cu bomba americanilor din august 1945". Deși nici o sursă publică accesibilă nu contestă aceste evaluări, o serie de cercetări cunoscute dau un tablou mai complex. Doctrina de bază militară a Reich-ului se întemeia pe „războiul fulger" și, pînă cînd acesta a capotat prin înfrîngerea în fața Moscovei din decembrie 1941 și chiar pînă la cea de la Stalingrad (iarna 1942—1943), atenția prioritară a fost acordată armamentelor care puteau sluji o aser enea doctrină. Totuși, în această perioadă, savanții germani n au rămas în urmă din punct de vedere teoretic față de rivalii lor. Dar avansul lor inițial a fost subminat de concurența de grup, de neglijarea aspectului experimental, de calculul greșit care a eliminat posibilitatea folosirii grafitului într-o pilă atomică. În plus, anturajul lui Hitler se îndoia de posibilitatea creării, în termen scurt, a unei bombe atomice și susținea orientarea spre făurirea de rachete. Practic, din 1942, lucrările de făurire a unei pile atomice au stagnat. Hitler însuși, care nu înțelegea enormele dificultăți teoretice și aplicative legate de bomba atomică, a continuat să creadă, însă, că, dacă se va decide, treaba va fi rezolvată cu promptitudine. Numai așa se explică aluzia la faza de experimentare a bombei atomice, făcută la începutul lunii august 1944, în cursul ultimei întîlniri cu Ion Antonescu. Efectiv, însă, pentru Germania timpul trecuse. Grelele pierderi umane și materiale suferite pe frontul de răsărit, încordarea pentru a-l menține, situația decurgînd din bombardamentele anglo-americane, nu lăsaseră Germaniei disponibilități pentru a face față efortului solicitat de crearea unei bombe atomice începînd din a doua jumătate a anului 1943. În plus, serviciile secrete germane n-au reușit să afle stadiul cercetărilor atomice în alte părți și, deci, n-au putut semnala că Reich-ul rămăsese în urmă. Există indicii că agenți germani in Statele Unite și Marea Britanie au fost instruiți să caute informații referitoare la cercetări privind bomba atomică. În cele două cazuri cunoscute (aprilie 1942 și noiembrie 1944) s-a recurs la spioni, care, în realitate, erau agenți dubli, ceea ce a contribuit la intoxicarea șefilor din Germania. Unii cercetători atrag atenția și asupra altui aspect: exodul din Germania și din alte țări europene a numeroși savanți care, ulterior, au adus contribuții esențiale la făurirea primei bombe atomice. Deși nu toți s-au refugiat în Marea Britanie sau peste ocean din motive direct rasiale și în pofida marelui potențial științific rămas în Germania, în cercurile conducătoare naziste exista reticență față de fizicieni, ca reprezentanți ai unei științe insuficient de „arianizate".

Prima ipoteză de lucru că bomba atomică putea fi realizată a fost elaborată în Marea Britanie, punînd capăt îndoielilor generate de posibilitatea de a se separa izotopul 235 al uraniului în cantități suficiente pentru a permite reacția în lanț. Ea aparținea unor fizicieni germani refugiați, care lucrau la Universitatea din Birmingham, Rudolf Peierls și Otto Frisch. În aprilie 1940, cei doi fizicieni au înaintat autorităților britanice un raport indicînd modalitățile de separare pe scară industrială a izotopului U-235 de uraniul natural și calculul masei critice, respectiv cantitatea minimă de material în vederea producerii reacției în lanț. Documentul sugera, de asemenea, un proces de detonare a bombei și avertiza asupra efectelor radioactivității după o explozie nucleară. De altfel, este de subliniat că Peierls și Frisch au denumit noua armă „superbomba radioactivă". Poate faptul cel mai important era că, deși analiza avea un caracter pur teoretic, ea socotea că, pentru reacția în lanț, nu e nevoie de o masă critică de multe tone, ci de o cantitate de ordinul kilogramelor și, deci, superbomba putea fi transportată la țintă cu avionul

Guvernul britanic, care dispunea de o întreagă rețea de savanți în slujba efortului de război, a evaluat imediat importanța documentului. A fost instituit un or-

ganism special, Comitetul MAUD[3], pentru a studia în amănunt posibilitatea construirii noii arme. Sub auspiciile lui s-au desfăşurat şi lucrările grupului de la Cambridge, în componenţa căruia, din vara 1940, după capitularea lui Petain, intraseră şi savanţii francezi cu provizia lor de „apă grea", cea mai efectivă substanţă moderatoare în vederea reacţiei nucleare cunoscută şi verificată pînă atunci. Spre sfîrşitul aceluiaşi an, independent de savanţii americani — care descoperiseră un element necunoscut în natură, denumit ulterior plutonium —, acest grup a apreciat că noul element ar putea fi fisionabil şi, deci, utilizabil pentru producerea unei bombe.

Comitetul MAUD şi-a încheiat deliberările în iunie 1941 şi concluziile sale au certificat calculele lui Peierls şi Frisch. Raportul remis premierului W. Churchill, luna următoare, recomanda realizarea proiectului unei „bombe efective de uraniu", susţinînd că 25 livre (circa 13 kilograme) de material activ „ar fi echivalentul, ca forţă de distrugere, cu 1800 tone de TNT" (trinitrotoluen). Se afirma că prima reacţie a lui Churchill a constat în a se declara mulţumit de „actualele explozive", dar că a adăugat imediat: „Nu trebuie să stăm în calea îmbunătăţirilor". În momentul respectiv, în cercurile conducătoare britanice, ca dealtfel şi în cele americane, se considera că înfrîngerea U.R.S.S., care fusese atacată de Germania la 22 iunie, era o chestiune de săptămîni, cel mult de cîteva luni. Raportul Comitetului MAUD, care evalua la doi ani timpul necesar făuririi bombei[4], a părut că furnizează mijloacele obţinerii unei arme decisive. Acest factor, ca şi posibilităţile politico-diplomatice ale noii arme, mai curînd decît întrebările privind stadiul cercetărilor nucleare germane, l-au influenţat pe Churchill să ia decizia secretă, chiar pentru Cabinetul de război britanic, privind construirea bombei. S-a creat un organism special secret (Directoratul aliajelor speciale pentru tuburi — „Tubul Alloys"), în frunte cu John Anderson, care exercita şi funcţia de ministru de interne. Dar, în scurt timp, calculele experţilor l-au convins pe Churchill că Marea Britanie nu dispune de mijloace financiare şi industriale pentru a realiza, fie şi parţial, proiectul. Fără a se face încă vreo propunere concretă şi fără a comunica complet raportul Comitetului MAUD, britanicii au transmis Casei Albe unele date privind forţa de distrugere. „Dacă s-ar crea un astfel de exploziv — i-a spus lui Roosevelt, în iulie 1941, directorul Biroului prezidenţial al cercetării ştiinţifice, dr. Vanevar Bush — puterea lui ar fi de 1 000 de ori mai mare decît a explozivelor existente şi folosirea s-ar putea să fie hotărîtoare".

După o matură chibzuinţă...

Deşi, la sfîrşitul lunii iulie, Churchill a acceptat propunerea lui J. Anderson de a se formaliza într-un acord cooperarea anglo-americană în problema armei atomice, premierul britanic nu se eliberase încă de iluzia înfăptuirii separate a proiectului. Oricum, el intenţiona să abordeze personal subiectul cu preşedintele Roosevelt, la întîlnirea ce fusese stabilită în largul Coastei Newfoundland (Terra Nova). Nici în prezent nu se cunosc detalii asupra felului cum a fost tratată această chestiune la prima întîlnire a celor doi oameni de stat (9—12 august 1941). Se ştie doar că ei au evocat direct, pentru prima oară, posibila dezvoltare a armelor atomice. După această întîlnire şi dat fiind insistenţele lui V. Bush, cele mai importante evoluţii imediate au fost în Statele Unite stabilirea „unui grup politic la vîrf" (vicepreşedintele H. Wallace, şeful Statului Major al Armatei, generalul G. C. Marshall, ministrul de război H. Stimson, V. Bush şi adjunctul său Dr. J. B. Connant, preşedintele Universităţii Harvard) şi trimiterea de către Roosevelt, la 11 octombrie, a unei scrisori în care îi propunea lui Churchill să se aibă în vedere, în legătură cu dezvoltarea eforturilor de creare a armei atomice, ca acestea „să poată fi coordonate şi chiar conduse împreună". După primirea mesajului, Churchill, fără a-şi exprima opinia pînă la intrarea Statelor Unite în război, în urma atacului japonez din 7 decembrie de la Pearl Harbor, a permis reprezentantului lui Bush să discute problemele cu J. Anderson şi consilierul său ştiinţific, Lord Cherwell. În momentul respectiv, în abordările teoretice şi în preconizarea căilor practice, britanicii erau mai avansaţi şi Churchill nu se decisese încă asupra felului în care să traducă, pe planul relaţiilor cu Statele Unite, această situaţie. Churchill s-a declarat „gata să coopereze" numai după atragerea Statelor Unite în război, dar abia în iunie 1942, la întîlnirea cu Roosevelt de la Hyde Park, subiectul a fost abordat direct şi premierul a rămas cu impresia că preşedintele a fost de acord ca informaţiile şi lucrările privind arma atomică să fie efectuate reunit şi de rezultate să se beneficieze în comun. Dar fricţiunile de culise, în această problemă, au continuat să se amplifice, în special după ce, la mijlocul lunii septembrie, „Proiectul Manhattan" a fost pus în mişcare şi, în fruntea lui, a fost numit generalul L. Groves, ceea ce a marcat şi trecerea întregului program sub controlul Departamentului de Război. Practic, s-a ajuns la sistarea de către americani a schimbului de informaţii şi la instituirea de restricţii pentru savanţii britanici, în ce priveşte cercetările privind separarea electromagnetică a izotopului U-235, procesul de producţie al plutoniului în pile de grafit, reacţia rapidă a neutronilor, fabricarea propriu-zisă a bombei etc. La Londra, după cum consemna istoricul britanic M. Howard, „oficialităţilor le apărea acum că americanii îşi propun să folosească descoperirile britanicilor pentru a-şi stabili monopolul postbelic al energiei nucleare pentru scopuri militare şi industriale, şi posibilitatea de a dezvolta propriul proiect a fost luată din nou în considerare". Churchill a abordat personal chestiunea cu H. Hopkins, principalul consilier al Casei Albe, la Casablanca, în a doua jumătate a lunii ianuarie 1943, unde se aflau împreună cu Roosevelt. Hopkins l-a asigurat că preşedintele va reexamina ansamblul problemei la reîntoarcerea la Washington. După o lună de tăcere americană, premierul i-a reamintit telegrafic lui Hopkins că n-a primit nici un răspuns. În martie, ministrul de externe britanic, A. Eden, a reluat personal tema cu Hopkins, în timpul unei vizite la Washington, dar fără vreun rezultat. După două luni, în cursul unei noi întîlniri la nivel

[3] Istoria anecdotică atribuie originea acestei denumiri unei întîmplări greu verificabile: marele fizician danez Niels Bohr, care continua să se afle, în perioada respectivă, în ţara sa ocupată de Germania, a făcut să parvină familiei refugiate în Marea Britanie o scrisoare în care, între altele, se interesa de sănătatea bonei — Maud. Acest nume a părut suspect cenzorilor englezi care l-au „decodat" prin Military Applications of Uranium Desintegration (Aplicaţiile militare ale dezintegrării uraniului).

[4] Cum s-a dovedit ulterior, Statelor Unite le-au fost necesari patru ani de la decizia luată în aceeaşi vară pentru a se făuri bomba. O altă evaluare eronată a Comitetului MAUD s-a referit la estimarea costului proiectului: 5 milioane lire sterline. Bugetul „Proiectului Manhattan" (denumirea codificată a programului bombei atomice) a totalizat două miliarde dolari.

înalt anglo-americane (Washington, 12—25 mai 1943), Churchill a abordat direct subiectul cu Roosevelt. Se cunoaşte doar concluzia trasă de premier: „Preşedintele a fost de acord că schimbul de informaţii asupra Tubului Alloys să fie reluat şi întreprinderea să fie considerată comună. Am înţeles că ea se va întemeia pe faptul că această armă ar putea să fie creată la timp pentru actualul război şi, prin aceasta, cade sub incidenţa acordului general referitor la schimbul reciproc de (informaţii privind) cercetări şi invenţii secrete[5]

Churchill şi Lordul Cherwell nu ezitau, totodată, să-i prevină pe interlocutorii lor americani că Marea Britanie ar putea, în caz contrar, să-şi dezvolte propria armă atomică. Premierul era întru totul de acord cu concluzia formulată într-un raport ce îi era adresat de J. Anderson: „Nu ne putem îngădui ca, după război, să înfruntăm viitorul fără această armă, şi să ne bizuim complet pe America, dacă Rusia sau altă putere o dezvoltă". Cînd, în iulie 1943, Stimson şi Bush au fost la Londra, Churchill, le-a spus că este „interesat vital să posede toate informaţiile (privind energia atomică), fiindcă aceasta va fi necesar independenţei

Preşedintele H. Truman şi ministrul de război H. Stimson la Casa Albă

Marii Britanii în viitor, ca şi pentru succesul ei în război". El a mai atras atenţia că „Rusia s-ar putea să fie în poziţia de a obţine rezultatul (bomba atomică), dacă nu acţionăm împreună". Churchill, care cunoştea că, singură, Marea Britanie nu putea produce bomba atunci, dar o considera ca un instrument esenţial al controlului diplomaţiei postbelice, pentru a obţine statutul de partener, chiar secund, era dispus la o serie de concesii şi, în proiectul de acord, remis lui Stimson pentru preşedinte, dădea asigurări că englezii nu urmăresc nici un interes industrial şi comercial în exploatarea energiei atomice după război. Acordul a fost semnat de Roosevelt şi Churchill la 19 august, cu prilejul întîlnirii lor la Quebec, şi stabilea să fie reunite în vederea realizării bombei „toate creierele şi resursele britanice şi americane". Se mai stabilea că folosirea bombei „împotriva unei terţe părţi" să se efectueze prin consimţămîntul mutual şi să nu se transmită „nici un fel de informaţie privind Tubul Alloys unei terţe părţi, fără asentiment mutual". Aceste prevederi au fost reluate şi într-un aide-memoire confidenţial semnat de Roosevelt şi Churchill la Hyde Park, la 19 septembrie 1944. Într-un moment în care trupele anglo-americane, debarcate în nord-vestul Europei la 6 iunie, nu ajunseseră încă pe teritoriul german, documentul stabilea, totuşi, fără echivoc, ţinta primei bombe atomice: Japonia. „Cînd în cele din urmă o bombă va fi disponibilă, s-ar putea, *după o matură chibzuinţă* (subl. E.P.) să fie folosită împotriva japonezilor, care vor fi avertizaţi că acest bombardament va fi repetat pînă vor capitula" — se consemna în aide-memoire. De fapt, acordul de la Quebec, constituirea, în urma lui, a Comitetului Politic Întrunit (anglo-american) pentru a se ocupa de problemele bombei atomice, şi documentul de la Hyde Park prefigurau că rolul şi cuvîntul decisiv îl vor avea Statele Unite. Bush considera, după înţelegerea de la Hyde Park, că orientarea cristalizată acolo „ar putea duce la un efort extraordinar din partea Rusiei pentru a-şi stabili secret propria poziţie în acest domeniu şi ar putea avea, ca urmare, o ciocnire, să spunem, în douăzeci de ani." La 30 septembrie 1944, Bush şi Connant l-au sesizat pe Stimson că, pînă la 1 august 1945, va fi demonstrată puterea noii bombe. Ei aveau însă dubii că monopolul acestei arme s-ar menţine mai mult de trei-patru ani, anticipau posibilitatea de a se făuri o bombă de o mie de ori mai distructivă, cu hidrogen. Avertizînd în legătură cu o viitoare cursă a înarmărilor în acest domeniu, Bush şi Connant preconizau să se instituie un sistem de control, problema urmînd a fi discutată cu U.R.S.S. după ce puterea bombei va fi demonstrată, iar colaborarea cu Marea Britanie abrogată.

Cercetătorii americani ai procesului decizional politic privind bomba atomică susţin, şi în prezent, că nu există documente directe aparţinînd lui F.D. Roosevelt care să consemneze intenţiile sale de perspectivă în legătură cu bomba atomică. Ei afirmă că singurele aprecieri posibile pot fi deduse din hotărîrile pe care le-a aprobat şi din însemnările colaboratorilor săi apropiaţi, subliniind chiar că, în general, Roosevelt nu agrea hîrtiile, înregistrarea oficială sau intenţia publicării în viitor a componentelor procesului decizional. M.J. Sherwin, care a investigat amplu tema, consideră că „valoarea potenţială a bombei pe plan diplomatic a început să modeleze politica (lui Roosevelt) în domeniul energiei atomice încă din prima parte a anului 1943" şi că „această politică se întemeia pe presupunerea că bomba poate fi folosită efectiv pentru garantarea planurilor postbelice." Cum Roosevelt a decedat înainte ca Statele Unite să dispună de o bombă atomică, nu vom şti niciodată ce a înţeles printr-o „matură chibzuinţă" în legătură cu folosirea ei şi, îndeosebi, care ar fi fost corespondentul unei asemenea reflecţii în termeni de politică aplicată. Cert este că, în documentul de la Hyde Park, era respins demersul pe care Niels Bohr îl făcuse pe lîngă Churchill şi Roosevelt cu scopul de „a preveni o fatală cursă a înarmărilor".[6] De asemenea, în aide-memoire se preconizau măsuri ca acesta să nu se facă răspunzător „de scurgere de informaţii în special către Rusia". Adică, fără vreo dovadă sau acuzaţie la adresa lui Bohr, acesta a fost pus sub o strictă supraveghere poliţienească. Cu mai puţin de o lună înainte, cînd Roosevelt a acceptat să-l primească pe Bohr (26 august), preşedintele îi spusese, totuşi, că va încerca să ia contact cu URSS, pe linia ideilor ce i le prezentase savantul danez.

[5] Încă în octombrie 1939, Churchill, care era prim lord al Amiralităţii şi abia începuse, din iniţiativa lui Roosevelt, corespondenţa secretă dintre ei, i-a promis că-i va pune la dispoziţie datele privind sistemul „Asdic", creat de britanici şi care a căpătat, în flota americană, denumirea de „sonar" (detecţia sonică pentru reperarea obiectelor submarine). Marea Britanie a comunicat nu numai concluziile raportului MAUD, dar şi rezultatele obţinute în domeniul radarului, al cercetărilor privind avioanele cu reacţie etc. Ea a furnizat, de asemenea, informaţiile obţinute prin decodarea traficului radio din corespondenţa secretă a inamicului, din perimetrul şi vecinătatea Europei.

[6] La începutul toamnei 1943, agenţii secreţi britanici l-au convins pe Niels Bohr să părăsească Danemarca şi, via Suedia, l-au adus la Londra. De aici, el a plecat în Statele Unite pentru a contribui la soluţionarea unor dificile probleme teoretice cu care se confruntau savanţii angrenaţi în realizarea Proiectului Manhattan. Pe Bohr, care ştia că Germania nu va putea produce arma atomică, l-a îngrijorat profund soarta lumii postbelice în cazul în care, între participanţii la coaliţia antihitleristă, se va declanşa o cursă a înarmărilor nucleare. El

Stalin, Truman și Churchill la Potsdam

Totuși, ce intenționa Roosevelt? Din puținele și sumarele mărturii existente tabloul rămîne prea puțin conturat. După o convorbire cu președintele, V. Bush nota, într-un memorandum datat 25 septembrie 1944, opinia că bomba atomică va da posibilitatea ca, după război, „să fie controlată pacea lumii". În decembrie, ministrul de război, H. Stimson, care avea răspunderea generală asupra „Proiectului Manhattan", consemnase lapidar, în jurnalul său, că discutase cu Roosevelt folosirea secretului bombei atomice „ca un mijloc de a obține un *quid pro quo* cu Uniunea Sovietică". Lista țintelor japoneze posibile fiind de acum întocmită, la 30 decembrie generalul L. Groves a propus ca unii comandanți de pe teatrul de operațiuni din Pacific să fie informați asupra proiectului, deși planau încă incertitudini asupra datei cînd va avea loc prima experimentare a bombei atomice. A doua zi, Stimson i-a împărtășit președintelui preocuparea, despre care îi mai vorbise la 9 septembrie 1943, că sovieticii ar ști de existența „Proiectului Manhattan". La 9 ianuarie 1945, Roosevelt i-a spus secretarului de stat, E. Stettinius, care preluase funcția la începutul lunii anterioare, că Statele Unite sînt pe cale de a făuri o bombă atomică. „Nu sînt sigur cît timp va fi necesar pentru a fi perfecționată"[7], a spus președintele, dar, dacă ar fi aruncată la intersecția dintre Broadway și strada 42 (centrul cartierului Manhattan din New York), „ar pune la pămînt întreg New-York-ul". Roosevelt a instruit Departamentul de Stat să mențină, din acea clipă, un contact strîns cu Stimson în chestiunea bombei.

În momentul respectiv, se definitiva pregătirea poziției americane în vederea întîlnirii de la Ialta cu Stalin și Churchill. La 19 ianuarie, Stettinius a prezentat dosarele Departamentului de Stat la Casa Albă. Fiind evocată chestiunea bombei atomice, Roosevelt, conform unei însemnări a interlocutorului său, „a spus că ar dori să aibă aceasta în minte în discuția cu Stalin". După două zile, la Pentagon a avut loc o reuniune restrînsă a vîrfului ierarhiei militare la care s-a pus și chestiunea felului în care bomba atomică ar putea fi un factor la Conferința de la Ialta. În aceeași zi, Stimson i-a cerut telefonic lui Stettinius să discute împreună unele probleme. Se pare că o concluzie a discuției de la Pentagon a fost că, prin perfectarea bombei atomice, se va garanta poziția politică și militară a Statelor Unite după război și că, în acest sens, chiar și convocarea unei conferințe de creare a unei organizații internaționale de securitate înainte de încheierea ostilităților, cum dorea Roosevelt, n-ar fi oportună. La invitația lui Stimson, în dimineața de 22 ianuarie, Stettinius s-a dus la Pentagon în vederea unei depline treceri în revistă a obiectivelor americane în Pacific, a programului bombei atomice și a creării Organizației Națiunilor Unite. La început, Stettinius a discutat cu Stimson și consilierul acestuia pentru „S-1" (denumirea codificată americană a proiectului bombei atomice), H. Bundy. Cu acest prilej, i s-a înmînat o notă confidențială din care rezultă că orice noi discuții sau negocieri privind bomba atomică „ar prezenta un mare pericol pentru securitatea proiectului", ceea ce se referea, evident, la Marea Britanie, cu al cărei premier urma să se întîlnească președintele în Malta, în drumul spre Ialta. Stettinius a mai fost informat că generalul Marshall, șeful Statului major al armatei și principalul colaborator militar al președintelui, va fi însoțit, în cursul călătoriei, de un ofițer, care va avea o serie de documente de bază privind modul de a se pune problema bombei atomice, în cazul în care va apărea în discuții. A urmat o convorbire la care s-au alăturat J. Forrestal, ministrul flotei, J. McCloy, asistent al ministrului de război, și V. Bush. Ultimul i-a remis lui Stettinius un aide-memoire pentru cazul în care sovieticii s-ar interesa la Ialta de bomba atomică. Dar tot Stettinius a consemnat că McCloy i-a dat un memorandum că nici un fel de discuții sau aranjamente privind bomba atomică să nu fie inițiate pînă la încheierea ostilităților cu puterile Axei. Din sursele accesibile nu rezultă care a fost opinia lui Roosevelt în legătură cu aceste documente. În drum spre Ialta, unde a plecat pe calea aerului la 25 ianuarie, Stettinius l-a întrebat, în cursul unei escale în Azore, pe generalul Marshall, dacă n-ar trebui pregătit Roosevelt pentru cazul în care Stalin se va interesa de bomba atomică. Marshall a răspuns negativ: „Ar fi mai bine să așteptăm și să vedem dacă problema se va pune". A doua zi după sosirea la Ialta și numai cîteva ore înainte de deschiderea oficială a conferinței, la reședința lui Roosevelt a avut loc, în dimineața de 1 fe-

a reușit, în mai 1944, să fie primit de Churchill, care l-a admonestat și i-a respins ideile. Apoi, a remis un memoriu către Roosevelt și Churchill, cerîndu-le să discute chestiunea controlului energiei atomice cu URSS încă înainte de crearea bombei, altfel „o cursă a înarmărilor atomice se va dezvolta între aliați după război". Bohr a căutat să-l convingă și pe unul dintre consilierii apropiați ai președintelui, judecătorul la Curtea Supremă a SUA, Felix Frankfurter, explicîndu-i că „dat fiind extinsele cunoștințe științifice ale savanților sovietici, crede că rușii au capacitatea de a-și construi propria lor armă atomică". Ideea centrală a tuturor acestor demersuri se află în următoarea frază a memoriului: „pe drept cuvînt, dacă un acord, în vederea controlării utilizării noilor materii (radio) active nu va fi realizat la timp, orice avantaj temporar, oricît de mare ar fi, riscă să fie plătit cu un preț exorbitant: o amenințare planînd perpetuu asupra speciei umane".

[7] Un raport secret al generalului Groves făcea, la începutul lunii ianuarie, următoarele estimări: prima bombă — august, a doua — decembrie 1945, a treia în 1946.

bruarie 1945, o şedinţă a preşedintelui şi principalilor săi colaboratori. După încheierea ei, Roosevelt a evocat cu Marshall şi Stettinius bomba atomică. În însemnările sale zilnice, Stettinius şi-a notat: „Generalul Marshall nu consideră că problema trebuie ridicată".

Abia în luna martie, cei aflaţi în culisele „Proiectului Manhattan" au estimat că prima bombă pentru testare va fi gata în iulie.[8] La 15 martie, Stimson a fost primit de Roosevelt, pentru ultima oară înainte de decesul preşedintelui, şi a discutat cu el proiectul atomic. Dar, cum rezultă din unica mărturie despre discuţie — un articol al lui Stimson apărut în februarie 1947 —, ea s-a concentrat mai curînd asupra efectelor posibile ale folosirii bombei, decît asupra posibilităţii de a o folosi. După relatarea lui Stimson, preşedintele a fost de acord ca, înainte de a fi folosită bomba, va trebui să clarifice opţiunea „între cele două şcoli de gîndire" — una susţinînd menţinerea după război a monopolului proiectului, cealaltă pledînd pentru un control internaţional. La 12 aprilie, F.D. Roosevelt a murit subit, înainte de a lua o decizie în această privinţă şi de a se ajunge la o clarificare în legătură cu momentul sau modul folosirii bombei atomice.

Judecata pripită

Imediat după ce, în seara de 12 aprilie, vicepreşedintele H. Truman a depus jurămîntul în calitate de şef al puterii executive, la Casa Albă a avut loc o scurtă şi formală şedinţă a cabinetului. Stimson a rămas pînă s-a aflat singur cu noul preşedinte şi i-a spus că „doreşte să-l încunoştinţeze despre un imens proiect aflat în desfăşurare — un proiect vizînd dezvoltarea unui nou exploziv cu o putere de distrugere aproape de necrezut". După cum a scris Truman în memoriile sale, „aceasta era tot ce putea să-mi spună deocamdată, şi declaraţia lui m-a lăsat perplex". Într-adevăr, Truman, deşi avusese o îndelungată carieră de senator, nu aflase nimic despre „Proiectul Manhattan" în cele trei luni cît deţinuse funcţia de vicepreşedinte. În acest interval, în care avusese convorbiri doar de două ori cu Roosevelt, nimeni nu fusese autorizat să-l pună la curent cu „S-1", după cum nu-l familiarizase cu problemele şi angajamentele internaţionale ale Statelor Unite, în general. Singura sa experienţă militară fiind participarea ca ofiţer de artilerie (căpitan) în corpul expediţionar american în 1918 pe frontul franco-german, nu e de mirare că primul gînd, la aflarea veştii, a fost la „Die dicke Bertha" (Bertha cea grasă)[9]. A doua zi. Truman a aflat de la J. Byrnes, un experimentat politician care părăsise de scurt timp anturajul Casei Albe şi care îl însoţise pe Roosevelt la Ialta, că Statele Unite perfectează „un exploziv suficient de puternic pentru a distruge întreaga lume". Tot Byrnes „a adăugat că, după părerea lui, bomba ar putea prea bine să ne pună în poziţia de a dicta condiţiile noastre la sfîrşitul războiului".

Precipitata succesiune de la Casa Albă a survenit în momentul în care factorul unificator al coaliţiei antihitleriste — lupta împotriva duşmanului comun — era aproape de epuizare şi, la orizont, se conturau uriaşele probleme ale perioadei postbelice. Deja, în culise, se manifestau divergenţe între URSS şi anglo-americani. Creştea o anumită încordare şi între englezi şi americani, îndeosebi datorită ţelurilor diferite în ceea ce fusese — anterior războiului — „tradiţionala" sferă de influenţă britanică. Pentru foştii colaboratori ai lui Roosevelt, noul preşedinte era o enigmă. „Nimeni nu ştie care sînt punctele de vedere ale noului preşedinte, cel puţin eu nu le cunosc" — observa Stimson. „Omul are multă energie nervoasă şi pare înclinat să ia repede decizii" — îşi însemna ministrul de finanţe, H. Morgenthau. Devenea evident că Truman, chiar înainte de a se putea familiariza cu problemele politicii militare şi diplomatice, care îi fuseseră străine pînă atunci, dorea să-şi stabilească autoritatea şi să proiecteze o imagine de om de stat hotărît şi prompt în decizii, deşi, după o lună la Casa Albă, el încă mai incrimina: „Nimeni nu mi-a spus nimic (anterior) despre ce se întîmplă aici". Reacţiile lui Truman, în special graba de a lua hotărîri „la cald", l-au îngrijorat, de la început, chiar pe prietenul său Sam Rayburn, speakerul Camerei Reprezentanţilor, care a remarcat: „Îmi este teamă că, într-una dintre aceste zile, va lua o decizie bazată pe informaţii necorespunzătoare"

La 24 aprilie, nici două săptămîni de cînd preluase funcţia prezidenţială, Truman a avut la Casa Albă o întrevedere cu V. M. Molotov, care se afla în drum spre San Francisco, unde, a doua zi, urma să se deschidă Conferinţa care a creat Organizaţia Naţiunilor Unite. Truman a adoptat o atitudine de confruntare, cînd Molotov a explicat poziţia sovietică în legătură cu Polonia, deşi Stimson îl prevenise să aibă o atitudine reţinută. Ministrul de război, care a asistat la convorbire, i-a cerut, după plecarea oaspetelui, ca preşedintele să-l primească a doua zi. La această întîlnire din 25 aprilie, Truman a fost informat, pentru prima oară pe larg, despre istoria şi stadiul programului care, „după toate probabilităţile, ne va face ca, în decurs de patru luni, să definitivăm cea mai teribilă armă cunoscută în istorie" (memorandumul lui Stimson asupra convorbirii). Dacă aceste aşteptări se vor realiza, consemna la rîndul său Truman, „bomba atomică va avea, în mod cert, o influenţă decisivă în relaţiile noastre cu alte ţări". De aici decurgea că, pînă la demonstrarea forţei noii arme, să se adopte o poziţie prudentă în relaţiile cu URSS şi să nu se compromită angajamentul acesteia de a intra în război cu Japonia la trei luni după încheierea ostilităţilor în Europa. Stimson, care a insistat asupra consecinţelor politice şi diplomatice ale noii arme, a atras atenţia că, deocamdată, nu se pot stabili circumstanţele în care va fi sau dacă va fi folosită bomba atomică. Dar Stimson a propus, şi Truman a aprobat, să se formeze un comitet special, care la instituire a căpătat denumirea de Comitetul Interimar.[10] Conform opiniei istoricului american T. Campbell, preşedintele Truman a acceptat punctul de vedere „că bomba atomică trebuie considerată ca un factor în conduita faţă de ruşi" şi ca „un agent diplomatic". Încă înainte de a se reuni Comitetul Interimar, Truman s-a confesat fostului ambasador J. Davies, în 21 mai 1945, că motivul amînării, pînă în iulie, a participării la o întrunire cu Stalin şi Churchill, pentru care ultimul insistase să se ţină la o dată cît mai apropiată, nu era atît explicaţia de a se încheia pregătirea bugetului. „Am un alt motiv, pe care nu l-am spus nimănui" — a afirmat Truman, şi a început să-i dea lui Davies detalii despre bomba atomică.

---

[8] Reprezentantului britanic în comitetul politic întrunit i s-a comunicat aceasta abia la 23 aprilie şi fără a i se preciza luna, ci doar anotimpul — vara.

[9] Obuzier de asediu german cu o bătaie de 15 km şi proiectil de o tonă folosit de germani asupra forturilor din jurul oraşului belgian Liège chiar la începutul primului război mondial, poreclit Bertha, după numele soţiei marelui fabricant de arme Gustav Krupp. Datorită unei confuzii larg răspîndite, denumirea a fost atribuită şi tunului cu bătaie de 130 km, dar cu un proiectil de 100—150 kg, întrebuinţat la bombardarea Parisului (martie—august 1918).

[10] Preşedinte al comitetului a devenit H. Stimson, iar George L. Harrisson, conducătorul marii societăţi de asigurări „New York Life Insurance Company", îl înlocuia cînd ministrul de război nu putea participa. J. Byrnes, care nu deţinea nici o funcţie oficială, era reprezentantul personal al preşedintelui Truman, care, de altfel, a doua zi după funeraliile lui Roosevelt, îi promisese postul de secretar al Departamentului de Stat. Funcţie pe care Byrnes a preluat-o la 3 iulie 1945.

Comitetul Interimar s-a întrunit la sfîrşitul lunii mai şi, în ziua de 1 iunie, şi-a remis concluziile în fruntea cărora situa: „bomba să fie folosită cît mai curînd împotriva Japoniei". Byrnes — care explica celor care se arătau îngrijoraţi de o cursă a înarmărilor atomice cu Uniunea Sovietică: „Rusia nu are uraniu" — nu argumenta că bomba era necesară înfrîngerii Japoniei, ci „mai degrabă, ea trebuie aruncată pentru a face Rusia mai docilă în Europa".

Fundalul recomandărilor Comitetului Interimar înscrie o serie de aspecte foarte diferite. Experimentarea bombei nu avusese încă loc, dar se ştia că testul va fi cu o bombă cu plutoniu. Acest tip de bombă era destinat celei de-a doua lansări şi se mai adăuga faptul că experienţa avea să fie statică, dintr-un turn, în timp ce lansarea urma să se facă din avion. Prima bombă conţinînd U-235 ridica dubii dacă va exploda, deoarece, cu toate că părţi componente ale ei fuseseră testate cu succes, ea trebuia să fie lansată fără o experimentare prealabilă a ansamblului. De fapt, după consumarea celor trei bombe (una pentru experimentare şi două pentru lansare), arsenalul atomic rămînea gol pentru o perioadă relativ îndelungată, dat fiind ritmul extrem de încet, de atunci, al producţiei. Oricum, lansarea primei bombe atomice ar fi dezvăluit şi secretul că o asemenea armă există cu adevărat. Aproape concomitent cu începerea deliberărilor Comitetului Interimar, şefii Statului Major Mixt au finalizat o directivă privind începerea invaziei arhipelagului japonez la 1 noiembrie 1945 şi asaltul final asupra Tokio-ului la 1 martie 1946. Aceasta corespundea, în mare măsură, cu punctul de vedere al comandantului teatrului de operaţiuni, generalul Douglas Mac Arthur, care pledase pentru „continuarea metodelor ofensive care s-au dovedit atît de încununate de succes în campaniile din Pacific". Bazarea numai pe bomba atomică, afirma Mac Arthur, era încă o formulă nedovedită de succes, aşa cum a evidenţiat ofensiva de bombardament asupra Germaniei. Înaintea aprobării planului de către preşedinte, la 18 iunie, în cursul unei consfătuiri la Casa Albă, Truman şi Stimson au examinat din nou atù-urile ce vor decurge din posedarea bombei. La 6 iunie, fiind de acord că impactul bombei asupra diplomaţiei ar fi imediat şi extraordinar, ei au presupus, nici mai mult nici mai puţin, că aceasta „ar rezolva" chestiunile care se pun în relaţiile lor cu URSS în problemele Europei răsăritene şi Extremului Orient. S-a conchis, de asemenea, că „nici o dezvăluire să nu fie făcută Rusiei sau oricui altcuiva pînă ce prima bombă nu va fi folosită cu succes asupra Japoniei". Stimson şi-a mai notat, în jurnalul său, după convorbire, că Truman era decis să determine ca deschiderea Conferinţei de la Potsdam să coincidă cu experimentarea bombei.

Marea Britanie, în pofida documentelor de la Quebec şi Hyde Park, n-a fost ţinută la curent cu deliberările de la Washington. Ea s-a implicat, doar, în chestiunea „consimţămîntului comun" asupra folosirii bombei, dar şi aceasta în mod, mai curînd, formal. Cînd mareşalul H. Wilson, care, la Washington, reprezenta Marea Britanie în Statul Major Combinat (anglo-american), a aflat neoficial, la sfîrşitul lunii aprilie, de la generalul Marshall, că Statele Unite au ajuns în faza de producţie a bombei, care ar fi putut fi folosită în august, a transmis un raport la Londra în care solicita indicaţii asupra modalităţii în care procedura „consimţămîntului" să se aplice. La Londra s-a considerat că acesta să fie dezvăluit în cursul unei şedinţe a Comitetului politic întrunit, dar aprobarea a fost trimisă lui Wilson abia la 2 iulie, însoţită de indicaţia de a comunica, totodată, că Churchill va dori să discute problema cu Truman la Potsdam. Wilson a transmis informaţiile la şedinţa Comitetului politic întrunit din 4 iulie. Dar aceasta reflecta, în primul rînd, dorinţa de a menţine în viaţă acordul de la Quebec. Istoricul J. Ehrman, autor al unor volume de istorie oficială privind strategia Marii Britanii în cursul războiului, atrage atenţia că procedura adoptată nu a inclus pe şefii de stat major englezi, iar consimţămîntul formal a fost dat fără a se cunoaşte argumentele americane ale folosirii bombei şi chiar înainte ca Statele Unite să ia decizia finală în această privinţă. „Echilibrul de putere, atît în proiectul atomic, cît şi în Pacific, atîrna prea greu în favoarea Statelor Unite, — scrie acelaşi autor — pentru ca britanicii să fie în stare sau să dorească să participe la această decizie". Era un „cec în alb", cum îl denumeşte Ehrman, mai curînd o „luare de cunoştinţă", decît o aprobare în bună formă, lăsînd lui Churchill să exploreze mai departe subiectul cu Truman.

În zorii zilei de 7 iulie, în cel mai strict secret, Truman s-a îmbarcat pe crucişătorul „U.S.S. Augusta", pentru a pleca în Europa. El avea să lipsească din Statele Unite exact o lună — răstimpul în care a fost experimentată bomba atomică, a fost luată decizia de folosire a ei, emise ordinele corespunzătoare şi lansat asupra Japoniei primul dispozitiv nuclear. Cea mai mare parte a timpului Truman şi-a petrecut-o la bordul navei împreună cu J. Byrnes, proaspătul secretar al Departamentului de Stat, şi amiralul W. D. Leahy, şeful statului major personal al preşedintelui, ambii adepţi ai unei „politici dure", faţă de Uniunea Sovietică. În dimineaţa celei de-a noua zile a călătoriei, „U.S.S. Augusta" a aruncat ancora în rada Anversului. A urmat drumul în maşină pînă la Bruxelles şi, de aici, pe calea aerului, spre aeroportul Gatow, de lîngă Berlin. Aici a fost aşteptat de Stimson, generalul Marshall, amiralul E. King, şeful operaţiunilor navale, generalul H. Arnold, comandantul forţelor aeriene. Cînd a ajuns la Babelsberg, era spre seară, şi Truman, obosit, s-a retras devreme în dormitor. A doua zi, 16 iulie, Stimson i-a transmis comunicarea sumară, tocmai sosită, despre experimentarea cu succes la Alamogordo a primului dispozitiv nuclear. „Mă simt minunat" — a spus Truman. El a povestit o anecdotă despre o fată care s-a jurat că, dacă rămîne însărcinată, se va îneca, şi răspunsul prietenului ei — „mi-ai luat o piatră de pe inimă". În memoriile sale Truman relatează cu sobrietate că i-a convocat imediat pe Byrnes, Stimson, Leahy, Marshall, King şi Arnold. „Le-am cerut părerea dacă bomba trebuie folosită. Consensul a fost că trebuie". Preşedintele credea că, în cursul după-amiezii, va începe conferinţa şi, în prealabil, se va întîlni cu Stalin. Spre surprinderea lui, a aflat că, „din motive de sănătate", conducătorul sovietic şi-a amînat sosirea cu 24 de ore. Drept urmare, s-a întîlnit numai cu Churchill, prima convorbire faţă în faţă între cei doi oameni de stat, după care au plecat, separat, să viziteze Berlinul, inclusiv locul unde se sinucisese Hitler.

A doua zi, Stalin i-a făcut o vizită de curtoazie şi, în aceeaşi după-amiază de 17 iulie, Conferinţa de la Potsdam s-a deschis oficial. Stalin a confirmat că URSS îşi va respecta angajamentul de a intra în război împotriva Japoniei. „Acum, putem pleca acasă" — i-a spus Truman unuia dintre apropiaţii săi, iar, după cîteva ore, aşternea pe hîrtie: „Am obţinut ceea ce doream. Stalin va intra în război... Pot spune,

acum, că războiul se va termina cu un an mai devreme".[11]

La Potsdam, comportarea premierului britanic, lungile sale digresiuni retorice au provocat îngrijorarea colaboratorilor apropiaţi şi i-au surprins pe interlocutorii lui. „El se bagă în vorbă nitam nisam şi se ocupă de fleacuri în afara subiectului, riscînd pierderea (apărării) cazului nostru în fiecare punct" — consemna, în jurnalul său, A. Cadogan, subsecretarul de stat permanent la Foreign Office. De fapt, în mare măsură, atenţia lui Churchill era distrasă de aşteptarea verdictului alegerilor pentru Camera Comunelor, care avuseseră loc la 5 iulie, dar ale căror rezultate urmau să fie cunoscute în 26 iulie, pentru a se şti şi modul de vot al soldaţilor de pe diferitele teatre de operaţiuni, cele din Asia de sud-est şi Pacific fiind încă active. „Ele planează asupra mea ca vulturul incertitudinii" — spunea premierul. Cînd ministrul de război Stimson l-a informat despre reuşita experienţei de la Alamogordo, fantezia sa a căpătat din nou aripi şi a exclamat apocaliptic: „Stimson, ce a fost praful de puşcă? O banalitate! Electricitatea? Ceva fără sens. Această bombă atomică este a doua mînie divină!". În cursul dimineţii de 21 iulie, un avion special a adus o amplă documentare asupra rezultatelor experienţei de la Alamogordo. Truman a aflat că noua armă are o putere mult mai mare decît se presupunea şi că, foarte curînd, bomba va fi gata de lansare. „Devenise altul", observa Churchill la sfîrşitul plenarei Conferinţei din aceeaşi zi. Nerăbdarea lui Truman, ca „afacerea de la Potsdam" să se termine, crescuse, folosirea rapidă a bombei apărîndu-i, după opinia unora dintre consilierii lui, că „va preveni sau cel puţin va încetini înaintarea rusă în Asia răsăriteană". A doua zi, el a scris ordinul de folosire a bombei. Dar noile informaţii asupra experienţei au accentuat şi schimbarea în starea de spirit a lui Churchill. „Am fost complet zguduit de perspectiva primului ministru — îşi însemna generalul Allan Brooke, şeful Comitetului şefilor de stat major britanici. El a văzut rapoartele americane despre noul exploziv secret TA (Tubul Alloys — n.n.) care tocmai a fost experimentat. El a absorbit toate minorele exagerări americane şi, ca urmare, este total dus de ele. Nu mai e necesar ca ruşii să intre în războiul japonez, noul exploziv, el singur, este suficient să rezolve problema. Mai mult, noi avem acum, în posesia noastră, ceva care ar redresa echilibrul cu ruşii. Secretul explozivului şi puterea de a-l folosi va modifica total echilibrul diplomatic, care era în voia valurilor de la înfrîngerea Germaniei. Am căutat să-i risipesc supraoptimismul întemeiat pe o singură experienţă, şi am fost întrebat cu dispreţ ce motiv am să minimalizez rezultatele acestor descoperiri. Am încercat să-i fac să-i dispară visele şi, ca de obicei, nu i-a plăcut".

Rămîneau, totuşi, două chestiuni: să se emită un avertisment Japoniei să capituleze şi să se găsească o modalitate de a i se spune lui Stalin că există o nouă armă pentru a se evita, ulterior folosirii ei, întrebarea: „De ce nu ne-aţi spus despre această (armă) înainte?". În legătură cu prima chestiune, Truman şi consilierii lui au optat ca, de la Potsdam, să fie emisă o declaraţie, la care să subscrie Marea Britanie şi China, prin care Japoniei să i se ceară să capituleze, alternativa fiind devastarea şi distrugerea ţării. Nu urma să se spună nimic de bomba atomică. Din proiectul declaraţiei s-a omis ceea ce ar fi facilitat acceptarea ei, menţiunea că împăratul va continua să exercite o serie de prerogative, deşi, din contactele secrete americane, din descifrarea traficului diplomatic japonez şi din demersurile japoneze pe lîngă URSS de a se facilita un aranjament, se ştia că aceasta este o problemă-cheie. Truman i-a indicat lui Stimson că ordinul privind bombardamentul atomic rămîne în vigoare, anulîndu-l doar dacă Japonia ar capitula înainte. La termenii Declaraţiei publicată în 26 iulie premierul Suzuki a răspuns, pentru a cîştiga timp, că Japonia o va *ignora*. Un mister, nerisipit pînă în prezent, rămîne de ce respectivul cuvînt japonez, e drept cu nuanţe bogate, a fost tradus prin a *respinge*. Astfel interpretat, răspunsul japonez radiodifuzat în 28 iulie îi oferea factorului decizional american justificarea ulterioară: bomba a salvat sute de mii de vieţi, care ar fi fost pierdute prin prelungirea războiului.

[11] Textul scrisorii a fost dezvăluit pentru prima oară în martie 1983.

Hiroşima, 6 august 1945, explozia primei bombe atomice la o înălţime de 550 metri de la sol

— Urcă preţul!
— Lasă-i să-l urce!

Se însera cînd la Palatul Cecilienhof — fostă reşedinţă de vară a prinţului moştenitor al Germaniei — lua sfîrşit şedinţa din 24 iulie a Conferinţei de la Potsdam. Participanţii tocmai părăsiseră masa rotundă a marii încăperi de la parter, concepută în stilul caracteristic conacelor englezeşti, şi Truman s-a apropiat de Stalin. „I-am menţionat în treacăt lui Stalin că aveam o nouă armă de o forţă distructivă neobişnuită — avea să scrie Truman în memoriile sale. Liderul rus nu a manifestat nici un interes deosebit. Tot ce a spus a fost că se bucură să audă acest lucru şi că speră că noi îi vom da o bună întrebuinţare împotriva japonezilor." Cuvintele bombă atomică n-au fost pronunţate de Truman. Churchill[12], care urmărea scena de la dis-

[12] A doua zi, Churchill urma să plece la Londra pentru a aştepta rezultatul alegerilor. În urma lor, n-a mai revenit la Potsdam. La 28 iulie, Conferinţa şi-a reluat lucrările, cu participarea noului prim-ministru, C. Attlee, liderul laburiştilor. Attlee asistase şi la prima parte a conferinţei, dar, deşi din mai 1940 fusese vicepremier, post formal acordat în 1942, era

tanţă, a rămas cu impresia că Stalin „nu avea nici o idee despre semnificaţia a ceea ce tocmai i se spusese". Aceeaşi convingere o împărtăşeau şi consilierii apropiaţi ai lui Truman, după ce le relatase schimbul de cuvinte efectuat „în treacăt". Dar, şi în diplomaţie, cine păcăleşte se păcăleşte.

După cuvintele schimbate cu Truman, Stalin a trecut în salonul roşu de la Cecilienhof, pe care îl folosea drept cameră de lucru. Aici i-a relatat conţinutul convorbirii lui Molotov, care a spus imediat: „Urcă preţul". Stalin a început să rîdă: „Lasă-i să-l urce. Va trebui să-i spunem lui Kurceatov să urgenteze lucrările noastre". Martor al scenei, mareşalul Jukov, care a şi făcut-o publică prima oară după două decenii, a priceput că „era vorba de bomba atomică". În momentul respectiv, primul ciclotron sovietic funcţiona în laboratoarele academicianului Igor Kurceatov, se obţinuseră primele cantităţi de plutoniu şi se încheia construcţia unui reactor cu uraniu grafit.[13]

Într-adevăr, imediat după Potsdam, Stalin l-a convocat pe Kurceatov aproape zilnic. Conducătorul sovietic dădea decizii ca totul să-i fie pus la dispoziţie. Odată, arată autorii sovietici A. Ioirici, I. Morohov, S. Ivanov, responsabilul unei importante ramuri industriale i-a spus lui Kurceatov:

„— Pentru dv. totul este mai uşor: îl vedeţi zilnic pe Stalin.

— Aşa e, a confirmat Kurceatov. Cu Stalin, toate problemele se rezolvă rapid (în sinea lui, gîndea, însă, că a-l întîlni pe Stalin atît de des era mai dificil probabil decît a merge pe coardă deasupra unei prăpastii)".[14]

Conferinţa de la Potsdam s-a încheiat cu rezultate publice vizînd Europa postbelică, reflectînd că spiritul de cooperare din timpul războiului va fi supus, curînd, la mari încercări. Experimentarea bombei n-a exercitat nici o influenţă asupra cursului Conferinţei şi, la plecarea din Potsdam, Truman şi-a făgăduit: „Niciodată nu voi avea alta". În a patra zi a călătoriei de întoarcere de la Potsdam (6 august), Truman lua prînzul la bordul navei „USS Augusta", cînd i s-a înmînat următorul mesaj: „Preşedintelui. De la ministerul de război. Marea bombă aruncată asupra Hiroşimei la 5 august 7,15 p.m. ora Washington (6 august, 8,15 a.m ora locală — E.P.). Primele rapoarte indică succes complet, chiar mai bătător la ochi decît experienţa anterioară". „Profund mişcat", îşi amintea Truman, s-a adresat celor din jur: „Este cel mai mare eveniment din istorie. E timpul să ajungem acasă". După cîteva minute, i s-a remis un al doilea mesaj: „Primit noi informaţii privind Manhattan. Bombardarea Hiroşimei vizuală cu numai o zecime de acoperire (a cerului) la 05.23,15A. N-a existat nici o opoziţie a aviaţiei sau artileriei antiaeriene. Parson (reprezentantul Proiectului Manhattan la bordul avionului care a lansat bomba şi care, în etapa finală a zborului, a amorsat-o — E.P.) a raportat, la cincisprezece minute după lansare, următoarele: «În toate privinţele, rezultate clare de deplin succes. Efectele vizibile mai mari decît la orice experimentare. În avion, condiţii normale după lansare»". După cîteva minute, la aparatele de radio de la bordul navei putea fi recepţionată declaraţia pe care Truman o autorizase să fie făcută în numele lui înaintea plecării din Potsdam: „...Dacă ei (japonezii) nu acceptă acum condiţiile noastre, se pot aştepta din aer la o ploaie de ruine, aşa cum nu s-a mai văzut pe pămînt... În actualele condiţii, nu există intenţia de a fi divulgate procesele tehnice ale producţiei (bombei atomice) sau toate aplicaţiile ei militare". Aceasta a fost şi modalitatea prin care întreaga lume, inclusiv Japonia, a aflat că prima bombă atomică fusese lansată.[15]

În după-amiaza zilei de 7 august, „U.S.S. Augusta" a ancorat la Newport, de unde Truman a plecat imediat la Washington cu un tren special. La ora 23,00, a ajuns la Casa Albă. Preşedintele era bine dispus. A urcat imediat în apartamentul său, a cîntat puţin la pian, a dat un telefon soţiei aflată în oraşul natal, a comandat băuturi pentru el şi cîţiva membri ai personalului Casei Albe şi, apoi, a început să le împărtăşească impresii de la Potsdam. „Stalin, comenta el, este un tip care, dacă spune o dată un lucru, îl va spune şi data următoare. Adică se poate conta". Tru-

---

aproape complet nefamiliarizat cu problemele atomice. Din nici o sursă nu rezultă că, pînă la 2 august, cînd Conferinţa s-a încheiat, Truman ar fi abordat cu Attlee aceste probleme. În memoriile sale, Churchill, care discutase la Potsdam cu Truman chestiunea bombei, arată că, deşi asentimentul britanic fusese înregistrat la 4 iulie, „decizia finală se afla în puterea preşedintelui Truman". În fapt, liderii britanici renunţaseră la prevederea din documentul de la Hyde Park referitoare la „matura chibzuinţă" comună. Rămaşi cu o enormă datorie externă, ca urmare a războiului, ei erau preocupaţi de condiţiile obţinerii unui împrumut american de refacere.

[13] O analiză comparativă, făcută în Statele Unite în deceniul şase, arată că, spre sfîrşitul lui 1940, dezvoltarea activităţii sovietice în domeniul energiei atomice era echivalentă celei americane. La 22 iunie 1941, ziua în ai cărei zori s-a produs agresiunea fascistă împotriva URSS, ziarul „Pravda" a tipărit un articol despre construcţia unui ciclotron, a cărui intrare în funcţiune era prevăzută pentru 1 ianuarie 1942. Odată cu izbucnirea războiului, toate forţele ştiinţifice au fost concentrate în vederea soluţionării unor arzătoare probleme militare şi preocupările practice în direcţia dezvoltării energiei atomice au fost sistate. În iunie 1942, cînd o mare parte a teritoriului sovietic era ocupat şi Wehrmacht-ul trecea la ofensivă spre Stalingrad şi Caucaz, fizicianul G.N. Flerov, coautor al descoperirii fisiunii spontane a uraniului (1939—1940), a trimis de pe front o scrisoare Comitetului de Stat al Apărării, în fruntea căruia se afla Stalin. „Fără a pierde timp — scria Flerov — trebuie creată bomba cu uraniu". În momentul respectiv, conform surselor sovietice, la Moscova se aflase că, în Germania şi Statele Unite, se lucra la o „supraarmă". Mai mulţi academicieni au fost chemaţi la Stalin. La întrebările puse, ei au arătat că, pentru un asemenea program, ar fi necesar să se cheltuiască tot atît cît pentru războiul în desfăşurare şi că existau mari incertitudini în privinţa realizării lui. Comitetul de Stat al Apărării a decis să se treacă la realizarea programului şi, la propunerea, cerută, de altfel, oamenilor de ştiinţă, director a fost numit fizicianul I.V. Kurceatov, pe atunci în vîrstă de 39 de ani. „La sfîrşitul lui actombrie 1942 — îşi aminteşte actualul preşedinte al Academiei de Ştiinţe a URSS, A.A. Alexandrov — Kurceatov a fost chemat la Moscova să pregătească desfăşurarea de lucrări în acest domeniu (al bombei atomice) în Uniunea Sovietică". În 1943, au fost create primele baze de cercetări: Laboratorul nr. 2 la Moscova, sub denumirea anodină de „Laborator de aparate de măsuri al Academiei de Ştiinţe" şi Laboratorul nr. 1 la Harkov, aproape imediat după eliberarea oraşului în luna august. Treptat, în această activitate, fuseseră integrate numeroase institute, unele încă aflate în evacuare la Kazan.

[14] În august 1945, în URSS a fost constituită Direcţia generală a energiei atomice, în scopul de a se crea celor care, sub conducerea lui I.V. Kurceatov, se ocupau de latura ştiinţifică, toate condiţiile „pentru o soluţionare cît mai rapidă" a misiunii privind bomba atomică.

[15] La Londra, vestea a fost cunoscută în acelaşi fel, chiar înaintea recepţionării mesajului cifrat, din 6 august, al mareşalului H. Wilson: „Chiar acum am primit informaţia că prima bombă TA (atomică) a fost lansată asupra Japoniei în această dimineaţă". Iritarea în cercul restrins al cunoscătorilor „Tubului Alloys" a fost sporită de precizarea din declaraţia publică asupra nedivulgării proceselor tehnice de producţie, care, pentru Marea Britanie, semnalau caducitatea acordului de la Quebec şi aide-memoire-ului de la Hyde Park.

man n-avea nici o părere despre Attlee, dar despre E. Bevin, noul ministru britanic de externe, a lansat afirmaţia — „un necioplit". La ora respectivă, dat fiind decalajul orar, Molotov se pregătea, conform înţelegerii definitivate la Potsdam, să-i comunice ambasadorului japonez că, „de mîine, adică din ziua de 9 august, Uniunea Sovietică se va considera în stare de război cu Japonia". După două ore, Armata sovietică a declanşat ofensiva împotriva trupelor japoneze din Manciuria. La 9 august, a doua bombă atomică a fost lansată la Nagasaki.

*

Decizia finală de folosire a bombelor atomice a fost luată, aşadar, în răstimpul lunii în care preşedintele nu s-a aflat la Casa Albă, mai precis într-un interval de cîteva zile (17—24 iulie), în enclava diplomatică de la Babelsberg. De ce această grabă? Rezumînd controversele, care, probabil, nu se vor stinge niciodată, istoricul american S. Ambrose opina: „Explicaţia cea mai simplă este, probabil, cea mai convingătoare. Bomba exista. Japonia nu capitula. Nimeni în guvern nu se gîndea să nu fie folosită. A o lansa imediat după ce este gata părea, fireşte, lucrul cel mai evident de făcut". Totuşi, faptele nu se pot rezuma doar la atît. Abia în urmă cu doi ani, s-a aflat, public, că a existat un înalt comandant militar care s-a pronunţat împotriva folosirii bombei. În autobiografia generalului O. Bradley, apărută, postum, în 1983, este descrisă o întrevedere avută la 20 iulie 1945, la Babelsberg, cu preşedintele Truman. Bradley comanda atunci trupele terestre americane în Europa şi îl însoţea pe şeful său, generalul D. Eisenhower. „În timpul prînzului, convorbirea s-a concentrat asupra strategiei noastre privind înfrîngerea Japoniei şi folosirea bombei atomice, care fusese experimentată cu succes la Alamogordo, New Mexico, cu patru zile înainte. Truman decisese să folosească împotriva Japoniei cele două bombe disponibile operaţional. Tacit, eram de acord... Lui Ike (Eisenhower) nu i s-a cerut părerea, dar, în aceeaşi zi, şi, ulterior, el şi-a exprimat-o din proprie iniţiativă lui Stimson. Curios, Ike, aproape singur printre militarii de rang înalt, s-a opus folosirii bombei. El considera că Japonia era deja înfrîntă, că aruncarea bombei era complet inutilă şi că trebuie să prevenim şocarea opiniei publice lansînd o astfel de armă asupra unor oameni care, chiar în acel moment, căutau să capituleze cu o minimă pierdere a feţei." Din relatarea lui Bradley rezultă că decizia de lansare fusese luată în momentul convorbirii din 20 iulie. Întrebarea, la care nu se ştie răspunsul, este dacă opinia lui Eisenhower a fost adusă la cunoştinţă lui Truman. Ceea ce se cunoştea precis rămîne că Truman, după trei luni de la primul contact cu substanţa dosarului atomic, continua să aibă o imagine superficială, alimentată de necesitatea de a folosi bomba cît mai este război, ca unică posibilitate de a i se constata efectele „pe viu" şi capacitatea de a o întrebuinţa ca „armă diplomatică". Informaţii vitale pentru decizia de folosire a bombei nu i-au parvenit sau au fost reţinute pentru a lua notă de ele după lansarea bombei.

Din această categorie, poate cea mai importantă, se află dosarul secret conţinînd avertismentul oamenilor de ştiinţă privind efectele de lungă durată, genetice, ale radioactivităţii, ca urmare a exploziilor nucleare, despre care se vorbea încă în raportul Peierls-Frisch. Generalul Groves a făcut să se remită dosarul la Casa Albă, astfel ca preşedintele să-l poată, eventual, consulta după întoarcerea de la Potsdam. Un raport diplomatic al ambasadei britanice la Washington, datat 11 august 1945, menţiona următorul episod: „Atît Departamentul de Război, cît şi Oficiul Informaţiilor de Război[16] sînt îngrijorate de potopul de neliniştite chemări telefonice, decurgînd mai ales dintr-o relatare cu mare publicitate a unui savant numit Jacobson[17] că zona devastată (de la Hiroşima şi Nagasaki) va fi poluată, şaptezeci de ani, de radioactivitatea bombei şi, de asemenea, de estimările japoneze privind 150 000 de morţi. Deşi relatarea lui Jacobson a fost imediat respinsă şi el însuşi s-a prăbuşit psihic cînd a fost ameninţat cu zece ani de închisoare, există multe întrebări asupra moralităţii folosirii unei asemenea arme, în special împotriva unui inamic, ştiut, de acum, că abia se mai ţine pe picioare".

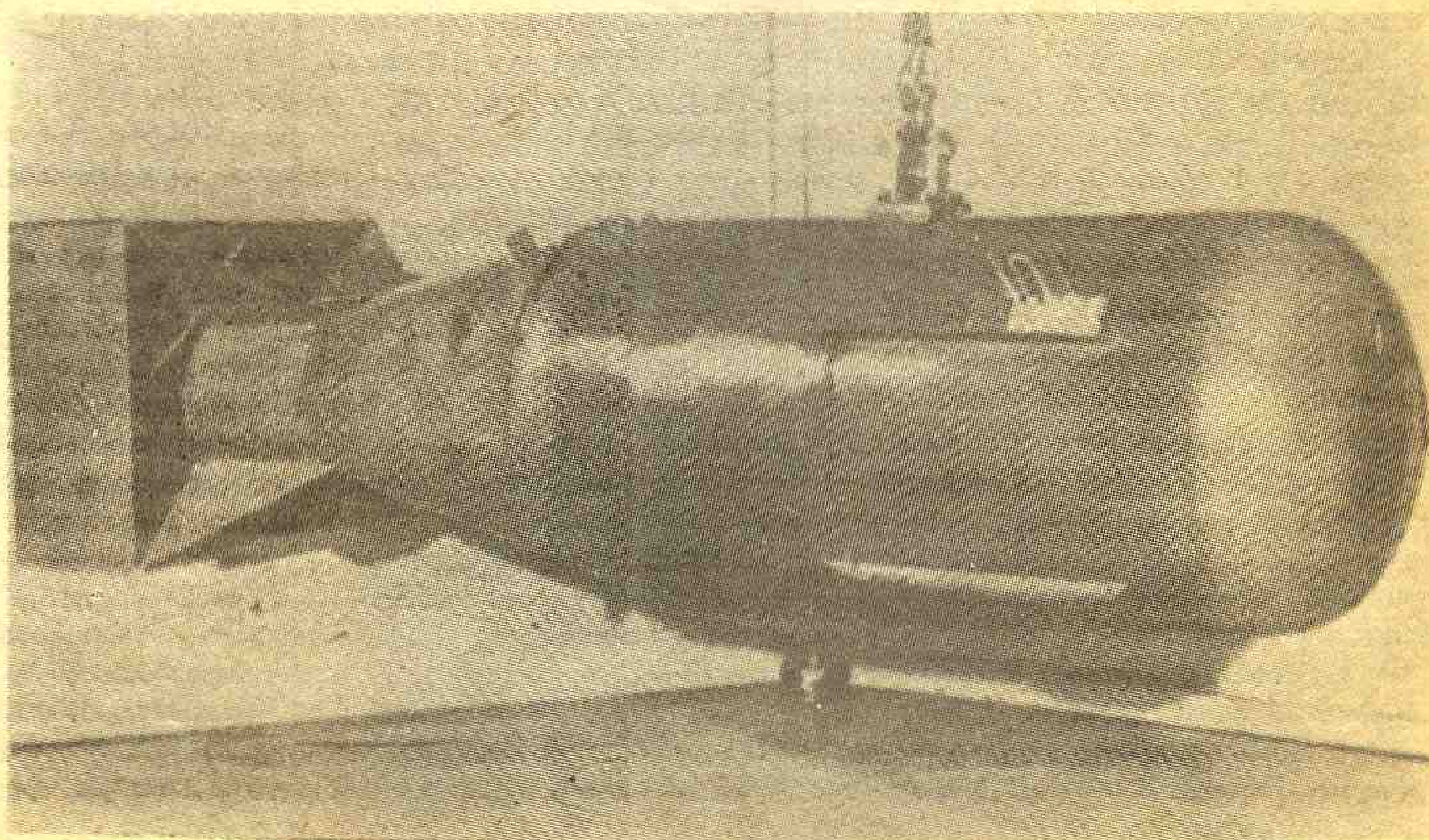
Truman n-a fost la curent nici cu opiniile consilierilor ştiinţifici ai Casei Albe, care, încă în toamna 1944, estimaseră că, după prima bombă atomică americană, Uniunea Sovietică o va putea produce în 3—4 ani. Chiar dacă ecouri i-au parvenit, convingerea lui, copios hrănită de unii dintre consilierii săi, mai era, şi în 1946, că sovieticii nu vor avea *niciodată* bomba.[18]

Legenda publică, pînă în prezent cea mai tenace, constă în proiectarea bombei ca element indispensabil înfrîngerii Japoniei şi scurtării războiului. Documente, care, cu trecerea timpului, au devenit accesibile, au

[16] Organism însărcinat cu propaganda şi „războiul psihologic"

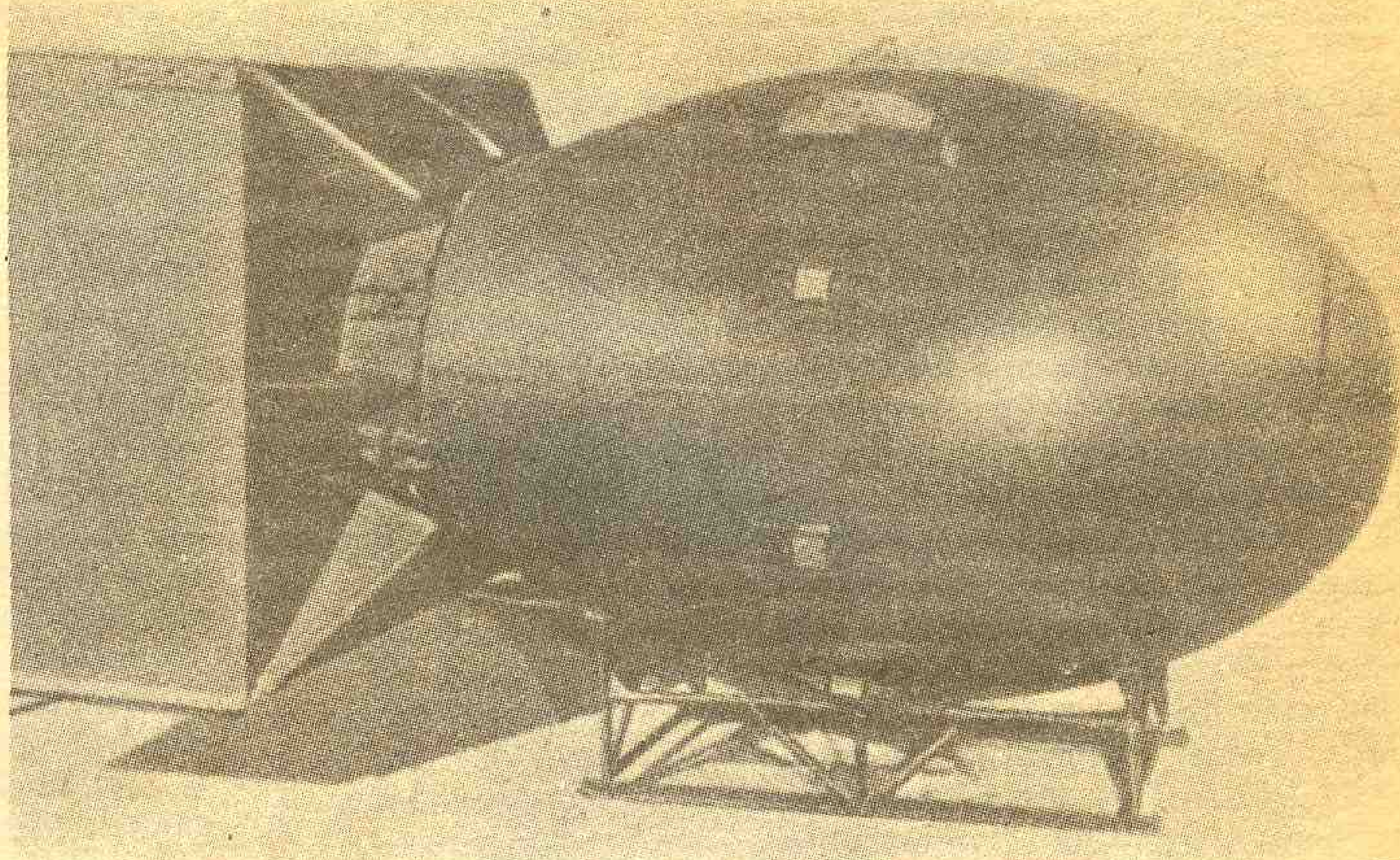
[17] L.O. Jacobson, unul dintre cei 22 de savanţi de la Universitatea din Chicago, participanţi la „Proiectul Manhattan", care au cerut o declaraţie publică despre potenţialul distructiv al bombei şi efectele asupra relaţiilor internaţionale.

[18] Chiar în 1946, la 25 decembrie, în URSS a fost realizată o reacţie nucleară controlată în lanţ a fisiunii uraniului. La 20 august 1949, în URSS a fost experimentată prima bombă atomică. În momentul respectiv, după cum arată generalul O. Bradley, care tocmai preluase funcţia de şef al Comitetului mixt al şefilor de stat major, autorităţile militare americane estimau că sovieticii vor avea bomba „cel mai devreme în 1950, dar cel mai probabil la mijlocul anului 1953".

Bomba cu uraniu destinată Hirosimei. „Băieţaşul"

Bomba cu plutoniu lansată la Nagasaki: „Grăsunul"

contestat de la bun început această imagine lansată de mașina publicitar-propagandistică. Ancheta organismului de studiere a efectelor bombardamentelor strategice (United States Strategic Bombing Survey — USSBS) a conchis, după capitularea Japoniei, că acest fapt s-ar fi produs, oricum, pînă la sfîrșitul anului 1945, fără o invazie sau bomba atomică. Mareșalul britanic Montgomery, într-o lucrare tratînd „Istoria războiului", consemna: „După părerea mea, nu era necesar să se lanseze bombe atomice asupra Japoniei în august 1945 și nu pot să gîndesc că a fost just să fie făcută. Conform președintelui Truman, aceasta s-a făcut pentru a salva sute de mii de vieți, atît japoneze cît și americane. Dar suprimarea obstacolului capitulării necondiționate ar fi salvat, prin ea însăși, aceste vieți, fiindcă eu cred că Japonia ar fi capitulat mai curînd.[19] Ea era deja învinsă de armele convenționale. Bombardamentele aeriene realizaseră asemenea distrugeri, încît n-ar mai fi rămas obiective pentru bombele atomice, dacă nu s-ar fi dat ordin ca patru orașe, printre care Hiroșima și Nagasaki, să nu fie supuse la bombardamente (convenționale). A lansa aceste bombe (atomice) a constituit o greșeală politică de primă mărime, și aceasta arată pînă la ce punct nivelul moral a scăzut în conducerea războiului modern. A fost, probabil, primul act al războiului rece".

În completarea dosarului atomic, care rămâne încă o dificilă chestiune a actualității și viitorului, o piesă demnă de reținut o găsim într-unul dintre volumele de memorii ale reputatului economist american J.K. Galbraith. La începutul primăverii anului 1945, el a fost solicitat de U.S.S.B.S. să răspundă de evaluarea economică globală a efortului de mobilizare german și efectele bombardamentelor asupra lui.[20]. În aceeași ipostază, Galbraith și echipa sa au fost trimiși în Japonia, unde au sosit în noiembrie 1945. Concluzia lui: „Un factor cu mult mai puternic decît bombardamentele (convenționale) și forțarea capitulării a fost că, după înfrîngerea Germaniei și după intrarea Rusiei în război, Japonia, o țară mică, era confruntată, singură, cu puterea militară efectivă a restului lumii. Bombele atomice nu au fost decisive. De mult timp s-a menținut, ca justificare, că ele au făcut inutilă o invazie a arhipelagului japonez și, astfel, au salvat mii, posibil sute de mii de oameni, de ambele părți. În puține probleme, dovezile în sens contrar sînt atît de puternice. Bombele au fost lansate după decizia guvernului japonez de a capitula. Ca războiului să i se pună capăt s-a căzut de acord la întîlnirea în prezența împăratului a principalilor membri ai Consiliului suprem de conducere a războiului, desfășurată la 20 iunie 1945, cu șase săptămîni înainte de devastarea Hiroșimei (...). Efectele bombelor (atomice) asupra capitulării Japoniei au reprezentat tema unui extrem de atente anchete. Concluzia (USSBS) a fost următoarea: «Bazîndu-se pe o cercetare amănunțită a tuturor faptelor și sprijinindu-se pe mărturia conducătorilor japonezi rămași în viață, ancheta este de părere că Japonia ar fi capitulat cu siguranță înainte de 31 decembrie 1945, chiar dacă bombele atomice n-ar fi fost lansate, chiar dacă Rusia nu ar fi intrat în război și chiar dacă nu s-ar fi planificat sau nu s-ar fi intenționat nici un fel de invazie»"

Bombele au fost, însă, lansate... Copilotul avionului care a aruncat bomba la Hiroșima, căpitanul Robert A. Lewis, în momentul exploziei, a exclamat: „Dumnezeule, ce-am făcut noi!" Apoi, și-a notat febril pe spatele carnetului de zbor: „Nici dacă voi trăi o sută de ani, nu voi uita vreodată aceste cîteva clipe"[21].

Pentru un timp, n-a mai existat nici o armă nucleară. La mijlocul anului 1946, Statele Unite construiseră, însă, alte nouă bombe atomice și, în 1948, stocul ajunsese la 50 și, de fapt, bombardierele existente

---

[19] Prin actul capitulării semnat la 2 septembrie 1945, Japonia, de fapt, nu a capitulat necondiționat, deoarece documentul nu a cerut înlăturarea dinastiei. Acest element, aprobat de Truman încă la Potsdam, nu a fost comunicat Japoniei decît după folosirea bombelor atomice și intrarea URSS în război.

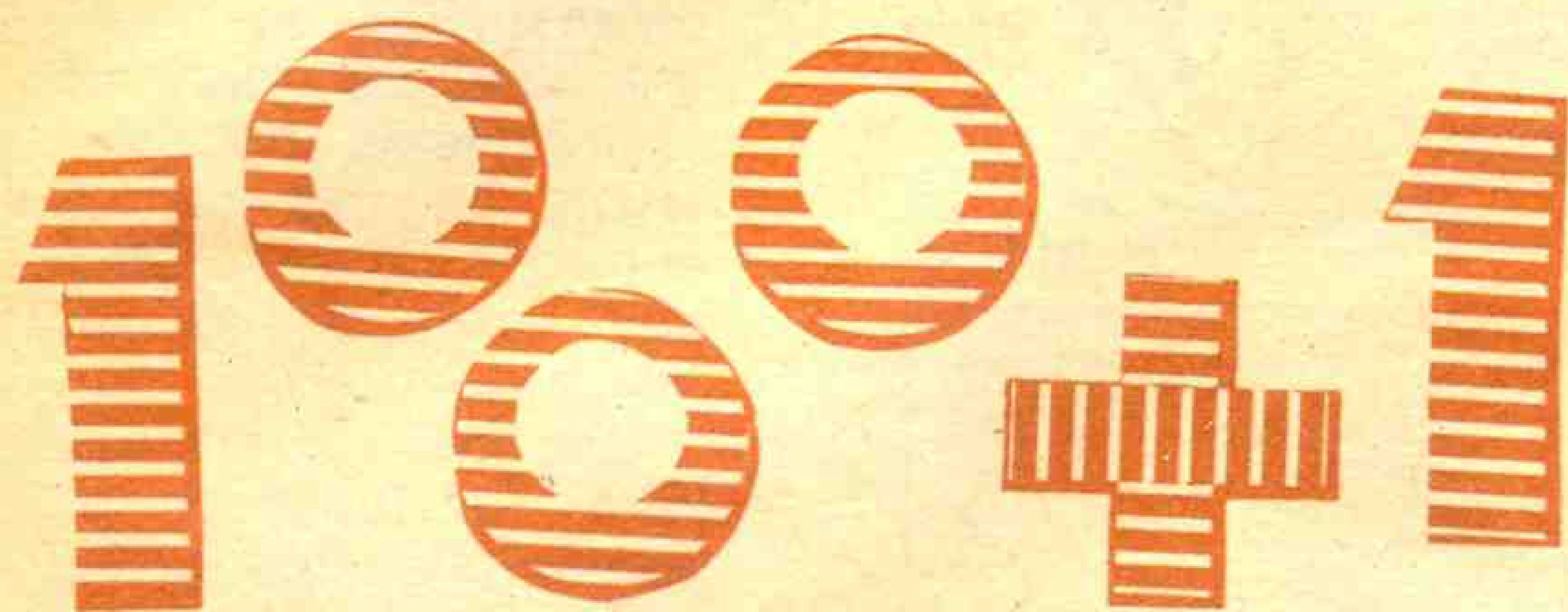
[20] În această calitate, Galbraith a participat și la anchetarea unor conducători naziști (Goering, Speer, von Ribbentrop, Keitel, Jodl etc) deținuți de anglo-americani. Interogatoriul a avut loc într-un hotel din Mondorf-les-Bains, o mică localitate din Luxemburg.

[21] În vara anului 1982, un an înaintea decesului său, ale cărui cauze nu au fost dezvăluite, Lewis a acordat un interviu în care, subliniind că într-un război nuclear „nu va rămîne prea mult din lume", s-a pronunțat pentru „înghețarea" dezvoltării armelor nucleare și reducerea nivelului existent al acestor arme.

atunci n-ar fi fost în stare să le transporte la ţinte îndepărtate.

Între timp, în 1947, un raport remis Casei Albe constata: „Era războiului prin apăsare de buton, în care rachete intercontinentale cu ogive nucleare distrug zeci de milioane de oameni, nu a sosit încă". Se estima că vor fi necesari douăzeci şi cinci de ani. A fost nevoie de mult mai puţini. În plus, în prezent, există, în lume, 50 000 de ogive nucleare, ceea ce înseamnă că, de la Hiroşima, în principalele arsenale, au intrat arme echivalente cu forţa de distrugere a primei bombe folosite cu o frecvenţă de una la fiecare sfert de oră. Nimic nu poate fi mai de actualitate decît de a se renunţa definitiv la urmărirea fantomei avantajului nuclear, cînd, realmente, cuvîntul-avertisment al primilor opozanţi ai armelor atomice şi-a căpătat deplina semnificaţie: **O LUME SAU NICI UNA.**

Eugen Preda

Chibriturile

Nu sînt o invenţie de dată recentă, de vreme ce se vindeau pe străzile Romei antice. Vînzători ambulanţi le propuneau clienţilor, făcînd reclamă la marfă cu un glas atît de strident, încît l-a indispus într-atît pe poetul Marţial făcîndu-l să se izoleze departe de oraşul prea zgomotos, în tihna vieţii de la ţară.

Aceste chibrituri erau nişte beţişoare de lemn alb, impregnate cu sulf la cele două capete. Lucru curios, negustorii romani de chibrituri nu-şi dădeau producţia pe moneda curentă, ci pe sticlă pisată, pe care, apoi, o vindeau sticlarilor, acest troc fiindu-le în mod sigur mai profitabil.

În Europa medievală, chibriturile se făceau din trestie. În Parisul lui Francisc I, strigătul „chibrituri uscate!" era printre cele mai frecvente, care tulburau liniştea burghezilor oraşului.

Vînzător de chibrituri de la începutul secolului al XVI-lea

Tehnica se îmbunătăţeşte în secolul al XVII-lea, datorită chimistului irlandez Richard Boyle (1627–1691), care utilizează, în 1680, un amestec de floare de pucioasă şi fosfor permiţînd o aprindere instantanee. Dar, abia la începutul secolului al XIX-lea, este desăvîrşit chibritul chimic modern. Cutia de chibrituri cu frecare, aşa cum o cunoaştem noi, apare în 1830; ea se datorează unui farmacist englez, Walker. Doi ani mai tîrziu, francezul Charles Sauria perfecţionează invenţia şi poate fi considerat părintele actualelor chibrituri.

O cutie de chibrituri datînd din 1832, păstrată la Biblioteca naţională franceză, se pare că este cel mai îndepărtat strămoş al cutiilor pe care le folosim astăzi.

Manechine

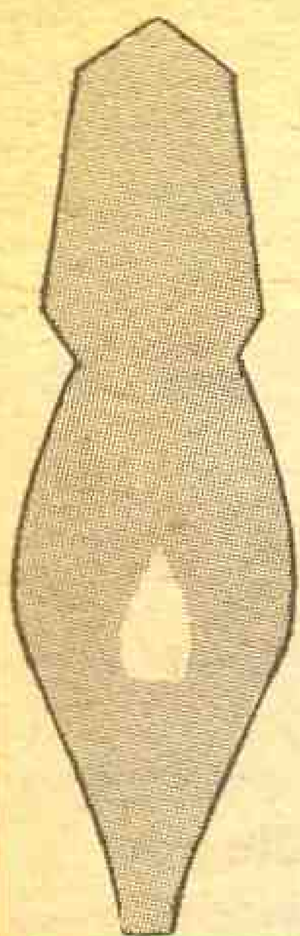
Vitrinele comercianţilor au început să fie decorate cu manechine în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cînd s-au născut marile magazine. Dar existenţa unor „păpuşi de modă" este atestată în texte încă din secolul al XVI-lea; una din dovezi – o scrisoare adresată de Franscisc I Isabellei D'Este, în 1515, pentru a-i cere o astfel de păpuşă.

În Franţa, strămoşul manechinului de vitrină a fost creat către 1860 de Alexis Marie Lavigne. O formă rudimentară, fără cap, suită pe un trepied, şi care servea drept suport pentru prezentarea crinolinelor; era vorba, de fapt, de o versiune îmbunătăţită a bustului manechin, inventat de acelaşi Lavigne în 1841 pentru a fi folosit de croitorese. Primele manechine adevărate au fost create de un elev al lui Lavigne, belgianul Fred Stockman. În 1869, el oferea clientelei sale manechine cu corp complet şi articulat, cu capul de ceară, împodobit cu păr natural, figuri de un mare realism.

Iniţiativa de a folosi manechine vii se datorează marelui croitor englez Charles-Frédéric Worth, care, după 10 ani de ucenicie la Paris, la casa Gamelin, a avut ideea (în 1846) să o facă pe cea mai frumoasă dintre vînzătoarele sale, Marie Verne, să poarte şalurile pe care el le prezenta clientelei sale. Frumuseţea acestei tinere l-a determinat pe Worth să o ia în căsătorie. Pentru ea, el a creat toalete minunate ce aveau să fie vîndute în luxosul magazin pe care îl deschisese în Rue de la Paix în 1858. Fiindcă frumoasa doamnă Worth nu mai putea face faţă singură prezentării modelelor, cuplul s-a hotărît să angajeze alte tinere care s-au specializat în acest gen de activitate. La început, ele se numeau „sosii", căci erau alese de preferinţă să semene cu cliente din înalta societate. Se spunea că Worth, care a fost un mare croitor şi furnizor al împărătesei Eugénie, n-a avut numai meritul de a fi folosit, primul, manechine vii, ci şi pe acela de a fi eliberat femeia de... crinolină.

Manechine de la începutul secolului XX (1910), într-un moment de odihnă

Din cartea recordurilor

San Marino, cea mai veche republică a lumii, cu o istorie independentă de 1600 de ani. Se întinde pe o suprafață de numai 60,5 kmp și este, în întregime, înconjurată de teritoriul italian

Hoteluri

Hotelul cu cel mai mare număr de camere din lume este „Rossia" (12 nivele) din Moscova, cu 3 200 camere care pot caza 6.000 oaspeți. A fost inaugurat în anul 1967. Dacă cineva ar dori să petreacă numai cîte o noapte în fiecare cameră, ar avea nevoie de mai mult de 8 ani și jumătate. Hotelul are 3 000 angajați și 93 de lifturi. Sala de festivități are reputația de a fi cea mai mare din lume.

Complexul hotelier „Izmailovo", deschis în iulie 1980 pentru Jocurile Olimpice, a fost proiectat să primească 9.500 oaspeți.

Cea mai mare clădire hotelieră din lume cu destinație comercială este „Waldorf Astoria", din New York. El ocupă un bloc, care se întinde pe o suprafață de 0,75 hectare și are o înălțime de 191 metri. „Waldorf Astoria" are 47 de etaje și 1852 camere pentru oaspeți, și întreține cel mai mare sistem de radiorecepție pentru hotel din lume. Hotelul poate caza 10.000 oaspeți pe noapte și are 1.700 angajați. Restaurantele pot servi 6 000 persoane în fiecare serie. Cantitatea de cafea care se bea pe zi se ridică la 3 785 litri. Factura pentru plata curentului electric consumat pentru un an se ridică la suma de 2.000.000 dolari.

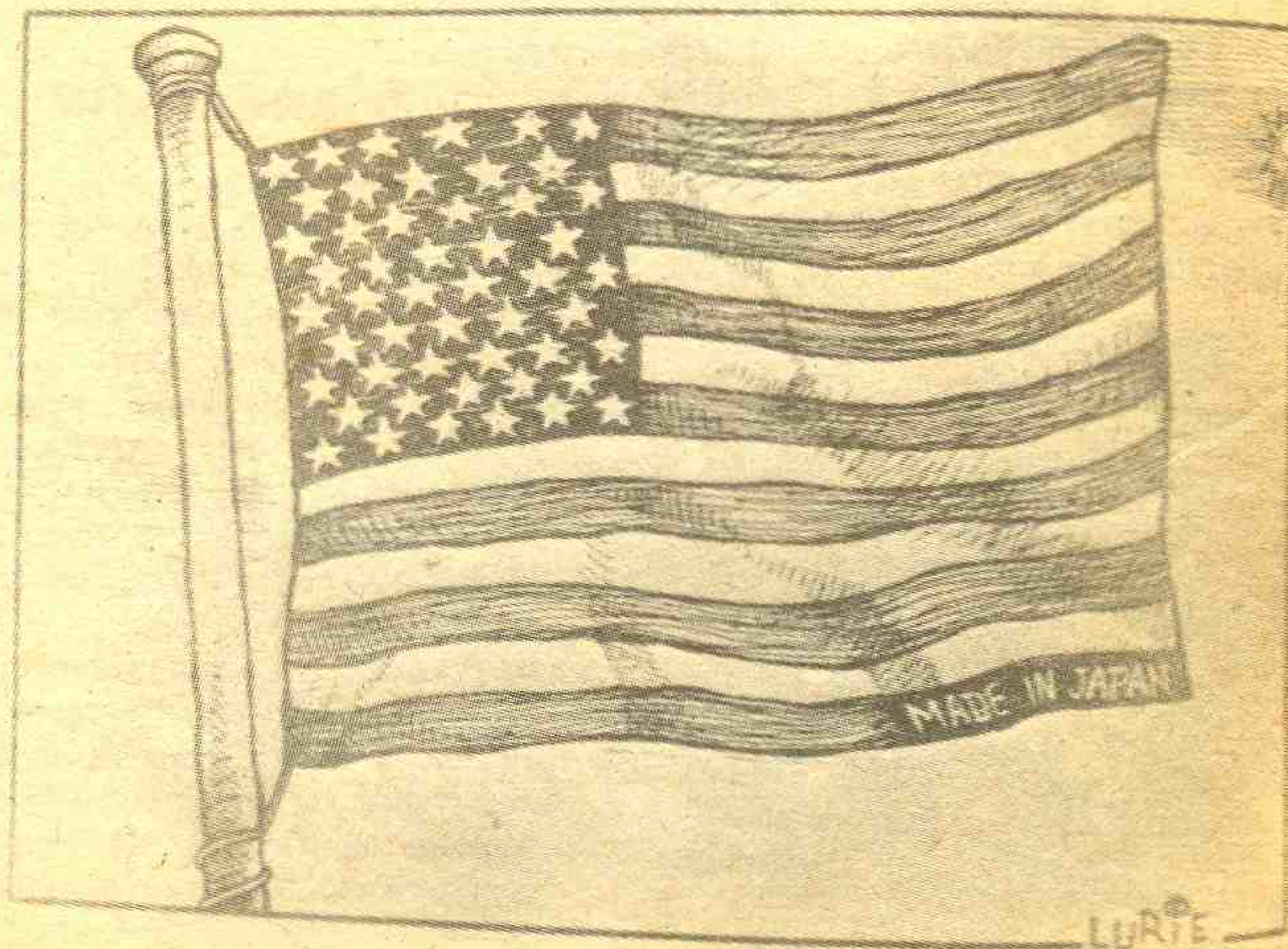
Selecții de Adrian Dascălu

Biografie

Cea mai lungă biografie din istoria tipăriturilor este cea a lui Sir Winston Churchill, scrisă de fiul său Randolph (4 832 pagini) și Martin Gilbert (12.480 pagini), cuprinzînd 7.620.000 cuvinte.

Cuvînt

Cel mai lung cuvînt din lume există în Suedia — Sparvagnsaktiebolagsskensmutsskjutarefackföreningspersonalbeklädnadsmagasinsförradsförvaltaren (94 de litere) și înseamnă „Directorul depozitului pentru aprovizionarea cu uniforme a personalului sindicatului curățitorilor de șine ale companiei de tramvaie."

Ranan Lurie, un cunoscut caricaturist politic, este inserat în „Guinness Book" cu desenul „Problema textilă în S.U.A."

Din culisele celui de-al doilea război mondial

ZBORUL DIN MAI

În cei 40 de ani care s-au scurs de la încheierea celei de-a doua conflagrații mondiale, de la victoria Națiunilor Unite asupra Germaniei hitleriste, Italiei fasciste și Japoniei militariste, cercetările consacrate istoriei celui de al doilea război mondial s-au concretizat în mii de lucrări de sinteză, studii și articole, avînd o mare diversitate tematică, reconstituind, toate la un loc, profilul complex și contradictoriu al unei epoci care a marcat profund istoria contemporană.

Lucrarea lui Lev Bezîmenski Razgadannîe zagadki tretiego reiha. Kniga ne toliko o proșlom (Enigmele descifrate ale celui de al treilea Reich. O carte nu numai despre trecut) în două volume, apărută în Editura de presă „Novosti", Moscova, 1984, se înscrie printre acestea ca o binevenită și utilă încercare de a descifra – pe baza unor cercetări îndelungate și a unei ample documentații – unele aspecte mai puțin sau deloc cunoscute, înscrise în perimetrul anilor 1933–1945.

„Zborul din mai" – unul din capitolele distincte și de o mare amplitudine ale cărții lui Lev Bezîmenski – își propune să analizeze un episod controversat al istoriei celui de al doilea război mondial, și anume călătoria efectuată, la 10 mai 1941, de către Rudolf Hess[1] în Anglia. Despre această călătorie s-a scris foarte mult și de pe poziții politice și ideologice foarte deosebite.

Înainte de toate, trebuie să remarcăm că, în istoriografia occidentală, acest moment a fost prezentat, cu foarte puține excepții, ca o enigmă, ca un act cu totul ieșit din comun, ale cărui rațiuni și ale cărui consecințe reprezintă încă un mister. Zeci și zeci de cărți, studii, articole, însemnări cu caracter memorialistic au căutat să acrediteze imaginea unui „erou solitar", a unui „om neînțeles", ce ar fi luat pe cont propriu o misiune care, dacă s-ar fi încheiat cu succes, ar fi putut conduce la evoluții cu totul noi pe continentul european, la încetarea ostilităților pe frontul de Vest, la instaurarea păcii.

Lev Bezîmenski își propune și reușește să demonstreze, într-un mod argumentat și convingător, că această călătorie, aparent neașteptată, prezentată în cele mai diferite feluri în literatura occidentală, nu a fost și nu poate fi considerată un mister, documentele existente probînd caracterul ei premeditat și scopurile sale bine determinate. Nu încape nici o îndoială că această călătorie a fost un act politic, nu încape nici o îndoială că ea nu a fost o rătăcire cu totul personală, făcută fără știrea cercurilor conducătoare ale celui de al treilea Reich. Că este așa o probează corespondența între Rudolf Hess și unii oameni politici și de știință din cel de-al treilea Reich, mărturiile înseși ale lui Rudolf Hess, făcute în timpul interogatoriului care i s-a luat în Marea Britanie, răspunsurile sale la întrebările ce i s-au pus de către Tribunalul de la Nürnberg,[2] ca și confesiunile sale către diferite personaje în timpul șederii sale în închisoarea de la Spandau. Că este așa o probează memoriile unor factori politici și militari de răspundere ai celui de al treilea Reich, declarațiile făcute în fața Tribunalului de la Nürnberg de alți fruntași politici naziști.

Înainte, însă, de a stărui cu cîteva considerații suplimentare privind germinația ideii unei asemenea călătorii, de a stărui asupra rațiunilor și scopurilor sale, ar fi de adăugat cîteva cuvinte despre „eroul" ei – unul din marii criminali de război naziști, care a compărut și a fost judecat ca atare de către Tribunalul de la Nürnberg. La 1 octombrie 1946, prin sentința pronunțată de către Tribunalul de la Nürnberg, el avea să fie condamnat, alături de Funk[3] și Raeder[4], la închisoare pe viață. În jurul acestei sentințe s-au făcut comentariile cele mai diferite, unii negîndu-i judiciozitatea, alții considerînd-o insuficientă.

De ce a fost condamnat Rudolf Hess?

Louis Saurel în cartea sa Le Procès de Nürenberg (Procesul de la Nürnberg) *și Joe Heydecker, Johannes Leeb în* Der Nürnberger Prozess (Procesul de la Nürnberg, *Editura Politică, București, 1983), prezintă pe larg capetele de acuzare formulate la 7 februarie 1946 împotriva lui Rudolf Hess de către acuzatorul britanic Griffith-Jones. La 20 decembrie 1934, Hess a semnat o „Lege împotriva atacurilor perfide la adresa statului și partidului", ceea ce a permis aruncarea în închisori și în lagăre de concentrare a tuturor oponenților. La 9 iunie 1939, a semnat o ordonanță în care SD-ul era desemnat ca unicul serviciu de informații și contrainformații al NSDAP.*[5] *La 14 decembrie 1938, a emis o ordonanță prin care se stabilea că organizarea SD să fie făcută de către SS. La 15 septembrie, Hess a semnat la Nürnberg „Legea privind apărarea sîngelui și a onoarei", vizînd în principal prigonirea evreilor. La 14 noiembrie 1935, Hess a emis ordonanța prin care se retrăgea evreilor dreptul la vot și dreptul de a deține funcții publice. La 20 mai 1938, el a emis o nouă ordonanță, prin care legile de la Nürnberg se extindeau și asupra Austriei. Hess a jucat un rol efectiv în pregătirea și planificarea războiului de agresiune împotriva țărilor europene. Încă din 1932, a decis o serie de măsuri legate de reutilarea și organizarea Luftwaffei, ca și aceea a Wehrmacht-ului în general. Hess a avut un rol extrem de important în pregătirile făcute pentru ocuparea Austriei, pentru dezmembrarea și ocuparea Cehoslovaciei, în cele privind agresiunea împotriva Poloniei. În 1941, el a indicat în mod detaliat măsuri privind tratamentul ce urma să fie aplicat polonezilor și evreilor din „regiunile răsăritene" ocupate de germani, preludiu la apariția lagărelor disciplinare și de exterminare. Sînt, acestea, doar cîteva mărturii zdrobitoare ale marii sale vinovății, care nu lasă nici un dubiu asupra deplinului temei al judecării și condamnării sale.*

Rudolf Hess a fost una din căpeteniile regimului nazist, ajunsă nu întîmplător printre înalții ierarhi ai sistemului. Nu trebuie ignorat faptul că el este unul din membrii fondatori ai N.S.D.A.P. – „conștiința însăși a N.S.D.A.P.", cum i se spunea –, că, alături de Hitler, a jucat un rol proeminent în puciul fascist din 1923, care l-a adus, la revenirea după o scurtă fugă în Austria, în închisoarea de la Fort Landsberg. Prietenia sa cu Adolf Hitler se va consolida în timpul detenției, relațiile dintre cei doi avînd, în 1941, un caracter cu totul special. În închisoare, punîndu-și în valoare cunoștințele de stenografie, Rudolf Hess se va manifesta ca secretar personal al lui Hitler, ajutîndu-l să pună pe hîrtie „Mein Kampf" – „biblia" național-socialistă. S-a afirmat că ideologia rasială, al cărei adept instinctual era Hitler, ca și tezele despre „spațiul vital" își vor găsi tratarea în Mein Kampf[6] *tocmai datorită lui Rudolf Hess, unul din elevii preferați ai lui Karl Haushofer,*[7] *părintele geopoliticii. La venirea la putere, Adolf Hitler îi va încredința fostului său camarad de arme – serviseră împreună în același regiment – postul de locțiitor al Führer-ului, calitate în care Rudolf Hess avea să preia aproape în totalitate problemele organizatorice ale partidului, calitate în care, dispunînd de foarte largi prerogative, va adopta decizii de maximă importanță și cu largi implicații.*

În legătură cu mobilurile călătoriei lui Hess, ele apar în perspectiva istoriei deosebit de clare.

„La 10 mai 1941, cînd planul «Barbarossa» fusese elaborat în întregime – afirmă A.I. Poltorak în cartea sa De la München la Nürnberg *(Editura Politică, București, 1963) – Hess și-a luat zborul spre Anglia. Asupra scopului urmărit de zborul său nu există nici o îndoială. După înfrîngerea Franței, cînd întreaga Europă occidentală, cu tot potențialul ei militar, se afla în mîinile imperialiștilor germani, se creaseră toate condițiile pentru înfăptuirea atacului împotriva URSS. Era, însă, necesară atragerea Angliei în campania din Răsărit. Tocmai în acest scop Hess a plecat în Anglia". Revenind asupra acestui aspect într-un mod mai nuanțat, același A.I. Poltorak, în cartea sa* The Nürenberg Epilogue (Epilogul de la Nürnberg, *Editura Junimea, Iași, 1972) spune: „Fără îndoială că scopul călătoriei lui Hess coincidea cu țelul guvernului hitlerist în ajunul atacului asupra URSS, acela de a asigura neutralitatea Angliei și, prin aceasta, să asigure securitatea flancului de vest al Germaniei. Vorbind la propriu, Hess nu aducea nimic reacționarilor englezi. Hess nu a putut să realizeze nimic oferind Angliei termeni umilitori – și anume, în schimbul recunoașterii de către Marea Britanie a viitoarei supremații a Germaniei în Europa, Angliei i se permitea să rămînă putere dominantă în propriul ei imperiu. Timpurile se schimbaseră și nu mai era așa de simplu să forțezi Anglia să se alieze cu Hitler".*

În legătură cu premeditarea călătoriei lui Hess, două ar fi categoriile de mărturii care o probează convingător.

Prima categorie este dată de seria largă de convorbiri avute de Hess cu Haushofer-senior și Haushofer-junior, în legătură cu o asemenea călătorie, cu planurile sale de a realiza un compromis cu Anglia. Luni și luni de zile, au fost elaborate și discutate mesaje, memorii, proiecte. Luni și luni de zile s-a acționat, în diverse țări europene, în Elveția și Portugalia, cu precădere, pentru a stabili contacte care să permită angajarea unor convorbiri germano-britanice în sensul pe care Hess îl avea în vedere.

A doua categorie de argumente ține de pregătirea tehnică propriu-zisă a zborului. În depoziția făcută la Procesul de la Nürnberg, secretara lui Hess, Hildegard Phat, arăta că: „Începînd din vara anului 1940, nu-mi pot aminti acum data exactă, la indicația lui Hess trebuia să obțin sistematic datele secrete cu privire la situația meteorologică de pe Insulele Britanice și din Marea Nordului și să transmit aceste date lui Hess. Primeam aceste date de la căpitanul Bush și, parțial, de la d-na Speer, secretara lui Hess de la statul-major de legătură din Berlin". În depoziția făcută în cadrul aceluiași Proces de la Nürnberg, Joachim von Ribbentrop[8] *a declarat că, „timp de cîteva săptămîni, Hess a efectuat zboruri de probă cu avionul Me-110". La Augsburg*[9], *de unde avea să-și ia zborul, Rudolf Hess a executat zboruri de antrenament pe parcursul nu a cîtorva săptămîni, ci al mai multor luni, încălcînd astfel dispozițiile exprese adoptate de Hitler cu cîțiva ani înainte, prin care acesta îi interzisese locțiitorului său să mai zboare.*

A cunoscut Adolf Hitler intenția lui Rudolf Hess de a zbura în Anglia? Rudolf Hess a negat categoric acest lucru. O seamă de istorici occidentali, printre care și Raymond Cartier, în a sa La seconde guerre mondiale, *neagă categoric o asemenea determinare, afirmînd că „este astăzi în afară de orice îndoială că Hitler ar fi avut vreun rol în extravaganta aventură a omului care fusese secretarul său și rămăsese favoritul său". În lucrarea sa* Nouveaux Dossiers Secrets, *Librairie Academique Perrin, Paris, 1967* (Dosarele secrete ale istoriei, *Editura Politică, București, 1970), Alain Decaux înseriază mai multe mărturii care probează că Hitler a știut și a încuviințat, într-un fel sau altul, ca Rudolf Hess să ia legătura cu englezii. James Leasor, în cartea sa* Rudolf Hess *(Presses de la Cité), contribuie în mod decisiv, printr-o investigare și o expunere de mare rigoare, la risipirea oricărui dubiu în acest sens. Simulacrul de consternare și furie al lui Adolf Hitler la aflarea știrii nu a putut înșela. Mărturiile supuse judecății de Lev Bezîmenski sînt extrem de interesante.* Cui prodest? *Autorul sovietic răspunde clar la această întrebare. Chiar dacă am accepta ipoteza că Adolf Hitler nu a știut, deși nu a aprobat în mod expres acest zbor, el a discutat în mai multe rînduri cu Rudolf Hess în legătură cu posibilele contacte și negocieri, vizînd o* pax germanica! *Rudolf Hess nu exprima, deci, un punct de vedere personal, ci opiniile și interesele cercurilor conducătoare ale celui de al treilea Reich. Negarea unei asemenea relații a intervenit doar pe fondul eșecului misiunii lui Rudolf Hess.*

Cum a fost primit Hess în Marea Britanie?

Unii cercetători afirmă, fără a indica sursa, că Hess ar fi fost aşteptat în Marea Britanie, luîndu-se chiar măsuri pentru ca zborul său deasupra Insulei să se desfăşoare fără nici un fel de incidente. În lipsa unor mărturii indubitabile, cercetătorii problemei nu îşi pot reprima uimirea faţă de un fapt indiscutabil contrariant, anume acela că apărarea antiaeriană engleză a lăsat avionul să treacă fără a trage un singur proiectil şi că aviaţia de apărare a insulei nu a reacţionat la rîndul ei în nici un fel.

Surprinde şi astăzi solicitudinea cu care a fost primit Hess, condiţiile care i s-au asigurat, precum şi graba cu care oficialităţile engleze au acceptat să poarte convorbiri cu acesta, prin personalităţi importante: lordul cancelar Simon[10] („dr. Guthrie"), membru foarte influent al cabinetului britanic, şi Ivone Kirkpatrick[11] („dr. McKenzie"), fost colaborator al ambasadei britanice de la Berlin, care avea să deţină, după război, funcţia de Înalt comisar britanic pentru Germania occidentală.

Interogatoriul la care a fost supus Rudolf Hess apare şi azi ridicol. Provoacă uimire pînă la stupefacţie răbdarea şi amabilitatea cu care cele două personalităţi britanice au ascultat un Hess incoerent, ambiguu, labil, discursiv, trecînd abrupt de la poziţii pacifiste la atitudini belicoase. Provoacă uimire pînă la stupefacţie răbdarea şi amabilitatea cu care au fost ascultate declaraţiile lui Hess, amestec de poltronerie şi bufonerie, de rugăminţi şi ameninţări.

Dacă regimul nazist a fost obligat să se desolidarizeze foarte rapid de Rudolf Hess – din raţiuni convingător prezentate de către Lev Bezimenski –, autorităţile engleze au întîrziat să informeze opinia publică despre sosirea pe Insulă a proeminentului emisar nazist. Numai sub presiunea unor indiscreţii, cabinetul britanic a hotărît să abandoneze mutismul. Astfel, la 24 mai 1941, Sinclair, ministrul britanic al aviaţiei, a făcut în Parlament o declaraţie cu privire la sosirea lui Hess, declaraţie care trecea, practic, sub tăcere propunerile făcute de Hess lui Hamilton, lăsînd să se înţeleagă, într-o formulă foarte ambiguă, că orice discuţie cu Hess s-ar fi terminat odată cu întîlnirile pe care acesta le avusese cu Hamilton însuşi. Reacţia publică a fost promptă, numeroase forţe şi personalităţi politice au exprimat, cu responsabilitate şi fermitate, o atitudine de condamnare fără echivoc a unor asemenea contacte. La 3 iunie 1941, conferinţa partidului laburist se pronunţa în mod hotărît împotriva oricăror negocieri cu Hess şi pentru continuarea energică a războiului împotriva fascismului pînă la victoria finală.

De ce a eşuat misiunea lui Hess? Răspunsul este clar, deşi nu foarte simplu. Acelaşi A.I. Poltorak apreciază cu judiciozitate, după părerea noastră, că: „Propunerile lui Hess în această privinţă erau foarte ademenitoare pentru «münchenezii englezi». De aceea, o anumită parte a cercurilor diriguitoare britanice s-a pronunţat pentru acceptarea propunerilor lui. O altă parte, mai influentă, a oamenilor politici englezi, considera propunerile lui Hess drept inacceptabile, întrucît ele puneau Anglia într-o situaţie cu totul dezavantajoasă. Pretinzînd, în fond, din partea Angliei, o colaborare sau, în cel mai rău caz, o neutralitate binevoitoare în războiul Germaniei cu Uniunea Sovietică, hitleriştii nu ofereau Angliei nimic în schimb. Mai mult decît atît: Anglia trebuia să ajute Germania în înfăptuirea cuceririlor ei teritoriale în Europa şi nu numai că nu obţinea nici o compensaţie în schimb, ci, dimpotrivă, mai urma să retrocedeze Germaniei coloniile pe care aceasta le pierduse în urma primului război mondial. Propunerile lui Hess «de a acorda libertate de acţiune în Imperiul Britanic» se pot explica numai printr-o atitudine de desconsiderare faţă de Anglia şi exprimau făţiş convingerea că ea este slabă. Cu alte cuvinte, Hitler vroia să arate că, în etapa respectivă, el nu-şi propunea drept scop cucerirea Marii Britanii, dar nu oferea nimic Angliei şi, mai mult decît atît, pretindea retrocedarea coloniilor. Cunoscînd, însă, năravul clicii hitleriste, cercurile guvernamentale din Anglia nu erau cîtuşi de puţin convinse că, după ce va folosi în interesul său pacea vremelnică din Occident, Hitler nu va ataca Marea Britanie în momentul pe care îl va considera oportun. O însemnătate mare, dacă nu chiar hotărîtoare, a avut-o starea de spirit a opiniei publice engleze, care s-a pronunţat în modul cel mai energic împotriva unei tranzacţii cu Hitler".

Timp de patru ani, Rudolf Hess avea să-şi petreacă zilele în condiţiile unui elegant sanatoriu. După 14 zile de şedere la Dungavel-Castle, a fost transferat la Londra, iar ulterior la Mitchet-Please, lîngă Undersehet. „Acolo, afirma Hess, eram înconjurat de glicine ce răspîndeau o mireasmă plăcută... Sufrageria şi camerele de muzică... se aflau la parter şi dădeau direct în parc". Nu fără dreptate, unii autori observă că, în timp ce soldatul englez trăia întreaga mizerie a vieţii de tranşee, acest personaj odios, care merita aruncat din primele momente după gratii, se răsfăţa ca un adevărat gentilom.

Rudolf Hess a compărut în faţa Tribunalului de la Nürnberg în procesul desfăşurat în anii 1945–1946. La venirea din Anglia, afişa o stare de totală amnezie. În celula în care era închis stătea mai tot timpul aşezat, inert. Confruntat cu Göring[12] şi von Papen,[13] nu i-a recunoscut. Examinat de o comisie de psihiatri americani şi englezi, aceştia au ajuns la concluzia că el „nu era nebun din punct de vedere legal". Psihologul G.M. Gilbert, care l-a interogat pe Hess în celula sa, a declarat că „reacţiile sale erau tipice unui personaj isteric". Tribunalul a dispus mai multe expertize pentru a se convinge dacă Hess era capabil să se apere singur, căci dr. Rohrscheidt, avocatul acuzatului, a declarat judecătorilor că îl consideră pe Hess incapabil să o facă. Acuzarea a susţinut contrariul, bazîndu-se pe faptul că psihiatrii l-au găsit pe Hess într-o bună stare de sănătate. Aceştia afirmau: „Din punct de vedere psihologic, Hess se află într-o stare de deplină conştienţă. Ştie că se află în închisoarea din Nürnberg, sub acuzaţia de criminal de război, a citit şi, conform propriei sale afirmaţii, s-a familiarizat cu acuzaţiile aduse împotriva sa. Răspunde imediat la întrebări şi la obiect. Vorbirea sa e coerentă, gîndurile sînt formulate cu precizie şi corectitudine şi sînt însoţite de suficiente reacţii emoţionale, expresive... inteligenţa lui Hess e normală şi, în anumite situaţii, deasupra mediei... Pierderea memoriei de către Hess nu este rezultatul vreunei boli mintale, ci reprezintă o amnezie isterică, a cărei bază este o inclinaţie subconştientă spre autoapărare, ca şi o tendinţă deliberată şi conştientă către aceasta. Astfel de comportament, de obicei, sfîrşeşte cînd persoana isterică este pusă în faţa necesităţii de neînlăturat de a se purta corect. Aşadar, amneziei lui Hess i se poate pune capăt prin trimiterea sa în judecată". Spre stupefacţia tuturor celor prezenţi, Hess avea să declare după citirea acestui raport: „De acum încolo, memoria mea va răspunde din nou lumii din afară. Motivele simulării pierderii memoriei erau de natură tactică. Numai capacitatea mea de a mă concentra este, de fapt, oarecum redusă, dar capacitatea mea de a urmări procesul, de a mă apăra, de a pune întrebări martorilor, ori de a răspunde eu însumi la întrebări nu este afectată prin aceasta."

Încercările iniţiale ale lui Hess de a eluda judecarea şi, mai apoi, de a se dezvinovăţi în faţa Tribunalului de la Nürnberg nu au convins, dar cei patru ani petrecuţi în Anglia l-au salvat de la ştreang. El a fost trimis să-şi execute pedeapsa în închisoarea Spandau din Berlinul occidental. Încarcerat în celula nr. 7, orgoliosul lider nazist avea să fie nemulţumit şi de acest amănunt, fiind gelos, de exemplu, pe Baldur von Schirach[14] care primise celula nr. 1, considerînd că rolul proeminent pe care îl avusese în N.S.D.A.P. i-ar fi dat dreptul la mai multă consideraţie.

Viața în închisoare nu a fost și nu este pentru Rudolf Hess prea dură. A acuzat că ar avea cancer; examenul medical a dovedit că nu era vorba decît de o afecțiune benignă gastro-intestinală; se liniștea imediat după ce i se făceau injecții, presupuse de el a fi cu morfină, dar, în realitate, doar cu apă distilată. Din Spandau avea să scrie la 12 februarie 1952: „Prin fereastra mea pătrundeau frînturi din Parsifal. Funck cînta la armonium; el a cîntat de asemenea Bach, un concert frumos de Mozart și Schubert. Era minunat, o muzică dulce, ca și cum ar fi glăsuit Dumnezeu însuși".

În asemenea condiții, nonagenarul condamnat continuă viața liniștit, beneficiind în continuare de o largă publicitate din partea cercurilor și presei neonaziste din diferite țări. Soția sa, Elsa Hess, a publicat o lucrare „Anglia – Nürnberg – Spandau", o pledoarie în favoarea nevinovăției soțului ei. Infructuoasă sub raportul rezultatelor, această lucrare a agitat spiritele, fiind un motiv de declanșare, din partea acelorași cercuri, a unor campanii pentru eliberarea lui Rudolf Hess. Neonaziștii suedezi au ajuns pînă acolo încît l-au recomandat pe Rudolf Hess – nici mai mult, nici mai puțin – drept candidat la Premiul Nobel pentru pace. O sumă de partide de dreapta clamează public nevinovăția lui Hess și condamnă menținerea sa în închisoare. Așa-zisul Partid Național Democrat[15] din R.F.G. declara, în 1967, prin vicepreședintele său Adolf von Thadden, cu seninătate și cinism, că „deținerea în continuare în închisoarea Spandau a primului locțiitor al Führer-ului, Rudolf Hess, este o crimă împotriva umanității". Departe de a fi singulare, asemenea luări de atitudine extrem de periculoase caută să facă din Rudolf Hess un simbol și să întrețină prin el un simbol. Este incontestabil că pledoariile pretins umanitare în favoarea eliberării lui Rudolf Hess au un acut substrat politic, formațiunile neonaziste folosindu-se de acesta pentru reactualizarea și diseminarea de idei și teorii fasciste.

La 40 de ani de la încheierea războiului, Rudolf Hess nu trebuie să fie considerat un caz clasat. Pretențiile absurde ale celor care caută, pornind de la Hess sau de la alți criminali de război naziști, să absolve fascismul de responsabilitățile sale istorice pentru declanșarea celui de al doilea război mondial, care a costat umanitatea peste 50 milioane de victime, nu pot fi acceptate. 40 de ani de la terminarea celui de al doilea război mondial nu pot fi invocați pentru iertare. Umanitatea nu poate uita, nu are dreptul să uite ce s-a întîmplat în acea noapte apocaliptică care a acoperit anii 1939–1945. Nici chiar dispariția fizică a căpeteniilor hitleriste nu dă dreptul la uitare, cu atît mai mult cu cît ideile fascismului se reîncarnează astăzi în noi apostoli ai violenței, ai agresiunii, ai revanșismului. Lecția atît de aspră și costisitoare a istoriei nu poate fi uitată. În numele zecilor de milioane de victime, în numele celor care au murit cu credința în puterea adevărului și a luminii, în numele celor de astăzi și de mîine, în numele conștiinței traumatizate a umanității care nu-și poate permite ignorarea unor învățăminte, mereu actuale, ce nu pot fi încredințate doar lucrărilor științifice. Aceste adevăruri trebuie să fie o permanență a conștiinței noastre, în lupta fără răgaz împotriva a tot ceea ce înseamnă ridicare împotriva omului, a adevărului, a progresului, a libertății și păcii fiecăruia dintre noi și a tuturora la un loc.

Prin amabilitatea Editurii Agenției de presă „Novosti", fragmentele ce le inserăm se publică, în limba română, de revista „Lumea", în exclusivitate.

George G. Potra

Treizeci de ani mai tîrziu

Într-o zi de mai — nu în dimineața zilei de 10 mai 1941, la care mă voi referi pe larg în paginile următoare, ci într-o dimineață de mai 1975 — mă îndreptam spre clădirea hotelului „Bristol", din Bonn. Acest hotel, aflat în apropierea gării principale, a fost construit la începutul anilor '70, atunci cînd începuseră să fie la modă suprafețele cenușii, aproape negre. Geamurile, aparent opace, lasă să pătrundă înăuntru suficientă lumină, deși, din exterior, ele arată ca niște oglinzi. Este ultimul cuvînt al arhitecturii; modernismul său strident nu se potrivește, însă, cu restul clădirilor din această zonă, construite spre sfîrșitul secolului XIX — începutul secolului XX.

Tocmai în acest hotel modern și aristocratic a fost convocată, în dimineața zilei de 6 mai 1975, o conferință de presă prilejuită de apropiata aniversare a 30 de ani de la terminarea celui de-al doilea război mondial. Conferința avea un caracter aparte, ca să nu spun mai mult, întrucît organizatorii ei hotărîseră să folosească tocmai aniversarea eliberării Europei de hitlerism pentru disculparea lui Rudolf Hess — unul din principalii criminali de război, fost „locțiitor al Führer-ului".

Împreună cu cîțiva colegi, am intrat în elegantul hol al hotelului „Bristol"; portarul, un cunoscut, ne-a spus amabil: „Sînteți, probabil, pentru conferința de presă? Fiți amabili, coborîți pe scară, apoi la dreapta!" Am găsit repede sala, unde urma să aibă loc conferința de presă a „Comitetului pentru eliberarea lui Hess". Nu era plină, la mesele lungi pentru presă aflîndu-se cîteva persoane; în schimb, în partea din spate a sălii, se aflau trei rînduri de scaune pentru membrii comitetului, invitați la conferință. Nu trebuia să fii un mare psiholog pentru a spune cine erau acești domni-invitați; aveai impresia că aici s-au adunat toți „eroii" din caricaturile antifasciste ale lui Boris Efimov și Kukrîniksî. Lipseau doar banderolele cu zvastică și însemnele „SS".

Fiecare din noi a primit o documentație detaliată cu privire la „dosarul Hess", iar, peste cîteva minute, au urmat comentariile orale. Ele au fost prezentate de doi domni: unul mai în vîrstă, celălalt mai tînăr. Primul: dr. Ewald Bucher, fost ministru al justiției al R.F.G., cel de al doilea: fiul lui Rudolf Hess, Wolf-Rüdiger.

Mai întîi, a luat cuvîntul Bucher. El i-a informat pe cei prezenți că acest comitet, creat cu cîțiva ani în urmă, număra circa două mii de membri. La început, conducerea acestui organism i-a revenit generalului în rezervă Sachsenheimer; ulterior, aceste obligații și le-a asumat însuși Ewald Bucher. Comitetul se ocupă, înainte de toate, de strîngerea (s-au strîns deja vreo 200 mii) de semnături, din întreaga lume, în favoarea eliberării lui Hess. Scopul comitetului: „manifestarea spiritului de umanitate" față de Hess, și, aceasta, tocmai în ziua aniversării încheierii războiului. După Bucher a luat cuvîntul Hess-junior. Au urmat, apoi, întrebările și răspunsurile. Voi reda din notițele mele:

— Hess și-a recunoscut vinovăția?

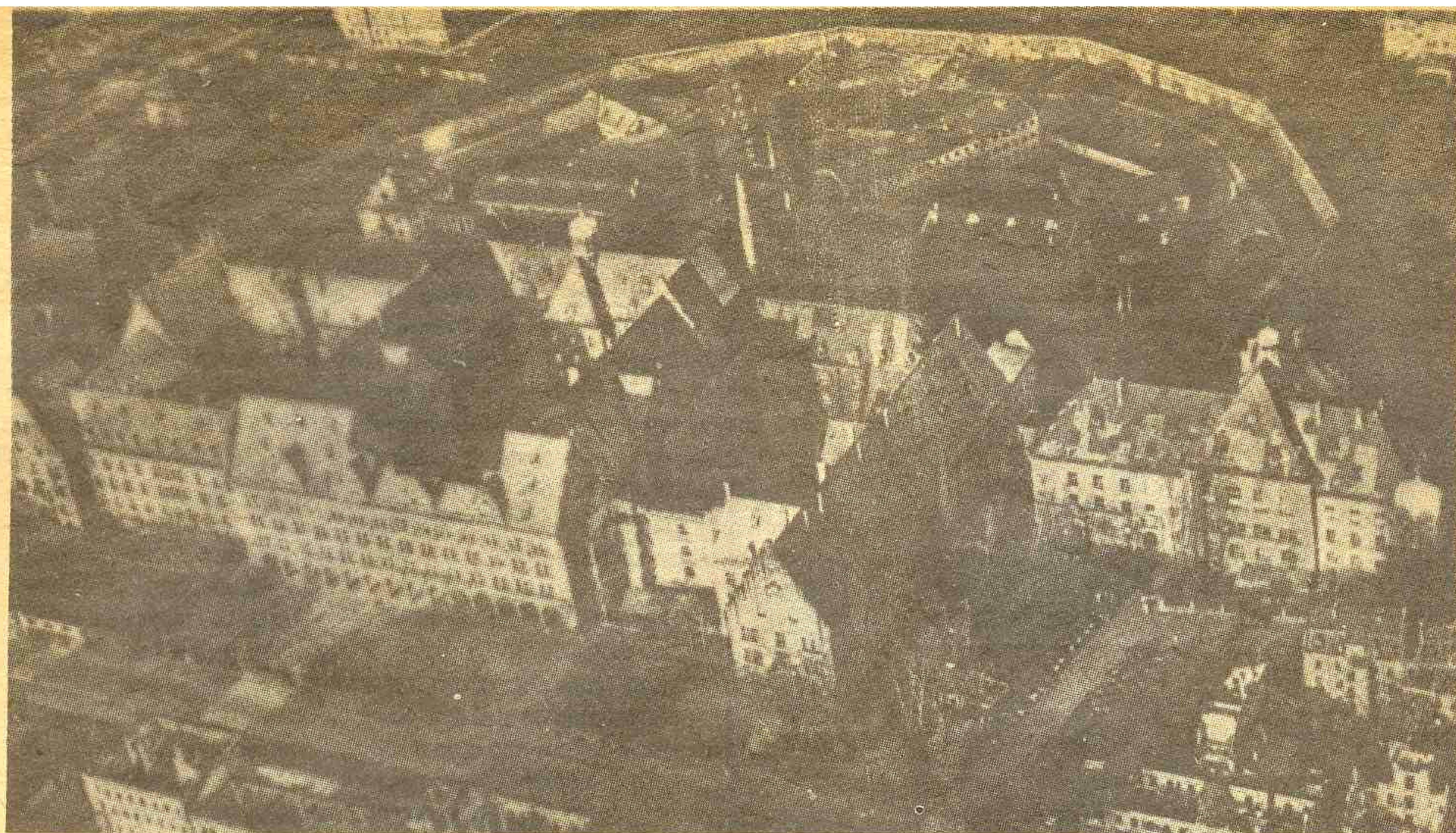
— Nu! Sentința de la Nürnberg este contestată de juriștii germani, de aceea Hess nu are motive să se recunoască vinovat!

— Hess consideră că a comis crime?

— În închisoarea Spandau i s-a interzis să facă declarații politice. Numai după eliberare va putea să spună ceva...

— În ce stare se află Hess?

— Este într-o stare bună. L-am vizitat recent.

Nürnberg – 1945: celebra clădire a tribunalului. Aici au fost judecaţi marii criminali nazişti de război. Printre acuzati şi condamnaţi – Rudolf Hess

— Ce va crede tatăl dv., dacă va fi graţiat la 8 mai 1975?

— El consideră că termenul „graţiere" presupune recunoaşterea sentinţei; de aceea, mă îndoiesc că va accepta graţierea.

— Ce se va întîmpla în acest caz?

— Va rămîne de bună-voie în închisoare.

— Care este poziţia dv., faţă de sentinţa Tribunalului de la Nürnberg?

— Nu ne ocupăm de acest lucru, întrucît este o problemă divergentă. Preocuparea noastră este respectarea umanismului.

— Nu credeţi că de eliberarea lui Hess se vor folosi partidele neonaziste?

— Nu sîntem membrii nici unui partid şi ne preocupăm doar de principiile umaniste...

Şi după această conferinţă mi-a fost dat să văd roadele triste ale activităţii acestor „apărători ai umanismului". Astfel, la 9 mai 1975, întregul Bonn a fost împînzit cu afişe negre, cu imaginea gratiilor unei închisori şi chemarea de eliberare a „locţiitorului Führer-ului". La Bonn, Londra sau New-York se aud mereu voci ale unor „comitete" care cer eliberarea lui Hess, declarîndu-l drept „victimă nevinovată" şi „luptător pentru pace". Eu însumi am primit o vedere, prin care „Organizaţia pentru ajutorarea lui Rudolf Hess" invita... revista sovietică „Novoe vremea" să se pronunţe pentru eliberarea lui Hess. „Rudolf Hess vroia să termine războiul, oare pentru acest lucru trebuie să moară la Spandau?" — întrebau, retoric, autorii acestui demers. În mai 1978, ei au umplut din nou clădirile din Bonn cu afişe. La începutul anului 1979, în favoarea lui Hess s-a pronunţat chiar fostul comandant american al închisorii de la Spandau!

Pentru reacţiunea vest-germană, Hess este un fel de simbol. Pentru cei mai proaspeţi prozeliţi ai luptei în favoarea unei „noi ordini în Europa", el reprezintă un paravan foarte comod: noi, pasă-mi-te, sîntem partizanii umanismului, ne pronunţăm pentru indulgenţă faţă de un om care nu şi-a văzut casa din 1941...

Această linie este promovată cu sîrguinţă nu numai de presa partidului naţional-democrat şi ziarul neonazist „Deutsche Nationalzeitung", cunoscut pentru scandalurile sale şi care apare la München în cîteva zeci de mii de exemplare. De Hess se preocupă insistent presa domnului Axel Springer, în primul rînd ziarul „Bild-Zeitung", ale cărui milioane de exemplare otrăvesc zilnic sufletele „germanului de rînd". Presa lui Springer înregistrează cu grijă toate sărbătorile familiei Hess, cele mai mici suferinţe ale deţinutului din „celula nr. 7", nu scapă ocazia să arunce umbra asupra autorităţilor închisorii, în primul rînd asupra pazei sovietice (la Spandau, în fiecare lună, se schimbă corpul de pază, aceasta fiind asigurată alternativ de cele patru puteri de ocupaţie). Se publică mereu scrisori ale unor cititori miloşi, care cheamă guvernul R.F.G. „să intervină în favoarea lui Hess" şi care, totodată, în treacăt, declară că ar fi timpul să se înceteze a-i mai considera pe conducătorii celui de-al treilea Reich drept „talpa-iadului".

Dar mistificarea este departe de a fi obiectivul principal al „apărătorilor" lui Hess. În cursul anilor postbelici, în numeroase documente, cuvîntări şi acţiuni ale grupărilor de extremă dreaptă — grupări ce apar, dispar şi reapar în R.F.G. — se manifestă şi alte tendinţe. Iar Rudolf Hess are o legătură directă cu acest obiectiv, fiind singurul supravieţuitor al „capilor" celui de-al treilea Reich.

Al treilea Reich? Dar nu şi-a încetat el oare ruşinoasa sa existenţă la 8 mai 1945? Pentru întreaga lume a încetat, dar pentru Manfred Roeder, de exemplu, nu! M-am convins de acest lucru, auzind în toamna anului 1975, la Bonn, în cadrul unei emisiuni televizate, asemenea fraze:

„...Dacă Germania naţionalist-socialistă ar fi cîştigat războiul, ar fi fost o binefacere pentru omenire..."

„...Ar fi o neghiobie să negăm că Hitler era un geniu..."

Aceste cuvinte sunau atît de sinistru, încît nu-ţi venea să crezi că ele sînt rostite la 30 de ani de la sfîrşitul războiului! Cînd s-a terminat emisiunea, am luat legătură cu redacţia televiziunii vest-germane din Köln. Colaboratorul care mi-a răspuns la telefon era tocmai redactorul acestei emisiuni. Din discuţie, a reieşit că, la 17 noiembrie 1975, redactorii jurnalului TV „Monitor" au hotărît să consacre unul din subiecte pericolului neonazist din R.F.G. În acest scop, i-au căutat pe membrii cîtorva grupări profasciste reapărute. A rezultat că prima din frazele redate mai sus aparţinea avocatului Manfred Roeder, şeful aşa-numitei „Iniţiative civice germane". Cealaltă frază a fost rostită de Karl-Heinz Hoffman, şeful organizaţiei militarizate de tineret, care acţionează în apropierea Nürnbergului.

Comentînd emisiunea, redactorii „Monitor"-ului remarcau că „opinia publică nu ştie pînă acum mare lucru" despre activitatea unor asemenea grupări. E drept. Dar oare spusele lui Manfred Roeder şi ale multor altora ca el nu dau de gîndit?

Roeder nu a fost membru al partidului nazist. El avea doar 16 ani cînd s-a prăbuşit cel de-al treilea Reich. A fost un elev

bisericos. După război, a intrat în Uniunea Creştin-Democrată. A fost, ulterior, pus pe „calea cea bună" de către un oarecare agronom Kristofersen, care ar fi „lucrat" în lagărul de la Oswiecim (Auschwitz)[16] „Camerele de gazare sînt o invenţie" — i-a spus el lui Roeder. Şi Roeder a păşit pe urmele bătrînului nazist. Devenind între timp avocat în oraşul Bensheim, el a hotărît să creeze o organizaţie proprie, denumită „Iniţiativa civică germană".

Obiectivul lui Roeder este restabilirea celui de-al treilea Reich. Nici mai mult, nici mai puţin! El respinge orice democraţie parlamentară. Pentru a-şi atinge scopurile, el consideră necesară folosirea forţei. Idealul lui Roeder îl constituie criminalul de război Rudolf Hess, pentru eliberarea căruia luptă. Dacă aceasta este — hai, să zicem — teoria sa, în practică el se dedă unor acţiuni violente împotriva antifasciştilor, organizînd, în acelaşi timp, demonstraţii pronaziste în sălile tribunalelor. Pe adepţii săi, Roeder şi-i educă la „Hanul Imperial" — o clădire cumpărată cu 170 mii franci.

Cel mai curios este faptul că gruparea fascistă a lui Roeder a avut, multă vreme, în R.F.G., statutul oficial de „organizaţie care merită a fi sprijinită". Aceasta înseamnă că ea primea subsidii din partea autorităţilor oraşului. Baroul din localitate nu a reacţionat, în nici un fel, la purtarea revoltătoare a neobositului nazist şi nu a manifestat intenţia de a-l exclude din rîndurile sale. Diverse organizaţii democratice şi cetăţeni particulari au înaintat peste 50 petiţii împotriva lui Roeder. însă tribunalele nu s-au grăbit cu examinarea lor. Abia în 1982, el a nimerit după gratii...

Tot aşa, mult timp nu s-a reuşit să se pună capăt activităţii unui om, care-l considera pe Hitler un „geniu". Cînd s-a aflat că, la proprietatea sa particulară, „Almoshof", Karl-Heinz Hoffman asigură tinerilor o pregătire militară şi inoculează elevilor săi convingeri naziste, toate ziarele din R.F.G. au fost pline de indignare. Deşi judecătorul din Nürnberg a recunoscut că Hoffman i-a educat pe tinerii săi în „direcţia fascistă", acuzatul a fost achitat, primind astfel binecuvîntarea oficială a activităţii sale şi, multă vreme, el a continuat netulburat „pregătirile sale militare".

Organizaţia lui Hoffman nu este prea departe de „alianţa militară a ostaşilor germani" (KDS), al cărei sediu este în Frankfurt pe Main. Unul din adepţii KDS declara în aceeaşi emisiune TV la care ne-am referit: „Vina pentru declanşarea războiului, vina pentru camerele de gazare — sînt toate o minciună. Pe pămîntul german nu au fost niciodată lagăre de concentrare, nu au fost niciodată camere de gazare". Să notăm că, în KDS, sînt mulţi tineri, iar cel mai mic are 15 ani.

Iată şi textul original al discuţiei reporterului TV cu liderul grupării neofasciste „Cercul prietenilor NSDAP" din Hamburg, tînărul neonazist Wolf Dieter Eckart:

Întrebare: Cum definiţi obiectivele partidului vostru?
Răspuns: Obiectivele noastre sînt expuse în programul NSDAP, care poate fi citit în orice manual de istorie.
Întrebare: Acesta înseamnă programul lui Adolf Hitler?
Răspuns: Da, este programul lui Hitler.
Întrebare: Cine este, pentru dv. personal, cea mai puternică şi impresionantă personalitate din cel de-al treilea Reich?
Răspuns: Bineînţeles, Adolf Hitler!
Întrebare: Şi în ce vedeţi idealul dv.?
Răspuns: În felul în care Hitler a dus războiul pentru Germania.

La 11 iunie 1982, cotidianul „Die Zeit" din Hamburg a publicat relatarea unuia din adepţii de astăzi ai lui Rudolf Hess. Are 23 ani şi, sub falsul nume de Ştefan Salge, a fost de acord să împărtăşească din „amintirile" sale. Iată cîteva fragmente:

„...La drept vorbind, am fost totdeauna delicvent. Primul furt l-am comis la 11 ani. M-au atras întotdeauna viaţă uşoară, banii şi aventurile...

...Primul contact cu NDP a avut loc în 1967, în timpul alegerilor în Bundestag. Am venit la una dintre întrunirile NDP. «Tineretul naţional-democrat»[17] ocupa subsolul unei clădiri din oraşul nostru: o cameră murdară, pe pereţii căreia erau steaguri negre-alb-roşii, afişe, măciuci. Totul era făcut ferm, bărbăteşte. După întrunire, am ieşit în stradă şi am început să rupem afişele Partidului Comunist German. Mi-a plăcut foarte mult...

...Un an întreg, am fost membru al organizaţiei «Tineretul naţional-democrat». Apoi, însă, am aflat despre un adevărat partid naţional-socialist. În 1976, au apărut primele afişe ale acestuia; ele au venit din America.

...Este vorba de Harry Lauck care se află în statul Nebraska, oraşul Lincoln. Editează revista «Chemare la luptă». Poţi să-i scrii şi să primeşti un certificat de membru al NSDAP, avînd în fiecare lună obligaţia de a plăti cotizaţia de membru. Sau poţi să comanzi etichete, afişe sau alt material propagandistic. Cînd vine din S.U.A. primul colet, pe el este indicat un număr. Data următoare, pentru siguranţă, este suficient doar să indici acest număr...

...NDP a început să mă plictisească. Noi eram mai radicali şi ne declaram nazişti în mod deschis. Activitatea ilegală ni se părea mai interesantă, decît activitatea în NDP...

...Cînd mă gîndeam la nazism, în primul rînd aveam în vedere personalităţile sale eminente: Hitler şi mişcarea sa, bravii ostaşi germani, tăria şi camaraderia lor. La şcoală n-am aflat nimic despre naţional-socialism...

...Întregul proces de la Nürnberg este o minciună sfruntată. Acuzaţii au fost deseori supuşi la torturi...

...Cît priveşte lărgirea spaţiului vital, Germania dorea doar să-şi redobîndească teritoriile ce i-au fost luate pe nedrept...

...Apoi ne-am ocupat de treaba aia cu bombele. Am avut trei bombe. Una am dat-o naziştilor din Flensburg pentru atacarea ziarului «Flensburger Nachrichten». A doua a primit-o Michael Kuhnen.[18]. Pe cea de-a treia am primit-o eu cu prietenii mei şi am plecat la Peine... În noaptea spre 21 octombrie 1977, am pus bomba în clădirea judecătoriei... Apoi «Bild Zeitung» a declarat că explozia este «mîna teroriştilor de stînga». Ne-am bucurat tare mult. Prietenul meu Otto zicea: cu cît mai multe acte teroriste vor fi puse pe seama «stîngii», cu atît mai mulţi oameni vor cere să se facă ordine în statul nostru. Principiul este simplu: cînd se instaurează haosul, se impune o mînă forte...

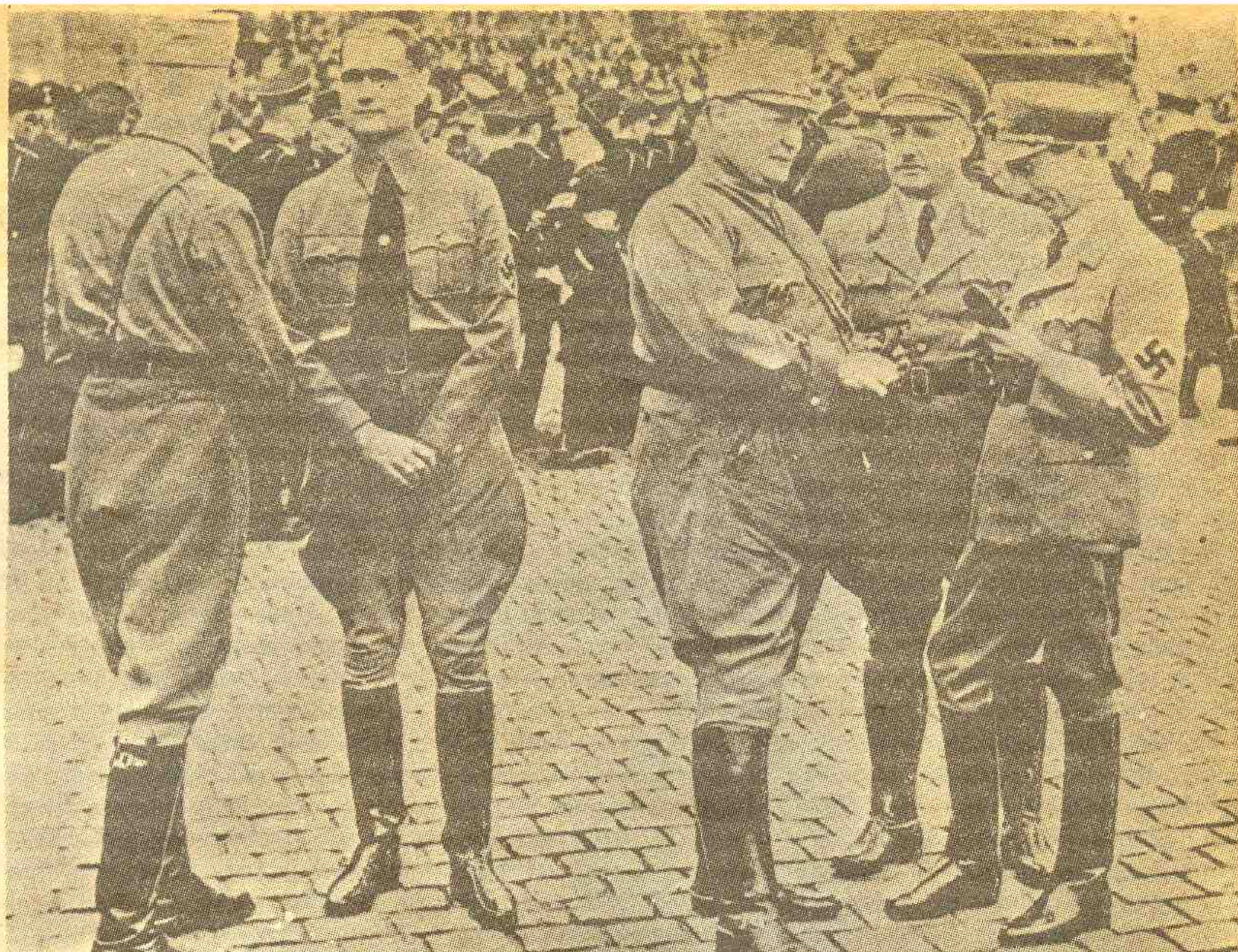
...Şi astăzi mă înclin în faţa lui Hitler. Nu-mi plac liderii actuali... E timpul să terminăm să fim galanţi cu Estul. Sînt pentru un front dur al Vestului împotriva Estului...".

Francheţea lui „Ştefan Salge" vorbeşte de la sine. În treacăt fie spus, el a menţionat deseori numele lui Hoffman şi Roeder. Grupuleţe şi grupări de genul organizaţiei lui Roeder, Hoffman şi Eckart contestă sentinţa justă a Tribunalului de la Nürnberg, nu consideră legică prăbuşirea nazismului. Ei sînt admiratorii lui Hitler şi ai celui de-al treilea Reich, confirmînd acest lucru nu numai prin vorbe, ci şi prin fapte.

„...La 23 mai 1945, ultimul guvern german a fost în mod ilegal şi ofensator arestat. Prin aceasta, poporul german a fost lipsit de o conducere competentă, aleasă de el însuşi... Nu ne vom împăca cu aceasta. Niciodată guvernul Reichului nu a demisionat! Reichul german n-a pierit! Reichul german sîntem noi! Noi cerem restabilirea dreptului!" Acestea figurează în manifestul publicat de Roeder şi organizaţia sa cu ocazia împlinirii a 30 de ani de la arestarea de către aliaţi a aşa-numitului „guvern Dönitz"[19] la Flensburg.

Dar Reichul îşi continuă existenţa de dincolo de mormînt nu numai pentru Rudolf Hess şi Manfred Roeder. Aceste împrejurări conferă o mare actualitate politică unei asemenea figuri cum este Hess şi unui asemenea eveniment uitat de istorie, cum este zborul său neaşteptat în Anglia, efectuat la 10 mai 1941, în toiul celui de-al doilea război mondial, în ajunul atacării Uniunii Sovietice de către Germania hitleristă. În jurul acestui fapt se duc discuţii aprinse, apar noi şi noi mărturii. Afirmaţia că Hess ar fi vrut „să termine războiul" este repetată nu numai de către neonazişti, ci de o serie de politicieni influenţi din RFG şi cunoscuţi istorici occidentali. Se vehiculează şi alte versiuni, potrivit cărora şefii celui de al treilea Reich apar în rolul de conciliatori.

Ceremonie fascistă la Berlin, 17 martie 1935. In imagine: căpitanul Pfefer (cu spatele), Rudolf Hess, Hermann Göring, Julius Streichert şi Joachim Göbbels îşi etalează uniformele, într-o atitudine de oameni siguri pe sine

„Locţiitorul Führer-ului"

Este puţin probabil că Hess şi-ar fi putut imagina că persoana sa va fi obiectul unor discuţii atît de aprinse. Provenit din familia unui comerciant german înstărit, stabilit la sfîrşitul secolului XIX în portul egiptean Alexandria, el ar fi trebuit să meargă pe urmele tatălui. Primul război mondial avea să-i schimbe, însă, aceste planuri. Locotenentul Hess s-a întors de pe front (a servit în aviaţie) şi a hotărît să studieze istoria şi economia. La Universitatea din München, devine elev al unui profesor care a exercitat asupra sa o influenţă ce-i va hotărî destinul. General al armatei imperiale, fondator al celebrei „şcoli geopolitice", Karl Haushofer poate, pe bună dreptate, să se considere drept unul din precursorii ideologici ai nazismului. El a fost acela care a elaborat teza anti-ştiinţifică cu privire la importanţa hotărîtoare a „spaţiului vital" pentru soarta statelor şi popoarelor. Trecută din tratatele ştiinţifice în paginile cărţii „Mein Kampf", această teză a devenit argumentul preferat al lui Hitler. Deşi Hess — care i l-a prezentat Führer-ului său pe Haushofer — va afirma mai tîrziu că vizitele făcute de profesor autorului lui „Mein Kampf" nu stau la originea însuşirii de către Hitler a ideii „spaţiului vital", apropierea spirituală între general şi Führer este dincolo de orice îndoială.

Haushofer îl considera pe Hess drept unul din elevii săi favoriţi şi stimula interesul acestuia pentru nazism. Cînd, după puci-ul nereuşit de la 9 noiembrie 1923, poliţia müncheneză îl căuta pe Hess, care defilase alături de Hitler, Haushofer l-a ascuns în vila sa. Hess a compărut însă în faţa tribunalului şi a trebuit să-şi execute pedeapsa cu închisoarea la Landsberg, împreună cu Hitler, al cărui secretar şi cel mai apropiat colaborator era încă de pe atunci.

Istoriografia apologetică postbelică îl prezintă deseori pe Hess drept un idealist, rupt de realitate, un fel de visător în uniforma brună. Despre ce fel de idealuri era vorba însă? Într-una din compunerile sale din anii adolescenţei, Hess îşi contura astfel idealul: „Cum trebuie să arate un om care îi va reda Germaniei măreţia naţională?... Dictatorul nu trebuie să aibă nimic comun cu masa. El este un mare om, există de sine stătător. Dacă e necesar, nu trebuie să se teamă de vărsare de sînge. Marile probleme se rezolvă totdeauna cu sînge şi spadă... În numele unui scop mare, el nu trebuie să cruţe nici pe cei mai apropiaţi prieteni şi, dacă va fi necesar, va trebui să-i calce cu cizma de grenadier".

Astfel contura tînărul Hess portretul Führer-ului, căruia a început să-i servească cu credinţă. „Idealistul" Hess a fost foarte pragmatic, organizînd aparatul partidului nazist, detaşamentele sale de asalt şi de protecţie. El inocula cu insistenţă în capul subalternilor săi ideea subordonării absolute faţă de Hitler. Hess a devenit autorul cîtorva zeci de broşuri, în care expunea filozofia nazistă. Pe lîngă faptul că Hess era un „practician al anticomunismului" în propria-i ţară, el se considera un „messia" internaţional al anticomunismului. Astfel, atunci cînd generalul Karl Haushofer a plecat, în 1930, într-una din călătoriile sale particulare în Anglia, Hess a hotărît.... să-l „înveţe" pe profesorul său. El îi scria: „Probabil că în Anglia veţi fi întrebat despre noi *(naziştii – L.B.)*. Prezentaţi-ne ca un bastion împotriva bolşevismului, ceea ce sîntem de fapt... Oamenii noştri sînt singurul factor activ în lupta împotriva bolşevismului, atît pe plan propagandistic, cît şi, în caz de necesitate, pe acela al autorităţii reale...".

La 21 aprilie 1933, Hess a fost numit „locţiitorul Führer-ului" şi a primit „împuterniciri să rezolve toate problemele de conducere a partidului în numele Führer-ului". Semnătura lui figurează pe sute de ordine şi decrete, inclusiv pe „legile rasiale de la Nürnberg". Nu degeaba a fost condamnat de Tribunalul militar de la Nürnberg la închisoare pe viaţă!

Şi iată că tocmai acest om, la 10 mai 1941, la orele 17.40, a decolat de pe aeroportul militar Augsburg, cu un avion „Me-110", echipat special cu rezervoare de combustibil suplimentare, îndreptîndu-se spre nord. Hess era echipat în uniformă de ofiţer (cu însemne de căpitan).

Hess era, demult, cunoscut pe acest aeroport; din cînd în cînd, venea aici pentru zboruri scurte. Deşi încă din 1933 Hitler îi interzisese să zboare, Hess s-a înţeles cu şeful industriei aviatice, Fritz Todt, şi constructorul de avioane Willy Messerschmitt, ca aceştia să-i dea posibilitatea să „testeze" noile modele de avioane militare.[20] Todt şi Messerschmitt nu ştiau un singur lucru; încă din toamna anului 1940, Hess ordonase să i se prezinte regulat informaţii meteo privind zona Mării Nordului. El a studiat detaliat noile metode de navigaţie (aşa-numita metodă „Y"). Datorită acestui lucru, în seara zilei

de 10 mai, avionul a zburat fără probleme pe ruta respectivă, pînă la coasta de est a Scoţiei, scăpînd de urmărirea patrulei engleze „Spitfire". Hess a ţinut cursul spre Cheviot-Hills[21], apoi spre un mic stăvilar de lîngă Broad Law[22]. Privindu-şi ceasul, la orele 22,40, a constatat că se apropie de obiectivul său, Dungavel House. A tras de manşă, avionul a luat foarte repede înălţime, iar pilotul s-a aruncat cu paraşuta. Era primul — şi ultimul — salt cu paraşuta din viaţa lui.

Rănindu-se uşor la picior, Hess a şchiopătat spre ferma singuratecă, al cărei stăpîn, ieşind în întîmpinarea musafirului nepoftit, l-a întrebat: „Englez? Neamţ?" Hess a spus că este căpitanul Alfred Horn din Luftwaffe şi a acceptat invitaţia de a servi o ceaşcă cu ceai. Peste puţin timp, au apărut ofiţerii din cazarma engleză aflată în apropiere. Hess a cerut să fie condus la ducele Hamilton, proprietarul castelului Dungavel. Spre surprinderea „căpitanului Horn", cererea nu i-a fost îndeplinită şi a trebuit să se mulţumească, deocamdată, cu o cameră din cazarmă.

„Berghof", 11 mai 1941

Există vreo zece versiuni ale felului în care Hitler ar fi primit ştirea privind acţiunea locţiitorului său. Autorii primelor cărţi postbelice despre Hitler îl prezentau pe acesta ca fiind deosebit de mînios, pradă unei stări de totală buimăceală, evocînd măsurile foarte drastice care au urmat faţă de evadatul Hess. Cam aşa a descris, în memoriile sale, evenimentele acelei zile şeful serviciilor de presă al celui de-al treilea Reich, Dietrich.

În publicaţiile de mai tîrziu, au apărut unele rectificări. Albert Speer[23], de exemplu, a prezentat următorul tablou. Cînd, în dimineaţa zilei de 11 mai, se pregătea să-i prezinte lui Hitler, potrivit obiceiului, proiectele de reconstrucţie postbelică a Berlinului, la intrarea în cabinetul Führer-ului, din reşedinţa bavareză a acestuia, se aflau deja cei doi aghiotanţi ai lui Hess — Pintsch şi Leitgen. Pintsch l-a rugat politicos pe Speer să-i cedeze locul, întrucît are o scrisoare urgentă din partea lui Hess. Speer a fost de acord. Peste cîteva minute s-a auzit vocea lui Hitler:

— Să vină Bormann![24]

Bormann a intrat alergînd în cabinet; tuturor celorlalţi, aflaţi în apropiere, li s-a cerut să se retragă în camerele de la etajele superioare. Apoi, Hitler a ieşit din cabinet. Era însoţit de Bormann. Imediat au fost chemaţi generalul Udet, comandantul aviaţiei de vînătoare, Göring, Ribbentrop şi Ley.[25]

Speer a reţinut că, la întrebarea adresată de Hitler lui Udet, şi anume, dacă Hess va ajunge pînă în Anglia, acesta din urmă şi-a exprimat îndoiala. Apoi Führer-ul a adăugat:

— Cine mă va crede că nu a zburat în numele meu?

Avem astăzi alte mărturii documentare. Una din ele — jurnalul secretarului lui Hitler, Martin Bormann. În dreptul datelor de 11 şi 12 mai 1941, figurează:

„11.5. Amiază. Aghiotantul Pintsch aduce scrisorile locţiitorului Führer-ului, care, la 10.05, orele 17,40, a decolat spre Anglia. Consfătuire cu Bormann. Sînt chemaţi la «Berghof», Göring, Ribbentrop şi Udet.

12.5. Consfătuire cu Bormann, Göring, Ribbentrop, Udet; se formulează primul comunicat cu privire la zborul lui Hess (informaţia de seară cu privire la zborul lui Hess pentru «National-sozialistische Parteikorrespondenz». 16,00—18,30. Consfătuirea Führer-ului cu gauleiterii".

Dacă coroborăm toate datele, evenimentele din 11 mai apar în următoarea succesiune: prima consfătuire la Hitler — deci şi prima discutare a ştirii privind zborul — a avut loc între patru ochi cu Bormann. Practic, discutarea acestei probleme, după cîte s-ar părea extrem de urgentă, nu s-a mai reluat decît după ce, spre seară, a sosit Göring. Consfătuirea nu a dat, după cîte s-ar părea, rezultate, întrucît nu a urmat nici o informaţie oficială pentru presă. Nici din partea engleză, de asemenea, nu a fost dată publicităţii nici o ştire în acest sens.

Discuţia s-a reluat de abia a doua zi. Iniţiativa i-a aparţinut lui Ribbentrop. El a exprimat temerea că Londra ar putea declara că Hess a venit pentru încheierea unei păci separate. O asemenea „ştire" ar fi fost, după părerea ministrului afacerilor externe, dăunătoare pentru „axa" nazistă, întrucît ar fi trezit bănuieli aliaţilor Germaniei în ce priveşte loialitatea partenerului. Şi doar se pregătea atacarea Uniunii Sovietice! Numai în această situaţie, Hitler a ordonat să se dea o informaţie pentru presă şi radio. La propunerea lui Bormann, textul acestei informaţii trebuia să conţină referiri la starea psihică a lui Hess. Informaţia s-a pregătit timp îndelungat, fiind aprobată de-abia a zecea variantă! Ea a fost transmisă la radio la orele 20,00. În ceea ce priveşte Radio-Londra, acesta a informat despre sosirea lui Hess mai tîrziu, prezentînd-o drept „fuga de Hitler".

Continua să se caute cea mai bună explicaţie din punct de vedere propagandistic. Noua versiune era următoarea: „idealistul" Hess nu era în toate minţile, dar, dorind mai multă glorie pentru Germania, s-a sacrificat în numele acelor „propuneri pacifice" pe care Hitler, nu o dată, le adresase Angliei.

Führer-ul şi acoliţii săi erau preocupaţi, însă, nu doar de presă. Întrucît Bormann ştia de contactele lui Hess cu Hausho-

Stăpîni deplini ai Germaniei, hitleriştii aniversează puciul naţionalist din 1923. Adolf Hitler, înconjurat de Rudolf Hess, la dreapta, şi de Hermann Göring, la stînga, deapănă amintiri, în 1937, în binecunoscuta berărie nazistă din München

ferii (tatăl şi fiul), Albrecht Haushofer a fost chemat urgent din Berlin la „Berghof". I s-a cerut să prezinte în scris tot ceea ce ştia despre acest zbor şi ideile lui Hess cu privire la Anglia. Albrecht a relatat amănunţit despre toate acestea.

A fost interogat şi Fritz Hesse. De ce? Doar nu era cu nimic legat de Hess, în afară doar de perioada studiilor comune la Haushofer! Dar el a fost întrebat nu de München-ul anilor '20. La reşedinţa lui Ribbentrop, castelul Fuchl, Fritz Hesse (care nu bănuia nimic!) a fost interogat de Ribbentrop şi Himmler în persoană.

— Ce ştiţi despre fuga lui Hess?, l-a întrebat Himmler.

— Care fugă?

Himmler a explicat:

— Hess a plecat în Anglia, lăsînd o scrisoare pentru Führer, cum că intenţionează să ia legătura cu ducele Hamilton!

Fiind un om prudent, Hesse a hotărît să evite o temă periculoasă şi a precizat că l-a văzut ultima dată pe „locţiitorul Führerului" cu vreo doi ani în urmă, şi acesta îi vorbea de voinţa fermă a lui Hitler „de a-i distruge pe toţi englezii".

Atunci, cei doi anchetatori au hotărît, probabil, să dea cărţile pe faţă. Himmler[26] a întrebat direct:

— Führer-ul doreşte să ştie care sînt şansele sondajului paşnic al lui Hess?

La care Hesse răspunse:

— Nu sînt prea mari. Ducele Hamilton nu este o persoană prea importantă. El nu are legături nici cu guvernul, nici cu Intelligence Service. Exclud ca el să poată fi mijlocitorul lui Hess.

Himmler a pus o „întrebare-capcană":

— Şi dacă Hamilton i-a scris lui Hess despre aceasta?

Hesse n-a marşat, spunînd că o asemenea scrisoare ar fi putut fi doar o provocare a englezilor, care au vrut să-l „atragă pe Hess".[27]

Această explicaţie l-a îngrijorat pe Himmler:

— Vreţi să spuneţi că Hess ar putea trăda intenţiile noastre privind Rusia?

A răspuns însă nu Hesse, ci şeful său, Ribbentrop:

— Hess nu este la curent!

După aceea, Himmler şi Ribbentrop au părăsit Fuchl. La despărţire, ministrul i-a adresat subalternului său, Hesse, următoarea frază:

— Ah, dacă Fuhrer-ul nu s-ar fi prins în cursa acestui idiot, care l-a asigurat că se poate încheia uşor o pace cu Anglia! Închipuiţi-vă, el credea într-adevăr că Hess va avea succes!

Această relatare a lui Fritz Hesse (care nu avea, în cazul de faţă, motive deosebite să nu fie sincer) este un element important în mărturiile contradictorii privind poziţia lui Hitler faţă de acest caz. Nu întîmplător, mulţi istorici occidentali sînt tentaţi să dea crezare marelui cunoscător al epocii „brune", prof. Andreas Hillgruber[28], care scria că, „în faţa suitei sale, Hitler a jucat foarte bine rolul unui om luat prin surprindere".

De altfel, avem încă un martor foarte important — însuşi Rudolf Hess. În notele asupra motivelor zborului, făcute în celula închisorii de la Nürnberg, acestea erau expuse în următoarea ordine: prima lui discuţie serioasă cu Hitler despre perspectivele războiului a avut loc în vara anului 1940, în timpul campaniei franceze. Atunci, Hitler i-a spus că Germania are nevoie nu de un „nou Versailles"[29], ci de un compromis cu Anglia, cu două condiţii însă: împărţirea sferelor de influenţă şi înapoierea coloniilor. Destrămarea Imperiului Britanic nu este în interesul german. Tocmai acest lucru l-a făcut pe Hess să se gîndească că ar fi necesar să i se dea lui Hitler un „prilej" pentru începerea unor tratative cu Anglia şi că un asemenea prilej ar putea fi zborul lui neprevăzut în Anglia. În noiembrie 1940, a avut loc a doua convorbire de principiu, importantă, în timpul căreia Hitler şi Hess au fost pe deplin de acord în ceea ce priveşte faptul că „este necesar să se renunţe la debarcarea în Anglia" şi să se înceapă invazia militară în Uniunea Sovietică. „Am fost de părere — scria Hess — că, în ciuda faptului că englezii au respins toate precedentele propuneri paşnice ale Führer-ului, putea totuşi fi realizată o înţelegere cu ei. Şi că şansele pentru aceasta vor creşte după începerea războiului Germaniei cu Rusia".

Iată, deci, că ideile lui Hess şi ale lui Hitler coincideau. Hitler declarase în cercul suitei sale:

— Aş fi dus bucuros acest război împotriva bolşevismului împreună cu flota şi aviaţia engleze în calitate de parteneri ai noştri![30]

Mai trebuie după toate acestea să ne îndoim dacă Hitler ştia sau nu de intenţiile lui Hess?

Elevul şi profesorii

În ultimul timp, au apărut noi mărturii în această problemă. Una dintre ele aparţine comandantului american al închisorii de la Spandau, unde îşi execută pedeapsa Hess. Colonelul Eugene C. Bird, care a funcţionat la Spandau din anul 1964, a încălcat mulţi ani, în mod regulat, disciplina: în ciuda statutului închisorii, el a purtat, în repetate rînduri, discuţii cu Hess pe teme politice. Mai mult, cînd în anul 1966 a primit ordin să ardă documentele personale ale lui Hess, el le-a păstrat, ba chiar i-a propus lui Hess ca, pe baza acestor hîrtii, să scrie împreună o carte cu privire la evenimentele anului 1941. Hess a reflectat mult asupra acestui lucru; în cele din urmă, a fost de acord şi a început să-i dicteze lui Bird memoriile sale. Despre toate acestea s-a aflat şi, în anul 1972, colonelul a fost destituit. El a reuşit, însă, să ia cu el toate notiţele. Astfel s-a născut cartea lui Bird, apărută în anul 1974.

Cartea începe cu datele biografice ale lui Hess, care, de altfel, erau şi pînă atunci cunoscute. Notiţele lui Bird au confirmat, încă o dată, ce situaţie importantă deţinea Hess la vremea respectivă.

— Hess — l-a întrebat Bird —, dacă ar fi să luaţi totul de la capăt, aţi proceda la fel? Tot aşa aţi studia geopolitica şi tot aşa aţi accepta pînă la capăt filozofia lui Hitler?

— Da, aş face acest lucru — a răspuns fără şovăire Hess! Aş merge pe acelaşi drum şi l-aş termina tot aici, la Spandau! Aş merge şi în Scoţia. Am doar convingerile mele...

— Chiar dacă acest drum ar însemna război în scopul lărgirii frontierelor Germaniei?

— Doresc din tot sufletul să-i redau Germaniei măreţia trecută, pe care o avea pînă la primul război mondial...

— Şi l-aţi servi din nou pe Hitler?

— Colonele Bird, desigur l-aş servi pe Hitler!

Aceste cuvinte ale unui criminal de război împovărat de ani (are peste 80 de ani),[31] notate cu precizie de Bird, sînt cea mai bună dovadă că cei care nu sînt de acord cu eliberarea lui Hess au dreptate. Această eliberare ar fi nu numai o jignire a memoriei victimelor lui Hitler şi Hess, ci şi o stimulare directă a neonazismului contemporan. Doar Hess şi Hitler au şi acum adepţi, care ar dori să repete totul de la început...

Bird a abordat şi călătoria în Anglia:

— În aceşti ani, nu o dată aţi povestit despre zborul dv. Ce se ascundea în spatele acestuia?

— Hitler nu dorea prăbuşirea Angliei. El intenţiona să înceteze lupta, însă nu ştia că, în acest scop, voi zbura în Anglia. Mi-am asumat această răspundere. A fost o idee a mea şi nu am dorit s-o împărtăşesc dinainte lui Hitler. I-am lăsat o scrisoare prin aghiotantul meu Pintsch.

Deci, din nou versiunea despre „solitarul Hess"? Bird a revenit de cîteva ori la această chestiune în timpul discuţiilor cu Hess. Îndoielile privind sinceritatea lui Hess au devenit mai mari, după ce a studiat în Arhiva Naţională a S.U.A. documentele lui Karl Haushofer. În ce ne priveşte, nu putem decît să ne alăturăm acestor îndoieli, luînd cunoştinţă de noile revelaţii în legătură cu „părintele geopoliticii". Ele mi-au fost făcute de un cunoscut istoric de la Bonn, profesorul Hans-Adolf Jacobson, care pregătea spre editare arhiva lui Haushofer.

Karl Haushofer a fost unul dintre teoreticienii nazismului care aspira la putere. Am mai afirmat că „geopolitica" sa fundamenta pretenţiile Germaniei în privinţa „spaţiului vital". Haushofer considera că Germania trebuie să cucerească „acest spaţiu vital" nu singură, ci împreună cu Anglia. Monarhist şi anticomunist convins, el vedea în Imperiul Britanic un exemplu de „dominaţie asupra lumii". Aceste păreri erau împărtăşite nu numai de Haushofer. Era platforma imperialistă a capitalului internaţional. Pe de o parte, Wilson,[32] Hoare,[33] Chamberlain,[34] Montaegue Norman, iar pe de alta — Haushofer, Wohltat,[35] Hesse, Weizsacker,[36] Schacht[37]. Nu era oare un „business internaţional" autentic? Rudolf Hess îşi avea locul său în cadrul acestuia.

Haushoferii au lăsat o vastă arhivă. Am să amintesc din aceasta doar cîteva documente, care oferă o imagine cu privire la pregătirea „spirituală" şi „practică" a zborului lui Hess.

La 2 august 1940, Haushofer-jr. a trimis tatălui său o scrisoare detaliată cu privire la planurile de „reorganizare a Europei centrale". Din aceasta, reise că Haushofer a avut convorbiri ample cu Hess, în cursul cărora s-au discutat planurile evoluţiei ulterioare a acţiunilor militare ale Reichului în Europa, inclusiv operaţiuni posibile împotriva Elveţiei, planurile de dezmembrare a Franţei (crearea unui stat separat breton). Apoi a venit vorba de cele mai „delicate probleme". Iată ce comunica Hess interlocutorului său: „Din considerente internaţionale şi rasial-politice, cele mai înalte personaje nu ar avea deloc chef să intre în conflict cu Insula *(Anglia – L.B.)*". În ceea ce îl priveşte, Hess considera că „noi nu avem nici cel mai mic interes ca dominaţia albilor în India, care se bazează pe puterea engleză, să se prăbuşească". Apoi, Hess a întrebat: „Pot fi găsiţi în Anglia oameni clarvăzători şi avînd responsabilităţi deosebite?" Haushofer a observat că, în ceea ce priveşte Uniunea Sovietică, „este necesar un limbaj clar", mai ales ţinînd seama de faptul că „în lume pot interveni evenimente neaşteptate". „Despre această parte a convorbirii — a adăugat fiul lui Haushofer — nu pot adăuga nimic în plus, totul fiind strict confidenţial".

La 23 august, Haushofer-jr. îl informează pe tatăl său că se pregăteşte să-l întîlnească din nou pe Hess, iar la 3 septembrie Haushofer-senior îi trimite fiului o voluminoasă scrisoare, care conţinea o propunere concretă privind metoda de contactare a Angliei, ce se baza pe o lungă discuţie cu Hess (de la orele 5 d.a. pînă la orele 2 noaptea). „După cum ştii — scrie Haushofer — totul este pregătit pentru o operaţiune serioasă şi cruntă împotriva insulei cunoscute" (într-adevăr, tocmai în aceste zile, Hitler dăduse ordinul de debarcare în Anglia; fusese stabilită şi ziua — 21 septembrie). Comunicînd acest lucru, Hess i-a pus bătrînului aceeaşi întrebare ca şi lui Haushofer-jr.: „Nu s-ar putea oare găsi o cale pentru preîntîmpinarea teribilelor urmări?... Nu s-ar putea găsi o cale, pentru a organiza o întîlnire cu un intermediar într-o terţă ţară, de exemplu cu bătrînul Hamilton sau cu Hamilton-jr.?"

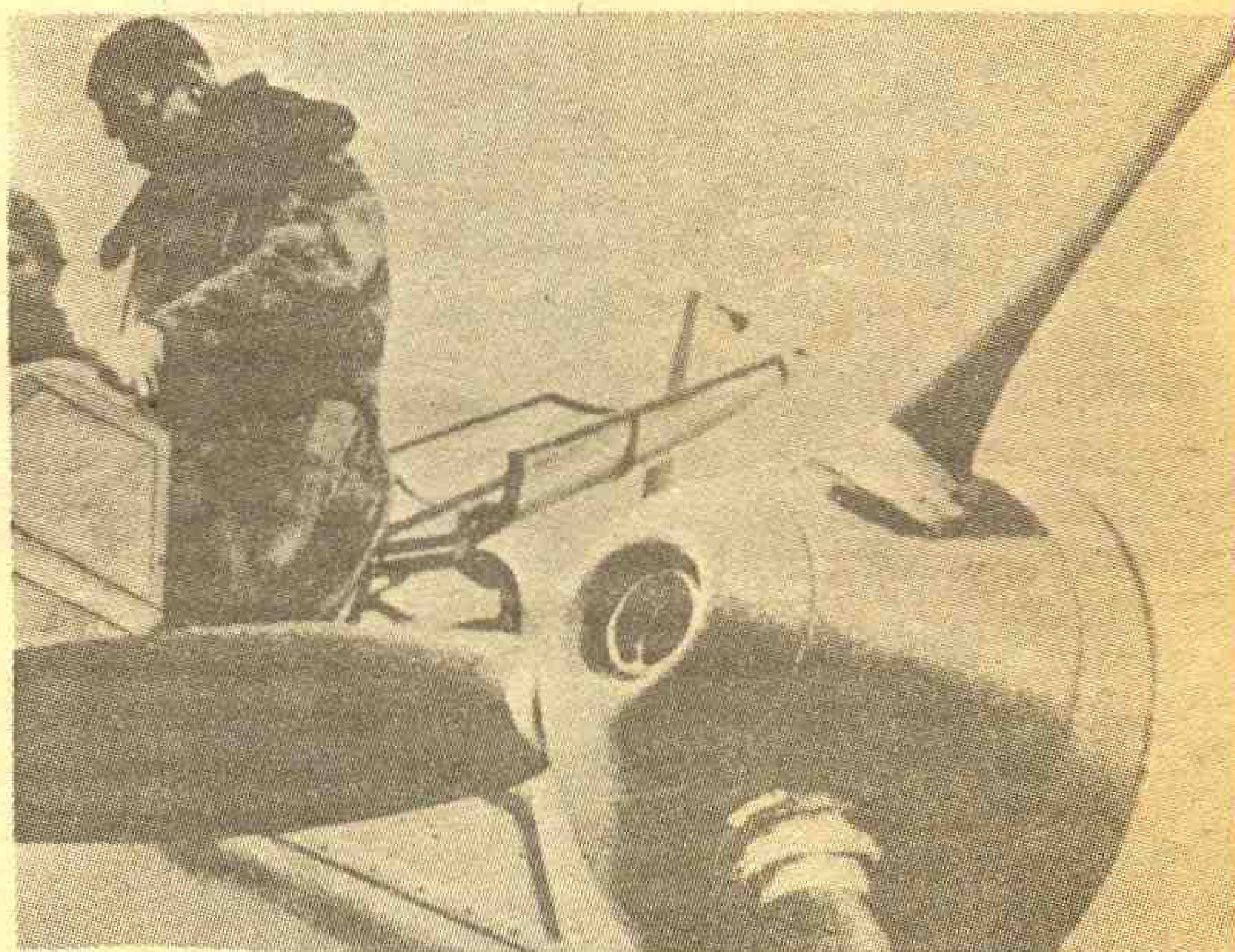
La aceasta, Haushofer a răspuns: „da, există o posibilitate. În curînd, la Lisabona urmează să aibă loc sărbătorirea jubileului Casei Regale şi vor veni acolo politicieni influenţi". Şi el — „dintr-o bunăvoinţă a soartei" — a primit o scrisoare din partea unei vechi cunoştinţe engleze, d-na Violet Roberts, fica fostului vice-rege al Indiei, în care aceasta îi spunea că ar dori să reînnoade relaţiile şi că, în acest scop, îl roagă să-i scrie pe următoarea adresă: Lisabona, căsuţa poştală 506...

Nu ştim, desigur, dacă „bunăvoinţa soartei" i-a aparţinut d-nei Roberts sau Intelligence Service-ului. A doua variantă este mai probabilă, întrucît soţul doamnei Violet, maiorul Patrick Roberts, a funcţionat, spre sfîrşitul anilor '20, ca secretar al Ambasadei engleze de la Berlin. Într-un fel sau altul, Haushofer şi-a încheiat comunicarea cu apelul „de a nu se scăpa un bun prilej şi, cel puţin, să se reflecteze asupra lui".

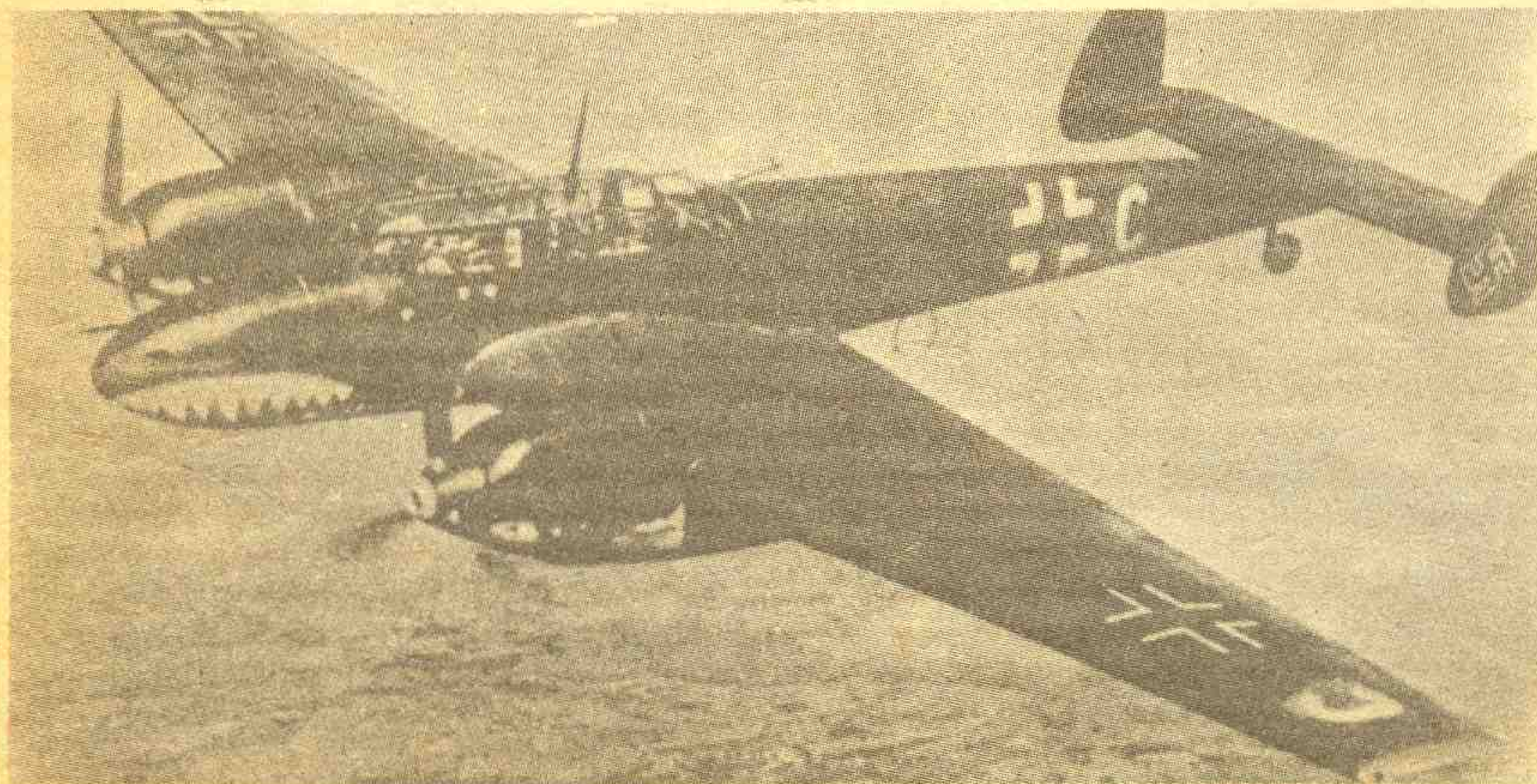
Următorul document din arhiva lui Haushofer aparţine lui Hess. El poartă data de 10 septembrie 1940. În această zi, Hess îi scria lui Karl Haushofer: „Nu trebuie să ignorăm legătura şi nu trebuie s-o lăsăm să se piardă. Consider că cel mai bine ar fi ca dv. sau Albrecht să-i trimiteţi o scrisoare bătrînei doamne, prietenă a familiei dv. Ea trebuie să încerce să-l întrebe pe prietenul lui Albrecht, dacă acesta este gata să vină, în ţara neutră unde locuieşte ea, pentru a discuta cu noi".

Hess nu dorea, însă, să încredinţeze hîrtiei esenţialul. La 8 septembrie, Albrecht i-a făcut o vizită. Au avut o discuţie de două ore între patru ochi. Înainte de toate, Hess l-a întrebat pe Albrecht dacă există posibilitatea ca vreun om influent din Anglia să fie informat despre intenţiile paşnice ale lui Hitler. Hess a explicat chiar sensul acestei „dorinţe":

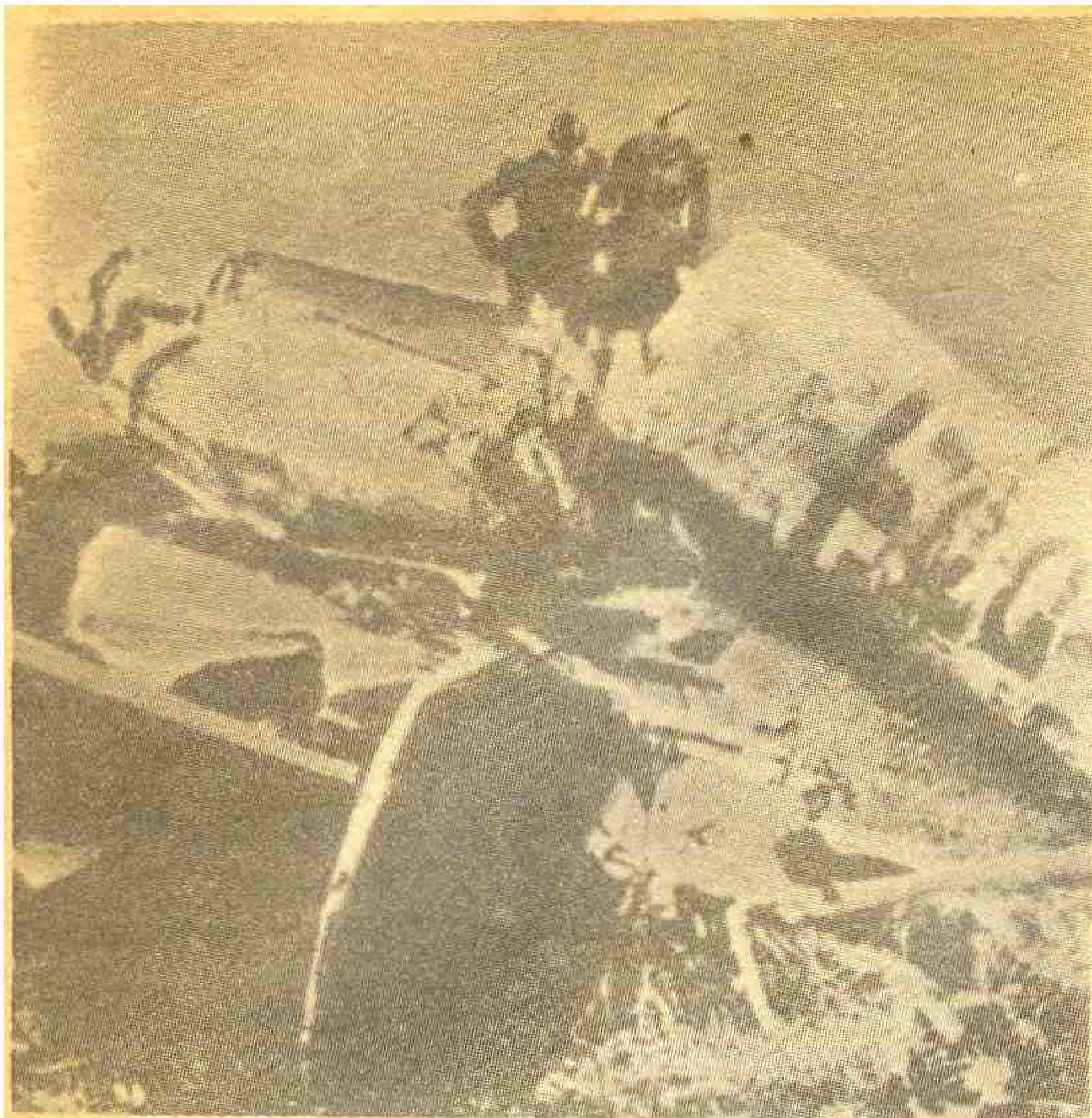
— Continuarea războiului este o sinucidere pentru rasa albă, chiar în cazul unui deplin succes al nostru în Europa. Germania nu este în măsură să-şi asume moştenirea Imperiului Britanic. Führer-ul nu a dorit distrugerea Imperiului şi nu doreşte nici acum acest lucru. Oare nu există nimeni în Anglia care să înţeleagă acest lucru?

În ciuda interdicţiei formulate de Hitler, Hess realiza numeroase zboruri de antrenament, pornind de la aeroportul din Augsburg

Avionul „Me-110" cu care Rudolf Hess a efectuat, la 10 mai 1941, insolitul său zbor în Marea Britanie

Resturile avionului cu care Rudolf Hess a zburat în Marea Britanie

În replică, Haushofer-jr. a remarcat că Germania hitleristă şi-a pierdut pînă şi încrederea englezilor „münchenezi"[38]. Anglia nu va tolera o flotă şi o aviaţie germane puternice. Care ar fi soluţia? Trebuie creată un fel de federaţie împotriva „Euraziei sovietice" pe baza unei strînse colaborări anglo-germane, mergînd pînă la unirea armatelor şi flotelor.

Hess l-a întrerupt pe interlocutorul său:

— De ce oare Anglia este gata să încheie o asemenea alianţă cu Statele Unite şi cu noi nu?

Haushofer nu a găsit un răspuns convingător. El a început prin a spune că Hitler nu se potriveşte caracterului englez, a evocat greşelile propagandei naziste faţă de „plutocraţia engleză".

După aceea, a venit vorba de acei englezi, pe care Haushofer îi cunoştea personal, ca fiind de orientare progermană. El i-a numit pe ambasadorii din Budapesta — O'Malley;[39] Madrid — Samuel Hoare; S.U.A. — lordul Lothian[40]. L-a menţionat şi pe ducele Hamilton-jr., care în „orice moment poate găsi o cale spre persoanele cele mai suspuse din Londra, inclusiv spre Churchill[41] şi rege".

Rudolf Hess în timpul unui interogatoriu

Albrecht Haushofer îşi încheia, cu următoarele cuvinte, notiţele sale cu privire la convorbirea din 8 septembrie: „Întreaga discuţie mi-a făcut impresia că aceasta nu a avut loc fără ştirea Führer-ului şi că nu voi primi noi indicaţii, pînă cînd nu se va ajunge la o înţelegere între Führer şi locţiitorul său".

La 15 septembrie, Albrecht Haushofer i-a expediat tatălui său consemnarea convorbirii; la 18 septembrie, i-a scris de îndoielile sale în legătură cu scrisoarea care urma să fie adresată lui Hamilton; la 19 septembrie, a expediat proiectul scrisorii şi o copie a mesajului său către Hess; el preciza „detaliile tehnice", avertizînd de pericolul ca scrisoarea să fie interceptată de Canaris[42] sau Heydrich[43]. Haushofer-jr. propunea să se redacteze o scrisoare, „în termeni nevinovaţi" şi să se propună o întîlnire la Lisabona; în cazul în care englezii nu vor reacţiona în nici un fel la aceasta, să se trimită la Londra „un curier neutru". Haushofer-jr. nu exprima un optimism deosebit în legătură cu „posibilitatea realizării unui compromis între Führer şi vîrfurile conducătoare din Anglia". După părerea lui, şansele nu erau prea mari.

Cu toate acestea, Hess a ordonat să se acţioneze. El l-a sunat pe Albrecht Haushofer, propunîndu-i să transmită scrisoarea prin fratele său, Alfred Hess, colaborator al gauleiterului Bohle.[44] Scrisoarea a fost concepută la 23 septembrie. În aceeaşi zi, însă, Haushofer-jr. i-a trimis tatălui său un mesaj destul de pesimist, în care îşi exprima din nou îndoiala în legătură cu succesul acestui plan. „Vreau să precizez — scria el — că este vorba de o operaţiune a cărei iniţiativă nu-mi aparţine".

În scrisoarea lui Albrecht Haushofer către Hamilton se spunea:

„Dragă Douglo *(diminutivul lui Douglas Hamilton-jr. – L.B.)*, dacă există măcar cea mai mică şansă ca această scrisoare să ajungă la dv., iată-mă, sînt gata s-o folosesc... Dacă vă amintiţi de unele comunicări pe care vi le-am făcut în iulie 1939, atunci dv. şi prietenii dv. suspuşi vor înţelege acum importanţa propunerii mele de a mă întîlni cu dv. undeva într-un stat dintr-o extremitate a Europei, de exemplu în Portugalia. Aş putea veni la Lisabona fără nici o complicaţie, pentru cîteva zile, dacă îmi daţi o ştire...

Sper că veţi găsi o modalitate de a-mi răspunde. Scrisorile ajung destul de repede (4—5 zile din Lisabona), iar dv. puteţi să-mi scrieţi folosind un plic dublu. Pe cel exterior, treceţi firma Mineiro Silricola, Rua de Cais Santaren, 32/1. Lisabona. Portugalia; pe plicul interior — pentru dr. A.H. Părinţii mei se alătură urărilor mele de fericire personală. Cu salutări cordiale, al dv. A."

— Trebuie să înţelegeţi, — relata Hess, în închisoare, colonelului Bird, — că era foarte complicat să găseşti la noi un om suspus în care să fi avut încredere... Trebuia să găsim un asemenea om şi să-i pregătim o întîlnire pe teren neutru cu emisarul englez. Nu am primit nimic de la ducele Hamilton[45]. Or, trebuia să acţionăm neîntîrziat!

— Aţi discutat despre aceasta cu Hitler? Albrecht Haushofer şi-a făcut impresia că, într-adevăr, dv. aţi acţionat cu ştirea şi acordul lui Hitler.

— Repet: Hitler nu ştia că voiam să zbor în Anglia. Însă eu ştiam că Führer-ul aprobă ceea ce eu mă pregăteam să spun...

Bird a încercat să precizeze:

— Vreţi să spuneţi că, într-un anumit sens, Hitler şi-a dat acordul să încercaţi un sondaj de pace prin Albrecht Haushofer?

— Da, aşa a fost...

O mărturisire directă? Dar să nu ne lăsăm copleşiţi de această problemă, în fond, particulară. Examinînd toate împrejurările zborului lui Hess, istoricul vest-german Bernd Martin consideră că problema zborului lui Hess trebuie „separată de problema cine i-a ordonat. Ea trebuie privită prin prisma situaţiei politice şi militare a perioadei respective".

Elementele componente ale acestei situaţii erau următoarele:

● Hess a auzit de tentativele frecvente, dar infructuoase, ale lui Hitler de a realiza un compromis cu Anglia, în iunie

1940, adică în toiul campaniei franceze;

● cam în această perioadă, Hitler ajunsese la hotărîrea de a începe pregătirea nemijlocită a atacului împotriva Uniunii Sovietice;

● Hess ştia foarte bine că metoda preferată a lui Hitler era trimiterea unor „emisari speciali";

● şi mai bine ştia Hess că ideea unui compromis cu Anglia era demult avută în vedere de către vîrfurile naziste.

Iată şi două date: la 18 decembrie 1940, s-a semnat directiva cu privire la planul „Barbarossa"[46]; la 10 ianuarie 1941, Hess a făcut prima sa tentativă de a zbura în Anglia. Cu puţin timp înainte, îl invitase la el pe conducătorul „Organizaţiei din străinătate a NSDAP", Wilhelm Bohle, şi, iniţiindu-l în planul său, i-a ordonat să asigure traducerea în engleză a unor documente; la începutul lui ianuarie 1941, traducerea acestora era încheiată. După cum a declarat mai tîrziu Göbbels[47], ele conţineau planul „unirii federative" a ţărilor Europei, sub hegemonia germană, prevăzîndu-se, în acelaşi timp, menţinerea Imperiului Britanic. Acelaşi cîntec vechi, aceeaşi idee, pe care au discutat-o Haushofer şi Hess!

Pentru pregătirea nemijlocită a „misiunii speciale" a lui Hess au avut loc întîlniri între Albrecht Haushofer şi Karl Burkhardt (după cum cunoaştem, acesta din urmă a îndeplinit nu o dată misiuni de intermediar în anii 1938—1939).

Întîlnire cu Burkhardt avea o importanţă principială, întrucît acesta i-a comunicat lui Haushofer condiţiile formulate la Londra. Ele au fost detaliat expuse de Haushofer, la 12 mai 1941, la „Berghof", în notele ce i s-a ordonat să le elaboreze în chiar ziua în care Hitler dorea să ştie ce şanse are Hess.

Documentul sună după cum urmează:

„1. Interesele engleze în regiunile est şi sud-est europene (cu excepţia Greciei) sînt formale.

2. Nici un guvern englez, care se consideră capabil de acţiune, nu va putea renunţa la desfiinţarea statelor din Europa de Vest.

3. Problema colonială nu ridică dificultăţi deosebite, dacă cererile germane se vor limita la fostele dominioane germane, iar apetitul italian va fi redus.

Premisă pentru toate acestea — lucru asupra căruia se pune un accent deosebit — este stabilirea încrederii personale între Berlin şi Londra".

Haushofer i-a raportat lui Hess şi Hitler aceste condiţii, iar, după aceea, la 28 aprilie 1941, s-a întîlnit el însuşi cu Burkhardt la Geneva. La 4 mai, Hess a avut ultima sa discuţie cu Hitler. După cum îşi amintea Hitler ulterior, în timpul acesteia Hess l-a întrebat insistent pe Führer dacă rămîne în vigoare teza din „Mein Kampf" cu privire la necesitatea unei alianţe cu Anglia? Hitler i-a răspuns afirmativ.[48]

Pe de altă parte, Serviciul de informaţii britanic ştia deja de acţiunile lui Haushofer; ducele Hamilton — a cărui scrisoare fusese interceptată — a fost informat, în sfîrşit, despre acestea şi, la 25 aprilie, a primit indicaţia să restabilească contactele cu Haushofer şi să lămurească toate amănuntele. Să notăm că prudentul duce a cerut ca toate aceste indicaţii să fie confirmate printr-un ordin, iar Foreign Office-ul să-i dea instrucţiuni speciale. I s-a promis şi una şi alta printr-un ordin al Ministerului aviaţiei (Hamilton făcea partea din R.A.F. — forţele aeriene regale) din 10 mai 1941.

Astfel că acţiunile lui Hess nu pot fi considerate „improvizate". Zborul a fost pregătit nu numai din punct de vedere tehnic, ci şi politic.

Rădăcini adînci

Examinarea concepţiilor ideologice şi politice ale familiei Haushofer, a activităţii concrete a acesteia face, demult, parte integrantă din toate cercetările privind zborul lui Hess. În prezent, nimeni nu mai contestă faptul că tocmai prin Haushofer s-a făcut pregătirea acestui zbor. Însă, după părerea noastră, nu este de ajuns, întrucît această examinare lasă acţiunea lui Hess în categoria actelor extraordinare, fie chiar a trei oameni, dacă nu ale unui singur om. Afacerea este mult mai profundă şi serioasă, întrucît ea a început nu în 1941, ci încă în zilele München-ului şi nu a fost întreruptă odată cu intrarea Angliei în război.

Într-adevăr, unde au dispărut toate eforturile întreprinse în timpul München-ului, în perioada convorbirilor între Sir Horace Wilson şi Wohltat, contactele secrete ale lui Göring? Oare acest capitol al relaţiilor anglo-germane a fost încheiat şi clasat? O asemenea supoziţie este nu numai greşită, ea ar contraveni înseşi esenţei politicii naziste, care nu a abandonat speranţa de a crea „o sfîntă alianţă" împotriva comunismului.

Începerea războiului în Vest nu a pus deloc capăt intrigilor, care aveau drept obiectiv crearea unui front unic antisovietic. Mai degrabă dimpotrivă: a stimulat reluarea celor vechi şi căutarea unor noi canale de legătură. Repet: nu am pretenţia că am trecut în revistă toate contactele de culise de acest gen. Voi enumera doar cîteva dintre ele, întrucît în mîna mea au intrat documente puţin cunoscute pînă acum, sau chiar inedite. Primul grup de documente se referă la vechea noastră cunoştinţă Birger Dahlerus.

...Industriaş suedez, care a organizat întîlnirea lui Göring cu emisarii englezi în august 1939, iar, în ultimele zile de pace, făcea naveta între Londra şi Berlin pentru transmiterea unor documente confidenţiale ale lui Chamberlain şi Hitler, acest într-adevăr neobosit Birger Dahlerus nu s-a potolit nici după începerea războiului. Ulterior, el a făcut chiar un calcul, şi anume că acest lucru l-a costat 23 mii lire sterline. În memoriile lui Dahlerus există puţine informaţii cu privire la misiunile sale din anii 1939—1940. În schimb, în arhiva Foreign Office-ului din această perioadă s-au păstrat zeci de informări ale diplomaţilor englezi din Stockholm, Haga, Berna, Oslo şi din alte localităţi unde apărea şi transmitea diplomaţilor englezi memorandumurile sale, elaborate pe baza discuţiilor personale cu Hitler şi Göring. Să aruncăm o privire asupra acestui „Dosar Dahlerus".

Cînd a început războiul, Dahlerus a plecat în Suedia; din cînd în cînd, vorbea la telefon cu Göring. După fiecare discuţie, făcea o vizită la ambasada britanică şi transmitea ambasadorului o notă în consecinţă. Acesta o expedia imediat la Londra, unde era adusă la cunoştinţa funcţionarilor superiori din Foreign Office. Aceştia din urmă nu închideau acest canal direct de legătură cu Germania hitleristă. Dimpotrivă, subsecretarul de stat permanent, Sir Alexander Cadogan[49], a dat indicaţii speciale ambasadorului la Stockholm, Monson, să ţină acest canal deschis!

Astfel, la 24 septembrie 1939, Monson raporta: Dahlerus a discutat cu Göring. La 26 septembrie, Dahlerus a fost primit la Berlin de către Hitler şi Göring. Führer-ul exprima dorinţa de a începe convorbiri cu Anglia „pe linie militară" între Göring şi generalul Ironside[50]. La 28 septembrie, Dahlerus soseşte la Londra şi este primit de Cadogan, iar apoi de Chamberlain şi Halifax[51]. Deşi resping propunerea lui Hitler, ei avansează însă contrapropuneri. În octombrie, Dahlerus este din nou la Berlin. La 12 octombrie, primeşte un răspuns de la Göring — pus de acord cu Hitler — prin care se avansează noi propuneri.

La 14 octombrie, Dahlerus se apucă din nou de treabă şi atrage, în calitate de mediator, guvernul Suediei. Apoi, pleacă în Olanda, de unde ambasadorul britanic Bland raportează că încearcă să primească un text scris al propunerilor germane. (Aceste mesaje sînt ţinute într-un secret absolut; ele sînt aduse doar la cunoştinţa regelui George VI, Chamberlain şi Halifax). La rîndul său, Dahlerus atrage în joc pe vechii săi complici, printre care Charles Spencer.[52] Îi invită la Haga. După discuţia cu Dahlerus, ei se întorc la Londra şi îi comunică imediat lui Sir Alexander Cadogan despre discuţiile avute. Apoi „ies din joc", întrucît Foreign Office-ul consideră că ei sînt în plus. Potrivit concluziilor funcţionarilor superiori, „Dah-

Dr. G.M. Gilbert, unul din psihiatrii care l-au examinat pe Rudolf Hess, alături de „clienții" săi aflați în boxa acuzaților la Nürnberg

lerus își aranjase deja toate contactele necesare cu guvernul britanic".

Despre ce era vorba în timpul acestor întîlniri? Să nu uităm că Anglia și Germania se aflau în stare de război. Formal și în fapt, însuși faptul existenței unor contacte prin Dahlerus contravenea statutului „părților beligerante"; ce să mai vorbim de obligațiile Angliei și Germaniei față de aliații lor! Însă acest lucru nu-i deranja deloc pe liderii celor două țări, care, ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic, făceau schimb de „eventuale idei" cu privire la încetarea focului și încheierea păcii. Faptul că propunerile avansate în această rundă de convorbiri nu conveneau nici Berlinului, nici Londrei — este cu totul altceva. Nu era, însă, decît runda inițială!

După ea, au urmat altele. Ambasadorul suedez în Anglia, Björn Prits (prietenul lui Dahlerus), purta în numele nemților convorbiri cu subsecretarul de stat de la Foreign Office, Butler[53]; trimisul german în SUA, Tomsen, s-a întîlnit cu ambasadorul englez, lord Lothian; chiar și Papa Pius al XII-lea și-a oferit medierea în încheierea „unei păci de compromis".

De rolul Papei s-a aflat deja în anii '60, însă acum am primit noi confirmări ale acestui rol. În 1973, a încetat din viață fostul ambasador al Franței la Vatican, vicontele d'Ormesson. Înainte de a muri, el s-a întîlnit cu iezuitul american Robert Graham și i-a spus următoarele: cînd a venit el la Vatican, în 1940, cardinalul Mallione, pe atunci secretar de stat la Vatican, s-a pronunțat pentru tratative de pace între Anglia și Hitler. Ambasadorul francez a sprijinit această idee. La 28 iunie 1940, Mallione i-a transmis ambasadorului german oferta sa de a fi mediator între cele două țări. În curînd au venit și răspunsurile: „delegatul Papei" la Londra a comunicat că, acolo, „există ideea unei păci". Din partea puterilor „Axei", Vaticanul a primit următorul răspuns: Hitler dorește să primească Alsacia și Lorena și fostele colonii germane din Africa, Mussolini — Nisa, Corsica, Malta și Sudanul anglo-egiptean. În acest caz, sînt de acord cu existența Imperiului Britanic cu dominioane, însă fără colonii...

În joc au intrat și oamenii de afaceri. Șeful marii companii aviatice olandeze KLM, Albert Plesman, a apărut, la 24 iunie 1940, la Göring și i-a propus un plan, pe baza căruia trebuia să aibă loc împărțirea sferelor de influență între Germania, SUA și Anglia. Sfera de influență a Angliei trebuia să fie propriul său imperiu, cea a Statelor Unite — continentul american, iar aceea a Germaniei — Europa continentală. Plesman propunea să se includă Africa în sfera de influență germană. Această propunere a fost transmisă la Londra. Documentele lui Plesman se află în arhiva Institutului de istorie contemporană din München.

În spirală

Fiecare document găsit în arhive creează apetitul de a căuta în continuare. Și, peste zece, douăzeci de pagini — separate de o perioadă considerabilă de timp — întîlnești același nume, deși într-o altă situație.

Am avut toate temeiurile să cred că, și în documentele anului 1940, voi întîlni, mai devreme sau mai tîrziu, numele prințului Max de Hohenlohe. Această presupunere s-a confirmat: între materialele Foreign Office-ului am văzut consemnarea convorbirii prințului Max cu colonelul Christie, șeful serviciului german din Intelligence Service.. Conținutul acestei consemnări nu era neașteptat: el reflecta nemulțumirea lui Göring față de existența tratatului de neagresiune cu Uniunea Sovietică și propunerea de a realiza o pace de compromis cu Anglia...

De data aceasta, însă, Hohenlohe nu s-a mulțumit cu colonelul Christie. Partenerul său a devenit ambasadorul englez în Elveția, sir David Kelly. Iată ce-și amintește acesta din urmă în memoriile sale:

„Înainte de plecarea mea din Londra[54], Sir Robert *(Vansittart – L.B.)*[55] mi-a comunicat strict confidențial numele a doi nemți, pe care eu trebuie să-i ascult, în cazul în care mi se vor adresa. Odată, prin iunie, fostul ambasador elvețian la Londra, dl. Paravicini, m-a invitat să-i fac o vizită seara și, dacă nu obiectez, să mă întîlnesc cu prințul Max Hohenlohe-Langenburg... Era unul din cei cu care trebuia să mă întîlnesc...

Așa a avut loc prima din cele trei-patru întîlniri pentru care Hohenlohe sosise în Elveția. Aceste întîlniri aveau loc doar cu 5—6 săptămîni înainte de a începe bombardarea Angliei... De fiecare dată, Hohenlohe se străduia tot mai insistent să-i remită mesajul care, după spusele lui, venea din partea lui Hitler. După el, Hitler nu dorea să aducă prejudicii nici Angliei, nici Imperiului Britanic (deși se menționa utilitatea înțelegerii privind fostele colonii germane) și nu dorea să avanseze cereri pentru despăgubiri. Singura lui condiție era să încheiem pacea și să-i lăsăm libertatea de acțiune în Europa".

Kelly afirmă că nu a dus nici un fel de tratative, ci doar a dorit să obțină o „amînare" (întrucît Hohenlohe lăsa să se înțeleagă clar că, în lipsa unui răspuns, va începe bombardarea Angliei). Pasă-mi-te, el a comunicat doar propunerile

transmise de Hohenlohe lui Sir Robert, fără a primi vreun răspuns.

Întrucît dispunem, însă, nu numai de documentele lui Kelly, ci şi de arhiva prinţului Hohenlohe, avem posibilitatea să restabilim evenimentele cu mai multă precizie. Într-una din notiţele elaborate după război, însuşi Hohenlohe scria: „În primele zile ale războiului, am închiriat o vilă la Gstaad (Elveţia), întrucît copiii noştri învăţau la Lausanne şi Gstaad. În mai 1940, am plecat în Boemia s-o vizitez pe mama mea şi să văd cum merg treburile la castel şi la moşie. Am invitat aici pe profesorul din Berlin, mare amator de vînătoare. I-am fost foarte recunoscător pentru informaţia cu privire la ceea ce se întîmplă la Berlin, precum şi pentru sfaturi şi avertismente. El m-a ajutat să-mi clarific gîndurile; le-am formulat astfel, încît să fie acceptabile pentru Berlin... Profesorul se aştepta ca, în următoarele trei luni, să fie luate hotărîri importante, întrucît diferite foruri îi ceruseră să dea o serie de consultaţii istorice şi juridice cu privire la următoarele trei proiecte:

I. *Invazia sau bombardarea Marii Britanii.* Pornind de la teoria sa rasială şi de la admiraţia faţă de poporul englez, Hitler ar fi tentat să evite acest lucru... Göring nu dorea, nici el, să-şi asume responsabilitatea pentru asemenea acţiuni, cunoscînd intenţiile lui Hitler, precum şi starea de spirit a trupelor sale. Generalii erau foarte îngrijoraţi de pierderile incredibile în oameni şi tehnică şi afirmau că, pierzînd bătălia, Hitler va trebui să fie înlăturat. Berlinul înţelegea că ocuparea Insulelor Britanice nu va duce la înfrîngerea poporului englez. Acesta nu va fi sfîrşitul războiului, întrucît britanicii vor lupta cu ajutorul altor ţări ale Imperiului şi cu ajutorul Americii. Ştiind că am mulţi prieteni în Anglia, profesorul m-a sfătuit să împiedic de urgenţă acest plan. Eu am fost în întregime de acord cu el.

II. *Invazia în Rusia.* Pentru a transmite starea de spirit ce domnea la Berlin, voi spune... că am expediat lui Göring şi colonelului Oster două cărţi poştale cu comentariile mele. Erau două copii după pictura lui David, «Napoleon trecînd rîul Berezina»...

III. *Război cu Anglia prin invadarea Africii, a Orientului Apropiat şi a Indiei.* Aceste planuri au adepţi la Berlin, însă ele nu sînt împărtăşite de Ribbentrop şi clica sa, care cer atacarea nemijlocită a Angliei.

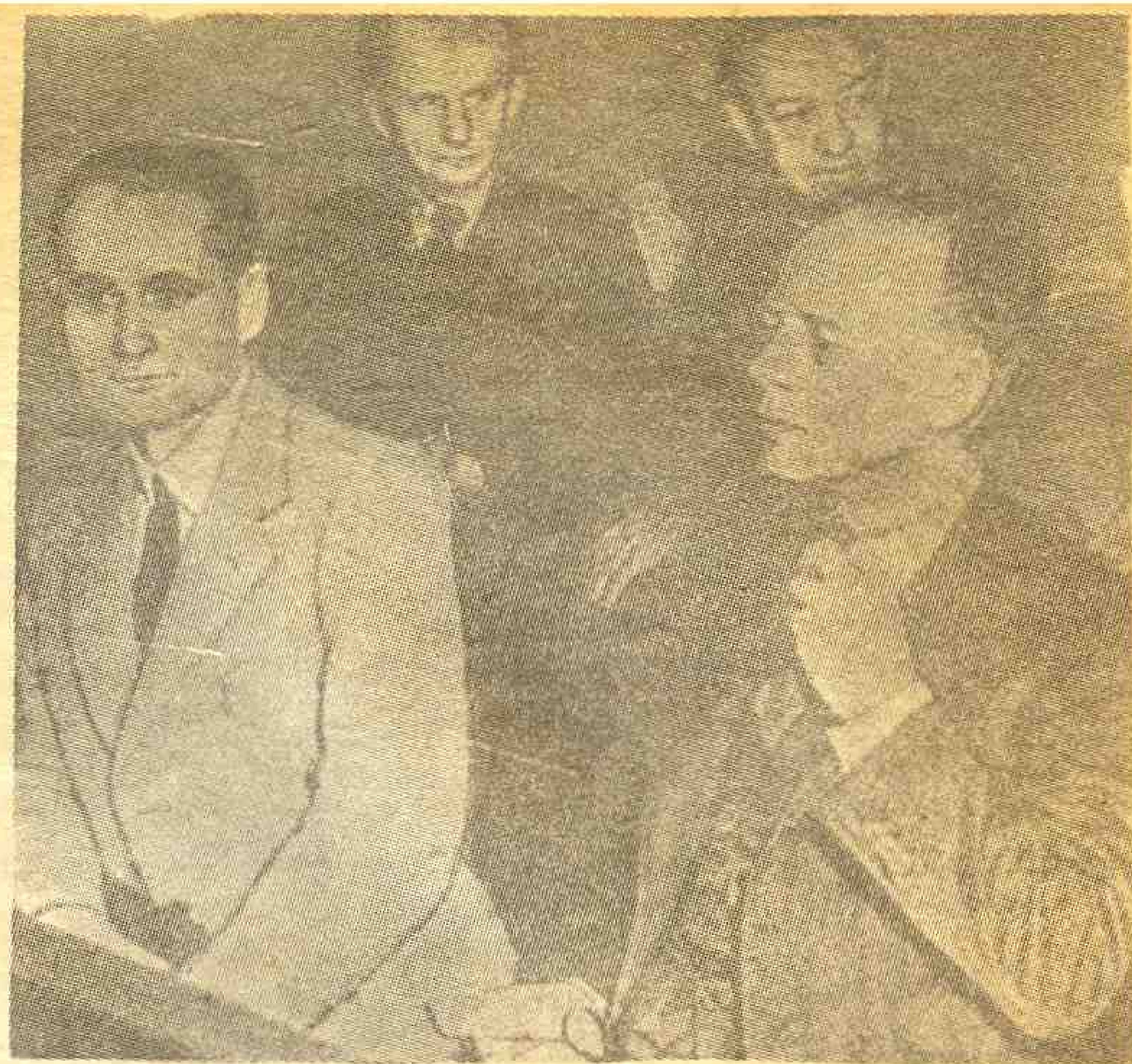
Acestea erau tezele profesorului, care mi-au creat o imagine privind situaţia...".

Cine era „profesorul din Berlin"? Sînt motive să se presupună că acesta era dr. Reinhard Hönn, cunoscut în cercurile berlineze nu numai ca om de ştiinţă. Hönn avea gradul de Brigadenführer SS şi era primul şef al secţiei centrale din Direcţia IV a Direcţiei generale a securităţii Reichului SS, adică Gestapo. Ceea ce conferea misiunii prinţului o pondere suplimentară.

Prinţul Hohenlohe scrie în continuare:

„Primind, la castelul meu din Boemia, această informaţie de la profesor, am verificat-o — prin prietenul meu din departamentul lui Hevel din Berlin — la fostul ambasador german în Spania, pe care-l cunoşteam foarte bine, şi la colonelul Oster. După aceea, m-am întors acasă la Gstaad, întrucît tocmai începea vacanţa elevilor. Am vorbit, cînd era cazul, de imensul pericol al invadării Britaniei. Pentru orice acţiuni în Europa de vest în acest an era deja tîrziu. În ceea ce priveşte acţiunile în Africa, ele erau pregătite, deşi nu exista o înţelegere cu Italia".

„Îmi amintesc de masa cu Burkhardt, de întîlnirea cu nunţiul papal, apoi cu un prieten de-al lui Vansittart, aflat în Elveţia, şi cu Paravicini. Acestuia din urmă i-am spus că mă voi întîlni cu plăcere cu Kelly, pe care-l cunosc din Mexic, din 1925. Paravicini m-a invitat la dineu; acolo erau fata lui, cîţiva cunoscuţi, soţii Kelly şi ambasadorul spaniol... După dineu am discutat cu Kelly depre problemele actuale şi despre imensul pericol pentru Britania. Ne-am înţeles să ne întîlnim din nou la Berna. Iniţiativa nu aparţinea lui Burkhardt, Paravicini sau Kelly; era dorinţa mea. La începutul lui iulie, a venit la mine ambasadorul german la Berna, ceea ce m-a surprins foarte mult. După o discuţie pe teme generale, mi-a înmînat un plic sigilat, de la cartierul general al lui Hevel. Ambasadorul se grăbea, aşa că am deschis plicul abia după plecarea lui. Plicul conţinea o scrisoare, care începea astfel: «Cartierul general al Führer-ului. Ambasadorul Hevel»[56]. Apoi: «După reflecţii îndelungate, Führer-ul a luat hotărîrea să intre în alianţă cu Anglia...». M-a mirat tonul calm al scrisorii şi lipsa unor cereri ultimative... Pe cît îmi amintesc, scrisoarea menţiona chiar o dată, mi se pare septembrie. Pînă la acea dată trebuia să fie acceptată propunerea, altfel urma să înceapă bombardarea Angliei. Am considerat, şi consider şi acum, că propunerea era făcută în mod serios. Voi adăuga că scrisoarea era semnată nu numai de Hevel, ci şi de consilierul juridic Hauss din Ministerul de Externe".

Rudolf Hess şi Joachim von Ribbentrop în boxa acuzaţilor, în faţa Tribunalului Militar Internaţional de la Nürnberg. Ei nu ştiu încă ce surprize le vor rezerva actele de acuzare...

Este, într-adevăr, un document foarte interesant; el arată cît de departe mergeau şefii nazişti şi emisarii lor în dorinţa lor de a scoate Anglia din război şi, poate, de a o face aliat în campania lor împotriva Uniunii Sovietice. Este interesant şi un alt lucru: menţionarea numelui lui Karl Burkardt. Cu acesta, Hohenlohe se întîlnise nu o dată în 1940, sondînd poziţia Londrei. Iar în 1941, cu acelaşi Burkhardt s-a întîlnit Haushofer, pregătind zborul lui Hess!

Există încă un motiv de a acorda suficientă importanţă convorbirilor Hohenlohe-Kelly. Reiese că, la acţiunile lui Hohenlohe, au luat parte directă reprezentanţii americani. Acest fapt, pînă acum necunoscut, l-am aflat tot din arhiva prinţului.

Printre documentele strînse de fiica lui Hohenlohe erau cîteva telegrame şi scrisori. Scrisorile aparţineau lui Paravicini (mediator în contactele Hohenlohe—Kelly), Frank Ashton-Gwetkin[57], Leslie Runciman[58]. Dar telegramele...

Prima din ele — trimisă din Londra la Lausanne, la 9 septembrie 1939 — era semnată de un oarecare Smith (acest nume l-am mai întîlnit în corespondenţa lui Hohenlohe cu reprezentanţii Foreign Office-ului) care îl informa pe prinţ că „i-a comunicat lui Royall Taylor de la Liga Naţiunilor" şi că acesta „va transmite complimentele dv". Uitîndu-mă într-un „Who's Who", şi răsfoindu-mi hîrtiile, am stabilit că Royall Taylor este un economist american; spre sfîrşitul anilor '20, el a fost locţiitor al comisarului financiar al Ligii Naţiunilor în Ungaria. Următoarea telegramă menţiona numele unui om mult mai cunoscut. Din Londra, la 13 octombrie 1939, Hohenlohe era informat (el se afla la Haga) că este rugat să sune în legătură cu întîlnirea. Ce întîlnire? Cu cine? Pe telegramă, chiar de mîna prinţesei Hohenlohe (fiica prinţului Max) scrie: „Discuţia cu Dulles". Dulles![59] Viitorul şef al Biroului de informaţii strategice al S.U.A. în Elveţia, iar după război — şeful CIA?! Spitzi, care mi-a comentat documentele din arhiva Hohenlohe, a confirmat acest lucru. La 14 octombrie, din Londra a sosit încă o telegramă: „Vă recomand să vă întîlniţi cu persoana care vă va suna la telefon. Wileman" (Pe margine, prin-

ţesa notează: William Wiesseman, bancher american, prietenul lui «Dulles». Peste o zi, acesta îi comunica din nou lui Hohenlohe: „Venit aici pentru două-trei săptămîni. Părinţii lui Tommy doresc să primească o consultaţie a eminentului doctor american (adăugirea prinţesei Hohenlohe: „Dulles"). Mă voi strădui şi vă voi informa telegrafic. William Wiesseman".

La 19 octombrie, dl. Graham (după datele prinţesei, secretarul lui Dulles, iar, după presupunerile mele, însuşi Dulles) îi comunica prinţului: „Vin la Lausanne marţea următoare, rog confirmaţi întîlnirea. Cineva vă va suna mîine la 11,30"

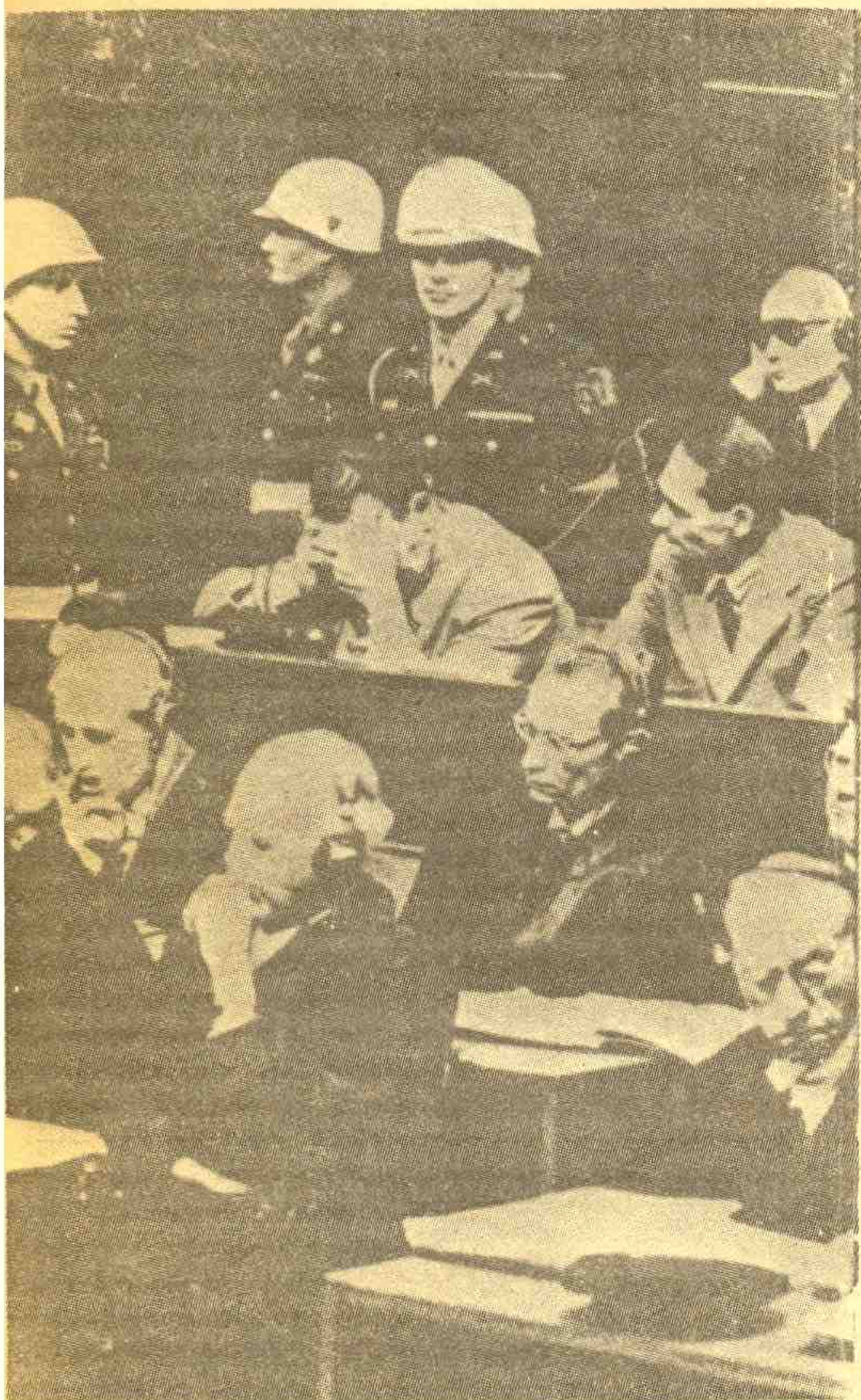
Peste o zi: „Prietenul dv. Graham va sosi la Lausanne miercuri dimineaţa pentru întîlnire". Finalul acestei corespondenţe era o telegramă a ambasadorului american în Elveţia, Harrison, adresată prinţului. El mulţumea pentru „mesaj" şi exprima încrederea că va putea, încă o dată, să vină la Gstaad, adică la vila prinţului Hohenlohe.

Această corespondenţă, deşi incompletă, aruncă o lumină nouă asupra figurii lui Hohenlohe; ea demonstrează faptul că prinţul, care avea „rădăcini atît de bine înfipte" la Londra, dispunea de legături nu mai puţin importante în S.U.A., legături atît de influente, încît, atunci cînd, în 1940, sub-secretarul de stat al S.U.A., Sumner Welles,[60] a sosit în Europa cu o misiune specială, Hohenlohe a primit din New York următoarea comunicare din partea lui Dulles: „I-am recomandat lui Welles să vă contacteze".

Deci, prinţul putea să înceapă în 1940 convorbiri cu Kelly, fiind destul de precis orientat de către unele cercuri influente ale lumii de afaceri şi politice americane. Este vorba de acel grup care înclina spre o înţelegere cu Hitler şi în care Allen Dulles nu era ultimul om.

„Ce e bun pentru «General Motors»..."

Situaţia S.U.A. şi a monopolurilor americane în anii 1939—1940 era deosebită. Statele Unite — putere încă neutră în conflict — întreţinea relaţii diplomatice şi de altă natură cu ambele părţi beligerante. Legăturile monopolurilor americane cu partenerii lor germani nu au fost tulburate de război. Mai mult încă, multe concerne americane colaborau cu firmele germane în domenii importante, precum chimia, petrochimia şi electrotehnica. Astfel, la începutul anilor '40, un număr de 53 de firme americane aveau legături directe cu „IG Farben".

Hermann Göring şi Rudolf Hess ascultînd actul de acuzare formulat împotriva marilor criminali de război în cadrul Tribunalului Militar Internaţional de la Nürnberg. Aroganţa de altădată a dispărut complet...

Cercetătorii americani au calculat că, din 21 de tipuri de produse, care erau considerate în 1940 ca avînd importanţă primordială pentru producţia militară americană, 14 se produceau după patent german. În realizarea unor invenţii şi inovaţii de mare importanţă pentru industria de război, firmele americane colaborau cu cele germane. Acest lucru se întîmpla, de exemplu, în producerea benzinei cu cifra octanică 100, a uleiurilor de înaltă calitate şi a echipamentului electronic pentru aviaţie. Această colaborare nu s-a întrerupt cîtuşi de puţin odată cu începerea războiului.

Conducătorilor unor mari concerne americane nu le păsa prea mult de Polonia, ocupată de Wehrmacht, nici de faptul că — aşa cum aflase serviciul de informaţii american — agresiunea germană avea să se extindă. Aveau alte griji. De exemplu, în momentul în care aprovizionarea cu cauciuc natural a devenit tot mai problematică, industria S.U.A. s-a reorientat spre cauciuc sintetic, al cărui patent aparţinea firmelor germane. În septembrie 1933 — tocmai în momentul izbucnirii războiului — atotputernicul concern „Standard Oil" a cumpărat de la firma germană „Elberfelder Farbwerke" patentul pentru cauciuc sintetic. Plăţile pentru acesta s-au făcut către băncile germane în mod regulat, pînă în anul 1942. Industria militară germană a folosit, la rîndul ei, resursele S.U.A. Germania primea petrol american; magnatul texan al petrolului, William R. Davis, a devenit chiar exportator oficial pentru flota militară germană.

Activitatea I.T.T. în Germania este bine cunoscută. Nici alte monopoluri nu erau mai prejos. Astfel, încă în 1929 compania „General Motors" a achiziţionat uzina de automobile „Adam Opel AG", de lîngă Frankfurt. Era o întreprindere mare; în 1935, jumătate din automobilele germane purtau marca „Opel". La recomandarea ministerului de război, firma „Adam Opel AG" a construit o nouă uzină, care a început să producă camioane pentru Wehrmacht şi piese pentru motoarele de tancuri şi avioane.

După război, istoricii şi economiştii americani au stabilit că:

— uzinele americane din Germania („Opel" şi „Ford") au realizat pentru Wehrmacht 90 la sută din producţia de camioane de pînă la 3 t;

— 50 la sută din motoarele pentru avioanele „YU-88" au fost produse de firma „Opel";

— aceeaşi firmă a produs motoare pentru primul avion cu reacţie „Me-262";

— direcţiunea „Opel"-ului, numită de conducerea firmei „General Motors", a funcţionat tot timpul războiului, chiar şi atunci cînd S.U.A. au declarat război Germaniei. Contactele tehnice şi organizatorice, între „Opel" şi „General Motors", au continuat prin Elveţia.

Acest cinic primat al intereselor financiare asupra oricăror alte considerente a fost expresiv formulat de către unul din

şefii lui „General Motors", Alfred Sloan,[61] în aprilie 1939: „Acţiunile lumii de afaceri internaţionale trebuie să se conducă strict numai după principiile business-ului şi să nu ia în considerare nici poziţiile politice ale conducătorilor firmei, nici poziţiile politice ale acelor ţări în care funcţionează aceste firme...".

Acestea erau premise pentru apariţia unei noi idei: în locul unei împărţiri anglo-germane, o împărţire americano-germană a lumii. Din partea germană, de această problemă a început să se ocupe nu altcineva decît Herman Göring. Imediat după terminarea campaniei poloneze, el a intensificat legăturile sale de afaceri cu firmele americane. Industriaşul german dr. Joachim Hertslet a fost trimis cu o misiune specială în Mexic, trebuind să încheie o mare afacere privind schimbul petrolului texan pe produse ale industriei metalurgice germane. Totodată, Hertslet a expus partenerilor săi americani, respectiv aceluiaşi domn Davis, dorinţa lui Göring de a se reflecta asupra unor noi posibilităţi în relaţiile germano-americane.

...La Londra aceste misiuni erau urmărite cu îngrijorare. S-a început tot cu Dahlerus. La indicaţia lui Alexander Cadogan, un colaborator al Foreign Office-ului, Roberts, s-a dus, la 17 octombrie 1939, la Biroul firmei „John Brown and Co.", unde s-a întîlnit cu colegii săi mai vechi din lumea de afaceri — Spencer, Mounten şi Ranwick, participanţi la memorabila întîlnire cu Göring din 7 august. Ei i-au povestit lui Roberts că îl întîlniseră, la Londra, cu cîteva zile înainte, pe dl. Rackett, un cunoscut comerciant de petrol. Rackett nu venise singur, ci împreună cu un cunoscut om de afaceri din Wall Street, Ben Smith, avînd din partea lui Roosevelt misiunea specială „de a cunoaşte adevărata faţă a lucrurilor din Europa". Cei doi discutaseră deja cu Mussolini, iar Smith fusese şi la Berlin. Concluzia discuţiilor lor era următoarea: americanilor trebuie să le fie indiferent ce parte beligerantă vor sprijini, dar continuarea războiului nu are nici un sens. Rackett şi Smith au recomandat oamenilor de afaceri din City să se pregătească pentru „un extraordinar «boom» postbelic"[62].

Informaţiile obţinute de Roberts au trezit diplomaţilor englezi o profundă îngrijorare. Căci, dacă Anglia ar rămîne de una singură faţă în faţă cu Hitler, fără sprijinul S.U.A., situaţia s-ar înrăutăţi extrem de mult!

Dar n-au apucat cei de la Londra să citească informarea (de altfel cu totul incompletă) pe care o ceruseră despre Rackett, că ambasadorul francez în Anglia, Corbin, l-a vizitat pe Cadogan căruia i-a prezentat, foarte îngrijorat, o telegramă din Paris. În aceasta se spunea că, de curînd, a sosit la Paris, venind din Berlin, unul din cei mai cunoscuţi businessmeni americani, Paul Mooney, unul din conducătorii celui mai mare concern din S.U.A., „General Motors". El a discutat la Berlin cu Göring, şi acesta i-a expus planul unei întîlniri secrete, la nivel înalt, a celor trei părţi beligerante, pentru tratative paşnice. Göring ar fi gata la mari concesii. Mooney l-a informat despre acest lucru pe ambasadorul american la Paris, Bullit.

Informaţia a fost privită cu multă seriozitate. „Dl. Mooney — scria Sir Robert Vansittart, consilierul diplomatic principal al secretarului de stat, într-un memorandum special adresat şefului Foreign Office-ului — diferă mult de domnii de tipul lui Rackett, Davis şi Smith, care au aici o faimă foarte proastă. Mooney este un om cu o mare autoritate personală, ocupă de mult un post important la o importantă firmă americană şi are acces liber la Bullit şi Kennedy".

De altfel, Mooney a apărut singur la Londra şi s-a îndreptat spre acelaşi Vansittart. Certificînd involuntar legăturile business-ului cu diplomaţia, Sir Robert scria ministrului său: „Fratele meu ocupă, de mult timp, postul de director al filialei europene a companiei americane «General Motors». După cum ştiţi, este una dintre cele mai mari companii din S.U.A. Şeful fratelui meu, dl. Mooney, este preşedintele «General Motors Overseas Corporation». Mooney este un american suspus, cu mari merite militare. Îl cunosc, deşi, în ultimul timp, nu am întreţinut relaţii cu el. Acum fratele meu, după sfatul ambasadorului american, dl. Kennedy, mi-a aranjat o întîlnire cu dl Mooney, şi iată ce mi-a comunicat acesta...".

Vansittart a aflat de la Mooney următoarele: în timpul recentei sale vizite la Berlin, acesta s-a întîlnit cu Helmut Vohltat, iar acesta i-a mijlocit o întîlnire cu Göring. La 19 octombrie 1939, între ei a avut loc o discuţie de aproape trei ore; Göring i-a expus lui Mooney părerea că, în Germania, există „două şcoli de gîndire": una care ar fi considerat războiul drept o treabă definitiv şi irevocabil rezolvată; cealaltă care l-ar fi privit ca „o problemă deschisă", presupunînd „examinarea posibilităţilor şi a imposibilităţilor unei înţelegeri". După cum se vede, se folosea o metodă veche şi încercată, pe care Göring a utilizat-o nu o dată.

Cu toate acestea, Mooney s-a declarat dispus să prezinte Londrei programul Germaniei, care s-ar fi redus la următoarele puncte:

„1. **Polonia.** Germania doreşte să restabilească statul autonom polonez cu 14 milioane de locuitori[63].

2. **Cehoslovacia.** Göring ar dori să garanteze „integritatea politică şi culturală" a cehilor[64].

3. **Rusia.** Feldmareşalul Göring a declarat că, dacă se va obţine o înţelegere asupra celorlalte puncte, ar prefera «să se întoarcă în familia occidentală». El a declarat că Germania a încheiat înţelegerea cu Rusia «într-o stare de disperare» şi ar vrea să renunţe la aceasta, îndată ce va fi posibil.

4. **Religia.** Göring a declarat că a comunicat deja Vaticanului ce anume intenţionează să întreprindă grupul său în problema religiei... El are o părere bună despre Papa şi poate ajunge la un compromis cu acesta".

Pentru discutarea acestui program, Göring propunerea întîlnirea împuterniciţilor celor trei puteri „pe un teren neutru". Din nou a fost amintit Vohltat. Mooney a discutat mult acest plan şi a devenit adeptul său, făcînd apel la Vansittart „să sprijine grupul lui Göring". Pentru a-l încuraja pe Vansittart, el i-a explicat: este vorba de „o triplă împărţire a sferelor de influenţă" — împărţirea pieţelor mondiale între Germania, Anglia şi S.U.A.

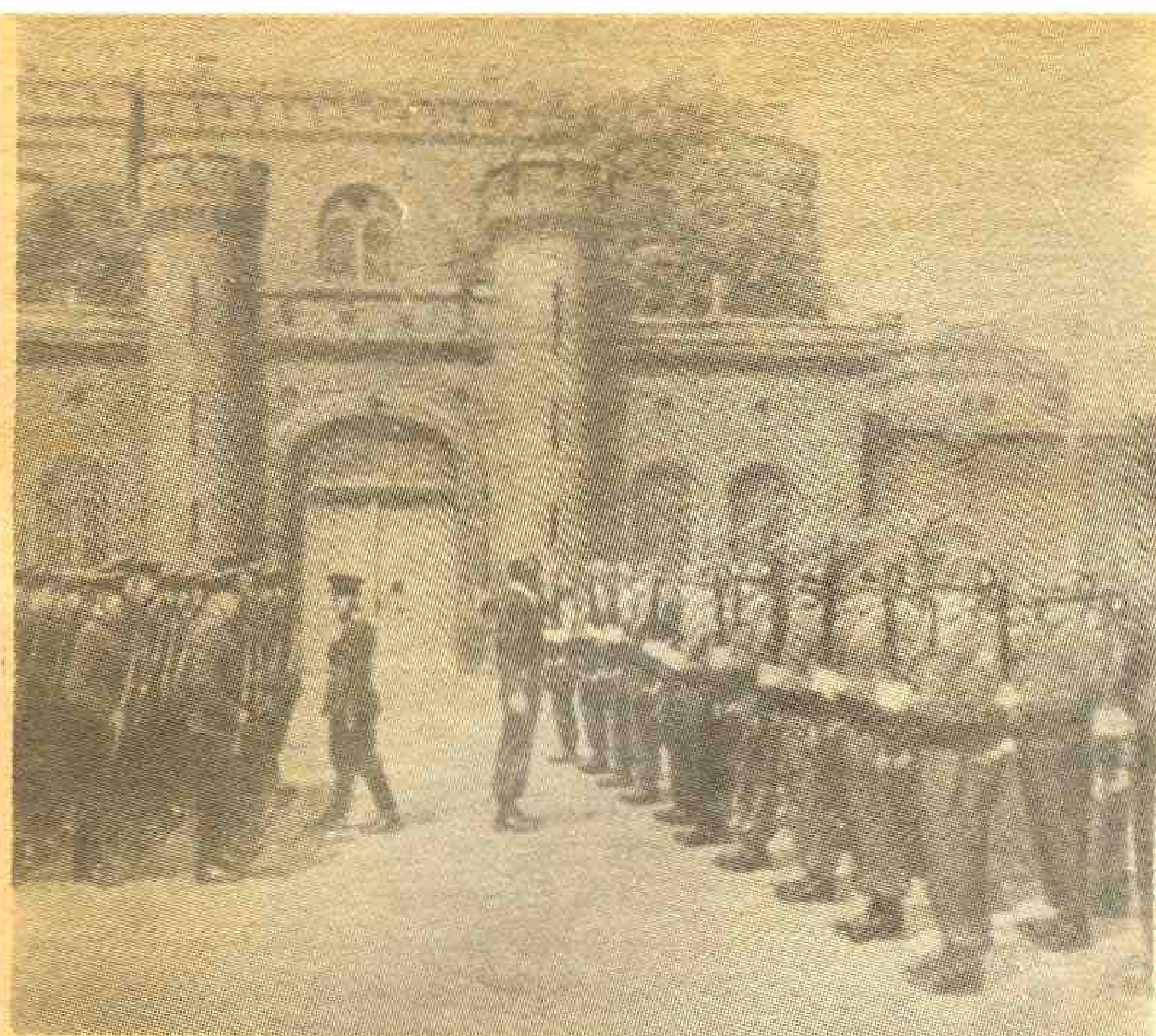
Nu trebuie să facem eforturi deosebite pentru a vedea perfidia planului lui Göring, susţinut de şeful lui „General Motors". În discuţia cu Mooney, Göring era mult mai sincer, în comparaţie cu ceea ce Mooney însuşi transmisese englezilor:

— Dacă astăzi ne vom asigura înţelegerea cu englezii — a spus Göring —, mîine ne vom debarasa de ruşi!

Intenţiile antisovietice apăreau ca urechile unui măgar în spatele feldmareşalului hitlerist, care se dădea drept pacifist şi vroia să-l prindă pe Mooney cu momeala anticomunistă, iar după el pe Vansittart şi Chamberlain.

Nu trebuie să uităm, însă, că Mooney era doar unul din reprezentanţii marelui „business" din S.U.A. Erau şi alte cercuri, destul de influente, mai puţin legate prin interese de afaceri de Germania, care apreciau în mod lucid situaţia. Ele înţelegeau că este vorba de o luptă pe viaţă şi pe moarte şi că interesele S.U.A. nu pot fi apărate prin asigurările lui Hitler. Roosevelt[65] se baza, în primul rînd, pe aceste cercuri, urmărind sprijinirea Angliei şi, apoi, distrugerea Germaniei şi Japoniei, ca rivali periculoşi ai S.U.A. Roosevelt înţelegea, de asemenea, faptul că, în spatele momelilor anticomuniste, se ascundea aceeaşi neînfrînată agresivitate a regimului hitlerist.

Raportul de forţe între linia „izolaţionista" şi „anti-izolaţionistă" în politica externă a S.U.A. din acea perioadă a fost complex şi instabil. Münchenul i-a îngrijorat pe mulţi reprezentanţi ai lumii politice şi de afaceri din S.U.A. Analiza situaţiei pe pieţele internaţionale confirma aceste temeri. Astfel, la o serie de indici importanţi, Germania începuse să depăşească S.U.A. Ea se plasa pe primul loc în lume la producţia de cauciuc, benzină, aluminiu, azot, mecanică fină şi optică. Deşi, către anul 1938, Germania se plasa încă în urmă în ceea ce priveşte volumul general al exportului de maşini-unelte, ea întrecea S.U.A. în exportul de maşini, oţel şi produse chimice. Unul din reprezentanţii de seamă ai liniei „anti-izolaţioniste", Cordell Hull[66], aprecia că se profila pericolul „unei totale dominaţii hitleriste în Europa". El contura următoarea perspectivă în cazul victoriei nazismului: „Nu vom fi admişi la masa conferinţei de pace. Vom sta liniştiţi pe continentele noastre izolate, închipuindu-ne cu naivitate că vom putea fi un factor real la încheierea tratatului de pace, care, în fapt, va fi dictat de către Hitler..."

Schimbarea gărzii la Spandau

Desigur, S.U.A. era în fața unei perspective sumbre de pierdere a pozițiilor din Europa, continent în care investițiile americane reprezentau, în anul 1939, 3,3 miliarde dolari. Agresiunea lui Hitler a dus la o scădere bruscă a exportului american în țările cucerite de Wehrmacht (1938: 25 la sută din totalul exportului S.U.A., 1940: numai 5 la sută). Nu întîmplător, congresmanul Payers declara, la 25 iulie 1940: „Lupta se duce, în primul rînd, în domeniul economic, și aici sîntem în pierdere. Probabil, nu vom simți efectul bombelor, care distrug clădirile. Dar, fără îndoială, vom resimți rezultatele bombardamentelor economice, care pot distruge situația noastră financiară..."

Aceste argumente puternice întăreau pozițiile acelor forțe din S.U.A. care nu acceptau asigurările liniștitoare ale „izolaționiștilor" și considerau necesar să dea o ripostă — inclusiv pe plan militar — expansiunii germane.

Și, în ciuda distanței care separa Wall Street-ul din New York de castelul scoțian Dungavel, spre care se îndrepta Rudolf Hess, fire invizibile se întindeau prin tot „spațiul social-economic" al lumii capitaliste, determinînd acțiunile oamenilor politici. Oricît s-ar nega, în spatele zborului „locțiitorului Führer-ului" era și frontul acelor monopoluri internaționale care tindeau spre un complot antisovietic. Instinctul de autoconservare al grupărilor sociale și politice care dominau în Occident a împiedicat, însă, realizarea acestui complot. Ceea ce a și determinat eșecul misiunii secrete a lui Hess.

Ce s-a întîmplat în Anglia?

La 10 mai, Hess era lîngă castelul Dungavel. După cum se știe, această știre a produs o mare încurcătură la reședința lui Hitler. La Londra — la fel. Churchill se temea că, în cazul în care Hess ar fi venit cu un compromis acceptabil, „müncheneziі" ar fi putut obține din nou victoria. De aceea, se purtau cu Hess ca și cu „un pahar de sticlă".

Mai întîi, la 11 mai, l-a identificat ducele Hamilton. În discuția cu el, Hess a făcut aluzie la „condițiile de pace" pe care le-a adus. Apoi, la întîlnirea cu Hess a fost trimis Sir Ivone Kirkpatrick, expert din Foreign Office, fost colaborator al ambasadei engleze din Berlin și care-l cunoștea personal pe Hess. Întîlnirile au avut loc la 13, 14 și 15 mai: fiecare din ele a durat cîteva ore. După cum își amintește Kirkpatrick, sensul celor exprimate de Hess era următorul: o pace de compromis, necesitatea demisiei lui Churchill, împărțirea sferelor de influență, recunoașterea intereselor Germaniei în Orientul Apropiat sau... blocada și „moartea prin înfometare" a Angliei.

Autorul unei cărți despre Hess, W. Schwartzweller, citînd aceste „propuneri", scrie pe bună dreptate: „A sosit timpul să aruncăm la lada de gunoi a istoriei o legendă învechită (care este crezută) cum că Rudolf Hess ar fi fost solitarul misionar al umanismului și că suprema lui dorință ar fi fost pacea, că misiunea lui nobilă s-ar fi lovit de un zid al neînțelegerii".

Aflînd de conținutul discuțiilor între Kirkpatrick și Hess, Churchill a bănuit că acesta din urmă are și alte intenții. S-au născut controverse; surprinzător, în presă s-au strecurat unele informații cu privire la contactele preliminare între Hess și Hamilton. Guvernul englez le-a dezmințit, în ciuda realității și, prin aceasta, a sporit neîncrederea opiniei publice: dar dacă, într-adevăr, este vorba de un complot?...

La Tokio, călătoria lui Hess a determinat o totală confuzie. Atașatul militar german în Japonia, Krechmer, raporta la Berlin că japonezii sînt foarte îngrijorați de perspectiva unei înțelegeri anglo-germane. Urma doar atacul japonez asupra Singapore-ului. La Roma se presupunea că Hess era trimis chiar de Hitler (așa nota, în agenda sa, ministrul afacerilor externe al Italiei, contele Ciano[67], la 16 mai 1941). Washington-ul se întreba: nu cumva reînvie spiritul de „conciliere"? Roosevelt considera că acest spirit este destul de puternic printre vîrfurile engleze.

Dacă ar fi să pornim de la logica situației militare — situație care făcea ca Anglia și Germania să se afle în lagăre inamice (în plus, Anglia știa, în acele zile, că războiul se va extinde în curînd, avînd în vedere apropiata invadare a U.R.S.S. de către Germania) —, pretențiile lui Hess ar fi trebuit să fie imediat respinse, iar el ar fi trebuit să fie închis într-un lagăr de prizonieri. Într-adevăr, ce se putea discuta cu el? S-ar părea că englezilor le era totul clar: după declarația lui Hess, „Germania intenționa să formuleze Rusiei anumite pretenții, care trebuiau satisfăcute ori pe calea tratativelor, ori pe calea războiului". Astfel a raportat Kirkpatrick guvernului său discuția cu Hess.

În mod concret însă, guvernul englez a început convorbiri cu Hess, însărcinîndu-l cu aceasta pe lordul-cancelar John Simon. Discuțiile au debutat la 9 iunie.

Dar, despre ce era vorba la 9 iunie 1941, în acest Mitchet Place, în apropierea bazei de aviație Aldershot, de lîngă Londra? Aici a fost adus Hess pentru „reședință permanentă", care nu semăna cîtuși de puțin, după condiții, cu un loc de reținere a prizonierilor de război, așa cum Hess era de fapt. Era o casă tipic englezească, cu tot confortul, păzită de soldații gărzii regale (ceea ce îi plăcea foarte mult „locțiitorului Führer-ului").

Procesul verbal al întîlnirii conține peste 80 pagini; Simon este denumit în acesta ca „dr. psihiatru Guthrie", Kirkpatrick — „dr. McKenzie". Hess este indicat drept „J" (englezii i-au dat pseudonimul „Jay" — „Gaiță", pentru a nu-i aminti numele real în documente). Procesul verbal începe astfel:

„Strict secret
9.VI.1941
de la 14,30 la 17,30

Dr. Guthrie: Presupun că, așa cum ne-am organizat, este foarte bine. Ne aflăm aici, cu noi este un stenograf, martorul dl. Mass, apoi, în calitate de traducători, dl. McKenzie și căpitanul Burns.

Domnule ministru al Reichului, am fost informat că ați sosit aici, avînd o anumită misiune și că ați dori să discutați în această problemă cu cineva, care ar putea transmite acest lucru guvernului. După cum cunoașteți, mă cheamă dr. Guthrie și sînt împuternicit de guvern să vă ascult, să discut cu dv. și să răspund, cît se va putea, la orice întrebări pe care doriți să mi le puneți...

J.: Mă bucur foarte mult că a venit dl. Guthrie.

J.: Știu că sosirea mea este greu de înțeles.

J.: Avînd în vedere faptul că acesta a fost un pas extraordinar, nu pot să aștept o altă atitudine.

J.: Tocmai de aceea aș dori să încep prin a explica cum am sosit aici.

J.: Această idee mi-a venit atunci cînd eram împreună cu

Führer-ul în timpul campaniei franceze din iunie anul trecut[69]...

Dr. Guthrie: Poate că ar fi mai indicat să folosiţi expresia «am ajuns la această hotărîre» şi să repetaţi aceste cuvinte. Ar fi mai bine, pentru a nu fi nici o neînţelegere.

Traducătorul: Bine.

Dr. Guthrie: Deci, fiţi amabil, repetaţi ultima frază, nu am înţeles-o prea bine.

Domnule stenograf, fiţi amabil, repetaţi-o.

Stenograf: Am ajuns la hotărîrea de a veni aici, după ce l-am văzut pe Führer, în timpul campaniei franceze din iunie..."

Hess nu se grăbea, a început-o de departe: de la Tratatul de la Versailles, de la „politica de pace" a lui Hitler din anii '30. A vorbit mult despre „acţiunile de pace" ale Führer-ului, despre Anschluss.[70] Dădăcindu-i pe interlocutorii englezi, locţiitorul lui Hitler a declarat că, în timpul Anschluss-ului „s-a aplicat un principiu democratic, întrucît 95 la sută din populaţie a votat pentru Anschluss". Despre Acordul de la München, Hess i-a spus lui Simon că Hitler „era fericit şi credea că acesta era începutul înţelegerii cu Anglia".

Imediat după aceea, Hess, uitînd unde se află, a început să-i învinuiască pe Chamberlain şi Churchill de germanofobie, să spună că numai Polonia este vinovată de război. Mai mult încă, a început să dea exemple... de încălcare de către Anglia a dreptului internaţional, s-o ponegrească pentru politica ei colonială în India şi Irlanda. După aceea, Hess a dat vina asupra Angliei pentru bombardamentele germane asupra populaţiei engleze paşnice. Era prea de tot chiar şi pentru lordul atît de diplomat. Procesul-verbal consemnează:

„**Dr. Guthrie:** Aş putea să vă întrerup, cu permisiunea dv., domnule ministru; pînă acum v-am ascultat atent punctul de vedere german cu privire la război. Desigur, voi reciti tot ce aţi spus. Nu vreau să vă încurc, şi doresc să dovedesc că sînt un bun ascultător.

J.: Da!

Dr. Guthrie: Desigur, mă veţi înţelege că nu vă împărtăşesc punctul de vedere cu privire la război. Eu sper că veţi înţelege că, dacă nu v-am contrazis, nu înseamnă cîtuşi de puţin că sînt de acord cu dv. Recunoaşteţi că avem abordări diferite faţă de această problemă. Scopul principal pentru care am venit aici este de a vă asculta.

J.: Nu trebuie să traduceţi, v-am înţeles. Am presupus acest lucru de la bun început. Am pierdut din vedere să fac de la început rezerva că lipsa oricărei obiecţii nu o consider drept o aprobare faţă de cele spuse.

Dr. Guthrie: Vreau să mă înţelegeţi exact. Sper că mă exprim destul de clar. Aş dori să trecem la treabă şi să începem o adevărată discuţie. Ar fi bine ca lucrurile să fie clare atît pentru unul, cît şi pentru celălalt.

J.: Desigur, am bănuit dintru început că pot apărea divergenţe în multe probleme.

Dr. Guthrie: Desigur. Într-adevăr este o problemă; în ultimă instanţă, istoria va fi aceea care va hotărî.

J.: Am spus toate acestea numai pentru ca dr. Guthrie să înţeleagă că poporul german abordează situaţia metodic.

Dr. Guthrie: Da, înţeleg! Fără nici o îndoială, dl. ministru al Reichului îşi va da seama de acest lucru în timpul misiunii sale. El nu trebuie să uite că poporul britanic este un popor mîndru. El n-ar putea înţelege toate argumentele, dacă acestea nu sînt exprimate cu amabilitate. Şi de aceea aş fi dorit să ascult acele propuneri, cu care aţi venit".

Nici acum, însă, Simon nu a auzit propunerile lui Hess, atît de aşteptate de el. În general, nu poţi să nu zîmbeşti, citind procesul-verbal al interogatoriului: conţine peste 80 de pagini şi respectabilul lord a reuşit să obţină de la Hess răspunsuri mai mult sau mai puţin clare doar spre sfîrşitul paginii! După prima atenţionare asupra necesităţii de a intra în subiect, Hess a trecut la istorie, după care a început să laude Luftwaffe şi să ameninţe cu distrugerea Insulelor Britanice. Schimba, însă, foarte des placa. Dacă, la început, asigura că Hitler nu a dorit cîtuşi de puţin un conflict cu Anglia, uitînd această melodie „paşnică", Hess a trecut, ulterior, foarte repede la ameninţări: A vorbit o oră întreagă despre puterea Luftwaffei şi depre soarta rezervată Angliei. În acest moment, Simon şi-a pierdut din nou răbdarea:

„**Dr. Guthrie:** Trebuie să vă întrerup din nou, d-le Hess. Îmi este destul de greu să vă urmăresc. Adineauri, mi-aţi spus că Hitler s-a opus ca oraşele ţării mele să fie supuse unui bombardament. Acum, însă, declaraţi că politica lui este cu totul alta şi că el este un conducător intransigent al Germaniei. Apoi aţi afirmat că populaţia civilă germană manifestă nemulţumire. Eu nu pot să înţeleg cum poate populaţia civilă să exprime nemulţumire?! Cum se poate afirma că, pe de o parte, în Germania există o mare iritare faţă de atacurile din partea forţelor britanice, iar pe de altă parte (aţi afirmat acest lucru ceva mai tîrziu) că Germania nu poate păţi nimic, întrucît sînt elaborate toate planurile de apărare a populaţiei civile şi sînt construite adăposturile necesare?! Una o exclude pe cealaltă.

J.: Nu am spus acest lucru. Am spus doar că pierderile noastre în comparaţie cu cele engleze nu sînt considerabile.

Dr. Guthrie: Adevărul este că Germania a suferit mari pierderi de pe urma bombardamentelor britanice. Este o realitate.

J.: Nu am spus că pierderile au fost mari. Am spus doar că ele au fost mai mici decît cele engleze.

Dr. Guthrie: Mă iertaţi că vă întrerup, dar nu pot să înţeleg cum pot fi conciliate cele două afirmaţii.

Dr. McKenzie: Dacă ţinem seama de faptul că noi am pierdut 30 mii de oameni din populaţia civilă, iar voi mult mai puţin, cum pot fi înţelese cuvintele dv. cu privire la nemulţumire?"

După aceea, Simon a încercat din nou să revină la tema esenţială:

„**Dr. Guthrie:** Am pierdut deja prea mult timp. Aţi fi atît de amabil ca — pentru informarea guvernului britanic — să ne comunicaţi cu ce propuneri aţi venit?

J.: Fiţi amabil, traduceţi ultima frază.

Dr. Guthrie: Pot să vă rog să prezentaţi propunerile dv., pentru a le putea examina?

J.: Desigur, voi face acest lucru. Aş dori, însă, să mai abordez o problemă, şi anume aceea privind războiul submarin.

Dr. Guthrie: Poftiţi, continuaţi. Sînt gata să vă ascult. La urma urmelor, pentru asta sînt aici. Da, da, vă voi fi foarte recunoscător dacă veţi continua..."

Hess a primit cu plăcere această propunere. A folosit tema războiului submarin pentru a-l „intimida" pe Simon. Numai spre sfîrşitul discuţiei, acesta din urmă a reuşit să-l facă pe Hess să prezinte documentul pe care l-a adus. Documentul se numea: „Baza unei înţelegeri".

Kirkpatrick a citit primul punct:

„1. Pentru a se evita pe viitor războaiele între Anglia şi Germania, vor fi delimitate sfere de interese. Sfera de interese a Germaniei este Europa, iar a Angliei — Imperiul său".

Desigur, Simon a încercat să precizeze, şi a întrebat: „Europa înseamnă, fără îndoială, Europa continentală?" Hess a răspuns: „Da". Simon a dorit să afle mai precis: „Includeţi în ea şi vreo parte a Rusiei?" Avînd în vedere importanţa subiectului, Kirkpatrick a început să traducă:

„**Dr. McKenzie**: El a spus: «Desigur ne interesează Rusia europeană. Dacă am dori să încheiem o înţelegere cu Rusia. Anglia nu ar trebui să se amestece în nici un fel».

Dr. Guthrie: Doresc să aflu un singur lucru: ce înseamnă «sfera europeană de interese?» Dacă sfera intereselor germane reprezintă Europa, desigur trebuie ştiut dacă Rusia, Rusia europeană este acea Rusie care nu este în Asia. Adică, Rusia de la vest de Urali.

J.: Rusia asiatică nu ne interesează.

Dr. Guthrie: Aş dori să ştiu: Moscova şi toată această parte este din zona europeană?

J.: Nu, în nici un caz".

În procesul verbal, Hess a introdus următoarea observaţie: „Nu puteam să spun acest lucru, deoarece aceasta contravine celor afirmate mai sus, sau nu am înţeles întrebarea."

Discuţia, însă, a continuat:

„**Dr. Guthrie**: Dar Italia?

J.: Italia? Firşte, Italia este o parte din Europa şi, dacă încheiem un tratat cu Italia, nici în acest caz Anglia nu ar avea dreptul să se amestece în vreun fel.

Dr. Guthrie: Mai bine să continuăm".

Kirkpatrick a continuat citirea documentului:

„2. Restituirea coloniilor germane.

3. Despăgubiri pentru cetăţenii germani care au trăit înainte de război sau în timpul războiului în Imperiul Britanic şi au suferit daune ca urmare a acţiunilor guvernului imperial sau în urma jafurilor, fărădelegilor etc. Despăgubiri pentru cetăţenii britanici, pe aceeaşi bază.

4. Concomitent trebuie încheiată pacea cu Germania şi Italia. Punctele enumerate mai sus mi-au fost repetate de Führer ca baza unei înţelegeri cu Anglia. În afara lor, nu au fost precizate nici un fel de alte puncte".

Şi totuşi, Simon a încercat să precizeze. De exemplu, care va fi soarta Irakului? Hess a declarat că „Irakul poate fi lăsat în voia soartei", dar n-a putut să-i explice lui Simon ce înseamnă această formulare, motivînd doar că acestea au fost cuvintele lui Hitler (tocmai atunci, spionajul german organizase o mişcare antibritanică în Irak).

Simon a continuat să pună întrebări insistente în legătură cu soarta Olandei şi Norvegiei, precum şi a Greciei. El dorea să ştie dacă Hitler intenţionează să elimine cu desăvîrşire şi aceste ţări din sfera de influenţă britanică. Apoi, a fost ridicată problema cea mai delicată pentru Hitler: situaţia în spatele frontului din Vest, în timpul marşului său spre Est. Simon a întrebat: „Consideraţi că toate problemele interne de pe continentul european sînt probleme germane?" Hess a răspuns: „Noi, ca putere dominantă a Europei, nu trebuie să avem în permanenţă temerea că Anglia se va amesteca în treburile altor state europene. Este principalul lucru care trebuie spus, dintru început, în ceea ce priveşte sfera intereselor Germaniei".

Sensul răspunsului era clar: Hitler cere ca Anglia să se oblige să nu se amestece în „treburile" sale cu Uniunea Sovietică! Apoi, Simon a întrebat, dacă „dominaţia germană" în Europa înseamnă că Italia subordonează suveranitatea sa Germaniei. Hess şi-a dat seama de gafă, şi în textul memorandumului a modificat cuvîntul „Germania" prin cuvîntul „Axa". A reieşit: „Sfera intereselor Axei este Europa" etc. La întrebarea ce înseamnă acest lucru, Hess a răspuns că este treaba Germaniei şi Italiei, care îşi vor clarifica singure relaţiile.

Încheind convorbirea, Simon a spus:

— Fireşte, eu voi raporta cu exactitate tot ce aţi spus, d-le Hess. Mă bucur că am avut posibilitatea să vă ascult. Aţi dorit să vorbiţi cu un reprezentant al guvernului britanic. Această cinste mi-a revenit mie şi este cu atît mai plăcut, cu cît noi ne-am mai întîlnit şi altădată.

Hess a intervenit:

— Aş dori să mai transmit ceva în plus pentru Cabinet, pot să fac, însă, acest lucru numai d-rului Guthrie. Pot să fac acest lucru?

Simon a răspuns:

— Trebuie să vorbiţi, însă, foarte rar.

Ca de obicei, procesul verbal se întrerupe acolo unde este cel mai interesant.

Ce i-a spus Hess lui Simon confidenţial? O anume împrejurare ne obligă să punem în mod special această întrebare. În procesul verbal există un loc neclar. Cînd Kirkpatrick încearcă cu insistenţă să lămurească dacă, în înaltele sfere germane, există alţi adepţi ai compromisului cu Anglia (în afara lui Hess), Hess, probabil nu fără iritare, a declarat:

„— Vreau să spun, şi repet acest lucru de două zile, şi i-am spus şi ducelui Hamilton, rareori îmi dau cuvîntul de onoare, întrucît îl consider ca ceva sfînt. Iar acum îmi dau cuvîntul de onoare: documentul scris de mine reflectă ceea ce mi-a spus Führer-ul în numeroasele discuţii pe care le-am avut..."

De două zile? Discuţia a durat două zile? Nu există nici o mărturie scrisă. Sau Hess avea în vedere precedentele întîlniri cu Kirkpatrick? Sînt multe întrebări, dar sensul posibilelor răspunsuri este unul singur: era vorba de probleme atît de delicate, încît s-a preferat să nu fie consemnate în documente oficiale engleze.

Lumea nu se termină, însă, cu documentele oficiale engleze. Dacă examinăm notiţele aghiotantului hitlerist Otto Günsche, sensul propunerilor era foarte clar: „În discuţiile privind zborul lui Hess, care se purtau la cartierul general al lui Hitler, se afirma, în mare secret, că Hess a luat cu el în Anglia memorandumul privind condiţiile unei păci cu Anglia, elaborat de el şi aprobat de Hitler. Esenţa memorandumului era că Anglia trebuie să lase Germaniei libertate de acţiune împotriva Rusiei Sovietice, iar Germania să garanteze Angliei menţinerea poziţiilor sale în colonii şi dominaţia în bazinul mediteraneean. În acest memorandum se sublinia, de asemenea, că alianţa «marii puteri continentale — Germania» cu

Imagine din timpul unei reuniuni a grupurilor neofasciste, al căror ideal este Rudolf Hess. Portretul imens al acestuia patronează manifestarea în care se clamează nevinovăţia locţiitorului Führerului şi se cere eliberarea acestuia ←

Colecţionarea emblemelor şi relicvelor hitleriste este urmărită cu grijă şi perseverenţă de membrii grupărilor neonaziste →

«marea putere maritimă — Anglia» le va asigura «dominaţia în lumea întreagă»".

Da, mult mai clar! Nu poate fi nici o îndoială că Hess a împărtăşit englezilor ideile sale foarte detaliat. Expertul englez în problemele războiului psihologic, Safton Delmers, care a luat parte la evenimentele acelei perioade, a comunicat, după terminarea celui de-al doilea război mondial, că, în septembrie 1941, a avut loc convorbirea lui Hess cu un alt membru al guvernului englez — lord Beaverbrook[71]; Simon — afirmă Delmers — n-a fost în stare să-l facă pe Hess să fie foarte sincer; această misiune a îndeplinit-o Beaverbrook. Hess i-a spus direct că scopul său este de a determina Anglia să încheie pacea cu Germania, pentru a acţiona, apoi, împreună împotriva U.R.S.S.

Peste cîţiva ani au apărut şi memoriile lui Beaverbrook, în care a fost redată o parte a discuţiei sale cu Hess. În aceasta, Beaverbrook figura sub pseudonimul „Dr. Livingston", iar Hess era din nou plasat sub pseudonimul „Jay" (metoda o cunoaştem din procesul verbal al lui Simon).

„J.: Anglia face acum un joc foarte periculos cu bolşevismul.

Dr. L.: Un joc foarte periculos cu bolşevismul?!

J.: Foarte!

Dr. L.: Dar nu înţeleg, de ce Germania a atacat Rusia?!

J.: Pentru că ştiam că Rusia ne va ataca.

Dr. L.: Dar de ce v-ar fi atacat Rusia? În ce scop?

J.: În scopul revoluţiei. Al revoluţiei mondiale."

Desigur, teza răsuflată privind „războiul preventiv" nu l-a putut convinge pe Beaverbrook, şi acesta a observat, ironic, că U.R.S.S. „n-ar fi avut forţe pentru atingerea unui asemenea obiectiv". După cum afirmă Beaverbrook, Hess i-a înmînat un „memorandum lung, în care propunea ca Marea Britanie să sprijine Germania împotriva Rusiei".

După mulţi ani, comandantul din Spandau, iscoditorul colonel Bird, l-a întrebat, nu o dată, pe Hess dacă acesta a comunicat englezilor data atacului asupra Uniunii Sovietice? Dacă el o ştia? Bird şi-a repetat întrebarea cu diferite ocazii. Hess ba răspundea că „nu o ştia", ba se eschiva, spunînd că „nu-şi aduce aminte nimic". În sfîrşit, Bird şi-a pierdut răbdarea şi a consemnat „mărturiile" lui Hess astfel: „Hess putea trăda planul hitlerist de invadare a Rusiei. El era unul din puţinii care ştiau despre această invazie, ce urma să aibă loc peste şase săptămîni. Hitler se temea foarte mult că Hess ar putea să-l trădeze".

Notînd acest paragraf, Bird l-a tăiat şi a arătat ciorna lui Hess. Acesta a întrebat:

„— De ce aţi tăiat acest paragraf?

— Credeam că aşa era — a răspuns Bird. Dv. însă aţi negat acest lucru în timpul discuţiilor noastre. De aceea am tăiat totul.

Aspect din timpul pregătirii militare a unui grup de tineri neonazişti

— Colonele, doresc să lăsaţi totul în această formă!

— Dar înţelegeţi ce înseamnă acest lucru? Prin aceasta recunoaşteţi că aţi ştiut de planul «Barbarossa» înainte de zborul în Scoţia?

— Colonele, vă rog să lăsaţi totul aşa cum aţi scris!

— Deci, ştiaţi de «Barbarossa»?

— Da, ştiam!

— Atunci povestiţi-mi mai detaliat.

— Nu, nu acum..."

Dar ceea ce Bird nu a aflat de la Hess, eu am avut ocazia să aud de la un alt om. Este vorba de discuţiile mele cu Brigadenführer-ul SA Werner Köppen. Cunoscutul istoric şi publicist englez David Irving, specialist în cercetarea jurnalelor şi însemnărilor din perioada nazistă, m-a ajutat să-l găsesc. El a găsit rapoartele zilnice pe care Köppen le trimitea de la cartierul general al lui Hitler, în calitatea sa de reprezentant personal al lui Alfred Rosenberg — ministru al Reichului pentru problemele teritoriilor ocupate din Est — pe lîngă cartierul general al Führer-ului. Însemnările erau foarte detaliate şi prezentau un anumit interes. Apoi, Irving l-a găsit şi pe autorul acestor însemnări.

— Încercaţi să discutaţi cu Köppen. A văzut multe şi ştie multe, m-a sfătuit Irving, cînd i-am vorbit de lucrarea mea.

Zis şi făcut. Fiind la München, m-am întîlnit cu Köppen. Pe vremea aceea, mă interesa cel mai mult Bormann şi l-am chestionat detaliat pe interlocutorul meu depre ceea ce reprezenta acest personaj lugubru. Köppen mi-a relatat, însă, şi despre alţi „cunoscuţi" de-ai săi.

— Apropo — a observat el — ştiţi că eu am fost unul din ultimii care l-au văzut pe Rudolf Hess înaintea plecării lui în Anglia?!

Nu, nu ştiam acest lucru şi, de aceea, am ascultat cu mult interes relatarea lui Köppen.

...În mai 1941 Reichsleiterul partidului nazist, Alfred Rosenberg,[72] era ocupat cu îndeplinirea unei misiuni ultrasecrete şi extraordinare primite, la 2 aprilie, din partea lui Hitler personal. Rosenberg trebuia să elaboreze planuri exacte de funcţionare a administraţiei de ocupaţie în Rusia Sovietică, după ce Wehrmachtul va încheia victorios „marşul său spre Est". La 10 mai, Rosenberg trebuia să-i raporteze lui Hitler despre situaţia acestor lucrări. În acest scop, urma să se deplaseze de la Berlin la München, iar, de acolo, cu maşina la „Berghof".

Ca de obicei, Rosenberg trebuia să fie însoţit de aghiotantul său, Verner Köppen. Însă, seara tîrziu, la 9 mai, în secretariatul lui Rosenberg a sunat telefonul. Din München suna Brigadenführer-ul SA Karl Heinz Pintsch, aghiotantul lui Hess. „Mîine dimineaţă trebuie să fiţi la Hess!" — i-a spus el lui Köppen. Köppen a luat legătura cu şeful său.

— Probabil s-a întîmplat ceva, a răspuns Rosenberg.

La 10 mai, dis-de-dimineaţă, Rosenberg ateriza la München. Îl aştepta deja maşina lui Hess, care l-a dus la locuinţa acestuia din Harlahing. Köppen şi locţiitorul lui Rosenberg, Schickedanz,[73] au rămas să aştepte, în timp ce Hess şi Rosenberg se plimbau în grădină, discutînd îngrijoraţi. După impresia lui Köppen, discuţia era foarte serioasă. Apoi, au luat masa şi s-au despărţit. Aghiotanţii nici nu bănuiau că Rosenberg va fi ultimul interlocutor al lui Hess în Germania. În prezenţa lor, Hess şi-a luat rămas bun de la familie şi ambele maşini au părăsit Harlahing; Rosenberg cu aghiotanţii săi a plecat în direcţia Berchtesgaden, iar Hess, după cum a reieşit mai tîrziu, spre aeroport, unde-l aştepta un „Messerschmitt" special amenajat.

Köppen nu se îndoieşte că Hess a primit de la Rosenberg toată informaţia necesară cu privire la atacarea Uniunii Sovietice.

■

Ce mai rămîne din „enigma" zborului lui Hess? Într-adevăr, foarte puţin. Cît priveşte esenţa sa politică, zborul este lipsit de mister, întrucît este una din verigile unui şir de acţiuni ale

anticomunismului internațional, în aparență paradoxale, dar foarte logice în fond. Ca și mulți ca el, Hess credea că este suficient să-i propună lui Churchill o participare în comun la marșul împotriva Uniunii Sovietice și că i se vor deschide toate ușile. Dar ușile s-au închis, întrucît nu numai rațiunea conducătorilor politici din Occident, ci și spiritul acelei epoci, starea de spirit a milioanelor de oameni relevau altceva: anume, că numai într-un front comun cu Uniunea Sovietică lumea putea fi salvată de ciuma neagră.

Traducere, prezentare și note: George G. Potra, Paraschiva Bădescu

NOTE

1. HESS, Rudolf (nr. 1894). Om politic fascist german. Unul din principalii criminali de război fasciști. În 1920 a intrat în N.S.D.A.P. Secretar personal al lui Hitler (1925), adjunctul acestuia (1933), desemnat al doilea succesor (după Göring) al Führerului (în 1939). În mai 1941 realizează un zbor insolit în Anglia, cu scopul de a realiza o alianță germano-engleză împotriva U.R.S.S.; este arestat și internat în Anglia pînă la sfîrșitul războiului; a fost transferat la Nürnberg în 1945 pentru a fi judecat în calitate de mare criminal de război; Tribunalul Militar Internațional l-a condamnat la închisoare pe viață.

2. NÜRNBERG. Oraș în R.F.G. Procesul de la N., proces împotriva principalilor criminali de război hitleriști, judecat între 20 noiembrie 1945 — 1 octombrie 1946 de către Tribunalul Militar Internațional, înființat în 1945 prin acordul de la Londra dintre U.R.S.S., S.U.A., Anglia și Franța. La proces au fost dezvăluite monstruoasele crime ale hitlerismului împotriva păcii și umanității. Dintre cei 24 de acuzați, 12 au fost condamnați la moarte, 3 achitați, 3 condamnați la închisoare pe viață, iar restul la închisoare pe diferite termene. Procesul de la N. a consacrat principiile de drept internațional cu privire la pedepsirea crimelor împotriva păcii (ex. agresiunea și pregătirea ei au fost considerate ca cele mai grave crime de drept internațional), ca și principiile urmăririi și pedepsirii criminalilor de război.

3. FUNK, Walther (1911—1960). Om politic fascist german. Ministru al economiei Reichului. Condamnat împreună cu ceilalți mari criminali de război la închisoare pe viață. Este eliberat în 1957, datorită stării șubrede a sănătății sale; moare de un atac de cord trei ani mai tîrziu.

4. RAEDER, Erich (1876—1960). Grossamiral fascist german (1939). Din 1928 — șef al Marelui Stat Major al Flotei; între 1935—1943 — Comandantul Flotei Maritime Militare. S-a afirmat ca un susținător al ideii unui război submarin nelimitat și al creării unei flote puternice. S-a pronunțat pentru distrugerea totală a Marii Britanii înainte de declanșarea unei agresiuni împotriva U.R.S.S. În 1946 a fost condamnat de către Tribunalul Militar Internațional de la Nürnberg la închisoare pe viață; în 1955 a fost eliberat.

5. N.S.D.A.P. (Partidul Muncitoresc Național-Socialist German) — partid fascist în perioada 1919—1945; condus din 1921 de Adolf Hitler, exponentul intereselor cercurilor monopoliste cele mai reacționare și agresive; în 1933 vine la putere și devine veriga principală în dictatura fascistă; a fost lichidat după înfrîngerea fascismului german.

6. MEIN KAMPF *(Lupta mea)*. Carte scrisă de Adolf Hitler între 1924—1925, în care sînt expuse principiile politice ale statului totalitar pe care-l instaurează mai tîrziu în Germania.

7. HAUSHOFER, Karl (1869—1946). Sociolog german, unul din principalii reprezentanți ai geopoliticii, care a stat la baza politicii agresive a fascismului german. Profesor la Universitatea din München (din 1921). A condus o serie de organizații științifice și politice fasciste. În lucrările sale se îmbină în mod eclectic determinismul geopolitic, teoria rasială, darwinismul social și concepția statului ca organism viu. Privind geopolitica ca un îndrumar pentru „politica practică", Haushofer a fundamentat agresiunea fascistă cu argumente vizînd „insuficiența spațiului vital" al Germaniei, „granițele necorespunzătoare", „excesiva densitate a populației" etc.

8. RIBBENTROP, Joachim von (1893—1946). Om politic și diplomat fascist german. Unul dintre principalii criminali de război fasciști. Participă la primul război mondial. Intră în N.S.D.A.P. în 1932. Ambasador la Londra (august 1936 —februarie 1938). Îl înlocuiește pe Konstantin von Neurath în postul de ministru de externe (în februarie 1938) și conduce politica de expansiune hitleristă. Considerat ca unul dintre responsabilii pentru izbucnirea celui de al doilea război mondial, a fost condamnat la moarte de către Tribunalul Militar Internațional de la Nürnberg.

9. AUGSBURG. Oraș în R.F.G., în landul Bavaria.

10. SIMON, John (viconte Simon) (1873—1954). Om politic britanic. În 1906 a intrat în Parlament ca deputat liberal. În 1908 a fost numit consilier regal. A ocupat diverse funcții publice importante: între 1910—1913 — consilier juridic al Coroanei; între 1913—1915 — procuror general și membru al Cabinetului; 1915—1916 și 1935—1937 — ministru de interne; 1931—1935 — ministru de externe; 1937—1940 — ministru de finanțe; 1940—1945 — lord cancelar.

11. KIRKPATRICK, sir Ivone (1897—m. ?). Diplomat britanic. A lucrat la ambasadele britanice din Rio de Janeiro, Roma, Vatican. Între 1933—1938 a îndeplinit funcția de prim secretar al Ambasadei britanice din Berlin. În 1941 era directorul emisiunilor pentru Europa ale B.B.C. În 1945 a devenit subsecretar de stat adjunct la Foreign Office, în 1948 subsecretar de stat delegat, iar în 1949 subsecretar de stat permanent la Foreign Office, conducînd secția pentru Germania. Între 1950—1953 a îndeplinit funcția de înalt comisar al Marii Britanii în Germania, iar între 1953—1957 a fost subsecretar de stat permanent la Foreign Office.

12. GÖRING, Hermann (1893—1946). Om politic german, mareșal al Reich-ului german, fruntaș nazist. Unul dintre principalii criminali de război fasciști. A participat la primul război mondial. În 1922, aderă la partidul nazist, devenind unul din principalii colaboratori ai lui Hitler. În 1928 devine membru al Reichstagului, iar în 1932 președinte al Reichstagului. Din 1933 cumulează posturile de ministru al aviației Reichului, ministru președinte al Prusiei și general de corp de armată. A participat direct la organizarea incendierii Reichstagului în 1933. Începînd cu 1935, se ocupă cu reorganizarea aviației germane (Luftwaffe). Numit feldmareșal în 1938, mareșal al Reichului după campania din Franța din 1940, șeful suprem al economiei de război, succesor desemnat al Führer-ului din 1939 pînă în 1945. Unul din inițiatorii organizării Gestapoului și a lagărelor de concentrare. Influența sa asupra lui Hitler este serios diminuată de eșecurile succesive ale Luftwaffe. Este dezavuat de Hitler și destituit din funcțiile pe care le deținea în aprilie 1945. Arestat de americani, este judecat de Tribunalul Militar Internațional de la Nürnberg și condamnat la moarte ca mare criminal de război. Se otrăvește în închisoare în timpul procesului.

13. PAPEN, Franz von (1879—1969). Om politic și diplomat fascist german. În perioada iulie-noiembrie 1932 a fost șeful guvernului, iar în 1933—1934 — vicecancelar. A contribuit la venirea naziștilor la putere și pregătirea Anschluss-ului. A fost judecat ca mare criminal de război; deși a fost achitat de către Tribunalul Militar Internațional de la Nürnberg, i s-a dat un fel de domiciliu forțat. La 23 februarie 1947, Camera de arbitraj de la Nurnberg, socotind că a făcut parte dintr-un grup de vinovați principali, l-a condamnat la opt ani de lagăr de muncă. În ianuarie 1949 o hotărîre a Instanței de apel consideră pedeapsa ca ispășită. Moare în vîrstă de 89 de ani, la Baden.

14. SCHIRACH, Baldur von (1907—m. ?). Om politic fascist german. A intrat în N.S.D.A.P. în 1925. În 1933 a devenit șeful „Tineretului german". A jucat un rol important în desființarea organizațiilor de tineret altele decît Hitler-Jungend, Jungvolk, Bund Deutsches Mädchen (1937). În 1941 a fost numit Reichsstalther al Vienei. A fost condamnat de Tribunalul Militar Internațional de la Nürnberg la 20 de ani de închisoare.

15. Partidul Național-Democrat. Partid neonazist, din R.F.G.

16. OSWIECIM (Auschwitz). Lagăr de exterminare creat de hitleriști în 1940, în Polonia. Aici au fost exterminați peste 4 000 000 de oameni. În prezent, pe locul fostului lagăr se află un muzeu.

17. Organizație de tineret a N.D.P. (n. — L.B.).

18. Șeful organizației neonaziste A.N.S. (n. — L.B.)

19. DÖNITZ, Karl (1891—1982). Grossamiral fascist german. Intră în marina imperială în 1910; participă la primul război mondial în calitate de comandant al unui submersibil; este făcut prizonier de către englezi în 1918.

lîngă Malta. În 1933 i se încredințează conducerea flotei submarine pe care și-o formase Germania; este promovat contraamiral în 1939 și, apoi, viceamiral, în 1940; organizează războiul submarin împotriva Angliei, îi succede lui Raeder în calitate de comandant suprem al marinei militare (1943). La moartea lui Hitler — desemnat fiind prin testamentul acestuia drept succesor — Dönitz se străduiește să obțină o pace separată cu Vestul, pentru a continua lupta împotriva U.R.S.S. Instalat în cartierul său general din Schleswig-Holstein, este constrîns sa accepte capitularea fără condiții în mai 1945. Tribunalul Militar Internațional de la Nürnberg îl condamnă la 10 ani închisoare; este eliberat în 1956.

20. Să observăm că Todt și Messerschmitt au mărturisit ulterior lui Hitler că au încălcat ordinul său, dar acesta nu le-a imputat nimic (n. — L.B.).

21. CHEVIOT HILLS. Lanț muntos caledonian în Marea Britanie, între M-ții Pennini și colinele Scoției de Sud. Altitudine maximă 816 m.

22. BROAD LAW. Vîrf în Munții Scoției de Sud, 839 m.

23. SPEER, Albert (1905—m. ?). Om politic fascist german. Membru al N.S.D.A.P. din 1931. În 1942 a fost numit ministru al armamentului. A fost condamnat la 20 de ani de închisoare de către Tribunalul Militar Internațional de la Nürnberg.

24. BORMANN, Martin (1900—1945?). Om politic fascist german. Unul dintre principalii criminali de război fasciști. Din 1941 — cel mai apropiat colaborator al lui Hitler și secretarul acestuia. La procesul de la Nürnberg, Tribunalul Militar Internațional l-a condamnat la moarte în contumacie.

25. LEY, Robert (1890—1945). Om politic fascist german. Membru al N.S.D.A.P. din 1925. Președinte al Consiliului de Stat prusian, el a suprimat în Reich toate sindicatele (în 1933) și le-a înlocuit prin Frontul muncii (Deutsche Arbeitsfront). Șef al Serviciului de muncă forțată, a dirijat în timpul războiului deportările în Germania ale muncitorilor străini. Arestat de Aliați, s-a sinucis în timpul procesului.

26. HIMMLER, Heinrich (1900—1945). Om politic fascist german. Participant la puciul naționalist nereușit de la München din 1923. Hitler l-a numit Reichsführer SS în 1929. După venirea naziștilor la putere, devine, în 1934, șef al poliției politice (Gestapo) și joacă un rol esențial în lichidarea lui Röhm, șeful S.A. În noiembrie 1943 devine ministru de interne, ceea ce-i lărgește cîmpul de acțiune, semănînd teroare și moarte în toate teritoriile ocupate. După complotul nereușit împotriva lui Hitler, din iulie 1944, devine șeful tuturor forțelor armate interne. Caută să negocieze cu aliații un armistițiu prin intermediul contelui Bernadotte (februarie 1945); ca urmare este destituit de Hitler din toate funcțiile; este arestat de englezi (Schleswig-Holstein, mai 1945); se sinucide în închisoare.

27. Hamilton nu i-a scris niciodata lui Hess vreo scrisoare (n. — L.B.).

28. Printre alte cărți, Andreas Hillgruber este autorul lucrării **Hitler, König Carol und Marschall Antonescu. Die deutsch — rumänischen Beziehungen 1938—1944**, Franz Steiner Verlag Gmbh, Wiesbaden, 1965.

29. Se are în vedere Tratatul de pace de la Versailles, încheiat în 1919, în urma primului război mondial, de către puterile învingătoare — S.U.A., Imperiul Britanic, Franța, Italia, Japonia, Belgia ș.a., pe de o parte, și Germania învinsă, pe de alta.

30. Aceste cuvinte ale lui Adolf Hitler le-a notat stenograful cartierului general la 3 aprilie 1942 (n. — L.B.).

31. Rudolf Hess a intrat în al 91-lea an de viață.

32. WILSON, Horache John (1882—m. ?). Diplomat și om politic englez. Între 1919—1921 — secretar adjunct la ministerul sănătății; între 1921—1930 — secretar permanent la același minister; cît timp Neville Chamberlain a fost prim-ministru, Wilson s-a aflat alături de el în Downing Street 10. A sprijinit, a încurajat și poate și a inițiat politica externă a lui Neville Chamberlain. Între 1932—1942 a fost șeful permanent al Administrației de stat. A mărit și a accentuat slăbiciunile primului ministru, manifestînd înclinații spre compromis cu statele totalitare.

33. HOARE, Samuel John Gurney (viconte Templewood) (1880—1959). Om politic englez. Deputat conservator din 1910; ministru al aviației în 1922 și 1924 și între 1924—1929; secretar de stat pentru India între 1931—1935; în 1935 devine ministru al afacerilor externe în cabinetul lui Baldwin; ministru al marinei (1936—1937); ulterior, ministru de interne (1937—1939) în cabinetul lui Chamberlain; conciliatorist, adept și sprijinitor al politicii müncheneze. Între 1937—1940 a fost lord al sigiliului privat și a făcut parte din cabinetul de război; ca ambasador în Spania (1940—1944) s-a străduit sa serveasca guvernul generalului Franco prin politica sa de ne-beligeranta.

34. CHAMBERLAIN, Arthur Neville (1869—1940). Om politic englez. Intră în Parlament în 1918, din partea partidului conservator; între 1922—1924 a deținut succesiv portofoliul poștelor, al trezoreriei statului, al construcției de locuințe și al finanțelor; ministrul sănătății publice (1924—1929); prim-ministru (1937—mai 1940). A promovat politica de înțelegere cu Germania nazistă prin sacrificarea intereselor vitale ale țărilor mici și mijlocii din Europa. A avut o mare contribuție la semnarea Acordului de la München. Ocuparea Cehoslovaciei în 1939 confirmă eroarea și eșecul politicii sale. Guvernul său este depășit de evenimente și, sub presiunea opiniei publice, în mai 1940, este înlocuit de un cabinet prezidat de Winston Churchill.

35. WOHLTAT, Helmuth (n. ?—m. ?). Director ministerial cu însărcinări speciale în Oficiul comisarului pentru planul de patru ani (Göring).

36. WEIZSÄCKER, Ernst (n. ?—m. ?). Secretar de stat la Ministerul de Externe german.

37. SCHACHT, Hjalmar (1877— m. ?). Financiar german. Între 1924—1929 a fost președintele lui Reichsbank; ministru al economiei (1934—1937); din 1939—1943 — ministru fără portofoliu. În conflict cu Hitler, este internat într-un lagăr în iunie 1944. Este eliberat, dar tradus ca mare criminal de război în fața Tribunalului Militar Internațional de la Nurnberg, care îl achită în 1946.

38. MÜNCHEN. Oraș în R.F.G. Conferința de la M. (29—30 septembrie 1938), la care au participat reprezentanții Germaniei (Hitler), Franței (Daladier), Angliei (Chamberlain) și Italiei (Mussolini). A obligat Cehoslovacia să cedeze Germaniei regiunea sudetă. Acordul de la M., urmat de semnarea declarațiilor anglo-germană și franco-germană, proclamînd „salvarea păcii" europene, prin concesiile făcute Reichului german, a constituit punctul culminant al politicii de „împăcare" a lui Hitler, care a primit, ulterior, denumirea de „politică mücheneză". Sacrificînd suveranitatea și integritatea teritorială a Cehoslovaciei, Acordul de la M. a avut repercusiuni grave asupra situației internaționale, a dus la întărirea situației strategice a Germaniei hitleriste, la încurajarea acțiunilor ei agresive îndreptate spre Est și la precipitarea celui de al doilea război mondial.

39. O'MALLEY, sir Owen St. Clair, fusese șef al Secției pentru Sud-Est înainte de a fi numit ambasador al Marii Britanii la Budapesta.

40. LOTHIAN, Philip Henry Kerr lord (1882—1940). Om politic britanic. Între 1916—1921 a fost secretar particular al lui Lloyd George, avînd un rol important în elaborarea preambulului Tratatului de pace de la Versailles. În 1931—1932 a fost subsecretar de stat pentru India. Conacele sale au fost centre ale politicii de conciliere în aceeași măsură — dacă nu în și chiar mai mare măsură — ca și Cliveden. În 1939—1940 a fost ambasador în Statele Unite ale Americii.

41. CHURCHILL, sir Winston Leonard Spencer (1874—1965). Om de stat britanic. La început liberal (1904—1924), apoi conservator; lider al Partidului Conservator (1940—1955); ministru în repetate rînduri (din 1906); ca ministru de război (1919—1921) a avut un rol important în organizarea intervenției împotriva Rusiei Sovietice. Prim-ministru al guvernului de coaliție în timpul celui de al doilea război mondial (1940—1945). Unul dintre inițiatorii coaliției antihitleriste; după înfrîngerea statelor fasciste în cel de al doilea război mondial, a fost unul dintre inspiratorii „războiului rece".

42. CANARIS, Friedrich Wilhelm (1887—1945). Amiral fascist german. În primul război mondial, aflîndu-se în Spania, s-a ocupat de spionaj. În perioada 1935—1944 — șeful serviciului de informații și contrainformații (Abwehr). Executat pentru participarea la complotul antihitlerist din 1944.

43. HEYDRICH, Reinhard (1904—1942). Șeful poliției politice a Germaniei fasciste (din 1936). Din 1941, în timp ce îndeplinea misiunea de „protector al Reichului pentru Moravia și Boemia" a organizat distrugerea în masă a populației civile. Ucis de Rezistență.

44. BOHLE, Ernest Wilhelm. Șeful „Organizației din străinătate a N.S.D.A.P.". (Ausland Organisation), subordonată direct lui Rudolf Hess. Fusese desemnat, în cazul victoriei, gauleiter pentru Anglia.

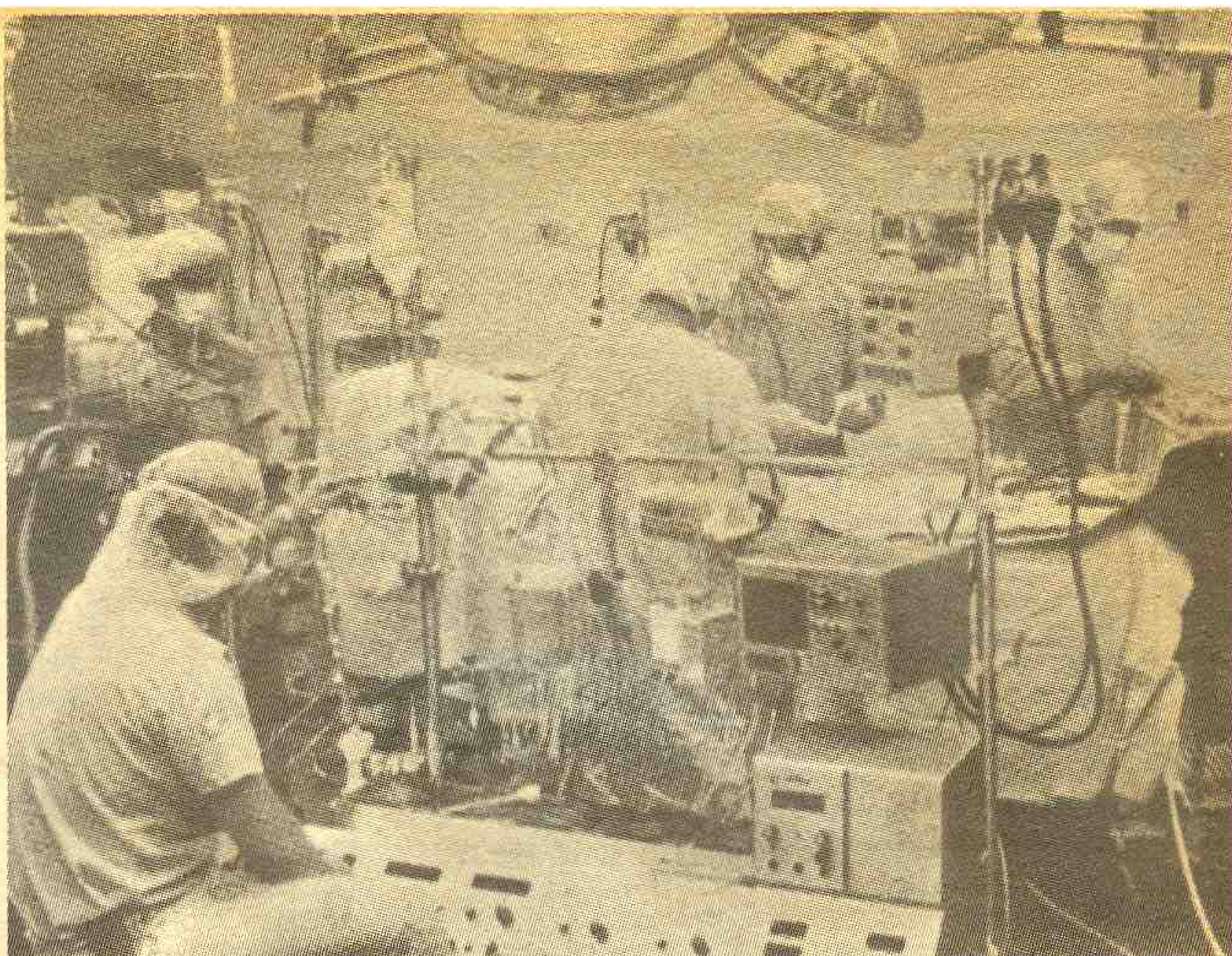
45. Scrisoarea către Hamilton a fost interceptată de serviciul de informaţii englez, iar ducele a fost informat despre aceasta mult mai tîrziu (n. — L.B.).
46. BARBAROSSA FALL. Denumirea codificată a planului privind războiul agresiv al Germaniei fasciste împotriva U.R.S.S. Elaborarea planului a început la 21 iulie 1940, el fiind aprobat la 18 decembrie 1940.
47. GÖBBELS, Joseph (1897—1945). Om politic fascist german. Unul dintre principalii criminali de război fascişti. Din 1933 — ministru al Propagandei şi Informaţiei. Din 1944 — împuternicit pentru mobilizarea în vederea războiului total. S-a sinucis la 1 mai 1945.
48. Conţinutul acestei discuţii a fost relatat de gauleiterul Bohle în timpul procesului de la Nürnberg. Dupa afirmaţia sa, discuţia a durat 4 ore (n. — L.B.).
49. CADOGAN, sir Alexander George Montagu (1884—m. ?). Diplomat şi om politic englez. Între 1933—1936 a lucrat la Ambasada din Pekin; între 1936—1937 — locţiitor al subsecretarului de stat al Foreign Office-ului; între 1946—1950 — reprezentant permanent al Marii Britanii la O.N.U.; între 1952—1957 — preşedinte al B.B.C.-ului.
50. IRONSIDE, William Edmund (1880—1959).
51. HALIFAX, Edward Frederick Lindley Wood (baron Irwin, conte Halifax) (1881—1959). Om politic englez. Unul din liderii Partidului conservator. Din 1922 ocupa funcţii de stat; între 1922—1924 — ministru al învăţămîntului; între 1924—1925 — ministru al agriculturii; între 1926—1931 — vicerege al Indiei; între 1932—1935 — ministru al învăţămîntului; în 1935 — ministru de război; între 1935—1937 — lord al sigiliului privat; între 1938—1940 — ministru de externe. A promovat o politică de conciliere faţă de Germania fascistă. În 1941 a fost numit ambasador al Marii Britanii în S.U.A., funcţionînd, în această calitate, pînă în 1946.
52. SPENCER, Charles F. (n. ?—m. ?). Membru în Consiliul de administraţie al Societăţii „John Brown Ltd" (omul de legătură între Dahlerus şi funcţionarii Foreign Office-ului).
53. BUTLER, R.A. (1902—m. ?). Om politic britanic. În 1929 a intrat în Parlament din partea Partidului conservator. Între 1932—1937 — subsecretar de stat la Ministerul pentru India; între 1938—1941 — subsecretar de stat pentru afacerile externe, fiind purtător de cuvînt pentru afacerile externe în Camera Comunelor; între 1941—1945 — ministru al învăţămîntului; între 1951—1955 ministru al finanţelor; în 1955 devine lord al sigiliului privat.
54. DAVID, Kelly a plecat în Elveţia la începutul anului 1960 (n. — L.B.).
55. VANSITTART, Robert (lord Vansittart) (1881—1957). Diplomat britanic. Trimis succesiv la post la Paris, Teheran, Cairo, Stockholm. Între 1920—1924 — secretar al lui Curzon; între 1928—1930 — subsecretar de stat adjunct pentru problemele externe şi prim-secretar particular al primului ministru; între 1930—1938 — subsecretar de stat permanent la Foreign Office; între 1938—1941 — prim consilier diplomatic pe lîngă Ministerul de Externe, post lipsit de importanţă.
56. HEWEL, Walter (n. ?—m. ?). Reprezentantul lui Ribbentrop pe lîngă Cartierul general al lui Hitler.
57. ASHTOH-GWATKIN, Frank Trelawney Arthur (1889—m. ?). Diplomat britanic. Participant la mai multe conferinţe internaţionale de după primul război mondial. A făcut parte din misiunea Runciman în Cehoslovacia (1938). La izbucnirea celui de-al doilea război mondial a devenit consilier politic al ministerului pentru războiul economic. În 1940 a fost numit subsecretar de stat adjunct la Foreign Office.
58. RUNCIMAN, Leslie. Fiul lui Walter Runciman, lord Runciman of Doxford, diplomat britanic (1870—1949).
59. DULLES, Allen (1893—1969). Director al C.I.A. între 1953—1961. În organele C.I.A. din momentul creării agenţiei (1947). În perioada 1942—1945 a condus Serviciul american de informaţii în Europa.
60. WELLES, Sumner (1892—1961). Diplomat american. Secretar de stat adjunct (1933—1937); subsecretar de stat (1937—1943).
61. SLOAN, Alfred P. (1875— 1966). Industriaş american. A avut un rol de conducere la „General Motors".
62. Rackett a fost asociatul lui W.R. Davis (n. — L.B.)
63. Era o minciună sfruntată (n. — L.B.).
64. O minciună la fel de mare (n. — L.B.).

65. ROOSEVELT, Franklin Delano (1882—1945). Om politic american. Membru al Partidului Democrat; preşedinte al S.U.A. (1933—1945). A iniţiat un plan de reforme („New Deal") care urmărea redresarea economiei americane zdruncinată de marea criză economică din 1929—1933 şi întărirea capitalismului de stat. În timpul celui de al doilea război mondial, s-a afirmat ca partizan al unei strînse alianţe antifasciste. A participat la Conferinţele de la Teheran (1943) şi Ialta (1945).
66. CORDELL, Hull (1871—1955). Om politic american. Secretar de stat al S.U.A. în timpul Administraţiei preşedintelui F.D. Roosevelt (1933—1944). Premiul Nobel pentru pace în 1945.
67. CIANO, Galeazzo (conte) (1903—1944). Diplomat şi om politic fascist italian. Ministru de externe (1936—1943); intrînd în divergenţă cu Mussolini, a fost condamnat şi executat.
68. Prezentat la Nürnberg de apărarea lui Hess (n. — L.B.).
69. În original, fiecare frază a lui Hess este prezentată de la aliniat, probabil datorită traducerii. În continuare vom prezenta frazele fără întrerupere (n. — L.B.).
70. ANSCHLUSS. Anexarea Austriei la 15 martie 1938 de către Germania hitleristă.
71. BEAVERBROOK, William Aitken (baron) (1879—1964). Om de afaceri şi om politic britanic. Deputat conservator în 1910; secretar particular al lui Bonar Law. În mai multe rînduri ministru; 1918 — ministru al informaţiilor; 1941 — ministru al producţiei aeronautice; 1941—1942 — ministru al aprovizionării. Lord al Sigiliului privat (1943—1945). În 1941 a condus delegaţia britanică la Conferinţa de la Moscova; a însoţit pe Churchill la Washington.
72. ROSENBERG, Alfred (1893—1946). Unul din marii criminali de război fascişti. Membru al N.S.D.A.P. din 1919. Principal teoretician al naţional-socialismului, căruia caută să-i dea „baza filozofică şi culturală", scriind lucrările „Mitul secolului XX" — 1930; „Sînge şi onoare" — 1935—1936, în care dezvoltă mitul rasismului. Redactor şef al organului central al N.S.D.A.P. — „Völkischer Beobachter". Din 1933 — şeful Oficiului de politică externă al partidului (Ausenpolitisches Amt). Din 1941 — ministru pentru teritoriile ocupate din Est. Condamnat la moarte de către Tribunalul Militar Internaţional de la Nürnberg.
73. SCHICKEDANZ (n ? — m. 1945). Adjunct al lui Alfred Rosenberg la Oficiul de politică externă al N.S.D.A.P. (Ausenpolitisches Amt). A avut un rol important în organizarea şi desfăşurarea operaţiunilor de subversiune ale celui de-al treilea Reich împotriva României. În iunie 1941, siguri de victorie în războiul pe care erau pe punctul de a-l porni împotriva U.R.S.S., Hitler şi anturajul său au făcut numiri în posturile de comisari ai Reichului pentru teritoriile ocupate. Schickedanz a fost numit comisar al Reichului pentru Caucaz. În 1945 s-a sinucis.

Dr. Leonard Bailey, chirurgul

Sala de operaţii: cinci ore de muncă

Un transplant controversat

Fetiţa cu părul castaniu şi cu ochi albaştri scîncea şi sugea biberonul ca orice copil nou-născut. Totuşi, ea nu era un copil obişnuit, ci faimoasa „Baby Fae", iar simplul fapt că trăia a declanşat un mare scandal. Apărătorii „drepturilor animalelor" s-au adunat în faţa spitalului în care era internată – Loma Linda University Medical Center –, purtînd pancarte pe care se putea citi: „Opriţi tortura". Centrala telefonică a spitalului era asaltată de apeluri furioase, şi administratorii au trimis, pentru protecţia secţiei în care era internată fetiţa, gardieni înarmaţi care ţineau în lesă cîini de pază. Chiar medici din personalul centrului medical de cercetare şi-au ridicat glasurile, criticîndu-i cu asprime pe doctorii care îngrijeau copilul.

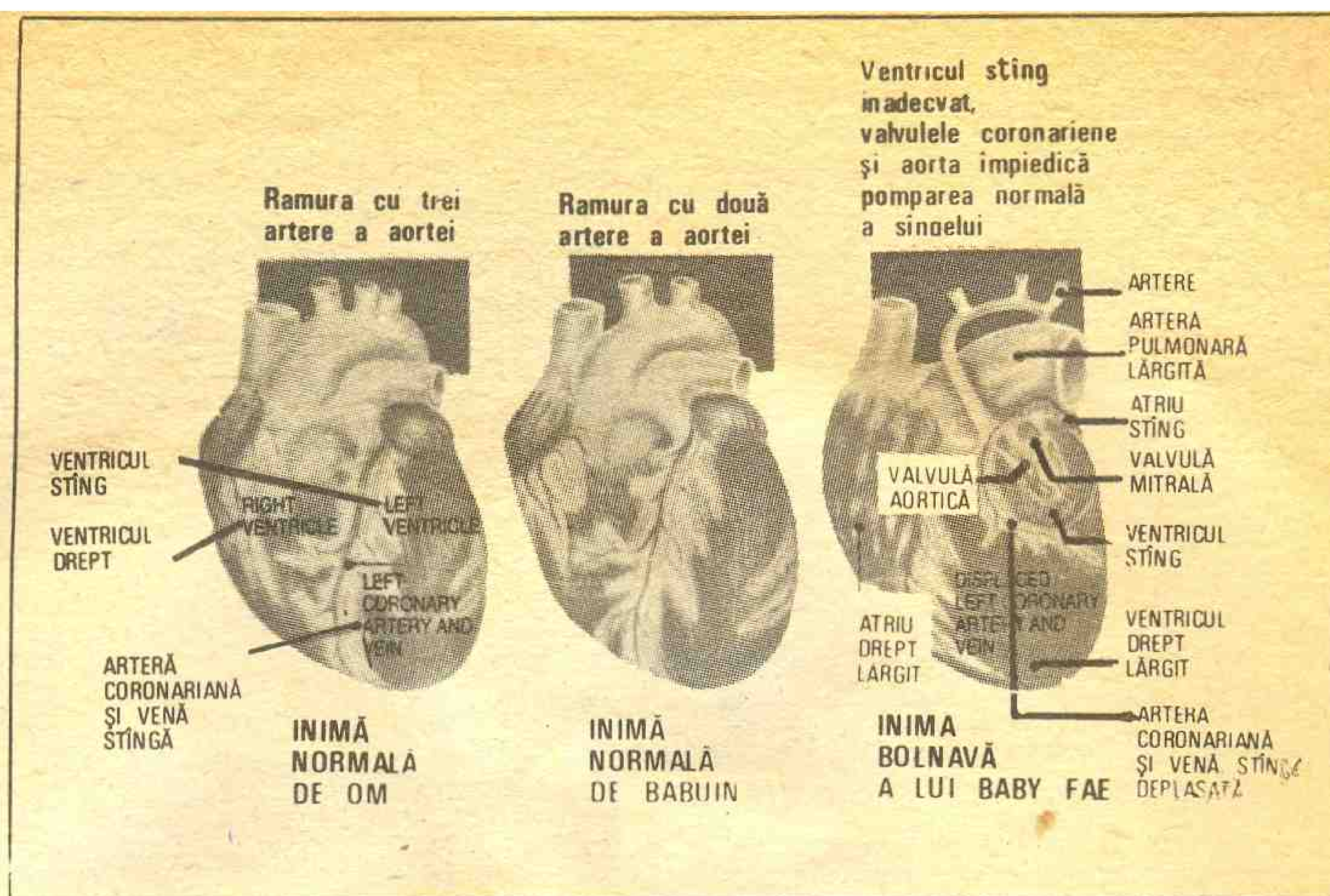
Baby Fae îşi datora supravieţuirea unui tînăr babuin, a cărui inimă continua să bată în pieptul plăpînd al fetiţei. Şi, oricît de controversată ar fi fost operaţia sau oricît de sumbre ar fi fost prognozele, un lucru rămîne în afara oricăror îndoieli: Baby Fae – scria „News Week" – a intrat în istorie ca fiind singura fiinţă care a trăit cu o inimă de la altă specie. În cele ce urmează redăm într-o adaptare proprie, cîteva secvenţe din dramaticul reportaj al experimentului Baby Fae.

Existenţa ei, care a devenit atît de celebră, a început trist, la 12 octombrie 1984, cînd fetiţa se năştea cu trei săptămîni mai devreme, într-un spital din Berstow, California. Chiar de la început, s-a observat că ceva nu era în ordine şi doctorii de la Loma Linda — centrul este situat chiar în apropierea spitalului — au confirmat că fetiţa suferea de o deformaţie congenitală a inimii, o afecţiune aproape fatală. În faţa acestei perspective părinţii au dus-o pe fetiţă la un motel. „Ei nu au dorit ca acest lucru inevitabil, moartea, să se petreacă în căminul lor" — spunea, mai tîrziu, un purtător de cuvînt al spitalului. Apoi, cînd Baby Fae a început să se lupte pentru fiecare gură de aer, părinţii au transportat-o de urgenţă la Loma Linda. Acolo, doctorul Leonard L. Bailey, şef al secţiei de chirurgie infantilă, care experimenta deja, de şapte ani, operaţii de transplant de inimă între oi şi capre, le oferă şansa disperată de a salva viaţa noului născut cu un transplant de la un babuin. Părinţii se declară de acord, insistînd asupra anonimatului, şi operaţia începe în zorii zilei de 26 octombrie.

Pînă atunci se efectuaseră doar cîteva transplante de la animal la om, şi toate se soldaseră cu eşec. Cu 20 de ani în urmă, doctorul James Hardy, de la Şcoala Medicală, a implantat inima unui cimpanzeu unui bărbat în vîrstă de 68 de ani, care a decedat, însă, după o

Baby Fae: o inimă de babuin bate, acum, în pieptul fetiţei

Legăturile inimii: într-o inimă umană normală (stînga) există trei ramuri arteriale ce pleacă din aortă. Inima de babuin (în centru) are numai două. În dreapta, inima bolnavă a micuţei Baby Fae

oră şi jumătate de la operaţie. În anul 1977, pionierul transplantelor, dr. Christian Barnard din Cape Town, a implantat o inimă de babuin lîngă inima bolnavă a unei italience de 25 de ani. Ea a supravieţuit cinci ore. În acelaşi an, Barnard a plasat, printr-o operaţie similară, inima unui cimpanzeu în corpul unui bărbat de 59 de ani. El a mai trăit 3 zile şi jumătate.

Avînd în vedere acest record descurajant, cîţiva medici s-au grăbit să critice echipa de la Loma Linda pentru noua încercare de „potrivire" a primatelor cu fiinţele umane. „Nu mi se pare că, în acest stadiu al cunoaşterii, sîntem pregătiţi să ne angajăm în transplantele inter-specii" — spunea dr. John S. Najarian, de la University of Minessota Hospitals, unul din specialiştii de frunte în transplante de organe. „Tot ce ştim este că această inimă va ceda". Obiecţiile cîtorva cercetători au avut o tentă mai personală: ei au arătat că Bailey nu mai efectuase un transplant de inimă la fiinţe umane; că nu a publicat rezultatele transplantelor experimentale inter-specii în principalele reviste de specialitate şi că nu are un suport financiar federal. Alţii s-au întrebat de ce Bailey nu a căutat un donator uman, înainte de a recurge la un babuin. Cîţiva au exprimat, de asemenea, îndoilei asupra înţelepciunii de a efectua operaţia la un organism atît de tînăr; cu trei luni înainte, chirurgi din Londra implantaseră o inimă umană unei fetiţe de 9 zile, dar ea a murit după 19 zile. „Pe mine mă îngrijorează modul în care s-a tratat problema — programarea operaţiei, publicitatea", spunea Arthur Caplan, expert în etică medicală, de la Hastings Center, din Hastings on Hudson, New York.

Exceptînd aceste întrebări, echipa de la Loma Linda a trebuit să facă faţă şi unei atitudini dezaprobatoare a publicului.

Pentru mulţi, Loma Linda era, mai curînd, un loc prea obscur pentru efectuarea unei fapte atît de îndrăzneţe. Fondat în 1906 şi situat la 60 mile est de Los Angeles, şcoala este specializată în formarea ca misionari medicali. Spitalul, de 546 paturi, primeşte pacienţi din întreaga zonă şi are o solidă reputaţie în ceea ce priveşte îngrijirea medicală şi cercetarea. Într-adevăr, unul din studiile clasice, demonstrînd legătura dintre fumat şi cancerul pulmonar, a fost efectuat la Loma Linda. Bailey, în vîrstă de 41 de ani, absolvent la Loma Linda, şi-a efectuat, timp de un an, practica de chirurg la Spitalul pentru copii bolnavi din Toronto — un spital de elită. Transplantele de inimi inter-specii au început să-l pasioneze în urmă cu un deceniu; a dezvoltat tehnici şi a efectuat experimente cu oi şi capre, practicîndu-le între reprezentanţii aceleiaşi specii şi efectuînd, apoi, transplante între ele. În ultimii 7 ani a efectuat 150 asemenea proceduri.

Motivul principal care l-a determinat pe Bailey să-şi concentreze activitate asupra „xenogrefelor" — aşa cum sînt denumite transplantele între reprezentanţi depărtaţi ai aceleiaşi specii — (vezi caseta) — îl constituie faptul că organele donate pentru transplantele la copii se găsesc în număr mult mai redus decît pentru adulţi. Bailey admite că cei mai mulţi dintre chirurgi au fost sceptici în privinţa obiectivului său neobişnuit. „Puţini au fost cei care şi-au dat seama de importanţa operaţiunii, spunea el. Oamenii nu au văzut atîţia copii murind, aşa cum am văzut eu". Doctorul Jack Provonsha, de la Loma Linda, vine în sprijinul colegului său: „Bailey a încercat să obţină audienţă. El a încercat să publice, însă procedeele sale erau atît de novatoare, încît revistele de prestigiu nu îi publicau articolele."

De fapt, Bailey publicase cel puţin 30 de articole tratînd aspecte variate ale chirurgiei coronariene infantile, dar se pare că nici unul despre xenogrefe. El a fost încurajat să continue xenogrefele datorită recentelor succese obţinute cu cyclosporina, un medicament care a revoluţionat domeniul transplantului în ultimii ani. Medicamentele obişnuite, folosite pentru prevenirea fenomenului de respingere, suprimă întregul sistem de apărare al organismului, inclusiv celulele care produc anticorpi. Ceea ce expune, în mod deosebit, pacientul la infecţii. Cyclosporina, însă tinde să atace numai acele celule care sînt implicate în respingerea ţesuturilor, neafectînd celulele albe.

Maladia fetiţei

Baby Fae se născuse cu un sindrom hipoplastic coronarian stîng, o boală care afectează 1 la 10 000 copii. Ventriculul stîng, sau compartimentul principal de pompare al inimii, nu se dezvoltase; ea avea de asemenea valvule deficitare şi aorta periculos de nedezvoltată. Cînd părinţii o aduseseră la Loma Linda, Bailey participa la o reuniune cu caracter medical, la San Francisco. La început pentru a se preveni blocarea vasului de sînge fragil dintre artera pulmonară şi aorta care permite sîngelui să circule în jurul inimii în timpul vieţii intrauterine — cînd plămînii mamei şi sistemul ei circulator alimentează cu oxigen foetusul —, doctorii i-au administrat o substanţă numită prostaglandin. În mod normal vasul de sînge mai sus

Controversata operație de la Loma Linda a avut și suporteri în rîndurile opiniei publice...

...dar și adversari, mai ales din partea cercurilor de protecție a animalelor

Dr. Thomas Starzl de la Universitatea din Pittsburg: „Eu nu cred că ei au făcut ceva iresponsabil"

amintit se închide și se atrofiază la scurt timp după naștere, cînd copilul poate respira singur. Păstrînd acest vas deschis, viața lui Baby Fae putea continua dar cu un aparat mecanic de respirat care să îi furnizeze oxigenul, ca și cum ea și-ar fi continuat viața intrauterină.

Cînd Bailey a ajuns la spital, la 19 octombrie, la miezul nopții, a comunicat părinților despre posibilitatea unui transplant de la un babuin. A menționat, de asemenea, că mai putea fi încercat și un „paliativ", și anume „procedeul Norwood". Pusă la punct de dr. William Norwood, de la Spitalul de copii din Philadelphia, operația presupune crearea unui tub între artera pulmonară și aortă, pentru a fi folosită în același mod ca și vasul de sînge. Aceasta prelungește viața cu un an și jumătate, după care se efectuează o a doua operație; chirurgul face o legătură directă între plămîni și aortă, și creează un compartiment suplimentar în partea dreaptă a inimii. Procedura Norwood nu este deloc ușoară, și doar cîțiva chirurgi o experimentaseră pînă atunci. Pentru Norwood, această operație are o rată a mortalității de 25 pînă la 33 la sută, în timp ce la alții, ea nu coboară sub 50 la sută. De fapt, Bailey o încercase doar o singură dată, și atunci copilul a murit. În fața acestor realități, părinții lui Baby Fae au ales transplantul. Ei au semnat un accept detaliat, la 22 octombrie, și au repetat semnătura după 24 de ore. Bailey și colegii săi au început cercetarea probelor luate de la șase babuini care fuseseră trimiși de la Fundația pentru cercetări biochimice din San Antonio. În final, au ales o femelă în vîrstă de 10 luni, un exemplar est-african cîntărind cu puțin peste 3,5 kg. Inima babuinului, aproximativ de mărimea unei nuci, este, structural aceeași ca și a unui copil normal, cu excepția faptului că numai două, în loc de trei, artere converg de la arcul aortic către gît și cap. Transplantul a durat cinci ore, dovedindu-se complicat numai datorită faptului că Bailey a avut dificultăți în suturarea unei inimi și a unor vase de sînge atît de mici. „Cînd inima babuinului a început să bată în pieptul lui Baby Fae, am fost copleșiți", își amintește Sandra Nehlsen—Cannarella, imunolog, de la Montefiore Medical Center — New York, care a fost prezentă la operație.

Înainte și după operație

Așa cum prevăd legile guvernului federal american, Bailey a trebuit să obțină aprobarea de la Comisia de revizie instituțională de la Loma Linda înainte de a pune în practică rezultatele de laborator. El a cerut aprobarea acestui comitet, format din 23 de membri, în august anul trecut. La 24 octombrie, după ce Baby Fae a fost internată, comisia și-a dat acordul final, specificînd că Bailey trebuie să opereze numai nou-născuți, întrucît se presupune că sistemul lor imunologic este mai puțin dezvoltat decît cel al adulților și, de aceea, respingerea unui organ s-ar face mai greu. Ei au spus că Bailey putea să efectueze cinci

Învingînd bariere

Transplantînd o inimă de babuin unei fetiţe reprezintă ultimul şi cel mai dramatic exemplu de a pune organele unui animal în serviciul unui om. În cea mai mare parte a secolului, înainte ca Baby Fae să devină un caz în istoria medicinei, chirurgii au încercat să învingă bariera dintre specii. Succesul lor nu a fost copleşitor, dar ei au găsit dovezi că această barieră nu este de neînvins.

Chirurgii foloseau, oricum, animalele pentru experienţe medicale. Catgut-ul (de fapt, intestine de oaie) este folosit pentru suturi chirurgicale. Pielea de porc poate folosi pentru grefe temporare la victimele arsurilor. Tendoane şi oase de vacă sînt frecvent utilizate să înlocuiască pe cele distruse în accidente. Şi inimile umane au beneficiat de pe urma „împrumuturilor" de la animale. Petice tăiate din pericardul vacii, membrana care înconjoară inima, sînt folosite pentru a repara valvulele umane. Valvulele inimii de porc, procurate de la abatoare, sînt preferate celor sintetice, în chirurgia valvulelor aortice la pacienţii în vîrstă. Ele au fost implantate la aproximativ 100 000 pacienţi, începînd cu anul 1970.

Transplanturile complete de organe între specii sînt încă o raritate. Acestea se împart în trei categorii: homogrefe, între aceleaşi specii; heterogrefe, între specii apropiate, precum cîinele şi lupul, şi xenogrefe, între specii care sînt depărtate. Baby Fae a primit o xenogrefă.

Asemenea operaţii prezintă cel mai mare pericol de respingere, dar chirurgii au apelat deseori la xenogrefe în timpul cercetărilor. Aproape o jumătate de duzină de pacienţi au primit rinichi de la porc, capră, miel sau un primat non-uman în prima parte a acestui secol, înainte ca transplantele de la donatori umani să fie dezvoltate. Organele nu au funcţionat niciodată, şi chirurgii au abandonat eforturile. Interesul a crescut în 1960, cînd doi chirurgi au început un studiu mai sofisticat al transplantului de rinichi de la animale la oameni. Dr. Keith Reemtsma, pe atunci la Universitatea Tulane, a transplantat rinichi de cimpanzeu la şase pacienţi, iar dr. Thomas Starzl, pe atunci la Universitatea din Colorado, a plasat rinichi de babuini în alţii şase. Deşi cele 12 transplante au încetat, după un timp, să funcţioneze, ele au fost „surprinzător de durabile" – spune Starzl. Rinichii de babuin au funcţionat două luni; un rinichi de cimpanzeu a funcţionat nouă luni, pînă ce pacientul a murit din cauza infecţiei. Şi Starzl şi Reemtsma au abandonat eforturile privind transplante de la animal la om. Dar ei, împreună cu alţi cîţiva cercetători, continuă să investigheze transplantele între animale ale diferitelor specii, pentru a studia rezistenţa imunologică. În general, experimentele au relevat un fapt: compatibilitatea este determinată de grupa sanguină, reacţiile celulare şi tipul de ţesuturi. Cu cît ele se potrivesc mai bine, cu atît mai mare este şansa ca un organ transplantat de la unul să fie suportat de către celălalt. Pe baza acestor criterii, cimpanzeul este privit ca fiind ruda cea mai apropiată, urmat de alte maimuţe mari (gorile şi urangutani).

Babuinii – potenţiali donatori de inimi pentru oameni?

Luînd în considerare statutul evoluţionar al babuinilor, se constată ca aceştia nu sînt cîtuşi de puţin donatori de neglijat pentru oameni. Speciile au „arhitecturi" organice asemănătoare şi cîteva grupe sanguine comune – A, B şi AB. În cîteva ocazii, babuinii au acţionat ca un complement al omului. În 1968, dr. Joseph Fortner, din New York, a conectat sistemul circulator al unei femei de 21 de ani, care murea din cauza cancerului la ficat, la cel al unui babuin. Timp de 8 ore, sîngele femeii a trecut prin ficatul babuinului, permiţînd organului bolnav să se dezintoxice şi să se regenereze. Neobişnuita procedură a prelungit viaţa femeii cu şapte săptămîni.

În afara faptului că sînt utili medicinei, babuinii se găsesc în număr foarte mare. În timp ce marile maimuţe sînt periclitate, babuinii din Africa şi sudul Peninsulei Arabice sînt atît de numeroşi, încît sînt vînaţi, în multe zone, intensiv. Mai mult decît atît, babuinii sînt acum crescuţi pentru cercetări în Statele Unite. În San Antonio, Fundaţia pentru cercetări biomedicale are o colonie de 2 500 de exemplare. Aproximativ 200 de animale pe an sînt trimise de aici către 25 de centre de cercetări. Inima unui astfel de babuin a fost transplantată lui Baby Fae.

asemenea transplante de la babuini. Comisia a fost convinsă, în luarea acestei decizii, de declaraţia lui Nehlsen—Cannarella, care a spus că ţesuturile de la un babuin şi acest nou-născut erau „extrem de compatibile".

Aşa cum s-a dovedit apoi, Baby Fae ar fi putut primi o inimă de om, dacă echipa lui Bailey ar fi căutat una. Agenţia regională de procurări de organe din Los Angeles fusese informată despre un copil de două luni care murise subit şi ale cărui organe erau disponibile. Dar, în acel moment, transplantul de la babuin era deja în desfăşurare, a spus purtătorul de cuvînt de la Loma Linda. Mai mult decît atît, ei au remarcat că inima ar putea să fie prea mare pentru copilul plăpînd. Şi, în orice caz, Comisia de la Loma Linda nu a aprobat niciodată un program de transplanturi cu inimi umane. Cînd ştirea despre operaţie a fost transmisă, ea a produs senzaţie în toată lumea. Etica şi corectitudinea procedurii au fost dezbătute la televiziunea americană, începînd cu „Ştirile dimineţii", ale lui CBS, şi terminînd cu emisiunea ABC, „Ultima oră".

Cîteva ziare centrale au inserat opinii precaute. „Scopul medicinei este să reducă suferinţa şi să prezerve viaţa", scria un editorial din „Los Angeles Times". Cazul „Baby Fae se află la limitele acestui scop". Pentru mulţi, aceasta părea un sentiment potrivit. Însă Michael Fox, de la biroul naţional al Societăţii umane din Washington, întreba dacă este oare potivit „să punem pe animale povara suferinţelor noastre şi a celor dragi". Pe de altă parte, Leroy Walters, director al centrului pentru bioetică de la Universitatea Kennedy, remarca aspectul că „atît riscurile, cît şi beneficiile unui pacient trebuie analizate".

Chiar dacă Baby Fae şi-a ameliorat starea în timpul primei săptămîni post-operatorii, mulţi experţi în transplante au rămas sceptici. Dr. Randall E. Morris, de la Stanford, punea sub semnul întrebării afirmaţia că un nou-născut respinge mai greu un organ. „Marea parte a sistemului imunologic este deja dezvoltată în momentul naşterii", spune dr. Morris. Dr. Marvin Garovoy, din echipa de transplante a Universităţii California, San Francisco, era de părere că nimeni nu ştie

cît de bine, sau rău poate reacţiona un nou-născut la cyclosporină. Chiar la adulţi, spunea el, dozajul este foarte limitat: o doză prea mică duce la respingere, iar una prea mare afectează rinichii. Alţi cercetători argumentează că progresul post-operatoriu „remarcabil" al lui Baby Fay poate fi înşelător; dacă survine o criză de respingere, aceasta nu poate fi aşteptată mai curînd de o săptămînă. Cu toate acestea, alţii s-au arătat foarte entuziasmaţi de operaţie, în special cei care lucrează în acest domeniu. „Eu nu cred că ei au făcut ceva iresponsabil", spunea dr. Thomas E. Starzl, de la facultatea de medicină de la Universitatea din Pittsburgh, care a încercat transplante de rinichi de babuin la om, în anul 1960, şi este recunoscut, acum, ca o somitate în materie de transplante de ficat. „Problema este dacă aceste progrese obţinute în domeniul medicamentelor împotriva respingerii vor permite o prelungire a supravieţuirii". „Noi sîntem martorii istoriei medicinei în fiecare zi trăită de acest copil", spunea, la rîndul său, dr. James Hardy, care a efectuat primul transplant de inimă de primate. „Nu cred că cei care sînt în afara domeniului transplantelor pot aprecia ceea ce înseamnă această operaţie pentru cercetare". Totuşi cîţiva „din afară" au aprobat aceasta. „Dacă fetiţa reuşeşte să treacă prin asta, vom spune că ei sînt eroi", afirma dr. Aldo Castaneda, chirurg la Centrul medical al spitalului de copii din Boston, care foloseşte o variantă proprie a procedeului Norwood la copii ca Baby Fae. „Uneori progresul este făcut de un chirurg îndrăzneţ". În această remarcă se ascunde, implicit, speranţa că, într-o zi, xenogrefele vor fi substituite altor organe, precum rinichii, şi vor ajuta la soluţionarea problemei pe care o reprezintă procurarea de donatori umani.

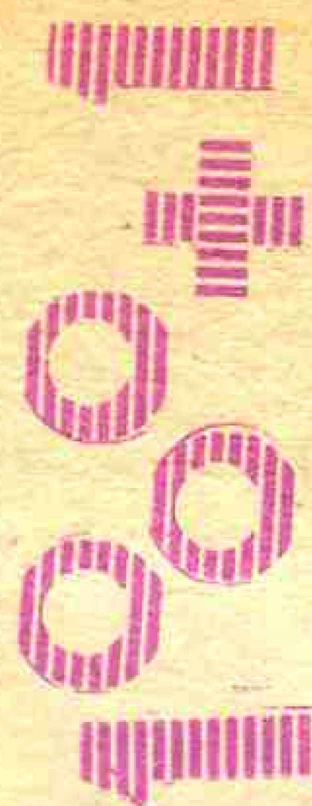
Epilog

Ce ar fi rezervat viitorul lui Baby Fae? Dacă inima de babuin nu reuşeşte să ţină pasul cu dezvoltarea ei, fetiţa va avea nevoie de un alt transplant — se afirma în cercurile medicale. „Inima răspunde la sarcini prin contracţii ale muşchilor şi expansiuni", remarcă dr. David B. Hinshaw de la Loma Linda; inimile alergătorilor, de exemplu, îşi modifică foarte mult volumul în funcţie de cerinţele exerciţiilor. Hinshaw respingea afirmaţia celor care spun că acest copil va fi altfel decît ceilalţi, dacă creşte cu o inimă de animal. „Inima este o pompă şi nu sediul personalităţii sau al sufletului", spune el. „Eu socotesc că va fi o fetiţă normală" — era el de părere.

După operaţie, Baby Fae se comporta la fel ca oricare nou-născut. Între două injecţii intravenoase cu glucoză şi cyclosporină care îi erau administrate în leagănul „încălzit" de la maternitate, ea golea sticluţe cu preparate îmbogăţite pentru nou-născuţi. A pierdut cam 250 gr. din greutatea de la naştere — datorită pierderii excesive de lichide —, şi reclama zgomotos ori de cîte ori i se părea că nu primeşte destulă mîncare. Dar, cînd mama ei o ridica din pătuţul încălzit şi o legăna, plînsul se schimba într-un gîngurit mulţumit. Mama purta o mască sterilă, mănuşi şi halat. Imaginea lor era tot atît de veche şi de normală, ca naşterea în sine.

Baby Fae nu mai trăieşte. Ea a supravieţuit operaţiei 21 zile, decesul (16 noiembrie 1984), datorîndu-se funcţionării defectuoase a rinichilor, asociată cu un ritm cardiac instabil. Scurta sa viaţă întoarce, poate, o pagină nouă în istoria medicinei, lăsînd deschisă uşa speranţei pentru atîţia alţi suferinzi.

Traducere şi adaptare de Adrian Dascălu

50 de coroane...

Un supraveghetor la metroul din Praga l-a amendat cu 50 de coroane pe un tînăr care şi-a sărutat prietena pe scara rulantă a staţiei – scria, în martie, cotidianul „Mlada Fronta". Tînărul a contestat măsura luată, dar supraveghetorul şi-a susţinut, în acest fel, punctul de vedere în faţa superiorilor săi: „Pentru a săruta, unul din cei doi îndrăgostiţi trebuie să-şi întoarcă spatele spre sensul de mers al scării mecanice, ceea ce este interzis".

Newman

Celebrul actor american, Paul Newman, al cărui fiu a murit în 1978 în urma unei supradoze de droguri, a donat 1,2 milioane de dolari Universităţii din California de sud pentru un centru de cercetări consacrat prevenirii consumului de droguri. Fondurile vor fi furnizate, în special, fundaţiei Scott Newman, creată de marele actor în urma decesului fiului său în vîrstă de 28 de ani. „Prevenirea este mult mai eficace decît reabilitarea", a subliniat Newman.

UNICORN? Circul Barnum şi Bailey a făcut senzaţie la New York prezentînd... un unicorn viu. Animal fabulos, unicornul sau licornul a determinat multe legende, începînd cu antichitatea, şi a rămas un simbol al purităţii şi, totodată, al puterii. Dar el există? Practic, totalitatea experţilor susţin că nu. La fel s-a întîmplat şi la New York, deşi responsabilii circului susţin că unicornul ar fi apărut „în mod magic, la o reprezentaţie la Houston, în iulie 1984". Societatea americană pentru prevenirea cruzimii faţă de animale susţine că nu este vorba decît de un ţap căruia i s-a făcut o operaţie chirurgicală, implantîndu-i-se un corn în frunte, fapt care poate fi dovedit. Alte instituţii de cercetare au făcut declaraţii asemănătoare

La 40 de ani de la Marea Victorie asupra fascismului, ceea ce, eufemistic, s-au numit „umbrele trecutului" sînt, astăzi, mai prezente și active ca oricînd într-o lume occidentală în care mulți, inclusiv responsabili politici, par să nu-și mai amintească de dictonul pe cît de inspirat, pe atît de adevărat: „cine uită lecțiile istoriei riscă să o repete". Fenomenul neofascismului e o dimensiune agravantă și profund nocivă a realității capitaliste; nu e vorba numai de o nefastă poluare a conștiințelor, de o abilă exploatare a crizei economice și de sistem, ci, totodată, de un atac — insidios, dar și direct — asupra instituțiilor democratice. Numeroase mărturii luminează structurile subterane ale fenomenului neofascist, legăturile sale internaționale, implicațiile social-politice, rigoarea unei organizări căreia timpul și toleranța i-au permis să atingă performanțe de eficacitate, însîngerînd cronica vieții politice occidentale. „Orchestra neagră"*, din care reproducem și comentăm largi fragmente, este o lucrare elocventă prin dezvăluirea — pe bază de documente — a ramificațiilor mai mult sau mai puțin obscure ale realității neofasciste, a metodelor de implantare în societate a unui fenomen care e departe de a fi marginal, așa cum susține o condamnabilă apreciere a unora dintre exegeții occidentali. De la recuzita de idei fasciste, unele „renovate", altele preluate ca atare, pînă la „strategia tensiunii" a „destabilizării" este — demonstrează autorul — un pas. Un pas de mult făcut pe terenul violenței, al terorismului național și internațional. Revelatoare, datele oferite reprezintă, prin ele însele, un serios avertisment, un lucid apel la mobilizarea tuturor forțelor democratice, progresiste în lupta pentru lichidarea definitivă a acestui fenomen, în numele justiției, al libertății și păcii.

---

* Fréderic Laurent, „L'orchestre noir", 1978, Edition Stock

Orchestra neagră

Milano, vineri 12 decembrie 1969. Înaintea închiderii magazinelor, pentru week-end, numeroși sînt cei ce se grăbesc spre băncile din centrul orașului. O mulțime densă în piața Domului, sub arcadele galeriei Vittorio-Emmanuel...

Orele 16,37. Doi pași mai încolo, în Piazza Fontana, o violentă explozie: o bombă a devastat holul Băncii agriculturii. Bilanțul este cumplit: 16 morți și 88 răniți.

Cîteva minute mai devreme, la o distanță de cincizeci de metri, în Piața Scala din Milano, un funcționar al Băncii comerciale italiene găsise, lîngă ascensor, o servietă neagră conținînd o casetă metalică: o altă bombă. Din fericire, sistemul de declanșare a exploziei n-a funcționat.

Orele 16,55. La Roma, o bombă explodează în pasajul subteran de la Banco Nazionale del Lavoro, care leagă intrarea din Via Veneto de cea din via San Basilio. 13 răniți.

Orele 17,22 și 17,30. Tot la Roma, două noi bombe explodează. Una se afla în fața Monumentului eroului necunoscut, cealaltă la intrarea Muzeului Risorgimento-ului, în Piazza Venezia. Patru răniți.

În mai puțin de o oră, patru atentate la Roma și Milano se soldează cu 16 morți și aproape 110 răniți. Primii anchetatori n-au nici umbră de îndoială: „Aceste atentate cu bombe, plasate la aceeași oră, în aceeași zi, împotriva unor obiective, în mare parte, identice, nu pot fi atribuite decît unor persoane în strîns contact".

Poliția deține un indiciu important: bomba care n-a explodat și accesoriile ei, servieta neagră din imitație de piele, caseta metalică ce conținea explozibil și un cronometru-detonator de fabricație germană.

Ancheta începe totuși printr-o inexplicabilă decizie: în loc să fie dezamorsată, bomba este îngropată în curtea interioară a băncii și artificierii o fac să explodeze. Este, astfel, distrusă și semnătura criminalilor. E adevărat că poliția nu mai avea nevoie de ea: își alesese deja vinovații. La orele 22,30, ministerul de interne adresează tuturor comisariatelor de poliție și comandamentelor de carabinieri comunicatul următor: „În ce privește evenimentele de azi, ministerul cere ca, pînă la noi ordine, nici o inițiativă să nu fie luată". Cei doi oameni însărcinați cu ancheta, judecătorul de instrucție Antonio Amati și co-

Orchestra neagra

misarul de poliţie Luigi Calabresi, n-au nici o îndoială: atentatele sînt „opera anarhiştilor".

Urmează primele arestări. La o oră şi jumătate după dramă, sînt arestaţi trei anarhişti. La prefectura de poliţie sînt interogaţi de comisarul Calabresi, ce nu pare interesat decît de o singură persoană: Pietro Valpreda, anarhist şi, de profesie, dansator. Deşi numele acestuia n-a apărut niciodată în vreo afacere criminală, comisarul îi întreabă pe cei trei: „De ce îi permiteţi unui nebun sîngeros ca Valpreda să vă frecventeze cercul?"

De ce această ură împotriva lui Valpreda? Desigur, poliţiştii milanezi au logica lor. Pentru a justifica graba cu care i-a acuzat pe anarhişti, ei fac referiri la un atentat anterior: cele două bombe ce au explodat, la 25 aprilie, una în pavilionul Fiat din Tîrgul de la Milano, cealaltă în faţa ghişeului de schimb valutar din gara centrală, atentate soldate, ca prin miracol, doar cu cîţiva răniţi. Cincisprezece anarhişti - între care unii prieteni ai lui Valpreda - fuseseră imediat arestaţi. Or, aşa cum declară comisarul Calabresi ziarului „La Stampa", „aceste atentate prezentau caracteristici identice cu cele de la 12 decembrie".

În orele ce au urmat atentatelor de la 12 decembrie, au loc percheziţii la sediul tuturor organizaţiilor de extremă stînga. Cîteva organizaţii de extremă dreaptă sînt şi ele vizitate, dar fără prea mare convingere, atîta timp cît cercetările ocolesc „Ordine Nuovo" şi „Avanguardia Nazionale", cele mai importante dintre aceste organizaţii. Presa nu întîrzie să fie de partea anchetatorilor. Chiar de a doua zi, ca şi cînd ar fi fost pregătită dinainte, începe o incredibilă campanie contra grupărilor de extrema stîngă. Cotidienele se dezlănţuie şi informaţiile cele mai neverosimile circulă.

Această rapidă - şi neargumentată - orientare trădează o mentalitate mai veche, de obîrşie net conservatoare, conform căreia „pericolul vine de la stînga". Cum se va vedea, pe chiar acest teren au mizat forţele neofasciste, desfăşurîndu-şi, multă vreme nestingherite, acţiunile criminale. Dar să nu anticipăm...

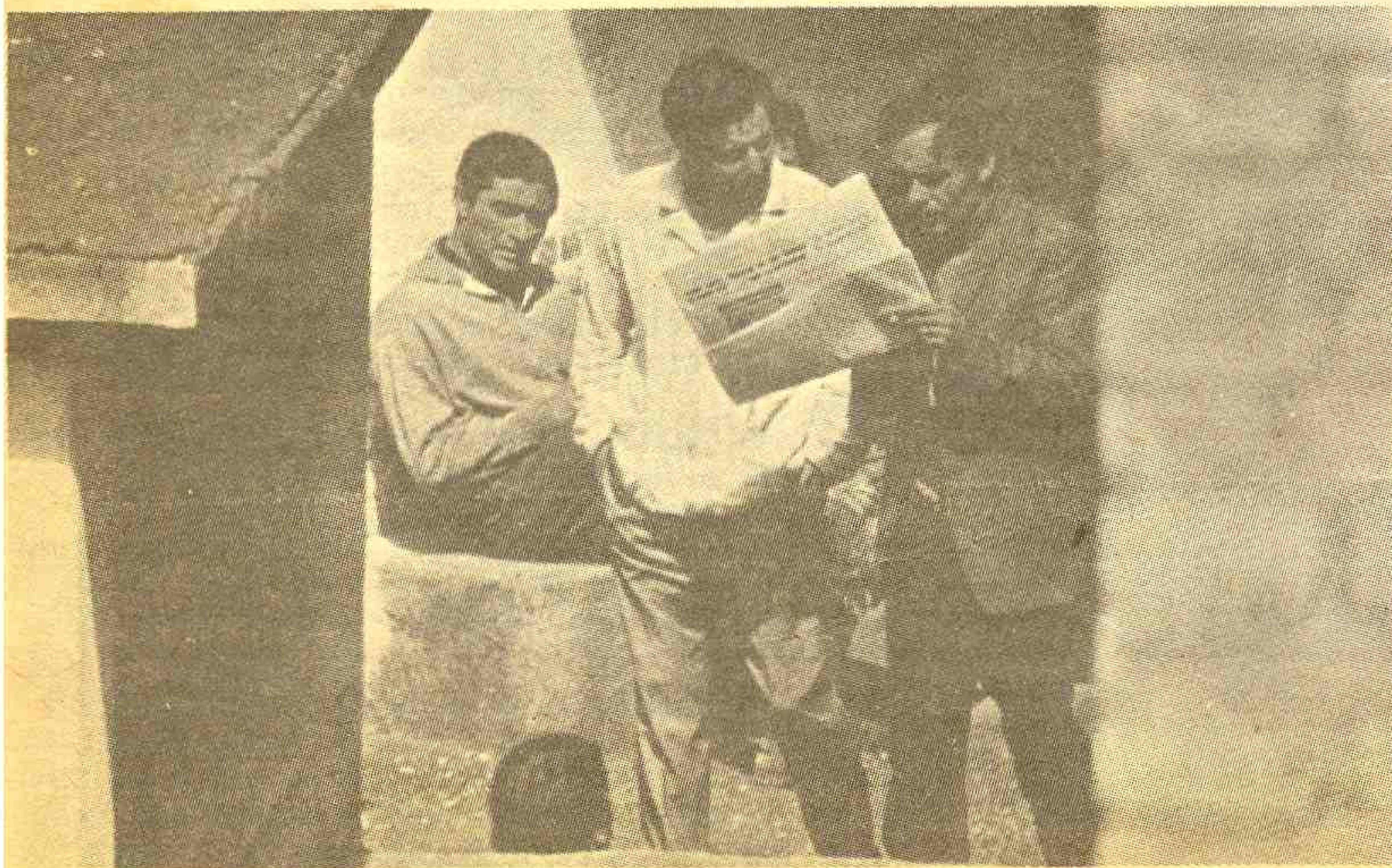
Ancheta e de o rapiditate uimitoare: în trei zile, sînt arestate zece persoane asupra cărora - declară poliţiştii - „apasă grave bănuieli". Toţi sînt anarhişti. Între ei, Giovanni Arico, Anelise Borth, Angelo Casile, Roberto Mander, Emilio Borghese, Mario Merlino, Giuseppe Pinetti şi Pietro Valpreda. Împotriva acestuia din urmă, acuzaţiile sînt precise, teribile. Se prezintă şi un martor care declară că Valpreda a pus bomba de la Banca agriculturii. Acest martor, Cornelio Rolandi, este un şofer de taxi care, cîteva minute înaintea dramei, a condus la bancă un bărbat purtînd o servietă neagră. Aşa cum va declara avocatul lui Valpreda, Rolandi n-a avut nici o dificultate în indentificarea clientului său: şeful poliţiei din Milano i-a arătat o fotografie a anarhistului, spunîndu-i că este vorba de omul pe care „trebuia" să-l recunoască!.

Ciudat acest şofer de taxi, Rolandi: alcoolic, informator al poliţiei, membru al mai multor partide, de cele mai diverse orientări. Are şi sănătatea fragilă: moare, anul următor, în urma unei „pneumonii galopante, fără febră". Prevăzători, magistraţii îl puseseră să semneze o depoziţie scrisă, valabilă - potrivit dreptului italian - în caz de deces înaintea procesului"

Aşadar, pentru poliţiştii italieni, în afară de cea anarhistă, nici o altă pistă nu merită a fi luată în consideraţie.

Misteriosul Domn P...

Şi totuşi, duminică 7 decembrie (cinci zile înaintea atentatului), ziarul londonez „Observer" publicase un uimitor document, a cărui autenticitate fusese confirmată de un înalt funcţionar al serviciilor secrete britanice. Este vorba de un „raport asupra situaţiei italiene", redactat de un agent secret grec în Italia, pe care „guvernul coloneilor" de la Atena îl transmisese ambasadorului său la Roma. Aşa cum explică scrisoarea ce însoţeşte raportul, „veţi vedea că situaţia din Italia prezintă pentru noi un mare interes şi dovedeşte că evenimentele evoluează într-un sens favorabil pentru revoluţia naţională. Excelenţa Sa, primul ministru, notează că eforturile dificile depuse de multă vreme în Italia de către guvernul naţional grec încep să dea roade". Scrisoarea este datată 15 mai 1969, adică mai puţin de trei săptămîni după atentatele împotriva gării centrale şi a pavilionului Fiat din Tîrgul de la Milano.

Reporterii revistei „L'Europeo" reuşesc performanţa de a-l fotografia pe Valpreda (cu ziarul în mînă) în curtea închisorii „Regina Coeli" din Roma. Fotografia a fost făcută în aprilie 1970, la patru luni după masacrul din Piazza Fontana

Raportul însuşi este redactat pe baza informaţiilor furnizate de un misterios Domn P, un italian despre care aflăm că, după o vizită la Atena, „a fost extrem de fascinat - sînt propriile sale cuvinte - de personalitatea primului ministru grec" (G. Papadopoulos, şeful regimului dictatorial grec din vremea aceea). Raportul este lipsit de ambiguitate: însărcinat să sondeze armata şi jandarmeria (carabinieri) asupra posibilităţii de succes a unei „revoluţii naţionale" (adică a loviturii de stat în stilul celei a coloneilor din Grecia), Domnul P „a lăsat să se înţeleagă că majoritatea sugestiilor sale au fost acceptate. Singurul dezacord priveşte fixarea precisă a datelor acţiunii".

Conspiratorii au chiar şi un plan: „Efortul de organizare trebuie să înceapă cu armata, iată ceea ce reiese din întîlnirea dintre Domnul P şi reprezentanţii forţelor armate italiene. Este cert că metodele folosite de armata greacă au dus la rezultate satisfăcătoare. Ele au fost, prin urmare, acceptate ca bază de acţiune pentru Italia". Totuşi, apreciază raportul, ar putea apărea cîteva probleme, căci „armata italiană n-are tradiţia armatei greceşti în crearea de organizaţii secrete".

Printre carabinieri, Domnul P pare să fi suscitat mult interes: „Rolul jucat de poliţia militară greacă în pregătirea «revoluţiei» i-a impresionat în mod deosebit". Domnul P are, după cît se pare, prieteni influenţi: „În rîndul carabinierilor trebuie acţionat astfel, încît comandamentul suprem să fie în măsură să dea ordine la toate nivelurile, chiar şi la cele mai de jos". Abordînd, în sfîrşit, problema acţiunilor concrete, raportul e de o precizie înspăimîntătoare: „Acţiunile ce trebuiau realizate anterior n-au putut fi duse la capăt înainte de 30 aprilie. Am fost obligaţi să ne modificăm planurile din cauza imposibilităţii de a avea acces la pavilionul Fiat. Cele două acţiuni au avut un efect notabil".

Dacă şi-ar fi dat osteneala să ancheteze asupra revelaţiilor lui „Observer", poliţiştii milanezi s-ar fi putut interesa măcar asupra identităţii Domnului P. Cele cîteva detalii din raport nu puteau să nu le îndrepte atenţia şi curiozitatea spre cunoscutul lider al unei organizaţii neonaziste, recent intrat în rîndurile mai „moderate" ale M.S.I., şi ale cărui frecvente călătorii la Atena erau bine cunoscute.

...În seara de 15 decembrie, un tînăr profesor din Treviso, Guido Lorenzon, secretar al secţiei democrat-creştine, se prezintă la un avocat din oraş, declarîndu-i că este la curent cu anumite evenimente ce ar avea o legătură cu atentatele de la 12 decembrie. Lorenzon este încordat, nervos, căci ştie că-şi trădează un prieten vechi, editorul Giovanni Ventura. Două zile mai devreme, după reîntoarcerea lui Ventura de la Roma, a doua zi după explozii, au avut o conversaţie care, de atunci, îl obsedează: informaţiile lui Ventura asupra atentatelor din ajun erau prea precise pentru ca acesta să fie total străin de masacru.

De altfel, Ventura îi vorbise, în cursul altor conversaţii, de faptul că face parte dintr-o organizaţie clandestină ce pregătea o lovitură de stat vizînd instaurarea unui regim inspirat după Republica de la Salo[1]. Pînă acum, prietenia lor a fost mai puternică, şi Lorenzon a tăcut. Dar, după masacrul de la Milano, tăcerea nu mai e posibilă, căci a înţeles că Ventura pregăteşte noi atentate ucigaşe.

În prezenţa avocatului, Lorenzon repetă, a doua zi - adică exact în ziua în care, la Milano, Rolandi „îl recunoaşte" pe Valpreda - mărturia sa, în faţa unui magistrat din Treviso, procurorul Pietro Calogero. Face un raport detaliat asupra tuturor conversaţiilor pe care le-a avut în ultimele luni cu prietenul său Ventura. Lorenzon este interogat cîteva zile în şir. Magistratul consideră declaraţiile tînărului profesor destul de importante pentru a justifica deschiderea unei anchete privind activităţile editorului Ventura şi ale prietenilor săi. Cu ajutorul lui Lorenzon, care continuă să-l frecventeze pe editor, magistratul va stabili în cîteva săptămîni o serie de capete de acuzare solide contra lui Ventura şi a unuia din prietenii săi, Franco Freda, un avocat din Padova, cunoscut în regiune pentru opiniile sale neonaziste.

Procurorul Vittorio Occorsio s-a ocupat în special de procesele împotriva neofasciştilor. Avea să fie asasinat la 10 iulie 1976, la locul crimei găsindu-se un manifest purtînd semnătura „Ordine Nuovo"

Afacerea fiind considerată de resortul procuraturii din Roma, judecătorul din Treviso le trimite procurorului Occorsio şi judecătorului Cudillo copia tuturor actelor de procedură pe care le stabilise. Dar, în ciuda faptelor descoperite de colegul lor, magistraţii romani, urmînd exemplul poliţiştilor milanezi, au ales pista anarhistă de stînga. Decid să întrerupă ancheta asupra „pistei Ventura", considerînd că acuzaţiile lui Lorenzon sînt lipsite de fundament şi că nu există nici un element care să ateste că editorul ar fi amestecat, „chiar şi marginal", în atentatele de la 12 decembrie 1969.

Iată însă că, la 17 decembrie, un birou de contraspionaj italian (S.I.O.) primeşte de la un informator o serie de detalii în legătură cu faptul că „Mario Merlino a fost autorul atentatului contra Monumentului eroului necunoscut (Altare della patria), că primise ordine de la liderul fascist Stefano Delle Chiaie care, la rîndul său, primise ordine de la un anume Y. Guérin-Sérac, directorul Agenţiei «Aginter-Presse» din Lisabona, care îl utiliza pe un anume Robert Leroy, cetăţean francez". Merlino şi Delle Chiaie, precizează informatorul, „ar fi comis atentatele pentru a îndrepta atenţia autorităţilor asupra altor mişcări".

Aceste informaţii au fost imediat transmise anchetatorilor de la Milano. Ele vor rămîne în sertarele acestora pînă în iunie 1973, în timp ce anarhistul Valpreda şi cei doi camarazi ai săi vor sta în închisoare pînă la 29 decembrie 1972.

Fişele de la „Aginter-Presse"

La 25 aprilie 1974, Portugalia scutură, în sfîrşit, jugul unei jumătăţi de secol de fascism. La 23 mai,

Orchestra neagră

la Lisabona, un comando de pușcași marini, sub comanda locotenentului Matos Moniz, irumpe în localurile unei agenții de presă pe Rua das Pracas, nr. 13, o străduță liniștită din cartierul Bairro da Lapa. În ajun, un funcționar al PIDE-DGS, fosta poliție politică a regimului salazarist, interogat la fortul Caxias de ofițeri ai Mișcării Forțelor Armate, revelase că „o centrală de informații lucrînd pentru PIDE" se ascundea sub identitatea agenției „Aginter-Presse".

Pentru a pătrunde în agenție, pușcașii marini au trebuit să forțeze o ușă blindată, dotată cu încuietori de securitate. Tot cartierul e de față, vînătoarea torționarilor PIDE mobilizează populația, zvonul se răspîndește: „Sînt tipi de la PIDE care se ascund înăuntru". Cîteva zeci de persoane încercuiesc imobilul. Dar, în localurile agenției nu se află decît un singur om: Joachim Simoes. Nu știe mare lucru, activitatea în cadrul agenției a fost părăsită de cîteva luni. „Orele trec, și eu nu fac nimic – îi explică locotenentului Moniz –, nu văd niciodată pe nimeni, rolul meu constă în a răspunde la telefon și a primi corespondența"... De la 25 aprilie, telefoanele au sunat mai rar, apoi au încetat. Simoes vine doar să ridice corespondența.

Birourile agenției sînt situate la subsol, într-un modest apartament de patru camere. Prima, care servea drept sală de redacție, are o bibliotecă, cîteva birouri și mașini de scris. În alte două camere sînt arhivele. Ultima sală este un laborator pentru fabricarea de microfilme. Totul e în ordine, hîrtiile sînt aranjate pe birouri. Nimic ce ar arăta că cineva a fugit cu grabă. Parcă munca s-ar fi încheiat în ajun. Percheziționînd apartamentul, comando-ul face, însă, cîteva descoperiri stupefiante: laboratorul foto este, în realitate, o oficină de fabricare și imprimare de false documente franceze, spaniole și portugheze: pașapoarte, buletine de identitate, cărți de presă, de poliție, permise de conducere, atestări de asigurări etc. Există și o impresionantă colecție de vize ale principalelor frontiere europene, precum și ștampile permițînd autentificarea documentelor false. Sînt, mai ales, sigilii franceze ale prefecturii de poliție din Paris, ale prefecturilor departamentale, ale jandarmeriei naționale, regiunilor militare. Există și o serie de specimene de semnături ale unor diplomați și ofițeri superiori francezi.

Joachim Simoes nu i-a mai văzut pe proprietarii agenției, doi francezi, de cîteva luni. Unul din patroni, Jean Vallentin, „a părăsit Lisabona în urmă cu șase luni și a plecat în Franța"; în ce-l privește pe proprietar, Guérin-Sérac, ultima oară l-a văzut cu două luni în urmă. În cursul ultimului an, cei doi frecventaseră rar agenția. Guérin-Sérac venea cîteva zile pe lună pentru afaceri curente. Potrivit lui Joachim Simoes, acesta s-ar afla în Salvador, unde, de altfel, îi și trimite corespondența.

Continuînd percheziția, pușcașii marini portughezi se arată interesați de arhive. Acestea sînt constituite din documente, tăieturi de presă și microfilme, totul aranjat într-o perfectă ordine în clasoare repartizate pe continente și țări: America de Sud, Africa, Franța, Italia, R.F.G. etc. Toate aceste documente și „note confidențiale" sînt în franceză.

Contabilitatea agenției, redactată într-un stil laconic, dă puține indicații: lungi coloane de nume, aproape toate franțuzești, urmate de sume în franci. La prima privire, nimic suspect, doar că volumul „tranzacțiilor" este prea ridicat pentru o „întreprindere" ce vegetează de cîteva luni.

Printre toate aceste arhive, locotenentul Moniz descoperă mai multe fișe: o listă a abonaților la publicațiile agenției, o listă a funcționarilor și colaboratorilor și o a treia fișă, extrem de misterioasă, marcată cu sigla „Ordine și Tradiție". Fișele individuale au un curriculum vitae precis al fiecărui militant și specificarea „ideilor sale politice": „fascist", „naționalist anticomunist" etc. Figurează și organizații politice de care aparțin sau au aparținut, în general de extremă dreapta, neofasciste. Francezii sînt cei mai numeroși printre aderenții la această organizație clandestină, dar sînt și spanioli, portughezi, italieni, englezi, elvețieni, americani din S.U.A. și America Latină. Unii sînt cunoscuți, alții nu.

De fapt, comandoul portughez descoperise cartierul general al unei centrale neofasciste internaționale, conduse de foști ofițeri ai O.A.S.[2]. Centrală, al cărei șef nu e altul decît Guérin-Sérac, omul pe care un raport al S.I.D.[3] îl acuzase în 1969 de a fi „creierul" atentatelor de la 12 decembrie.

„Ordine și Tradiție"

La cîțiva kilometri de Lisabona, pe autostrada ce duce la Estoril, localitate balneară, o șosea laterală străbate, printre arbori, pînă la fortul Caxias. Acest penitenciar politic, celebru în Portugalia, fusese, pînă la „revoluția garoafelor" de la 25 aprilie 1974, simbolul dictaturii salazariste. Timp de aproape patruzeci de ani, militanții politici erau închiși aici cu miile și, tot aici, au murit, adesea torturați de P.I.D.E. Creată în 1940 de ministrul apărării Santos Costa, un mare admirator al celui de-al III-lea Reich, Poliția internațională de apărare a statului (P.I.D.E.) a avut, drept primi instructori, funcționari ai Gestapo-ului. Cu o asemenea moștenire, P.I.D.E. avea să devină rapid una din cele mai monstruoase mașinării polițienești din lume, un veritabil stat în stat.

Taximetristul Cornelio Rolandi – singurul martor împotriva lui Valpreda

Pino Rauti, fondator al „Ordine Nuovo", omul forte al MSI, partidul neofascist

Aici, la fortul Caxias, aveau să fie transportate, după revoluţia de la 25 aprilie 1974, arhivele P.I.D.E confiscate de Mişcarea Forţelor Armate (M.F.A.)[4], ca şi cele descoperite de comandoul ce descinsese pe Rua das Pracas, la sediul „Aginter-Presse".

Ancheta îi este încredinţată, chiar în vara lui 1974, comandantului de marină Costa Coreia şi, cîteva luni mai tîrziu, S.D.C.I.[5]. Potrivit anchetei, „Aginter" a fost, pînă la 25 aprilie 1974, un centru de subversiune fascistă internaţională, finanţat de guvernul salazarist portughez şi de cercurile de extremă dreapta franceze, belgiene, sud-africane şi sud-americane.

Această agenţie de presă camufla: o oficină de spionaj acoperită de serviciile secrete portugheze şi legată, prin ele, de serviciile secrete occidentale (C.I.A. americană, D.G.S. spaniolă, Boss sud-africană etc.); un centru de recrutare şi antrenare a mercenarilor şi teroriştilor specializaţi în atentate şi sabotaj; un centru strategic pentru operaţii de subversiune şi intoxicare politică în Africa, America de Sud şi Europa – şi acesta în legătură cu o serie de guverne reacţionare, cu personalităţi politice cunoscute şi grupuri fasciste internaţionale; în sfîrşit, o organizaţie fascistă internaţională, numită „Ordine şi Tradiţie", dublată de „braţul său militar" – O.A.C.I. (Organizaţia în acţiune contra comunismului internaţional)[6].

„Aginter-Presse" a fost înfiinţată în septembrie 1966 de un grup de francezi stabiliţi în Portugalia. Directorul agenţiei, Ralf Guérin-Sérac, a sosit la Lisabona la sfîrşitul anului 1962. Se numea Yves Guillou şi era căpitan în armata franceză. Născut în 1926 la Plouzbère, în Bretagne, într-o familie catolică, a intrat în armata franceză în 1947. Serveşte mai întîi în Coreea, în corpul expediţionar francez, apoi în Indochina, unde capătă două răni, legiunea de onoare, la 26 de ani, şi crucea de război. În sfîrşit, Algeria. Numit căpitan la 1 aprilie 1959, este afectat unei unităţi de paraşutişti. În februarie 1962, căpitanul Guillou intră în O.A.S. Rolul său în armata secretă este puţin cunoscut; se ştie doar că a condus un comando în regiunea Oran. În iunie 1962, după declaraţia de independenţă a Algeriei, se refugiază mai întîi în Spania, la San Sebastian. Îşi va oferi serviciile de „tehnician specialist în război revoluţionar şi acţiune psihologică" ultimului imperiu colonial – Portugalia. „Ceilalţi au dezarmat – declară el –, eu însă nu. După O.A.S., m-am refugiat în Portugalia pentru a continua lupta şi a-i lărgi adevărata dimensiune, care este planetară". În mintea căpitanului Guillou germinează deja ideea unei organizaţii internaţionale anticomuniste...

La Lisabona, Yves Guillou ia legătura cu cercurile de imigranţi francezi, cîţiva membri ai O.A.S. care au ales, şi ei, capitala portugheză drept refugiu. Această comunitate mică de fascişti francezi, cu presă proprie şi emisiuni în limba franceză la postul de radio „Vocea Occidentului", se află sub înalta protecţie a lui Salazar.

Căpitanul Guillou, care se numeşte acum Ralf Guérin-Sérac, va fi mai întîi instructor în Legiunea portugheză, o organizaţie paramilitară – creată în 1936 după modelul S.A. german şi al „cămăşilor negre" italiene – care, cu cei 90 000 de voluntari în cămăşi verzi, constituia, alături de P.I.D.E., sprijinul principal al regimului fascist portughez. După cîteva luni, e angajat ca instructor în unităţile anti-guerilă ale armatei. Timp de cîţiva ani, Guérin-Sérac le va împărtăşi fasciştilor portughezi din experienţa de spionaj şi de terorism pe care şi-a cîştigat-o în cadrul comandourilor de şoc şi al O.A.S.

Foştii membri ai armatei secrete visează să creeze o organizaţie anticomunistă internaţională. P.I.D.E. le va da această ocazie. P.I.D.E. şi ministerul apărării aveau nevoie, la vremea aceea, de o reţea de informaţii care să funcţioneze în ţările africane care sprijineau mişcările de eliberare din coloniile portugheze. Agenţilor portughezi le era dificil să circule în aceste ţări. P.I.D.E. era de părere că agenţi de altă naţionalitate puteau opera fără probleme, cu acoperirea adecvată, în special în ţările africane care rupseseră relaţiile diplomatice cu Lisabona. Guérin-Sérac va primi această sarcină. „Am găsit în arhive – declară comandantul Costa Coreia – un contract în regulă, semnat şi contrasemnat: Guérin-Sérac trebuia să organizeze o agenţie de presă care să ofere acoperire unei organizaţii însărcinate să se infiltreze în ţările africane".

Paralel cu agenţia, Guérin-Sérac pune la punct o organizaţie clandestină, pe care o botează „Ordine şi Tradiţie" (O.T.) şi care îşi propune „o metodă de acţiune şi de analiză care este, în acelaşi timp, o sinteză de studii şi de experienţe diverse, o fuziune a gîndirii şi acţiunii, o dinamică ofensivă contra asaltului materialismului şi, în special, al comunismului". Guérin-Sérac şi prietenii săi – care, evident, n-au simţul ridicolului – speră să-şi realizeze astfel proiectul: formarea unei O.A.S. internaţionale contra comunismului. Organizaţia este constituită de micul nucleu de foşti ofiţeri francezi din apropierea lui Guérin-Sérac, cărora li se alătură cîţiva activişti portughezi şi străini şi un grup de intelectuali fascişti. Acestei ligi occidentale de luptă contra marxismului, Guérin-Sérac îi dă numele de O.A.C.I. – Organizaţie de acţiune contra comunismului internaţional. Ea este organizaţia militară clandestină a „Aginter" şi „Ordinii şi Tradiţiei", creată la 10 decembrie 1966, la Lisabona. Rolul ei: de a fi gata, în orice moment, „să intervină în orice parte a globului pentru a înfrunta cele mai grave ameninţări comuniste". Membrii săi au semnat un veritabil act de supunere oarbă, absolută, şi s-au angajat sa păstreze tăcerea asupra activităţilor organizaţiei şi numelor liderilor ei. O adevărată mistică a secretului înconjoară organizaţia, ai cărei membri nu sînt cunoscuţi decît cu pseudonime şi nume de cod.

Încă de la crearea lor, „Aginter" şi „Ordine şi Tradiţie" sînt primite favorabil de cercurile de extremă dreapta europene. Două reuniuni internaţionale organizate la Lisabona de „O.T." (prima, în ianuarie 1967, reuneşte reprezentanţi ai mişcărilor fasciste portugheze, franceze, spaniole, elveţiene, suedeze, vest-germane, argentiniene şi paraguayene; cea de a doua – desfăşurată la sfîrşitul lui aprilie – regrupează membri ai extremei drepte belgiene, britanice «British National Party» şi italiene «Ordine Nuovo») permit „O.T." şi „Aginter-Presse" punerea la punct a

Orchestra neagra

unei rețele de informatori și agenți. „Aginter" primise deja un ajutor important din partea stației de radio „Vocea Occidentului", ca și a altor pseudo-agenții de presă, între care două italiene, legate strîns de serviciile secrete ale Peninsulei: agențiile „F.I.E.L." (specializată în problemele Americii Latine și condusă, la Roma, de un oarecare Armando Mortilla) și „Oltremare" (lumea a treia), condusă de Giorgio Torchia, un ziarist legat de S.I.D. - serviciile secrete italiene și C.I.A.. „Oltremare" și „Aginter" semnează, în februarie 1967, la Lisabona, un acord de colaborare. Legăturile dintre „Aginter" și cele două agenții italiene, în special cu F.I.E.L., nu lasă nici o ambiguitate: nu e vorba, desigur, de ziaristică, ci mai degrabă de acțiunea practică a O.A.C.I. Astfel, Armando Mortilla îi garantează lui Guérin-Sérac „disponibilitatea elementelor «calificate» de a fi folosite în circumstanțe considerate oportune". Ghilimelele ce înconjoară termenul „calificate" nu lasă îndoială asupra tipului de calificare despre care e vorba. Mortilla folosește, de altfel, multe ghilimele în corespondența sa. Îi scrie, de pildă, lui Guérin-Sérac, la 18 iulie 1967, în legătură cu elementele calificate citate mai sus: „Perioada de vacanță nu ne-a permis încă să vă trimitem materialul ziaristic ce vă interesează. Aceasta pentru că, practic, în perioada respectivă, organizăm tabere recreative și educative ce ne absorb întreaga activitate". Taberele respective nu sînt, însă, decît tabere de antrenament pentru tinerii fasciști italieni din mișcarea „Ordine Nuovo", de care aparține Armando Mortilla.

Pentru a nu depinde total de portughezi, Guérin-Sérac și echipa sa au luat contact și cu guvernul sud-african (prin intermediul atașatului de presă al ambasadei de la Lisabona, Cyrus Smith), cu guvernul militar brazilian de atunci (prin directorul centrului de turism portughez din Brazilia, Jorge Felner da Costa) și cu liderii regimurilor din Rhodesia, Vietnamul de Sud și Taiwan.

În Franța, echipa „Aginter", care a păstrat bune raporturi cu cercurile ex-O.A.S., e în contact, după 1966, cu mișcarea „Occidentul", ca și cu „Mișcarea Tînăra Revoluție" (M.J.R.), creată la sfîrșitul lui 1966 de foști militanți în armata secretă. De aici, „Aginter" și „O.T." își vor recruta agenții, așa cum o dovedesc fișele descoperite. Documentele agenției relevă, de asemenea, că „Aginter" avea, în anii 1969-1970, legături cu grupul „Elita europeană" și cu efemera publicație cu același nume, condusă de un fost militant al M.J.R., Joël Freymond, corespondent și la „L'Italiano", revista teoretică a „durilor" din M.S.I. (partidul neofascist italian), al cărei redactor șef, Guido Giannettini, este unul din personajele-cheie ale „strategiei tensiunii" din Italia. În sfîrșit, „Aginter" avea strînse raporturi cu cercurile catolice integriste, mergînd pînă la Vatican, unde „Ordinea și Tradiția" se bucurau de solide protecții. În special de cea a cardinalului Tisserant, denunțat în timpul războiului din Algeria ca unul din protectorii O.A.S. în Italia, și a fostului său secretar, monseniorul Georges Roche, superior general al „Opus Cenaculi". Acesta îi scria, în noiembrie 1966, lui Guérin-Sérac, în legătură cu „Ordine și Tradiție": „Știți că împărtășesc sentimentele dumneavoastră, ca și pe cele ale echipei pe care o conduceți. Din toată inima vă doresc succes în eforturile depuse și mă voi ruga pentru a vă binecuvînta opera".

În Elveția, „Aginter" își asigurase colaborarea centralei neonaziste a „Noii Ordini Europene" (N.O.E.), condusă de profesorul Amandruz. Colaborare strînsă, căci membrii „Aginter" aparțineau, în egală măsură, de N.O.E. și vice-versa. Fișele de contact și corespondență ale agenției relevă că „Aginter" era în legătură cu grupul fascist „Jeune Europe-Suisse", condus, la Lausanne, de Roland Gueissaz, corespondent în Elveția al revistei neonaziste „La Nation européenne".

În Belgia, „Aginter" avea contacte, în special, cu avocatul Georges Hupin, directorul ziarului de extremă dreapta „Nation Belgique", ca și cu un anume Jean Dagonier, care furniza material și informații privind stînga belgiană și opoziția spaniolă și portugheză refugiată în această țară. În Germania federală, „Aginter" era în legătură cu partidul neonazist N.P.D. În Spania, cu CEDADE (Cercul spaniol al prietenilor Europei), mișcare a elementelor ultra ale Falangei, și cu revista ultrafascistă „Vanguardia", condusă de ziaristul Miguel Lloria. În S.U.A., cu „National Review", condusă de William Buckley.

Grație arhivelor agenției, azi se știe în ce constă activitatea „Aginter-Presse", care instalase în capitala portugheză o veritabilă școală de tehnici ale subversiunii și terorismului: acțiuni de comando, spionaj, atentate, asasinate etc. Iată, de pildă, definiția terorismului, după formulele „Aginter": „Terorism: înfrînge rezistența, provoacă supunerea și ruptura dintre populație și putere". „Terorism selectiv: distruge încrederea poporului, dezorganizînd masele pentru a putea fi mai ușor manipulate". „Atentate și sabotaje generalizate pentru a provoca paralizia generală a unei regiuni" etc.

„Puteam furniza cele mai extraordinare bombe - povestește un fost membru al «Aginter». Șeful nostru Ralf avea un meșter care făcea să pălească, prin inventivitatea lui, filmele cu James Bond. Era un fanatic al explozibilului, un geniu al mașinilor infernale, al bombelor cu explozie întîrziată și al deceselor ingenioase. Imagina atentatele cele mai incredibile, calculîndu-le cu rigoarea unui Einstein. Confecționase, de pildă, o mică bombă aderentă, ce putea fi lipită de roata din spate a unui automobil. Cînd vehiculul demara și rula, bomba continua să stea cuminte la locul ei. Dispozitivul declanșa explozia doar la un viraj anume, la o viteză anume. Astfel, se știa dinainte locul precis al atentatului, chiar dacă acesta se afla la kilometri de punctul de plecare".

Coincidența este poate fortuită, dar această descriere ne face să ne gîndim la bomba plasată pe mașina lui Armando Letelier, care, la 21 septembrie 1976, la Washington, l-a costat viața pe fostul ministru de externe al lui Salvador Allende, ca și pe un tînăr profesor universitar care îl însoțea. Revista americană de contrainformații „Counterspy" relatează că „Letelier a fost ucis de exilați cubanezi de extremă dreapta, așa-numiții «gusanos», plătiți atît de C.I.A., cît și de DINA" (Dirección de Inteligencia Nacional: serviciile secrete ale generalului Pinochet). Or, „Aginter" a avut legături efective atît cu DINA, cît și cu contrarevoluționarii cubanezi.

Strategia tensiunii

Un document nesemnat, descriind cu precizie ce trebuie să fie - și ce va fi - strategia tensiunii, a fost găsit, în octombrie 1974, în arhivele agenției „Aginter-Presse". Făcea parte dintr-o serie de rapoarte trimise agenției de corespondenții săi italieni, ziariști și militanți ai mișcării neonaziste „Ordine Nuovo" (Ordinea Nouă), în noiembrie 1968, adică în

momentul în care în Italia debutează ceea ce de atunci și pînă astăzi se numește strategia tensiunii. Iată cîteva fragmente: „Credem că prima parte a acțiunii noastre politice este de a favoriza instalarea haosului în toate structurile regimului. Trebuie să începem prin a submina economia, pentru a crea confuzie în aparatul legal. Aceasta va declanșa o situație de puternică tensiune politică, de neîncredere în lumea industrială, de antipatie față de guvern și partide. Prima acțiune pe care trebuie s-o declanșăm: distrugerea structurilor statului, lăsîndu-se să se creadă că cei care o fac sînt comuniștii. Apoi, va trebui să acționăm în cadrul armatei, magistraturii, bisericii, pentru a influența opinia publică și a insinua o soluție; să demonstrăm lipsurile și incapacitatea aparatului legal constituit, noi apărînd ca singurii capabili să furnizeze o soluție socială, politică și economică adaptată momentului. În același timp, va trebui să găsim un *apărător* al cetățenilor (sic) contra subversiunii și terorismului. Deci, o fază de infiltrare, informare și presiune asupra nucleelor vitale ale statului. Elementul nostru politic va trebui să fie extrem de abil, capabil să intervină și să pună în valoare forța sa; să formeze cadre și lideri și, în același timp, să ducă o acțiune de propagandă masivă și inteligentă. Această propagandă va trebui să exercite o presiune psihologică asupra prietenilor și dușmanilor noștri, să creeze un curent de simpatie pentru organismul nostru politic, să polarizeze atenția populației, căreia să-i fim prezentați ca singurul instrument de salvare a națiunii. În plus, această propagandă va trebui să atragă atenția asupra problemei europene și să-și asigure sprijin internațional, politic și economic. Pentru a duce la capăt o asemenea acțiune, e evident că trebuie să dispunem de substanțiale mijloace financiare (aceasta pentru ca un număr cît mai mare posibil de oameni să se poată consacra luptei în Italia, pentru a corupe sau finanța grupurile politice care ne pot fi utile)".

În continuare, raportul se referă la „necesitatea de a exploata în interes propriu situația grupurilor de stînga din Italia". Misteriosul său redactor scrie în legătură cu tineretul italian: „Acest tineret posedă un nou entuziasm și o mare nerăbdare. Acest fapt trebuie bine studiat. Trebuie introduse forțe provocatoare în aceste cercuri revoluționare ale stîngii – precizează el – pentru a împinge la maximum tendința de instabilitate a societății și a crea un climat de haos".

La lectura unui asemenea raport e greu să nu te gîndești la atentatul de la Milano.

Scris cu un an înainte de masacru, raportul pare a fi planul inițial. Strategia tensiunii e minuțios descrisă. Să nu uităm că, la 17 decembrie 1979, S.I.D. trimisese autorităților însărcinate cu ancheta o notă în care îl acuza pe Guérin-Sérac și pe adjunctul său, Robert Leroy, de a fi „creierul" atentatelor. Potrivit acestei note, Mario Merlino și Stefano Delle Chiaie, „doi fasciști ce se dădeau drept anarhiști", erau autorii materiali ai atentatelor de la Roma. Într-adevăr, Merlino, care se infiltrase în rîndurile anarhiștilor, va fi arestat la Roma, cîteva zile după atentat, iar Delle Chiaie este șeful-fondator al „Avanguardia Nazionale", cea mai violentă dintre organizațiile fasciste italiene. Amîndoi întrețineau contacte cu „Aginter", în special cu Robert Leroy, la care se duceau des, la Tamaris, în apropiere de Toulon (Franța).

Legăturile strînse dintre „Aginter-Presse" și extrema dreaptă italiană sînt, de asemenea, menționate în raportul ministerului italian de interne asupra organizației „Ordine și Tradiție". Acest raport se referă la numeroase întîlniri între membrii „Aginter-Presse" și lideri fasciști italieni, între anii 1966–1969. Cea mai importantă din aceste reuniuni ar fi avut loc, potrivit raportului, la 30 ianuarie–1 februarie, la Roma; erau prezenți Guérin-Sérac și italienii Pino Rauti și Paolo Andriani, reprezentanții mișcării neonaziste „Ordine Nuovo". Reuniunea ar fi permis celor două părți – menționează raportul – să se pună de acord asupra „activităților anticomuniste, comune, în materie de propagandă, ca și asupra unor eventuale acțiuni ofensive".

Natura acestor acțiuni ofensive nu e, din păcate, precizată în raport. Cine este, însă, Pino Rauti? Născut în 1926, în sudul Italiei, voluntar la 17 ani în rîndurile „Republicii sociale italiene", Pino Rauti este luat prizonier în 1944 de englezi și internat pînă la sfîrșitul lui 1946. Abia eliberat, intră în M.S.I., recent creată, și devine liderul tineretului din această mișcare. Arestat în 1951 pentru o serie de atentate, e eliberat anul următor, pentru ca, în 1953, să intre în redacția ziarului „Il Tempo". În 1956, criticînd politica, apreciată ca moderată, a M.S.I., Rauti părăsește partidul neofascist și fondează mișcarea de inspirație nazistă „Ordine Nuovo", care se va manifesta la începutul anilor '60 printr-o campanie virulentă în favoarea O.A.S. și un sprijin necondiționat politicii coloniale a Portugaliei. Va călători frecvent în Portugalia în compania lui Clemente Graziani, un alt lider al „Ordine Nuovo", și va crea societatea comercială „Mondial import-export", specializată în traficul de arme cu destinația spre coloniile portugheze. În noiembrie 1969, cîteva zile înaintea atentatelor de la Milano, Rauti și majoritatea celor din „Ordine Nuovo" revin în M.S.I. Rauti e ales deputat la Roma în mai 1972, și apoi în iunie 1976. E azi omul-forte al M.S.I. și acționează nestingherit la umbra toleranței condamnabile a instituției parlamentare.

Giannettini, Pozzan și Freda în timpul procesului de la Catanzaro

Orchestra neagra

Numeroşi observatori ai situaţiei politice italiene consideră că Rauti este omul-cheie al strategiei tensiunii, cel care, de peste douăzeci de ani, se bucură de incredibile protecţii oculte, trăgînd cu insolenţă sforile „tramelor negre" italiene.

Ziaristul britanic Leslie Finner şi cîţiva din confraţii săi italieni cred că el este agentul italian al coloneilor greci, prezentat sub numele de „Domnul P", în raportul secret grec publicat de săptămînalul londonez „Observer", cu puţine zile înaintea atentatului de la 12 decembrie 1969. De altfel, legăturile cu „coloneii" nu sînt secrete. În aprilie 1967, el este unul din primii „turişti" ai noului regim. Trimis special al ziarului „Il Tempo", e primit foarte oficial de generalul Patakos, şeful guvernului militar de la Atena, şi îl întîlneşte, într-un birou de pe strada Panepistemiou, pe colonelul Agamemnon, noul şef al K.Y.P.[7]. Dar, potrivit unei teze susţinute de majoritatea lucrărilor publicate în Italia pe tema comploturilor fasciste, strategia tensiunii avea să fie planificată, în mare parte, în cursul unei călătorii la Atena, organizată în aprilie 1968. Au participat şaizeci de studenţi greci în Italia, aparţinînd de ESESI[8], şi cincizeci şi unu de studenţi italieni ce reprezentau crema organizaţiilor fasciste din Peninsulă („Ordine Nuovo", „Avanguardia Nazionale", „Europa Civilta" etc.).

La Atena, fasciştii italieni sînt primiţi oficial de autorităţile greceşti şi iau contact cu mişcarea neonazistă „4 august", condusă de un prieten al lui Rauti, Kostas Plevris, agent al K.Y.P., însărcinat cu „afacerile italiene", autorul raportului secret grec asupra situaţiei italiene. Între „turişti" se află şi Stefano Delle Chiaie şi Mario Merlino. Un voiaj destul de straniu, căci aproape jumătate din italienii invitaţi de colonei se vor întoarce de la Atena convertiţi subit la anarhism de stînga sau proclamînd ostentativ idei comuniste. Cum s-a întors la Roma, Merlino, militant foarte activ al „Avanguardia Nazionale", va opera o metamorfoză pe cît de brutală, pe atît de completă: în mai puţin de 15 zile, fondează un grup politic, „XXII Marzo". Cîteva zile mai tîrziu, îşi inaugurează anarhismul de stînga, defilînd, însă, la umbra unui drapel negru şi urmat de tovarăşii săi de călătorie, în frunte cu Delle Chiaie, şi ei convertiţi la stîngism... Toţi aceştia se vor demasca mai mult sau mai puţin rapid, lansîndu-se în provocări şi atentate. Rămîne întrebarea: cine stă la originea acestor metode? Faptul că Rauti îl întîlnise pe Guérin-Sérac, două luni înainte de plecarea sa la Atena, reprezintă, desigur, un răspuns...

După drapelul negru, drapelul roşu. Mai întîi, Mario Merlino va încerca să se infiltreze în organizaţiile de extrema stîngă. Numele său, prea cunoscut, şi relaţiile pe care le întreţine cu extrema dreaptă îi vor închide uşile mişcărilor de extrema stîngă. Merlino decide, atunci, să intre în legătură cu anarhiştii, mai naivi şi mai puţin atenţi la biografia militanţilor lor. Merlino va forma aici un grup anarhist, căruia îi dă numele „22 Marzo" (22 martie), în cifre arabe de astă dată. Pietro Valpreda, Roberto Gargamelli, Emilio Borghese şi Roberto Mander, anarhişti autentici, care vor fi curînd acuzaţi de atentatele de la Milano, i se alătură. Dar nu sînt singurii. Ancheta va revela că anumiţi fascişti, prieteni cu Merlino, ca şi un poliţist, Andrea Ippolito, făceau parte din grup. Acest „cocktail" făcea ca „22 Marzo", lipsit de orice protecţie parlamentară, chiar indirectă, izolat de mişcarea extremei stîngi şi fără nici un suport social, să devină grupul cel mai apt de a fi acuzat de o provocare de mare anvergură. Cîteva luni după atentate, poliţia italiană va declara că Ippolito îşi informa regulat superiorii asupra activităţilor grupului „22 Marzo". Ca din întîmplare, „sursa" Ippolito n-a mai furnizat nici o informaţie în ajunul atentatelor, ceea ce nu-i va împiedica pe poliţişti şi pe magistraţi să-i utilizeze mărturia, ca şi pe cea a lui Merlino, pentru a-i acuza pe Valpreda şi pe alţi anarhişti. În ciuda spiritului său de colaborare, Merlino va avea aceeaşi soartă cu cei din grupul „22 Marzo": inculpat, ca şi ei, de masacrul de la 12 decembrie, nu va ieşi din închisoare decît după trei ani.

Dispariţia martorilor

Nu era deloc comod să fii martor în această afacere. Şoferul de taxi Rolandi n-a fost nici primul, nici ultimul care şi-a pierdut viaţa. Prima victimă este un anarhist: Giuseppe Pinelli. Fusese arestat chiar în seara masacrului de la Banca agriculturii. Era bănuit că mai participase la o serie de atentate în cursul verii asupra unor trenuri. Pinelli lucrează, într-adevăr, la căile ferate. Este interogat timp de trei zile, fără pauză. La miezul nopţii de 15 decembrie, un corp se prăbuşeşte la picioarele unui ziarist ce tocmai trecea pe stradă. Este Pinelli, căzut fără ca măcar să scoată un sunet, de la etajul patru unde se afla comisarul Calabresi. Cauza oficială a decesului: sinucidere.

A doua victimă este un fascist, Armando Calzolari, 39 de ani, fost înotător. Este trezorierul de la „Fronte Nazionale", mişcarea prinţului Borghese[9]. Dispărut în noaptea de Crăciun a anului 1969, corpul îi va fi găsit la 28 ianuarie 1970 într-un puţ cu 80 centimetri de apă, împreună cu cadavrul cîinelui

Amiralul Henke în timpul procesului de la Catanzaro

Funeraliile magistratului Emilio Alessandrini, asasinat în ianuarie 1979 de „terorismul negru": neofasciştii

său. Judecătorul de instrucţie Aldo Vittozi, care conduce ancheta, e convins că masacrul de la Milano e la originea morţii lui Calzolari. Cîteva zile înaintea morţii sale, Calzolari ameninţase că va da la iveală numele vinovaţilor de aceste atentate. Lui Aldo Vittozi i se retrage ancheta cazului, care îi este încredinţată altui magistrat, Achille Galluci. Acesta conchide că a fost vorba de un accident: Calzolari, pentru a salva viaţa cîinelui său, căzut într-un puţ, ar fi căzut, la rîndul său, şi a fost incapabil să iasă... Afacerea este clasată. Dosarul va fi redeschis la 31 octombrie 1974, în urma unei anchete efectuate de săptămînalul „Panorama", care a descoperit numeroşi martori dispuşi să susţină teza asasinatului. În sfîrşit, această teză va fi acceptată oficial: „Armando Calzolari, scrie noul judecător de instrucţie, Eraldo Capri, a murit înecat, după ce a fost lovit în cap şi aruncat în puţul în care a fost găsit la o lună după dispariţie. După toate probabilităţile, Calzolari cunoştea teribilele secrete în legătură cu pregătirea masacrului de la Milano"...

La 27 decembrie 1970, trei martori ai apărării lui Valpreda dispar într-un accident de maşină; sînt trei anarhişti din cercul „22 Marzo". Circumstanţele accidentului sînt neclare. Maşina lor, un Mini-Morris, s-a ciocnit de un camion care a frînat brusc în faţa ei. Şoferul de camion este, din întîmplare, membru al „Fronte Nazionale" al prinţului Borghese.

În iunie 1971, o nouă victimă: Mario Della Savia, sinucis cu gaz. Dar corpul victimei are urme de violenţă. În orice caz, a fost o eroare asupra persoanei: fratele său, Piero Della Savia, martorul lui Valpreda, trebuia „să se sinucidă".

Aceeaşi soartă o va avea un alt martor al lui Valpreda, Edgardo Ginosa.

În octombrie, Vittorio Ambrosini, un avocat în vîrstă de 78 de ani, se aruncă de la etajul şapte al clinicii unde era internat: îi cunoştea pe autorii atentatului de la 12 decembrie...

La 17 mai 1972, comisarul Calabresi este asasinat cu două gloanţe de „P-38", trase în plin...

Şi lista încă nu s-a încheiat...

Pista neagră

23 februarie 1972, orele 9,50. Pietro Valpreda intră, sub luminile proiectoarelor de televiziune, în boxa acuzaţilor din marea sală a palatului de justiţie din Roma. La 26 de luni după tragedia din Piazza Fontana, se deschide astfel ceea ce Italia numeşte „Procesul secolului". Lista martorilor numără o mie de nume. Nu vor avea însă loc decît opt audieri; Curtea romană consideră că afacerea nu e de resortul ei şi trimite procesul la Milano. Dar nici aici nu va avea loc.

La 3 martie 1972, ultima zi a acestui proces avortat, zece fascişti sînt arestaţi: între aceştia, Franco Freda, avocat la Padova, Giovanni Ventura, editor-librar la Treviso; şi Pino Rauti, liderul naţional al M.S.I., fondatorul mişcării „Ordine Nuovo". Sînt inculpaţi de organizarea atentatelor de la 25 aprilie 1969 (de la Tîrgul şi gara centrală din Milano) şi de la 8 şi 9 august acelaşi an (împotriva unor trenuri). Trei săptămîni mai tîrziu, la 21 martie 1971, acestor capete de acuzare li se adaugă atentatele de la 12 decembrie 1969. Este rezultatul muncii încăpăţînate a doi magistraţi din Treviso, judecătorul Giancarlo Stiz şi procurorul Pietro Calogero, care au reuşit, după doi ani, să ajungă la veritabilii vinovaţi: fasciştii.

Depoziţia profesorului Guido Lorenzon, făcută la mai puţin de o săptămînă după atentatele de la Milano, confirma bănuielile magistraţilor din Treviso privindu-l pe editorul Ventura şi prietenii săi, în legătură cu atentatul cu ' ombă comis la 15 aprilie 1969 împotriva rectorului (evreu) al Universităţii din Padova.

Raportînd cu precizie conversaţiile avute în ultimele luni cu Ventura, tînărul profesor i-a convins pe cei doi magistraţi că editorul şi prietenul său Franco Freda plănuiau o lovitură de stat. Portretele făcute de Lorenzon celor doi contrastau cu imaginea „stîngistă" pe care aceştia încercaseră s-o acrediteze, în ultimul an mai ales.

Mai în vîrstă decît Ventura, Franco Freda s-a născut la Padova. Mare admirator al lui Hitler şi al „SS"-ului, antisemit fanatic, el şi-a început activitatea, ca şi Ventura, în cadrul M.S.I., unde a condus, la începutul anilor '60, organizaţia universitară F.U.A.N. Mai tîrziu, fondează propria sa organizaţie, „Grupurile aristocrâţiei ariene" („Grupurile A.R."), apropiate de „Ordine Nuovo". În v 'ra lui '68, în timp ce prietenul său Rauti revenea de la Atena, deschide o librărie la Padova, unde vinde „Mein Kampf", al lui Hitler, alături de... operele lui Che Guevara... Dar antecedentele sale echivoce îl fac suspect în ochii celor în rîndul cărora vrea să se infiltreze, şi Freda nu va mai insista în timidele sale tentative de colaborare cu extrema stîngă.

Prietenul său Ventura va reuşi însă. Frecventînd asiduu cercurile şi grupările de extremă stînga, cultivîndu-şi contactele cu personalităţi progresiste, reuşeşte, încetul cu încetul, să-şi facă, mai întîi, o

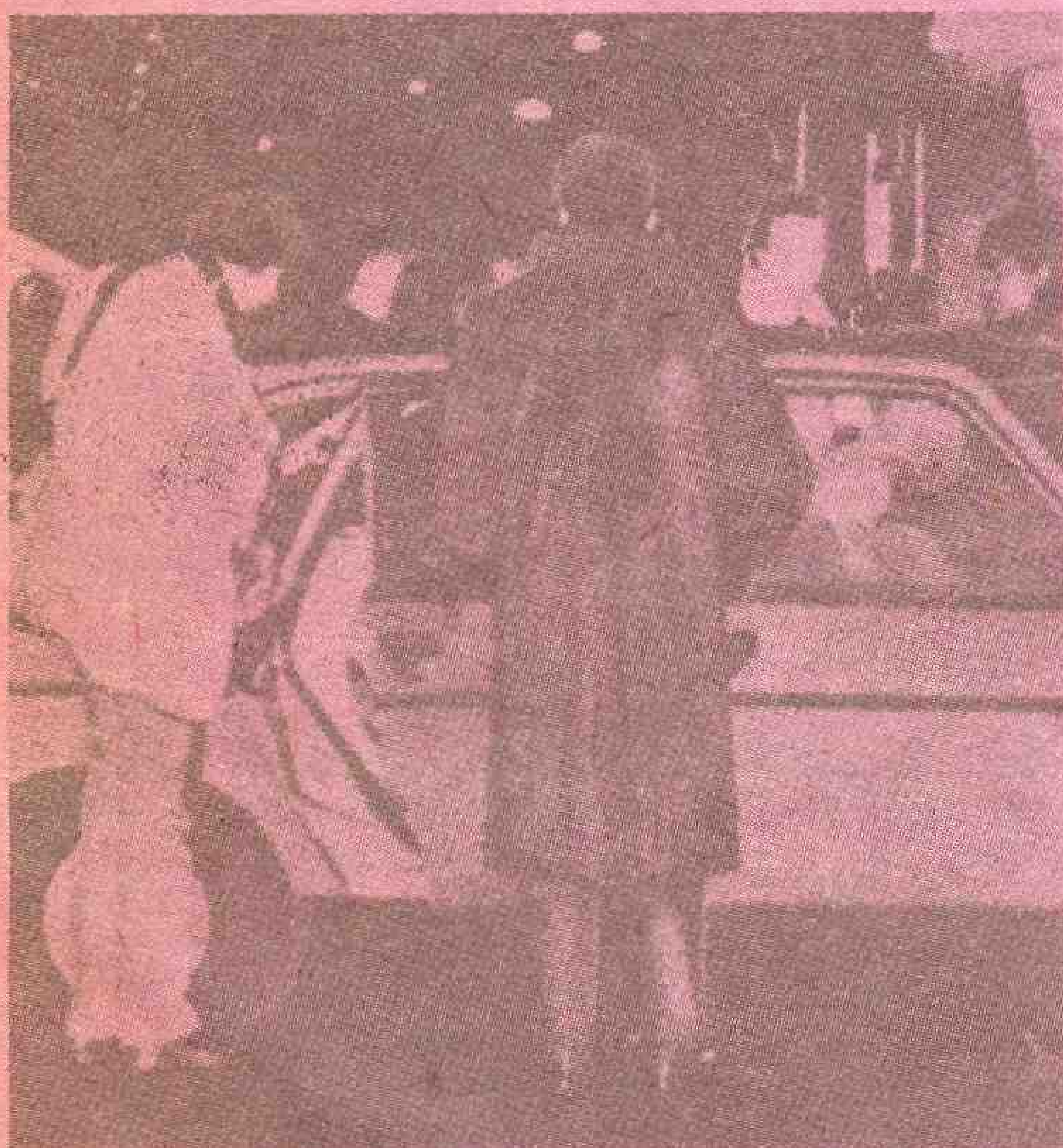
reputaţie de „fascist pocăit". pentru a-şi crea apoi o imagine de om de stînga. Născut în 1944 la Castel Franco Veneto, în apropiere de Treviso, educat în nostalgia lui Mussolini (tatăl său făcuse parte din miliţiile de voluntari fascişti), Giovanni Ventura s-a înscris foarte tînăr în M.S.I. În 1965, intră în „Ordine Nuovo". În anul următor, semna, în revista neonazistă „Reazione", o serie de articole violent antisemite. În primăvara lui 1968, convertit, brusc, la idei anarho-stîngiste, deschide librării şi se lansează într-o vastă întreprindere de imprimare şi editare. Cea mai importantă tipografie a sa: „Lito Press", specializată în imprimarea de publicaţii stîngiste, devenind astfel un important instrument de infiltrare. De notat că, din întîmplare (?!), convertirea lui Freda şi Ventura la extrema stînga are loc în acelaşi timp cu cea a lui Merlino. De altfel, planul de infiltrare în cadrul extremei stîngi este definit în documentul trimis lui Guérin-Sérac, în noiembrie 1968, de unul din corespondenţii italieni ai lui „Aginter-Presse".

Un acoperiş, cîteva lăzi şi o mulţime de arme...

Ancheta va progresa decisiv într-o zi de noiembrie 1971, cînd un zidar, care repară acoperişul unei case din Castel Franco Veneto, dărîmă din greşeală zidul despărţitor al casei alăturate, proprietate a unui consilier municipal socialist, Giancarlo Marchesin, şi descoperă un stoc de arme şi de explozive, în special lăzi cu muniţii ştampilate cu sigla NATO. Arestat, Marchesin declară că aceste arme au fost ascunse acolo de Giovanni Ventura, la cîteva zile după atentatele de la 12 decembrie şi că, înainte, stătuseră ascunse la un anume Ruggero Pan. Interogat, Pan explică: în vara lui 1969, după atentatele împotriva trenurilor, Ventura l-a rugat să cumpere lăzi metalice vest-germane cu marca „Jewell"; lăzile de lemn pentru explozibilul folosit la atentate, îi explicase Ventura, nu avuseseră efectul „compresiei explozive a metalului". Pan refuzase. Ziua următoare, văzînd la Ventura o ladă de metal, înţelesese că acesta găsise un altul care să i le cumpere. Pan va uita de acest incident pînă la 13 decembrie 1969, ziua în care televiziunea şi ziarele reproduc imaginea uneia din lăzile folosite în atentatele de la bănci. Era identică – o „Jewell" – cu acelea pe care şi le procuraseră Freda şi Ventura.

„Jocul periculos al umbrelor"

„16 martie 1978. La intersecţia străzilor Mario Fani şi Stresa, în cartierul Camillucia, din Roma, pe caldarîmul înroşit de sînge zac patru cadavre acoperite de un linţoliu..." Astfel au început mai toate reportajele — oricum senzaţionale prin ceea ce relatau — despre momentul răpirii unuia dintre cei mai cunoscuţi oameni politici italieni: Aldo Moro, liderul Partidului Democrat Creştin.

Cercetări la vila Audran, după asasinarea, de către terorişti, a generalului René Audran, conducătorul secţiei pentru comerţul cu arme din ministerul francez al apărării

A fost, cel puţin pînă în prezent - astfel se crede - „afacerea teroristă care a trezit dintr-o amorţeală letargică poliţiile multor ţări". Măcar pentru o vreme. Pentru că - aşa cum o atestă alte atacuri teroriste de acest fel, petrecute în alte părţi ale lumii - prea multe învăţăminte nu s-au tras de către cei chemaţi să păstreze ordinea într-o ţară sau alta a Occidentului invadat de periculosul „joc al umbrelor" practicat de terorism. Şi nu s-au tras, de către detaşamentele speciale ale poliţiilor, principalul învăţămînt: terorismul nu este un fenomen infracţional oarecare, crimele făptuite de terorişti nu sînt doar nişte crime mai puţin obişnuite şi atît, iar, la urma urmelor teroriştii nu sînt nişte criminali oarecare. Deci, şi metodele adaptate împotriva lor nu pot fi cele obişnuite.

În Statele Unite, asasinarea preşedintelui John Kennedy, a fratelui său şi, apoi, a pastorului Martin Luther King nu reuşise să impună acest învăţămînt absolut necesar. Chiar şi marile comisii de anchetă - Warren ş.a. -, întrunite de guvern sau de către Congres, au anchetat tot după aceleaşi metode folosite şi faţă de marii criminali... „obişnuiţi". De pildă, nici pînă astăzi cei care au anchetat asasinarea preşedintelui Kennedy n-au luat în discuţie - n-au vrut nici măcar să admită aşa ceva - faptul că, pentru o astfel de crimă, era posibil să se fabrice o armă unică, sin-

Magistraţii din Treviso descoperă, de asemenea, că centrala teroristă îşi ţinea reuniunile în sala unui institut universitar din Padova, pusă la dispoziţie de paznicul Marco Pozzan, mîna dreaptă a lui Franco Freda. După două lungi interogatorii, la 21 februarie şi 1 martie 1972, Marco Pozzan relevă că planul, pregătit de multă vreme, a fost aprobat în cursul unei reuniuni ţinute la Padova, la 18 aprilie 1969. Mai întîi discret asupra identităţii a doi dintre participanţii la reuniune, Pozzan dezvăluie, apoi, numele unuia din cei doi: Pino Rauti. În ce-l priveşte pe al doilea personaj, Pozzan declară că nu ştie decît ceea ce i-a spus Franco Freda: „E ziarist şi e membru al serviciilor secrete"... De fapt, magistraţii erau la curent cu această reuniune, prin intermediul microfoanelor instalate pe telefonul lui Freda. Ignorau, însă, importanţa capitală pe care ea avea s-o aibă în organizarea atentatelor din 1969.

Judecătorul Stiz şi procurorul Calogero decid să-i aresteze pe Freda, Ventura, Pozzan şi Pino Rauti. La 21 martie, adăugînd atentatele de la 12 decembrie la capetele de acuzare ale grupului Freda-Ventura, judecătorul Stiz transmite dosarul, pentru competenţă teritorială, procuraturii din Milano.

Trei noi magistraţi, judecătorul Gerardo D'Ambrosio şi substituţii Fiascomaro şi Alessandrini, sînt desemnaţi pentru continuarea anchetei. Prima lor iniţiativă constă să pună în libertate pe Pino Rauti, care continuă să fie, însă, inculpat. Decizia e violent criticată în presă. Rauti, cap de listă electorală al MSI la Roma, va fi ales deputat...

Un raport şi o etichetă misterios dispărute

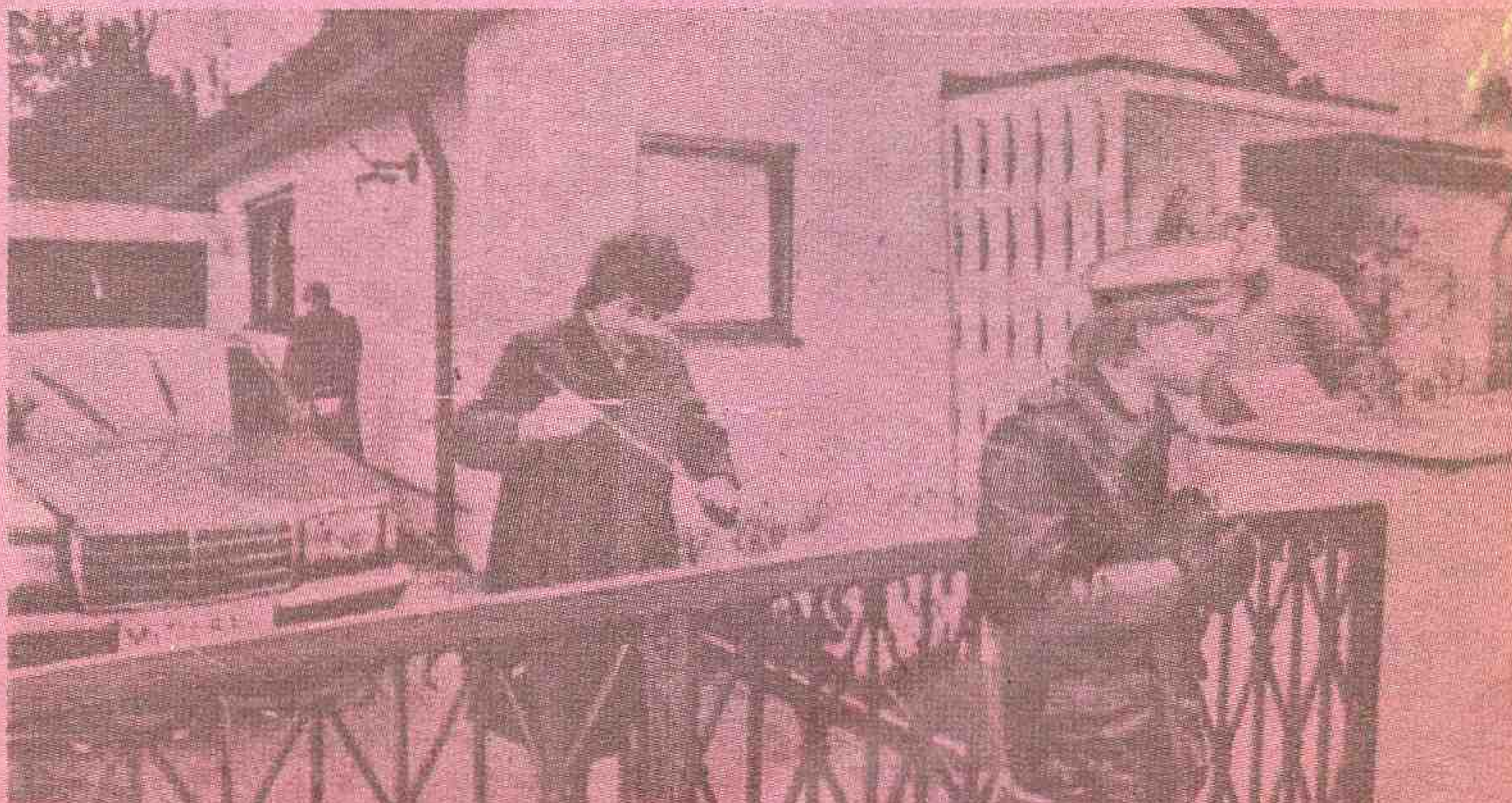
Reluînd ancheta de la zero, cei trei magistraţi milanezi vor obţine, în cîteva luni, o serie de probe decisive împotriva grupului Freda-Ventura şi vor demonstra, cu acelaşi prilej, că numeroase iregularităţi fuseseră comise de poliţiştii şi de magistraţii care se precipitaseră asupra pistei anarhiste.

O nouă expertiză a diverselor fragmente de exploziv, a declanşatoarelor („timers") şi sacilor conţinînd bombele găsite la 12 decembrie 1969 la locurile atentatelor, stabileşte trei elemente importante: a) bombele erau confecţionate din batoane de binitroluen, învelite în plastic, identice cu stocul exploziv ascuns de Ventura, cîteva zile după atentate, în casa lui Giancarlo Marchesin; b) mecanismele de declanşare a bombelor proveneau dintr-un lot de cincizeci asemenea „timers" Dhiel Jungans, cumpărate, la 22 septembrie 1969, dintr-un magazin din Bologna, de Franco Freda; c) sacii în care se aflau bombele fuseseră cumpăraţi, două zile înaintea atentatelor, dintr-o marochinărie din Padova.

gura capabilă ca, în unitatea de timp în care a fost lovit preşedintele, să tragă numărul de gloanţe respectiv.

Şi în cazul Aldo Moro, lucrurile s-au petrecut la fel, sau aproape la fel. Deşi a zguduit Italia el s-a transformat, în întreaga lume, într-o condamnare generală a terorismului, a acţiunilor destabilizatoare, de care nu pot profita decît elemente reacţionare, de extremă dreaptă, fasciştii notorii.

ŞI TOTUŞI „CAZUL MORO"... A trebuit să treacă o perioadă de timp pentru ca, totuşi, din „Cazul Moro" să se tragă concluzii preţioase privind condiţiile ce au favorizat seria de atentate şi răpiri din Italia. *În primul rînd,* confruntarea dintre organizaţiile teroriste acţionînd din umbră şi autorităţi a relevat, pe de-o parte, extraordinarele structuri de organizare în clandestinitate a teroriştilor iar, pe de altă parte, slăbiciunea întregului eşafodaj poliţienesc şi politic italian. Dar nu numai italian. *În al doilea rînd,* s-a pus în lumină un factor deloc neglijabil: ipoteza sprijinului acordat organizaţiilor teroriste de către persoane din afara acestora, dar plasate pe diverse trepte ale ierarhiei sociale şi instituţionale italiene. Apoi, lumea – şi „lumea poliţienească", de asemenea – a aflat cu stupoare că indiferent de coloratura politică afişată, terorismul, fie el neofascist sau al grupărilor autointitulate „Brigăzile roşii" nu diferă ca metode, iar, chiar dacă sloganurile lor diferă, rezultatul e acelaşi: „strategia tensiunii", „destabilizarea" instituţiilor democratice. Deşi se doresc teoreticienii unei „revoluţii" care să dărîme structurile politice actuale, extremiştii de stînga terorişti s-au dovedit, şi se dovedesc în continuare, veritabili profesionişti ai crimei. Ei netezesc, de fapt, prin activitatea lor practică, calea spre un regim în întregime totalitar şi de tip fascist. *În al treilea rînd,* deşi nu ultimul, s-a mai rele-

Investigaţii la casa lui Zimmermann, inginer din München, suprimat, de asemenea, de terorişti

Orchestra neagra

La 11 septembrie 1972, un ziarist de la „Espresso", Mario Scialoja, se prezintă la judecătorul D'Ambrosio şi-i spune că saci asemănători fuseseră vînduţi la Padova în 1969. Spre a fi cu conştiinţa împăcată, D'Ambrosio trimite cîţiva carabinieri să ancheteze în marochinăriile din oraş. Raportul primit cîteva zile mai tîrziu este stupefiant: „Sacii atentatelor au fost vînduţi în magazinul meu la 10 decembrie 1969 unui tînăr înalt şi brunet. Sînt mirat că nu sînteţi la curent, căci m-am deplasat personal – la 16 decembrie 1969 – pentru a da o declaraţie la comisariat, şi mărturia mea a făcut obiectul unui proces verbal".

Dar acest proces verbal, trimis chiar în aceeaşi zi, prin telex, poliţiştilor din Milano şi Roma şi Ministerului de Interne, n-a ajuns niciodată la magistraţii romani care-şi orientaseră ancheta în direcţia anarhiştilor. Cineva îl făcuse dispărut.

Şi aceasta nu e totul: cîteva zile mai tîrziu, comparînd două fotografii ale servietei de piele găsite intacte la Banca comercială italiană, judecătorul D'Ambrosio remarcă o diferenţă. Pe prima fotografie, făcută chiar în seara atentatelor, de mînerul servietei mai atîrnă încă eticheta cu preţul. Pe a doua – făcută o lună mai tîrziu – eticheta şi sfoara cu care era legată dispăruseră. Încă o dată, cineva intervenise pentru a suprima probele.

„Dacă judecătorii ar fi dispus imediat de mărturia marochinerului din Padova şi de eticheta servietei, ancheta ar fi luat o altă direcţie, iar Valpreda n-ar mai fi azi în închisoare" – declară cu indignare unul din magistraţi, aflînd numele vinovaţilor. La 25 septembrie, trei înalţi funcţionari de poliţie (subdirectorul poliţiei la Ministerul de Interne, Elvio Catennacci, şi doi responsabili ai serviciului politic al prefecturii de poliţie din Milano) sînt inculpaţi de „obstacularea justiţiei, omitere de raport, disimulare şi sustragere de probe". Totuşi, aceşti trei funcţionari vor obţine, doi ani mai tîrziu, un *„non-lieu"* (neurmărire în justiţie – în franceză)...

Convinşi că Franco Freda şi Giovanni Ventura sînt personajele-cheie ale atentatelor, magistraţii milanezi încearcă să descopere cine sînt, în spatele lor, veritabilii instigatori ai strategiei tensiunii. Ancheta îi conduce spre un ziarist din Roma, de la „Secolo d'Italia" (cotidianul MSI), Guido Giannettini.

Lovituri de teatru

În decembrie 1971, în cursul unei percheziţii efectuate la unul din domiciliile lui Giovanni Ventura.

vat că teroriştii, aceşti oameni ai întunericului, şi-au putut menţine şi perfecţiona formele de clandestinitate, au reuşit să procure arme la discreţie, tocmai pentru că slăbiciunile orînduirii burgheze le permit spargerea unor bănci pentru procurarea de fonduri, închirierea unor case pentru clandestinizare sub acoperire, crearea de ascunzători pentru cei răpiţi, capcane pentru a atrage pe cei urmăriţi etc.

„MÎNA NOASTRĂ CEA LUNGĂ..." Escaladat mereu, terorismul s-a întins ca o plagă peste omenire, nefiind scutite de acest blestem nici unele state din „lumea a treia". Cazurile atentatelor împotriva lui Anwar Sadat şi Indirei Gandhi sînt dintre cele mai elocvente. Statistic vorbind, numai în 1968 în întreaga lume – şi lumea se arată, cel puţin în paginile presei, extrem de alarmată! – s-au petrecut „doar" 142 acte de terorism. Zece ani mai tîrziu, numărul lor crescuse „catastrofal" („Corriere della Sera"). În 1981, acest număr ajunsese la 709, iar un an mai tîrziu – la 746. Lipsa de măsuri eficiente în Italia, de pildă, a permis – cum releva publicaţia engleză „Observer" – ca „strategia tensiunii" să facă din această ţară, timp de 10 ani, un veritabil „laborator al subversiunii neofasciste". Concluzii: „De la 12 decembrie 1969, atentatele neofasciste rămase nedescoperite (adică făptaşii neidentificaţi şi neprinşi – n.a.) au la activ, pînă astăzi, 140 de morţi." Dar cel mai cum-

Coperţi ale unor reviste tratînd recrudescenţa fenomenului terorist în vestul Europei

Teroristul vest-german arestat în legatura cu tentativa de a-l asasina pe generalul NATO Frederick Kroesen

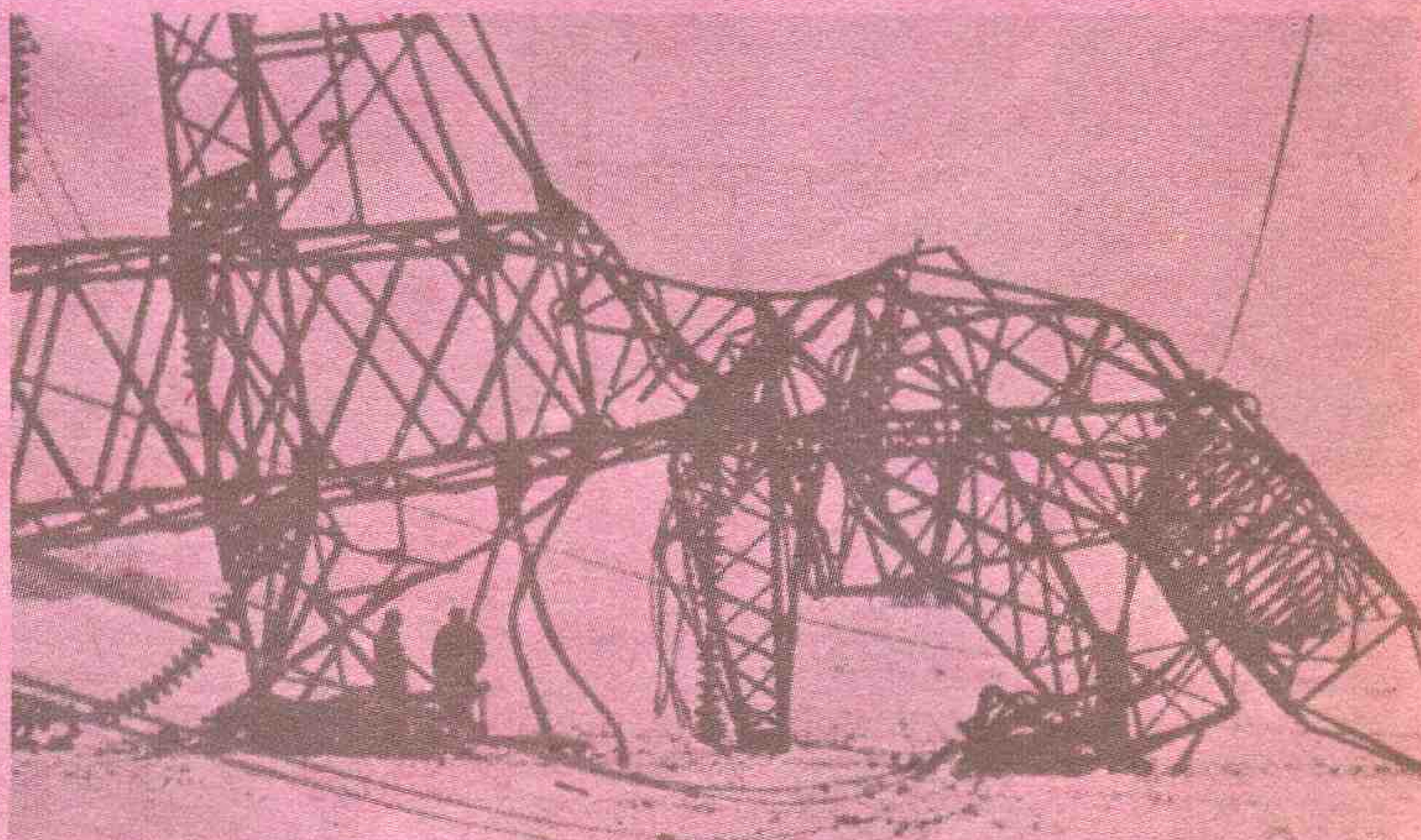
anchetatorii au descoperit, într-un seif, o serie de rapoarte confidenţiale, cu referiri la diverse servicii secrete. Pentru a se justifica, Ventura explică magistraţilor că lucrează pentru un misterios serviciu de informaţii internaţional. Contrar prietenului său Freda, care şi-a recunoscut deschis apartenenţa la neonazism, Ventura persistă în a se prezenta drept un om cu vederi de stînga. Declară că s-a infiltrat în grupul fascist al lui Freda pentru a-i supraveghea activitatea în slujba unui misterios serviciu secret internaţional. Cîteva luni le vor trebui magistraţilor pînă vor descoperi că unul dintre oamenii săi de legătură era ziaristul italian Guido Giannettini.

În vîrstă de 43 de ani, mic şi gras, sublocotenent în rezervă şi cronicar specializat în probleme militare, Guido Giannettini a intrat, de circa 15 ani, în cercurile fasciste internaţionale. După puciul de la Alger, în aprilie 1961, el devine unul din principalii agenţi de legătură ai O.A.S. în Italia, asigurînd legăturile cu reprezentantul armatei secrete în Peninsulă, Philippe de Massey. În acelaşi an, în Spania, este investit cu titlul pompos de „căpitan al Cruciadei". În noiembrie 1961, la invitaţia generalului Devalle, comandantul şcolii centrale de marină din Annapolis (S.U.A.), ţine un seminar de trei zile asupra „tehnicilor şi posibilităţilor de lovitură de stat în Europa", la care participă reprezentanţi ai Pentagonului şi C.I.A. În 1964, Giannettini fondează, împreună cu cîţiva francezi, AMSAR (Aparatul mondial secret de acţiune revoluţionară), un fel de serviciu secret fascist internaţional, finanţat de serviciile speciale spaniole franchiste şi reţelele neonaziste sud-africane şi ale unor state sud-americane cu regimuri militare de dreapta. Începe, în acelaşi timp, să colaboreze la „Rivista Militare", aparţinînd armatei italiene. Considerat expert în probleme militare internaţionale, reprezintă, în cîteva rînduri, statul major italian la reuniuni ale N.A.T.O. În 1956, intră în MSI, partidul neofascist. În octombrie 1966, Giannettini este angajat oficial de serviciile secrete italiene, conduse, la vremea aceea, de generalul Henke. Are sarcina să spioneze organizaţiile de stînga şi extrema stîngă.

În paralel, îşi continuă activitatea de ziarist, colaborînd la „Secolo d'Italia", la agenţiile „Oltremare" şi „Aginter-Presse", ca şi la „L'Italiano", revista teoretică a elementelor ultrareacţionare din cadrul M.S.I., condusă de deputatul Pino Romualdi. În 1966, îi întîlneşte prima oară pe Freda şi Ventura cu care înnoadă strînse legături.

În clipa în care magistraţii milanezi încep să se intereseze de el, Giannettini dispare. O percheziţie la domiciliul său permite anchetatorilor să descopere o masă enormă de documente probînd că e în relaţii cu cercurile fasciste europene, precum şi rapoarte identice cu cele găsite în seiful lui Ventura. Interogat despre legăturile sale cu Giannettini, Ventura recunoaşte că ziaristul de la „Secolo d'Italia" redactase documentele aflate în posesia sa şi declară că

Linia de înaltă tensiune a centralei atomice de la Krümmel, aruncată în aer la 25 ianuarie 1985, în cadrul noului val terorist declanşat în RFG la sfîrşitul anului trecut

plit rezultat este credibilitatea în continuă creştere de care se bucură ameninţările teroriste: „Dacă nu veţi face aşa... mîna noastră cea lungă vă va ajunge oriunde".

ÎNTRE „STUDII" ŞI MĂSURI PRACTICE. Un observator al „fenomenului terorist", prof. Y. Alexender, de la Universitatea americană Georgetown, a întocmit un studiu care arată că, potrivit datelor înregistrate pe glob, în 1982 teroriştii au fost „mai organizaţi, mai antrenaţi, mai echipaţi decît oricînd înainte", iar, în următoarele două decenii, „vom asista la o evoluţie a tacticilor adoptate de ei". Pentru că – scrie prof. Y. Alexender – „se pare că, astăzi, sînt utilizate în mai mare măsură bombele, dar sîntem de părere că anumite grupări (de terorişti – n.a.) se antrenează, încă de pe acum, în folosirea unor metode mai moderne, inclusiv a armamentelor nucleare, biologice şi chimice."

Iată că sfîrşitul de mileniu nu ne va găsi – în lipsa unor măsuri practice eficiente de combatere a acestui flagel – lecuiţi de această boală gravă a subversiunii.

„În problema terorismului – arată un alt cercetător care a consacrat fenomenului mulţi ani de studiu –, orice generalizare este imposibilă, întrucît situaţia este diferită de la o ţară la alta". Walter Laquer, pe care l-am citat, arată că terorismul de astăzi desemnează „un tip de acţiune violentă împotriva unui regim, a unei clase conducătoare, a unei minorităţi etnice, rasiale, religioase", iar acest „tip nou de acţiune violentă" nu trebuie confundat „cu alte forme de violenţă politică (cunoscute de istorie – n.a.): războiul civil, lovitura de stat, gherila."

Robert Solé a reuşit să desprindă, din re-

Orchestra neagră

acesta este agent al serviciilor secrete italiene, SID. Interogat de judecătorul D'Ambrosio, generalul Miceli, șeful SID, răspunde că, după cîte știe, Giannettini nu aparține de serviciile secrete, dar, prudent, adaugă că nu cunoaște identitatea tuturor informatorilor din serviciile sale.

Dispariția acestui personaj-cheie – magistratul consideră că el este „ziaristul-agent al SID", care, potrivit lui Pozzan, îl însoțea pe Pino Rauti în seara reuniunii de la 18 aprilie 1969 – blochează ancheta. Magistrații decid, în februarie 1974, să-și depună concluziile în ce-i privește pe Freda și Ventura și să procedeze la o anchetă suplimentară asupra lui Pino Rauti și Guido Giannettini.

O lună mai tîrziu, la 24 martie 1974, Giannettini, refugiat la Paris, rupe tăcerea printr-un interviu acordat săptămînalului „L'Espresso", în care precizează raporturile sale cu grupul Freda-Ventura: „Ceea ce povestește Ventura e fals – declară Giannettini. El susține că, în contul SID, eu l-aș fi însărcinat să supravegheze grupul de extremă dreapta al lui Freda. E exact invers, Freda era unul din partenerii mei și nu pe el îl supravegheam. Mă interesa să obțin informații asupra grupurilor de extremă stîngă, și Ventura fusese infiltrat în rîndurile acestora de către Freda... Îmi transmiteau informațiile prin intermediul cîtorva prieteni din anumite cercuri internaționale de dreapta. Ei îmi dădeau informațiile lor. Practic, acest schimb lua forma buletinelor private ce circulau în anumite grupuri de centru-dreapta vest-europene ca, de pildă, Uniunea creștin-socială bavareză, «grupurile geopolitice franceze» (emanație de dreapta a unui anume curent gaullist) și alte grupări din Belgia, Elveția și, practic, în toate țările din Europa (occidentală)".

Deși făcea obiectul unui mandat internațional de arestare pentru participarea sa la masacrul de la 12 decembrie 1969, Giannettini locuiește fără probleme la Paris, sub adevărata sa identitate, la hotel Claridge, cu bunăștiința autorităților franceze care, asigură „L'Europeo" (numărul din iulie 1974), „îi oferă o discretă protecție".

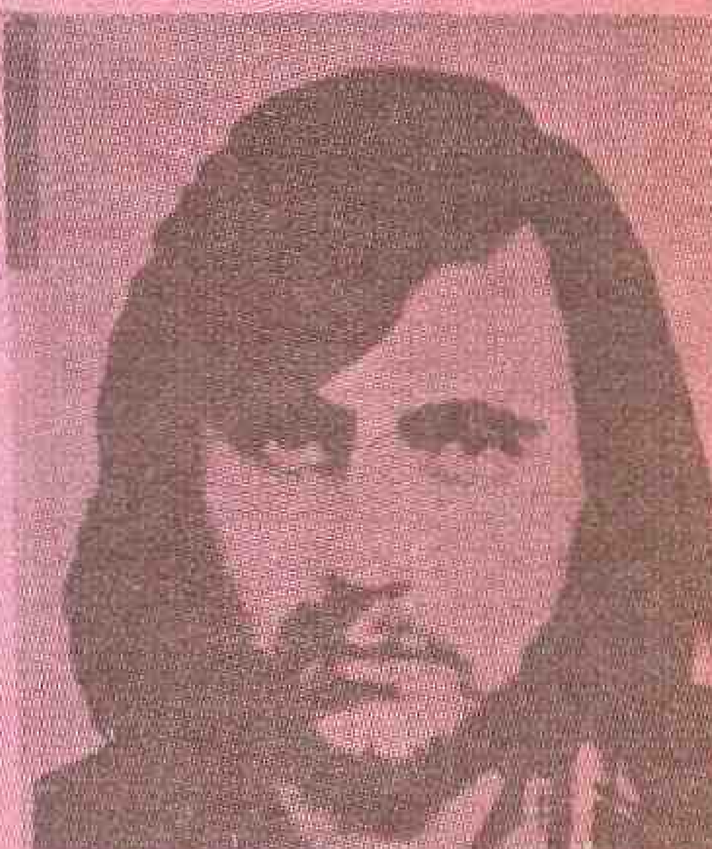
Lovitură de teatru la 20 iunie 1974. În contradicție cu afirmațiile șefilor SID, ministrul apărării, Giulio Andreotti, recunoaște, în interviul acordat publicației „Il Mondo", că Giannettini se află printre informatori cu state de plată ale serviciilor secrete. Ministrul merge și mai departe: SID fusese pus la curent de către Giannettini cu „planul negru" al bombelor de la Milano, dar n-a avertizat justiția. Motivul: „păstrarea secretului politico-militar". Se

Pe ruinele unei instituții, țintă a atacurilor teroriste

vista italiană „Panorama", imaginea „unui terorist autentic", care se autodescria astfel: „În public imaginea mea este aceea a unui funcționar model. La birou, nu mă ocup de politică și nu mă bat nici măcar să-mi apăr drepturile mele sindicale... Trăiesc sub numele meu oficial, care este un nume de om respectabil, fără cazier judiciar. Ziua mea se împarte între slujbă și viața de familie, iar mare parte din vreme o consacru copiilor mei. În afara organizației mele, nu discut nimic serios. Cu nimeni!..." Același Robert Solè merge mai în profunzime cu analiza, căutînd să reliefeze dilema ce macină pe organizatorii terorismului și care trebuie să concilieze două situații aparent contradictorii: *eficacitatea,* care presupune centralizare și număr, și *invulnerabilitatea,* care, dimpotrivă, impune independența fiecărei „celule" de acțiune și o strictă limitare a efectivelor. Teroriștii rezolvă, parțial, această dilemă prin compartimentare: unii membri ai organizației se specializează în căutarea și culegerea informațiilor, alții – în prelucrarea lor și în executarea, din punct de vedere militar, a obiectivului urmărit. Și, bineînțeles, fiecare „celulă" de bază n-are nici un fel de raporturi cu vecinul, pe care de cele mai multe ori îl ignoră...

Mayer și Lotze – suspecți de asasinarea lui Zimmermann

Un comisar italian, al cărui nume, la cererea sa, presa l-a trecut sub tăcere, și care și-a închinat viața luptei antiteroriste, recunoștea: „Eu cred că, pînă ce nu ne infiltrăm în inima acestor organizații teroriste, pentru a prevedea orice mișcare a lor, fiece acțiune, nu vom face nimic concret și eficient." O parte a presei, făcîndu-se ecoul unor critici la adresa ineficienței brigăzii antiteroriste din chiar rîndurile aparatului polițienesc, a califi-

ajunsese la o asemenea decizie în cursul unei reuniuni ţinută în iulie 1973, la sediul SID, palazzo Baracchini, şi prezidată de generalul Miceli. „Afacerea SID" devenise deja de notorietate publică. Sub presiunea opoziţiei comuniste, a opiniei publice italiene, cei implicaţi au fost deferiţi justiţiei.

A doua lovitură de teatru, la 8 august 1974. Expulzat fără zgomot din Franţa în urma declaraţiilor ministrului Andreotti, Giannettini, care se refugiase în Argentina, se constituie prizonier al ambasadei Italiei la Buenos Aires. Este repatriat cîteva zile mai tîrziu la Roma, unde este arestat la coborîrea din avion. Declarase, totuşi, cîteva săptămîni mai devreme, la Paris, într-un interviu: „Nu mă voi constitui prizonier şi nici nu mă voi lăsa prins. Nu cred în justiţie. Interpolul are un mandat de arestare, dar nu-i va fi uşor să mă aresteze, căci am prieteni la Paris şi în întreaga Europă". Preciza: „Sînt contra democraţiei, sînt fascist; mai mult, sînt nazi-fascist. Oameni ca mine acţionează pentru ca, în Italia, să se producă o lovitură de stat militară, sau războiul civil".

După astfel de declaraţii, predarea fără condiţii a lui Giannettini - care risca închisoarea pe viaţă - apărea cel puţin misterioasă. A preferat el oare închisoarea în Italia unui mormînt în Argentina? Mulţi consideră că Giannettini s-a predat la sfaturile SID şi după ce serviciile secrete italiene i-au dat asigurări privind o relativă impunitate.

Pe de altă parte, pentru a rămîne în viaţă într-o afacere în care, în mod obişnuit, martorii incomozi dispar în stilul cunoscut, Giannettini probabil că poseda o solidă asigurare pe viaţă, fapt confirmat de altfel de judecătorul D'Ambrosio care subliniază că SID avea mijloacele de a lichida în secret un eventual martor atît de compromiţător. Dacă n-a făcut-o, înseamnă că Giannettini deţinea undeva documente explozive care, în cazul în care el ar dispărea, ar fi făcute publice. „Dacă aş fi murit, va spune Giannettini în boxa acuzaţilor, în locul meu s-ar afla acum toţi şefii SID". În ciuda garanţiilor pe care se pare că le-a primit, Giannettini este inculpat, la 12 decembrie 1974, împreună cu Freda şi Ventura, pentru masacrul din Piazza Fontana. Actul de acuzare este redactat în viteză, în noaptea de 12 spre 13 decembrie, de substitutul Alessandrini. Acesta aflase că, în ajun, Curtea de casaţie decisese să „desesizeze" tribunalul din Milano de dosar, pentru a-l transmite magistraţilor din Catanzaro, mic oraş în sudul Italiei. Judecătorul D'Ambrosio şi substitutul Alessandrini erau exact pe punctul de a emite un mandat de arestare - „ne mai lipseau puţine elemente" - contra amiralului Henke, şeful Statului Major General al armatei italiene şi şeful SID pe vremea atentatelor. Dar atunci a intervenit, în mod providenţial, Curtea de casaţie.

Magistraţilor italieni li s-a retras, astfel, o anchetă pe care o desfăşuraseră timp de doi ani cu un curaj exemplar. (Curajul magistratul Alessandrini

cat cuvintele comisarului ca fiind „de prisos": „Dacă vreau să păzesc de furt şi de ucigaşi o persoană, pun de pază în faţa casei repectivului un om în uniformă. E deajuns? Da. Pentru că hoţul sau hoţii, ucigaşul sau ucigaşii doresc să devalizeze casa sau să-l ucidă pe proprietar *pentru un cîştig material.* Cîştig de care, apoi, *să se bucure* în libertate. În schimb, teroriştii nu urmăresc, cel mai adesea, un cîştig material imediat, nu doresc să opereze în întuneric, la adăpost de ochii lumii... Ei caută, dimpotrivă, să opereze în public, să demonstreze - uneori chiar autojertfindu-se - că nici o măsură poliţienească nu poate să oprească «mîna noastră cea lungă şi răzbunătoare». Teroriştii acţionează ziua în amiaza mare şi în locuri aglomerate tocmai pentru a stîrni teroarea."

Aşa este. Aşa se învederează a fi toate acţiunile teroriste. Moro a fost răpit în timpul unui schimb de focuri cu garda sa înarmată, care a fost ucisă... Kennedy a fost împuşcat în prezenţa a mii de oameni şi în mijlocul gărzilor sale... Preşedintele Reagan a fost împuşcat în faţa unui mare hotel, în prezenţa a sute de persoane şi fiind înconjurat de oamenii săi de pază... Papa a fost ţinta unui ucigaş pe cînd se afla - de asemenea păzit - în mijlocul unei mulţimi imense... Şi, de multe ori, acţiunile au reuşit...

Ca întotdeauna însă, în orice crimă - şi în atentatele politice mai ales! - se cuvine pusă întrebarea: cui prodest? Cui a folosit atentatul contra papei? Dar contra lui Sadat? Dar împotriva doamnei Gandhi? Şi iată că, punînd această întrebare-cheie, începe să se întrevadă contrariul acelor cercuri care pot profita - şi profită - de orice moment de încordare în plan naţional şi al relaţiilor internaţionale, moment la care poate conduce - şi conduce - un asemenea asasinat fie numai şi prin destabilizarea politică pe care o poate

O conductă de petrol în flăcări, în urma unui atac terorist

cauza ţării în care s-a produs. Iată ca nu este simplu şi, uneori, nici indeajuns ca, odată prins autorul material (sau autorii) atentatelor, să se dea de urma celor care, din umbră, pun la cale atentatele, culeg rezultatele de pe urma acestora.

Periculosul „joc al umbrelor" continuă. Şi în toate cazurile, o ceaţă deasă - bine întreţinută - ascunde odioase organizaţii extremiste, ce cochetează cu neofascismul, cu cele mai reacţionare cercuri.

Ştefan Zaides

Orchestra neagra

şi-l va plăti cu viaţa în 1979, cînd a fost asasinat de neofascişti). La Catanzaro, ancheta a fost încredinţată magistraţilor locali, judecătorul Migliaccio şi substitutul Lombardi, care, fără a le pune la îndoială onestitatea, nu vor urmări niciodată „pistele negre" cu obstinaţia predecesorilor lor...

S.I.D. sub acuzare

Totuşi, aceste piste sînt atît de evidente, încît la 28 martie 1976, judecătorul din Catanzaro decide să-i aresteze pe generalul Maletti, fostul şef al biroului D al SID, devenit comandantul şef al regimentului de apărare al Romei, şi pe fostul său adjunct, căpitanul La Bruna. Ei sînt acuzaţi de a fi furnizat acoperire unor autori ai masacrului din Piazza Fontana şi de a le fi asigurat fuga.

Dovezile împotriva lor sînt zdrobitoare şi numeroase. Mai întîi, Giannettini declarase că l-a contactat pe La Bruna, „ofiţerul său de legătură, din momentul în care a aflat că judecătorul D'Ambrosio se interesa de el, la 5 aprilie 1973". După ce s-a referit la Maletti, La Bruna, relatează el, i-a ordonat să nu se prezinte în faţa magistratului şi „să schimbe aerul". „În dimineaţa de 7 aprilie, mi-am părăsit domiciliul. A doua zi, un colaborator al lui La Bruna m-a condus la aeroportul Fiumicino unde un funcţionar de la vamă, prieten al S.I.D., m-a îmbarcat într-un avion cu destinaţia Paris, fără a mă mai supune vreunui control". Refugiat la Paris, Giannettini continuă să lucreze pentru SID, corespondînd cu generalul Maletti şi redactînd rapoarte pentru biroul D pînă în martie 1974. Drept remuneraţie pentru aceste servicii, Giannettini a primit – declară el – o sumă globală de trei milioane lire italiene, remisă, la Paris, în rate, de căpitanul La Bruna.

Al doilea acuzator al şefilor S.I.D.: Ventura, a cărui mărturie este, în parte, confirmată de cea a lui Stefano Delle Chiaie care declara, în primăvara lui 1976, săptămînalului „Panorama": „În noiembrie 1972, căpitanul La Bruna m-a întrebat dacă sînt în măsură să-i primesc la Barcelona şi, apoi, să-i scot din Europa pe Freda şi Ventura, pe care intenţionam să-i fac să evadeze din închisoare".

Într-o notă trimisă judecătorului Migliaccio în decembrie 1975, Ventura explică modul în care biroul D al SID îi pregătise evadarea, în ianuarie 1973. Propunerea i-a fost făcută surorii lui Ventura de către Giannettini. Agentul SID i-a arătat acesteia planul închisorii şi i-a dat drept „acont" cheia uneia din porţile închisorii, ca şi două bombe cu gaz narcotic, spunîndu-i: „Transmite-i fratelui tău propunerea noastră şi, dacă acceptă, îi vom da instrucţiuni precise şi celelalte chei"... Ventura ezită, căci SID nu-i dă asigurarea că, odată evadat, nu va fi eliminat. Decide să refuze. Dar, fireşte, nu restituie cheia dată de Giannettini surorii sale, păstrînd pentru sine o dovadă a ofertei ce i-a fost făcută.

Cel de-al treilea care a pus în cauză SID este Pozzan. Într-o notă trimisă din Spania judecătorilor din Catanzaro, el relata că SID este acela care i-a organizat fuga în străinătate. Căpitanul La Bruna, declară Pozzan, i-a furnizat un paşaport fals şi banii necesari, înainte de a-l expedia în Spania, în ianuarie 1973, unde l-a întîlnit pe Stefano Delle Chiaie. Pozzan ar fi putut revela, de pildă, că SID fusese informat din timp de toate atentatele criminale comise în cursul lui 1969. Astfel, de la 4 mai 1969, la numai cîteva zile după primele atentate din Tîrgul de la Milano, biroul D al SID primea un raport redactat de Giannettini, pe baza informaţiilor lui Ventura, care anunţa „o nouă fază de atentate în «locuri închise», precum băncile".

Mărturiile lui Ventura şi Giannettini sînt confirmate de anchetele efectuate de diverşi magistraţi.

Birourile R şi D

Colaborarea dintre fascişti şi serviciile secrete italiene datează din vara lui 1966, dată la care amiralul Henke[10] preia conducerea SID, pe care o va deţine pînă în toamna lui 1970. Pino Rauti, la vremea aceea şeful mişcării neonaziste, devine unul din principalii informatori ai SID şi unul din principalii colaboratori ai amiralului Henke. La rîndul său, Giannettini este „angajat", la 18 octombrie 1966, de biroul R (spionaj extern) al SID, la cererea statului major al apărării, înainte de a fi transferat, în iulie 1977, la biroul D (contraspionaj), pentru care va redacta peste 130 de rapoarte. Artizanul acestei colaborări între SID şi fascişti este Giorgio Torchia, directorul agenţiei de presă „Oltremare".

Intrarea masivă a neofasciştilor în serviciile secrete italiene în 1966 pare a fi, în realitate, consecinţa directă a unei conferinţe organizată discret de SID, cu un an înainte. Această conferinţă, ce a avut loc la hotelul „Parco dei Principi" din Roma, are loc într-un moment în care dezbaterea asupra „restructurării forţelor armate italiene" este pe primul plan. Numeroase proiecte se bat cap în cap, şi nimeni nu bănuieşte încă ce consecinţe vor avea asupra contradicţiilor interne din statul major italian. Dreapta italiană fusese traumatizată de evenimentele din iulie 1960, cînd o veritabilă „insurecţie populară" a dus la căderea guvernului democrat-creştin al lui Fernando Tambroni. Demonstranţii au reuşit, în numeroase cazuri, să ţină piept, în stradă, forţelor de ordine, total paralizate, şi numai atitudinea realistă a Partidului Comunist Italian – partizan al unei acţiuni organizate, folosind cadrul democratic existent, şi preocupat de a nu favoriza o represiune incontrolabilă, precum şi o recrudescenţă a extremei drepte, ca o contra-reacţie – a permis restabilirea situaţiei. Înspăimîntate de ideea că asemenea evenimente se mai pot produce, autorităţile militare şi partidele majorităţii au început să se pregătească, însă, pentru a face faţă unei eventuale „situaţii insurecţionale".

Se impunea, deci, în opinia conducerii militare, o „restructurare a forţelor armate", cu atît mai mult cu cît Italia era în linia întîi a sistemului de apărare al NATO. Asemenea idei erau susţinute de şeful statului major, generalul Aloja. Inspirat de expunerile celor doi consilieri, Rauti şi Giannettini, el visează „organizarea de centre de îndoctrinare a tinerilor recruţi şi selectarea de ofiţeri calificaţi din punct de vedere ideologic". Intenţionează ca, „printr-un dur antrenament al corpului şi spiritului", să efectueze o veritabilă „spălare a creierelor" şi să le dea recruţilor o solidă formaţie anticomunistă. În acest scop, a pus la punct „cursuri de curaj" (corsi di ardimento). „Această pregătire civică – explică Aloja – este baza pe care se poate grefa războiul psihologic".

O altă orientare: aceea a generalului De Lorenzo, şeful statului major al armatei terestre. Opunîndu-se radical lui Aloja, el preconizează constituirea unei armate de voluntari. De Lorenzo considera că, pentru a face faţă unei insurecţii, îi sînt necesare: 1) un aparat de spionaj puternic, care să permită preîntîmpinarea oricăror mişcări populare şi anihilarea li-

Milano, 12 decembrie 1969, după explozia de la Banca Agriculturii

derilor lor; 2) un instrument de represiune solid, pentru a controla în mod eficace mişcările de masă şi a le zdrobi din pornire. Aceste două instrumente erau - în opinia generalului - serviciile secrete şi corpurile militare specializate, precum paraşutiştii şi brigăzile blindate.

Generalul acţionează în această optică de mai mulţi ani. Plasat în fruntea serviciilor secrete în 1956, cu acceptul preşedintelui Gronchi, el a dat SIFAR puteri considerabile, transpunîndu-le într-o veritabilă poliţie politică, preocupată, în special, de fişarea şi căutarea de informaţii asupra cetăţenilor italieni. Astfel, în 1967, se va descoperi că SIFAR constituise, ilegal, 157 000 de dosare ale majorităţii oamenilor politici. Trecînd în 1962 la comandamentul carabinierilor (dar păstrîndu-şi influenţa asupra serviciilor secrete, în fruntea cărora îşi plasase oameni proprii), generalul De Lorenzo va dota, în mod ilegal, acest corp cu arme grele, blindate şi chiar cu un detaşament de paraşutişti. În acelaşi timp, se debarasează de toţi ofiţerii cu vederi democratice din jandarmeria italiană şi-i înlocuieşte cu ofiţeri din rîndurile SIFAR.

Generalul De Lorenzo nu se interesează numai de lupta împotriva a ceea ce el numeşte „insurecţie comunistă". În realitate, doreşte să constituie o structură militară, capabilă să preia, în orice moment, puterea. Putere pe care a mai vrut s-o cucerească, în urmă cu doi ani. Dar acest lucru nu se va afla decît peste un an, cînd un deputat al „stîngii independente" va revela în Camera Deputaţilor că, trei ani mai înainte, Italia scăpase de o lovitură de stat militară. „În iulie 1964 - a afirmat el - am riscat să cunoaştem o noapte identică cu aceea în cursul căreia coloneii greci au strangulat recent democraţia". Astăzi, lucrurile sînt publice şi pe deplin clarificate.

Este vorba de „planul Solo". Generalul De Lorenzo reunise, la 14 iulie 1964, douăzeci de generali şi colonei pentru a pregăti o lovitură de stat militară, în cazul în care, în zilele următoare, partidele de centru-stînga n-ar fi reuşit să soluţioneze criza de guvern deschisă cu trei săptămîni mai devreme. Prin această lovitură, urma a se recurge la un guvern de „salvare publică", format din democrat-creştini, „tehnicieni" şi militari. Armata urma să aplice un „plan special de urgenţă", elaborat în anii '50, care prevedea ocuparea tuturor sediilor partidelor, ziarelor, prefecturii, radioteleviziunii, precum şi arestarea principalilor lideri politici şi sindicali. Cum, însă, a intervenit un acord „in extremis" între socialişti şi democrat-creştini, planul de lovitură de stat nu s-a mai justificat şi a fost abandonat. Se pare că, informaţi de ceea ce se pregătea, liderii socialişti au preferat un acord nesatisfăcător de guvernare cu democraţia creştină unui puci militar...

La hotelul „Parco dei Principi"

Conferinţa de la hotelul „Parco dei Principi" a avut loc la 2, 4 şi 5 mai 1965. Discret finanţată de biroul D al SID, ea este organizată sub egida unui misterios „Institut de studii militare şi istorice Alberto Polio". Presa nu i-a acordat o atenţie specială şi vor trebui să treacă cîţiva ani pentru a i se revela importanţa. Între timp, anumiţi participanţi la conferinţă, între care Pino Rauti şi Guido Giannettini, vor fi fost inculpaţi în legătură cu comploturile şi atentatele strategiei tensiunii.

Prezidată de un general de paraşutişti şi de preşedintele Curţii de apel din Milano, conferinţa este animată de un ziarist de extremă dreapta, foarte apropiat de serviciile secrete: Edgardo Beltrametti. Printre ceilalţi participanţi figurează, practic, toţi „gînditorii" neofascismului italian, cîţiva viitori pucişti şi principalii instigatori ai strategiei tensiunii. Conferinţa constituie, de fapt, punctul de plecare a vastului plan politico-militar prin care extrema dreaptă va încerca să pună la punct un aparat de lovitură de stat, prin exploatarea proiectului de restructurare a armatei italiene.

Planul fasciştilor de la „Parco dei Principi" era simplu. Ei sperau ca, odată proiectul aprobat de statul major, să poată constitui şi conduce „grupuri de autoapărare permanentă". Bineînţeles că intenţionau să găsească armătura acestor grupuri în sînul organizaţiilor de extremă dreapta, pe care le controlau, şi să constituie astfel, sub acoperirea statului major şi a secretului militar, un veritabil aparat pucist.

Toate aceste propuneri au fost primite cu entuziasm de generalul Aloja. „Am citit cu mult interes – îi scrie el lui Giannettini – studiul pe care l-aţi făcut asupra tehnicilor de război revoluţionar şi am apreciat analiza pertinentă pe care aţi făcut-o. Opera dumneavoastră merită a fi cunoscută şi să constituie un subiect de meditaţie pentru toţi cei care ţin la democraţie şi la instituţiile ei..." O opinie de o condamnabilă miopie, cînd se ştie ce soartă – cu ajutorul bombelor şi masacrelor – îi rezerva Giannettini democraţiei .

Iată, deci, cum Aloja şi-a asigurat colaborarea majorităţii participanţilor la conferinţă şi i-a plasat în cadrul serviciilor secrete.

Această colaborare este pecetluită fără întîrziere. Generalul Aloja comandă oamenilor de la „Parco dei Principi" o lucrare denunţînd „infiltraţiile comuniste" în armata italiană. Intitulat „Mîini roşii pe forţele armate", lucrarea este opera lui Beltrametti, Rauti şi Giannettini. E tipărită în zece mii de exemplare, dar difuzarea sa în rîndurile ofiţerilor este imediat blocată, căci extremismul ei este atît de exacerbat, încît – s-a apreciat ulterior – risca să aibă efectul contrar celui scontat de Aloja. Nu numai partidele politice, ci şi numeroşi ofiţeri s-ar fi putut speria de un program atît de clar fascizant şi s-ar fi putut opune la reorganizarea atît de dorită de general. Aloja îi cere, atunci, amiralului Henke ca SID să distrugă toate exemplarele cărţii. Ceea ce nu-i va împiedica pe Rauti, Giannettini şi Beltrametti să rămînă, în continuare, în graţiile şefului statului major. Rauti va primi, de altfel, „două milioane de lire, din partea amiralului Henke, drept recompensă pentru nepublicarea cărţii".

Cîteva luni mai tîrziu, mii de ofiţeri primeau un manifest, semnat de „nucleele de apărare a statului", care îi invita să se alăture acestor nuclee „constituite din militari de mare prestigiu", şi să efectueze „o operaţie decisivă" contra subversiunii „roşii". „Forţele armate – conchidea manifestul – sînt cele care au menirea de a distruge infecţia, înainte ca ea să devină mortală...". Instigatorii acestei operaţiuni: Rauti, Beltrametti, Giannettini şi alţi cîţiva asemenea lor. În ce priveşte difuzarea manifestelor, mai ales în regiunea Veneto, unde staţionează trei sferturi din armata italiană, ea a fost asigurată de Franco Freda şi Giovanni Ventura...

Ancheta, desfăşurată şapte ani mai tîrziu, de către magistraţii milanezi, va dovedi, o dată în plus, că SID fusese pus la curent de Rauti însuşi, dar că acoperise în întregime operaţiunea, ca, de altfel, şi pe autorii ei pe care îi angajase.

EPILOG

La 18 ianuarie 1977, şapte ani după drama din Piazza Fontana, se deschide, în sfîrşit, la Catanzaro, procesul autorilor prezumtivi ai masacrului, ca şi al complicilor. Pe banca acuzaţilor – 34 de persoane, fascişti şi ofiţeri ai serviciilor secrete; mai sînt prezenţi, din cauza absurdităţii procedurale, Pietro Valpreda şi alţi doi anarhişti, deşi inocenţa lor fusese de mult dovedită.

Totuşi, numai Freda, Ventura şi Giannettini sînt prezenţi la deschiderea procesului. Ceilalţi acuzaţi fie au reuşit să fugă, fie n-au considerat util să se deplaseze. „Dar în holul palatului de justiţie – scrie Mario Scialoja în «L'Espresso» – lipseşte principalul acuzat, cel a cărui judecare opinia publică o reclamă de şapte ani: «statul major al strategiei tensiunii». Desigur, sînt cîţiva reprezentanţi. Dar chiar dacă doi ofiţeri ai SID fac act de prezenţă, adevăraţii responsabili – organizatorii, comanditarii, politicienii şi strategii statului major – sînt absenţi". Aşa cum sînt absenţi Pino Rauti, Stefano Delle Chiaie şi Guérin-Sérac.

În martie 1981, doisprezece ani după atentatul neofascist din Piazza Fontana, verdictul pronunţat de Curtea de apel din Catanzaro a stîrnit un val de indignare în întreaga Italie. „Surpriza majoră" – cum se exprima un comentator – a fost provocată de faptul că, la Catanzaro, au fost reduse la 15 ani pedepsele la detenţie pe viaţă ale neofasciştilor Franco Freda, Giovanni Ventura şi Guido Giannettini.

Clemenţa tribunalului de la Catanzaro a stîrnit cel puţin nedumerire. Verdictul – declara Aldo Aniasi, fost primar al Milano-ului – „îi ofensează grav pe italieni şi, înainte de oricine, pe milanezi".

Tuturor li s-a părut de necrezut ca un tribunal să poată şterge cu buretele doisprezece ani de anchetă, „din lipsă de probe". Va fi necesar, de acum înainte, să se aducă drept probe fotografii făcute neofasciştilor în chiar momentul atentatelor pentru ca aceştia să fie condamnaţi? – se întreba, în acele zile, presa italiană.

Traducere, adaptare, note
Rodica Dumitrescu

---

[1] Republica Socială Italiană, supranumită Republica de la Salo, după numele capitalei sale, un mic orăşel de pe malul lacului Garda, a fost creată de Mussolini la cîteva zile după eliberarea sa, la 12 septembrie 1943, de colonelul S.S. Otto Skorzeny din fortăreaţa Gran Sasso, din Abruzi. Total înfeudată nazismului, Republica de la Salo va încerca să promoveze, pe toate căile, originile fascismului „pur şi dur". R.S.I. va deveni, după război, un punct de referinţă istorică al mişcărilor neofasciste italiene şi vest-europene.

[2] O.A.S. (Organizaţia Armată Secretă), de tip neofascist, apărută la începutul anilor '60, a cărei strategie a tensiunii s-a „exersat" mai întîi în Algeria şi, apoi, în Franţa, dar şi în Belgia şi Italia.

[3] S.I.D., Serviciile Secrete Italiene.

[4] M.F.A. sau „mişcarea căpitanilor", ofiţeri progresişti ai armatei portugheze, care au organizat insurecţia din 1974.

[5] S.D.C.I. — Serviciul de detectare şi coordonare a informaţiilor.

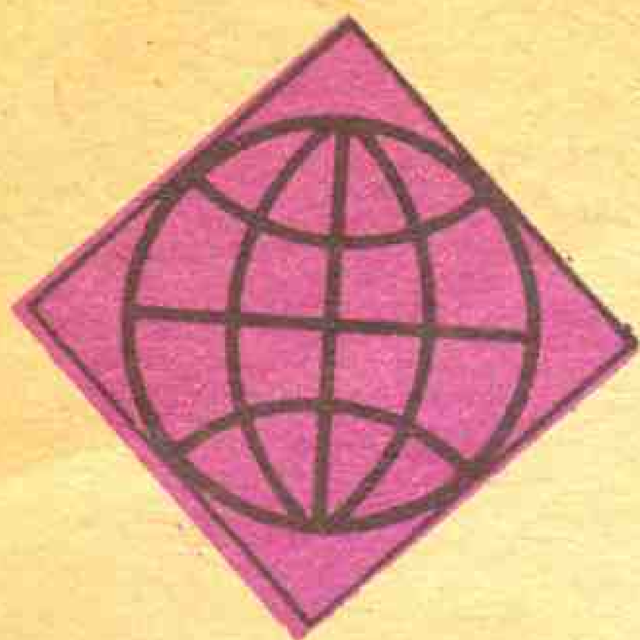
[6] În afara anchetelor asupra „Aginter", efectuate de ofiţeri portughezi, există şi raportul Ministerului italian de interne (Direcţia generală a securităţii publice, raport nr. 224/14451), efectuat în 1973 la cererea judecătorului Gerardo D'Ambrosio, ce ancheta asupra atentatelor din 1969. Documentul (50 pagini), realizat pe baza declaraţiilor informatorilor, figurează în dosarul de instrucţie al atentatelor de la Milano. Se referă în special la legăturile „Aginter" cu fasciştii italieni.

[7] K.Y.P. — Kratike Yperesia Pleporion, serviciile secrete greceşti, care controlau direct guvernul şi, între altele, fişau şi supravegheau pe antifasciştii greci refugiaţi în Italia.

[8] E.S.E.S.I. — Etnikos Syndesmos Ellinon Spudaston Italias, „Liga studenţilor fascişti greci în Italia", fondată în aprilie 1967, după lovitura de stat a coloneilor.

[9] Junio Valerio Borghese, supranumit şi „prinţul negru", fost „camarad" al lui Mussolini, organizatorul loviturii de stat prevăzute pentru 8 decembrie 1970, dar care n-a mai avut loc. „Prinţul negru" a fugit în Spania, unde va muri „la timp", în august 1972, oficial de o criză cardiacă dar circumstanţele cel puţin stranii în care a dispărut au lăsat bănuiala că a fost asasinat prin otrăvire.

[10] La 23 iunie 1966, amiralul Henke devine şeful SIFAR, care, cîteva luni mai tîrziu, îşi schimbă numele în SID (Serviciul de informaţii şi apărare).

Lumea zîmbeşte

Policalificare

Un canadian din localitatea Sudbury a fost învinuit de nu mai puţin de 111 delicte, printre care 5 hoţii, 33 de declaraţii false, 22 de cazuri de luare de mită. Campionul fărădelegilor nu era altul decît şeriful ce ar fi trebuit să asigure ordinea în Sudbury.

Oscar

De la o vreme nici un hoţ nu mai îndrăzneşte să se apropie de casa anticarului Fletcher Hayne din Lambert (localitate din Mississippi–SUA). Motivul: în locul celor doi dulăi Dobermann, ce s-au dovedit ineficienţi, paza este asigurată în prezent de Oscar. Oscar este un struţ cumpărat de Hayne la o licitaţie tocmai pentru faptul că era foarte bătăios. Acum, toţi trecătorii prin apropierea casei anticarului fac un ocol suficient de mare pentru a nu se afla în zona în care acţionează redutabilul cioc al „sîngerosului" struţ.

Evadare eşuată

Inspiraţi de un film, 28 de deţinuţi din închisoarea Milton-Dias-Moreira, din Rio de Janeiro, au încercat să evadeze prin sistemul de canalizare al închisorii. Dar, mare le-a fost mirarea cînd, după ce trecuseră cu succes de piedicile de tot felul ce le-au stat în cale, şi ajunseseră la o gură de canal al cărei capac s-au grăbit să-l de-a la o parte, s-au trezit pe caldarîmul din faţa unui comisariat de poliţie. Forţele de ordine, deşi nu mai puţin uimite, n-au ezitat să-i readucă pe fugari în celulele de unde au plecat.

În aşteptarea farfuriilor... zburătoare

Autorităţile oraşului canadian St. Pierre au declarat o suprafaţă de aproximativ 50 de metri pătraţi drept... „loc de aterizare pentru farfuriile zburătoare". Pînă în prezent, nici un OZN (obiect zburător neidentificat) nu a catadicsit să se folosească de facilităţile orăşelului canadian, dar „cosmodromul" a devenit un punct de atracţie turistică. În schimbul unei taxe corespunzătoare, poţi să aştepţi „la tribuna întîi" chiar şi sosirea unor „farfurii zburătoare". Pînă cînd vor sosi OZN-urile, vizitatorii pot fi satisfăcuţi cu farfurii cu... supă fierbinte. În zonă au apărut deja mai multe hoteluri ce se bucură de afluenţă de clienţi...

Amenzi

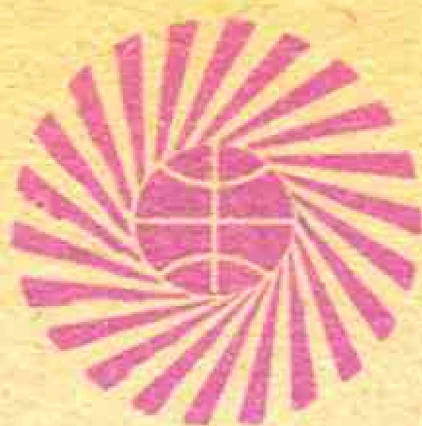
Timp de mai mulţi ani, în localitatea Sassari (Sardinia), o femeie în vîrstă de 52 de ani, cu un „bolnăvicios" simţ al ordinii, a împărţit sîrguincioasă amenzi conducătorilor auto, deşi ea nu era funcţionară a poliţiei. De regulă, amenzile ei erau foarte mici. Nimeni nu a observat, se pare, că chitanţele date nu aveau nici un antet oficial. Activitatea acestei neobişnuite „paznice a ordinii" a luat, în cele din urmă, sfîrşit ca urmare a unei altercaţii cu un şofer recalcitrant ce nu dorea să plătească simbolica amendă. Disputa a atras atenţia unui poliţist. De data aceasta, adevărat.

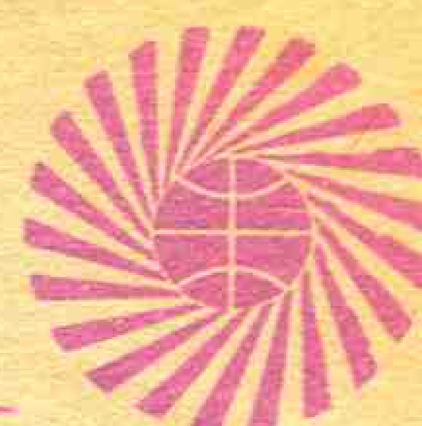
BALON. Gerard Lefavre, din Jewett City, SUA a conceput un balon în formă de ciocan, cu care a şi zburat cîteva mile. Noul gen de balon este mai mare decît media unui balon obişnuit şi conţine 28 000 picioare cubice de aer cald. Creatorul său afirmă că este mult mai acceptabil

În cartierul St. Georg din Hamburg, un locatar şi-a materializat în acest fel o idee: pentru a se bucura de mai multă linişte, şi-a pictat portretul pe fereastră, încît să se creadă, de afară, că el însuşi supraveghează permanent tot ce se întîmplă

Caleidoscop

Din nou despre meteoritul Tungus

După cum se știe, la 30 iunie 1908, regiunea Tungusă (din apropierea lacului Baikal din Siberia) a fost zguduită de o explozie teribilă, care era rezultatul unei ciocniri între planeta noastră și un misterios obiect venit din Cosmos. Pe o rază de 50 km în jurul punctului de impact, totul a fost distrus. Cu toate cercetările efectuate, nu s-a descoperit nici un fel de crater, nici o rămășiță de meteorit. Lipsa de probe palpabile a generat o diversitate de ipoteze asupra naturii obiectului care a percutat atunci planeta.

Noi date confirmă, în prezent, ipoteza căderii unui imens meteorit. Eșantioanele de sol recoltate în zona exploziei au dat la iveală prezența unor sfere metalice microscopice, deosebit de abundente la locul impactului. Analiza lor chimică, efectuată de Ramachandran Ganapathy de la compania chimică J.T. Backer din New Jersey, a pus în evidență mari concentrații de iridiu, nichel și cobalt, elemente specifice materialelor de origine extraterestră. Toate microsferele provin din unul și același corp ceresc cu o compoziție chimică caracteristică. În momentul exploziei, obiectul s-a pulverizat literalmente în atmosferă. Resturile au fost proiectate pînă în stratosferă, iar, la întoarcerea pe sol, s-au împrăștiat pe tot globul. Faptul a fost confirmat de analiza unei probe de gheață din Antarctica, recoltată la Polul Sud, care prezenta anomalii de iridiu, unele dintre acestea putînd data din 1909, deci un an după explozie. Masa meteoritului poate fi estimată la peste 7 milioane de tone, ceea ce ar corespunde unui obiect de peste 160 m diametru. Volatilizarea integrală a unui meteorit de asemenea dimensiuni presupune un complex de împrejurări deosebite în momentul exploziei, dar ipoteza rămîne plauzibilă.

Cu toate acestea, atîta vreme cît nu vom cunoaște mai bine compoziția chimică a cometelor, nu vom avea nici un argument pentru a respinge ipoteza că obiectul prăbușit ar fi fost o cometă. Chiar dacă astăzi ipotezele cele mai neverosimile au fost eliminate, taina obiectului tungus rămîne încă nedescifrată.

LUMEA

CAIET DE VACANȚĂ '85

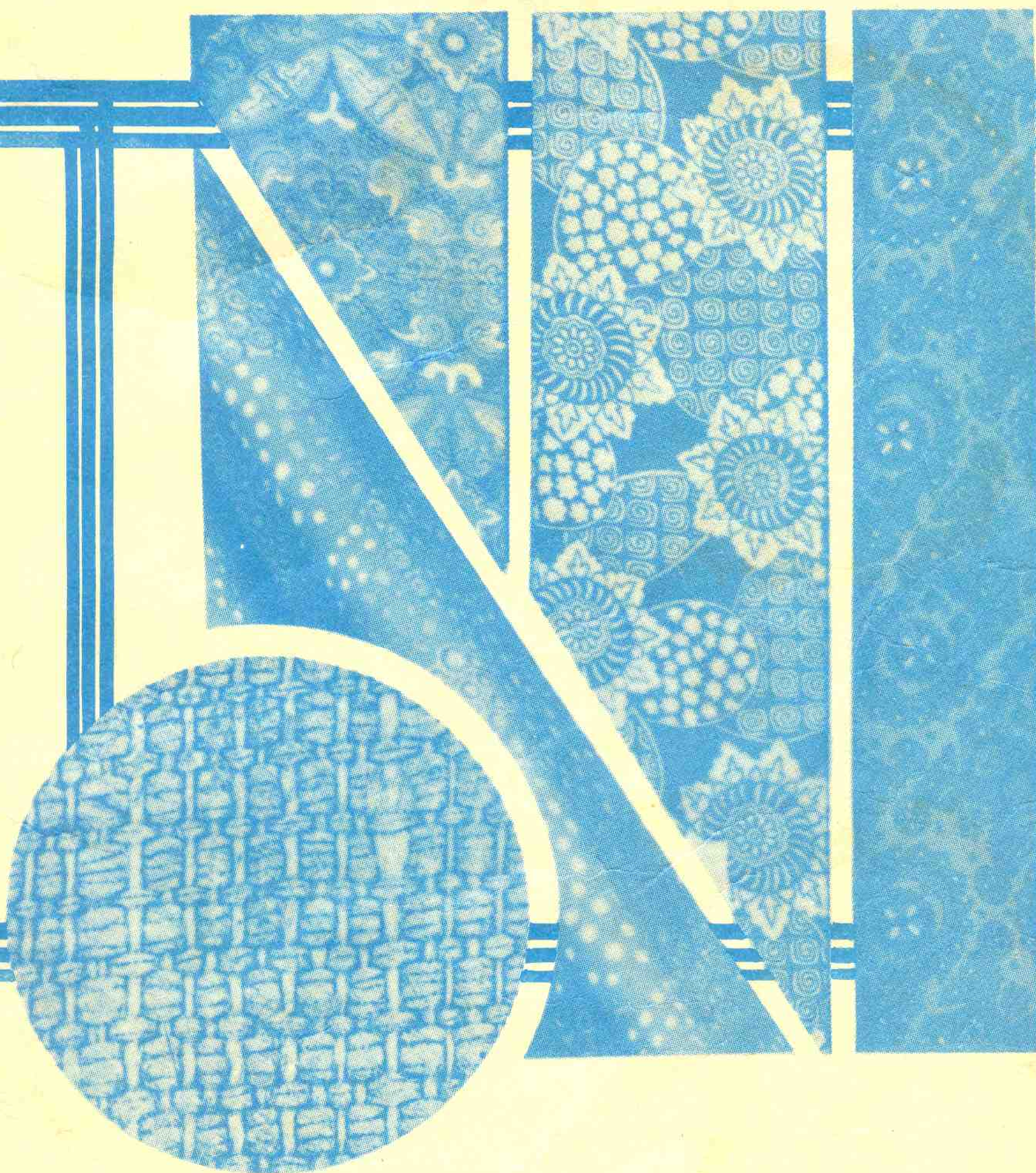
almanah realizat de revista „LUMEA"
săptămînal de politică externă

Coordonatorul ediției: Ilie Olteanu
Prezentarea grafică: Radu Dobre, Mircea Dub, Sorin Turculeț
Coperta: Nicolae Corneliu

Redactarea almanahului a fost încheiată la 15 mai 1985

Tipar executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii" sub comanda nr. 50 180

ŢESĂTURI DIN IN ŞI IN ÎN AMESTEC CU ALTE MATERII PRIME, PENTRU DECORAŢIUNI INTERIOARE ŞI ARTICOLE DE CAMPING

- draperii, huse, traverse, feţe de masă, şervete de bucătărie, lenjerie de pat, ţesături pentru şezlonguri, scaune de camping, genţi, sacoşe de plajă;

- frumoase, moderne, practice, rezistente, uşor de întreţinut, au o mare rezistenţă la soare şi la spălări repetate.

UN BOGAT SORTIMENT DE ŢESĂTURI DIN IN ŞI IN ÎN AMESTEC CU ALTE MATERII PRIME, ÎN TOATE MAGAZINELE COMERŢULUI DE STAT.

O VIZITĂ LA MAGAZINUL „MATERNA" — ECONOMIE DE TIMP ŞI PRILEJ DE SATISFACŢII!

— Pentru că MATERNA are articole pentru nou-născuţi: trusou complet pentru sugari, jachete, bonete, costumaşe „ştrampăl" din bumbac şi frotir, jachete, rochiţe, costumaşe din PNA, botoşei, bavete.

— Pentru că MATERNA oferă ultimele modele de confecţii, tricotaje şi încălţăminte pentru fetiţe şi băieţi.

— Pentru că MATERNA oferă tinerelor mame îmbrăcăminte şi încălţăminte adecvate perioadei prenatale.

În exclusivitate pentru mame şi copii — magazinele MATERNA!

Lei 25